నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అఙ్గుత్తరనికాయే

ఏకకనిపాత-టీకా

గన్థారమ్భకథా

అనన్తఞాణం కరుణానికేతం,
నమామి **నాథం** జితపఞ్చమారం;
ధమ్మం విసుద్ధం భవనాసహేతుం,
సఙ్ఘఞ్చ సేట్ఠం హతసబ్బపాపం.

కస్సపం తం మహాథేరం, సఙ్ఘస్స పరిణాయకం;
దీపస్మిం తమ్బపణ్ణిమ్హి, సాసనోదయకారకం.

పటిపత్తిపరాధీనం, సదారఞ్ఞనివాసినం;
పాకటం గగనే చన్ద-మణ్డలం వియ సాసనే.

సఙ్ఘస్స పితరం వన్దే, వినయే సువిసారదం;
యం నిస్సాయ వసన్తోహం, వుడ్ఢిప్పత్తోస్మి సాసనే.

అనుథేరం మహాపఞ్ఞం, **సుమేధం** సుతివిస్సుతం;
అవిఖణ్డితసీలాది-పరిసుద్ధగుణోదయం.

బహుస్సుతం సతిమన్తం, దన్తం సన్తం సమాహితం;
నమామి సిరసా ధీరం, గరుం మే గణవాచకం.

ఆగతాగమతక్కేసు , సద్దసత్థనయఞ్ఞూసు;
యస్సన్తేవాసిభిక్ఖూసు, సాసనం సుప్పతిట్ఠితం.

యో సీహళిన్దో ధితిమా యసస్సీ,
ఉళారపఞ్ఞో నిపుణో కలాసు;
జాతో విసుద్ధే రవిసోమవంసే,
మహాబ్బలో అబ్భుతవుత్తితేజో.

జిత్వారివగ్గం అతిదుప్పసయ్హం,
అనఞ్ఞసాధారణవిక్కమేన;
పత్తాభిసేకో జినధమ్మసేవీ,
అభిప్పసన్నో రతనత్తయమ్హి.

చిరం విభిన్నే జినసాసనస్మిం,
పచ్చత్థికే సుట్ఠు వినిగ్గహేత్వా;
సుధంవ సామగ్గిరసం పసత్థం,
పాయేసి భిక్ఖూ పరిసుద్ధసీలే.

కత్వా విహారే విపులే చ రమ్మే,
తత్రప్పితేనేకసహస్ససఙ్ఖే;
భిక్ఖూ అసేసే చతుపచ్చయేహి,
సన్తప్పయన్తో సుచిరం అఖణ్డం.

సద్ధమ్మవుద్ధిం అభికఙ్ఖమానో,
సయమ్పి భిక్ఖూ అనుసాసయిత్వా;
నియోజయం గన్థవిపస్సనాసు,
అకాసి వుద్ధిం జినసాసనస్స.

తేనాహమచ్చన్తమనుగ్గహీతో,
అనఞ్ఞసాధారణసఙ్గహేన;
యస్మా పరక్కన్తభుజవ్హయేన,
అజ్ఝేసితో భిక్ఖుగణస్స మజ్ఝే.

తస్మా అనుత్తానపదానమత్థం,
సేట్ఠాయ అఙ్గుత్తరవణ్ణనాయ;
సన్దస్సయిస్సం సకలం సుబోద్ధుం,
నిస్సాయ పుబ్బాచరియప్పభావం.

గన్థారమ్భకథావణ్ణనా

౧. సంవణ్ణనారమ్భే రతనత్తయం నమస్సితుకామో తస్స విసిట్ఠగుణయోగసన్దస్సనత్థం ‘‘**కరుణాసీతలహదయ**’’న్తిఆదిమాహ. విసిట్ఠగుణయోగేన హి వన్దనారహభావో, వన్దనారహే చ కతా వన్దనా యథాధిప్పేతమత్థం సాధేతి. ఏత్థ చ సంవణ్ణనారమ్భే రతనత్తయప్పణామకరణప్పయోజనం తత్థ తత్థ బహుధా పపఞ్చేన్తి ఆచరియా, మయం పన ఇధాధిప్పేతమేవ పయోజనం దస్సయిస్సామ, తస్మా సంవణ్ణనారమ్భే రతనత్తయప్పణామకరణం

యథాపటిఞ్ఞాతసంవణ్ణనాయ అనన్తరాయేన పరిసమాపనత్థన్తి వేదితబ్బం. ఇదమేవ హి పయోజనం ఆచరియేన ఇధాధిప్పేతం. తథా హి వక్ఖతి –

“ఇతి మే పసన్నమతినో, రతనత్తయవన్దనామయం పుఞ్ఞం;
యం సువిహతన్తరాయో, హుత్వా తస్సానుభావేనా”తి.

రతనత్తయప్పణామకరణేన చేత్థ యథాపటిఞ్ఞాతసంవణ్ణనాయ అనన్తరాయేన పరిసమాపనం రతనత్తయపూజాయ పఞ్ఞాపాటవతో, తాయ పఞ్ఞాపాటవఞ్చ రాగాదిమలవిధమనతో. వుత్తఞ్హేతం –

“యస్మిం, మహానామ, సమయే అరియసావకో తథాగతం అనుస్సరతి, నేవస్స తస్మిం సమయే రాగపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, న దోసపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, న మోహపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, ఉజుగతమేవస్స తస్మిం సమయే చిత్తం హోతీ”తిఆది (అ॰ ని॰ ౬.౧౦; ౧౧.౧౧).

తస్మా రతనత్తయపూజనేన విక్ఖాలితమలాయ పఞ్ఞాయ పాటవసిద్ధి.

అథ వా రతనత్తయపూజనస్స పఞ్ఞాపదట్ఠానసమాధిహేతుత్తా పఞ్ఞాపాటవం. వుత్తఞ్హి తస్స సమాధిహేతుత్తం –

“ఉజుగతచిత్తో ఖో పన, మహానామ, అరియసావకో లభతి అత్థవేదం, లభతి ధమ్మవేదం, లభతి ధమ్మూపసంహితం పామోజ్జం, పముదితస్స పీతి జాయతి, పీతిమనస్స కాయో పస్సమ్భతి, పస్సద్ధకాయో సుఖం వేదియతి, సుఖినో చిత్తం సమాధియతీ”తి (అ॰ ని॰ ౬.౧౦; ౧౧.౧౧).

సమాధిస్స చ పఞ్ఞాయ పదట్ఠానభావో వుత్తోయేవ – “సమాహితో యథాభూతం పజానాతీ”తి (సం॰ ని॰ ౩.౫; ౪.౯౯; ౫.౧౦౭౧). తతో ఏవం పటుభూతాయ పఞ్ఞాయ పటిఞ్ఞామహత్తకతం ఖేదమభిభుయ్య అనన్తరాయేన సంవణ్ణనం సమాపయిస్సతి.

అథ వా రతనత్తయపూజాయ ఆయువణ్ణసుఖబలవడ్ఢనతో అనన్తరాయేన పరిసమాపనం వేదితబ్బం. రతనత్తయప్పణామేన హి ఆయువణ్ణసుఖబలాని వడ్ఢన్తి. వుత్తఞ్హేతం –

“అభివాదనసీలిస్స, నిచ్చం వుడ్ఢాపచాయినో;
చత్తారో ధమ్మా వడ్ఢన్తి, ఆయు వణ్ణో సుఖం బల”న్తి. (ధ॰ ప॰ ౧౦౯) –

తతో ఆయువణ్ణసుఖబలవుద్ధియా హోతేవ కారియనిట్ఠానం.

అథ వా రతనత్తయగారవస్స పటిభానాపరిహానావహత్తా. అపరిహానావహఞ్హి తీసుపి రతనేసు గారవం. వుత్తఞ్హేతం –

“సత్తిమే, భిక్ఖవే, అపరిహానీయా ధమ్మా. కతమే సత్త? సత్థుగారవతా, ధమ్మగారవతా, సఙ్ఘగారవతా, సిక్ఖాగారవతా, సమాధిగారవతా, సోవచస్సతా, కల్యాణమిత్తతా”తి (అ॰ ని॰ ౭.౩౪).

హోతేవ చ తతో పటిభానాపరిహానేన యథాపటిఞ్ఞాతపరిసమాపనం.

అథ వా పసాదవత్థూసు పూజాయ పుఞ్ఞాతిసయభావతో. వుత్తఞ్హి తస్సా పుఞ్ఞాతిసయత్తం –

"పూజారహే పూజయతో, బుద్ధే యది వ సావకే;
పపఞ్చసమతిక్కన్తే, తిణ్ణసోకపరిద్దవే.

తే తాదిసే పూజయతో, నిబ్బుతే అకుతోభయే;
న సక్కా పుఞ్ఞం సఙ్ఖాతుం, ఇమేత్తమపి కేనచీ"తి. (ధ॰ ప॰ ౧౯౫-౧౯౬; అప॰ థేర ౧.౧౦.౧-౨);

పుఞ్ఞాతిసయో చ యథాధిప్పేతపరిసమాపనూపాయో. యథాహ –

"ఏస దేవమనుస్సానం, సబ్బకామదదో నిధి;
యం యదేవాభిపత్థేన్తి, సబ్బమేతేన లబ్భతీ"తి. (ఖు॰ పా॰ ౮.౧౦);

ఉపాయేసు చ పటిపన్నస్స హోతేవ కారియనిట్ఠానం. రతనత్తయపూజా హి నిరతిసయపుఞ్ఞక్ఖేత్తసమ్బుద్ధియా అపరిమేయ్యప్పభావో పుఞ్ఞాతిసయోతి బహువిధన్తరాయేపి లోకసన్నివాసే అన్తరాయనిబన్ధనసకలసంకిలేసవిద్ధంసనాయ పహోతి, భయాదిఉపద్దవఞ్చ నివారేతి. తస్మా వుత్తం – "సంవణ్ణనారమ్భే రతనత్తయప్పణామకరణం యథాపటిఞ్ఞాతసంవణ్ణనాయ అనన్తరాయేన పరిసమాపనత్థ"న్తి.

ఏవఞ్చ సప్పయోజనం రతనత్తయవన్దనం కత్తుకామో పఠమం తావ భగవతో వన్దనం కాతుం తమ్మూలకత్తా సేసరతనానం "**కరుణాసీతలహదయం…పే.… గతివిముత్త**"న్తి ఆహ. తత్థ యస్సా దేసనాయ సంవణ్ణనం కత్తుకామో, సా న వినయదేసనా వియ కరుణాపధానా, నాపి అభిధమ్మదేసనా వియ పఞ్ఞాపధానా, అథ ఖో కరుణాపఞ్ఞాపధానాతి తదుభయప్పధానమేవ తావ సమ్మాసమ్బుద్ధస్స థోమనం కాతుం "**కరుణాసీతలహదయం, పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ**"న్తి వుత్తం. తత్థ కిరతీతి కరుణా, పరదుక్ఖం విక్ఖిపతి అపనేతీతి అత్థో. అథ వా కిణాతీతి కరుణా, పరదుక్ఖే సతి కారుణికం హింసతి విబాధతీతి అత్థో. పరదుక్ఖే సతి సాధూనం కమ్పనం హదయఖేదం కరోతీతి వా కరుణా. అథ వా కమితి సుఖం, తం రున్ధతీతి కరుణా. ఏసా హి పరదుక్ఖాపనయనకామతాలక్ఖణా అత్తసుఖనిరపేక్ఖతాయ కారుణికానం సుఖం రున్ధతి విబన్ధతీతి అత్థో. కరుణాయ సీతలం కరుణాసీతలం, కరుణాసీతలం హదయం అస్సాతి కరుణాసీతలహదయో, తం **కరుణాసీతలహదయం**.

తత్థ కిఞ్చాపి పరేసం హితోపసంహారసుఖాదిఅపరిహానిచ్ఛనసభావతాయ, బ్యాపాదారతీనం ఉజువిపచ్చనీకతాయ చ సత్తసన్తానగతసన్తాపవిచ్ఛేదనాకారప్పవత్తియా మేత్తాముదితానమ్పి చిత్తసీతలభావకారణతా ఉపలబ్భతి, తథాపి దుక్ఖాపనయనాకారప్పవత్తియా పరూపతాపాసహనరసా అవిహింసభూతా కరుణా విసేసేన భగవతో చిత్తస్స చిత్తప్పస్సద్ధి వియ సీతిభావనిమిత్తన్తి వుత్తం – "**కరుణాసీతలహదయ**"న్తి. కరుణాముఖేన వా మేత్తాముదితానమ్పి హదయసీతలభావకారణతా వుత్తాతి దట్ఠబ్బం. అథ వా అసాధారణఞాణవిసేసనిబన్ధనభూతా సాతిసయం నిరవసేసఞ్చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం వియ సవిసయబ్యాపితాయ మహాకరుణాభావం ఉపగతా కరుణావ భగవతో అతిసయేన

హదయసీతలభావహేతూతి ఆహ – ‘‘**కరుణాసీతలహదయ**’’న్తి. అథ వా సతిపి మేత్తాముదితానం సాతిసయే హదయసీతిభావనిబన్ధనత్తే సకలబుద్ధగుణవిసేసకారణతాయ తాసమ్పి కారణన్తి కరుణావ భగవతో “హదయసీతలభావకారణ”న్తి వుత్తా. కరుణానిదానా హి సబ్బేపి బుద్ధగుణా. కరుణానుభావనిబ్బాపియమానసంసారదుక్ఖసన్తాపస్స హి భగవతో పరదుక్ఖాపనయనకామతాయ అనేకానిపి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని కప్పానం అకిలన్తరూపస్సేవ నిరవసేసబుద్ధకరధమ్మసమ్భరణనిరతస్స సమధిగతధమ్మాధిపతేయ్యస్స చ సన్నిహితేసుపి సత్తసఙ్ఖారసముపనీతహదయూపతాపనిమిత్తేసు న ఈసకమ్పి చిత్తసీతిభావస్స అఞ్ఞథత్తమహోసీతి. ఏతస్మిం చ అత్థవికప్పే తీసుపి అవత్థాసు భగవతో కరుణా సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బం.

పజానాతీతి పఞ్ఞా, యథాసభావం పకారేహి పటివిజ్ఝతీతి అత్థో. పఞ్ఞావ ఞేయ్యావరణప్పహానతో పకారేహి ధమ్మసభావావజోతనట్ఠేన పజ్జోతోతి పఞ్ఞాపజ్జోతో. సవాసనప్పహానతో విసేసేన హతం సముగ్ఘాతితం విహతం. పఞ్ఞాపజ్జోతేన విహతం పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతం , ముయ్హన్తి తేన, సయం వా ముయ్హతి, మోహనమత్తమేవ వా తన్తి మోహో, అవిజ్జా. స్వేవ విసయసభావప్పటిచ్ఛాదనతో అన్ధకారసరిక్ఖతాయ తమో వియాతి మోహతమో, పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతో మోహతమో ఏతస్సాతి పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమో, తం **పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమం**. సబ్బేసమ్పి హి ఖీణాసవానం సతిపి పఞ్ఞాపజ్జోతేన అవిజ్జన్ధకారస్స విహతభావే సద్ధాధిముత్తేహి వియ దిట్ఠిప్పత్తానం సావకేహి పచ్చేకసమ్బుద్ధేహి చ సవాసనప్పహానేన సమ్మాసమ్బుద్ధానం కిలేసప్పహానస్స విసేసో విజ్జతీతి సాతిసయేన అవిజ్జాపహానేన భగవన్తం థోమేన్తో ఆహ – ‘‘**పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ**’’న్తి.

అథ వా అన్తరేన పరోపదేసం అత్తనో సన్తానే అచ్చన్తం అవిజ్జన్ధకారవిగమస్స నిబ్బత్తితత్తా, తత్థ చ సబ్బఞ్ఞుతాయ బలేసు చ వసీభావస్స సమధిగతత్తా, పరసన్తతియఞ్చ ధమ్మదేసనాతిసయానుభావేన సమ్మదేవ తస్స పవత్తితత్తా భగవావ విసేసతో మోహతమవిగమేన థోమేతబ్బోతి ఆహ – ‘‘**పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ**’’న్తి. ఇమస్మిఞ్చ అత్థవికప్పే “పఞ్ఞాపజ్జోతో”తి పదేన భగవతో పటివేధపఞ్ఞా వియ దేసనాపఞ్ఞాపి సామఞ్ఞనిద్దేసేన, ఏకసేసనయేన వా సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బం.

అథ వా భగవతో ఞాణస్స ఞేయ్యపరియన్తికత్తా సకలఞేయ్యధమ్మసభావావబోధనసమత్థేన అనావరణఞాణసఙ్ఖాతేన పఞ్ఞాపజ్జోతేన సబ్బఞేయ్యధమ్మసభావచ్ఛాదకస్స మోహన్ధకారస్స విధమితత్తా అనఞ్ఞసాధారణో భగవతో మోహతమవినాసోతి కత్వా వుత్తం – ‘‘**పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ**’’న్తి. ఏత్థ చ మోహతమవిధమనన్తే అధిగతత్తా అనావరణఞాణం కారణోపచారేన ససన్తానమోహతమవిధమనం దట్ఠబ్బం. అభినీహారసమ్పత్తియా సవాసనప్పహానమేవ హి కిలేసానం ఞేయ్యావరణప్పహానన్తి, పరసన్తానే పన మోహతమవిధమనస్స కారణభావతో అనావరణఞాణం “మోహతమవిధమన”న్తి వుచ్చతీతి.

కిం పన కారణం అవిజ్జాసముగ్ఘాతోయేవేకో పహానసమ్పత్తివసేన భగవతో థోమనానిమిత్తం గయ్హతి, న పన సాతిసయనిరవసేసకిలేసప్పహానన్తి? తప్పహానవచనేనేవ తదేకట్ఠతాయ సకలసంకిలేసగణసముగ్ఘాతస్స వుత్తత్తా. న హి సో తాదిసో కిలేసో అత్థి, యో నిరవసేసఅవిజ్జాపహానేన న పహీయతీతి.

అథ వా విజ్జా వియ సకలకుసలధమ్మసముప్పత్తియా, నిరవసేసాకుసలధమ్మనిబ్బత్తియా సంసారప్పవత్తియా చ అవిజ్జా పధానకారణన్తి తబ్బిఘాతవచనేన సకలసంకిలేసగణసముగ్ఘాతో వుత్తో ఏవ హోతీతి వుత్తం – ''**పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ**''న్తి.

నరా చ అమరా చ నరామరా, సహ నరామరేహీతి సనరామరో, సనరామరో చ సో లోకో చాతి సనరామరలోకో, తస్స గరూతి సనరామరలోకగరు, తం **సనరామరలోకగరుం**. ఏతేన దేవమనుస్సానం వియ తదవసిట్ఠసత్తానమ్పి యథారహం గుణవిసేసావహతాయ భగవతో ఉపకారతం దస్సేతి. న చేత్థ పధానప్పధానభావో చోదేతబ్బో. అఞ్ఞో హి సద్దక్కమో, అఞ్ఞో అత్థక్కమో. ఈదిసేసు హి సమాసపదేసు పధానమ్పి అప్పధానం వియ నిద్దిసీయతి యథా ''సరాజికాయ పరిసాయా''తి (చూళవ. ౩౩౬). కామఞ్చేత్థ సత్తసఙ్ఖారభాజనవసేన తివిధో లోకో, గరుభావస్స పన అధిప్పేతత్తా గరుకరణసమత్థస్సేవ యుజ్జనతో సత్తలోకస్స వసేన అత్థో గహేతబ్బో. సో హి లోకీయన్తి ఏత్థ పుఞ్ఞపాపాని తబ్బిపాకో చాతి ''లోకో''తి వుచ్చతి. అమరగ్గహణేన చేత్థ ఉపపత్తిదేవా అధిప్పేతా.

అథ వా సమూహత్థో లోకసద్దో సముదాయవసేన లోకీయతి పఞ్ఞాపీయతీతి. సహ నరేహీతి సనరా, సనరా చ తే అమరా చాతి సనరామరా, తేసం లోకోతి సనరామరలోకోతి పురిమనయేనేవ యోజేతబ్బం. అమరసద్దేన చేత్థ విసుద్ధిదేవాపి సఙ్గయ్హన్తి. తేపి హి మరణాభావతో పరమత్థతో అమరా. నరామరానంయేవ చ గహణం ఉక్కట్ఠనిద్దేసవసేన యథా ''సత్థా దేవమనుస్సాన''న్తి (దీ. ని. ౧.౧౫౭). తథా హి సబ్బానత్థపరిహారణపుబ్బఙ్గమాయ నిరవసేసహితసుఖవిధానతప్పరాయ నిరతిసయాయ పయోగసమ్పత్తియా సదేవమనుస్సాయ పజాయ అచ్చన్తూపకారితాయ అపరిమితనిరుపమప్పభావగుణవిసేససమఙ్గితాయ చ సబ్బసత్తుత్తమో భగవా అపరిమాణాసు లోకధాతూసు అపరిమాణానం సత్తానం ఉత్తమగారవట్ఠానం. తేన వుత్తం – ''**సనరామరలోకగరు**''న్తి.

సోభనం గతం గమనం ఏతస్సాతి సుగతో. భగవతో హి వేనేయ్యజనూపసఙ్కమనం ఏకన్తేన తేసం హితసుఖనిప్ఫాదనతో సోభనం, తథా లక్ఖణానుబ్యఞ్జనప్పటిమణ్డితరూపకాయతాయ దుతవిలమ్బితఖలితానుకడ్ఢననిప్పీళనుక్కుటికకుటిలాకులతాది-దోసరహితమవహసితరాజహంసవసభవారణమిగరాజగమనం కాయగమనం ఞాణగమనఞ్చ విపులనిమ్మలకరుణాసతివీరియాదిగుణవిసేససహితమభినీహారతో యావ మహాబోధి అనవజ్జతాయ సోభనమేవాతి. అథ వా సయమ్భుఞాణేన సకలమ్పి లోకం పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన పరిజానన్తో ఞాణేన సమ్మా గతో అవగతోతి సుగతో, తథా లోకసముదయం పహానాభిసమయవసేన పజహన్తో అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదేన్తో సమ్మా గతో అతీతోతి సుగతో, లోకనిరోధం నిబ్బానం సచ్ఛికిరియాభిసమయవసేన సమ్మా గతో అధిగతోతి సుగతో, లోకనిరోధగామినిపటిపదం భావనాభిసమయవసేన సమ్మా గతో పటిపన్నోతి సుగతో. ''సోతాపత్తిమగ్గేన యే కిలేసా పహీనా, తే కిలేసే న పునేతి న పచ్చేతి న పచ్చాగచ్ఛతీతి సుగతో''తిఆదినా (చూళని. మేత్తగూమాణవపుచ్ఛానిద్దేసో ౨౭) నయేన అయమత్థో విభావేతబ్బో. అథ వా సున్దరం ఠానం సమ్మాసమ్బోధిం, నిబ్బానమేవ వా గతో అధిగతోతి సుగతో, యస్మా వా భూతం తచ్ఛం అత్థసంహితం వేనేయ్యానం యథారహం కాలయుత్తమేవ చ ధమ్మం భాసతి, తస్మా సమ్మా గదతీతి సుగతో, ద-కారస్స త-కారం కత్వా. ఇతి సోభనగమనతాదీహి సుగతో, తం **సుగతం**.

పుఞ్ఞపాపకమ్మేహి ఉపపజ్జనవసేన గన్తబ్బతో గతియో, ఉపపత్తిభవవిసేసా. తా పన నిరయాదివసేన పఞ్చవిధా. తాహి సకలస్సపి భవగామికమ్మస్స అరియమగ్గాధిగమేన అవిపాకారహభావకరణేన నివత్తితత్తా భగవా పఞ్చహిపి గతీహి సుట్ఠు ముత్తో విసంయుత్తోతి ఆహ – ''**గతివిముత్త**''న్తి. ఏతేన భగవతో కత్థచిపి గతియా అపరియాపన్నతం దస్సేతి, యతో భగవా "దేవాతిదేవో"తి వుచ్చతి. తేనేవాహ –

"యేన దేవూపపత్యస్స, గన్ధబ్బో వా విహఙ్గమో;

యక్ఖత్తం యేన గచ్ఛేయ్యం, మనుస్సత్తఞ్చ అబ్బజే;

తే మయ్హం ఆసవా ఖీణా, విద్ధస్తా వినళీకతా"తి. (అ॰ ని॰ ౪.౩౬);

తంతంగతిసంవత్తనికానఞ్హి కమ్మకిలేసానం అగ్గమగ్గేన బోధిమూలేయేవ సుప్పహీనత్తా నత్థి భగవతో గతిపరియాపన్నతాతి అచ్చన్తమేవ భగవా సబ్బభవయోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాససత్తనికాయేహి సుపరిముత్తో, తం **గతివిముత్తం. వన్దే**తి నమామి, థోమేమీతి వా అత్థో.

అథ వా **గతివిముత్త**న్తి అనుపాదిసేసనిబ్బానధాతుప్పత్తియా భగవన్తం థోమేతి. ఏత్థ హి ద్వీహి ఆకారేహి భగవతో థోమనా వేదితబ్బా అత్తహితసమ్పత్తితో పరహితప్పటిపత్తితో చ. తేసు అత్తహితసమ్పత్తి అనావరణఞాణాధిగమతో సవాసనానం సబ్బేసం కిలేసానం అచ్చన్తప్పహానతో అనుపాదిసేసనిబ్బానప్పత్తితో చ వేదితబ్బా, పరహితప్పటిపత్తి లాభసక్కారాదినిరపేక్ఖచిత్తస్స సబ్బదుక్ఖనియ్యానికధమ్మదేసనతో విరుద్ధేసుపి నిచ్చం హితజ్ఝాసయతో ఞాణపరిపాకకాలాగమనతో చ. సా పనేత్థ ఆసయతో పయోగతో చ దువిధా, పరహితప్పటిపత్తి తివిధా చ, అత్తహితసమ్పత్తి పకాసితా హోతి. కథం? "కరుణాసీతలహదయ"న్తి ఏతేన ఆసయతో పరహితప్పటిపత్తి , సమ్మాగదనత్థేన సుగతసద్దేన పయోగతో పరహితప్పటిపత్తి, "పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమం గతివిముత్త"న్తి ఏతేహి చతుసచ్చసమ్పటివేధనత్థేన చ సుగతసద్దేన తివిధాపి అత్తహితసమ్పత్తి, అవసిట్ఠేన "పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ"న్తి ఏతేన చాపి అత్తహితసమ్పత్తి పరహితప్పటిపత్తి పకాసితా హోతీతి.

అథ వా తీహి ఆకారేహి భగవతో థోమనా వేదితబ్బా హేతుతో, ఫలతో, ఉపకారతో చ. తత్థ **హేతు** మహాకరుణా, సా పఠమపదేన దస్సితా. **ఫలం** చతుబ్బిధం ఞాణసమ్పదా, పహానసమ్పదా, ఆనుభావసమ్పదా, రూపకాయసమ్పదా చాతి. తాసు ఞాణప్పహానసమ్పదా దుతియపదేన సచ్చప్పటివేధనత్థేన చ సుగతసద్దేన పకాసితా హోన్తి, ఆనుభావసమ్పదా తతియపదేన, రూపకాయసమ్పదా యథావుత్తకాయగమనసోభనత్థేన సుగతసద్దేన లక్ఖణానుబ్యఞ్జనపారిపూరియా వినా తదభావతో. **ఉపకారో** అనన్తరం అబాహిరం కరిత్వా తివిధయానముఖేన విముత్తిధమ్మదేసనా. సో సమ్మాగదనత్థేన సుగతసద్దేన పకాసితో హోతీతి వేదితబ్బం.

తత్థ "కరుణాసీతలహదయ"న్తి ఏతేన సమ్మాసమ్బోధియా మూలం దస్సేతి. మహాకరుణాసఞ్చోదితమానసో హి భగవా సంసారపఙ్కతో సత్తానం సముద్ధరణత్థం కతాభినీహారో అనుపుబ్బేన పారమియో పూరేత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అధిగతోతి కరుణా సమ్మాసమ్బోధియా మూలం. "పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ"న్తి ఏతేన సమ్మాసమ్బోధిం దస్సేతి. అనావరణఞాణపదట్ఠానఞ్హి మగ్గఞాణం, మగ్గఞాణపదట్ఠానఞ్చ అనావరణఞాణం "సమ్మాసమ్బోధీ"తి వుచ్చతీతి. సమ్మాగమనత్థేన సుగతసద్దేన సమ్మాసమ్బోధియా పటిపత్తిం దస్సేతి

లీనుద్ధచ్చపతిట్ఠానాయూహనకామసుఖల్లికత్తకిలమథానుయోగసస్సతుచ్ఛేదాభినివేసాదిఅన్తద్వయరహితాయ కరుణాపఞ్ఞాపరిగ్గహితాయ మజ్ఝిమాయ పటిపత్తియా పకాసనతో సుగతసద్దస్స. ఇతరేహి సమ్మాసమ్బోధియా పధానప్పధానభేదం పయోజనం దస్సేతి. సంసారమహోఘతో సత్తసన్తారణఞ్హేత్థ పధానం పయోజనం, తదఞ్ఞమప్పధానం. తేసు పధానేన పరహితప్పటిపత్తిం దస్సేతి, ఇతరేన అత్తహితసమ్పత్తిం. తదుభయేన అత్తహితాయ పటిపన్నాదీసు చతూసు పుగ్గలేసు భగవతో చతుత్థపుగ్గలభావం దస్సేతి. తేన చ అనుత్తరదక్ఖిణేయ్యభావం ఉత్తమవన్దనేయ్యభావం అత్తనో చ వన్దనకిరియాయ ఖేత్తఙ్గతభావం దస్సేతి.

ఏత్థ చ కరుణాగహణేన లోకియేసు మహగ్గతభావప్పత్తాసాధారణగుణదీపనతో భగవతో సబ్బలోకియగుణసమ్పత్తి దస్సితా హోతి, పఞ్ఞాగహణేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానమగ్గఞాణదీపనతో సబ్బలోకుత్తరగుణసమ్పత్తి. తదుభయగ్గహణసిద్ధో హి అత్థో "సనరామరలోకగరు"న్తిఆదినా పపఞ్చీయతీతి . కరుణాగహణేన చ ఉపగమనం నిరుపక్కిలేసం దస్సేతి, పఞ్ఞాగహణేన అపగమనం. తథా కరుణాగహణేన లోకసమఞ్ఞానురూపం భగవతో పవత్తిం దస్సేతి లోకవోహారవిసయత్తా కరుణాయ, పఞ్ఞాగహణేన సమఞ్ఞాయ అనతిధావనం. సభావానవబోధేన హి ధమ్మానం సమఞ్ఞం అతిధావిత్వా సత్తాదిపరామసనం హోతీతి. తథా కరుణాగహణేన మహాకరుణాసమాపత్తివిహారం దస్సేతి, పఞ్ఞాగహణేన తీసు కాలేసు అప్పటిహతఞాణం చతుసచ్చఞాణం, చతుపటిసమ్భిదాఞాణం, చతువేసారజ్జఞాణం. కరుణాగహణేన మహాకరుణాసమాపత్తిఞాణస్స గహితత్తా సేసాసాధారణఞాణాని, ఛ అభిఞ్ఞా, అట్ఠసు పరిసాసు అకమ్పనఞాణాని, దస బలాని, చుద్దస బుద్ధఞాణాని, సోళస ఞాణచరియా, అట్ఠారస బుద్ధధమ్మా, చతుచత్తాలీస ఞాణవత్థూని, సత్తసత్తతి ఞాణవత్థూనీతి ఏవమాదీనం అనేకేసం పఞ్ఞాపభేదానం వసేన ఞాణచారం దస్సేతి. తథా కరుణాగహణేన చరణసమ్పత్తిం, పఞ్ఞాగహణేన విజ్జాసమ్పత్తిం. కరుణాగహణేన అత్తాధిపతితా, పఞ్ఞాగహణేన ధమ్మాధిపతితా. కరుణాగహణేన లోకనాథభావో, పఞ్ఞాగహణేన అత్తనాథభావో. తథా కరుణాగహణేన పుబ్బకారిభావో, పఞ్ఞాగహణేన కతఞ్ఞుతా. తథా కరుణాగహణేన అపరన్తపతా, పఞ్ఞాగహణేన అనత్తన్తపతా. కరుణాగహణేన వా బుద్ధకరధమ్మసిద్ధి, పఞ్ఞాగహణేన బుద్ధభావసిద్ధి. తథా కరుణాగహణేన పరేసం తారణం, పఞ్ఞాగహణేన సయంతరణం. తథా కరుణాగహణేన సబ్బసత్తేసు అనుగ్గహచిత్తతా, పఞ్ఞాగహణేన సబ్బధమ్మేసు విరత్తచిత్తతా దస్సితా హోతి.

సబ్బేసఞ్చ బుద్ధగుణానం కరుణా ఆది తన్నిదానభావతో, పఞ్ఞా పరియోసానం తతో ఉత్తరికరణీయాభావతో. ఇతి ఆదిపరియోసానదస్సనేన సబ్బే బుద్ధగుణా దస్సితా హోన్తి. తథా కరుణాగహణేన సీలక్ఖన్ధపుబ్బఙ్గమో సమాధిక్ఖన్ధో దస్సితో హోతి. కరుణానిదానఞ్హి సీలం తతో పాణాతిపాతాదివిరతిప్పవత్తితో, సా చ ఝానత్తయసమ్పయోగినీతి. పఞ్ఞావచనేన పఞ్ఞాక్ఖన్ధో. సీలఞ్చ సబ్బేసం బుద్ధగుణానం ఆది, సమాధి మజ్ఝే, పఞ్ఞా పరియోసానన్తి ఏవమ్పి ఆదిమజ్ఝపరియోసానకల్యాణా సబ్బే బుద్ధగుణా దస్సితా హోన్తి నయతో దస్సితత్తా. ఏసో ఏవ హి నిరవసేసతో బుద్ధగుణానం దస్సనుపాయో, యదిదం నయగ్గహణం, అఞ్ఞథా కో నామ సమత్థో భగవతో గుణే అనుపదం నిరవసేసతో దస్సేతుం? తేనేవాహ –

"బుద్ధోపి బుద్ధస్స భణేయ్య వణ్ణం,
కప్పమ్పి చే అఞ్ఞమభాసమానో;
ఖీయేథ కప్పో చిరదీఘమన్తరే,

వణ్ణో న ఖీయేథ తథాగతస్సా’’తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౦౪; ౩.౧౪౧; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౪౨౫; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౫౩; బు॰ వం॰ అట్ఠ॰ ౪.౪; అప॰ అట్ఠ॰ ౨.౬.పరప్పసాదకత్థేరఅపదానవణ్ణనా);

తేనేవ చ ఆయస్మతా సారిపుత్తత్థేరేనపి బుద్ధగుణపరిచ్ఛేదనం పతి అనుయుత్తేన ‘‘నో హేతం, భన్తే’’తి పటిక్ఖిపిత్వా ‘‘అపిచ మే, భన్తే, ధమ్మన్వయో విదితో’’తి వుత్తం.

౨. ఏవం సఙ్ఖేపేన సకలసబ్బఞ్ఞుగుణేహి భగవన్తం అభిత్థవిత్వా ఇదాని సద్ధమ్మం థోమేతుం ‘‘**బుద్ధోపి**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **బుద్ధో**తి కత్తునిద్దేసో. **బుద్ధభావ**న్తి కమ్మనిద్దేసో. **భావేత్వా సచ్ఛికత్వా**తి చ పుబ్బకాలకిరియానిద్దేసో. **య**న్తి అనియమతో కమ్మనిద్దేసో. **ఉపగతో**తి అపరకాలకిరియానిద్దేసో. **వన్దే**తి కిరియానిద్దేసో. **త**న్తి నియమనం. **ధమ్మ**న్తి వన్దనకిరియాయ కమ్మనిద్దేసో. **గతమలం అనుత్తర**న్తి చ తబ్బిసేసనం.

తత్థ బుద్ధసద్దస్స తావ ‘‘బుజ్ఝితా సచ్చానీతి బుద్ధో, బోధేతా పజాయాతి బుద్ధో’’తిఆదినా (మహాని॰ ౧౯౨; చూళని॰ పారాయనత్థుతిగాథానిద్దేసో ౯౭; పటి॰ మ॰ ౧.౧౬౨) నిద్దేసనయేన అత్థో వేదితబ్బో. అథ వా సవాసనాయ అఞ్ఞాణనిద్దాయ అచ్చన్తవిగమతో, బుద్ధియా వా వికసితభావతో బుద్ధవాతి **బుద్ధో** జాగరణవికసనత్థవసేన. అథ వా కస్సచిపి ఞేయ్యధమ్మస్స అనవబుద్ధస్స అభావేన ఞేయ్యవిసేసస్స కమ్మభావేన అగ్గహణతో కమ్మవచనిచ్ఛాయ అభావేన అవగమనత్థవసేనేవ కత్తునిద్దేసో లబ్భతీతి బుద్ధవాతి బుద్ధో యథా ‘‘దిక్ఖితో న దదాతీ’’తి. అత్థతో పన పారమితాపరిభావితో సయమ్భుఞాణేన సహ వాసనాయ విహతవిద్ధంసితనిరవసేసకిలేసో మహాకరుణాసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాదిఅపరిమేయ్యగుణగణాధారో ఖన్ధసన్తానో బుద్ధో. యథాహ –

> ‘‘బుద్ధోతి యో సో భగవా సయమ్భూ అనాచరియకో పుబ్బే అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు సామం సచ్చాని అభిసమ్బుజ్ఝి, తత్థ చ సబ్బఞ్ఞుతం పత్తో బలేసు చ వసీభావ’’న్తి (మహాని॰ ౧౯౨; చూళని॰ పారాయనత్థుతిగాథానిద్దేసో ౯౭; పటి॰ మ॰ ౧.౧౬౧).

అపి-సద్దో సమ్భావనే. తేన ‘‘ఏవం గుణవిసేసయుత్తో సోపి నామ భగవా’’తి వక్ఖమానగుణధమ్మే సమ్భావనం దీపేతి. **బుద్ధభావ**న్తి సమ్మాసమ్బోధిం. **భావేత్వా**తి ఉప్పాదేత్వా వడ్ఢేత్వా చ. **సచ్ఛికత్వా**తి పచ్చక్ఖం కత్వా. **ఉపగతో**తి పత్తో, అధిగతోతి అత్థో. ఏతస్స బుద్ధభావన్తి ఏతేన సమ్బన్ధో. **గతమల**న్తి విగతమలం, నిద్దోసన్తి అత్థో. **వన్దే**తి పణమామి, థోమేమి వా. **అనుత్తర**న్తి ఉత్తరరహితం, లోకుత్తరన్తి అత్థో. **ధమ్మ**న్తి యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానే అపాయతో చ సంసారతో చ అపతమానే కత్వా ధారేతీతి ధమ్మో. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – ఏవం వివిధగుణగణసమన్నాగతో బుద్ధోపి భగవా యం అరియమగ్గసఙ్ఖాతం ధమ్మం భావేత్వా, ఫలనిబ్బానం పన సచ్ఛికత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అధిగతో, తమేవం బుద్ధానమ్పి బుద్ధభావహేతుభూతం సబ్బదోసమలరహితం అత్తనో ఉత్తరితరాభావేన అనుత్తరం పటివేధసద్ధమ్మం నమామీతి. పరియత్తిసద్ధమ్మస్సపి తప్పకాసనత్తా ఇధ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

అథ వా ‘‘అభిధమ్మనయసముద్దం అధిగఞ్ఛి, తీణి పిటకాని సమ్మసీ’’తి చ అట్ఠకథాయం వుత్తత్తా పరియత్తిధమ్మస్సపి సచ్ఛికిరియాసమ్మసనపరియాయో లబ్భతీతి సోపి ఇధ వుత్తో ఏవాతి దట్ఠబ్బం. తథా ‘‘యం ధమ్మం భావేత్వా సచ్ఛికత్వా’’తి చ వుత్తత్తా బుద్ధకరధమ్మభూతాహి పారమితాహి సహ పుబ్బభాగే అధిసీలసిక్ఖాదయోపి ఇధ ధమ్మసద్దేన

సఙ్గహితాతి వేదితబ్బా. తాపి హి విగతప్పటిపక్ఖతాయ గతమలా, అనఞ్ఞసాధారణతాయ అనుత్తరా చాతి. తథా హి సత్తానం సకలవట్టదుక్ఖనిస్సరణాయ కతమహాభినీహారో మహాకరుణాధివాసనపేసలజ్ఝాసయో పఞ్ఞావిసేసపరియోదాతనిమ్మలానం దానదమసఞ్ఞమాదీనం ఉత్తమధమ్మానం సతసహస్సాధికాని కప్పానం చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని సక్కచ్చం నిరన్తరం నిరవసేసానం భావనాపచ్చక్ఖకరణేహి కమ్మాదీసు అధిగతవసీభావో అచ్ఛరియాచిన్తేయ్యమహానుభావో అధిసీలఅధిచిత్తానం పరముక్కంసపారమిప్పత్తో భగవా పచ్చయాకారే చతువీసతికోటిసతసహస్సముఖేన మహావజిరఞాణం పేసేత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధోతి.

ఏత్థ చ “భావేత్వా”తి ఏతేన విజ్జాసమ్పదాయ ధమ్మం థోమేతి, “సచ్ఛికత్వా”తి ఏతేన విముత్తిసమ్పదాయ. తథా పఠమేన ఝానసమ్పదాయ, దుతియేన విమోక్ఖసమ్పదాయ. పఠమేన వా సమాధిసమ్పదాయ, దుతియేన సమాపత్తిసమ్పదాయ. అథ వా పఠమేన ఖయఞాణభావేన, దుతియేన అనుప్పాదఞాణభావేన. పఠమేన వా విజ్జూపమతాయ, దుతియేన వజిరూపమతాయ. పురిమేన వా విరాగసమ్పత్తియా, దుతియేన నిరోధసమ్పత్తియా. తథా పఠమేన నియ్యానభావేన, దుతియేన నిస్సరణభావేన. పఠమేన వా హేతుభావేన, దుతియేన అసఙ్ఖతభావేన. పఠమేన వా దస్సనభావేన, దుతియేన వివేకభావేన. పఠమేన వా అధిపతిభావేన, దుతియేన అమతభావేన ధమ్మం థోమేతి. అథ వా “యం ధమ్మం భావేత్వా బుద్ధభావం ఉపగతో”తి ఏతేన స్వాక్ఖాతతాయ ధమ్మం థోమేతి, “సచ్ఛికత్వా”తి ఏతేన సన్దిట్ఠికతాయ. తథా పురిమేన అకాలికతాయ, పచ్ఛిమేన ఏహిపస్సికతాయ. పురిమేన వా ఓపనేయ్యికతాయ, పచ్ఛిమేన పచ్చత్తం వేదితబ్బతాయ ధమ్మం థోమేతి. “గతమల”న్తి ఇమినా సంకిలేసాభావదీపనేన ధమ్మస్స పరిసుద్ధతం దస్సేతి, “అనుత్తర”న్తి ఏతేన అఞ్ఞస్స విసిట్ఠస్స అభావదీపనేన విపులపరిపుణ్ణతం. పఠమేన వా పహానసమ్పదం ధమ్మస్స దస్సేతి, దుతియేన పభవసమ్పదం. భావేతబ్బతాయ వా ధమ్మస్స గతమలభావో యోజేతబ్బో. భావనాగుణేన హి సో దోసానం సముగ్ఘాతకో హోతీతి. సచ్ఛికాతబ్బభావేన అనుత్తరభావో యోజేతబ్బో. సచ్ఛికిరియానిబ్బత్తితో హి తదుత్తరికరణీయాభావతో అనఞ్ఞసాధారణతాయ అనుత్తరోతి. తథా “భావేత్వా”తి ఏతేన సహ పుబ్బభాగసీలాదీహి సేక్ఖా సీలసమాధిపఞ్ఞాక్ఖన్ధా దస్సితా హోన్తి. “సచ్ఛికత్వా”తి ఏతేన సహ అసఙ్ఖతాయ ధాతుయా అసేక్ఖా సీలసమాధిపఞ్ఞాక్ఖన్ధా దస్సితా హోన్తీతి.

౩. ఏవం సఙ్ఖేపేనేవ సబ్బధమ్మగుణేహి సద్ధమ్మం అభిత్థవిత్వా ఇదాని అరియసఙ్ఘం థోమేతుం ‘‘**సుగతస్సా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **సుగతస్సా**తి సమ్బన్ధనిద్దేసో. “తస్స పుత్తాన”న్తి ఏతేన సమ్బన్ధో. **ఓరసాన**న్తి పుత్తవిసేసనం. **మారసేనమథనాన**న్తి ఓరసపుత్తభావే కారణనిద్దేసో తేన కిలేసప్పహానమేవ భగవతో ఓరసపుత్తభావే కారణం అనుజానాతీతి దస్సేతి. **అట్ఠన్న**న్తి గణనపరిచ్ఛేదనిద్దేసో. తేన చ సతిపి తేసం సత్తవిసేసభావేన అనేకసతసహస్సభావే ఇమం గణనపరిచ్ఛేదం నాతివత్తన్తీతి దస్సేతి మగ్గట్ఠఫలట్ఠభావానతివత్తనతో. **సమూహ**న్తి సముదాయనిద్దేసో. **అరియసఙ్ఘ**న్తి గుణవిసిట్ఠసంహతభావనిద్దేసో. తేన అసతిపి అరియపుగ్గలానం కాయసామగ్గియం అరియసఙ్ఘభావం దస్సేతి దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేన సంహతభావతో.

తత్థ ఉరసి భవా జాతా సంబద్ధా చ ఓరసా. యథా హి సత్తానం ఓరసపుత్తా అత్తజతాయ పితు సన్తకస్స దాయజ్జస్స విసేసేన భాగినో హోన్తి, ఏవమేతేపి అరియపుగ్గలా సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సవనన్తే అరియాయ జాతియా జాతతాయ భగవతో సన్తకస్స విముత్తిసుఖస్స అరియధమ్మరతనస్స ఏకన్తేన భాగినోతి ఓరసా వియ ఓరసా. అథ వా భగవతో ధమ్మదేసనానుభావేన అరియభూమిం ఓక్కమమానా ఓక్కన్తా చ అరియసావకా భగవతో ఉరే

వాయామజనితాభిజాతితాయ నిప్పరియాయేన ఓరసపుత్తాతి వత్తబ్బతం అరహన్తి. సావకేహి పవత్తియమానాపి హి ధమ్మదేసనా "భగవతో ధమ్మదేసనా"ఇచ్చేవ వుచ్చతి తంమూలకత్తా లక్ఖణాదివిసేసాభావతో చ.

యదిపి అరియసావకానం అరియమగ్గాధిగమసమయే భగవతో వియ తదన్తరాయకరణత్థం దేవపుత్తమారో , మారవాహినీ వా న ఏకన్తేన అపసాదేతి, తేహి పన అపసాదేతబ్బతాయ కారణే విమథితే తేపి విమథితా ఏవ నామ హోన్తీతి ఆహ – "మారసేనమథనాన"న్తి. ఇమస్మిం పనత్థే "మారమారసేనమథనాన"న్తి వత్తబ్బే "మారసేనమథనాన"న్తి ఏకదేససరూపేకసేసో కతోతి దట్ఠబ్బం. అథ వా ఖన్ధాభిసఙ్ఖారమారానం వియ దేవపుత్తమారస్సపి గుణమారణే సహాయభావూపగమనతో కిలేసబలకాయో "సేనా"తి వుచ్చతి. యథాహ – "కామా తే పఠమా సేనా"తిఆది (సు. ని. ४३८; మహాని. ౨౮, ౬౮, ౧౪౯). సా చ తేహి దియడ్ఢసహస్సభేదా, అనన్తభేదా వా కిలేసవాహినీ సతిధమ్మవిచయవీరియసమథాదిగుణప్పహరణేహి ఓధిసో విమథితా విహతా విద్ధస్తా చాతి **మారసేనమథనా,** అరియసావకా. ఏతేన తేసం భగవతో అనుజాతపుత్తతం దస్సేతి.

ఆరకత్తా కిలేసేహి, అనయే న ఇరియనతో, అయే చ ఇరియనతో అరియా నిరుత్తినయేన. అథ వా సదేవకేన లోకేన సరణన్తి అరణీయతో ఉపగన్తబ్బతో, ఉపగతానఞ్చ తదత్థసిద్ధితో అరియా, అరియానం సఙ్ఘోతి అరియసఙ్ఘో, అరియో చ సో సఙ్ఘో చాతి వా అరియసఙ్ఘో, తం **అరియసఙ్ఘం**. భగవతో అపరభాగే బుద్ధధమ్మరతనానమ్పి సమధిగమో సఙ్ఘరతనాధీనోతి అస్స అరియసఙ్ఘస్స బహూపకారతం దస్సేతుం ఇధేవ "**సిరసా వన్దే**"తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

ఏత్థ చ "సుగతస్స ఓరసానం పుత్తాన"న్తి ఏతేన అరియసఙ్ఘస్స పభవసమ్పదం దస్సేతి, "మారసేనమథనాన"న్తి ఏతేన పహానసమ్పదం సకలసంకిలేసప్పహానదీపనతో. "అట్ఠన్నమ్పి సమూహ"న్తి ఏతేన ఞాణసమ్పదం మగ్గట్ఠఫలట్ఠభావదీపనతో. "అరియసఙ్ఘ"న్తి ఏతేన పభవసమ్పదం దస్సేతి సబ్బసఙ్ఘానం అగ్గభావదీపనతో. అథ వా "సుగతస్స ఓరసానం పుత్తాన"న్తి అరియసఙ్ఘస్స విసుద్ధనిస్సయభావదీపనం, "మారసేనమథనాన"న్తి సమ్మాఉజుఞాయసామీచిప్పటిపన్నభావదీపనం, "అట్ఠన్నమ్పి సమూహ"న్తి ఆహునేయ్యాదిభావదీపనం, "అరియసఙ్ఘ"న్తి అనుత్తరపుఞ్ఞక్ఖేత్తభావదీపనం. తథా "సుగతస్స ఓరసానం పుత్తాన"న్తి ఏతేన అరియసఙ్ఘస్స లోకుత్తరసరణగమనసబ్భావం దీపేతి. లోకుత్తరసరణగమనేన హి తే భగవతో ఓరసపుత్తా జాతా. "మారసేనమథనాన"న్తి ఏతేన అభినీహారసమ్పదాసిద్ధం పుబ్బభాగే సమ్మాపటిపత్తిం దస్సేతి. కతాభినీహారా హి సమ్మాపటిపన్నా మారం మారపరిసం వా అభివిజినన్తి. "అట్ఠన్నమ్పి సమూహ"న్తి ఏతేన విద్ధస్తవిపక్ఖే సేక్ఖాసేక్ఖధమ్మే దస్సేతి పుగ్గలాధిట్ఠానేన మగ్గఫలధమ్మానం పకాసితత్తా. "అరియసఙ్ఘ"న్తి అగ్గదక్ఖిణేయ్యభావం దస్సేతి. సరణగమనఞ్చ సావకానం సబ్బగుణానం ఆది, సపుబ్బభాగప్పటిపదా సేక్ఖా సీలక్ఖన్ధాదయో మజ్ఝే, అసేక్ఖా సీలక్ఖన్ధాదయో పరియోసానన్తి ఆదిమజ్ఝపరియోసానకల్యాణా సఙ్ఖేపతో సబ్బే అరియసఙ్ఘగుణా పకాసితా హోన్తి.

४. ఏవం గాథాత్తయేన సఙ్ఖేపతో సకలగుణసంకిత్తనముఖేన రతనత్తయస్స పణామం కత్వా ఇదాని తంనిపచ్చకారం యథాధిప్పేతే పయోజనే పరిణామేన్తో "**ఇతి మే**"తిఆదిమాహ. తత్థ రతిజననట్ఠేన **రతనం,** బుద్ధధమ్మసఙ్ఘా. తేసఞ్హి "ఇతిపి సో భగవా"తిఆదినా యథాభూతగుణే ఆవజ్జేన్తస్స అమతాధిగమహేతుభూతం అనప్పకం పీతిపామోజ్జం ఉప్పజ్జతి. యథాహ –

“యస్మిం, మహానామ, సమయే అరియసావకో తథాగతం అనుస్సరతి, నేవస్స తస్మిం సమయే రాగపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, న దోస…పే… న మోహపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, ఉజుగతమేవస్స తస్మిం సమయే చిత్తం హోతి తథాగతం ఆరబ్భ. ఉజుగతచిత్తో ఖో పన, మహానామ, అరియసావకో లభతి అత్థవేదం, లభతి ధమ్మవేదం, లభతి ధమ్మూపసంహితం పామోజ్జం, పముదితస్స పీతి జాయతీ”తిఆది (అ॰ ని॰ ౬.౧౦; ౧౧.౧౧).

చిత్తీకతాదిభావో వా రతనట్ఠో. వుత్తఞ్హేతం –

“చిత్తీకతం మహగ్ఘఞ్చ, అతులం దుల్లభదస్సనం;

అనోమసత్తపరిభోగం, రతనం తేన వుచ్చతీ”తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౩; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౫.౨౨౩; ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ ౬.౩; సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౨౬);

చిత్తీకతభావాదయో చ అనఞ్ఞసాధారణా బుద్ధాదీసు ఏవ లబ్భన్తీతి.

వన్దనావ **వన్దనామయం** యథా “దానమయం, సీలమయ”న్తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౦౫; ఇతివు॰ ౬౦). వన్దనా చేత్థ కాయవాచాచిత్తేహి తిణ్ణం రతనానం గుణనిన్నతా, థోమనా వా. పుజ్జభావఫలనిబ్బత్తనతో **పుఞ్ఞం,** అత్తనో సన్తానం పునాతీతి వా. **సువిహతన్తరాయోతి** సుట్ఠు విహతన్తరాయో. ఏతేన అత్తనో పసాదసమ్పత్తియా, రతనత్తయస్స చ ఖేత్తభావసమ్పత్తియా తం పుఞ్ఞం అత్థప్పకాసనస్స ఉపఘాతకఉపద్దవానం విహననే సమత్థన్తి దస్సేతి. **హుత్వాతి** పుబ్బకాలకిరియా. తస్స “అత్థం పకాసయిస్సామీ”తి ఏతేన సమ్బన్ధో. **తస్సాతి** యం రతనత్తయవన్దనామయం పుఞ్ఞం, తస్స. **అనుభావేనాతి** బలేన.

౨. ఏవం రతనత్తయస్స నిపచ్చకారకరణే పయోజనం దస్సేత్వా ఇదాని యస్సా ధమ్మదేసనాయ అత్థం సంవణ్ణేతుకామో, తస్సా తావ గుణాభిత్థవనవసేన ఉపఞ్ఞాపనత్థం **“ఏకకదుకాదిపటిమణ్డితస్సా”**తిఆదిమాహ, ఏకకాదీని అఙ్గాని ఉపరూపరి వడ్ఢేత్వా దేసితేహి సుత్తన్తేహి పటిమణ్డితస్స విసిట్ఠస్సాతి అత్థో. ఏతేన “అఙ్గుత్తరో”తి అయం ఇమస్స ఆగమస్స అత్థానుగతా సమఞ్ఞాతి దస్సేతి. నను చ ఏకకాదివసేన దేసితాని సుత్తానియేవ ఆగమో. కస్స పన ఏకకదుకాదీహి పటిమణ్డితభావోతి? సచ్చమేతం పరమత్థతో, సుత్తాని పన ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తో ఆగమో. యథేవ హి అత్థబ్యఞ్జనసముదాయే సుత్తన్తి వోహారో, ఏవం సుత్తసముదాయే ఆగమోతి వోహారో. ఏకకాదీహి అఙ్గేహి ఉపరూపరి ఉత్తరో అధికోతి అఙ్గుత్తరో, ఆగమిస్సన్తి ఏత్థ, ఏతేన, ఏతస్మా వా అత్తత్థపరత్థాదయోతి ఆగమో, ఆదికల్యాణాదిగుణసమ్పత్తియా ఉత్తమట్ఠేన తంతంఅభిపత్థితసమిద్ధిహేతుతాయ పణ్డితేహి వరితబ్బతో వరో, ఆగమో చ సో వరో చ సేట్ఠట్ఠేనాతి ఆగమవరో, ఆగమసమ్మతేహి వా వరోతి ఆగమవరో. అఙ్గుత్తరో చ సో ఆగమవరో చాతి **అఙ్గుత్తరాగమవరో,** తస్స.

పుఙ్గవా వుచ్చన్తి ఉసభా, అసన్తసనపరిస్సయసహనస్స పరిపాలనాదిగుణేహి తంసదిసతాయ ధమ్మకథికా ఏవ పుఙ్గవాతి **ధమ్మకథికపుఙ్గవా,** తేసం. హేతూపమాదిప్పటిమణ్డితనానావిధదేసనానయవిచిత్తతాయ **విచిత్తపటిభానజననస్స. సుమఙ్గలవిలాసినీ**ఆదీసు (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.గన్థారమ్భకథా; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.గన్థారమ్భకథా; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.గన్థారమ్భకథా) పన “బుద్ధానుబుద్ధసంవణ్ణితస్సా”తి వుత్తం. బుద్ధానఞ్హి సచ్చప్పటివేధం అనుగమ్మ పటివిద్ధసచ్చా అగ్గసావకాదయో అరియా బుద్ధానుబుద్ధా. అయమ్పి ఆగమో తేహి అత్థసంవణ్ణనావసేన గుణసంవణ్ణనావసేన చ సంవణ్ణితో ఏవ. అథ వా బుద్ధా చ అనుబుద్ధా చ బుద్ధానుబుద్ధాతి యోజేతబ్బం. సమ్మాసమ్బుద్ధేనేవ హి తిణ్ణం పిటకానం

అత్థవణ్ణనాక్కమో భాసితో, యా “పకిణ్ణకదేసనా”తి వుచ్చతి. తతో సజ్ఝాయనాదివసేనేవ సావకేహీతి ఆచరియా వదన్తి. ఇధ పన “ధమ్మకథికపుఙ్గవానం విచిత్తపటిభానజననస్స”ఇచ్చేవ థోమనా కతా. సంవణ్ణనాసు చాయం ఆచరియస్స పకతి, యా తంతంసంవణ్ణనాసు ఆదితో తస్స తస్స సంవణ్ణేతబ్బస్స ధమ్మస్స విసేసగుణకిత్తనేన థోమనా. తథా హి సుమఙ్గలవిలాసినీపపఞ్చసూదనీసారత్థప్పకాసనీసు అట్ఠసాలినీఆదీసు చ యథాక్కమం “సద్ధావహగుణస్స, పరవాదమథనస్స, ఞాణప్పభేదజననస్స, తస్స గమ్భీరఞాణేహి ఓగాళ్హస్స అభిణ్హసో నానానయవిచిత్తస్సా”తిఆదినా థోమనా కతా.

౬. అత్థో కథీయతి ఏతాయాతి అత్థకథా, సా ఏవ **అట్ఠకథా,** త్థ-కారస్స ట్ఠ-కారం కత్వా యథా “దుక్ఖస్స పీళనట్ఠో”తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౭; ౨.౮). **ఆదితో**తిఆదిమ్హి పఠమసఙ్గీతియం . ఛళభిఞ్ఞతాయ పరమేన చిత్తవసీభావేన సమన్నాగతత్తా ఝానాదీసు పఞ్చవిధవసితాసబ్భావతో చ **వసినో,** థేరా మహాకస్సపాదయో, తేసం **సతేహి పఞ్చహి. యా**తి యా అట్ఠకథా. **సఙ్గీతా**తి అత్థం పకాసేతుం యుత్తట్ఠానే “అయం ఏతస్స అత్థో, అయం ఏతస్స అత్థో”తి సఙ్గహేత్వా వుత్తా. **అనుసఙ్గీతా చ** యసత్థేరాదీహి **పచ్ఛాపి** దుతియతతియసఙ్గీతీసు. ఇమినా అత్తనో సంవణ్ణనాయ ఆగమనవిసుద్ధిం దస్సేతి.

౭. సీహస్స లానతో గహణతో సీహళో, సీహకుమారో. తంవంసజాతతాయ తమ్బపణ్ణిదీపే ఖత్తియానం, తేసం నివాసతాయ తమ్బపణ్ణిదీపస్స చ సీహళభావో వేదితబ్బో. **ఆభతా**తి జమ్బుదీపతో ఆనీతా. **అథా**తి పచ్ఛా. అపరభాగే హి అసఙ్కరత్థం సీహళభాసాయ అట్ఠకథా ఠపితాతి. తేన సా మూలట్ఠకథా సబ్బసాధారణా న హోతీతి ఇదం అత్థప్పకాసనం ఏకన్తేన కరణీయన్తి దస్సేతి. తేనేవాహ – ‘‘**దీపవాసీనమత్థాయా**’’తి. తత్థ **దీపవాసీన**న్తి జమ్బుదీపవాసీనం, **దీపవాసీన**న్తి వా సీహళదీపవాసీనం అత్థాయ సీహళభాసాయ ఠపితాతి యోజనా.

౮. **అపనేత్వాన**తి కఞ్చుకసదిసం సీహళభాసంఅపనేత్వాన. **తతో**తి అట్ఠకథాతో. **అహ**న్తి అత్తానం నిద్దిసతి. **మనోరమం భాస**న్తి మాగధభాసం. సా హి సభావనిరుత్తిభూతా పణ్డితానం మనం రమయతీతి. తేనేవాహ – ‘‘**తన్తినయానుచ్ఛవిక**’’న్తి, పాళిగతియా అనులోమికం పాళిచ్ఛాయానువిధాయినిన్తి అత్థో. **విగతదోస**న్తి అసభావనిరుత్తిభాసన్తరరహితం.

౯. **సమయం అవిలోమేన్తో**తి సిద్ధన్తం అవిరోధేన్తో. ఏతేన అత్థదోసాభావమాహ. అవిరుద్ధత్తా ఏవ హి థేరవాదాపి ఇధ పకాసీయిస్సన్తి. **థేరవంసదీపాన**న్తి థిరేహి సీలక్ఖన్ధాదీహి సమన్నాగతత్తా థేరా , మహాకస్సపాదయో, తేహి ఆగతా ఆచరియపరమ్పరా థేరవంసో. తప్పరియాపన్నా హుత్వా ఆగమాధిగమసమ్పన్నత్తా పఞ్ఞాపజ్జోతేన తస్స సముజ్జలనతో థేరవంసదీపా, మహావిహారవాసినో థేరా, తేసం. వివిధేహి ఆకారేహి నిచ్ఛీయతీతి వినిచ్ఛయో, గణ్ఠిట్ఠానేసు ఖీలమద్దనాకారేన పవత్తా విమతిచ్ఛేదకథా. సుట్ఠు నిపుణో సణ్హో వినిచ్ఛయో ఏతేసన్తి **సునిపుణవినిచ్ఛయా**. అథ వా వినిచ్ఛినోతీతి వినిచ్ఛయో, యథావుత్తత్థవిసయం ఞాణం. సుట్ఠు నిపుణో ఛేకో వినిచ్ఛయో ఏతేసన్తి **సునిపుణవినిచ్ఛయా**. ఏతేన మహాకస్సపాదిత్థేరపరమ్పరాభతో, తతోయేవ చ అవిపరీతో సణ్హసుఖుమో మహావిహారవాసీనం వినిచ్ఛయోతి తస్స పమాణభూతతం దస్సేతి.

౧౦. **సుజనస్స చాతి చ**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో. తేన “న కేవలం జమ్బుదీపవాసీనంయేవ అత్థాయ, అథ ఖో సాధుజనానం తోసనత్థఞ్చా”తి దస్సేతి. తేన చ “తమ్బపణ్ణిదీపవాసీనమ్పి అత్థాయా”తి అయమత్థో సిద్ధో హోతి ఉగ్గహణాదిసుకరతాయ

తేసమ్పి బహూపకారత్తా. **చిరట్ఠితత్థన్తి** చిరట్ఠితిఅత్థం, చిరకాలావట్ఠానాయాతి అత్థో. ఇదఞ్హి అత్థప్పకాసనం అవిపరీతబ్యఞ్జనసునిక్ఖేపస్స అత్థసునీతస్స చ ఉపాయభావతో సద్ధమ్మస్స చిరట్ఠితియా సంవత్తతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> ‘‘ద్వేమే, భిక్ఖవే, ధమ్మా సద్ధమ్మస్స ఠితియా అసమ్మోసాయ అనన్తరధానాయ సంవత్తన్తి. కతమే ద్వే? సునిక్ఖిత్తఞ్చ పదబ్యఞ్జనం, అత్థో చ సునీతో’’తి (అ. ని. ౨.౨౧).

౧౧-౧౨. యం అత్థవణ్ణనం కత్తుకామో, తస్సా మహన్తత్తం పరిహరితుం ‘‘**సావత్థిపభుతీన**’’న్తిఆదిమాహ. తేనాహ – ‘‘న ఇధ విత్థారకథం కరిస్సామి, న తం ఇధ విచారయిస్సామీ’’తి చ. తత్థ **దీఘస్సాతి** దీఘనికాయస్స. **మజ్ఝిమస్సాతి** మజ్ఝిమనికాయస్స. ‘‘సఙ్గీతీనం ద్విన్నం యా మే అత్థం వదన్తేనా’’తిపి పాఠో. తత్థపి **సఙ్గీతీనం ద్విన్నన్తి** దీఘమజ్ఝిమనికాయానన్తి అత్థో గహేతబ్బో. **మేతి** కరణత్థే సామివచనం, మయాతి అత్థో. **సుదన్తి** నిపాతమత్తం. హేట్ఠా దీఘస్స మజ్ఝిమస్స చ అత్థం వదన్తేన సావత్థిపభుతీనం నగరానం యా వణ్ణనా కతా, తస్సా విత్థారకథం న ఇధ భియ్యో కరిస్సామీతి యోజేతబ్బం. యాని చ తత్థ వత్థూని విత్థారవసేన వుత్తాని, తేసమ్పి విత్థారకథం న ఇధ భియ్యో కరిస్సామీతి సమ్బన్ధో.

౧౩. ఇదాని ‘‘న ఇధ విత్థారకథం కరిస్సామీ’’తి సామఞ్ఞతో వుత్తస్స అత్థస్స పవరం దస్సేతుం – ‘‘**సుత్తానం పనా**’’తిఆది వుత్తం. సుత్తానం యే అత్థా వత్థూహి వినా న పకాసన్తీతి యోజేతబ్బం.

౧౪. యం అట్ఠకథం కత్తుకామో, తదేకదేసభావేన విసుద్ధిమగ్గో చ గహేతబ్బోతి కథికానం ఉపదేసం కరోన్తో తత్థ విచారితధమ్మే ఉద్దేసవసేన దస్సేతి – ‘‘**సీలకథా**’’తిఆదినా. తత్థ **సీలకథాతి** చారిత్తవారిత్తాదివసేన సీలస్స విత్థారకథా. **ధుతధమ్మాతి** పిణ్డపాతికఙ్గాదయో తేరస కిలేసధుననకధమ్మా. **కమ్మట్ఠానాని సబ్బానీతి** పాళియం ఆగతాని అట్ఠతింస, అట్ఠకథాయం ద్వేతి నిరవసేసాని యోగకమ్మస్స భావనాయ పవత్తిట్ఠానాని. **చరియావిధానసహితోతి** రాగచరితాదీనం సభావాదివిధానేన సహితో. **ఝానాని** చత్తారి రూపావచరజ్ఝానాని, **సమాపత్తియో** చతస్సో ఆరుప్పసమాపత్తియో . అట్ఠపి వా పటిలద్ధమత్తాని **ఝానాని** సమాపజ్జనవసీభావప్పత్తియా **సమాపత్తియో. ఝానాని** వా రూపారూపావచరజ్ఝానాని, **సమాపత్తియో** ఫలసమాపత్తినిరోధసమాపత్తియో.

౧౫. లోకియలోకుత్తరభేదా ఛ అభిఞ్ఞాయో **సబ్బా అభిఞ్ఞాయో**. ఞాణవిభఙ్గాదీసు ఆగతనయేన ఏకవిధాదినా పఞ్ఞాయ సంకలేత్వా సమ్పిణ్డేత్వా నిచ్ఛయో **పఞ్ఞాసఙ్కలననిచ్ఛయో.**

౧౬. పచ్చయధమ్మానం హేతుఆదీనం పచ్చయుప్పన్నధమ్మానం హేతుపచ్చయాదిభావో పచ్చయాకారో, తస్స దేసనా **పచ్చయాకారదేసనా,** పటిచ్చసముప్పాదకథాతి అత్థో. సా పన ఘనవినిబ్భోగస్స సుదుక్కరతాయ సణ్హసుఖుమా, నికాయన్తరలద్ధిసఙ్కరరహితా, ఏకత్తనయాదిసహితా చ తత్థ విచారితాతి ఆహ – ‘‘**సుపరిసుద్ధనిపుణనయా**’’తి. పటిసమ్భిదాదీసు ఆగతనయం అవిస్సజ్జేత్వావ విచారితత్తా **అవిముత్తతన్తిమగ్గా.**

౧౭. **ఇతి పన సబ్బన్తి ఇతి**-సద్దో పరిసమాపనే, **పన**-సద్దో వచనాలఙ్కారే, ఏతం సబ్బన్తి అత్థో. **ఇధాతి** ఇమిస్సా అట్ఠకథాయ **న విచారయిస్సామి** పునరుత్తిభావతోతి అధిప్పాయో.

౧౭. ఇదాని తస్సేవ అవిచారణస్స ఏకన్తకారణం నిద్ధారేన్తో **‘‘మజ్ఝే విసుద్ధిమగ్గో’’**తిఆదిమాహ. తత్థ ‘‘మజ్ఝే ఠత్వా’’తి ఏతేన మజ్ఝభావదీపనేన విసేసతో చతున్నం ఆగమానం సాధారణట్ఠకథా విసుద్ధిమగ్గో, న సుమఙ్గలవిలాసినీఆదయో వియ అసాధారణట్ఠకథాతి దస్సేతి. ‘‘విసేసతో’’తి చ ఇదం వినయాభిధమ్మానమ్పి విసుద్ధిమగ్గో యథారహం అత్థవణ్ణనా హోతి ఏవాతి కత్వా వుత్తం.

౧౮. **ఇచ్చేవాతి** ఇతి ఏవ. **తమ్పీతి** విసుద్ధిమగ్గమ్పి. **ఏతాయాతి** మనోరథపూరణియా. ఏత్థ చ ‘‘సీహళదీపం ఆభతా’’తిఆదినా అత్థప్పకాసనస్స నిమిత్తం దస్సేతి, ‘‘దీపవాసీనమత్థాయ సుజనస్స చ తుట్ఠత్థం చిరట్ఠితత్థఞ్చ ధమ్మస్సా’’తి ఏతేన పయోజనం, అపనేత్వాన తతోహం, సీహళభాస’’న్తిఆదినా. ‘‘సావత్థిపభుతీన’’న్తిఆదినా చ కరణప్పకారం. హేట్ఠిమనికాయేసు విసుద్ధిమగ్గే చ విచారితానం అత్థానం అవిచారణమ్పి హి ఇధ కరణప్పకారో ఏవాతి.

గన్థారమ్భకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧. రూపాదివగ్గవణ్ణనా

నిదానవణ్ణనా

విభాగవన్తానం సభావవిభావనం విభాగదస్సనవసేనేవ హోతీతి పఠమం తావ నిపాతసుత్తవసేన విభాగం దస్సేతుం **‘‘తత్థ అజ్ఝత్తరాగమో నామా’’**తిఆదిమాహ. తత్థ **తత్థాతి** ‘‘అజ్ఝత్తరాగమస్స అత్థం పకాసయిస్సామీ’’తి యదిదం వుత్తం, తస్మిం వచనే, ‘‘యస్స అత్థం పకాసయిస్సామీ’’తి పటిఞ్ఞాతం, సో అజ్ఝత్తరాగమో నామ నిపాతసుత్తవసేన ఏవం విభాగోతి అత్థో. అథ వా **తత్థాతి** ‘‘అజ్ఝత్తరనిస్సితం అత్థ’’న్తి ఏతస్మిం వచనే యో అజ్ఝత్తరాగమో వుత్తో, సో నిపాతసుత్తాదివసేన ఏదిసోతి అత్థో.

ఇదాని తం ఆదితో పట్ఠాయ సంవణ్ణితుకామో అత్తనో సంవణ్ణనాయ పఠమమహాసఙ్గీతియం నిక్ఖిత్తానుక్కమేన పవత్తభావదస్సనత్థం **‘‘తస్స నిపాతేసు...పే.... వుత్తం నిదానమాదీ’’**తిఆదిమాహ. తత్థ యథాపచ్చయం తత్థ తత్థ దేసితత్తా పఞ్ఞత్తత్తా చ విప్పకిణ్ణానం ధమ్మవినయానం సఙ్గహేత్వా గాయనం కథనం సఙ్గీతి. ఏతేన తంతంసిక్ఖాపదానం సుత్తానఞ్చ ఆదిపరియోసానేసు అన్తరన్తరా చ సమ్బన్ధవసేన ఠపితం సఙ్గీతికారవచనం సఙ్గహితం హోతి. సఙ్గీయమానస్స అత్థస్స మహన్తతాయ పూజనీయతాయ చ మహతీ సఙ్గీతి మహాసఙ్గీతి, పఠమా మహాసఙ్గీతి పఠమమహాసఙ్గీతి, తస్సా పవత్తికాలో పఠమమహాసఙ్గీతికాలో, తస్మిం **పఠమమహాసఙ్గీతికాలే**. నిదదాతి దేసనం దేసకాలాదివసేన అవిదితం విదితం కత్వా నిదస్సేతీతి **నిదానం**. యో లోకియేహి ఉపోగ్ఘాతోతి వుచ్చతి, స్వాయమేత్థ ‘‘ఏవం మే సుత’’న్తిఆదికో గన్థో వేదితబ్బో. న ‘‘సనిదానాహం, భిక్ఖవే, ధమ్మం దేసేమీ’’తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౩.౧౨౬) వియ అజ్ఝాసయాదిదేసనుప్పత్తిహేతు. తేనేవాహ – **‘‘ఏవం మే సుతన్తిఆదికం ఆయస్మతా ఆనన్దేన పఠమమహాసఙ్గీతికాలే వుత్తం నిదానమాదీ’’**తి.

౧. ‘‘సా పనేసా’’తిఆదినా బాహిరనిదానే వత్తబ్బం అతిదిసిత్వా ఇదాని అబ్భన్తరనిదానం ఆదితో పట్ఠాయ సంవణ్ణేతుం **‘‘యం పనేత’’**న్తి వుత్తం. తత్థ యస్మా సంవణ్ణనం కరోన్తేన సంవణ్ణేతబ్బే ధమ్మే పదాని పదవిభాగం తదత్థఞ్చ దస్సేత్వా తతో పరం పిణ్డత్థాదినిదస్సనవసేన చ సంవణ్ణనా కాతబ్బా, తస్మా పదాని తావ దస్సేన్తో **‘‘ఏవన్తి నిపాతపద’’**న్తిఆదిమాహ . తత్థ **పదవిభాగోతి** పదానం విసేసో, న పదవిగ్గహో. అథ వా పదాని చ పదవిభాగో చ **పదవిభాగో,** పదవిగ్గహో చ పదవిభాగో చ **పదవిభాగోతి** వా ఏకసేసవసేన పదపదవిగ్గహా పదవిభాగసద్దేన వుత్తాతి వేదితబ్బం. తత్థ పదవిగ్గహో ‘‘జేతస్స వనం జేతవన’’న్తిఆదినా సమాసపదేసు దట్ఠబ్బో.

అత్థతోతి పదత్థతో. తం పన పదత్థం అత్థుద్ధారక్కమేన పఠమం ఏవం-సద్దస్స దస్సేన్తో **‘‘ఏవం-సద్దో తావా’’**తిఆదిమాహ. **అవధారణాదీతి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన ఇదమత్థపుచ్ఛాపరిమాణాదిఅత్థానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తథా హి ‘‘ఏవంగతాని పుథుసిప్పాయతనాని, ఏవమాదీనీ’’తిఆదీసు ఇదం-సద్దస్స అత్థే ఏవం-సద్దో. గత-సద్దో హి పకారపరియాయో, తథా విధాకార-సద్దా చ. తథా హి విధయుత్తగతసద్దే లోకియా పకారత్థే వదన్తి. ‘‘ఏవం సు తే సున్హాతా సువిలిత్తా కప్పితకేసమస్సూ ఆముక్కమణికుణ్డలాభరణా ఓదాతవత్థవసనా పఞ్చహి కామగుణేహి సమప్పితా సమఙ్గీభూతా పరిచారేన్తి సేయ్యథాపి త్వం ఏతరహి సాచరియకోతి. నో హిదం, భో గోతమా’’తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౮౬) పుచ్ఛాయం. ‘‘ఏవం లహుపరివత్తం (అ॰ ని॰ ౧.౪౮), ఏవమాయుపరియన్తో’’తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౪౪; పారా॰ ౧౨) చ ఆదీసు పరిమాణే.

నను చ “ఏవం సు తే సున్హాతా సువిలిత్తా ఏవమాయుపరియన్తో”తి ఏత్థ ఏవం-సద్దేన పుచ్ఛనాకారపరిమాణాకారానం వుత్తత్తా ఆకారత్థో ఏవ ఏవం-సద్దోతి? న, విసేససబ్భావతో. ఆకారమత్తవాచకో హి ఏవం-సద్దో ఆకారత్థోతి అధిప్పేతో యథా “ఏవం బ్యాఖో”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౩౪; పాచి॰ ౪౧౭; చూళవ॰ ౬౫), న పన ఆకారవిసేసవాచకో. ఏవఞ్చ కత్వా “ఏవం జాతేన మచ్చేనా”తిఆదీని (ధ॰ ప॰ ౫౩) ఉపమాదిఉదాహరణాని ఉపపన్నాని హోన్తి. తథా హి “యథా హి...పే॰... బహు”న్తి (ధ॰ ప॰ ౫౩) ఏత్థ పుప్ఫరాసిట్ఠానియతో మనుస్సూపపత్తిసప్పురిసూపనిస్సయసద్ధమ్మస్సవనయోనిసోమనసికారభోగసమ్పత్తి-ఆదిదానాదిపుఞ్ఞకిరియాహేతుసముదాయతో సోభాసుగన్ధతాదిగుణయోగతో మాలాగుణసదిసియో పహూతా పుఞ్ఞకిరియా మరితబ్బసభావతాయ మచ్చేన సత్తేన కత్తబ్బాతి జోతితత్తా పుప్ఫరాసిమాలాగుణావ ఉపమా. తేసం ఉపమాకారో యథా-సద్దేన అనియమతో వుత్తోతి “ఏవం-సద్దో ఉపమాకారనిగమనత్థో”తి వత్తుం యుత్తం, సో పన ఉపమాకారో నియమియమానో అత్థతో ఉపమావ హోతీతి ఆహ – **‘‘ఉపమాయం ఆగతో’’**తి. తథా “ఏవం ఇమినా ఆకారేన అభిక్కమితబ్బ”న్తిఆదినా ఉపదిసియమానాయ సమణసారుప్పాయ ఆకప్పసమ్పత్తియా యో తత్థ ఉపదిసనాకారో, సో అత్థతో ఉపదేసో ఏవాతి వుత్తం – **‘‘ఏవం తే...పే॰... ఉపదేసే’’**తి. తథా **ఏవమేతం భగవా, ఏవమేతం సుగతాతి** ఏత్థ భగవతా యథావుత్తమత్థం అవిపరీతతో జానన్తేహి కతం తత్థ సంవిజ్జమానగుణానం పకారేహి హంసనం ఉదగ్గతాకరణం సమ్పహంసనం, యో తత్థ సమ్పహంసనాకారోతి యోజేతబ్బం.

ఏవమేవం పనాయన్తి ఏత్థ గరహణాకారోతి యోజేతబ్బం, సో చ గరహణాకారో “వసలీ”తిఆదిఖుంసనసద్దసన్నిధానతో ఇధ ఏవం-సద్దేన పకాసితోతి విఞ్ఞాయతి. యథా చేత్థ, ఏవం ఉపమాకారాదయోపి ఉపమాదివసేన వుత్తానం పుప్ఫరాసిఆదిసద్దానం సన్నిధానతోతి దట్ఠబ్బం. **ఏవం, భన్తేతి ఖో**తిఆదీసు పన ధమ్మస్స సాధుకం సవనమనసికారేన నియోజితేహి భిక్ఖూహి అత్తనో తత్థ ఠితభావస్స పటిజాననవసేన వుత్తత్తా ఏత్థ ఏవం-సద్దో వచనసమ్పటిచ్ఛనత్థో వుత్తో, తేన “ఏవం, భన్తే, సాధు భన్తే, సుట్ఠు భన్తే”తి వుత్తం హోతి. **ఏవఞ్చ వదేహీ**తి “యథాహం వదామి, ఏవం సమణం ఆనన్దం వదేహీ”తి వదనాకారో ఇదాని వత్తబ్బో ఏవం-సద్దేన నిదస్సీయతీతి నిదస్సనత్థో వుత్తో. **ఏవం నో**తి ఏత్థాపి తేసం యథావుత్తధమ్మానం అహితదుక్ఖావహభావే సన్నిట్ఠానజననత్థం అనుమతిగ్గహణవసేన “నో వా, కథం వో ఏత్థ హోతీ”తి పుచ్ఛాయ కతాయ “ఏవం నో ఏత్థ హోతీ”తి వుత్తత్తా తదాకారసన్నిట్ఠానం ఏవం-సద్దేన విభావితన్తి విఞ్ఞాయతి. సో పన తేసం ధమ్మానం అహితాయ దుక్ఖాయ సంవత్తనాకారో నియమియమానో అవధారణత్థో హోతీతి ఆహ – **‘‘ఏవం నో ఏత్థ హోతీతిఆదీసు అవధారణే’’**తి.

నానానయనిపుణన్తి ఏకత్తనానత్తఅబ్యాపారఏవంధమ్మతాసఙ్ఖాతా, నన్దియావట్టతిపుక్ఖలసీహవిక్కీళితఅఙ్కుసదిసాలోచనసఙ్ఖాతా వా ఆధారాదిభేదవసేన నానావిధా నయా నానానయా. నయా వా పాళిగతియో, తా చ పఞ్ఞత్తిఆదివసేన సంకిలేసభాగియాదిలోకియాదితదుభయవోమిస్సకతాదివసేన కుసలాదివసేన ఖన్ధాదివసేన సఙ్గహాదివసేన సమయవిముత్తాదివసేన పధానాదివసేన కుసలమూలాదివసేన తికపట్ఠానాదివసేన చ నానప్పకారాతి నానానయా, తేహి నిపుణం సణ్హం సుఖుమన్తి నానానయనిపుణం. ఆసయోవ అజ్ఝాసయో, తే చ సస్సతాదిభేదేన తత్థ చ అప్పరజక్ఖతాదిభేదేన చ అనేకే, అత్తజ్ఝాసయాదయో ఏవ వా సముట్ఠానం ఉప్పత్తిహేతు ఏతస్సాతి **అనేకజ్ఝాసయసముట్ఠానం. అత్థబ్యఞ్జనసమ్పన్న**న్తి అత్థబ్యఞ్జనపరిపుణ్ణం ఉపనేతబ్బాభావతో.

సఞ్ఞాసనపకాసనవివరణవిభజనఉత్తానీకరణపఞ్ఞత్తివసేన ఛహి అత్థపదేహి అక్ఖరపదబ్యఞ్జనాకారనిరుత్తినిద్దేసవసేన ఛహి బ్యఞ్జనపదేహి చ సమన్నాగతన్తి వా అత్థో దట్ఠబ్బో.

వివిధపాటిహారియన్తి ఏత్థ పాటిహారియపదస్స వచనత్థం "పటిపక్ఖహరణతో రాగాదికిలేసాపనయనతో చ పాటిహారియ"న్తి వదన్తి. భగవతో పన పటిపక్ఖా రాగాదయో న సన్తి , యే హరితబ్బా. పుథుజ్జనానమ్పి విగతూపక్కిలేసే అట్ఠగుణసమన్నాగతే చిత్తే హతపటిపక్ఖే ఇద్ధివిధం పవత్తతి, తస్మా తత్థ పవత్తవోహారేన చ న సక్కా ఇధ "పాటిహారియ"న్తి వత్తుం. సచే పన మహాకారుణికస్స భగవతో వేనేయ్యగతా చ కిలేసా పటిపక్ఖా, తేసం హరణతో "పాటిహారియ"న్తి వుత్తం, ఏవం సతి యుత్తమేతం. అథ వా భగవతో చ సాసనస్స చ పటిపక్ఖా తిత్థియా, తేసం హరణతో పాటిహారియం. తే హి దిట్ఠిహరణవసేన చ దిట్ఠిప్పకాసనే అసమత్థభావేన చ ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనీహి హరితా అపనీతా హోన్తీతి. "పటీ"తి వా అయం సద్దో "పచ్ఛా"తి ఏతస్స అత్థం బోధేతి "తస్మిం పటిపవిట్ఠమ్హి, అఞ్ఞో ఆగఞ్ఛి బ్రాహ్మణో"తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౯౮౫; చూళని॰ పారాయనవగ్గో, వత్థుగాథా ౪) వియ, తస్మా సమాహితే చిత్తే విగతూపక్కిలేసే కతకిచ్చేన పచ్ఛా హరితబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి పటిహారియం, అత్తనో వా ఉపక్కిలేసేసు చతుత్థజ్ఝానమగ్గేహి హరితేసు పచ్ఛా హరణం పటిహారియం, ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనియో చ విగతూపక్కిలేసేన కతకిచ్చేన చ సత్తహితత్థం పున పవత్తేతబ్బా, హరితేసు చ అత్తనో ఉపక్కిలేసేసు పరసత్తానం ఉపక్కిలేసహరణాని హోన్తీతి పటిహారియాని భవన్తి. పటిహారియమేవ పాటిహారియం, పటిహారియే వా ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనిసముదాయే భవం ఏకమేకం పాటిహారియన్తి వుచ్చతి. పటిహారియం వా చతుత్థజ్ఝానం మగ్గో చ పటిపక్ఖహరణతో, తత్థ జాతం, తస్మిం వా నిమిత్తభూతే, తతో వా ఆగతన్తి పాటిహారియం. తస్స పన ఇద్ధిఆదిభేదేన విసయభేదేన చ బహువిధస్స భగవతో దేసనాయం లబ్భమానత్తా ఆహ – "**వివిధపాటిహారియ**"న్తి.

న అఞ్ఞథాతి భగవతో సమ్ముఖా సుతాకారతో న అఞ్ఞథాతి అత్థో, న పన భగవతో దేసితాకారతో. అచిన్తేయ్యానుభావా హి భగవతో దేసనా. ఏవఞ్చ కత్వా "సబ్బప్పకారేన కో సమత్థో విఞ్ఞాతు"న్తి ఇదం వచనం సమత్థితం భవతి, ధారణబలదస్సనఞ్చ న విరుజ్ఝతి సుతాకారావిరుజ్ఝనస్స అధిప్పేతత్తా. న హేత్థ అత్థన్తరతాపరిహారో ద్విన్నం అత్థానం ఏకవిసయత్తా, ఇతరథా థేరో భగవతో దేసనాయ సబ్బథా పటిగ్గహణే సమత్థో అసమత్థో చాతి ఆపజ్జేయ్యాతి.

"యో పరో న హోతి, సో అత్తా"తి ఏవం వుత్తాయ నియకజ్ఝత్తసఙ్ఖాతాయ ససన్తతియం వత్తనతో తివిధోపి మే-సద్దో కిఞ్చాపి ఏకస్మింయేవ అత్థే దిస్సతి, కరణసమ్పదానసామినిద్దేసవసేన పన విజ్జమానభేదం సన్ధాయాహ – "**మే-సద్దో తీసు అత్థేసు దిస్సతీ**"తి.

కిఞ్చాపి ఉపసగ్గో కిరియం విసేసేతి, జోతకభావతో పన సతిపి తస్మిం సుత-సద్దో ఏవ తం తమత్థం వదతీతి అనుపసగ్గస్స సుత-సద్దస్స అత్థుద్ధారే సఉపసగ్గస్స గహణం న విరుజ్ఝతీతి దస్సేన్తో "**సఉపసగ్గో చ అనుపసగ్గో చా**"తి ఆహ. **అస్సా**తి సుతసద్దస్స. కమ్మభావసాధనాని ఇధ సుతసద్దే సమ్భవన్తీతి వుత్తం – "**ఉపధారితన్తి వా ఉపధారణన్తి వా అత్థో**"తి. **మయాతి అత్థే సతీ**తి యదా మే-సద్దస్స కత్తువసేన కరణనిద్దేసో, తదాతి అత్థో. **మమాతి అత్థే సతీ**తి యదా సమ్బన్ధవసేన సామినిద్దేసో, తదా.

సుతసద్దసన్నిట్ఠానే పయుత్తేన **ఏవం**-సద్దేన సవనకిరియాజోతకేన భవితబ్బన్తి వుత్తం – "**ఏవన్తి సోతవిఞ్ఞాణాదివిఞ్ఞాణకిచ్చనిదస్సన**"న్తి. **ఆది**-సద్దేన సమ్పటిచ్ఛనాదీనం సోతద్వారికవిఞ్ఞాణానం తదభినీహటానఞ్చ

మనోద్వారికవిఞ్ఞాణానం గహణం వేదితబ్బం. సబ్బేసమ్పి వాక్యానం ఏవకారత్థసహితత్తా "సుత"న్తి ఏతస్స సుతమేవాతి అయమత్థో లబ్భతీతి ఆహ – "**అస్సవనభావప్పటిక్ఖేపతో**"తి. ఏతేన అవధారణేన నియామతం దస్సేతి. యథా చ సుతం సుతమేవాతి నియామేతబ్బం, **తం** సమ్మా సుతం హోతీతి ఆహ – "**అనూనాధికావిపరీతగ్గహణనిదస్సన**"న్తి. అథ వా సద్దన్తరత్థాపోహనవసేన సద్దో అత్థం వదతీతి సుతన్తి అస్సుతం న హోతీతి అయమేతస్స అత్థోతి వుత్తం – "**అస్సవనభావప్పటిక్ఖేపతో**"తి. ఇమినా దిట్ఠాదివినివత్తనం కరోతి. ఇదం వుత్తం హోతి – న ఇదం మయా దిట్ఠం, న సయమ్భుఞాణేన సచ్ఛికతం, అథ ఖో సుతం, తఞ్చ సమ్మదేవాతి. తేనేవాహ – "**అనూనాధికావిపరీతగ్గహణనిదస్సన**"న్తి. అవధారణత్థే వా **ఏవం**-సద్దే అయమత్థయోజనా – "కరీయతీ"తి తదపేక్ఖస్స **సుత**-సద్దస్స అయమత్థో వుత్తో "అస్సవనభావప్పటిక్ఖేపతో"తి. తేనేవాహ – "**అనూనాధికావిపరీతగ్గహణనిదస్సన**"న్తి. సవన-సద్దో చేత్థ కమ్మత్థో వేదితబ్బో "సుయ్యతీ"తి.

ఏవం సవనహేతుసవనవిసేసవసేన పదత్తయస్స ఏకేన పకారేన అత్థయోజనం దస్సేత్వా ఇదాని పకారన్తరేహి తం దస్సేతుం – "**తథా ఏవ**"న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **తస్సాతి** యా సా భగవతో సమ్ముఖా ధమ్మస్సవనాకారేన పవత్తా మనోద్వారవిఞ్ఞాణవీథి, తస్సా. సా హి నానప్పకారేన ఆరమ్మణే పవత్తితుం సమత్థా. తథా చ వుత్తం – "**సోతద్వారానుసారేనా**"తి. **నానప్పకారేనాతి** వక్ఖమానానం అనేకవిహితానం బ్యఞ్జనత్థగ్గహణానం నానాకారేన. ఏతేన ఇమిస్సా యోజనాయ ఆకారత్థో ఏవం-సద్దో గహితోతి దీపేతి. **పవత్తిభావప్పకాసనన్తి** పవత్తియా అత్థిభావప్పకాసనం. **సుతన్తి ధమ్మప్పకాసనన్తి** యస్మిం ఆరమ్మణే వుత్తప్పకారా విఞ్ఞాణవీథి నానప్పకారేన పవత్తా, తస్స ధమ్మత్తా వుత్తం, న సుతసద్దస్స ధమ్మత్థత్తా. వుత్తస్సేవత్థస్స పాకటీకరణం "**అయఞ్హేత్థా**"తిఆది. తత్థ **విఞ్ఞాణవీథియాతి** కరణత్థే కరణవచనం, **మయాతి** కత్తుఅత్థే.

ఏవన్తి నిద్దిసితబ్బప్పకాసనన్తి నిదస్సనత్థం ఏవం-సద్దం గహేత్వా వుత్తం నిదస్సేతబ్బస్స నిదస్సితబ్బత్తాభావాభావతో . తేన ఏవం-సద్దేన సకలమ్పి సుత్తం పచ్చామట్ఠన్తి దస్సేతి. సుతసద్దస్స కిరియాసద్దత్తా సవనకిరియాయ చ సాధారణవిఞ్ఞాణప్పబన్ధప్పటిబద్ధత్తా తత్థ చ పుగ్గలవోహారోతి వుత్తం – "**సుతన్తి పుగ్గలకిచ్చప్పకాసన**"న్తి. న హి పుగ్గలవోహారరహితే ధమ్మప్పబన్ధే సవనకిరియా లబ్భతీతి.

యస్స చిత్తసన్తానస్సాతిఆదిపి ఆకారత్థమేవ ఏవం-సద్దం గహేత్వా పురిమయోజనాయ అఞ్ఞథా అత్థయోజనం దస్సేతుం వుత్తం. తత్థ **ఆకారపఞ్ఞత్తీతి** ఉపాదాపఞ్ఞత్తి ఏవ ధమ్మానం పవత్తిఆకారుపాదానవసేన తథా వుత్తా. **సుతన్తి విసయనిద్దేసోతి** సోతబ్బభూతో ధమ్మో సవనకిరియాకత్తుపుగ్గలస్స సవనకిరియావసేన పవత్తిట్ఠానన్తి కత్వా వుత్తం. చిత్తసన్తానవినిముత్తస్స పరమత్థతో కస్సచి కత్తుఅభావేపి సద్దవోహారేన బుద్ధిపరికప్పితభేదవచనిచ్ఛాయ చిత్తసన్తానతో అఞ్ఞం వియ తంసమఙ్గిం కత్వా వుత్తం – "**చిత్తసన్తానేన తంసమఙ్గీనో**"తి. సవనకిరియావిసయోపి సోతబ్బధమ్మో సవనకిరియావసేన పవత్తచిత్తసన్తానస్స ఇధ పరమత్థతో కత్తుభావతో, సవనవసేన చిత్తపవత్తియా ఏవ వా సవనకిరియాభావతో తంకిరియాకత్తు చ విసయో హోతీతి కత్వా వుత్తం – "**తంసమఙ్గీనో కత్తువిసయే**"తి. సుతాకారస్స చ థేరస్స సమ్మానిచ్ఛితభావతో ఆహ – "**గహణసన్నిట్ఠాన**"న్తి. ఏతేన వా అవధారణత్థం ఏవం-సద్దం గహేత్వా అయమత్థయోజనా కతాతి దట్ఠబ్బం.

పుబ్బే సుతానం నానావిహితానం సుత్తసఙ్ఖాతానం అత్థబ్యఞ్జనానం ఉపధారితరూపస్స ఆకారస్స నిదస్సనస్స, అవధారణస్స వా పకాసనసభావో ఏవం-సద్దోతి తదాకారాదిఉపధారణస్స పుగ్గలపఞ్ఞత్తియా ఉపాదానభూతధమ్మప్పబన్ధబ్యాపారతాయ వుత్తం – ''**ఏవన్తి పుగ్గలకిచ్చనిద్దేసో**''తి. సవనకిరియా పన పుగ్గలవాదినోపి విఞ్ఞాణనిరపేక్ఖా నత్థీతి విసేసతో విఞ్ఞాణబ్యాపారోతి ఆహ – ''**సుతన్తి విఞ్ఞాణకిచ్చనిద్దేసో**''తి. మేతి సద్దప్పవత్తియా ఏకన్తేనేవ సత్తవిసయత్తా విఞ్ఞాణకిచ్చస్స చ తత్థేవ సమోదహితబ్బతో ''**మేతి ఉభయకిచ్చయుత్తపుగ్గలనిద్దేసో**''తి వుత్తం. అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తివిజ్జమానపఞ్ఞత్తిసభావా యథాక్కమం ఏవంసద్దసుతసద్దానం అత్థాతి తే తథారూపపఞ్ఞత్తిఉపాదానబ్యాపారభావేన దస్సేన్తో ఆహ – ''**ఏవన్తి పుగ్గలకిచ్చనిద్దేసో, సుతన్తి విఞ్ఞాణకిచ్చనిద్దేసో**''తి. ఏత్థ చ కరణకిరియాకత్తుకమ్మవిసేసప్పకాసనవసేన పుగ్గలబ్యాపారవిసయపుగ్గలబ్యాపారనిదస్సనవసేన గహణాకారగ్గాహకతబ్బిసయవిసేసనిద్దేసవసేన కత్తుకరణబ్యాపారకత్తునిద్దేసవసేన చ దుతియాదయో చతస్సో అత్థయోజనా దస్సితాతి దట్ఠబ్బం.

సబ్బస్సపి సద్దాధిగమనీయస్స అత్థస్స పఞ్ఞత్తిముఖేనేవ పటిపజ్జితబ్బత్తా సబ్బపఞ్ఞత్తీనఞ్చ విజ్జమానాదివసేన ఛసు పఞ్ఞత్తిభేదేసు అన్తోగధత్తా తేసు "ఏవ"న్తిఆదీనం పఞ్ఞత్తీనం సరూపం నిద్ధారేన్తో ఆహ – ''**ఏవన్తి చ మేతి చా**''తిఆది. తత్థ ఏవన్తి చ మేతి చ వుచ్చమానస్సత్థస్స ఆకారాదినో ధమ్మానం అసల్లక్ఖణభావతో అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తిభావోతి ఆహ – ''**సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేన అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తీ**''తి. తత్థ **సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేనాతి** భూతత్థఉత్తమత్థవసేన. ఇదం వుత్తం హోతి – యో మాయామరీచిఆదయో వియ అభూతత్థో, అనుస్సవాదీహి గహేతబ్బో వియ అనుత్తమత్థో చ న హోతి, సో రూపసద్దాదిసభావో, రుప్పనానుభవనాదిసభావో వా అత్థో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో చాతి వుచ్చతి, న తథా "ఏవం మే"తిపదానం అత్థోతి. ఏతమేవత్థం పాకటతరం కాతుం ''**కిఞ్హేత్థ త**''న్తిఆది వుత్తం. సుతన్తి పన సద్దాయతనం సన్ధాయాహ – ''**విజ్జమానపఞ్ఞత్తీ**''తి. తేనేవ హి ''**యఞ్హి తం ఏత్థ సోతేన ఉపలద్ధ**''న్తి వుత్తం. "సోతద్వారానుసారేన ఉపలద్ధ"న్తి పన వుత్తే అత్థబ్యఞ్జనాది సబ్బం లబ్భతి. **తం తం ఉపాదాయ వత్తబ్బతో**తి సోతపథమాగతే ధమ్మే ఉపాదాయ తేసం ఉపధారితాకారాదినో పచ్చామసనవసేన ఏవన్తి, ససన్తతిపరియాపన్నే ఖన్ధే ఉపాదాయ మేతి వత్తబ్బత్తాతి అత్థో. దిట్ఠాదిసభావరహితే సద్దాయతనే పవత్తమానోపి సుతవోహారో "దుతియం తతియ"న్తిఆదికో వియ పఠమాదీని దిట్ఠముతవిఞ్ఞాతే అపేక్ఖిత్వా పవత్తోతి ఆహ – ''**దిట్ఠాదీని ఉపనిధాయ వత్తబ్బతో**''తి. అస్సుతం న హోతీతి హి సుతన్తి పకాసితో అయమత్థోతి.

అత్తనా పటివిద్ధా సుత్తస్స పకారవిసేసా ఏవన్తి థేరేన పచ్చామట్ఠాతి ఆహ – ''**అసమ్మోహం దీపేతీ**''తి. **నానప్పకారప్పటివేధసమత్థో హోతీ**తి ఏతేన వక్ఖమానస్స సుత్తస్స నానప్పకారతం దుప్పటివిజ్ఝతఞ్చ దస్సేతి. **సుతస్స అసమ్మోసం దీపేతీ**తి సుతాకారస్స యాథావతో దస్సియమానత్తా వుత్తం. **అసమ్మోహేనాతి** సమ్మోహాభావేన, పఞ్ఞాయ ఏవ వా సవనకాలసమ్భూతాయ తదుత్తరికాలపఞ్ఞాసిద్ధి. ఏవం **అసమ్మోసేనాతి** ఏత్థాపి వత్తబ్బం. బ్యఞ్జనానం పటివిజ్ఝితబ్బో ఆకారో నాతిగమ్భీరో, యథాసుతధారణమేవ తత్థ కరణీయన్తి సతియా బ్యాపారో అధికో, పఞ్ఞా తత్థ గుణీభూతాతి వుత్తం – ''**పఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమాయా**''తిఆది "పఞ్ఞాయ పుబ్బఙ్గమా"తి కత్వా. పుబ్బఙ్గమతా చేత్థ పధానభావో "మనోపుబ్బఙ్గమా"తిఆదీసు (ధ. ప. ౧, ౨) వియ, పుబ్బఙ్గమతాయ వా చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీసు ఆవజ్జనాదీనం వియ అప్పధానత్తే పఞ్ఞా పుబ్బఙ్గమా ఏతిస్సాతి అయమ్పి అత్థో యుజ్జతి, ఏవం **సతిపుబ్బఙ్గమాయాతి** ఏత్థాపి వుత్తనయానుసారేన యథాసమ్భవమత్థో వేదితబ్బో. **అత్థబ్యఞ్జనసమ్పన్నస్సాతి** అత్థబ్యఞ్జనపరిపుణ్ణస్స,

సఞ్ఞాసనప్పకాసనవివరణవిభజనఉత్తానీకరణపణ్ణత్తివసేన ఛహి అత్థపదేహి అక్ఖరపదబ్యఞ్జనాకారనిరుత్తినిద్దేసవసేన ఛహి బ్యఞ్జనపదేహి చ సమన్నాగతస్సాతి వా అత్థో దట్ఠబ్బో.

యోనిసోమనసికారం దీపేతి ఏవం-సద్దేన వుచ్చమానానం ఆకారనిదస్సనావధారణత్థానం అవిపరీతసద్ధమ్మవిసయత్తాతి అధిప్పాయో. **అవిక్ఖేపం దీపేతీ**తి "చిత్తపరియాదానం కత్థ భాసిత"న్తిఆదిపుచ్ఛావసే పకరణప్పత్తస్స వక్ఖమానస్స సుత్తస్స సవనం సమాధానమన్తరేన న సమ్భవతీతి కత్వా వుత్తం. **విక్ఖిత్తచిత్తస్సా**తిఆది తస్సేవత్థస్స సమత్థనవసేన వుత్తం. **సబ్బసమ్పత్తియా**తి అత్థబ్యఞ్జనదేసకప్పయోజనాదిసమ్పత్తియా. అవిపరీతసద్ధమ్మవిసయేహి వియ ఆకారనిదస్సనావధారణత్థేహి యోనిసోమనసికారస్స, సద్ధమ్మస్సవనేన వియ చ అవిక్ఖేపస్స యథా యోనిసోమనసికారేన ఫలభూతేన అత్తసమ్మాపణిధిపుబ్బేకతపుఞ్ఞతానం సిద్ధి వుత్తా తదవినాభావతో. ఏవం అవిక్ఖేపేన ఫలభూతేన కారణభూతానం సద్ధమ్మస్సవనసప్పురిసూపనిస్సయానం సిద్ధి దస్సేతబ్బా సియా అస్సుతవతో సప్పురిసూపనిస్సయరహితస్స చ తదభావతో. **న హి విక్ఖిత్తచిత్తో**తిఆదినా సమత్థనవచనేన పన అవిక్ఖేపేన కారణభూతేన సప్పురిసూపనిస్సయేన చ ఫలభూతస్స సద్ధమ్మస్సవనస్స సిద్ధి దస్సితా. అయం పనేత్థ అధిప్పాయో యుత్తో సియా, సద్ధమ్మస్సవనసప్పురిసూపనిస్సయా న ఏకన్తేన అవిక్ఖేపస్స కారణం బాహిరఙ్గత్తా, అవిక్ఖేపో పన సప్పురిసూపనిస్సయో వియ సద్ధమ్మస్సవనస్స ఏకన్తకారణన్తి. ఏవమ్పి అవిక్ఖేపేన సప్పురిసూపనిస్సయసిద్ధిజోతనా న సమత్థితావ. నో న సమత్థితా విక్ఖిత్తచిత్తానం సప్పురిసపయిరుపాసనాభావస్స అత్థసిద్ధత్తా. ఏత్థ చ పురిమం ఫలేన కారణస్స సిద్ధిదస్సనం నదీపూరేన వియ ఉపరి వుట్ఠిసబ్భావస్స, దుతియం కారణేన ఫలస్స సిద్ధిదస్సనం దట్ఠబ్బం ఏకన్తవస్సినా వియ మేఘవుట్ఠానేన వుట్ఠిప్పవత్తియా.

భగవతో వచనస్స అత్థబ్యఞ్జనప్పభేదపరిచ్ఛేదవసేన సకలసాసనసమ్పత్తిఓగాహనాకారో నిరవసేసపరహితపారిపూరితాకారణన్తి వుత్తం – ''**ఏవం భద్దకో ఆకారో**''తి. యస్మా న హోతీతి సమ్బన్ధో. **పచ్ఛిమచక్కద్వయసమ్పత్తి**న్తి అత్తసమ్మాపణిధిపుబ్బేకతపుఞ్ఞతాసఙ్ఖాతగుణద్వయం. అపరాపరం వుత్తియా చేత్థ చక్కభావో, చరన్తి ఏతేహి సత్తా సమ్పత్తిభవేసూతి వా. యే సన్ధాయ వుత్తం – "చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, చక్కాని, యేహి సమన్నాగతానం దేవమనుస్సానం చతుచక్కం వత్తతీ"తిఆది (అ॰ ని॰ ౪.౩౧). పురిమపచ్ఛిమభావో చేత్థ దేసనాక్కమవసేన దట్ఠబ్బో. **పచ్ఛిమచక్కద్వయసిద్ధియా**తి పచ్ఛిమచక్కద్వయస్స అత్థితాయ. సమ్మాపణిహితత్తో పుబ్బే చ కతపుఞ్ఞో సుద్ధాసయో హోతి తదసిద్ధిహేతూనం కిలేసానం దూరీభావతోతి ఆహ – ''**ఆసయసుద్ధి సిద్ధా హోతీ**''తి. తథా హి వుత్తం – "సమ్మాపణిహితం చిత్తం, సేయ్యసో నం తతో కరే"తి (ధ॰ ప॰ ౪౩), "కతపుఞ్ఞోసి త్వం, ఆనన్ద, పధానమనుయుఞ్జ, ఖిప్పం హోహిసి అనాసవో"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౦౭) చ. తేనేవాహ – ''**ఆసయసుద్ధియా అధిగమబ్యత్తిసిద్ధీ**''తి. **పయోగసుద్ధియా**తి యోనిసోమనసికారపుబ్బఙ్గమస్స ధమ్మస్సవనప్పయోగస్స విసదభావేన. తథా చాహ – ''**ఆగమబ్యత్తిసిద్ధీ**''తి , సబ్బస్స వా కాయవచీపయోగస్స నిద్దోసభావేన. పరిసుద్ధకాయవచీపయోగో హి విప్పటిసారాభావతో అవిక్ఖిత్తచిత్తో పరియత్తియం విసారదో హోతీతి.

నానప్పకారపటివేధదీపకేనాతిఆదినా అత్థబ్యఞ్జనేసు థేరస్స ఏవం-సద్దసుత-సద్దానం అసమ్మోహదీపనతో చతుప్పటిసమ్భిదావసేన అత్థయోజనం దస్సేతి. తత్థ **సోతప్పభేదపటివేధదీపకేనా**తి ఏతేన అయం సుత-సద్దో ఏవం-సద్దసన్నిధానతో, వక్ఖమానాపేక్ఖాయ వా సామఞ్ఞేనేవ సోతబ్బధమ్మవిసేసం ఆమసతీతి దస్సేతి. మనోదిట్ఠికరణానం

పరియత్తిధమ్మానం అనుపేక్ఖనసుప్పటివేధా విసేసతో మనసికారప్పటిబద్ధాతి తే వుత్తనయేన యోనిసోమనసికారదీపకేన ఏవం-సద్దేన యోజేత్వా, సవనధారణవచీపరిచయా పరియత్తిధమ్మా విసేసేన సోతావధానప్పటిబద్ధాతి తే అవిక్ఖేపదీపకేన సుత-సద్దేన యోజేత్వా దస్సేన్తో సాసనసమ్పత్తియా ధమ్మస్సవనే ఉస్సాహం జనేతి. తత్థ **ధమ్మా**తి పరియత్తిధమ్మా. **మనసా అనుపేక్ఖితా**తి "ఇధ సీలం కథితం, ఇధ సమాధి, ఇధ పఞ్ఞా, ఏత్తకా ఏత్థ అనుసన్ధయో"తిఆదినా నయేన మనసా అను అను పేక్ఖితా. **దిట్ఠియా సుప్పటివిద్ధా**తి నిజ్ఝానక్ఖన్తి భూతాయ, ఞాతపరిఞ్ఞాసఙ్ఖాతాయ వా దిట్ఠియా తత్థ తత్థ వుత్తరూపారూపధమ్మే "ఇతి రూపం, ఏత్తకం రూప"న్తిఆదినా సుట్ఠు వవత్థపేత్వా పటివిద్ధా.

సకలేన వచనేనాతి పుబ్బే తీహి పదేహి విసుం విసుం యోజితత్తా వుత్తం. **అసప్పురిసభూమి**న్తి అకతఞ్ఞుతం, "ఇధేకచ్చో పాపభిక్ఖు తథాగతప్పవేదితం ధమ్మవినయం పరియాపుణిత్వా అత్తనో దహతీ"తి (పారా. ౧౯౫) ఏవం వుత్తం అనరియవోహారావత్థం. సా ఏవ అనరియవోహారావత్థా అసద్ధమ్మో. నను చ ఆనన్దత్థేరస్స "మమేదం వచన"న్తి అధిమానస్స, మహాకస్సపత్థేరాదీనఞ్చ తదాసఙ్కాయ అభావతో అసప్పురిసభూమిసమతిక్కమాదివచనం నిరత్థకన్తి? నయిదమేవం, "ఏవం మే సుత"న్తి వదన్తేన అయమ్పి అత్థో విభావితోతి దస్సనతో. కేచి పన "దేవతానం పరివితక్కాపేక్ఖం తథావచనన్తి ఏదిసీ చోదనా అనవకాసా"తి వదన్తి. తస్మిం కిర ఖణే ఏకచ్చానం దేవతానం ఏవం చేతసో పరివితక్కో ఉదపాది "భగవా పరినిబ్బుతో, అయఞ్చ ఆయస్మా దేసనాకుసలో ఇదాని ధమ్మం దేసేతి, సక్యకులప్పసుతో తథాగతస్స భాతా చూళపితుపుత్తో, కిం ను ఖో సయం సచ్ఛికతం ధమ్మం దేసేతి, ఉదాహు భగవతో ఏవ వచనం యథాసుత"న్తి, ఏవం తదాసఙ్కితప్పకారతో అసప్పురిసభూమిసమోక్కమాదితో అతిక్కమాది విభావితన్తి. **అత్తనో అదహన్తో**తి "మమేద"న్తి అత్తని అట్ఠపేన్తో. **అప్పేతీ**తి నిదస్సేతి. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థేసు యథారహం సత్తే నేతీతి నేత్తి, ధమ్మోయేవ నేత్తి **ధమ్మనేత్తి**.

దళ్హతరనివిట్ఠా విచికిచ్ఛా **కఙ్ఖా**. నాతిసంసప్పనం మతిభేదమత్తం **విమతి**. **అస్సద్ధియం వినాసేతి** భగవతా భాసితత్తా సమ్ముఖా చస్స పటిగ్గహితత్తా ఖలితదురుత్తాదిగ్గహణదోసాభావతో చ. ఏత్థ చ పఞ్చమాదయో తిస్సో అత్థయోజనా ఆకారాదిఅత్థేసు అగ్గహితవిసేసమేవ ఏవం-సద్దం గహేత్వా దస్సితా, తతో పరా చతస్సో ఆకారత్థమేవ ఏవం-సద్దం గహేత్వా విభావితా, పచ్ఛిమా పన తిస్సో యథాక్కమం ఆకారత్థం నిదస్సనత్థం అవధారణత్థఞ్చ ఏవం-సద్దం గహేత్వా యోజితాతి దట్ఠబ్బం.

ఏక-సద్దో అఞ్ఞసేట్ఠఅసహాయసఙ్ఖాదీసు దిస్సతి. తథా హేస "సస్సతో అత్తా చ లోకో చ, ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞన్తి ఇత్థేకే అభివదన్తీ"తిఆదీసు (మ. ని. ౩.౨౭) అఞ్ఞత్థే దిస్సతి, "చేతసో ఏకోదిభావ"న్తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౨౨౮; పారా. ౧౧) సేట్ఠే, "ఏకో వూపకట్ఠో"తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౪౦౫; ౨.౨౧౫; మ. ని. ౧.౮౦; సం. ని. ౩.౬౩; చూళవ. ౪౪౫) అసహాయే "ఏకోవ ఖో, భిక్ఖవే, ఖణో చ సమయో చ బ్రహ్మచరియవాసాయా"తిఆదీసు (అ. ని. ౮.౨౯) సఙ్ఖాయం. ఇధాపి సఙ్ఖాయన్తి దస్సేన్తో ఆహ – "**ఏకన్తి గణనపరిచ్ఛేదనిద్దేసో**"తి. **కాలఞ్చ సమయఞ్చా**తి యుత్తకాలఞ్చ పచ్చయసామగ్గిఞ్చ. **ఖణో**తి ఓకాసో. తథాగతుప్పాదాదికో హి మగ్గబ్రహ్మచరియస్స ఓకాసో తప్పచ్చయప్పటిలాభహేతుత్తా. ఖణో ఏవ చ సమయో. యో ఖణోతి చ సమయోతి చ వుచ్చతి, సో ఏకో ఏవాతి హి అత్థో. **మహాసమయో**తి మహాసమూహో. **సమయోపి ఖో**తి సిక్ఖాపదపూరణస్స హేతుపి. **సమయప్పవాదకే**తి దిట్ఠిప్పవాదకే. తత్థ హి నిసిన్నా తిత్థియా అత్తనో అత్తనో సమయం పవదన్తీతి. **అత్థాభిసమయా**తి హితప్పటిలాభా. అభిసమేతబ్బోతి అభిసమయో, అభిసమయో అత్థో **అభిసమయట్ఠో**తి

పీళనాదీని అభిసమేతబ్బభావేన ఏకీభావం ఉపనేత్వా వుత్తాని. అభిసమయస్స వా పటివేధస్స విసయభూతో అత్థో **అభిసమయట్ఠో**తి తానేవ తథా ఏకత్తేన వుత్తాని. తత్థ **పీళనం** దుక్ఖసచ్చస్స తంసమఙ్గినో హింసనం అవిప్ఫారికతాకరణం. **సన్తాపో** దుక్ఖదుక్ఖతాదివసేన సన్తపనం పరిదహనం.

తత్థ సహకారికారణే సన్నిజ్ఝం సమేతి సమవేతీతి **సమయో,** సమవాయో. సమేతి సమాగచ్ఛతి ఏత్థ మగ్గబ్రహ్మచరియం తదాధారపుగ్గలేహీతి **సమయో,** ఖణో. సమేతి ఏత్థ, ఏతేన వా సంగచ్ఛతి సత్తో, సభావధమ్మో వా సహజాతాదీహి, ఉప్పాదాదీహి వాతి **సమయో,** కాలో. ధమ్మప్పవత్తిమత్తతాయ అత్థతో అభూతోపి హి కాలో ధమ్మప్పవత్తియా అధికరణం కరణం వియ చ కప్పనామత్తసిద్ధేన రూపేన వోహరీయతీతి. సమం, సహ వా అవయవానం అయనం పవత్తి అవట్ఠానన్తి **సమయో,** సమూహో యథా "సముదాయో"తి. అవయవసహావట్ఠానమేవ హి సమూహోతి. అవసేసపచ్చయానం సమాగమే ఏతి ఫలం ఏతస్మా ఉప్పజ్జతి పవత్తతి చాతి **సమయో,** హేతు యథా "సముదయో"తి. సమేతి సంయోజనభావతో సమ్బద్ధో ఏతి అత్తనో విసయే పవత్తతి, దళ్హగ్గహణభావతో వా సంయుత్తా అయన్తి పవత్తన్తి సత్తా యథాభినివేసం ఏతేనాతి **సమయో,** దిట్ఠి. దిట్ఠిసంయోజనేన హి సత్తా అతివియ బజ్ఝన్తీతి. సమితి సఙ్గతి సమోధానన్తి **సమయో,** పటిలాభో. సమస్స యానం, సమ్మా వా యానం అపగమోతి **సమయో,** పహానం. అభిముఖం ఞాణేన సమ్మా ఏతబ్బో అభిసమేతబ్బోతి **అభిసమయో,** ధమ్మానం అవిపరీతో సభావో. అభిముఖభావేన సమ్మా ఏతి గచ్ఛతి బుజ్ఝతీతి **అభిసమయో,** ధమ్మానం అవిపరీతసభావావబోధో. ఏవం తస్మిం తస్మిం అత్థే సమయసద్దస్స పవత్తి వేదితబ్బా. సమయసద్దస్స అత్థుద్ధారే అభిసమయసద్దస్స ఉదాహరణం వుత్తనయేన వేదితబ్బం. **అస్సాతి** సమయసద్దస్స. **కాలో అత్థో** సమవాయాదీనం అత్థానం ఇధ అసమ్భవతో, దేసదేసకపరిసానం వియ సుత్తస్స నిదానభావేన కాలస్స అపదిసితబ్బతో చ.

కస్మా పనేత్థ అనియమితవసేనేవ కాలో నిద్దిట్ఠో, న ఉతుసంవచ్ఛరాదివసేన నియమేత్వాతి ఆహ – "**తత్థ కిఞ్చాపీ**"తిఆది. ఉతుసంవచ్ఛరాదివసేన నియమం అకత్వా సమయసద్దస్స వచనే అయమ్పి గుణో లద్ధో హోతీతి దస్సేన్తో "**యే వా ఇమే**"తిఆదిమాహ. సామఞ్ఞజోతనా హి విసేసే అవతిట్ఠతీతి. తత్థ **దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారసమయో** దేవసికం ఝానసమాపత్తీహి వీతినామనకాలో, విసేసతో సత్తసత్తాహాని. **సుప్పకాసాతి** దససహస్సిలోకధాతుయా పకమ్పనఓభాసపాతుభావాదీహి పాకటా. యథావుత్తభేదేసు ఏవ సమయేసు ఏకదేసం పకారన్తరేహి సఙ్గహేత్వా దస్సేతుం "**యో చాయ**"న్తిఆదిమాహ. తథా హి ఞాణకిచ్చసమయో అత్తహితప్పటిపత్తిసమయో చ అభిసమ్బోధిసమయో, అరియతుణ్హీభావసమయో దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారసమయో, కరుణాకిచ్చపరహితప్పటిపత్తిధమ్మికథాసమయో దేసనాసమయోయేవ.

కరణవచనేన నిద్దేసో కతోతి సమ్బన్ధో. **తత్థాతి** అభిధమ్మవినయేసు. **తథాతి** భుమ్మకరణేహి. **అధికరణత్థో** ఆధారత్థో. భావో నామ కిరియా, కిరియాయ కిరియన్తరలక్ఖణం **భావేనభావలక్ఖణం**. తత్థ యథా కాలో సభావధమ్మపరిచ్ఛిన్నో సయం పరమత్థతో అవిజ్జమానోపి ఆధారభావేన పఞ్ఞాతో తఙ్ఖణప్పవత్తానం తతో పుబ్బే పరతో చ అభావతో "పుబ్బణ్హే జాతో, సాయన్హే గచ్ఛతీ"తి చ ఆదీసు, సమూహో చ అవయవవినిముత్తో అవిజ్జమానోపి కప్పనామత్తసిద్ధో అవయవానం ఆధారభావేన పఞ్ఞాపీయతి "రుక్ఖే సాఖా, యవరాసియం సమ్భూతో"తిఆదీసు, ఏవం ఇధాపీతి దస్సేన్తో ఆహ – "**అధికరణం...పే.... ధమ్మాన**"న్తి. యస్మిం కాలే, ధమ్మపుఞ్జే వా కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి, తస్మిం ఏవ కాలే, ధమ్మపుఞ్జే చ ఫస్సాదయోపి హోన్తీతి అయఞ్హి తత్థ అత్థో. యథా "గావీసు దుయ్హమానాసు గతో, దుద్ధాసు ఆగతో"తి

దోహనకిరియాయ గమనకిరియా లక్ఖీయతి, ఏవం ఇధాపి “యస్మిం సమయే, తస్మిం సమయే”తి చ వుత్తే “సతీ”తి అయమత్థో విఞ్ఞాయమానో ఏవ హోతి పదత్థస్స సత్తావిరహాభావతోతి సమయస్స సత్తాకిరియాయ చిత్తస్స ఉప్పాదకిరియా, ఫస్సాదీనం భవనకిరియా చ లక్ఖీయతీతి. **యస్మిం సమయే**తి యస్మిం నవమే ఖణే, యస్మిం యోనిసోమనసికారాదిహేతుమ్హి, పచ్చయసమవాయే వా సతి కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి, తస్మింయేవ ఖణే హేతుమ్హి పచ్చయసమవాయే చ ఫస్సాదయోపి హోన్తీతి ఉభయత్థ సమయసద్దే భుమ్మనిద్దేసో కతో లక్ఖణభూతభావయుత్తోతి దస్సేన్తో ఆహ – ‘‘**ఖణ…పే.… లక్ఖీయతీ**’’తి.

హేతుఅత్థో కరణత్థో చ సమ్భవతి “అన్నేన వసతి, అజ్ఝేనేన వసతి, ఫరసునా ఛిన్దతి, కుదాలేన ఖణతీ”తిఆదీసు వియ. వీతిక్కమఞ్హి సుత్వా భిక్ఖుసఙ్ఘం సన్నిపాతాపేత్వా ఓతిణ్ణే వత్థుస్మిం తం పుగ్గలం పటిపుచ్ఛిత్వా విగరహిత్వా చ తం తం వత్థుం ఓతిణ్ణకాలం అనతిక్కమిత్వా తేనేవ కాలేన సిక్ఖాపదాని పఞ్ఞాపేన్తో భగవా విహరతి సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తిహేతుఞ్చ అపేక్ఖమానో తతియపారాజికాదీసు వియ.

అచ్చన్తమేవ ఆరమ్భతో పట్ఠాయ యావ దేసనానిట్ఠానం పరహితప్పటిపత్తిసఙ్ఖాతేన **కరుణావిహారేన. తదత్థజోతనత్థన్తి** అచ్చన్తసంయోగత్థజోతనత్థం. **ఉపయోగవచననిద్దేసో కతో** యథా “మాసం అజ్ఝేతీ”తి. **పోరాణాతి** అట్ఠకథాచరియా. **అభిలాపమత్తభేదో**తి వచనమత్తేన విసేసో. తేన సుత్తవినయేసు విభత్తిబ్యత్తయో కతోతి దస్సేతి.

ఇదాని “భగవా”తి ఇమస్స అత్థం దస్సేన్తో ఆహ – ‘‘**భగవాతి గరూ**’’తిఆది. **భగవాతి వచనం సేట్ఠ**న్తి సేట్ఠవాచకం వచనం, సేట్ఠగుణసహచరణం సేట్ఠన్తి వుత్తం. అథ వా వుచ్చతీతి వచనం, అత్థో. యస్మా యో “భగవా”తి వచనేన వచనీయో అత్థో, సో సేట్ఠోతి అత్థో. **భగవాతి వచనముత్తమ**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **గారవయుత్తో**తి గరుభావయుత్తో గరుగుణయోగతో. గరుకరణం వా సాతిసయం అరహతీతి గారవయుత్తో, గారవారహోతి అత్థో. సిప్పాదిసిక్ఖాపకా గరూ హోన్తి, న చ గారవయుత్తా, అయం పన తాదిసో న హోతి, తస్మా గరూతి వత్వా గారవయుత్తోతి వుత్తన్తి కేచి. **వుత్తోయేవ,** న ఇధ వత్తబ్బో విసుద్ధిమగ్గస్స ఇమిస్సా అట్ఠకథాయ ఏకదేసభావతోతి అధిప్పాయో.

ధమ్మసరీరం పచ్చక్ఖం కరోతీతి “యో వో, ఆనన్ద, మయా ధమ్మో చ వినయో చ దేసితో పఞ్ఞత్తో , సో వో మమచ్చయేన సత్థా”తి (దీ. ని. ౨.౨౧౬) వచనతో ధమ్మస్స సత్థుభావపరియాయో విజ్జతీతి కత్వా వుత్తం. **వజిరసఙ్ఘాతసమానకాయో** పరేహి అభేజ్జసరీరత్తా. న హి భగవతో రూపకాయే కేనచి సక్కా అన్తరాయో కాతున్తి. **దేసనాసమ్పత్తిం నిద్దిసతి** వక్ఖమానస్స సకలసుత్తస్స ఏవన్తి నిద్దిసనతో. **సావకసమ్పత్తిం నిద్దిసతి** పటిసమ్భిదాపత్తేన పఞ్చసు ఠానేసు భగవతా ఏతదగ్గే ఠపితేన మయా మహాసావకేన సుతం, తఞ్చ ఖో మయా సుతం, న అనుస్సుతికం, న పరమ్పరాభతన్తి ఇమస్స అత్థస్స దీపనతో. **కాలసమ్పత్తిం నిద్దిసతి** “భగవా”తి పదస్స సన్నిధానే పయుత్తస్స సమయసద్దస్స కాలస్స బుద్ధుప్పాదప్పటిమణ్డితభావదీపనతో . బుద్ధుప్పాదపరమా హి కాలసమ్పదా. తేనేతం వుచ్చతి –

“కప్పకసాయే కలియుగే, బుద్ధుప్పాదో అహో మహచ్ఛరియం;

హుతావహమజ్ఝే జాతం, సముదితమకరన్దమరవిన్ద”న్తి. (దీ. ని. టీ. ౧.౧; సం. ని. టీ. ౧.౧.౧ దేవతాసంయుత్త);

భగవాతి దేసకసమ్పత్తిం నిద్దిసతి గుణవిసిట్ఠసత్తుత్తమగరుగారవాధివచనభావతో.

ఏవంనామకే నగరేతి కథం పనేతం నగరం ఏవంనామకం జాతన్తి? వుచ్చతే, యథా కాకన్దస్స ఇసినో నివాసట్ఠానే మాపితా నగరీ కాకన్దీ, మాకన్దస్స నివాసట్ఠానే మాపితా మాకన్దీ, కుసమ్బస్స నివాసట్ఠానే మాపితా కోసమ్బీతి వుచ్చతి, ఏవం సవత్థస్స ఇసినో నివాసట్ఠానే మాపితా నగరీ సావత్థీతి వుచ్చతి. ఏవం తావ అక్ఖరచిన్తకా వదన్తి. అట్ఠకథాచరియా పన భణన్తి – "యం కిఞ్చి మనుస్సానం ఉపభోగపరిభోగం, సబ్బమేత్థ అత్థీ"తి సావత్థి. సత్థసమాయోగే చ 'కిం భణ్డమత్థీ'తి పుచ్ఛితే 'సబ్బమత్థీ'తి వచనముపాదాయ సావత్థి.

"సబ్బదా సబ్బూపకరణం, సావత్థియం సమోహితం;
తస్మా సబ్బముపాదాయ, సావత్థీతి పవుచ్చతి. (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౪; ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ ౫.మఙ్గలసుత్తవణ్ణనా; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౫; పటి॰ మ॰ ౨.౧.౧౮౪);

"కోసలానం పురం రమ్మం, దస్సనేయ్యం మనోరమం;
దసహి సద్దేహి అవివిత్తం, అన్నపానసమాయుతం.

"వుద్ధిం వేపుల్లతం పత్తం, ఇద్ధం ఫీతం మనోరమం;
ఆళకమన్దావ దేవానం, సావత్థిపురముత్తమ"న్తి. (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౪; ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ ౫.మఙ్గలసుత్తవణ్ణనా);

అవిసేసేనాతి న విసేసేన, విహారభావసామఞ్ఞేనాతి అత్థో. **ఇరియాపథవిహారో…పే.… విహారేసూ**తి ఇరియాపథవిహారో దిబ్బవిహారో బ్రహ్మవిహారో అరియవిహారోతి ఏతేసు చతూసు విహారేసు. **సమఙ్గిపరిదీపన**న్తి సమఙ్గిభావపరిదీపనం. **ఏత**న్తి విహరతీతి ఏతం పదం. తథా హి తం "ఇధేకచ్చో గిహిసంసట్ఠో విహరతి సహనన్దీ సహసోకీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౪.౨౪౧) ఇరియాపథవిహారే ఆగతం, "యస్మిం సమయే, భిక్ఖవే, భిక్ఖు వివిచ్చేవ కామేహి … పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౪౯౯; విభ॰ ౬౨౪) దిబ్బవిహారే, "సో మేత్తాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౫౫౬; ౩.౩౦౮; మ॰ ని॰ ౧.౭౭, ౪౫౯, ౫౦౯; ౨.౩౦౯, ౩౧౫, ౪౫౧, ౪౭౧; ౩.౨౩౦, విభ॰ ౬౪౨, ౬౪౩) బ్రహ్మవిహారే, "సో ఖోహం, అగ్గివేస్సన, తస్సాయేవ కథాయ పరియోసానే తస్మింయేవ పురిమస్మిం సమాధినిమిత్తే అజ్ఝత్తమేవ చిత్తం సణ్ఠపేమి సన్నిసాదేమి ఏకోదిం కరోమి, సమాదహామి, యేన సుదం నిచ్చకప్పం విహరామీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౮౭) అరియవిహారే.

తత్థ ఇరియనం పవత్తనం ఇరియా, కాయప్పయోగో. తస్సా పవత్తనూపాయభావతో ఠానాది **ఇరియాపథో**. ఠానసమఙ్గీ వా హి కాయేన కిఞ్చి కరేయ్య గమనాదీసు అఞ్ఞతరసమఙ్గీ వా. అథ వా ఇరియతి పవత్తతి ఏతేన అత్తభావో, కాయకిచ్చం వాతి ఇరియా, తస్సా పవత్తియా ఉపాయభావతో పథోతి ఇరియాపథో, ఠానాది ఏవ. సో చ అత్థతో గతినివత్తిఆదిఆకారేన పవత్తో చతుసన్తతిరూపప్పబన్ధో ఏవ. విహరణం, విహరతి ఏతేనాతి వా **విహారో**. దివి భవో దిబ్బో, తత్థ బహులప్పవత్తియా బ్రహ్మపారిసజ్జాదిదేవలోకే భవోతి అత్థో. తత్థ యో దిబ్బానుభావో, తదత్థాయ సంవత్తతీతి వా దిబ్బో, అభిఞ్ఞాభినీహారవసేన మహాగతికత్తా వా దిబ్బో, దిబ్బో చ సో విహారో చాతి **దిబ్బవిహారో,** చతస్సో రూపావచరసమాపత్తియో. అరూపసమాపత్తియోపి ఏత్థేవ సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. బ్రహ్మానం, బ్రహ్మానో వా విహారా **బ్రహ్మవిహారా,** చతస్సో అప్పమఞ్ఞాయో. అరియో, అరియానం వా విహారో **అరియవిహారో**, చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని. **సో హి ఏకం ఇరియాపథబాధన**న్తిఆది యదిపి

భగవా ఏకేనపి ఇరియాపథేన చిరతరం కాలం అత్తభావం పవత్తేతుం సక్కోతి, తథాపి ఉపాదిన్నకసరీరస్స అయం సభావోతి దస్సేతుం వుత్తం. యస్మా వా భగవా యత్థ కత్థచి వసన్తో వేనేయ్యానం ధమ్మం దేసేన్తో నానాసమాపత్తీహి చ కాలం వీతినామేన్తో వసతీతి సత్తానం అత్తనో చ వివిధహితసుఖం హరతి ఉపనేతి ఉప్పాదేతి, తస్మా వివిధం హరతీతి విహరతీతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

జేతస్స రాజకుమారస్సాతి ఏత్థ అత్తనో పచ్చత్థికజనం జినాతీతి జేతో. నోతసద్దో వియ హి కత్తుసాధనో జేతసద్దో. అథ వా రఞ్ఞా పసేనదికోసలేన అత్తనో పచ్చత్థికజనే జితే జాతోతి జేతో. రఞ్ఞో హి జయం ఆరోపేత్వా కుమారో జితవాతి జేతోతి వుత్తో. మఙ్గలకామతాయ వా తస్స ఏవంనామమేవ కతన్తి జేతో. మఙ్గలకామతాయ హి జేయ్యోతి ఏతస్మిం అత్థే జేతోతి వుత్తం. **విత్థారో పనాతి**ఆదినా "అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే"తి ఏత్థ సుదత్తో నామ సో, గహపతి, మాతాపితూహి కతనామవసేన, సబ్బకామసమిద్ధతాయ పన విగతమచ్ఛేరతాయ కరుణాదిగుణసమఙ్గితాయ చ నిచ్చకాలం అనాథానం పిణ్డమదాసి. తేన అనాథపిణ్డికోతి సఙ్ఖం గతో. ఆరమన్తి ఏత్థ పాణినో, విసేసేన వా పబ్బజితాతి **ఆరామో,** తస్స పుప్ఫఫలాదిసోభాయ నాతిదూరనచ్చాసన్నతాదిపఞ్చవిధసేనాసనఙ్గసమ్పత్తియా చ తతో తతో ఆగమ్మ రమన్తి అభిరమన్తి, అనుక్కణ్ఠితా హుత్వా నివసన్తీతి అత్థో. వుత్తప్పకారాయ వా సమ్పత్తియా తత్థ తత్థ గతేపి అత్తనో అబ్భన్తరంయేవ ఆనేత్వా రమేతీతి ఆరామో. సో హి అనాథపిణ్డికేన గహపతినా జేతస్స రాజకుమారస్స హత్థతో అట్ఠారసహిరఞ్ఞకోటీహి సన్థారేన కిణిత్వా అట్ఠారసహిరఞ్ఞకోటీహి సేనాసనాని కారాపేత్వా అట్ఠారసహిరఞ్ఞకోటీహి విహారమహం నిట్ఠాపేత్వా ఏవం చతుపఞ్ఞాసహిరఞ్ఞకోటిపరిచ్చాగేన బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స నియ్యాతితో, తస్మా "అనాథపిణ్డికస్స ఆరామో"తి వుచ్చతీతి ఇమమత్థం నిదస్సేతి.

తత్థాతి "ఏకం సమయం భగవా సావత్థియం విహరతి జేతవనే అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే"తి యం వుత్తం వాక్యం, తత్థ. **సియాతి** కస్సచి ఏవం పరివితక్కో సియా, వక్ఖమానాకారేన కదాచి చోదేయ్య వాతి అత్థో. **అథ తత్థ విహరతీతి** యది జేతవనే అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే విహరతి. **న వత్తబ్బన్తి** నానాఠానభూతత్తా సావత్థిజేతవనానం, "ఏకం సమయ"న్తి చ వుత్తత్తాతి అధిప్పాయో. ఇదాని చోదకో తమేవ అత్తనో అధిప్పాయం **"న హి సక్కా"**తిఆదినా వివరతి. ఇతరో సబ్బమేతం అవిపరీతం అత్థం అజానన్తేన తయా వుత్తన్తి దస్సేన్తో **"న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బ"**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **ఏతన్తి** "సావత్థియం విహరతి జేతవనే అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే"తి ఏతం వచనం. **ఏవన్తి** "యది తావ భగవా"తిఆదినా యం తం భవతా చోదితం, తం అత్థతో ఏవం న ఖో పన దట్ఠబ్బం, న ఉభయత్థ అపుబ్బం అచరిమం విహారదస్సనత్థన్తి అత్థో. ఇదాని అత్తనా యథాధిప్పేతం అవిపరీతమత్థం, తస్స చ పటికచ్చేవ వుత్తభావం, తేన చ అప్పటివిద్ధతం పకాసేన్తో **"నను అవోచుమ్హ...పే.... జేతవనే"**తి ఆహ. ఏవమ్పి "జేతవనే అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే విహరతి"చ్చేవ వత్తబ్బం, న "సావత్థియ"న్తి చోదనం మనసి కత్వా వుత్తం – **"గోచరగామనిదస్సనత్థ"**న్తిఆది.

అవస్సఞ్చేత్థ గోచరగామకిత్తనం కత్తబ్బం. తథా హి తం యథా జేతవనాదికిత్తనం పబ్బజితానుగ్గహకరణాదిఅనేకప్పయోజనం, ఏవం గోచరగామకిత్తనమ్పి గహట్ఠానుగ్గహకరణాదివివిధపయోజనన్తి దస్సేన్తో **"సావత్థివచనేనా"**తిఆదిమాహ. తత్థ పచ్చయగ్గహణేన ఉపసఙ్కమపయిరుపాసనానం ఓకాసదానేన ధమ్మదేసనాయ సరణేసు సీలేసు చ పతిట్ఠాపనేన యథూపనిస్సయం ఉపరివిసేసాధిగమావహనేన చ **గహట్ఠానుగ్గహకరణం,** ఉగ్గహపరిపుచ్ఛానం కమ్మట్ఠానానుయోగస్స చ అనురూపవసనట్ఠానపరిగ్గహేనేత్థ **పబ్బజితానుగ్గహకరణం** వేదితబ్బం.

కరుణాయ ఉపగమనం, న లాభాదినిమిత్తం. **పఞ్ఞాయ అపగమనం,** న విరోధాదినిమిత్తన్తి ఉపగమనాపగమనానం నిరుపక్కిలేసతం విభావేతి. **ధమ్మికసుఖం** నామ అనవజ్జసుఖం. **దేవతానం ఉపకారబహులతా** జనవివిత్తతాయ. పచురజనవివిత్తఞ్హి ఠానం దేవా ఉపసఙ్కమితబ్బం మఞ్ఞన్తి. **తదత్థపరినిప్ఫాదనన్తి** లోకత్థనిప్ఫాదనం, బుద్ధకిచ్చసమ్పాదనన్తి అత్థో. **ఏవమాదినాతి ఆది**-సద్దేన సావత్థికిత్తనేన రూపకాయస్స అనుగ్గణ్హనం దస్సేతి, జేతవనాదికిత్తనేన ధమ్మకాయస్స. తథా పురిమేన పరాధీనకిరియాకరణం, దుతియేన అత్తాధీనకిరియాకరణం. పురిమేన వా కరుణాకిచ్చం, ఇతరేన పఞ్ఞాకిచ్చం. పురిమేన చస్స పరమాయ అనుకమ్పాయ సమన్నాగమం, పచ్ఛిమేన పరమాయ ఉపేక్ఖాయ సమన్నాగమం దీపేతి. భగవా హి సబ్బసత్తే పరమాయ అనుకమ్పాయ అనుకమ్పతి, న చ తత్థ సినేహదోసానుపతితో పరముపేక్ఖకభావతో. ఉపేక్ఖకో చ న పరహితసుఖకరణే అప్పోస్సుక్కో మహాకారుణికభావతో. తస్స మహాకారుణికతాయ లోకనాథతా, ఉపేక్ఖకతాయ అత్తనాథతా.

తథా హేస బోధిసత్తభూతో మహాకరుణాయ సఞ్చోదితమానసో సకలలోకహితాయ ఉస్సుక్కమాపన్నో మహాభినీహారతో పట్ఠాయ తదత్థనిప్ఫాదనత్థం పుఞ్ఞఞాణసమ్భారే సమ్పాదేన్తో అపరిమితం కాలం అనప్పకం దుక్ఖమనుభోసి, ఉపేక్ఖకతాయ సమ్మా పతితేహి దుక్ఖేహి న వికమ్పితతా. మహాకారుణికతాయ సంసారాభిముఖతా, ఉపేక్ఖకతాయ తతో నిబ్బిన్దనా. తథా ఉపేక్ఖకతాయ నిబ్బానాభిముఖతా, మహాకారుణికతాయ తదధిగమో. తథా మహాకారుణికతాయ పరేసం అహింసాపనం, ఉపేక్ఖకతాయ సయం పరేహి అభాయనం. మహాకారుణికతాయ పరం రక్ఖతో అత్తనో రక్ఖణం, ఉపేక్ఖకతాయ అత్తానం రక్ఖతో పరేసం రక్ఖణం. తేనస్స అత్తహితాయ పటిపన్నాదీసు చతుత్థపుగ్గలభావో సిద్ధో హోతి. తథా మహాకారుణికతాయ సచ్చాధిట్ఠానస్స చ చాగాధిట్ఠానస్స చ పారిపూరీ, ఉపేక్ఖకతాయ ఉపసమాధిట్ఠానస్స చ పఞ్ఞాధిట్ఠానస్స చ పారిపూరీ . ఏవం పరిసుద్ధాసయప్పయోగస్స మహాకారుణికతాయ లోకహితత్థమేవ రజ్జసమ్పదాదిభవసమ్పత్తియా ఉపగమనం, ఉపేక్ఖకతాయ తిణాయపి అమఞ్ఞమానస్స తతో అపగమనం. ఇతి సువిసుద్ధఉపగమాపగమస్స మహాకారుణికతాయ లోకహితత్థమేవ దానవసేన సమ్పత్తీనం పరిచ్చజనా, ఉపేక్ఖకతాయ చస్స ఫలస్స అత్తనో అపచ్చాసీసనా. ఏవం సముదాగమనతో పట్ఠాయ అచ్ఛరియబ్భుతగుణసమన్నాగతస్స మహాకారుణికతాయ పరేసం హితసుఖత్థం అతిదుక్కరకారితా, ఉపేక్ఖకతాయ కాయమ్పి అనలఙ్కారితా.

తథా మహాకారుణికతాయ చరిమత్తభావే జిణ్ణాతురమతదస్సనేన సఞ్జాతసంవేగో, ఉపేక్ఖకతాయ ఉళారేసు దేవభోగసదిసేసు భోగేసు నిరపేక్ఖో మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమి. తథా మహాకారుణికతాయ "కిచ్ఛం వతాయం లోకో ఆపన్నో"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౫౭; సం॰ ని॰ ౨.౪, ౧౦) కరుణాముఖేనేవ విపస్సనారమ్భో, ఉపేక్ఖకతాయ బుద్ధభూతస్స సత్త సత్తాహాని వివేకసుఖేనేవ వీతినామనం. మహాకారుణికతాయ ధమ్మగమ్భీరతం పచ్చవేక్ఖిత్వా ధమ్మదేసనాయ అప్పోస్సుక్కతం ఆపజ్జిత్వాపి మహాబ్రహ్మునో అజ్ఝేసనాపదేసేన ఓకాసకరణం, ఉపేక్ఖకతాయ పఞ్చవగ్గియాదివేనేయ్యానం అననురూపసముదాచారేపి అనఞ్ఞథాభావో. మహాకారుణికతాయ కత్థచి పటిఘాతాభావేనస్స సబ్బత్థ అమిత్తసఞ్ఞాభావో, ఉపేక్ఖకతాయ కత్థచిపి అనురోధాభావేన సబ్బత్థ సినేహసన్థవాభావో. మహాకారుణికతాయ పరేసం పసాదనా, ఉపేక్ఖకతాయ పసన్నాకారేహి న వికమ్పనా. మహాకారుణికతాయ ధమ్మానురాగాభావేన తత్థ ఆచరియముట్ఠిఅభావో, ఉపేక్ఖకతాయ సావకానురాగాభావేన పరివారపరికమ్మతాభావో. మహాకారుణికతాయ ధమ్మం దేసేతుం పరేహి సంసగ్గముపగచ్ఛతోపి ఉపేక్ఖకతాయ న తత్థ అభిరతి. మహాకారుణికతాయ గామాదీనం ఆసన్నట్ఠానే వసతోపి ఉపేక్ఖకతాయ అరఞ్ఞట్ఠానే ఏవ విహరణం. తేన వుత్తం – "**పురిమేనస్స పరమాయ అనుకమ్పాయ సమన్నాగమం దీపేతీ**"తి.

తన్తి తత్రాతి పదం. "దేసకాలపరిదీపన"న్తి యే దేసకాలా ఇధ విహరణకిరియావిసేసనభావేన వుత్తా, తేసం పరిదీపనన్తి దస్సేన్తో "**యం సమయం...పే.... దీపేతీ**"తి ఆహ. తం-సద్దో హి వుత్తస్స అత్థస్స పటినిద్దేసో, తస్మా ఇధ కాలస్స దేసస్స వా పటినిద్దేసో భవితుమరహతి, న అఞ్ఞస్స. అయం తావ తత్ర-సద్దస్స పటినిద్దేసభావే అత్థవిభావనా. యస్మా పన ఈదిసేసు ఠానేసు తత్ర-సద్దో ధమ్మదేసనావిసిట్ఠం దేసకాలఞ్చ విభావేతి, తస్మా వుత్తం – "**భాసితబ్బయుత్తే వా దేసకాలే దీపేతీ**"తి. తేన **తత్రాతి** యత్ర భగవా ధమ్మదేసనత్థం భిక్ఖూ ఆలపతి భాసతి, తాదిసే దేసే, కాలే వాతి అత్థో. **న హీతిఆదినా** తమేవత్థం సమత్థేతి. నను చ యత్థ ఠితో భగవా "అకాలో ఖో తావా"తిఆదినా బాహియస్స ధమ్మదేసనం పటిక్ఖిపి, తత్థేవ అన్తరవీథియం ఠితో తస్స ధమ్మం దేసేసీతి? సచ్చమేతం, అదేసేతబ్బకాలే అదేసనాయ ఇదం ఉదాహరణం. తేనేవాహ – "**అకాలో ఖో తావా**"తి.

యం పన తత్థ వుత్తం – "అన్తరఘరం పవిట్ఠమ్హా"తి, తమ్పి తస్స అకాలభావస్సేవ పరియాయేన దస్సనత్థం వుత్తం. తస్స హి తదా అద్ధానపరిస్సమేన రూపకాయే అకమ్మఞ్ఞతా అహోసి, బలవపీతివేగేన నామకాయే. తదుభయస్స వూపసమం ఆగమేన్తో పపఞ్చపరిహారత్థం భగవా "అకాలో ఖో"తి పరియాయేన పటిక్ఖిపి. అదేసేతబ్బదేసే అదేసనాయ పన ఉదాహరణం "అథ ఖో భగవా మగ్గా ఓక్కమ్మ అఞ్ఞతరస్మిం రుక్ఖమూలే నిసీది (సం॰ ని॰ ౨.౧౫౪), విహారపచ్ఛాయాయం పఞ్ఞత్తే ఆసనే నిసీదీ"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౩౬౩) చ ఏవమాదికం ఇధ ఆదిసద్దేన సఙ్గహితం. "అథ ఖో సో, భిక్ఖవే, బాలో ఇధ పుబ్బే నేసాదో ఇధ పాపాని కమ్మాని కరిత్వా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౨౫౧) పదపూరణమత్తే ఖో-సద్దో, "దుక్కరం ఖో అగారవో విహరతి అప్పతిస్సో"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౪.౨౧) అవధారణే, "కిత్తావతా ను ఖో, ఆవుసో, సత్థు పవివిత్తస్స విహరతో సావకా వివేకం నానుసిక్ఖన్తీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౧) ఆదికాలత్థే, వాక్యారమ్భేతి అత్థో. తత్థ పదపూరణేన వచనాలఙ్కారమత్తం కతం హోతి, ఆదికాలత్థేన వాక్యస్స ఉపఞ్ఞాసమత్తం. అవధారణత్థేన పన నియమదస్సనం, తస్మా ఆమన్తేసి ఏవాతి ఆమన్తనే నియమో దస్సితో హోతి.

భగవాతి లోకగరుదీపనన్తి కస్మా వుత్తం, నను పుబ్బేపి భగవాసద్దస్స అత్థో వుత్తోతి? యదిపి వుత్తో, తం పనస్స యథావుత్తే ఠానే విహరణకిరియాయ కత్తు విసేసదస్సనత్థం కతం, న ఆమన్తనకిరియాయ, ఇధ పన ఆమన్తనకిరియాయ, తస్మా తదత్థం పున "భగవా"తి పాళియం వుత్తన్తి తస్సత్థం దస్సేతుం "భగవాతి లోకగరుదీపన"న్తి ఆహ. తేన లోకగరుభావతో తదనురూపం పటిపత్తిం పత్థేన్తో అత్తనో సన్తికం ఉపగతానం భిక్ఖూనం అజ్ఝాసయానురూపం ధమ్మం దేసేతుం తే ఆమన్తేసీతి దస్సేతి. **కథాసవనయుత్తపుగ్గలవచన**న్తి వక్ఖమానాయ చిత్తపరియాదానదేసనాయ సవనయోగ్గపుగ్గలవచనం. చతూసుపి పరిసాసు భిక్ఖూ ఏవ ఏదిసానం దేసనానం విసేసేన భాజనభూతాతి సాతిసయం సాసనసమ్పటిగ్గాహకభావదస్సనత్థం ఇధ భిక్ఖుగ్గహణన్తి దస్సేత్వా ఇదాని సద్దత్థం దస్సేతుం "**అపిచా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **భిక్ఖకోతి భిక్ఖూతి** భిక్ఖనధమ్మతాయ భిక్ఖూతి అత్థో. **భిక్ఖాచరియం అజ్ఝుపగతోతి** బుద్ధాదీహి అజ్ఝుపగతం భిక్ఖాచరియం, ఉఞ్ఛాచరియం, అజ్ఝుపగతత్తా అనుట్ఠితత్తా భిక్ఖు. యో హి అప్పం వా మహన్తం వా భోగక్ఖన్ధం పహాయ అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితో, సో కసిగోరక్ఖాదిజీవికాకప్పనం హిత్వా లిఙ్గసమ్పటిచ్ఛనేనేవ భిక్ఖాచరియం అజ్ఝుపగతత్తా భిక్ఖు, పరప్పటిబద్ధజీవికత్తా వా విహారమజ్ఝే కాజభత్తం భుఞ్జమానోపి భిక్ఖాచరియం అజ్ఝుపగతోతి భిక్ఖు, పిణ్డియాలోపభోజనం నిస్సాయ పబ్బజ్జాయ ఉస్సాహజాతత్తా వా భిక్ఖాచరియం అజ్ఝుపగతోతి భిక్ఖూతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **ఆదినా నయేనాతి**

“ఛిన్నభిన్నపటధరోతి భిక్ఖు, భిన్దతి పాపకే అకుసలే ధమ్మేతి భిక్ఖు, భిన్నత్తా పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం భిక్ఖూ”తిఆదినా (విభ. ౫౧౦) **విభజ్జే** ఆగతనయేన. **ఞాపనేతి** అవబోధనే, పటివేదనేతి అత్థో.

భిక్ఖనసీలతాతి భిక్ఖనేన జీవనసీలతా, న కసివాణిజ్జాదినా జీవనసీలతా. **భిక్ఖనధమ్మతాతి** “ఉద్దిస్స అరియా తిట్ఠన్తీ”తి (జా. ౧.౭.౫౯) ఏవం వుత్తా భిక్ఖనసభావతా, న యాచనకోహఞ్ఞసభావతా. **భిక్ఖనే సాధుకారితాతి** “ఉత్తిట్ఠే నప్పమజ్జేయ్యా”తి (ధ. ప. ౧౬౮) వచనం అనుస్సరిత్వా తత్థ అప్పమజ్జనా. అథ వా **సీలం** నామ పకతిసభావో, ఇధ పన తదధిట్ఠానం. **ధమ్మోతి** వతం. **సాధుకారితాతి** సక్కచ్చకారితా ఆదరకిరియా. **హీనాధికజనసేవితన్తి** యే భిక్ఖుభావే ఠితాపి జాతిమదాదివసేన ఉద్ధతా ఉన్నళా, యే చ గిహిభావే పరేసం అధికభావమ్పి అనుపగతత్తా భిక్ఖాచరియం పరమకారుఞ్ఞతం మఞ్ఞన్తి, తేసం ఉభయేసమ్పి యథాక్కమం “భిక్ఖవో”తి వచనేన హీనజనేహి దలిద్దేహి పరమకారుఞ్ఞతం పత్తేహి పరకులేసు భిక్ఖాచరియాయ జీవికం కప్పేన్తేహి సేవితం వుత్తిం పకాసేన్తో **ఉద్ధతభావనిగ్గహం కరోతి**. అధికజనేహి ఉళారభోగఖత్తియకులాదితో పబ్బజితేహి బుద్ధాదీహి ఆజీవవిసోధనత్థం సేవితం వుత్తిం పకాసేన్తో దీనభావనిగ్గహం కరోతీతి యోజేతబ్బం. యస్మా “భిక్ఖవో”తి వచనం ఆమన్తనభావతో అభిముఖీకరణం, పకరణతో సామత్థియతో చ సుస్సూసాజననం సక్కచ్చసవనమనసికారనియోజనఞ్చ హోతి, తస్మా తమత్థం దస్సేన్తో **‘‘భిక్ఖవోతి ఇమినా’’**తిఆదిమాహ. తత్థ **సాధుకం సవనమనసికారేతి** సాధుకసవనే సాధుకమనసికారే చ. కథం పన పవత్తితా సవనాదయో సాధుకం పవత్తితా హోన్తీతి? “అద్ధా ఇమాయ సమ్మాపటిపత్తియా సకలసాసనసమ్పత్తి హత్థగతా భవిస్సతీ”తి ఆదరగారవయోగేన కథాదీసు అపరిభవాదినా చ. వుత్తఞ్హి “పఞ్చహి, భిక్ఖవే, ధమ్మేహి సమన్నాగతో సుణన్తో సద్ధమ్మం భబ్బో నియామం ఓక్కమితుం కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్తం. కతమేహి పఞ్చహి? కథం న పరిభోతి, కథితం న పరిభోతి, న అత్తానం పరిభోతి, అవిక్ఖిత్తచిత్తో ధమ్మం సుణాతి ఏకగ్గచిత్తో, యోనిసో చ మనసికరోతి. ఇమేహి ఖో, భిక్ఖవే, పఞ్చహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో సుణన్తో సద్ధమ్మం భబ్బో నియామం ఓక్కమితుం కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్త”న్తి (అ. ని. ౫.౧౫౧). తేనేవాహ – **‘‘సాధుకం సవనమనసికారాయత్తా హి సాసనసమ్పత్తీ’’**తి.

పుబ్బే సబ్బపరిసాసాధారణత్తేపి భగవతో ధమ్మదేసనాయ “జేట్ఠసేట్ఠా”తిఆదినా భిక్ఖూనం ఏవ ఆమన్తనే కారణం దస్సేత్వా ఇదాని భిక్ఖూ ఆమన్తేత్వావ ధమ్మదేసనాయ పయోజనం దస్సేతుం **‘‘కిమత్థం పన భగవా’’**తి చోదనం సముట్ఠాపేతి. తత్థ **అఞ్ఞం చిన్తేన్తాతి** అఞ్ఞవిహితా. **విక్ఖిత్తచిత్తాతి** అసమాహితచిత్తా. **ధమ్మం పచ్చవేక్ఖన్తాతి** హియ్యో తతో పరం దివసేసు వా సుతధమ్మం పతి పతి మనసా అవేక్ఖన్తా. భిక్ఖూ ఆమన్తేత్వా ధమ్మే దేసియమానే ఆదితో పట్ఠాయ దేసనం సల్లక్ఖేతుం సక్కోన్తీతి ఇమమత్థం బ్యతిరేకముఖేన దస్సేతుం **‘‘తే అనామన్తేత్వా’’**తిఆది వుత్తం.

భిక్ఖవోతి చేత్థ సన్ధివసేన ఇ-కారలోపో దట్ఠబ్బో. **భిక్ఖవో ఇతీతి** అయం **ఇతి**-సద్దో హేతుపరిసమాపనాదిఅత్థపదత్థవిపరియాయపకారావధారణనిదస్సనాదిఅనేకత్థప్పభేదో. తథా హేస “రుప్పతీతి ఖో, భిక్ఖవే, తస్మా రూపన్తి వుచ్చతీ”తిఆదీసు (సం. ని. ౩.౭౯) హేత్వత్థే దిస్సతి. “తస్మాతిహ మే, భిక్ఖవే, ధమ్మదాయాదా భవథ, మా ఆమిసదాయాదా. అత్థి మే తుమ్హేసు అనుకమ్పా. కిన్తి మే సావకా ధమ్మదాయాదా భవేయ్యుం, నో ఆమిసదాయాదా”తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౨౯) పరిసమాపనే. “ఇతి వా ఇతి ఏవరూపా నచ్చగీతవాదితవిసూకదస్సనా పటివిరతో”తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౧౩) ఆదిఅత్థే. “మాగణ్డియోతి తస్స బ్రాహ్మణస్స సఙ్ఖా సమఞ్ఞా పఞ్ఞత్తి వోహారో నామం

నామకమ్మం నామధేయ్యం నిరుత్తి బ్యఞ్జనమభిలాపో"తిఆదీసు (మహాని. ౭౩, ౭౫) పదత్థవిపరియాయే. "ఇతి ఖో, భిక్ఖవే, సప్పటిభయో బాలో, అప్పటిభయో పణ్డితో, సఉపద్దవో బాలో, అనుపద్దవో పణ్డితో, సఉపసగ్గో బాలో, అనుపసగ్గో పణ్డితో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౪) పకారే. "అత్థి ఇదప్పచ్చయా జరామరణన్తి పుట్ఠేన సతా, 'ఆనన్ద, అత్థీ'తిస్స వచనీయం. 'కిం పచ్చయా జరామరణ'న్తి ఇతి చే వదేయ్య. జాతిపచ్చయా జరామరణం ఇచ్చస్స వచనీయ"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౯౬) అవధారణే. "అత్థీతి ఖో, కచ్చాన, అయమేకో అన్తో, నత్థీతి ఖో, కచ్చాన, అయం దుతియో అన్తో"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౧౫; సం॰ ని॰ ౩.౯౦) నిదస్సనే. ఇధాపి నిదస్సనే ఏవ దట్ఠబ్బో. భిక్ఖవోతి హి ఆమన్తనాకారో. తమేస ఇతి-సద్దో నిదస్సేతి "భిక్ఖవోతి ఆమన్తేసీ"తి. ఇమినా నయేన "భద్దన్తే"తిఆదీసుపి యథారహం ఇతి-సద్దస్స అత్థో వేదితబ్బో. పుబ్బే "భగవా ఆమన్తేసీ"తి వుత్తత్తా "భగవతో పచ్చస్సోసు"న్తి ఇధ "భగవతో"తి సామివచనం ఆమన్తనమేవ సమ్బన్ధిఅన్తరం అపేక్ఖతీతి ఇమినా అధిప్పాయేన **"భగవతో ఆమన్తనం పటిఅస్సోసు"**న్తి వుత్తం. "భగవతో"తి పన ఇదం పటిస్సవసమ్బన్ధేన సమ్పదానవచనం యథా "దేవదత్తాయ పటిస్సుణోతీ"తి. యం నిదానం భాసితన్తి సమ్బన్ధో. **ఇమస్స సుత్తస్స సుఖావగాహణత్థ**న్తి కమలకువలయుజ్జలవిమలసాదురససలిలాయ పోక్ఖరణియా సుఖావతరణత్థం నిమ్మలసిలాతలరచనావిలాససోభితరతనసోపానం విప్పకిణ్ణముత్తాతలసదిసవాలుకాచుణ్ణపణ్డరభూమిభాగం తిత్థం వియ సువిభత్తభిత్తివిచిత్రవేదికాపరిక్ఖిత్తస్స నక్ఖత్తపథం ఫుసితుకామతాయ వియ పటివిజమ్భితసముస్సయస్స పాసాదవరస్స సుఖారోహనత్థం దన్తమయసణ్హముదుఫలకఞ్చనలతావినద్ధమణిగణప్పభాసముదయుజ్జలసోభం సోపానం వియ సువణ్ణవలయనూపురాదిసఙ్ఘట్టనసద్దసమ్మిస్సితస్స కథితహసితమధురస్సరగేహజనవిజమ్భితవిచరితస్స ఉళారఇస్సరియవిభవసోభితస్స మహాఘరస్స సుఖప్పవేసనత్థం సువణ్ణరజతమణిముత్తాపవాళాదిజుతివిస్సరవిజ్జోతితసుప్పతిట్ఠితవిసాలద్వారబాహం మహాద్వారం వియ చ అత్థబ్యఞ్జనసమ్పన్నస్స బుద్ధానం దేసనాఞాణగమ్భీరభావసంసూచకస్స ఇమస్స సుత్తస్స సుఖావగాహత్థం.

ఏత్థాహ – "కిమత్థం పన ధమ్మవినయసఙ్గహే కయిరమానే నిదానవచనం, నను భగవతా భాసితవచనస్సేవ సఙ్గహో కాతబ్బో"తి? వుచ్చతే, దేసనాయ ఠితిఅసమ్మోససద్ధేయ్యభావసమ్పాదనత్థం. కాలదేసదేసకనిమిత్తపరిసాపదేసేహి ఉపనిబన్ధిత్వా ఠపితా హి దేసనా చిరట్ఠితికా హోతి అసమ్మోసధమ్మా సద్ధేయ్యా చ. దేసకాలకత్తుహేతునిమిత్తేహి ఉపనిబద్ధో వియ వోహారవినిచ్ఛయో. తేనేవ చ ఆయస్మతా మహాకస్సపేన "చిత్తపరియాదానసుత్తం, ఆవుసో ఆనన్ద, కత్థ భాసిత"న్తిఆదినా దేసాదిపుచ్ఛాసు కతాసు తాసం విస్సజ్జనం కరోన్తేన ధమ్మభణ్డాగారికేన "ఏవం మే సుత"న్తిఆదినా ఇమస్స సుత్తస్స నిదానం భాసితం. అపిచ సత్థుసమ్పత్తిప్పకాసనత్థం నిదానవచనం. తథాగతస్స హి భగవతో పుబ్బచరణానుమానాగమతక్కాభావతో సమ్మాసమ్బుద్ధభావసిద్ధి. న హి సమ్మాసమ్బుస్స పుబ్బచరణాదీహి అత్థో అత్థి సబ్బత్థ అప్పటిహతఞాణచారతాయ ఏకప్పమాణత్తా చ ఞేయ్యధమ్మేసు. తథా ఆచరియముట్ఠిధమ్మమచ్ఛరియసాసనసావకానురాగాభావతో ఖీణాసవభావసిద్ధి. న హి సబ్బసో ఖీణాసవస్స తే సమ్భవన్తీతి సువిసుద్ధస్స పరానుగ్గహప్పవత్తి. ఏవం దేసకసంకిలేసభూతానం దిట్ఠిసీలసమ్పదాదూసకానం అవిజ్జాతణ్హానం అచ్చన్తాభావసంసూచకేహి ఞాణప్పహానసమ్పదాభిబ్యఞ్జనకేహి చ సమ్బుద్ధవిసుద్ధభావేహి పురిమవేసారజ్జద్వయసిద్ధి, తతో చ అన్తరాయికనియ్యానికధమ్మేసు సమ్మోహాభావసిద్ధితో పచ్ఛిమవేసారజ్జద్వయసిద్ధీతి భగవతో చతువేసారజ్జసమన్నాగమో అత్తహితపరహితప్పటిపత్తి చ నిదానవచనేన పకాసితా హోతి. తత్థ తత్థ సమ్పత్తపరిసాయ అజ్ఝాసయానురూపం

ఠానుప్పత్తికప్పటిభానేన ధమ్మదేసనాదీపనతో, ఇధ పన రూపగరుకానం పుగ్గలానం అజ్ఝాసయానురూపం ఠానుప్పత్తికప్పటిభానేన ధమ్మదేసనాదీపనతోతి యోజేతబ్బం. తేన వుత్తం – "సత్థుసమ్పత్తిప్పకాసనత్థం నిదానవచన"న్తి.

తథా సాసనసమ్పత్తిప్పకాసనత్థం నిదానవచనం. ఞాణకరుణాపరిగ్గహితసబ్బకిరియస్స హి భగవతో నత్థి నిరత్థకా పటిపత్తి, అత్తహితత్థా వా. తస్మా పరేసం ఏవ అత్థాయ పవత్తసబ్బకిరియస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సకలమ్పి కాయవచీమనోకమ్మం యథాపవత్తం వుచ్చమానం దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థేహి యథారహం సత్తానం అనుసాసనట్ఠేన సాసనం, న కప్పరచనా. తయిదం సత్థుచరితం కాలదేసదేసకపరిసాపదేసేహి సద్ధిం తత్థ తత్థ నిదానవచనేహి యథారహం పకాసీయతి. "ఇధ పన రూపగరుకానం పుగ్గలాన"న్తిఆది సబ్బం పురిమసదిసమేవ. తేన వుత్తం – "సాసనసమ్పత్తిప్పకాసనత్థం నిదానవచన"న్తి. అపిచ సత్థునో పమాణభావప్పకాసనేన వచనేన సాసనస్స పమాణభావదస్సనత్థం నిదానవచనం, తఞ్చ దేసకప్పమాణభావదస్సనం హేట్ఠా వుత్తనయానుసారేన "భగవా"తి చ ఇమినా పదేన విభావితన్తి వేదితబ్బం. భగవాతి హి తథాగతస్స రాగదోసమోహాదిసబ్బకిలేసమలదుచ్చరితదోసప్పహానదీపనేన వచనేన అనఞ్ఞసాధారణసుపరిసుద్ధఞాణకరుణాదిగుణవిసేసయోగపరిదీపనేన తతో ఏవ సబ్బసత్తుత్తమభావదీపనేన అయమత్థో సబ్బథా పకాసితో హోతీతి. ఇదమేత్థ నిదానవచనప్పయోజనస్స ముఖమత్తనిదస్సనం.

నిక్ఖిత్తస్సాతి దేసితస్స. దేసనా హి దేసేతబ్బస్స సీలాదిఅత్థస్స వేనేయ్యసన్తానేసు నిక్ఖిపనతో "నిక్ఖేపో"తి వుచ్చతి. **సుత్తనిక్ఖేపం విచారేత్వావ వుచ్చమానా పాకటా హోతీ**తి సామఞ్ఞతో భగవతో దేసనాయ సముట్ఠానస్స విభాగం దస్సేత్వా "ఏత్థాయం దేసనా ఏవంసముట్ఠానా"తి దేసనాయ సముట్ఠానే దస్సితే సుత్తస్స సమ్మదేవ నిదానపరిజాననేన వణ్ణనాయ సువిఞ్ఞేయ్యత్తా వుత్తం. తత్థ యథా అనేకసతఅనేకసహస్సభేదానిపి సుత్తన్తాని సంకిలేసభాగియాదిపట్ఠాననయవసేన సోళసవిధతం నాతివత్తన్తి, ఏవం అత్తజ్ఝాసయాదిసుత్తనిక్ఖేపవసేన చతుబ్బిధభావన్తి ఆహ – "**చత్తారో హి సుత్తనిక్ఖేపా**"తి. ఏత్థ చ యథా అత్తజ్ఝాసయస్స అట్ఠుప్పత్తియా చ పరజ్ఝాసయపుచ్ఛాహి సద్ధిం సంసగ్గభేదో సమ్భవతి "అత్తజ్ఝాసయో చ పరజ్ఝాసయో చ, అత్తజ్ఝాసయో చ పుచ్ఛావసికో చ, అట్ఠుప్పత్తికో చ పరజ్ఝాసయో చ, అట్ఠుప్పత్తికో చ పుచ్ఛావసికో చా"తి అజ్ఝాసయపుచ్ఛానుసన్ధిసబ్భావతో, ఏవం యదిపి అట్ఠుప్పత్తియా అత్తజ్ఝాసయేనపి సంసగ్గభేదో సమ్భవతి, అత్తజ్ఝాసయాదీహి పన పురతో ఠితేహి అట్ఠుప్పత్తియా సంసగ్గో నత్థీతి న ఇధ నిరవసేసో విత్థారనయో సమ్భవతీతి "చత్తారో సుత్తనిక్ఖేపా"తి వుత్తం. తదన్తోగధత్తా వా సేసనిక్ఖేపానం మూలనిక్ఖేపవసేన చత్తారోవ దస్సితా. యథాదస్సనఞ్హేత్థ అయం సంసగ్గభేదో గహేతబ్బోతి.

తత్రాయం వచనత్థో – నిక్ఖిపీయతీతి నిక్ఖేపో, సుత్తం ఏవ నిక్ఖేపో **సుత్తనిక్ఖేపో**. అథ వా నిక్ఖిపనం నిక్ఖేపో, సుత్తస్స నిక్ఖేపో **సుత్తనిక్ఖేపో**, సుత్తదేసనాతి అత్థో. అత్తనో అజ్ఝాసయో అత్తజ్ఝాసయో, సో అస్స అత్థి కారణభూతోతి **అత్తజ్ఝాసయో**. అత్తనో అజ్ఝాసయో ఏతస్సాతి వా **అత్తజ్ఝాసయో. పరజ్ఝాసయేపి** ఏసేవ నయో. పుచ్ఛాయ వసో పుచ్ఛావసో, సో ఏతస్స అత్థీతి **పుచ్ఛావసికో**. సుత్తదేసనావత్థుభూతస్స అత్థస్స ఉప్పత్తి అత్థుప్పత్తి, అత్థుప్పత్తియేవ అట్ఠుప్పత్తి త్థ-కారస్స ట్ఠ-కారం కత్వా. సా ఏతస్స అత్థీతి **అట్ఠుప్పత్తికో**. అథ వా నిక్ఖిపీయతి సుత్తం ఏతేనాతి **సుత్తనిక్ఖేపో**, అత్తజ్ఝాసయాది ఏవ. ఏతస్మిం అత్థవికప్పే అత్తనో అజ్ఝాసయో **అత్తజ్ఝాసయో**. పరేసం అజ్ఝాసయో **పరజ్ఝాసయో**. పుచ్ఛీయతీతి పుచ్ఛా, పుచ్ఛితబ్బో అత్థో. పుచ్ఛావసేన పవత్తం ధమ్మప్పటిగ్గాహకానం వచనం పుచ్ఛావసికం, తదేవ నిక్ఖేపసద్దాపేక్ఖాయ పుల్లిఙ్గవసేన వుత్తం – "**పుచ్ఛావసికో**"తి. తథా అట్ఠుప్పత్తి ఏవ **అట్ఠుప్పత్తికో**తి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

అపిచేత్థ పరేసం ఇన్ద్రియపరిపాకాదికారణనిరపేక్ఖత్తా అత్తజ్ఝాసయస్స విసుం సుత్తనిక్ఖేపభావో యుత్తో కేవలం అత్తనో అజ్ఝాసయేనేవ ధమ్మతన్తిట్ఠపనత్థం పవత్తితదేసనత్తా. పరజ్ఝాసయపుచ్ఛావసికానం పన పరేసం అజ్ఝాసయపుచ్ఛానం దేసనాపవత్తిహేతుభూతానం ఉప్పత్తియం పవత్తితానం కథమట్ఠుప్పత్తియా అనవరోధో, పుచ్ఛావసికఅట్ఠుప్పత్తికానం వా పరజ్ఝాసయానురోధేన పవత్తితానం కథం పరజ్ఝాసయే అనవరోధోతి? న చోదేతబ్బమేతం. పరేసఞ్హి అభినీహారపరిపుచ్ఛాదివినిముత్తస్సేవ సుత్తదేసనాకారణుప్పాదస్స అట్ఠుప్పత్తిభావేన గహితత్తా పరజ్ఝాసయపుచ్ఛావసికానం విసుం గహణం. తథా హి బ్రహ్మజాలధమ్మదాయాదసుత్తాదీనం వణ్ణావణ్ణఆమిసుప్పాదాదిదేసనానిమిత్తం "అట్ఠుప్పత్తీ"తి వుచ్చతి. పరేసం పుచ్ఛం వినా అజ్ఝాసయం ఏవ నిమిత్తం కత్వా దేసితో పరజ్ఝాసయో, పుచ్ఛావసేన దేసితో పుచ్ఛావసికోతి పాకటోయమత్థోతి. **అత్తనో అజ్ఝాసయేనేవ కథేసీ**తి ధమ్మతన్తిట్ఠపనత్థం కథేసి. **విముత్తిపరిపాచనీయా ధమ్మా** సద్ధిన్ద్రియాదయో. **అజ్ఝాసయ**న్తి అధిముత్తిం. **ఖన్తి**న్తి దిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తిం. **మన**న్తి పఞ్ఞత్తిచిత్తం. **అభినీహార**న్తి పణిధానం. **బుజ్ఝనభావ**న్తి బుజ్ఝనసభావం, పటివిజ్ఝనాకారం వా. **రూపగరుకాన**న్తి పఞ్చసు ఆరమ్మణేసు రూపారమ్మణగరుకా రూపగరుకా. చిత్తేన రూపనిన్నా రూపపోణా రూపపబ్భారా రూపదస్సనప్పసుతా రూపేన ఆకడ్ఢితహదయా, తేసం రూపగరుకానం.

పటిసేధత్థోతి పటిక్ఖేపత్థో. కస్స పన పటిక్ఖేపత్థోతి? కిరియాపధానఞ్హి వాక్యం, తస్మా "న సమనుపస్సామీ"తి సమనుపస్సనాకిరియాపటిసేధత్థో. తేనాహ – "**ఇమస్స పన పదస్సా**"తిఆది. యో పరో న హోతి, సో అత్తాతి లోకసమఞ్ఞామత్తసిద్ధం సత్తసన్తానం సన్ధాయ – "అహ"న్తి సత్థా వదతి, న బాహిరకపరికప్పితం అహంకారవిసయం అహంకారస్స బోధిమూలేయేవ సముచ్ఛిన్నత్తా. లోకసమఞ్ఞానతిక్కమన్తా ఏవ హి బుద్ధానం లోకియే విసయే దేసనాపవత్తి. **భిక్ఖవే**తి ఆలపనే కారణం హేట్ఠా వుత్తమేవ. అఞ్ఞన్తి అపేక్ఖాసిద్ధత్తా అఞ్ఞత్థస్స "**ఇదాని వత్తబ్బఇత్థిరూపతో అఞ్ఞ**"న్తి ఆహ. **ఏకమ్పి రూప**న్తి ఏకం వణ్ణాయతనం. సమం విసమం సమ్మా యాథావతో అను అను పస్సతీతి **సమనుపస్సనా,** ఞాణం. సంకిలిస్సనవసేన అను అను పస్సతీతి **సమనుపస్సనా,** దిట్ఠి. **నో నిచ్చతో**తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, ఏవమాదికోతి అత్థో. తేన "దుక్ఖతో సమనుపస్సతీ"తి ఏవమాదీని సఙ్గణ్హాతి. **ఓలోకేన్తోపీ**తి దేవమనుస్సవిమానకప్పరుక్ఖమణికనకాదిగతాని రూపాని అనవసేసం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన ఓలోకేన్తోపి. సామఞ్ఞవచనోపి యం-సద్దో "ఏకరూపమ్పీ"తి రూపస్స అధిగతత్తా రూపవిసయో ఇచ్ఛితోతి "**యం రూప**"న్తి వుత్తం. తథా పురిససద్దో పరియాదియితబ్బచిత్తపుగ్గలవిసయోతి **రూపగరుకస్సా**తి విసేసితం. **గహణం** "ఖేపన"న్తి చ అధిప్పేతం, **పరియాదానఞ్చ** ఉప్పత్తినివారణన్తి ఆహ – "**చతుభూమకకుసలచిత్త**"న్తి. తఞ్హి రూపం తాదిసస్స పరిత్తకుసలస్సపి ఉప్పత్తిం నివారేతి, కిమఙ్గం పన మహగ్గతానుత్తరచిత్తస్సాతి లోకుత్తరకుసలచిత్తస్సపి ఉప్పత్తియా నివారణం హోతుం సమత్థం, లోకియకుసలుప్పత్తియా నివారకత్తే వత్తబ్బమేవ నత్థీతి "**చతుభూమకకుసలచిత్తం పరియాదియిత్వా**"తి వుత్తం. న హి కామగుణస్సాదప్పసుతస్స పురిసస్స దానాదివసేన సవిప్ఫారికా కుసలుప్పత్తి సమ్భవతి. **గణ్హిత్వా ఖేపేత్వా**తి అత్తానం అస్సాదేత్వా పవత్తమానస్స అకుసలచిత్తస్స పచ్చయో హోన్తం పవత్తినివారణేన ముట్ఠిగతం వియ గహేత్వా అనుప్పాదనిరోధేన ఖేపేత్వా వియ తిట్ఠతి. తావ మహతి లోకసన్నివాసే తస్స పరియాదియట్ఠానం అవిచ్ఛేదతో లబ్భతీతి ఆహ – "**తిట్ఠతీ**"తి యథా "పబ్బతా తిట్ఠన్తి, నజ్జో సన్దన్తీ"తి. తేనాహ – "**ఇధ ఉభయమ్పి వట్టతీ**"తిఆది.

యథయిదన్తి సన్ధివసేన ఆకారస్స రస్సత్తం యకారాగమో చాతి ఆహ – "**యథా ఇద**"న్తి. **ఇత్థియా రూప**న్తి ఇత్థిసరీరగతం తప్పటిబద్ధఞ్చ రూపాయతనం. పరమత్థస్స నిరుళ్హో, పఠమం సాధారణతో సద్దసత్థలక్ఖణాని విభావేతబ్బాని,

పచ్చా అసాధారణతోతి తాని పాళివసేన విభావేతుం – “రుప్పతీతి ఖో…పే.… వేదితబ్బ”న్తి ఆహ. తత్థ **రుప్పతీతి** సీతాదివిరోధిపచ్చయేహి వికారం ఆపాదీయతి, ఆపజ్జతీతి వా అత్థో. వికారుప్పత్తి చ విరోధిపచ్చయసన్నిపాతే విసదిసుప్పత్తి విభూతతరా, కుతో పనాయం విసేసోతి చే? “సీతేనా”తిఆదివచనతో. ఏవఞ్చ కత్వా వేదనాదీసు అనవసేసరూపసమఞ్ఞా సామఞ్ఞలక్ఖణన్తి సబ్బరూపధమ్మసాధారణం రుప్పనం. ఇదాని అత్థుద్ధారనయేన రూపసద్దం సంవణ్ణేన్తో **“అయం పనా”**తిఆదిమాహ. **రూపక్ఖన్ధే వత్తతీతి** “ఓళారికం వా సుఖుమం వా”తిఆదివచనతో (మ. ని. ౧.౩౬౧; ౨.౧౧౩; ౩.౮౬, ౮౯; విభ. ౨). **రూపూపపత్తియాతి** ఏత్థ రూపభవో రూపం ఉత్తరపదలోపేన. రూపభవూపపత్తియాతి అయఞ్హేత్థ అత్థో. **కసిణనిమిత్తేతి** పథవీకసిణాదిసఞ్ఞితే పటిభాగనిమిత్తే. రూప్పతి అత్తనో ఫలస్స సభావం కరోతీతి రూపం, సభావహేతూతి ఆహ – **“సరూపా…పే.… ఏత్థ పచ్చయే”**తి. కరచరణాదిఅవయవసఙ్ఖాతభావేన రూపీయతి నిరూపీయతీతి రూపం, రూపకాయోతి ఆహ – **“ఆకాసో…పే.… ఏత్థ సరీరే”**తి.

రూపయతి వణ్ణవికారం ఆపజ్జమానం హదయఙ్గతభావం పకాసేతీతి రూపం, వణ్ణాయతనం. ఆరోహపరిణాహాదిభేదరూపగతం సణ్ఠానసమ్పత్తిం నిస్సాయ పసాదం ఆపజ్జమానో రూపప్పమాణోతి వుత్తోతి ఆహ – **“ఏత్థ సణ్ఠానే”**తి. **పియరూపన్తిఆదీసు** సభావత్థో రూపసద్దో. ఆదిసద్దేన రూపఝానాదీనం సఙ్గహో. “రూపీ రూపాని పస్సతీ”తి ఏత్థ అజ్ఝత్తం కేసాదీసు పరికమ్మసఞ్ఞావసేన పటిలద్ధరూపఝానం రూపం, తం అస్స అత్థీతి రూపీతి వుత్తో. **ఇత్థియా చతుసముట్ఠానే వణ్ణేతి** ఇత్థిసరీరపరియాపన్నమేవ రూపం గహితం, తప్పటిబద్ధవత్థాలఙ్కారాదిరూపమ్పి పన పురిసచిత్తస్స పరియాదాయకం హోతీతి దస్సేతుం – **“అపిచా”**తిఆది వుత్తం. గన్ధవణ్ణగ్గహణేన విలేపనం వుత్తం. కామం “అసుకాయ ఇత్థియా పసాధన”న్తి సల్లక్ఖితస్స అకాయప్పటిబద్ధస్సపి వణ్ణో పటిబద్ధచిత్తస్స పురిసస్స చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠేయ్య, తం పన న ఏకన్తికన్తి ఏకన్తికం దస్సేన్తో **“కాయప్పటిబద్ధో”**తిఆహ. **ఉపకప్పతీతి** చిత్తస్స పరియాదానాయ ఉపకప్పతి. **పురిమస్సేవాతి** పుబ్బే వుత్తఅత్థస్సేవ దళ్హీకరణత్థం వుత్తం యథా “ద్విక్ఖత్తుం బన్ధం సుబన్ధ”న్తి. నిగమనవసేన వా ఏతం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **ఓపమ్మవసేన వుత్తన్తి** “యం ఏవం పురిసస్స చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠతీ”తి సకలమేవిదం పురిమవచనం ఉపమావసేన వుత్తం, తత్థ పన ఉపమాభూతం అత్థం దస్సేతుం – **“యథయిదం…పే.… ఇత్థిరూప”**న్తి వుత్తం. పరియాదానే ఆనుభావో సమ్భవో **పరియాదానానుభావో,** తస్స దస్సనవసేన వుత్తం.

ఇదం పన “ఇత్థిరూప”న్తిఆదివచనం **పరియాదానానుభావే** సాధేతబ్బే దీపేతబ్బే **వత్థు** కారణం. **నాగో** నామ సో రాజా, దీఘదారికత్తా పన “మహాదారికనాగరాజా”తి వుత్తో. **అసంవరనియామేనాతి** చక్ఖుద్వారికేన అసంవరనీహారేన. **నిమిత్తం గహేత్వాతి** రాగుప్పత్తిహేతుభూతం రూపం సుభనిమిత్తం గహేత్వా. **విసికాదస్సనం గన్త్వాతి** సివథికదస్సనం గన్త్వా. తత్థ హి ఆదీనవానుపస్సనా ఇజ్ఝతి. వత్థులోభేన కుతో తాదిసాయ మరణన్తి అసద్దహన్తో **“ముఖం తుమ్హాకం ధూమవణ్ణ”**న్తి తే దహరసామణేరే ఉప్పణ్డేన్తో వదతి.

రతనత్తయే సుప్పసన్నత్తా కాకవణ్ణతిస్సాదీహి విసేసనత్థఞ్చ సో తిస్సమహారాజా సద్ధాసద్దేన విసేసేత్వా వుచ్చతి. **దహరస్స చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠతీతి** అధికారవసేన వుత్తం. **నిట్ఠితుద్దేసకిచ్చోతి** గామే అసప్పాయరూపదస్సనం ఇమస్స అనత్థాయ సియాతి ఆచరియేన నివారితగామప్పవేసో పచ్ఛా నిట్ఠితుద్దేసకిచ్చో హుత్వా రితో. తేన వుత్తం – **“అత్థకామానం వచనం అగ్గహేత్వా”**తి . **నివత్థవత్థం సఞ్జానిత్వాతి** అత్తనా దిట్ఠదివసే నివత్థవత్థం తస్సా మతదివసే సివథికదస్సనత్థం గతేన లద్ధం సఞ్జానిత్వా. **ఏవమ్పీతి** ఏవం మరణసమ్పాపనవసేనపి. అయం తావేత్థ అట్ఠకథాయ అనుత్తానత్థదీపనా.

నేత్తినయవణ్ణనా

ఇదాని పకరణనయేన పాళియా అత్థవణ్ణనం కరిస్సామ. సా పన అత్థసంవణ్ణనా యస్మా దేసనాయ సముట్ఠానప్పయోజనభాజనేసు పిణ్డత్థేసు చ నిద్ధారితేసు సుకరా హోతి సువిఞ్ఞేయ్యా చ, తస్మా సుత్తదేసనాయ సముట్ఠానాదీని పఠమం నిద్ధారయిస్సామ. తత్థ **సముట్ఠానం** నామ దేసనానిదానం, తం సాధారణమసాధారణన్తి దువిధం. తత్థ సాధారణమ్పి అజ్ఝత్తికబాహిరభేదతో దువిధం. తత్థ **సాధారణం అజ్ఝత్తికసముట్ఠానం** నామ లోకనాథస్స మహాకరుణా. తాయ హి సముస్సాహితస్స భగవతో వేనేయ్యానం ధమ్మదేసనాయ చిత్తం ఉదపాది, యం సన్ధాయ వుత్తం – "సత్తేసు చ కారుఞ్ఞతం పటిచ్చ బుద్ధచక్ఖునా లోకం వోలోకేసీ"తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౩; మహావ॰ ౯; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౩). ఏత్థ చ హేతావత్థాయపి మహాకరుణాయ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో యావదేవ సంసారమహోఘతో సద్ధమ్మదేసనాహత్థదానేహి సత్తసన్తారణత్థం తదుప్పత్తితో. యథా చ మహాకరుణా, ఏవం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం దసబలఞాణాదయో చ దేసనాయ అబ్భన్తరసముట్ఠానభావేన వత్తబ్బా. సబ్బఞ్హి ఞేయ్యధమ్మం తేసం దేసేతబ్బాకారం సత్తానఞ్చ ఆసయానుసయాదిం యాథావతో జానన్తో భగవా ఠానాట్ఠానాదీసు కోసల్లేన వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపం విచిత్తనయదేసనం పవత్తేసీతి. **బాహిరం** పన **సాధారణం సముట్ఠానం** దససహస్సమహాబ్రహ్మపరివారస్స సహమ్పతిబ్రహ్మునో అజ్ఝేసనం. తదజ్ఝేసనుత్తరకాలఞ్హి ధమ్మగమ్భీరతాపచ్చవేక్ఖణాజనితం అప్పోస్సుక్కతం పటిప్పస్సమ్భేత్వా ధమ్మస్సామీ ధమ్మదేసనాయ ఉస్సాహజాతో అహోసి. అసాధారణమ్పి అబ్భన్తరబాహిరభేదతో దువిధమేవ. తత్థ **అబ్భన్తరం** యాయ మహాకరుణాయ యేన చ దేసనాఞాణేన ఇదం సుత్తం పవత్తితం, తదుభయం వేదితబ్బం. **బాహిరం** పన రూపగరుకానం పుగ్గలానం అజ్ఝాసయో. స్వాయమత్థో అట్ఠకథాయం వుత్తో ఏవ.

పయోజనమ్పి సాధారణాసాధారణతో దువిధం. తత్థ **సాధారణం** యావ అనుపాదాపరినిబ్బానం విముత్తిరసత్తా భగవతో దేసనాయ. తేనేవాహ – "ఏతదత్థా కథా, ఏతదత్థా మన్తనా"తిఆది. **అసాధారణం** పన తేసం రూపగరుకానం పుగ్గలానం రూపే ఛన్దరాగస్స జహాపనం, ఉభయమ్పేతం బాహిరమేవ. సచే పన వేనేయ్యసన్తానగతమ్పి దేసనాబలసిద్ధిసఙ్ఖాతం పయోజనం అధిప్పాయసమిజ్ఝనభావతో యథాధిప్పేతత్థసిద్ధియా మహాకారుణికస్స భగవతోపి పయోజనమేవాతి గణ్హేయ్య, ఇమినా పరియాయేనస్స అబ్భన్తరతాపి సియా.

అపిచ తేసం రూపగరుకానం పుగ్గలానం రూపస్మిం విజ్జమానస్స ఆదీనవస్స యాథావతో అనవబోధో ఇమిస్సా దేసనాయ సముట్ఠానం, తదవబోధో పయోజనం. సో హి ఇమాయ దేసనాయ భగవన్తం పయోజేతి తన్నిప్ఫాదనపరాయం దేసనాతి కత్వా. యఞ్హి దేసనాయ సాధేతబ్బం ఫలం, తం ఆకఙ్ఖితబ్బత్తా దేసకం దేసనాయ పయోజేతీతి పయోజనన్తి వుచ్చతి. తథా తేసం పుగ్గలానం తదఞ్ఞేసఞ్చ వేనేయ్యానం రూపముఖేన పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు ఆదీనవదస్సనఞ్చేత్థ పయోజనం. తథా సంసారచక్కనివత్తిసద్ధమ్మచక్కప్పవత్తిసస్సతాదిమిచ్ఛావాదనిరాకరణం సమ్మావాదపురేక్ఖారో అకుసలమూలసమూహననం కుసలమూలసమారోపనం అపాయద్వారపిదహనం సగ్గమగ్గద్వారవివరణం పరియుట్ఠానవూపసమనం అనుసయసముగ్ఘాతనం "ముత్తో మోచేస్సామీ"తి పురిమపటిఞ్ఞావిసంవాదనం తప్పటిపక్ఖమారమనోరథవిసంవాదనం తిత్థియధమ్మనిమ్మథనం బుద్ధధమ్మపతిట్ఠాపనన్తి ఏవమాదీనిపి పయోజనాని ఇధ వేదితబ్బాని.

యథా తే పుగ్గలా రూపగరుకా, ఏవం తదఞ్ఞే చ సక్కాయగరుకా సక్కాయస్మిం అల్లీనా సబ్బతధమ్మానం సమ్మాసమ్బుద్ధస్స చ పటిపత్తిం అజానన్తా అసద్ధమ్మస్సవనసాధారణపరిచరియమనసికారపరా సద్ధమ్మస్సవనధారణపరిచయప్పటివేధవిముఖా చ భవవిప్పమోక్ఖేసినో వేనేయ్యా ఇమిస్సా దేసనాయ **భాజనం**.

పిణ్డత్థా చేత్థ రూపగ్గహణేన రూపధాతురూపాయతనరూపక్ఖన్ధపరిగ్గణ్హనం రూపముఖేన చతుధమ్మానం వట్టత్తయవిచ్ఛేదనూపాయో ఆసవోఘాదివివేచనం అభినన్దననివారణసఙ్గతిక్కమో వివాదమూలపరిచ్చాగో సిక్ఖత్తయానుయోగో పహానత్తయదీపనా సమథవిపస్సనానుట్ఠానం భావనాసచ్ఛికిరియాసిద్ధీతి ఏవమాదయో వేదితబ్బా.

ఇతో పరం పన సోళస హారా దస్సేతబ్బా. తత్థ ''రూప''న్తి సహజాతా తస్స నిస్సయభూతా తప్పటిబద్ధా చ సబ్బే రూపారూపధమ్మా తణ్హావజ్జా దుక్ఖసచ్చం. తంసముట్ఠాపికా తదారమ్మణా చ తణ్హా సముదయసచ్చం. తదుభయేసం అప్పవత్తి నిరోధసచ్చం. నిరోధప్పజాననా పటిపదా మగ్గసచ్చం. తత్థ సముదయేన అస్సాదో, దుక్ఖేన ఆదీనవో, మగ్గనిరోధేహి నిస్సరణం, రూపారమ్మణస్స అకుసలచిత్తస్స కుసలచిత్తస్స చ పరియాదానం ఫలం. యఞ్హి దేసనాయ సాధేతబ్బం పయోజనం, తం ఫలన్తి వుత్తోవాయమత్థో. తదత్థం హిదం సుత్తం భగవతా దేసితన్తి. యథా తం కుసలచిత్తం న పరియాదియతి, ఏవం పటిసఙ్ఖానభావనాబలపరిగ్గహితా ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారతా ఉపాయో. పురిసస్స కుసలచిత్తపరియాదానేనస్స రూపస్స అఞ్ఞరూపాసాధారణతాదస్సనాపదేసేన అత్థకామేహి తతో చిత్తం సాధుకం రక్ఖితబ్బం. అయమేత్థ భగవతో ఆణత్తీతి అయం **దేసనాహారో**. అస్సాదాదిసన్దస్సనవిభావనలక్ఖణో హి దేసనాహారో. వుత్తఞ్హేతం **నేత్తిప్పకరణే** –

> ''అస్సాదాదీనవతా, నిస్సరణమ్పి చ ఫలం ఉపాయో చ;
> ఆణత్తీ చ భగవతో, యోగీనం దేసనాహారో''తి. (నేత్తి॰ ౪ నిద్దేసవార);

దేసీయతి సంవణ్ణీయతి ఏతాయ సుత్తత్థోతి దేసనా, దేసనాయ సహచరణతో వా దేసనా. నను చ అఞ్ఞేపి హారా దేసనాసఙ్ఖాతస్స సుత్తస్స అత్థసంవణ్ణనాతో దేసనాయ సహచారినో వాతి? సచ్చమేతం, అయం పన హారో యేభుయ్యేన యథారుతవసేనేవ విఞ్ఞాయమానో దేసనాయ సహ చరతీతి వత్తబ్బతం అరహతి, న తథాపరే. న హి అస్సాదాదీనవనిస్సరణాదిసన్దస్సనరహితా సుత్తదేసనా అత్థి. కిం పన తేసం అస్సాదాదీనం అనవసేసానం వచనం దేసనాహారో, ఉదాహు ఏకచ్చానన్తి? నిరవసేసానంయేవ. యస్మిఞ్హి సుత్తే అస్సాదాదీనవనిస్సరణాని సరూపతో ఆగతాని, తత్థ వత్తబ్బమేవ నత్థి. యత్థ పన ఏకదేసేన ఆగతాని, న చ సరూపేన, తత్థ అనాగతం అత్థవసేన నిద్ధారేత్వా హారో యోజేతబ్బో.

సయం సమన్తచక్ఖుభావతో తందస్సనేన సభావతో చ ''**అహ**''న్తి వుత్తం. భిక్ఖనసీలతాదిగుణయోగతో అభిముఖీకరణత్థఞ్చ, ''**భిక్ఖవే**''తి వుత్తం. అత్తాభావతో అపరతాదస్సనత్థఞ్చ ''**అఞ్ఞ**''న్తి వుత్తం. ఏకస్స అనుపలబ్భదస్సనత్థం అనేకభావప్పటిసేధనత్థఞ్చ ''**ఏకరూపమ్పి**''తి వుత్తం. తాదిసస్స రూపస్స అభావతో అదస్సనతో చ ''**న సమనుపస్సామీ**''తి వుత్తం. తస్స పచ్చామసనతో అనియమతో చ ''**య**''న్తి వుత్తం. ఇదాని వుచ్చమానాకారపరామసనతో తదఞ్ఞాకారనిసేధనతో చ ''**ఏవ**''న్తి వుత్తం. విసభాగిన్ద్రియవత్థుతో సభాగవత్థుస్మిం తదభావతో చ ''**పురిసస్సా**''తి వుత్తం. నిమిత్తగ్గాహస్స వత్థుభావతో తథా పరికప్పితత్తా చ ''**చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠతీ**''తి వుత్తం.

ఏవన్తి వుత్తాకారపరామసనత్థఞ్చేవ నిదస్సనత్థఞ్చ ''**యథా**''తి వుత్తం. అత్తనో పచ్చక్ఖభావతో భిక్ఖూనం పచ్చక్ఖకరణత్థఞ్చ ''**ఇద**''న్తి వుత్తం. ఇత్థిసన్తానపరియాపన్నతో తప్పటిబద్ధభావతో చ ''**ఇత్థిరూప**''న్తి వుత్తన్తి ఏవం అనుపదవిచయతో **విచయో హారో**. విచీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా పదపఞ్హాదయోతి విచయో, విచితి ఏవ వా తేసన్తి విచయో. పదపుచ్ఛావిస్సజ్జనపుబ్బాపరానుగ్గహనం అస్సాదాదీనఞ్చ విసేసనిద్ధారణవసేన పవిచయలక్ఖణో హి విచయో హారో. వుత్తమ్పి చేతం –

"యం పుచ్ఛితఞ్చ విస్సజ్జితఞ్చ, సుత్తస్స యా చ అనుగీతి;

సుత్తస్స యో పవిచయో, హారో విచయోతి నిద్దిట్ఠో''తి. (నేత్తి॰ ४ నిద్దేసవార);

అనాదిమతి సంసారే ఇత్థిపురిసానం అఞ్ఞమఞ్ఞరూపాభిరామతాయ "ఇత్థిరూపం పురిసస్స చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠతీ"తి యుజ్జతీతి అయం **యుత్తిహారో**. బ్యఞ్జనత్థానం యుత్తాయుత్తవిభాగవిభావనలక్ఖణో హి యుత్తిహారో. వుత్తమ్పి చేతం –

"సబ్బేసం హారానం, యా భూమీ యో చ గోచరో తేసం;

యుత్తాయుత్తిపరిక్ఖా, హారో యుత్తీతి నిద్దిట్ఠో''తి. (నేత్తి॰ ४ నిద్దేసవార);

యుత్తీతి చ ఉపపత్తి సాధనయుత్తి, ఇధ పన యుత్తివిచారణా యుత్తి ఉత్తరపదలోపేన "రూపభవో రూప"న్తి యథా. యుత్తిసహచరణతో వా యుత్తి.

ఇత్థిరూపం అయోనిసో ఓలోకియమానం ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారతాయ పదట్ఠానం, సా కుసలానం ధమ్మానం అభావనాయ పదట్ఠానం, సా సబ్బస్సపి సంకిలేసపక్ఖస్స పరివుద్ధియా పదట్ఠానం. బ్యతిరేకతో పన ఇత్థిరూపం యోనిసో ఓలోకియమానం సతిపట్ఠానభావనాయ పదట్ఠానం, సా బోజ్ఝఙ్గానం భావనాపారిపూరియా పదట్ఠానం, సా విజ్జావిముత్తీనం పారిపూరియా పదట్ఠానం, కుసలస్స చిత్తస్స పరియాదానం సమ్మోహాభినివేసస్స పదట్ఠానం, సో సఙ్ఖారానం పదట్ఠానం, సఙ్ఖారా విఞ్ఞాణస్సాతి సబ్బం ఆవత్తతి భవచక్కం. బ్యతిరేకతో పన కుసలస్స చిత్తస్స అపరియాదానం తేసం తేసం కుసలానం ధమ్మానం ఉప్పాదాయ పారిపూరియా పదట్ఠానన్తి అయం తావ అవిసేసతో నయో. విసేసతో పన సీలస్స అపరియాదానం అవిప్పటిసారస్స పదట్ఠానం, అవిప్పటిసారో పామోజ్జస్సాతిఆదినా యావ అనుపాదాపరినిబ్బానం నేతబ్బం. అయం **పదట్ఠానో హారో**. సుత్తే ఆగతధమ్మానం పదట్ఠానభూతే ధమ్మే తేసఞ్చ పదట్ఠానభూతేతి సమ్భవతో పదట్ఠానభూతధమ్మనిద్ధారణలక్ఖణో హి పదట్ఠానో హారో. వుత్తఞ్చేతం –

"ధమ్మం దేసేతి జినో, తస్స చ ధమ్మస్స యం పదట్ఠానం;

ఇతి యావ సబ్బధమ్మా, ఏసో హారో పదట్ఠానో''తి. (నేత్తి॰ ४ నిద్దేసవార);

పదట్ఠానన్తి ఆసన్నకారణం. ఇధ పన పదట్ఠానవిచారణా పదట్ఠానోతిఆది యుత్తిహారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

ఏకరూపన్తి చ రూపాయతనగ్గహణేన ఛన్నమ్పి బాహిరానం ఆయతనానం గహణం బాహిరాయతనభావేన ఏకలక్ఖణత్తా. **చిత్త**న్తి మనాయతనగ్గహణేన ఛన్నమ్పి అజ్ఝత్తికానం ఆయతనానం గహణం అజ్ఝత్తికాయతనభావేన

ఏకలక్ఖణత్తా. ఏవం ఖన్ధధాతాదివసేనపి ఏకలక్ఖణతా వత్తబ్బా. అయం **లక్ఖణో హారో**. లక్ఖీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా ఏకలక్ఖణధమ్మా అవుత్తాపి ఏకచ్చవచనేనాతి లక్ఖణో. సుత్తే అనాగతేపి ధమ్మే వుత్తప్పకారే ఆగతే వియ నిద్ధారేత్వా యా సంవణ్ణనా, సో లక్ఖణో హారో. వుత్తమ్పి చేతం –

"వుత్తమ్హి ఏకధమ్మే, యే ధమ్మా ఏకలక్ఖణా కేచి;

వుత్తా భవన్తి సబ్బే, సో హారో లక్ఖణో నామా"తి. (నేత్తి॰ ౪ నిద్దేసవార);

నిదానే ఇమిస్సా దేసనాయ రూపగరుకానం పుగ్గలానం రూపస్మిం అనాదీనవదస్సితా వుత్తా, "కథం ను ఖో ఇమే ఇమం దేసనం సుత్వా రూపే ఆదీనవదస్సనముఖేన సబ్బస్మిమ్పి ఖన్ధపఞ్చకే సబ్బసో ఛన్దరాగం పహాయ సకలవట్టదుక్ఖతో ముచ్చేయ్యుం, పరే చ తత్థ పతిట్ఠాపేయ్యు"న్తి అయమేత్థ భగవతో **అధిప్పాయో**. పదనిబ్బచనం **నిరుత్తం,** తం "ఏవ"న్తిఆదినిదానపదానం "నాహ"న్తిఆదిపాళిపదానఞ్చ అట్ఠకథాయం తస్సా లీనత్థవణ్ణనాయ చ వుత్తనయానుసారేన సుకరత్తా న విత్థారయిమ్హ.

పదపదత్థదేసనాదేసనానిక్ఖేపసుత్తసన్ధివసేన పఞ్చవిధా **సన్ధి**. తత్థ పదస్స పదన్తరేన సమ్బన్ధో **పదసన్ధి**. పదత్థస్స పదత్థన్తరేన సమ్బన్ధో **పదత్థసన్ధి,** యో "కిరియాకారకసమ్బన్ధో"తి వుచ్చతి. నానానుసన్ధికస్స సుత్తస్స తంతంఅనుసన్ధీహి సమ్బన్ధో, ఏకానుసన్ధికస్స చ పుబ్బాపరసమ్బన్ధో **దేసనాసన్ధి,** యా అట్ఠకథాయం "పుచ్ఛానుసన్ధి, అజ్ఝాసయానుసన్ధి, యథానుసన్ధీ"తి తిధా విభత్తా. అజ్ఝాసయో చేత్థ అత్తజ్ఝాసయో పరజ్ఝాసయోతి ద్విధా వేదితబ్బో. **దేసనానిక్ఖేపసన్ధి** చతున్నం సుత్తనిక్ఖేపానం వసేన వేదితబ్బా. **సుత్తసన్ధి** ఇధ పఠమనిక్ఖేపవసేనేవ వేదితబ్బా. "కస్మా పనేత్థ ఇదమేవ చిత్తపరియాదానసుత్తం పఠమం నిక్ఖిత్త"న్తి నాయమనుయోగో కత్థచి న పవత్తతి. అపిచ ఇమే సత్తా అనాదిమతి సంసారే పరిబ్భమన్తా ఇత్థిపురిసా అఞ్ఞమఞ్ఞేసం పఞ్చకామగుణసఙ్ఖాతరూపాభిరామా, తత్థ ఇత్థీ పురిసస్స రూపే సత్తా గిద్ధా గధితా లగ్గా లగ్గితా ఆసత్తా, సా చస్సా తత్థ ఆసత్తి దుబ్బివేచనీయా . తథా పురిసో ఇత్థియా రూపే, తత్థ చ దస్సనసంసగ్గో గరుతరో ఇతరేసఞ్చ మూలభూతో. తేనేవ హి భగవా "కథం ను ఖో మాతుగామే పటిపజ్జితబ్బ"న్తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౦౩) పుట్ఠో "అదస్సనమేవా"తి అవోచ. తస్మా భగవా పఞ్చసు కామగుణేసు రూపే ఛన్దరాగపహానత్థం ఇదమేవ సుత్తం పఠమం దేసేసి. నిబ్బానాధిగమాయ పటిపత్తియా ఆది రేసా పటిపత్తీతి. యం పన ఏకిస్సా దేసనాయ దేసనన్తరేన సంసన్దనం, అయమ్పి దేసనాసన్ధి. సా ఇధ ఏవం వేదితబ్బా. **"నాహం, భిక్ఖవే...పే.... తిట్ఠతీ"**తి అయం దేసనా. "యే ఖో, భిక్ఖవే, చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యా రూపా ఇట్ఠా కన్తా మనాపా పియరూపా కామూపసంహితా రజనీయా , తఞ్చే భిక్ఖు అభినన్దతి అభివదతి అజ్ఝోసాయ తిట్ఠతి, తస్స తం అభినన్దతో అభివదతో అజ్ఝోసాయ తిట్ఠతో ఉప్పజ్జన్తి అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా"తి (సం॰ ని॰ ౪.౧౧౮) ఇమాయ దేసనాయ సంసన్దతి. తథా "రూపే మఞ్ఞతి, రూపేసు మఞ్ఞతి, రూపతో మఞ్ఞతి, రూపం 'మే'తి మఞ్ఞతి. రూపం, భిక్ఖవే, అనభిజానం అపరిజానం అవిరాజయం అప్పజహం అభబ్బో దుక్ఖక్ఖయాయా"తి (సం॰ ని॰ ౪.౧౧౨) ఏవమాదీహి దేసనాహి సంసన్దతీతి అయం **చతుబ్యూహో హారో**. వియూహీయన్తి విభాగేన పిణ్డీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వాతి బ్యూహో, నిబ్బచనాదీనం చతున్నం బ్యూహోతి చతుబ్యూహో, చతున్నం వా బ్యూహో ఏత్థాతి చతుబ్యూహో. నిబ్బచనాధిప్పాయాదీనం చతున్నం విభాగలక్ఖణో హి చతుబ్యూహో హారో. వుత్తఞ్హేతం –

"నేరుత్తమధిప్పాయో, బ్యఞ్జనమథ దేసనానిదానఞ్చ;

పుబ్బాపరానుసన్ధీ, ఏసో హారో చతుబ్యూహో”తి. (నేత్తి॰ ౪ నిద్దేసవార);

‘‘**నాహం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞం...పే॰... ఇత్థిరూప**’’న్తి ఏతేన అయోనిసోమనసికారో దీపితో. యం తత్థ చిత్తం పరియాదియతి, తేన యోనిసోమనసికారో. తత్థ అయోనిసోమనసికరోతో తణ్హావిజ్జా పరివడ్ఢన్తి, తాసు తణ్హాగహణేన నవ తణ్హామూలకా ధమ్మా ఆవట్టన్తి, అవిజ్జాగహణేన అవిజ్జామూలకం సబ్బం భవచక్కం ఆవట్టతి, యోనిసోమనసికారగ్గహణేన చ యోనిసోమనసికారమూలకా ధమ్మా ఆవట్టన్తి, చతుబ్బిధఞ్చ సమ్పత్తిచక్కన్తి. అయం **ఆవట్టో హారో**. ఆవట్టయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా సభాగవిసభాగా చ ధమ్మా, తేసం వా ఆవట్టనన్తి ఆవట్టో. దేసనాయ గహితధమ్మానం సభాగాసభాగధమ్మవసేన ఆవట్టనలక్ఖణో హి ఆవట్టో హారో. వుత్తమ్పి చేతం –

“ఏకమ్హి పదట్ఠానే, పరియేసతి సేసకం పదట్ఠానం;
ఆవట్టతి పటిపక్ఖే, ఆవట్టో నామ సో హారో”తి. (నేత్తి॰ ౪ నిద్దేసవార);

రూపం చతుబ్బిధం కమ్మసముట్ఠానం, చిత్తసముట్ఠానం, ఉతుసముట్ఠానం, ఆహారసముట్ఠానం, తథా ఇట్ఠం ఇట్ఠమజ్ఝత్తం అనిట్ఠం అనిట్ఠమజ్ఝత్తన్తి. ఇధ పన ఇట్ఠం అధిప్పేతం. చిత్తం కుసలచిత్తమేత్థ వేదితబ్బం. తం కామావచరం, రూపావచరం, అరూపావచరం, లోకుత్తరన్తి చతుబ్బిధం. వేదనాదిసమ్పయుత్తధమ్మభేదతో అనేకవిధన్తి అయం **విభత్తిహారో**. విభజీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా సాధారణాసాధారణానం సంకిలేసవోదానధమ్మానం భూమియోతి విభత్తి. విభజనం వా ఏతేసం భూమియోతి విభత్తి. సంకిలేసధమ్మే వోదానధమ్మే చ సాధారణాసాధారణతో పదట్ఠానతో భూమితో విభజనలక్ఖణో హి విభత్తిహారో. వుత్తమ్పి చేతం –

“ధమ్మఞ్చ పదట్ఠానం, భూమిఞ్చ విభజ్జతే అయం హారో;
సాధారణే అసాధారణే చ నేయ్యో విభత్తీ”తి. (నేత్తి॰ ౪ నిద్దేసవార);

ఇత్థిరూపం పురిసస్స చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠతి అయోనిసో మనసికరోతో, యోనిసో మనసికరోతో న పరియాదియతి సుసంవుతిన్ద్రియత్తా సీలేసు సమాహితస్సాతి అయం **పరివత్తో హారో**. పటిపక్ఖవసేన పరివత్తీయన్తి ఇమినా, ఏత్థ వా సుత్తే వుత్తధమ్మా, పరివత్తనం వా తేసన్తి పరివత్తో. నిద్దిట్ఠానం ధమ్మానం పటిపక్ఖతో పరివత్తనలక్ఖణో హి పరివత్తో హారో. వుత్తఞ్హేతం –

“కుసలాకుసలే ధమ్మే, నిద్దిట్ఠే భావితే పహీనే చ;
పరివత్తతి పటిపక్ఖే, హారో పరివత్తనో నామా”తి. (నేత్తి॰ ౪ నిద్దేసవార);

భిక్ఖవే, సమణా పబ్బజితాతి పరియాయవచనం. అఞ్ఞం పరం కిఞ్చీతి పరియాయవచనం. రూపం వణ్ణం చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యన్తి పరియాయవచనం. సమనుపస్సామి ఓలోకేస్సామి జానామీతి పరియాయవచనం. ఏవం ఇత్థం ఇమం పకారన్తి పరియాయవచనం. పురిసస్స పుగ్గలస్సాతి పరియాయవచనం. చిత్తం విఞ్ఞాణం మనోతి పరియాయవచనం. పరియాదాయ గహేత్వా ఖేపేత్వాతి పరియాయవచనం. తిట్ఠతి ధరతి ఠాతీతి పరియాయవచనం. యథా యేన పకారేన యేనాకారేనాతి పరియాయవచనం. ఇత్థీ నారీ మాతుగామోతి పరియాయవచనన్తి అయం **వేవచనో హారో**. వివిధం వచనం

ఏకస్సేవత్థస్స వాచకమేత్థాతి వివచనం, వివచనమేవ వేవచనం. వివిధం వుచ్చతి ఏతేన అత్థోతి వా వివచనం, వివచనమేవ వేవచనం. ఏకస్మిం అత్థే అనేకపరియాయసద్దప్పయోజనలక్ఖణో హి వేవచనో హారో. వుత్తఞ్హేతం –

“వేవచనాని బహూని తు, సుత్తే వుత్తాని ఏకధమ్మస్స;

యో జానాతి సుత్తవిదూ, వేవచనో నామ సో హారో”తి. (నేత్తి॰ ౪ నిద్దేసవార);

రూపం కాళసామాదివసేన అనేకధా పఞ్ఞత్తం. పురిసో ఖత్తియాదివసేన అనేకధా పఞ్ఞత్తో. చిత్తం పరిత్తమహగ్గతాదివసేన అనేకధా పఞ్ఞత్తం. “పరియాదాయా”తి ఏత్థ పరియాదానం పరియాదాయకానం పాపధమ్మానం వసేన వీతిక్కమపరియుట్ఠానాదినా చ అనేకధా పఞ్ఞత్తం. అయం **పఞ్ఞత్తిహారో**. పకారేహి, పభేదతో వా ఞాపీయన్తి ఇమినా, ఏత్థ వా అత్థాతి పఞ్ఞత్తి. ఏకేకస్స ధమ్మస్స అనేకాహి పఞ్ఞత్తీహి పఞ్ఞాపేతబ్బాకారవిభావనలక్ఖణో హి పఞ్ఞత్తిహారో. వుత్తఞ్హేతం –

“ఏకం భగవా ధమ్మం, పఞ్ఞత్తీహి వివిధాహి దేసేతి;

సో ఆకారో ఞేయ్యో, పఞ్ఞత్తీ నామ సో హారో”తి. (నేత్తి॰ ౪ నిద్దేసవార);

విరోధిపచ్చయసమవాయే విసదిసుప్పత్తిరుప్పనవణ్ణవికారాపత్తియా తంసమఙ్గినో హదయఙ్గతభావప్పకాసనం రూపట్ఠోతి అనిచ్చతాముఖేన ఓతరణం, అనిచ్చస్స పన దుక్ఖత్తా దుక్ఖతాముఖేన, దుక్ఖస్స చ అనత్తకత్తా సుఞ్ఞతాముఖేన ఓతరణం. చిత్తం మనోవిఞ్ఞాణధాతు, తస్సా పరియాదాయికా తణ్హా తదేకట్ఠా చ పాపధమ్మా ధమ్మధాతూతి ధాతుముఖేన ఓతరణం. ఏవం ఖన్ధాయతనాదిముఖేహిపి ఓతరణం వత్తబ్బన్తి అయం **ఓతరణో హారో**. ఓతారీయన్తి అనుప్పవేసీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా సుత్తాగతా ధమ్మా పటిచ్చసముప్పాదాదీసూతి ఓతరణో. పటిచ్చసముప్పాదాదిముఖేన సుత్తత్థస్స ఓతరణలక్ఖణో హి ఓతరణో హారో. వుత్తఞ్హేతం –

“యో చ పటిచ్చుప్పాదో, ఇన్ద్రియఖన్ధా చ ధాతుఆయతనా;

ఏతేహి ఓతరతి యో, ఓతరణో నామ సో హారో”తి. (నేత్తి॰ ౪ నిద్దేసవార);

నాహం, భిక్ఖవే…పే॰… సమనుపస్సామీతి ఆరమ్భో. **ఏవం పురిసస్స చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠతీ**తి పదసుద్ధి, న పన ఆరమ్భసుద్ధి. **యథయిదన్తి**ఆది పదసుద్ధి చేవ ఆరమ్భసుద్ధి చాతి అయం **సోధనో హారో**. సోధీయన్తి సమాధీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా సుత్తే పదపదత్థపఞ్హారమ్భాతి సోధనో. సుత్తే పదపదత్థపఞ్హారమ్భానం సోధనలక్ఖణో హి సోధనో హారో. వుత్తఞ్హేతం –

“విస్సజ్జితమ్హి పఞ్హే, గాథాయం పుచ్ఛితాయమారబ్భ;

సుద్ధాసుద్ధపరిక్ఖా, హారో సో సోధనో నామా”తి. (నేత్తి॰ ౪ నిద్దేసవార);

అఞ్ఞన్తి సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం కస్సచి విసేసస్స అనామట్ఠత్తా. **ఏకరూపమ్పీ**తి తం అవికప్పేత్వా విసేసవచనం. **యథయిద**న్తి సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం అనియమవచనభావతో. **ఇత్థిరూప**న్తి తం అవికప్పేత్వా విసేసవచనన్తి అయం **అధిట్ఠానో హారో**. అధిట్ఠీయన్తి అనుప్పవత్తీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా సామఞ్ఞవిసేసభూతా ధమ్మా వినా వికప్పేనాతి అధిట్ఠానో. సుత్తాగతానం ధమ్మానం అవికప్పనవసేనేవ సామఞ్ఞవిసేసనిద్ధారణలక్ఖణో హి అధిట్ఠానో హారో. వుత్తమ్పి చేతం –

“ఏకత్తతాయ ధమ్మా, యేపి చ వేమత్తతాయ నిద్దిట్ఠా;

తేన వికప్పయితబ్బా, ఏసో హారో అధిట్ఠానో”తి. (నేత్తి॰ ४ నిద్దేసవార);

రూపస్స కమ్మావిజ్జాదయో కమ్మచిత్తాదయో చ హేతు. సమనుపస్సనాయ ఆవజ్జనాదయో. కుసలస్స చిత్తస్స యోనిసో మనసికారాదయో. **పరియాదాయా**తి ఏత్థ పరియాదానస్స అయోనిసోమనసికారాదయోతి అయం **పరిక్ఖారో హారో**. పరికరోతి అభిసఙ్ఖరోతి ఫలన్తి పరిక్ఖారో, హేతు పచ్చయో చ. పరిక్ఖారం ఆచిక్ఖతీతి పరిక్ఖారో, హారో. పరిక్ఖారవిసయత్తా, పరిక్ఖారసహచరణతో వా పరిక్ఖారో. సుత్తే ఆగతధమ్మానం పరిక్ఖారసఙ్ఖాతహేతుపచ్చయే నిద్ధారేత్వా సంవణ్ణనాలక్ఖణో హి పరిక్ఖారో హారో. వుత్తఞ్హేతం –

“యే ధమ్మా యం ధమ్మం, జనయన్తిప్పచ్చయా పరమ్పరతో;

హేతుమవకడ్ఢయిత్వా, ఏసో హారో పరిక్ఖారో”తి. (నేత్తి॰ ४ నిద్దేసవార);

పురిసస్స చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠతీతి ఏత్థ పరియాదాయికా విసేసతో తణ్హావిజ్జా వేదితబ్బా తాసం వసేన పరియాదానసమ్భవతో. తాసు తణ్హాయ రూపమధిట్ఠానం, అవిజ్జాయ అరూపం. విసేసతో తణ్హాయ సమథో పటిపక్ఖో, అవిజ్జాయ విపస్సనా. సమథస్స చేతోవిముత్తి, ఫలవిపస్సనాయ పఞ్ఞావిముత్తి. తథా హి తా రాగవిరాగా అవిజ్జావిరాగాతి విసేసేత్వా వుచ్చన్తీతి అయం **సమారోపనో హారో**. సమారోపీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా పదట్ఠానాదిముఖేన ధమ్మాతి సమారోపనో. సుత్తే ఆగతధమ్మానం పదట్ఠానవేవచనభావనాపహానసమారోపనవిచారణలక్ఖణో హి సమారోపనో హారో. వుత్తఞ్హేతం –

“యే ధమ్మా యం మూలా, యే చేకత్థా పకాసితా మునినా;

తే సమారోపయితబ్బా, ఏస సమారోపనో హారో”తి. (నేత్తి॰ ४ నిద్దేసవార);

ఏత్తావతా చ –

“దేసనా విచయో యుత్తి, పదట్ఠానో చ లక్ఖణో;

చతుబ్యూహో చ ఆవట్టో, విభత్తి పరివత్తనో.

వేవచనో చ పఞ్ఞత్తి, ఓతరణో చ సోధనో;

అధిట్ఠానో పరిక్ఖారో, సమారోపనో సోళసో”తి. (నేత్తి॰ ౧ ఉద్దేసవార) –

ఏవం వుత్తా సోళస హారా దస్సితాతి వేదితబ్బా. హారీయన్తి ఏతేహి, ఏత్థ వా సుత్తగేయ్యాదివిసయా అఞ్ఞాణసంసయవిపల్లాసాతి హారా. హరన్తి వా సయం తాని, హరణమత్తమేవ వాతి హారా ఫలూపచారేన. అథ వా హారీయన్తి వోహారీయన్తి ధమ్మసంవణ్ణకధమ్మప్పటిగ్గాహకేహి ధమ్మస్స దానగ్గహణవసేనాతి హారా. అథ వా హారా వియాతి హారా. యథా హి అనేకరతనావలిసమూహో హారసఙ్ఖాతో అత్తనో అవయవభూతరతనసమ్ఫస్సేహి సముపజనియమానహిలాదసుఖో హుత్వా తదుపభోగిజనసరీరసన్తాపం నిదాఘపరిళాహూపజనితం వూపసమేతి, ఏవమేవ తేపి నానావిధపరమత్థరతనప్పబన్ధా సంవణ్ణనావిసేసా అత్తనో అవయవభూతపరమత్థరతనాధిగమేన సముప్పాదియమాననిబ్బుతిసుఖా ధమ్మప్పటిగ్గాహకజనహదయపరితాపం కామరాగాదికిలేసహేతుకం వూపసమేన్తీతి.

అథ వా హారయన్తి అఞ్ఞాణాదినీహారం అపగమం కరోన్తి ఆచిక్ఖన్తీతి వా హారా. అథ వా సోతుజనచిత్తస్స హరణతో రమణతో చ హారా నిరుత్తినయేన యథా “భవేసు వన్తగమనో భగవా”తి (విసుద్ధి॰ ౧.౧౪౪; పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా).

ఇతో పరం పన నన్దియావట్టాదిపఞ్చవిధనయా వేదితబ్బా – తత్థ తణ్హావిజ్జా సముదయసచ్చం, తాసం అధిట్ఠానాదిభూతా రూపధమ్మా దుక్ఖసచ్చం, తేసం అప్పవత్తి నిరోధసచ్చం, నిరోధప్పజాననా పటిపదా మగ్గసచ్చం. తణ్హాగహణేన చేత్థ మాయాసాఠేయ్యమానాతిమానమదప్పమాదపాపిచ్ఛతాపాపమిత్తతాఅహిరికఅనోత్తప్పాదివసేన అకుసలపక్ఖో నేతబ్బో. అవిజ్జాగహణేన విపరీతమనసికారకోధూపనాహమక్ఖపళాసఇస్సామచ్ఛరియ-సారమ్భదోవచస్సతాభవదిట్ఠివిభవదిట్ఠిఆదివసేన అకుసలపక్ఖో నేతబ్బో. వుత్తవిపరియాయతో కుసలపక్ఖో నేతబ్బో. కథం? అమాయాఅసాఠేయ్యాదివసేన అవిపరీతమనసికారాదివసేన చ. తథా సమథపక్ఖియానం సద్ధిన్ద్రియాదీనం , విపస్సనాపక్ఖియానం అనిచ్చసఞ్ఞాదీనఞ్చ వసేన వోదానపక్ఖో నేతబ్బోతి అయం **నన్దియావట్టస్స నయస్స భూమి**. యో హి తణ్హాఅవిజ్జాహి సంకిలేసపక్ఖస్స సుత్తత్థస్స సమథవిపస్సనాహి వోదానపక్ఖస్స చ చతుసచ్చయోజనముఖేన నయనలక్ఖణో సంవణ్ణనావిసేసో, అయం నన్దియావట్టనయో నామ. వుత్తఞ్హేతం –

“తణ్హఞ్చ అవిజ్జమ్పి చ, సమథేన విపస్సనాయ యో నేతి;
సచ్చేహి యోజయిత్వా, అయం నయో నన్దియావట్టో”తి. (నేత్తి॰ ౪ నిద్దేసవార);

నన్దియావట్టస్స వియ ఆవట్టో ఏతస్సాతి నన్దియావట్టో. యథా హి నన్దియావట్టో అన్తో ఠితేన పధానావయవేన బహిద్ధా ఆవట్టతి, ఏవమయమ్పి నయోతి అత్థో. అథ వా నన్దియా తణ్హాయ పమోదస్స వా ఆవట్టో ఏత్థాతి నన్దియావట్టో.

హేట్ఠా వుత్తనయేన గహితేసు తణ్హావిజ్జాతప్పక్ఖియధమ్మేసు తణ్హా లోభో, అవిజ్జా మోహో, అవిజ్జాయ సమ్పయుత్తో లోహితే సతి పుబ్బో వియ తణ్హాయ సతి సిజ్ఝమానో ఆఘాతో దోసో ఇతి తీహి అకుసలమూలేహి గహితేహి, తప్పటిపక్ఖతో కుసలచిత్తగ్గహణేన చ తీణి కుసలమూలాని గహితాని ఏవ హోన్తి. ఇధాపి లోభో సబ్బాని వా సాసవకుసలమూలాని సముదయసచ్చం, తన్నిబ్బత్తా తేసం అధిట్ఠానగోచరభూతా ఉపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖసచ్చన్తిఆదినా సచ్చయోజనా వేదితబ్బా. ఫలం పనేత్థ విమోక్ఖత్తయవసేన నిద్ధారేతబ్బం, తీహి అకుసలమూలేహి తివిధదుచ్చరితసంకిలేసమలవిసమఅకుసలసఞ్ఞావితక్కాదివసేన అకుసలపక్ఖో నేతబ్బో, తథా తీహి కుసలమూలేహి తివిధసుచరితసమకుసలసఞ్ఞావితక్కసద్ధమ్మసమాధివిమోక్ఖముఖాదివసేన వోదానపక్ఖో నేతబ్బోతి అయం **తిపుక్ఖలస్స నయస్స భూమి**. యో హి అకుసలమూలేహి సంకిలేసపక్ఖస్స కుసలమూలేహి వోదానపక్ఖస్స సుత్తత్థస్స చ చతుసచ్చయోజనాముఖేన నయనలక్ఖణో సంవణ్ణనావిసేసో, అయం **తిపుక్ఖలనయో** నామ. తీహి అవయవేహి లోభాదీహి సంకిలేసపక్ఖే, అలోభాదీహి చ వోదానపక్ఖే పుక్ఖలో సోభనోతి తిపుక్ఖలో. వుత్తఞ్హేతం –

“యో అకుసలే సమూలేహి,
నేతి కుసలే చ కుసలమూలేహి;
భూతం తథం అవితథం,
తిపుక్ఖలం తం నయం ఆహూ”తి. (నేత్తి॰ ౪ నిద్దేసవార);

వుత్తనయేన గహితేసు తణ్హావిజ్జాతప్పక్ఖియధమ్మేసు విసేసతో తణ్హాదిట్ఠీనం వసేన అసుభే "సుభ"న్తి, దుక్ఖే "సుఖ"న్తి చ విపల్లాసా, అవిజ్జాదిట్ఠీనం వసేన అనిచ్చే "నిచ్చ"న్తి, అనత్తని "అత్తా"తి విపల్లాసా వేదితబ్బా. తేసం పటిపక్ఖతో కుసలచిత్తగ్గహణేన సిద్ధేహి సతివీరియసమాధిపఞ్ఞిన్ద్రియేహి చత్తారి సతిపట్ఠానాని సిద్ధానియేవ హోన్తి.

తత్థ చతూహి ఇన్ద్రియేహి చత్తారో పుగ్గలా నిద్దిసితబ్బా. కథం? దువిధో హి తణ్హాచరితో ముదిన్ద్రియో తిక్ఖిన్ద్రియోతి, తథా దిట్ఠిచరితో. తేసు పఠమో అసుభే "సుభ"న్తి విపరియేసగ్గాహీ సతిబలేన యథాభూతం కాయసభావం సల్లక్ఖేన్తో భావనాబలేన తం విపల్లాసం సముగ్ఘాతేత్వా సమ్మత్తనియామం ఓక్కమతి. దుతియో అసుఖే "సుఖ"న్తి విపరియేసగ్గాహీ "ఉప్పన్నం కామవితక్కం నాధివాసేతీ"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౬; అ॰ ని॰ ౪.౧౪; ౬.౫౮) వుత్తేన వీరియసంవరభూతేన వీరియబలేన పటిపక్ఖం వినోదేన్తో భావనాబలేన తం విపల్లాసం విధమేత్వా సమ్మత్తనియామం ఓక్కమతి. తతియో అనిచ్చే "నిచ్చ"న్తి విపల్లాసగ్గాహీ సమథబలేన సమాహితచిత్తో సఙ్ఖారానం ఖణికభావం సల్లక్ఖేన్తో భావనాబలేన తం విపల్లాసం సముగ్ఘాతేత్వా సమ్మత్తనియామం ఓక్కమతి. చతుత్థో సన్తతిసమూహకిచ్చారమ్మణఘనవఞ్చితతాయ ఫస్సాదిధమ్మపుఞ్జమత్తే అనత్తని "అత్తా"తి మిచ్ఛాభినివేసీ చతుకోటికసుఞ్ఞతామనసికారేన తం మిచ్ఛాభినివేసం విద్ధంసేన్తో సామఞ్ఞఫలం సచ్ఛికరోతి. సుభసఞ్ఞాదీహి చతూహిపి వా విపల్లాసేహి సముదయసచ్చం, తేసమధిట్ఠానారమ్మణభూతా పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖసచ్చన్తిఆదినా సచ్చయోజనా వేదితబ్బా. ఫలం పనేత్థ చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని, చతూహి చేత్థ విపల్లాసేహి చతురాసవోఘయోగగన్థఅగతితణ్హుపాదానసల్లవిఞ్ఞాణట్ఠితిఅపరిఞ్ఞాదివసేన అకుసలపక్ఖో నేతబ్బో, తథా చతూహి సతిపట్ఠానేహి చతుబ్బిధజ్ఝానవిహారాధిట్ఠానసుఖభాగియధమ్మఅప్పమఞ్ఞాసమ్మప్పధానఇద్ధిపాదాదివసేన వోదానపక్ఖో నేతబ్బోతి అయం **సీహవిక్కీళితస్స నయస్స భూమి**. యో హి సుభసఞ్ఞాదీహి విపల్లాసేహి సకలస్స సంకిలేసపక్ఖస్స సద్ధిన్ద్రియాదీహి చ వోదానపక్ఖస్స చతుసచ్చయోజనావసేన నయనలక్ఖణో సంవణ్ణనావిసేసో, అయం సీహవిక్కీళితో నామ. వుత్తఞ్హేతం –

"యో నేతి విపల్లాసేహి,
కిలేసే ఇన్ద్రియేహి సద్ధమ్మే;
ఏతం నయం నయవిదూ,
సీహవిక్కీళితం ఆహూ"తి. (నేత్తి॰ ౪ నిద్దేసవార);

అసన్తాసనజవపరక్కమాదివిసేసయోగేన సీహో భగవా, తస్స విక్కీళితం దేసనా వచీకమ్మభూతో విహారోతి కత్వా విపల్లాసతప్పటిపక్ఖపరిదీపనతో సీహస్స విక్కీళితం ఏత్థాతి సీహవిక్కీళితో, నయో. బలవిసేసయోగదీపనతో వా సీహవిక్కీళితసదిసత్తా నయో సీహవిక్కీళితో. బలవిసేసో చేత్థ సద్ధాదిబలం, దసబలాని ఏవ వా.

ఇమేసం పన తిణ్ణం అత్థనయానం సిద్ధియా వోహారనయద్వయం సిద్ధమేవ హోతి. తథా హి అత్థనయత్తయదిసాభావేన కుసలాదిధమ్మానం ఆలోచనం **దిసాలోచనం**. వుత్తఞ్హేతం –

"వేయ్యాకరణేసు హి యే,
కుసలాకుసలా తహిం తహిం వుత్తా;
మనసా ఓలోకయతే,

తం ఖు దిసాలోచనం ఆహూ”తి. (నేత్తి॰ ४ నిద్దేసవార);

తథా ఆలోచితానం తేసం ధమ్మానం అత్థనయత్తయయోజనే సమానయనతో అఙ్కుసో వియ **అఙ్కుసో**. వుత్తఞ్హేతం –

“ఓలోకేత్వా దిసలోచనేన, ఉక్ఖిపియ యం సమానేతి;

సబ్బే కుసలాకుసలే, అయం నయో అఙ్కుసో నామా”తి. (నేత్తి॰ ४ నిద్దేసవార);

తస్మా మనసావ అత్థనయానం దిసాభూతధమ్మానం లోచనం దిసాలోచనం, తేసం సమానయనం అఙ్కుసోతి పఞ్చపి నయాని యుత్తాని హోన్తి.

ఏత్తావతా చ –

“పఠమో నన్దియావట్టో, దుతియో చ తిపుక్ఖలో;
సీహవిక్కీళితో నామ, తతియో నయలఞ్జకో.

దిసాలోచనమాహంసు, చతుత్థం నయముత్తమం;

పఞ్చమో అఙ్కుసో నామ, సబ్బే పఞ్చ నయా గతా”తి. (నేత్తి॰ ౧ ఉద్దేసవార) –

ఏవం వుత్తపఞ్చనయాపి ఏత్థ దస్సితాతి వేదితబ్బా. నయతి సంకిలేసం వోదానఞ్చ విభాగతో ఞాపేతీతి నయో, లఞ్జేతి పకాసేతి సుత్తత్థన్తి లఞ్జకో, నయో చ సో లఞ్జకో చాతి **నయలఞ్జకో**. ఇదఞ్చ సుత్తం సోళసవిధే సుత్తన్తపట్ఠానే సంకిలేసభాగియం బ్యతిరేకముఖేన నిబ్బేధాసేక్ఖభాగియన్తి దట్ఠబ్బం. అట్ఠవీసతివిధే పన సుత్తన్తపట్ఠానే లోకియలోకుత్తరం సత్తధమ్మాధిట్ఠానం ఞాణఞ్ఞేయ్యం దస్సనభావనం సకవచనం విస్సజ్జనీయం కుసలాకుసలం అనుఞ్ఞాతం పటిక్ఖిత్తఞ్చాతి వేదితబ్బం.

తత్థ సోళసవిధసుత్తన్తం పట్ఠానం నామ “సంకిలేసభాగియం సుత్తం, వాసనాభాగియం సుత్తం, నిబ్బేధభాగియం సుత్తం, అసేక్ఖభాగియం సుత్తం, సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ సుత్తం, సంకిలేసభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ సుత్తం, సంకిలేసభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ సుత్తం, వాసనాభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ సుత్తం, వాసనాభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ సుత్తం, నిబ్బేధభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ సుత్తం, సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ సుత్తం, సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ సుత్తం, సంకిలేసభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ సుత్తం, వాసనాభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ సుత్తం, సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ సుత్తం, నేవ సంకిలేసభాగియం న వాసనాభాగియం న నిబ్బేధభాగియం న అసేక్ఖభాగియం సుత్త”న్తి (నేత్తి॰ ౮౯) ఏవం వుత్తసోళససాసనపట్ఠానాని.

తత్థ సంకిలిస్సన్తి ఏతేనాతి సంకిలేసో, సంకిలేసభాగే సంకిలేసకోట్ఠాసే పవత్తం **సంకిలేసభాగియం**. వాసనా పుఞ్ఞభావనా, వాసనాభాగే పవత్తం **వాసనాభాగియం,** వాసనం భజాపేతీతి వా **వాసనాభాగియం**. నిబ్బిజ్ఝనం లోభక్ఖన్ధాదీనం పదాలనం నిబ్బేధో, నిబ్బేధభాగే పవత్తం, నిబ్బేధం భజాపేతీతి వా **నిబ్బేధభాగియం**. పరినిట్ఠితసిక్ఖా ధమ్మా అసేక్ఖా,

అసేక్ఖభాగే పవత్తం, అసేక్ఖే భజాపేతీతి వా **అసేక్ఖభాగియం**. తేసు యత్థ తణ్హాదిసంకిలేసో విభత్తో, ఇదం సంకిలేసభాగియం. యత్థ దానాదిపుఞ్ఞకిరియవత్థు విభత్తం, ఇదం వాసనాభాగియం. యత్థ సేక్ఖా సీలక్ఖన్ధాదయో విభత్తా, ఇదం నిబ్బేధభాగియం. యత్థ పన అసేక్ఖా సీలక్ఖన్ధాదయో విభత్తా, ఇదం అసేక్ఖభాగియం. ఇతరాని తేసం వోమిస్సకనయవసేన వుత్తాని. సబ్బాసవసంవరపరియాయాదీనం వసేన సబ్బభాగియం వేదితబ్బం. తత్థ హి సంకిలేసధమ్మా లోకియసుచరితధమ్మా సేక్ఖా ధమ్మా అసేక్ఖా ధమ్మా చ విభత్తా. సబ్బభాగియం పన "పస్సం న పస్సతీ"తిఆదికం ఉదకాదిఅనువాదవచనం వేదితబ్బం.

అట్ఠవీసతివిధం సుత్తన్తపట్ఠానం పన "లోకియం, లోకుత్తరం, లోకియఞ్చ లోకుత్తరఞ్చ, సత్తాధిట్ఠానం, ధమ్మాధిట్ఠానం, సత్తాధిట్ఠానఞ్చ ధమ్మాధిట్ఠానఞ్చ, ఞాణం, ఞేయ్యం, ఞాణఞ్చ ఞేయ్యఞ్చ, దస్సనం, భావనా, దస్సనఞ్చ భావనా చ, సకవచనం, పరవచనం, సకవచనఞ్చ పరవచనఞ్చ, విస్సజ్జనీయం, అవిస్సజ్జనీయం, విస్సజ్జనీయఞ్చ అవిస్సజ్జనీయఞ్చ, కమ్మం, విపాకో, కమ్మఞ్చ విపాకో చ కుసలం, అకుసలం, కుసలఞ్చ అకుసలఞ్చ అనుఞ్ఞాతం, పటిక్ఖిత్తం, అనుఞ్ఞాతఞ్చ పటిక్ఖిత్తఞ్చ, థవో"తి (నేత్తి॰ ౧౧౨) ఏవమాగతాని అట్ఠవీసతి సాసనపట్ఠానాని. తత్థ **లోకియన్**తి లోకే నియుత్తో, లోకే వా విదితో లోకియో. ఇధ పన లోకియో అత్థో యస్మిం సుత్తే వుత్తో, తం సుత్తం లోకియం. తథా **లోకుత్తరం**. యస్మిం పన సుత్తే పదేసేన లోకియం, పదేసేన లోకుత్తరం వుత్తం, తం **లోకియఞ్చ లోకుత్తరఞ్చ**. సత్తఅధిప్పాయసత్తపఞ్ఞత్తిముఖేన దేసితం **సత్తాధిట్ఠానం**. ధమ్మవసేన దేసితం **ధమ్మాధిట్ఠానం**. ఉభయవసేన దేసితం **సత్తాధిట్ఠానఞ్చ ధమ్మాధిట్ఠానఞ్చ**. ఇమినా నయేన సబ్బపదేసు అత్థో వేదితబ్బో. బుద్ధాదీనం పన గుణాభిత్థవనవసేన పవత్తం సుత్తం **థవో** నామ –

"మగ్గానట్ఠఙ్గికో సేట్ఠో, సచ్చానం చతురో పదా;

విరాగో సేట్ఠో ధమ్మానం, ద్విపదానఞ్చ చక్ఖుమా"తి. (ధ॰ ప॰ ౨౭౩; నేత్తి॰ ౧౭౦; పేటకో॰ ౩౦) ఆదికం వియ –

నేత్తినయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సద్దగరుకాదీనన్తి ఆదిసద్దేన గన్ధరసఫోట్ఠబ్బగరుకే సఙ్గణ్హాతి. **ఆసయవసేనా**తి అజ్ఝాసయవసేన. ఉతుసముట్ఠానోపి ఇత్థిసన్తానగతో సద్దో లబ్భతి, సో ఇధ నాధిప్పేతోతి "**చిత్తసముట్ఠానో**"తి వుత్తం. **కథితసద్దో** ఆలాపాదిసద్దో. **గీతసద్దో** సరేన గాయనసద్దో. ఇత్థియా హసనసద్దోపేత్థ సఙ్గహేతబ్బో తస్సపి పురిసేన అస్సాదేతబ్బతో. తేనాహ – "అపిచ ఖో మాతుగామస్స సద్దం సుణాతి తిరోకుట్టా వా తిరోపాకారా వా హసన్తియా వా భణన్తియా వా గాయన్తియా వా, సో తదస్సాదేతీ"తిఆది. **నివత్థనివాసనస్సా**తి ఖలిత్థద్ధస్స నివాసనస్స. **అలఙ్కారస్సా**తి నూపురాదికస్స అలఙ్కారస్స. **ఇత్థిసద్దోత్వేవ వేదితబ్బో**తి ఇత్థిపటిబద్ధభావతో వుత్తం. తేనాహ – "**సబ్బోపీ**"తిఆది. **అవిదూరట్ఠానే**తి తస్స హత్థికులస్స వసనట్ఠానతో అవిదూరట్ఠానే. **కాయూపపన్నో**తి సమ్పన్నకాయో థిరకథినమహాకాయో. **మహాహత్థీ**తి మహానుభావో హత్థీ. **జేట్ఠకం కత్వా**తి యూథపతిం కత్వా.

కథినతిక్ఖభావేన సిఙ్గసదిసత్తా అళసఙ్ఖాతాని సిఙ్గాని ఏతస్స అత్థీతి **సిఙ్గీ,** సువణ్ణవణ్ణతాయ మహాబలతాయ చ సీహహత్థిఆదిమిగసదిసత్తా మిగో వియాతి **మిగో**. తత్థ తత్థ కిచ్చం నేతుభావేన చక్ఖుయేవ నేత్తం, తం ఉగ్గతట్ఠేన ఆయతం ఏతస్సాతి **ఆయతచక్ఖునేత్తో**. అట్ఠి ఏవ తచో ఏతస్సాతి **అట్ఠిత్తచో. తేనాభిభూతో**తి తేన మిగేన అభిభూతో అజ్ఝోత్థటో నిచ్చలగ్గహితో హుత్వా. **కరుణం రుదామీ**తి కారుఞ్ఞపత్తో హుత్వా రోదామి విరవామి. పచ్చత్థికభయతో ముత్తి నామ యథా

తథా సహాయవతో హోతి, న ఏకాకినోతి ఆహ – ‘‘**మా హేవ మం పాణసమం జహేయ్యా**’’తి. తత్థ **మా హేవ మ**న్తి మం ఏవరూపం బ్యసనం పత్తం అత్తనో పాణసమం పియసామికం త్వం మాహేవ జహి.

కుఞ్చే గిరికూటే రమతి అభిరమతి, తత్థ వా విచరతి, కోఞ్చనాదం నదన్తో వా విచరతి, కు వా పథవీ, తదభిఘాతేన జీరతీతి **కుఞ్జరో. సట్ఠిహాయన**న్తి జాతియా సట్ఠివస్సకాలస్మిం కుఞ్జరా థామేన పరిహాయన్తి, తం సన్ధాయ ఏవమాహ. **పథబ్యా చాతురన్తాయా**తి చతూసు దిసాసు సముద్దం పత్వా ఠితాయ చాతురన్తాయ పథవియా. **సుప్పియో**తి సుట్ఠు పియో. **తేసం త్వం వారిజో సేట్ఠో**తి యే సముద్దే వా గఙ్గాయ వా యమునాయ వా నమ్మదానదియా వా కుళీరా, తేసం సబ్బేసం వణ్ణసమ్పత్తియా మహన్తత్తేన చ వారిమ్హి జాతత్తా వారిజో త్వమేవ సేట్ఠో పసత్థతరో. **ముఞ్చ రోదన్తియా పతి**న్తి సబ్బేసం సేట్ఠత్తా తమేవ యాచామి, రోదమానాయ మయ్హం సామికం ముఞ్చ. **అథా**తి గహణస్స సిథిలకరణసమనన్తరమేవ. **ఏతస్సా**తి పటిసత్తుమద్దనస్స.

పబ్బతగహనం నిస్సాయాతి తిస్సో పబ్బతరాజియో అతిక్కమిత్వా చతుత్థాయ పబ్బతరాజియం పబ్బతగహనం ఉపనిస్సాయ. **ఏవం వదతీ**తి “ఉదేతయం చక్ఖుమా”తిఆదినా (జా. ౧.౨.౧౭) ఇమం బుద్ధమన్తం మన్తేన్తో వదతి.

తత్థ **ఉదేతీ**తి పాచీనలోకధాతుతో ఉగ్గచ్ఛతి. **చక్ఖుమా**తి సకలచక్కవాళవాసీనం అన్ధకారం విధమిత్వా చక్ఖుప్పటిలాభకరణేన యన్తేన తేసం దిన్నం చక్ఖు, తేన చక్ఖునా చక్ఖుమా. **ఏకరాజా**తి సకలచక్కవాళే ఆలోకకరానం అన్తరే సేట్ఠట్ఠేన రఞ్జనట్ఠేన చ ఏకరాజా. **హరిస్సవణ్ణో**తి హరిసమానవణ్ణో, సువణ్ణవణ్ణోతి అత్థో. పథవిం పభాసేతీతి **పథవిప్పభాసో. తం తం నమస్సామీ**తి తస్మా తం ఏవరూపం భవన్తం నమస్సామి వన్దామి. **తయాజ్జ గుత్తా విహరేమ్హు దివస**న్తి తయా అజ్జ రక్ఖితా హుత్వా ఇమం దివసం చతుఇరియాపథవిహారేన సుఖం విహరేయ్యామ.

ఏవం బోధిసత్తో ఇమాయ గాథాయ సూరియం నమస్సిత్వా దుతియగాథాయ అతీతే పరినిబ్బుతే బుద్ధే చేవ బుద్ధగుణే చ నమస్సతి ‘‘**యే బ్రాహ్మణా**’’తిఆదినా. తత్థ **యే బ్రాహ్మణా**తి యే బాహితపాపా పరిసుద్ధా బ్రాహ్మణా. **వేదగూ**తి వేదానం పారం గతా, వేదేహి పారం గతాతి వా వేదగూ. ఇధ పన సబ్బే సఙ్ఖతధమ్మే విదితే పాకటే కత్వా కతాతి వేదగూ. తేనేవాహ – ‘‘**సబ్బధమ్మే**’’తి. సబ్బే ఖన్ధాయతనధాతుధమ్మే సలక్ఖణసామఞ్ఞలక్ఖణవసేన అత్తనో ఞాణస్స విదితే పాకటే కత్వా తిణ్ణం మారానం మత్థకం మద్దిత్వా సమ్మాసమ్బోధిం పత్తా, సంసారం వా అతిక్కన్తాతి అత్థో. **తే మే నమో**తి తే మమ ఇమం నమక్కారం పటిచ్ఛన్తు. **తే చ మం పాలయన్తూ**తి ఏవం మయా నమస్సితా చ తే భగవన్తో మం పాలయన్తు రక్ఖన్తు. **నమత్థు బుద్ధానం...పే.... విముత్తియా**తి అయం మమ నమక్కారో అతీతానం పరినిబ్బుతానం బుద్ధానం అత్థు, తేసంయేవ చతూసు ఫలేసు ఞాణసఙ్ఖాతాయ బోధియా అత్థు, తథా తేసఞ్ఞేవ అరహత్తఫలవిముత్తియా విముత్తానం అత్థు, యా చ నేసం తదఙ్గవిక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదప్పటిప్పస్సద్ధినిస్సరణసఙ్ఖాతా పఞ్చవిధా విముత్తి, తాయ విముత్తియాపి అయం మయ్హం నమక్కారో అత్థూతి అత్థో. **ఇమం సో పరిత్తం కత్వా, మోరో చరతి ఏసనా**తి ఇదం పన పదద్వయం సత్థా అభిసమ్బుద్ధో హుత్వా ఆహ. తస్సత్థో – భిక్ఖవే, సో మోరో ఇమం పరిత్తం ఇమం రక్ఖం కత్వా అత్తనో గోచరభూమియం పుప్ఫఫలాదీనం అత్థాయ నానప్పకారాయ ఏసనాయ చరతీతి.

ఏవం దివసం చరిత్వా సాయం పబ్బతమత్థకే నిసీదిత్వా అత్థం గచ్ఛన్తం సూరియం ఓలోకేన్తో బుద్ధగుణే ఆవజ్జేత్వా నివాసట్ఠానే రక్ఖావరణత్థాయ పున బ్రహ్మమన్తం వదన్తో ‘‘**అపేతయ**’’న్తిఆదిమాహ. తేనేవాహ – ‘‘**దివసం గోచరం**

గహేత్వా''తిఆది. తత్థ **అపేతీతి** అపయాతి అత్థం గచ్ఛతి. **ఇమం నో పరిత్తం కత్వా మోరో వాసమకప్పయీతి** ఇదమ్పి అభిసమ్బుద్ధో హుత్వా ఆహ. తస్సత్థో – భిక్ఖవే, సో మోరో ఇమం పరిత్తం ఇమం రక్ఖం కత్వా అత్తనో నివాసట్ఠానే వాసం సంకప్పయిత్థాతి. **పరిత్తకమ్మతో పురేతరమేవాతి** పరిత్తకమ్మకరణతో పురేతరమేవ. **మోరకుక్కుటికాయాతి** కుక్కుటికాసదిసాయ మోరచ్ఛాపికాయ.

౩. తతియే రూపాయతనస్స వియ గన్ధాయతనస్సపి సముట్ఠాపకపచ్చయవసేన విసేసో నత్థీతి ఆహ – ''**చతుసముట్ఠానిక**''న్తి. ఇత్థియా సరీరగన్ధస్స కాయారుళ్హఅనులేపనాదిగన్ధస్స చ తప్పటిబద్ధభావతో అవిసేసేన గహణప్పసఙ్గే ఇధాధిప్పేతగన్ధం నిద్ధారేన్తో ''**స్వాయ**''న్తిఆదిమాహ. తత్థ **ఇత్థియాతి** పాకతికాయ ఇత్థియా. **దుగ్గన్ధోతి** పాకతికాయ ఇత్థియా సరీరగన్ధభావతో దుగ్గన్ధో హోతి. **ఇధాధిప్పేతోతి** ఇట్ఠభావతో అస్సాదేతబ్బత్తా వుత్తం. కథం పన ఇత్థియా సరీరగన్ధస్స దుగ్గన్ధభావోతి ఆహ – ''**ఏకచ్చా హీ**''తిఆది. తత్థ అస్సస్స వియ గన్ధో అస్సా అత్థీతి **అస్సగన్ధినీ**. మేణ్డకస్స వియ గన్ధో అస్సా అత్థీతి **మేణ్డకగన్ధినీ**. సేదస్స వియ గన్ధో అస్సా అత్థీతి **సేదగన్ధినీ**. సోణితస్స వియ గన్ధో అస్సా అత్థీతి **సోణితగన్ధినీ. రజ్జతేవాతి** అనాదిమతి సంసారే అవిజ్జాదికిలేసవాసనాయ పరికడ్ఢితహదయత్తా ఫోట్ఠబ్బస్సాదగధితచిత్తతాయ చ అన్ధబాలో ఏవరూపాయపి దుగ్గన్ధసరీరాయ ఇత్థియా రజ్జతియేవ. పాకతికాయ ఇత్థియా సరీరగన్ధస్స దుగ్గన్ధభావం దస్సేత్వా ఇదాని విసిట్ఠాయ ఏకచ్చాయ ఇత్థియా తదభావం దస్సేతుం – ''**చక్కవత్తినో పనా**''తిఆదిమాహ. యది ఏవం ఈదిసాయ ఇత్థియా సరీరగన్ధోపి ఇధ కస్మా నాధిప్పేతోతి ఆహ – ''**అయం న సబ్బాసం హోతీ**''తిఆది. తిరచ్ఛానగతాయ ఇత్థియా ఏకచ్చాయ చ మనుస్సిత్థియా సరీరగన్ధస్స అతివియ అస్సాదేతబ్బభావదస్సనతో పున తమ్పి అవిసేసేన అనుజానన్తో ''**ఇత్థికాయే గన్ధో వా హోతూ**''తిఆదిమాహ. **ఇత్థిగన్ధోత్వేవ వేదితబ్బోతి** తప్పటిబద్ధభావతో వుత్తం.

౪. చతుత్థాదీసు **కిం తేనాతి** జివ్హావిఞ్ఞేయ్యరసే ఇధాధిప్పేతే కిం తేన అవయవరసాదినా వుత్తేన పయోజనం. ఓట్ఠమంసం సమ్మక్ఖేతీతి **ఓట్ఠమంససమ్మక్ఖనో,** ఖేళాదీని. ఆదిసద్దేన ఓట్ఠమంసమక్ఖనో తమ్బులముఖవాసాదిరసో గయ్హతి. **సబ్బో నో ఇత్థిరసోతి** ఇత్థియావస్స గహేతబ్బత్తా.

౫. **ఇత్థిఫోట్ఠబ్బోతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. యది పనేత్థ ఇత్థిగతాని రూపారమ్మణాదీని అవిసేసతో పురిసస్స చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠన్తి, అథ కస్మా భగవతా తాని విసుం విసుం గహేత్వా దేసితానీతి ఆహ – ''**ఇతి సత్థా**''తిఆది. **యథా హీతిఆదినా** తమేవత్థం సమత్థేతి. **గమేతీతి** విక్ఖేపం గమేతి, అయమేవ వా పాఠో. **గమేతీతి** చ సఙ్గమేతి. **న తథా సేసా సద్దాదయో, న తథా రూపాదీని ఆరమ్మణానీతి** ఏతేన సత్తేసు రూపాదిగరుకతా అసంకిణ్ణా వియ దస్సితా, న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం అనేకవిధత్తా సత్తానం అజ్ఝాసయస్సాతి దస్సేతుం – ''**ఏకచ్చస్స చా**''తిఆది వుత్తం. **పఞ్చగరుకవసేనాతి** పఞ్చారమ్మణగరుకవసేన. ఏకచ్చస్స హి పురిసస్స యథావుత్తేసు పఞ్చసుపి ఆరమ్మణేసు గరుకతా హోతి, ఏకచ్చస్స తత్థ కతిపయేసు, ఏకస్మిం ఏవ వా, తే సబ్బేపి పఞ్చగరుకాత్వేవ వేదితబ్బా యథా "సత్తిసయో అట్ఠవిమోక్ఖా"తి. **న పఞ్చగరుకజాతకవసేన** ఏకేకారమ్మణే గరుకస్సేవ నాధిప్పేతత్తా. ఏకేకారమ్మణగరుకానఞ్హి పఞ్చన్నం పుగ్గలానం తత్థ ఆగతత్తా తం జాతకం ''**పఞ్చగరుకజాతక**''న్తి వుత్తం. యది ఏవం తేన ఇధ పయోజనం నత్థీతి ఆహ – ''**సక్ఖిభావత్థాయా**''తి. **ఆహరిత్వా కథేతబ్బన్తి** రూపాదిగరుకతాయ ఏతే అనయబ్యసనం పత్తాతి దస్సేతుం కథేతబ్బం.

౬-౮. తేసన్తి సుత్తానం. **ఉప్పణ్డేత్వా గణ్హితుం న ఇచ్ఛీ**తి తస్స థోకం విరూపధాతుకత్తా న ఇచ్ఛి. **అనతిక్కమన్తో**తి సంసన్దేన్తో. **ద్వే హత్థం పత్తానీ**తి ద్వే ఉప్పలాని హత్థం గతాని. **పహట్ఠాకారం దస్సేత్వా**తి అపరాహి ఇత్థీహి ఏకేకం లద్ధం, మయా ద్వే లద్ధానీతి సన్తుట్ఠాకారం దస్సేత్వా. **పరోదీ**తి తస్సా పుబ్బసామికస్స ముఖగన్ధం సరిత్వా. తస్స హి ముఖతో ఉప్పలగన్ధో వాయతి. **హారేత్వా**తి తస్మా ఠానా అపనేత్వా, "హరాపేత్వా"తి వా పాఠో, అయమేవత్థో.

సాధు సాధూతి భాసతోతి ధమ్మకథాయ అనుమోదనవసేన "సాధు సాధూ"తి భాసతో. **ఉప్పలంవ యథోదకే**తి యథా ఉప్పలం ఉప్పలగన్ధో ముఖతో నిబ్బత్తోతి. **వట్టమేవ కథితన్తి** యథారుతవసేన వుత్తం. యదిపి ఏవం వుత్తం, తథాపి యథారుతమత్థే అవత్వా వివట్టం నీహరిత్వా కథేతబ్బం విముత్తిరసత్తా భగవతో దేసనాయ.

రూపాదివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి మనోరథపూరణియా అఙ్గుత్తరనికాయ-అట్ఠకథాయ

పఠమవగ్గవణ్ణనాయ అనుత్తానత్థదీపనా నిట్ఠితా.

౨. నీవరణప్పహానవగ్గవణ్ణనా

౧౧. **దుతియస్సాతి** దుతియవగ్గస్స. **ఏకధమ్మమ్పీతి** ఏత్థ "ఏకసభావమ్పీ"తి ఇమినా సభావత్థోయం ధమ్మసద్దో "కుసలా ధమ్మా"తిఆదీసు వియాతి దస్సితం హోతి. యదగ్గేన చ సభావత్థో, తదగ్గేన నిస్సత్తత్థో సిద్ధో ఏవాతి "**నిస్సత్తట్ఠేన ధమ్మో వేదితబ్బో**"తి వుత్తం. **సుభనిమిత్తన్తి** ధమ్మపరియాయేన వుత్తం. తఞ్హి అత్థతో కామచ్ఛన్దో వా సియా. సో హి అత్తనో గహణాకారేన సుభన్తి, తేనాకారేన పవత్తనకస్స అఞ్ఞస్స కామచ్ఛన్దస్స నిమిత్తత్తా "సుభనిమిత్త"న్తి చ వుచ్చతి. తస్స ఆరమ్మణం వా సుభనిమిత్తం. ఇట్ఠఞ్హి ఇట్ఠాకారేన వా గయ్హమానం రూపాదిఆరమ్మణం "సుభనిమిత్త"న్తి వుచ్చతి. ఆరమ్మణమేవ చేత్థ నిమిత్తం. తథా హి వక్ఖతి – "సుభనిమిత్తన్తి రాగట్ఠానియం ఆరమ్మణ"న్తి. సముచ్చయత్థో వా-సద్దో అనేకత్థత్తా నిపాతానం. **భియ్యోభావాయాతి** పునప్పునం భావాయ. **వేపుల్లాయాతి** విపులభావాయ, వడ్ఢియాతి అత్థో. **అజాతో** నిజ్జాతో. సేసపదాని తస్సేవ వేవచనాని. **కామేసూతి** పఞ్చసు కామగుణేసు. **కామచ్ఛన్దోతి** కామసఙ్ఖాతో ఛన్దో, న కత్తుకమ్యతాఛన్దో న ధమ్మచ్ఛన్దో. కామనవసేన రజ్జనవసేన చ కామో ఏవ రాగో **కామరాగో**. కామనవసేన నన్దనవసేన చ కామో ఏవ నన్దీతి **కామనన్దీ**. కామనవసేన తణ్హాయనవసేన చ **కామతణ్హా**. ఆదిసద్దేన "కామస్నేహో కామపరిళాహో కామముచ్ఛా కామజ్ఝోసాన"న్తి ఏతేసం పదానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తత్థ వుత్తనయేనేవ కామత్థం విదిత్వా సినేహనట్ఠేన **కామస్నేహో**, పరిళాహనట్ఠేన **కామపరిళాహో**, ముచ్ఛనట్ఠేన **కామముచ్ఛా**, గిలిత్వా పరినిట్ఠాపనట్ఠేన **కామజ్ఝోసానం** వేదితబ్బం. కామచ్ఛన్దో ఏవ కుసలప్పవత్తితో చిత్తస్స నీవరణట్ఠేన **కామచ్ఛన్దనీవరణం, సో**తి కామచ్ఛన్దో. **అసముదాచారవసేనాతి** అసముదాచారభావేన. **అననుభూతారమ్మణవసేనాతి** "ఇదం నామేత"న్తి వత్థువసేన ఉత్వా తస్మిం అత్తభావే అననుభూతస్స ఆరమ్మణస్స వసేన. రూపసద్దాదిభేదం పన ఆరమ్మణం ఏకస్మిమ్పి అత్తభావే అననుభూతం నామ నత్థేవ, కిమఙ్గం పన అనాదిమతి సంసారే.

యం వుత్తం – "అసముదాచారవసేన చా"తిఆది, తం అతిసంఖిత్తన్తి విత్థారతో దస్సేతుం – "**తత్థా**"తిఆదిమాహ. తత్థ భవగ్గహణేన మహగ్గతభవో గహితో. సో హి ఓళారికకిలేససముదాచారరహితో. తజ్జనీయకమ్మకతాదికాలే పారివాసికకాలే చ చరితబ్బాని **ద్వేఅసీతి ఖుద్దకవత్తాని** నామ. న హి తాని సబ్బాసు అవత్థాసు చరితబ్బాని, తస్మా తాని న మహావత్తేసు అన్తోగధానీతి "**చుద్దస మహావత్తానీ**"తి వుత్తం. తథా ఆగన్తుకవత్తఆవాసికగమిక-అనుమోదనభత్తగ్గ-పిణ్డచారికఆరఞ్ఞకసేనాసనజన్తాఘరవచ్చకుటిఉపజ్ఝాయ- సద్ధివిహారికఆచరియ-అన్తేవాసికవత్తానీతి ఏతాని చుద్దస మహావత్తాని నామాతి వుత్తం. ఇతరాని పన "పారివాసికానం భిక్ఖూనం వత్తం పఞ్ఞాపేస్సామీ"తి (చూళవ. ౭౫) ఆరభిత్వా "న ఉపసమ్పాదేతబ్బం, న ఛమాయం చఙ్కమన్తే చఙ్కమే చఙ్కమితబ్బ"న్తి (చూళవ. ౮౧) వుత్తాని పకతత్తే చరితబ్బవత్తాని ఛసట్ఠి, తతో పరం "న, భిక్ఖవే, పారివాసికేన భిక్ఖునా పారివాసికవుడ్ఢతరేన భిక్ఖునా సద్ధిం, మూలాయపటికస్సనారహేన, మానత్తారహేన, మానత్తచారికేన, అబ్భానారహేన భిక్ఖునా సద్ధిం ఏకచ్ఛన్నే ఆవాసే వత్థబ్బ"న్తిఆదీని పకతత్తే చరితబ్బేహి అనఞ్ఞత్తా విసుం విసుం అగణేత్వా పారివాసికవుడ్ఢతరాదీసు పుగ్గలన్తరేసు చరితబ్బత్తా తేసం వసేన సమ్పిణ్డేత్వా ఏకేకం కత్వా గణితాని పఞ్చాతి ఏకసత్తతివత్తాని. ఉక్ఖేపనీయకమ్మకతవత్తేసు వత్తపఞ్ఞాపనవసేన వుత్తం – "న పకతత్తస్స భిక్ఖునో అభివాదనం పచ్చుట్ఠానం...పే.... పిట్ఠిపరికమ్మం సాదితబ్బ"న్తి ఇదం అభివాదనాదీనం అస్సాదియనం ఏకం, "న పకతత్తో భిక్ఖు సీలవిపత్తియా అనుద్ధంసేతబ్బో"తిఆదీని (చూళవ. ౫౧) చ దసాతి ఏవం ద్వాసీతి హోన్తి. ఏతేస్వేవ పన కానిచి తజ్జనీయకమ్మకతాదివత్తాని కానిచి పారివాసికాదివత్తానీతి అగ్గహితగ్గహణేన ద్వాసీతివత్తన్తి

వేదితబ్బం. “చుద్దస మహావత్తానీ”తి వత్వాపి “ఆగన్తుకగమికవత్తాని చా”తి ఇమేసం విసుం గహణం ఇమాని అభిణ్హం సమ్భవన్తీతి కత్వా. **కిలేసో ఓకాసం న లభతి** సబ్బదా వత్తప్పటిపత్తియంయేవ బ్యావటచిత్తతాయ. **అయోనిసోమనసికారన్తి** అనిచ్చాదీసు “నిచ్చ”న్తిఆదినా పవత్తం అనుపాయమనసికారం. **సతివోస్సగ్గన్తి** సతియా విస్సజ్జనం, సతివిరహన్తి అత్థో. **ఏవమ్పీతి** వక్ఖమానాపేక్ఖాయ అవుత్తసమ్పిణ్డనత్థో **పి**-సద్దో.

అనుసన్ధివసేనాతి పుచ్ఛానుసన్ధిఆదిఅనుసన్ధివసేన. **పుబ్బాపరవసేనాతి** పుబ్బాపరగన్థసల్లక్ఖణవసేన. **గణ్హన్తస్సాతి** ఆచరియముఖతో గణ్హన్తస్స. **సజ్ఝాయన్తస్సాతి** ఆచరియముఖతో ఉగ్గహితగన్థం సజ్ఝాయన్తస్స. **వాచేన్తస్సాతి** పాళిం తదత్థఞ్చ ఉగ్గణ్హాపనవసేన పరేసం వాచేన్తస్స. **దేసేన్తస్సాతి** దేసనావసేన పరేసం ధమ్మం దేసేన్తస్స. **పకాసేన్తస్సాతి** అత్తనో అత్తనో సంసయట్ఠానే పుచ్ఛన్తానం యాథావతో అత్థం పకాసేన్తస్స. **కిలేసో ఓకాసం న లభతి** రత్తిన్దివం గన్థకమ్మేసుయేవ బ్యావటచిత్తతాయ. **ఏవమ్పీతి** వుత్తసమ్పిణ్డనత్థో **పి**-సద్దో. ఏవం సేసేసుపి.

ధుతఙ్గధరో హోతీతి వుత్తమేవత్థం పకాసేతి **“తేరస ధుతఙ్గగుణే సమాదాయ వత్తతీ”**తి. **బాహుల్లాయాతి** చీవరాదిపచ్చయబాహుల్లాయ. యథా చీవరాదయో పచ్చయా బహులం ఉప్పజ్జన్తి, తథా **ఆవత్తస్స** పవత్తస్సాతి అత్థో. **పరిహీనజ్ఝానస్సాతి** ఝానన్తరాయకరేన విసభాగరూపదస్సనాదినా కేనచి నిమిత్తేన పరిహీనజ్ఝానస్స. **విస్సట్ఠజ్ఝానస్సాతి** అసమాపజ్జనవసేన పరిచ్చత్తజ్ఝానస్స. **భస్సాదీసూతి ఆది**-సద్దేన గణసఙ్గణికనిద్దానవకమ్మాదిం సఙ్గణ్హాతి. **సత్తసు వా అనుపస్సనాసూతి** ఏత్థ సత్త అనుపస్సనా నామ అనిచ్చానుపస్సనా దుక్ఖానుపస్సనా అనత్తానుపస్సనా నిబ్బిదానుపస్సనా విరాగానుపస్సనా నిరోధానుపస్సనా పటినిస్సగ్గానుపస్సనా ఖయానుపస్సనా వయానుపస్సనా విపరిణామానుపస్సనా అనిమిత్తానుపస్సనా అప్పణిహితానుపస్సనా సుఞ్ఞతానుపస్సనా అధిపఞ్ఞాధమ్మవిపస్సనా యథాభూతఞాణదస్సనం ఆదీనవానుపస్సనా పటిసఙ్ఖానుపస్సనా వివట్టానుపస్సనాతి ఇమాసు అట్ఠారససు మహావిపస్సనాసు ఆదితో వుత్తా అనిచ్చానుపస్సనాది-పటినిస్సగ్గానుపస్సనాపరియన్తా సత్త. ఏత్థ యం వత్తబ్బం, తం **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాతో** (విసుద్ధి. మహాటీ. ౨.౭౪౧) గహేతబ్బం.

అనాసేవనతాయాతి పురిమత్తభావే ఝానేన విక్ఖమ్భితకిలేసస్స కామచ్ఛన్దాదిఆసేవనాయ అభావతో. **అననుభూతపుబ్బన్తి** తస్మిం అత్తభావే అననుభూతపుబ్బం. **జాతోతి** ఏతస్సేవ వేవచనం **సఞ్జాతోతి**ఆది. నను చ ఖణికత్తా సబ్బధమ్మానం ఉప్పన్నస్స కామచ్ఛన్దస్స తఙ్ఖణంయేవ అవస్సం నిరోధసమ్భవతో నిరుద్ధే చ తస్మిం పున అఞ్ఞస్సేవ ఉప్పజ్జనతో చ కథం తస్స పునప్పునభావో రాసిభావో చాతి ఆహ – **“తత్థ సకిం ఉప్పన్నో కామచ్ఛన్దో”**తిఆది. **అట్ఠానమేతన్తి** అకారణమేతం. యేన కారణేన ఉప్పన్నో కామచ్ఛన్దో న నిరుజ్ఝతి, నిరుద్ధో చ స్వేవ పున ఉప్పజ్జిస్సతి, తాదిసం కారణం నత్థీతి అత్థో.

రాగట్ఠానియన్తి రాగజనకం. అనిచ్చాదీసు నిచ్చాదివసేన విపరీతమనసికారో, ఇధ అయోనిసోమనసికారోతి ఆహ – **“అనిచ్చే నిచ్చ”**న్తిఆది. **అయోనిసోమనసికారోతి** అనుపాయమనసికారో, కుసలధమ్మప్పవత్తియా అకారణభూతో మనసికారోతి అత్థో. **ఉప్పథమనసికారోతి** కుసలధమ్మప్పవత్తియా అమగ్గభూతో మనసికారో. **సచ్చవిప్పటికూలేనాతి** సచ్చాభిసమయస్స అననులోమవసేన. **ఆవజ్జనాతిఆదినా** ఆవజ్జనాయ పచ్చయభూతా తతో పురిముప్పన్నా మనోద్వారికా అకుసలజవనప్పవత్తి ఫలవోహారేన తథా వుత్తా. తస్స హి వసేన సా అకుసలప్పవత్తియా ఉపనిస్సయో హోతి. **ఆవజ్జనాతి** భవఙ్గచిత్తం ఆవజ్జయతీతి ఆవజ్జనా. అను అను ఆవజ్జేతీతి **అన్వావజ్జనా**. భవఙ్గారమ్మణతో అఞ్ఞం

ఆభుజతీతి **ఆభోగో**. సమన్నాహరతీతి **సమన్నాహారో**. తదేవారమ్మణం అత్తానం అనుబన్ధిత్వా ఉప్పజ్జమానో మనసి కరోతి ఠపేతీతి **మనసికారో. అయం వుచ్చతి అయోనిసోమనసికారో**తి అయం అనుపాయఉప్పథమనసికారలక్ఖణో అయోనిసోమనసికారో నామ వుచ్చతి.

౧౨. దుతియే **భత్తబ్యాపత్తి వియాతి** భత్తస్స పూతిభావేన విప్పకారప్పత్తి వియ, **చిత్తస్స బ్యాపజ్జనన్తి** చిత్తస్స వికారభావాపాదనం. తేనేవాహ – ‘‘**పకతివిజహనభావో**’’తి. బ్యాపజ్జతి తేన చిత్తం పూతికుమ్మాసాదయో వియ పురిమపకతిం జహతీతి **బ్యాపాదో**. పటిఘోయేవ ఉపరూపరి ఉప్పజ్జమానస్స పటిఘస్స నిమిత్తభావతో **పటిఘనిమిత్తం,** పటిఘస్స చ కారణభూతం ఆరమ్మణం పటిఘనిమిత్తన్తి ఆహ – ‘‘**పటిఘస్సపి పటిఘారమ్మణస్సపి ఏతం అధివచన**’’న్తి. **అట్ఠకథాయన్తి** మహాఅట్ఠకథాయం.

౧౩. తతియే థినతా **థినం,** సప్పిపిణ్డో వియ అవిప్ఫారికతాయ చిత్తస్స ఘనభావో బద్ధతాతి అత్థో. మేధతీతి **మిద్ధం,** అకమ్మఞ్ఞభావేన హింసతీతి అత్థో. ‘‘యా తస్మిం సమయే చిత్తస్స అకల్యతా’’తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౧౬౨) థినస్స, ‘‘యా తస్మిం సమయే కాయస్స అకల్యతా’’తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౧౬౩) చ మిద్ధస్స అభిధమ్మే నిద్దిట్ఠత్తా వుత్తం – ‘‘**చిత్తస్స అకమ్మఞ్ఞతా థినం, తిణ్ణం ఖన్ధానం అకమ్మఞ్ఞతా మిద్ధ**’’న్తి. సతిపి అఞ్ఞమఞ్ఞావిప్పయోగే చిత్తకాయలహుతాదీనం వియ చిత్తచేతసికానం యథాక్కమం తంతంవిసేసో సియా, యా తేసం అకల్యతాదీనం విసేసపచ్చయతా, అయమేతేసం సభావోతి దట్ఠబ్బం. **కపిమిద్ధస్సాతి** వుత్తమేవత్థం విభావేతి ‘‘**పచలాయికభావస్సా**’’తి. అక్ఖిదలానం పచలభావం కరోతీతి పచలాయికో, పచలాయికస్స భావో **పచలాయికభావో,** పచలాయికత్తన్తి వుత్తం హోతి. **ఉభిన్నన్తి** థినమిద్ధానం. ‘‘విత్థారో వేదితబ్బో’’తి ఇమినా సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. **చిత్తస్స అకల్యతాతి** చిత్తస్స గిలానభావో. గిలానో హి అకల్యకోతి వుచ్చతి. వినయేపి వుత్తం – ‘‘నాహం, భన్తే, అకల్యకో’’తి (పారా॰ ౧౫౧). కాలం ఖమతీతి హి కల్యం, అరోగతా, తస్సం నియుత్తో కల్యకో, న కల్యకో **అకల్యకో. అకమ్మఞ్ఞతాతి** చిత్తగేలఞ్ఞసఙ్ఖాతోవ అకమ్మఞ్ఞతాకారో. **ఓలీయనాతి** ఓలీయనాకారో. ఇరియాపథూపత్థమ్భితఞ్హి చిత్తం ఇరియాపథం సన్ధారేతుం అసక్కోన్తం రుక్ఖే వగ్గులి వియ ఖీలే లగ్గితఫాణితవారకో వియ చ ఓలీయతి లమ్బతి, తస్స తం ఆకారం సన్ధాయ – ‘‘ఓలీయనా’’తి వుత్తం. దుతియపదం ఉపసగ్గేన వడ్ఢితం. **కాయస్సాతి** వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయసఙ్ఖాతస్స నామకాయస్స. **అకల్యతా అకమ్మఞ్ఞతాతి** హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. మేఘో వియ ఆకాసం ఓనయ్హతీతి **ఓనాహో. ఓనయ్హతీతి** చ ఛాదేతి అవత్థరతి వాతి అత్థో . సబ్బతోభాగేన ఓనాహోతి **పరియోనాహో. అరతిఆదీనం అత్థో విభఙ్గే** (విభ॰ ౮౫౬) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బోతి తత్థ వుత్తపాళియా దస్సేతుం – ‘‘**వుత్తం హేత**’’న్తిఆదిమాహ.

తత్థ **పన్తేసూతి** దూరేసు, వివిత్తేసు వా. **అధికుసలేసూతి** సమథవిపస్సనాధమ్మేసు. **అరతీతి** రతిప్పటిక్ఖేపో. **అరతితాతి** అరమనాకారో. **అనభిరతీతి** అనభిరతభావో. **అనభిరమనాతి** అనభిరమనాకారో . **ఉక్కణ్ఠితాతి** ఉక్కణ్ఠనాకారో. **పరితస్సితాతి** ఉక్కణ్ఠనవసేనేవ పరితస్సనా, ఉక్కణ్ఠితస్సేవ తత్థ తత్థ తణ్హాయనాతి వుత్తం హోతి. **పరితస్సితాతి** వా కమ్పనా. **తన్దీతి** జాతిఆలసియం, పకతిఆలసియన్తి అత్థో. తథా హి కుసలకరణే కాయస్స అవిప్ఫారికతా లీనతా జాతిఆలసియం తన్దీ నామ, న రోగఉతుజాదీహి కాయగేలఞ్ఞం. **తన్దియనాతి** తన్దియనాకారో. **తన్దిమనతాతి** తన్దియా అభిభూతచిత్తతా. అలసస్స భావో **ఆలస్యం,** ఆలస్యాయనాకారో **ఆలస్యాయనా**. ఆలస్యాయితస్స భావో **ఆలస్యాయితత్తం**. ఇతి సబ్బేహిపి ఇమేహి పదేహి కిలేసవసేన కాయాలసియం కథితం. థినమిద్ధకారణానఞ్హి రాగాదికిలేసానం వసేన నామకాయస్స ఆలసియం, తదేవ రూపకాయస్సాపీతి దట్ఠబ్బం. **జమ్భనాతి** ఫన్దనా. పునప్పునం జమ్భనా **విజమ్భనా. ఆనమనాతి** పురతో నమనా.

వినమనాతి పచ్ఛతో నమనా. **సన్నమనాతి** సమన్తతో నమనా. **పణమనాతి** యథా తన్తతో ఉట్ఠితపేసకారో కిస్మిఞ్చిదేవ గహేత్వా ఉజుం కాయం ఉస్సాపేతి, ఏవం కాయస్స ఉద్ధం రపనా. **బ్యాధియకన్తి** ఉప్పన్నబ్యాధితా. ఇతి సబ్బేహిపి ఇమేహి పదేహి థినమిద్ధకారణానం రాగాదికిలేసానం వసేన కాయబద్ధనమేవ కథితం. **భుత్తావిస్సాతి** భుత్తవతో. **భత్తముచ్ఛాతి** భత్తగేలఞ్ఞం. బలవభత్తేన హి ముచ్ఛాపత్తో వియ హోతి. **భత్తకిలమథోతి** భత్తేన కిలన్తభావో. **భత్తపరిళాహోతి** భత్తదరథో. తస్మిఞ్హి సమయే పరిళాహుప్పత్తియా ఉపహతిన్ద్రియో హోతి, కాయో జీరతీతి. **కాయదుట్ఠుల్లన్తి** భత్తం నిస్సాయ కాయస్స అకమ్మఞ్ఞతం. **అకల్యతాతిఆది** హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. **లీనన్తి** అవిప్ఫారికతాయ పటికుటితం. ఇతరే ద్వే ఆకారభావనిద్దేసా. **థినన్తి** సప్పిపిణ్డో వియ అవిప్ఫారికతాయ ఘనభావేన ఠితం. **థియనాతి** ఆకారనిద్దేసో. థియిభావో **థియితత్తం** , అవిప్ఫారవసేనేవ బద్ధతాతి అత్థో. ఇమేహి పన సబ్బేహిపి పదేహి థినమిద్ధకారణానం రాగాదికిలేసానం వసేన చిత్తస్స గిలానాకారో కథితోతి వేదితబ్బో. **పురిమా చత్తారో ధమ్మాతి** అరతి, తన్దీ, విజమ్భితా, భత్తసమ్మదోతి ఏతే చత్తారో ధమ్మా. యదా థినమిద్ధం ఉప్పన్నం హోతి, తదా అరతిఆదీనమ్పి సమ్భవతో ‘‘**ఉపనిస్సయకోటియా పన హోతీ**’’తి వుత్తం, ఉపనిస్సయకోటియా పచ్చయో హోతీతి అత్థో.

౧౪. చతుత్థే ఉద్ధతస్స భావో **ఉద్ధచ్చం**. యస్స ధమ్మస్స వసేన ఉద్ధతం హోతి చిత్తం, తంసమ్పయుత్తా వా ధమ్మా, సో ధమ్మో **ఉద్ధచ్చం**. కుచ్ఛితం కతం కుకతం, దుచ్చరితం సుచరితఞ్చ. అకతమ్పి హి కుకతమేవ. ఏవఞ్హి వత్తారో హోన్తి “యం మయా న కతం, తం కుకత”న్తి. ఏవం కతాకతం దుచ్చరితం సుచరితఞ్చ కుకతం, తం ఆరబ్భ విప్పటిసారవసేన పవత్తం పన చిత్తం ఇధ కుకతన్తి వేదితబ్బం. తస్స భావో **కుక్కుచ్చం. చిత్తస్స ఉద్ధతాకారోతి** చిత్తస్స అవూపసమాకారోవ వుత్తో. అవూపసమలక్ఖణఞ్హి ఉద్ధచ్చం. యథాపవత్తస్స కతాకతాకారవిసిట్ఠస్స దుచ్చరితసుచరితస్స అనుసోచనవసేన విరూపం పటిసరణం **విప్పటిసారో**. కుక్కుచ్చస్సపి కతాకతానుసోచనవసేన చిత్తవిక్ఖేపభావతో అవూపసమాకారో సమ్భవతీతి ఆహ – ‘‘**చేతసో అవూపసమోతి ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్సేవతం నామ**’’న్తి. స్వేవ చ చేతసో అవూపసమోతి ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చమేవ నిద్దిట్ఠం. తఞ్చ అత్తనోవ అత్తనా సహజాతం న హోతీతి ఆహ – ‘‘**అయం పన ఉపనిస్సయకోటియా పచ్చయో హోతీ**’’తి. ఉపనిస్సయపచ్చయతా చ పురిముప్పన్నవసేన వేదితబ్బా.

౧౫. పఞ్చమే విగతా చికిచ్ఛా అస్సాతి **విచికిచ్ఛా**. సభావం విచినన్తో తాయ కిచ్ఛతీతి వా **విచికిచ్ఛా**.

౧౬. ఛట్ఠే **హేతుం వా పచ్చయం వా న లభతీ**తి ఏత్థ హేతుగ్గహణేన జనకం కారణమాహ, పచ్చయగ్గహణేన అనుపాలనకం కారణం. **హేతున్తి** వా ఉపాదానకారణం. **పచ్చయన్తి** సహకారణం వుత్తం. **తన్తి** కిలేసం. **వివట్టేత్వా అరహత్తం గణ్హాతీ**తి వివట్టాభిముఖం చిత్తం పేసేత్వా విపస్సనం వడ్ఢేన్తో అరహత్తఫలం గణ్హాతి. భిక్ఖాయ చరన్తి ఏత్థాతి **భిక్ఖాచారో**, గోచరగామస్సేతం అధివచనం, తస్మిం భిక్ఖాచారే. **వయం ఆగమ్మాతి** దారభరణానురూపం వయం ఆగమ్మ. **ఆయూహన్తోతి** ఉపచినన్తో. **అఙ్గారపక్కన్తి** వీతచ్చికఙ్గారేసు పక్కం. **కిం నామేతన్తి** భిక్ఖూ గరహన్తో ఆహ. **జీవమానపేతకసత్తోతి** జీవమానో హుత్వా “తేనేవ అత్తభావేన పేతభావం పత్తసత్తో భవిస్సతీ”తి పరికప్పవసేన వుత్తం. **కుటన్తి** పానీయఘటం. **యావ దారుణన్తి** అతివియ దారుణం. **విపాకో కీదిసో భవిస్సతీతి** తయా కతకమ్మస్స ఆయతిం అనుభవితబ్బవిపాకో కీదిసో భవిస్సతి.

విసఙ్ఖరిత్వాతి ఛేదనభేదనాదీహి వినాసేత్వా. **దీపకమిగపక్ఖినోతి** అత్తనో నిసిన్నభావస్స దీపనతో ఏవంలద్ధనామా మిగపక్ఖినో, యేన అరఞ్ఞం నేత్వా నేసాదో తేసం సద్దేన ఆగతాగతే మిగపక్ఖినో వధిత్వా గణ్హాతి. **థేరన్తి** చూళపిణ్డపాతికతిస్సత్థేరం. **ఇద్ధియా అభిసఙ్ఖరిత్వాతి** అధిట్ఠానాదివసేన ఇద్ధిం అభిసఙ్ఖరిత్వా. ఉపయోగత్థే చేతం

కరణవచనం. **అగ్గిపపటికన్తి** అచ్చికరణం, విప్ఫులిఙ్గన్తి అత్థో. **పస్సన్తస్సేవాతి** అనాదరే సామివచనం. **తస్స థేరస్సాతి** తస్స మిలక్ఖతిస్సత్థేరస్స. **తస్సాతి** తస్సా అగ్గిపపటికాయ. **పటిబలస్సాతి** ఉగ్గహణసజ్ఝాయాదీసు పటిబలస్స. దుక్ఖం ఉపనిసా కారణమేతిస్సాతి **దుక్ఖూపనిసా,** దుక్ఖనిబన్ధనా దుక్ఖహేతుకా సద్ధాతి వుత్తం హోతి. వత్తముఖేన కమ్మట్ఠానస్స కథితత్తా ‘‘**వత్తసీసే ఠత్వా**’’తి వుత్తం. **పలాలవరణకన్తి** పలాలపుఞ్జం.

ఆరమ్భథాతి సమథవిపస్సనాదీసు వీరియం కరోథ. **నిక్కమథాతి** కోసజ్జతో నిక్ఖమథ, కామానం వా పనూదనాయ నిక్ఖమథ, ఉభయేనపి వీరియమేవ వుత్తం. వీరియఞ్హి ఆరమ్భనకవసేన ఆరమ్భో, కోసజ్జతో నిక్ఖమనవసేన ‘‘నిక్కమో’’తి వుచ్చతి. **యుఞ్జథ బుద్ధసాసనేతి** బుద్ధస్స భగవతో పరియత్తిపటిపత్తిపటివేధసఙ్ఖాతే తివిధసాసనే యుఞ్జథ యోగం కరోథ. ఏవమనుయుఞ్జన్తా **మచ్చునో సేనం ధునాథ** విద్ధంసేథ. తత్థ **మచ్చునో సేనన్తి** –

> ‘‘కామా తే పఠమా సేనా, దుతియా అరతి వుచ్చతి;
> తతియా ఖుప్పిపాసా తే, చతుత్థీ తణ్హా పవుచ్చతి.
>
> ‘‘పఞ్చమం థినమిద్ధం తే, ఛట్ఠా భీరూ పవుచ్చతి;
> సత్తమీ విచికిచ్ఛా తే, మక్ఖో థమ్భో తే అట్ఠమో.
>
> ‘‘లాభో సిలోకో సక్కారో,
> మిచ్ఛాలద్ధో చ యో యసో;
> యో చత్తానం సముక్కంసే,
> పరే చ అవజానాతి.
>
> ‘‘ఏసా నముచి తే సేనా, కణ్హస్సాభిప్పహారినీ;
> న నం అసూరో జినాతి, జేత్వా చ లభతే సుఖ’’న్తి. (సు॰ ని॰ ౪౩౮-౪౪౧) –

ఏవమాగతం కామాదిభేదం మచ్చునో సేనం. ఏత్థ చ యస్మా ఆదితోవ అగారియభూతే సత్తే వత్థుకామేసు కిలేసకామా మోసయన్తి, తే అభిభుయ్య అనగారియభావం ఉపగతానం పన్తేసు సేనాసనేసు అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేసు వా అధికుసలేసు ధమ్మేసు అరతి ఉప్పజ్జతి. వుత్తఞ్హేతం – ‘‘పబ్బజితేన ఖో, ఆవుసో, అభిరతి దుక్కరా’’తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౩౧). తతో తే పరప్పటిబద్ధజీవికత్తా ఖుప్పిపాసా బాధతి, తాయ బాధితానం పరియేసనతణ్హా చిత్తం కిలమయతి. అథ నేసం కిలన్తచిత్తానం థినమిద్ధం ఓక్కమతి, తతో విసేసమనధిగచ్ఛన్తానం దురభిసమ్భవేసు అరఞ్ఞవనపత్థేసు పన్తేసు సేనాసనేసు విహరతం ఉత్రాససఞ్ఞితా భీరు జాయతి. తేసం ఉస్సఙ్కితపరిసఙ్కితానం దీఘరత్తం వివేకరసమనస్సాదయమానానం విహరతం ‘‘న సియా ను ఖో ఏస మగ్గో’’తి పటిపత్తియం విచికిచ్ఛా ఉప్పజ్జతి. తం వినోదేత్వా విహరతం అప్పమత్తకేన విసేసాధిగమేన మానమక్ఖథమ్భా జాయన్తి. తేపి వినోదేత్వా విహరతం తతో అధికతరం విసేసాధిగమనం నిస్సాయ లాభసక్కారసిలోకా ఉప్పజ్జన్తి. లాభాదీహి ముచ్ఛిత్వా ధమ్మప్పతిరూపకాని పకాసేన్తో మిచ్ఛాయసం అధిగన్త్వా తత్థ ఠితా జాతిఆదీహి అత్తానం ఉక్కంసేన్తి, పరం వమ్భేన్తి, తస్మా కామాదీనం పఠమసేనాదిభావో వేదితబ్బో. **నళాగారన్తి** నళేహి వినద్ధతిణచ్ఛన్నగేహం.

విహస్సతీతి ఉగ్గహణసజ్ఝాయనమనసికారాదీహి విహరిస్సతి. **జాతిసంసారన్తి** పునప్పునం జాతిసఙ్ఖాతసంసారవట్టం. **దుక్ఖస్సన్తం కరిస్సతీతి** దుక్ఖస్స అన్తసఙ్ఖాతం నిబ్బానం సచ్ఛికరిస్సతి. **పలాలపుఞ్జాహన్తి** పలాలపుఞ్జం అహన్తి పదచ్ఛేదో. **తతియం ఠానన్తి** అనాగామిఫలం సన్ధాయ వదతి.

తివస్సభిక్ఖుకాలేతి ఉపసమ్పదతో తీణి వస్సాని అస్సాతి తివస్సో, తివస్సో చ సో భిక్ఖు చాతి తివస్సభిక్ఖు, తస్స, తేన వా ఉపలక్ఖితో కాలో తివస్సభిక్ఖుకాలో, తస్మిం. యదా సో తివస్సో భిక్ఖు నామ హోతి, తదాతి వుత్తం హోతి. **కమ్మం కరోతీతి** భావనాకమ్మం కరోతి. **గన్థకమ్మన్తి** గన్థవిసయం ఉగ్గహణాదికమ్మం. **పిణ్డాపచితిం కత్వాతి** అన్తేవాసిస్స తేమాసం దిన్నపిణ్డస్స కిలేసక్ఖయకరణేన అపచితిం పూజం కత్వా. పిణ్డాపచితిం కరోన్తో హి భిక్ఖు యేహి అత్తనో యో పిణ్డపాతో దిన్నో, తేసం తస్స మహప్ఫలభావం ఇచ్ఛన్తో అత్తనో సన్తానమేవ కిలేసక్ఖయకరణేన విసోధేత్వా అరహత్తం గణ్హాతి.

మహాభూతీతి ఏత్థ పూజావచనో మహన్తసద్దో, భూతీతి చ నామేకదేసేన తిస్సభూతిత్థేరం ఆలపతి. భవతి హి నామేకదేసేనపి వోహారో యథా "దేవదత్తో దత్తో"తి. **మహాభూతీతి** వా పియసముదాహారో, సో మహతి భూతి విభూతి పుఞ్ఞఞాణాదిసమ్పదా అస్సాతి మహాభూతి. **ఛన్నం సేపణ్ణిగచ్ఛమూలన్తి** సాఖాపలాసాదీహి ఛన్నం ఘనచ్ఛాయం సేపణ్ణిగచ్ఛమూలం. **అసుభకమ్మట్ఠానం పాదకం కత్వాతి** కేసాదిఅసుభకోట్ఠాసభావనాయ పటిలద్ధం ఉపచారసమాధిం అప్పనాసమాధిం వా పాదకం కత్వా. అసుభవిసయం ఉపచారజ్ఝానాదికమ్మమేవేత్థ ఉపరి పవత్తేతబ్బభావనాకమ్మస్స కారణభావతో ఠానన్తి కమ్మట్ఠానం.

సహస్సద్విసహస్ససఙ్ఖ్యామత్తత్తా "**మహాగణే**"తి వుత్తం. **అత్తనో వసనట్ఠానతో థేరస్స సన్తికం గన్త్వాతి** అత్తనో వసనట్ఠానతో ఆకాసేన గన్త్వా విహారసమీపే ఓతరిత్వా దివాట్ఠానే నిసిన్నత్థేరస్స సన్తికం గన్త్వా. **కిం ఆగతోసీతి** కింకారణా ఆగతోసి. **సబ్బేసు రత్తిదివసభాగేసు ఓకాసం అలభన్తోతి** సో కిర థేరో "తుయ్హం ఓకాసో న భవిస్సతి, ఆవుసో"తి వుత్తేపి "వితక్కమాళకే ఠితకాలే పుచ్ఛిస్సామి, భన్తే"తి వత్వా "తస్మిం ఠానే అఞ్ఞే పుచ్ఛిస్సన్తీ"తి వుత్తే "భిక్ఖాచారమగ్గే, భన్తే"తి వత్వా "తత్రాపి అఞ్ఞే పుచ్ఛన్తీ"తి వుత్తే దుపట్టనివాసనట్ఠానే, సఙ్ఘాటిపారుపనట్ఠానే, పత్తనీహరణట్ఠానే, గామే చరిత్వా ఆసనసాలాయ యాగుపీతకాలే, భన్తేతి. తత్థాపి థేరా అత్తనో కఙ్ఖం వినోదేన్తి, ఆవుసోతి. అన్తోగామతో నిక్ఖమనకాలే పుచ్ఛిస్సామి, భన్తేతి. తత్రాపి అఞ్ఞే పుచ్ఛన్తి, ఆవుసోతి. అన్తరామగ్గే, భన్తేతి. భోజనసాలాయ భత్తకిచ్చపరియోసానే, భన్తే. దివాట్ఠానే పాదధోవనకాలే, భన్తేతి. తతో పట్ఠాయ యావ అరుణా అపరే పుచ్ఛన్తి, ఆవుసోతి. దన్తకట్ఠం గహేత్వా ముఖధోవనత్థం గమనకాలే, భన్తేతి. తదాపి అఞ్ఞే పుచ్ఛన్తీతి. ముఖం ధోవిత్వా ఆగమనకాలే, భన్తేతి. తత్రాపి అఞ్ఞే పుచ్ఛిస్సన్తీతి. సేనాసనం పవిసిత్వా నిసిన్నకాలే, భన్తేతి. తత్రాపి అఞ్ఞే పుచ్ఛన్తి, ఆవుసోతి. ఏవం సబ్బేసు రత్తిదివసభాగేసు యాచమానో ఓకాసం న లభి, తం సన్ధాయేతం వుత్తం – "ఏవం ఓకాసే అసతి మరణస్స కథం ఓకాసం లభిస్సథా"తి. భన్తే, నను ముఖం ధోవిత్వా సేనాసనం పవిసిత్వా తయో చత్తారో పల్లఙ్కే ఉణ్హాపేత్వా యోనిసోమనసికారకమ్మం కరోన్తానం ఓకాసలాభేన భవితబ్బం సియాతి అధిప్పాయేన వదతి. **మణివణ్ణేతి** ఇన్దనీలమణివణ్ణే.

ఘటేన్తస్సేవాతి వాయామన్తస్సేవ. **విసుద్ధిపవారణన్తి** "పరిసుద్ధో అహ"న్తి ఏవం పవత్తం విసుద్ధిపవారణం. అరహన్తానమేవ హేసా పవారణా. **కాళకం వాతి** మహన్తం కాళకం సన్ధాయ వదతి, **తిలకో వాతి** ఖుద్దకం సన్ధాయ. ఉభయేనపి సీలస్స పరిసుద్ధభావమేవ విభావేతి.

పధానకమ్మికాతి పధానకమ్మే నియుత్తా. **లద్ధమగ్గన్తి** లద్ధూపాయం, పఠమమేవ లద్ధూపదేసన్తి వుత్తం హోతి. **అపత్తానీతి** ఛడ్డితాని. **అలాబూనేవ సారదేతి** సరదకాలే వాతాతపహతాని తత్థ తత్థ విప్పకిణ్ణఅలాబూని వియ. **కాపోతకానీతి** కపోతకవణ్ణాని. **తాని దిస్వాన కా రతీతి** తాని ఏవరూపాని అట్ఠీని దిస్వా తుమ్హాకం కా నామ రతి, నను అప్పమత్తకాపి రతి కాతుం న వట్టతియేవాతి అత్థో. **దుతియకథం అకథితపుబ్బోతి** అత్తనో వుడ్ఢతరేన సద్ధిం వుత్తవచనస్స పచ్చనీకం దుతియకథం అకథితపుబ్బో.

తదఙ్గేన, తదఙ్గస్స పహానం **తదఙ్గప్పహానం**. యఞ్హి రత్తిభాగే సముజ్జలితేన దీపేన అన్ధకారస్స వియ తేన తేన విపస్సనాయ అవయవభూతేన ఞాణఙ్గేన పటిపక్ఖవసేనేవ తస్స తస్స పహాతబ్బధమ్మస్స పహానమిదం తదఙ్గప్పహానం నామ. యథా కామచ్ఛన్దాదయో న చిత్తం పరియుట్ఠాయ తిట్ఠన్తి, ఏవం పరియుట్ఠానస్స నిసేధనం అప్పవత్తికరణం విక్ఖమ్భనం **విక్ఖమ్భనప్పహానం**. యఞ్హి ససేవాలే ఉదకే పక్ఖిత్తేన ఘటేన సేవాలస్స వియ తేన తేన లోకియసమాధినా నీవరణాదీనం పచ్చనీకధమ్మానం విక్ఖమ్భనమిదం విక్ఖమ్భనప్పహానం నామ. సమ్మా ఉపచ్ఛిజ్జన్తి ఏతేన కిలేసాతి సముచ్ఛేదో, పహీయన్తి ఏతేన కిలేసాతి పహానం, సముచ్ఛేదసఙ్ఖాతం పహానం నిరవసేసప్పహానన్తి **సముచ్ఛేదప్పహానం**. యఞ్హి అసనివిచక్కాభిహతస్స రుక్ఖస్స వియ అరియమగ్గఞాణేన సంయోజనాదీనం ధమ్మానం యథా న పున వత్తన్తి, ఏవం పహానమిదం సముచ్ఛేదప్పహానం నామ. పటిప్పస్సమ్భతి వూపసమ్మతి కిలేసదరథో ఏతాయాతి పటిప్పస్సద్ధి, ఫలం, సాయేవ పహానన్తి **పటిప్పస్సద్ధిప్పహానం**. సబ్బే కిలేసా సబ్బసఙ్ఖతా వా నిస్సరన్తి అపగచ్ఛన్తి ఏతేనాతి నిస్సరణం, నిబ్బానం, తదేవ పహానన్తి **నిస్సరణప్పహానం**. **పటిప్పస్సమ్భయమానన్తి** పటిప్పస్సమ్భం కిలేసవూపసమం కురుమానం. **లోకియలోకుత్తరేహీతి** తదఙ్గవిక్ఖమ్భనప్పహానానం లోకియత్తా, ఇతరేసం లోకుత్తరత్తా వుత్తం.

నిమీయతి ఫలం ఏతేన ఉప్పజ్జనట్ఠానే పక్ఖిపమానం వియ హోతీతి నిమిత్తం, కారణస్సేతం అధివచనం. అసుభస్స నిమిత్తం, అసుభమేవ వా నిమిత్తన్తి **అసుభనిమిత్తం**. అసుభనిస్సితమ్పి హి ఝానం నిస్సితే నిస్సయవోహారేన అసుభన్తి వోహరీయతి యథా "మఞ్చా ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తీ"తి. తేనేవాహ – "**దససు అసుభేసు ఉప్పన్నం సారమ్మణం పఠమజ్ఝాన**"న్తి. **అనిచ్చే అనిచ్చన్తిఆదినా నయేన వుత్తస్సాతి** ఇమినా చతుబ్బిధం యోనిసోమనసికారం దస్సేతి. హేట్ఠా చేత్థ ఇధ చ చతుబ్బిధస్స అయోనిసోమనసికారస్స యోనిసోమనసికారస్స చ గహణం నిరవసేసదస్సనత్థం కతన్తి దట్ఠబ్బం. తేసు పన అసుభే "అసుభ"న్తి మనసికారో ఇధాధిప్పేతో, తదనుకూలత్తా వా ఇతరేసమ్పి గహణం దట్ఠబ్బం.

ఏకాదససు అసుభేసు పటికూలాకారస్స ఉగ్గణ్హనం, యథా వా తత్థ ఉగ్గహనిమిత్తం ఉప్పజ్జతి, తథా పటిపత్తి **అసుభనిమిత్తస్స ఉగ్గహో**. ఉపచారప్పనావహాయ అసుభభావనాయ అనుయుఞ్జనం **అసుభభావనానుయోగో**. భోజనే మత్తఞ్ఞునో థినమిద్ధాభిభవాభావా ఓతారం అలభమానో కామచ్ఛన్దో పహీయతీతి వదన్తి. భోజననిస్సితం పన ఆహారే పటికూలసఞ్ఞం, తబ్బిపరిణామస్స తదాధారస్స తస్స చ ఉదరియభూతస్స అసుభతాదస్సనం, కాయస్స చ ఆహారట్ఠితికతాదస్సనం యో ఉప్పాదేతి, సో విసేసతో భోజనే పమాణఞ్ఞూ నామ, తస్స చ కామచ్ఛన్దో పహీయతేవ. **దసవిధఞ్హి అసుభనిమిత్తన్తి** పాకటవసేన వుత్తం. కాయగతాసతిం పన గహేత్వా ఏకాదసవిధమ్పి అసుభనిమిత్తం వేదితబ్బం.

అభుత్వా ఉదకం పివేతి పానీయస్స ఓకాసదానత్థం చత్తారో పఞ్చ ఆలోపే అభుత్వా పానీయం పివేయ్యాతి అత్థో. తేన వుత్తం – "**చతున్నం పఞ్చన్నం ఆలోపానం ఓకాసే సతీ**"తి. అభిధమ్మటీకాకారేన పనేత్థ "చత్తారో పఞ్చ ఆలోపే, భుత్వాన ఉదకం పివే"తి పాఠం పరికప్పేత్వా అఞ్ఞథా అత్థో వణ్ణితో, సో అట్ఠకథాయ న సమేతి. **అసుభకమ్మికతిస్సత్థేరో** దన్తట్ఠిదస్సావీ.

౧౭. సత్తమే మిజ్జతి హితఫరణవసేన సినియ్హతీతి మిత్తో, హితేసీ పుగ్గలో, తస్మిం మిత్తే భవా, మిత్తస్స వా ఏసాతి **మేత్తా,** హితేసితా. తత్థ "మేత్తా"తి వుత్తే అప్పనాపి ఉపచారోపి వట్టతి సాధారణవచనభావతోతి ఆహ – "**మేత్తాతి ఏత్తావతా పుబ్బభాగోపి వట్టతీ**"తి. **అపి**-సద్దో అప్పనం సమ్పిణ్డేతి. అప్పనం అప్పత్తాయ మేత్తాయ సుట్ఠు ముచ్చనస్స అభావతో చేతోవిముత్తీతి "**అప్పనావ అధిప్పేతా**"తి వుత్తం.

సత్తేసు మేత్తాయనస్స హితూపసంహారస్స ఉప్పాదనం పవత్తనం **మేత్తానిమిత్తస్స ఉగ్గహో**. పఠముప్పన్నో మేత్తామనసికారో పరతో ఉప్పజ్జనకస్స కారణభావతో మేత్తామనసికారోవ మేత్తానిమిత్తం. కమ్మంయేవ సకం ఏతేసన్తి కమ్మస్సకా, సత్తా, తబ్భావో **కమ్మస్సకతా,** కమ్మదాయాదతా. దోసమేత్తాసు యాథావతో ఆదీనవానిసంసానం పటిసఙ్ఖానవీమంసా ఇధ **పటిసఙ్ఖానం**. మేత్తావిహారీకల్యాణమిత్తవన్తతా ఇధ **కల్యాణమిత్తతా. ఓదిస్సకఅనోదిస్సకదిసాఫరణానన్తి** అత్తఅతిపియమజ్ఝత్తవేరివసేన ఓదిస్సకతా, సీమాసమ్భేదే కతే అనోదిస్సకతా, ఏకాదిదిసాఫరణవసేన దిసాఫరణతా మేత్తాయ ఉగ్గహణే వేదితబ్బా. విహారరచ్ఛగామాదివసేన వా ఓదిస్సకదిసాఫరణం. విహారాదిఉద్దేసరహితం పురత్థిమాదిదిసావసేన అనోదిస్సకదిసాఫరణం. ఏవం వా ద్విధా ఉగ్గహణం సన్ధాయ – "ఓదిస్సకఅనోదిస్సకదిసాఫరణ"న్తి వుత్తం. ఉగ్గహో చ యావ ఉపచారా దట్ఠబ్బో. ఉగ్గహితాయ ఆసేవనా భావనా. తత్థ సబ్బే సత్తా, పాణా, భూతా, పుగ్గలా, అత్తభావపరియాపన్నాతి ఏతేసం వసేన పఞ్చవిధా. ఏకేకస్మిం అవేరా హోన్తు, అబ్యాపజ్ఝా, అనీఘా, సుఖీ అత్తానం పరిహరన్తూతి చతుధా పవత్తితో వీసతివిధా **అనోధిసోఫరణా** మేత్తా. సబ్బా ఇత్థియో, పురిసా, అరియా, అనరియా, దేవా, మనుస్సా, వినిపాతికాతి సత్తాధికరణవసేన పవత్తా సత్తవిధా అట్ఠవీసతివిధా వా, దసహి దిసాహి దిసాధికరణవసేన పవత్తా దసవిధా చ, ఏకేకాయ వా దిసాయ సత్తాదిఇత్థాదిఅవేరాదిభేదేన అసీతాధికచతుసతప్పభేదా చ **ఓధిసోఫరణా** వేదితబ్బా. **మేత్తం భావేన్తస్సాతి** మేత్తాఝానం భావేన్తస్స. **త్వం ఏతస్స కుద్ధో**తిఆది పచ్చవేక్ఖణావిధిదస్సనం. **అప్పటిచ్ఛితపహేణకం వియాతి** అసమ్పటిచ్ఛితపణ్ణాకారం వియ. **పటిసఙ్ఖానే**తి వీమంసాయం. వత్తనిఅటవియం **అత్తగుత్తత్థేరసదిసే**.

౧౮. అట్ఠమే కుసలధమ్మసమ్పటిపత్తియా పట్ఠపనసభావతాయ తప్పటిపక్ఖానం వినోసనసభావతాయ చ ఆరమ్భధాతుఆదితో పవత్తవీరియన్తి ఆహ – "**పఠమారమ్భవీరియ**"న్తి. యస్మా పఠమారమ్భమత్తస్స కోసజ్జవిధమనం థామగమనఞ్చ నత్థి, తస్మా వుత్తం – "**కోసజ్జతో నిక్ఖన్తత్తా తతో బలవతర**"న్తి. యస్మా పన అపరాపరుప్పత్తియా లద్ధాసేవనం ఉపరూపరి విసేసం ఆవహన్తం అతివియ థామగతమేవ హోతి, తస్మా వుత్తం – "**పరం పరం ఠానం అక్కమనతో తతోపి బలవతర**"న్తి. **పనూదనాయాతి** నీహరణాయ. యథా మహతో పలిఘస్స ఉగ్ఘాటకజనస్స మహన్తో ఉస్సాహో ఇచ్ఛితబ్బో, ఏవమిధాపీతి "**నిక్కమో చేతసో పలిఘుగ్ఘాటనాయా**"తి వుత్తం. మహాపరక్కమో ఏవ పరేన కతం బన్ధనం ఛిన్దేయ్య, ఏవమిధాపీతి వుత్తం – "**పరక్కమో చేతసో బన్ధనచ్ఛేదనాయా**"తి.

ఆరద్ధం సంసాధితం పరిపూరితం వీరియం ఏతస్సాతి **ఆరద్ధవీరియో,** నిప్ఫన్నవీరియో, ఆరద్ధం పట్ఠపితం వీరియం ఏతస్సాతి **ఆరద్ధవీరియో.** వీరియారమ్భప్పసుతోతి ఆహ – "**ఆరద్ధవీరియస్సాతి పరిపుణ్ణవీరియస్సచేవ పగ్గహితవీరియస్స చా**"తి. **చతుదోసాపగత**న్తి అతిలీనతాదీహి చతూహి దోసేహి అపగతం. చతుదోసాపగతత్తమేవ విభావేతి "**న చ అతిలీన**"న్తిఆదినా. అతిలీనఞ్హి భావనాచిత్తం కోసజ్జపక్ఖికం సియా, అతిపగ్గహితఞ్చ ఉద్ధచ్చపక్ఖికం. భావనావీథిం అనజ్ఝోగాహేత్వా సఙ్కోచాపత్తి **అతిలీనతా.** అజ్ఝోగాహేత్వా అన్తోసఙ్కోచో **అజ్ఝత్తం సంఖిత్తతా. అతిపగ్గహితతా**

అచ్చారద్ధవీరియతా. **బహిద్ధా విక్ఖిత్తతా** బహివిసటవితక్కానుధావనా. తదేతం వీరియం చఙ్కమాదికాయికప్పయోగావహం **కాయికం,** తదఙ్గం **చేతసికం. రత్తిదివస్స పఞ్చ కోట్ఠాసేతి** పుబ్బణ్హసాయన్హపఠమమజ్ఝిమపచ్ఛిమయామసఙ్ఖాతే పఞ్చ కోట్ఠాసే. **తదుభయమ్పీతి** కాయికం చేతసికఞ్చ వీరియం. **మిలక్ఖతిస్సత్థేరస్స మహాసీవత్థేరస్స** చ వత్థు హేట్ఠా దస్సితమేవ.

పీతిమల్లకత్థేరస్స వత్థు పన ఏవం వేదితబ్బం. సో కిర గిహికాలే మల్లయుద్ధాయ ఆహిణ్డన్తో తీసు రజ్జేసు పటాకం గహేత్వా తమ్బపణ్ణిదీపం ఆగమ్మ రాజానం దిస్వా రఞ్ఞా కతానుగ్గహో ఏకదివసం కిలఞ్చకాసనసాలాద్వారేన గచ్ఛన్తో "రూపం, భిక్ఖవే, న తుమ్హాకం, తం పజహథ, తం వో పహీనం దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయ భవిస్సతీ"తి (సం॰ని॰ ౩.౩౩-౩౪; ౪.౧౦౨; మ॰ని॰ ౧.౨౪౭) నతుమ్హాకవగ్గం సుత్వా చిన్తేసి – "నేవ కిర రూపం అత్తనో, న వేదనా"తి. సో తంయేవ అఙ్కుసం కత్వా నిక్ఖమిత్వా మహావిహారం గన్త్వా పబ్బజ్జం యాచిత్వా పబ్బజితో ఉపసమ్పన్నో ద్వేమాతికా పగుణం కత్వా తింస భిక్ఖూ గహేత్వా అవరవాలియఅఙ్గణం గన్త్వా సమణధమ్మం అకాసి. పాదేసు అవహన్తేసు జణ్ణుకేహి చఙ్కమతి. తమేనం రత్తిం ఏకో మిగలుద్దకో "మిగో"తి మఞ్ఞమానో పహరి, సత్తి వినివిజ్ఝిత్వా గతా. సో తం సత్తిం హరాపేత్వా పహారముఖాని తిణవట్టియా పూరాపేత్వా పాసాణపిట్ఠియం అత్తానం నిసీదాపేత్వా ఓకాసం కారేత్వా విపస్సనం వడ్ఢేత్వా సహ పటిసమ్భిదాహి అరహత్తం పత్వా ఉక్కాసితసద్దేన ఆగతానం భిక్ఖూనం బ్యాకరిత్వా ఇమం ఉదానం ఉదానేసి –

"భాసితం బుద్ధసేట్ఠస్స, సబ్బలోకగ్గవాదినో;
న తుమ్హాకం ఇదం రూపం, తం జహేయ్యాథ భిక్ఖవో. (దీ॰ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౭౩; మ॰ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౦౬);

"అనిచ్చా వత సఙ్ఖారా, ఉప్పాదవయధమ్మినో;
ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝన్తి, తేసం వూపసమో సుఖో"తి. (దీ॰ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౭౩; మ॰ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౦౬; థేరగా॰ ౧౧౬౮);

కుటుమ్బియపుత్తతిస్సత్థేరస్సపి వత్థు ఏవం వేదితబ్బం. సావత్థియం కిర తిస్సో నామ కుటుమ్బియపుత్తో చత్తాలీస హిరఞ్ఞకోటియో పహాయ పబ్బజిత్వా అగామకే అరఞ్ఞే విహరతి, తస్స కనిట్ఠభాతుభరియా "గచ్ఛథ, నం జీవితా వోరోపేథా"తి పఞ్చసతే చోరే పేసేసి, తే గన్త్వా థేరం పరివారేత్వా నిసీదింసు. థేరో ఆహ – "కస్మా ఆగతత్థ ఉపాసకా"తి? తం జీవితా వోరోపేస్సామాతి. పాటిభోగం మే ఉపాసకా గహేత్వా అజ్జేకరత్తిం జీవితం దేథాతి. కో తే, సమణ, ఇమస్మిం ఠానే పాటిభోగో భవిస్సతీతి? థేరో మహన్తం పాసాణం గహేత్వా ఊరుట్ఠీని భిన్దిత్వా "వట్టతి ఉపాసకా పాటిభోగో"తి ఆహ. తే అపక్కమిత్వా చఙ్కమనసీసే అగ్గిం కత్వా నిపజ్జింసు. థేరస్స వేదనం విక్ఖమ్భేత్వా సీలం పచ్చవేక్ఖతో పరిసుద్ధసీలం నిస్సాయ పీతిపామోజ్జం ఉప్పజ్జి. తతో అనుక్కమేన విపస్సనం వడ్ఢేన్తో తియామరత్తిం సమణధమ్మం కత్వా అరుణుగ్గమనే అరహత్తం పత్తో ఇమం ఉదానం ఉదానేసి –

"ఉభో పాదాని భిన్దిత్వా, సఞ్ఞపేస్సామి వో అహం;
అట్టియామి హరాయామి, సరాగమరణం అహం.

"ఏవాహం చిన్తయిత్వాన, యథాభూతం విపస్సిసం;
సమ్పత్తే అరుణుగ్గమ్హి, అరహత్తం అపాపుణి"న్తి. (విసుద్ధి॰ ౧.౨౦; దీ॰ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౭౩; మ॰ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౦౬);

అతిభోజనే నిమిత్తగ్గాహోతి అతిభోజనే థినమిద్ధస్స నిమిత్తగ్గాహో, "ఏత్తకే భుత్తే తం భోజనం థినమిద్ధస్స కారణం హోతి, ఏత్తకే న హోతీ"తి థినమిద్ధస్స కారణాకారణగ్గాహో హోతీతి అత్థో. బ్యతిరేకవసేన చేతం వుత్తం, తస్మా ఏత్తకే భుత్తే తం భోజనం థినమిద్ధస్స కారణం న హోతీతి భోజనే మత్తఞ్ఞుతావ అత్థతో దస్సితాతి దట్ఠబ్బం. తేనాహ – ''**చతుపఞ్చ...పే.... తం న హోతీ**''తి. **దివా సూరియాలోక**న్తి దివా గహితనిమిత్తం సూరియాలోకం రత్తియం మనసికరోన్తస్సపీతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. ధుతఙ్గానం వీరియనిస్సితత్తా వుత్తం – ''**ధుతఙ్గనిస్సితసప్పాయకథాయపీ**''తి.

౧౯. నవమే **ఝానేన వా విపస్సనాయ వా వూపసమితచిత్తస్సా**తి ఝానేన వా విపస్సనాయ వా అవూపసమకరకిలేసవిగమనేన వూపసమితచిత్తస్స. కుక్కుచ్చమ్పి కతాకతానుసోచనవసేన పవత్తమానం చేతసో అవూపసమావహతాయ ఉద్ధచ్చేన సమానలక్ఖణన్తి ఉభయస్స పహానకారణం అభిన్నం కత్వా వుత్తం. బహుస్సుతస్స గన్థతో అత్థతో చ సుత్తాదీని విచారేన్తస్స తబ్బహులవిహారినో అత్థవేదాదిప్పటిలాభసమ్భవతో విక్ఖేపో న హోతి. యథావిధిప్పటిపత్తియా యథానురూపపత్తికారప్పవత్తియా చ విక్ఖేపో చ కతాకతానుసోచనఞ్చ న హోతీతి ''**బాహుసచ్చేనపి ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం పహీయతీ**''తి ఆహ. యదగ్గేన బాహుసచ్చేన ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం పహీయతి, తదగ్గేన పరిపుచ్ఛకతావినయప్పకతఞ్ఞుతాహిపి తం పహీయతీతి దట్ఠబ్బం. వుద్ధసేవితా చ వుద్ధసీలితం ఆవహతీతి చేతసో వూపసమకరత్తా "ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చప్పహానకారీ"తి వుత్తం, వుద్ధతం పన అనపేక్ఖిత్వా కుక్కుచ్చవినోదకా వినయధరా కల్యాణమిత్తాతి వుత్తాతి దట్ఠబ్బం. విక్ఖేపో చ పబ్బజితానం యేభుయ్యేన కుక్కుచ్చహేతుకో హోతీతి ''**కప్పియాకప్పియపరిపుచ్ఛాబహులస్సా**''తిఆదినా వినయనయేనేవ పరిపుచ్ఛకతాదయో నిద్దిట్ఠా.

౨౦. దసమే బహుస్సుతానం ధమ్మసభావావబోధసమ్భవతో విచికిచ్ఛా అనవకాసా ఏవాతి ఆహ – ''**బాహుసచ్చేనపి...పే.... విచికిచ్ఛా పహీయతీ**''తి. కామం బాహుసచ్చపరిపుచ్ఛకతాహి సబ్బాపి అట్ఠవత్థుకా విచికిచ్ఛా పహీయతి, తథాపి రతనత్తయవిచికిచ్ఛామూలికా సేసవిచికిచ్ఛాతి ఆహ – ''**తీణి రతనాని ఆరబ్భ పరిపుచ్ఛాబహులస్సపీ**''తి. రతనత్తయగుణావబోధేహి "సత్థరి కఙ్ఖతీ"తిఆదివిచికిచ్ఛాయ అసమ్భవోతి. వినయే పకతఞ్ఞుతా "సిక్ఖాయ కఙ్ఖతీ"తి (ధ. స. ౧౦౦౮; విభ. ౯౧౫) వుత్తాయ విచికిచ్ఛాయ పహానం కరోతీతి ఆహ – ''**వినయే చిణ్ణవసీభావస్సపీ**''తి. **ఓకప్పనియసద్ధాసఙ్ఖాతఅధిమోక్ఖబహులస్సా**తి సద్ధేయ్యవత్థునో అనుప్పవిసనసద్ధాసఙ్ఖాతఅధిమోక్ఖేన అధిముచ్చనబహులస్స. అధిముచ్చనఞ్చ అధిమోక్ఖుప్పాదనమేవాతి దట్ఠబ్బం. సద్ధాయ వా తంనిన్నపోణతా అధిముత్తి అధిమోక్ఖో . నీవరణానం పచ్చయస్స చేవ పచ్చయఘాతస్స చ విభావితత్తా వుత్తం – ''**వట్టవివట్టం కథిత**''న్తి.

నీవరణప్పహానవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అకమ్మనియవగ్గవణ్ణనా

౨౧. తతియస్స పఠమే **అభావితన్తి** సమథవిపస్సనాభావనావసేన న భావితం తథా అభావితత్తా. తఞ్హి "అవడ్ఢిత"న్తి వుచ్చతి పటిపక్ఖాభిభవేన పరిబ్రూహనాభావతో. తేనాహ భగవా – "**అకమ్మనియం హోతీ**"తి.

౨౨. దుతియే వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో. **పఠమేతి** తతియవగ్గస్స పఠమసుత్తే. **వట్టవసేనాతి** విపాకవట్టవసేన. **తేభూమకవట్టన్తి** తేభూమకవిపాకవట్టం. **వట్టపటిలాభాయ కమ్మన్తి** విపాకవట్టస్స పటిలాభాయ ఉపనిస్సయభూతం కమ్మం, తస్స సహాయభూతం కిలేసవట్టమ్పి కమ్మగ్గహణేనేవ సఙ్గహితన్తి దట్ఠబ్బం. **వివట్టపటిలాభాయ కమ్మన్తి** వివట్టాధిగమస్స ఉపనిస్సయభూతం కమ్మం. యం పన చరిమభవనిబ్బత్తకం కమ్మం, తం వివట్టప్పటిలాభాయ కమ్మం హోతి, న హోతీతి? న హోతి వట్టపాదకభావతో. చరిమభవపటిసన్ధి వియ పన వివట్టూపనిస్సయోతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. న హి కదాచి తిహేతుకపటిసన్ధియా వినా విసేసాధిగమో సమ్భవతి. **ఇమేసు సుత్తేసూతి** ఇమేసు పన పఠమదుతియసుత్తేసు యథాక్కమం వట్టవివట్టమేవ కథితం.

౨౩. తతియే **అభావితన్తి** ఏత్థ భావనా నామ సమాధిభావనా. సా యత్థ ఆసఙ్కితబ్బా, తం కామావచరపఠమమహాకుసలచిత్తాదిఅభావితన్తి అధిప్పేతన్తి ఆహ – "**దేవమనుస్ససమ్పత్తియో**"తిఆది.

౨౪. చతుత్థే యస్మా **చిత్తన్తి** వివట్టవసేనేవ ఉప్పన్నచిత్తం అధిప్పేతం, తస్మా జాతిజరాబ్యాధిమరణసోకాదిదుక్ఖస్స అనిబ్బత్తనతో మహతో అత్థాయ సంవత్తతీతి యోజనా వేదితబ్బా.

౨౫-౨౬. పఞ్చమఛట్ఠేసు **ఉప్పన్నన్తి** అవిగతుప్పాదాదిఖణత్తయమ్పి అభావితం భావనారహితం అపాతుభూతమేవ పణ్డితసమ్మతస్స ఉప్పన్నకిచ్చస్స అసాధనతో యథా "అపుత్తో"తి. సో హి సమత్థో హుత్వా పితు పుత్తకిచ్చం అసాధేన్తో అపుత్తోతి లోకే వుచ్చతి, ఏవం సమ్పదమిదం. తేనాహ – "**కస్మా**"తిఆది. **తేసు ధమ్మేసూతి** లోకుత్తరపాదకజ్ఝానాదీసు. థేరో పన మత్థకప్పత్తమేవ భావితం చిత్తం దస్సేన్తో "**మగ్గచిత్తమేవా**"తి ఆహ.

౨౭-౨౮. సత్తమట్ఠమేసు **పునప్పునం అకతన్తి** భావనాబహులీకారవసేన పునప్పునం న కతం. **ఇమానిపి ద్వేతి** ఇమేసు ద్వీసు సుత్తేసు ఆగతాని ఇమానిపి ద్వే చిత్తాని.

౨౯-౩౦. నవమే **అధివహతీతి** ఆనేతి. **దుక్ఖేనాతి** కిచ్ఛేన. **దుప్పేసనతోతి** దుక్ఖేన పేసేతబ్బతో. మత్థకప్పత్తం విపస్సనాసుఖం పాకతికజ్ఝానసుఖతో సన్తతరపణీతతరమేవాతి ఆహ – "**ఝానసుఖతో విపస్సనాసుఖ**"న్తి. తేనాహ భగవా –

> "సుఞ్ఞాగారం పవిట్ఠస్స, సన్తచిత్తస్స భిక్ఖునో;
> అమానుసీ రతి హోతి, సమ్మా ధమ్మం విపస్సతో.
>
> "యతో యతో సమ్మసతి, ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం;
> లభతీ పీతిపామోజ్జం, అమతం తం విజానత"న్తి. (ధ॰ ప॰ ౩౭౪);

తణ్హి చిత్తం విస్సట్ఠఇన్దవజిరసదిసం అమోఘభావతో.

అకమ్మనియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అదన్తవగ్గవణ్ణనా

౩౧-౩౬. చతుత్థస్స పఠమే **అదన్తన్తి** చిత్తభావనాయ వినా **న** దన్తం. తేనాహ – ‘‘**సతిసంవరరహిత**’’న్తి. చతుత్థే తతియే వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో. పఞ్చమఛట్ఠేసు **పురిమసదిసోయేవాతి** తతియచతుత్థసదిసో ఏవ.

౩౭-౩౮. సత్తమట్ఠమేసు **ఉపమా పనేత్థాతి** యథా పఠమాదీసు అదన్తహత్థిఅస్సాదయో ఉపమాభావేన గహితా, ఏవమేత్థ సత్తమట్ఠమేసు ‘‘**అసంవుతఘరద్వారాదివసేన వేదితబ్బా**’’తి వుత్తం.

౩౯-౪౦. నవమదసమేసు **చతూహిపి పదేహీతి** అదన్తాదీహి చతూహి పదేహి యోజేత్వా నవమదసమాని సుత్తాని వుత్తానీతి యోజనా.

అదన్తవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పణిహితఅచ్ఛవగ్గవణ్ణనా

౪౧. పఞ్చమస్స పఠమే ఉపమావ ఓపమ్మం, సో ఏవ అత్థో, తస్మిం **ఓపమ్మత్థే** బోధేతబ్బే **నిపాతో. సేయ్యథాపీతి** యథాతి అత్థో. ఏత్థ చ తత్ర భగవా కత్థచి అత్థేన ఉపమం పరివారేత్వా దస్సేతి వత్థసుత్తే వియ, **పారిచ్ఛత్తకోపమ** (అ. ని. ౭.౬౯) **అగ్గిక్ఖన్ధోపమాది** (అ. ని. ౭.౭౨) సుత్తేసు వియ చ. కత్థచి ఉపమాయ అత్థం పరివారేత్వా దస్సేతి **లోణమ్బిలసుత్తే** (అ. ని. ౩.౧౦౧) వియ, **సువణ్ణకారసత్తసూరియోపమాది**సుత్తేసు (అ. ని. ౭.౬౬) వియ చ. ఇమస్మిం పన సాలిసూకోపమే ఉపమాయ అత్థం పరివారేత్వా దస్సేన్తో ‘‘**సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే**’’తిఆదిమాహాతి పోత్థకేసు లిఖన్తి, తం మజ్ఝిమట్ఠకథాయ వత్థసుత్తవణ్ణనాయ (మ. ని. అట్ఠ. ౧.౭౦) న సమేతి. తత్థ హి ఇదం వుత్తం –

> సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, వత్థన్తి ఉపమావచనమేవేతం. ఉపమం కరోన్తో చ భగవా కత్థచి పఠమంయేవ ఉపమం దస్సేత్వా పచ్ఛా అత్థం దస్సేతి, కత్థచి పఠమం అత్థం దస్సేత్వా పచ్ఛా ఉపమం, కత్థచి ఉపమాయ అత్థం పరివారేత్వా దస్సేతి, కత్థచి అత్థేన ఉపమం. తథా హేస ‘‘సేయ్యథాపిస్సు, భిక్ఖవే, ద్వే అగారా సద్వారా, తత్థ చక్ఖుమా పురిసో మజ్ఝే ఠితో పస్సెయ్యా’’తి సకలమ్పి దేవదూతసుత్తం (మ. ని. ౩.౨౬౧ ఆదయో) ఉపమం పఠమం దస్సేత్వా పచ్ఛా అత్థం దస్సేన్తో ఆహ. ‘‘తిరోకుట్టం తిరోపాకారం తిరోపబ్బతం అసజ్జమానో గచ్ఛతి, సేయ్యథాపి, ఆకాసే’’తిఆదినా పన నయేన సకలమ్పి ఇద్ధివిధం అత్థం పఠమం దస్సేత్వా పచ్ఛా ఉపమం దస్సేన్తో ఆహ. ‘‘సేయ్యథాపి, బ్రాహ్మణపురిసో సారత్థికో సారగవేసీ’’తిఆదినా (మ. ని. ౧.౩౧౪) నయేన సకలమ్పి చూళసారోపమసుత్తం ఉపమాయ అత్థం పరివారేత్వా దస్సేన్తో ఆహ. ‘‘ఇధ పన, భిక్ఖవే, ఏకచ్చే కులపుత్తా ధమ్మం పరియాపుణన్తి సుత్తం…పే… సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, పురిసో అలగద్దత్థికో’’తిఆదినా నయేన సకలమ్పి అలగద్దసుత్తం (మ. ని. ౧.౨౩౮) మహాసారోపమసుత్తన్తి ఏవమాదీని సుత్తాని అత్థేన ఉపమం పరివారేత్వా దస్సేన్తో ఆహ. స్వాయం ఇధ పఠమం ఉపమం దస్సేత్వా పచ్ఛా అత్థం దస్సేతీతి.

ఏత్థ హి **చూళసారోపమాదీ**సు (మ. ని. ౧.౩౧౨) పఠమం ఉపమం వత్వా తదనన్తరం ఉపమేయ్యత్థం వత్వా పున ఉపమం వదన్తో ఉపమాయ అత్థం పరివారేత్వా దస్సేతీతి వుత్తో. అలగద్దూపమసుత్తాదీసు పన అత్థం పఠమం వత్వా తదనన్తరం ఉపమం వత్వా పున అత్థం వదన్తో అత్థేన ఉపమం పరివారేత్వా దస్సేతీతి వుత్తో. తేనేవేత్థ లీనత్థప్పకాసినియం వుత్తం – ‘‘ఉపమేయ్యత్థం పఠమం వత్వా తదనన్తరం అత్థం వత్వా పున ఉపమం వదన్తో ఉపమాయ అత్థం పరివారేత్వా దస్సేతీ’’తి వుత్తో. **అత్థేన ఉపమం పరివారేత్వా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయోతి. ఇధ పన కత్థచి అత్థేన ఉపమం పరివారేత్వా దస్సేతి. ‘‘వత్థసుత్తే వియ పారిచ్ఛత్తకోపమఅగ్గిక్ఖన్ధోపమాదిసుత్తేసు వియ చా’’తి వుత్తం. తత్థ వత్థసుత్తే తావ ‘‘సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, వత్థం సంకిలిట్ఠం మలగ్గహితం, తమేనం రజకో యస్మిం యస్మిం రఙ్గజాతే ఉపసంహరేయ్య. యది నీలకాయ, యది పీతకాయ, యది లోహితకాయ, యది మఞ్జిట్ఠకాయ, దురత్తవణ్ణమేవస్స అపరిసుద్ధవణ్ణమేవస్స. తం కిస్స హేతు? అపరిసుద్ధత్తా, భిక్ఖవే, వత్థస్స. ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, చిత్తే సంకిలిట్ఠే దుగ్గతి పాటికఙ్ఖా’’తిఆదినా (మ. ని. ౧.౭౦) పఠమం ఉపమం దస్సేత్వా పచ్ఛా ఉపమేయ్యత్థో వుత్తో, న పన పఠమం అత్థం వత్వా తదనన్తరం ఉపమం దస్సేత్వా పున అత్థో వుత్తో. యేన కత్థచి అత్థేన ఉపమం పరివారేత్వా దస్సేతి. వత్థసుత్తే వియాతి వదేయ్య.

తథా పారిచ్ఛత్తకోపమేపి "యస్మిం, భిక్ఖవే, సమయే దేవానం తావతింసానం పారిచ్ఛత్తకో కోవిళారో పణ్డుపలాసో హోతి, అత్తమనా, భిక్ఖవే, దేవా తావతింసా, తస్మిం సమయే హోన్తి పణ్డుపలాసో దాని పారిచ్ఛత్తకో కోవిళారో, న చిరస్సేవ దాని పన్నపలాసో భవిస్సతి...పే.... ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, యస్మిం సమయే అరియసావకో అగారస్మా అనగారియం పబ్బజ్జాయ చేతేతి. పణ్డుపలాసో, భిక్ఖవే, అరియసావకో తస్మిం సమయే హోతీ"తిఆదినా (అం॰ ని॰ ౭.౬౯) పఠమం ఉపమం దస్సేత్వా పచ్ఛా అత్థో వుత్తో. అగ్గిక్ఖన్ధోపమే "పస్సథ నో తుమ్హే, భిక్ఖవే, అముం మహన్తం అగ్గిక్ఖన్ధం ఆదిత్తం సమ్పజ్జలితం సజోతిభూతన్తి. ఏవం, భన్తేతి. తం కిం మఞ్ఞథ, భిక్ఖవే, కతమం ను ఖో వరం యం అముం మహన్తం అగ్గిక్ఖన్ధం ఆదిత్తం సమ్పజ్జలితం సజోతిభూతం ఆలిఙ్గేత్వా ఉపనిసీదేయ్య వా ఉపనిపజ్జేయ్య వా, యం ఖత్తియకఞ్ఞం వా బ్రాహ్మణకఞ్ఞం వా గహపతికఞ్ఞం వా ముదుతలునహత్థపాదం ఆలిఙ్గేత్వా ఉపనిసీదేయ్య వా ఉపనిపజ్జేయ్య వా"తిఆదినా (అం॰ ని॰ ౭.౭౨) పఠమం ఉపమంయేవ దస్సేత్వా పచ్ఛా అత్థో వుత్తో, న పన పఠమం అత్థం వత్వా తదనన్తరం ఉపమం దస్సేత్వా పున అత్థో వుత్తో, తస్మా "కత్థచి అత్థేన ఉపమం పరివారేత్వా దస్సేతి వత్థసుత్తే వియ పారిచ్ఛత్తకోపమఅగ్గిక్ఖన్ధోపమాదిసుత్తేసు వియ చా"తి న వత్తబ్బం.

కేచి పనేత్థ ఏవం వణ్ణయన్తి "అత్థం పఠమం వత్వా పచ్ఛా చ ఉపమం దస్సేన్తో అత్థేన ఉపమం పరివారేత్వా దస్సేతి నామ, ఉపమం పన పఠమం వత్వా పచ్ఛా అత్థం దస్సేన్తో ఉపమాయ అత్థం పరివారేత్వా దస్సేతి నామ, తదుభయస్సపి ఆగతట్ఠానం నిదస్సేన్తో 'వత్థసుత్తే వియా'తిఆదిమాహా"తి. తమ్పి "కత్థచి అత్థేన ఉపమం పరివారేత్వా దస్సేతి వత్థసుత్తే వియ పారిచ్ఛత్తకోపమఅగ్గిక్ఖన్ధోపమాదిసుత్తేసు వియ చా"తి వత్తబ్బం, ఏవఞ్చ వుచ్చమానే "కత్థచి ఉపమాయ అత్థం పరివారేత్వా దస్సేతి లోణమ్బిలసుత్తే వియా"తి విసుం న వత్తబ్బం "అగ్గిక్ఖన్ధోపమాదిసుత్తే వియా"తి ఏత్థ ఆదిసద్దేనేవ సఙ్గహితత్తా. లోణమ్బిలసుత్తేపి హి –

"సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, పణ్డితో బ్యత్తో కుసలో సూదో రాజానం వా రాజమహామత్తం వా నానచ్చయేహి సూపేహి పచ్చుపట్ఠితో అస్స అమ్బిలగ్గేహిపి తిత్తకగ్గేహిపి కటుకగ్గేహిపి మధురగ్గేహిపి ఖారికేహిపి అఖారికేహిపి లోణికేహిపి అలోణికేహిపి.

"స ఖో సో, భిక్ఖవే, పణ్డితో బ్యత్తో కుసలో సూదో సకస్స భత్తుస్స నిమిత్తం ఉగ్గణ్హాతి 'ఇదం వా మే అజ్జ భత్తుసూపేయ్యం రుచ్చతి, ఇమస్స వా అభిహరతి, ఇమస్స వా బహుం గణ్హాతి, ఇమస్స వా వణ్ణం భాసతి. అమ్బిలగ్గం వా మే అజ్జ భత్తుసూపేయ్యం రుచ్చతి, అమ్బిలగ్గస్స వా అభిహరతి, అమ్బిలగ్గస్స వా బహుం గణ్హాతి, అమ్బిలగ్గస్స వా వణ్ణం భాసతి...పే.... అలోణికస్స వా వణ్ణం భాసతీ'తి. స ఖో సో, భిక్ఖవే, పణ్డితో బ్యత్తో కుసలో సూదో లాభీ చేవ హోతి అచ్ఛాదనస్స, లాభీ వేతనస్స, లాభీ అభిహారానం. తం కిస్స హేతు? తథా హి సో, భిక్ఖవే, పణ్డితో బ్యత్తో కుసలో సూదో సకస్స భత్తునిమిత్తం ఉగ్గణ్హాతి. ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, ఇధేకచ్చో పణ్డితో బ్యత్తో కుసలో భిక్ఖు కాయే కాయానుపస్సీ విహరతి...పే.... వేదనాసు...పే.... చిత్తే...పే.... ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సీ విహరతి ఆతాపీ సమ్పజానో సతిమా వినేయ్య లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్సం. తస్స ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సినో విహరతో చిత్తం సమాధియతి, ఉపక్కిలేసా పహీయన్తి, సో తం నిమిత్తం ఉగ్గణ్హాతి.

“స ఖో, భిక్ఖవే, పణ్డితో బ్యత్తో కుసలో భిక్ఖు లాభీ చేవ హోతి దిట్ఠేవ ధమ్మే సుఖవిహారానం, లాభీ హోతి సతిసమ్పజఞ్ఞస్స. తం కిస్స హేతు? తథా హి సో, భిక్ఖవే, పణ్డితో బ్యత్తో కుసలో భిక్ఖు సకస్స చిత్తస్స నిమిత్తం ఉగ్గణ్హాతీ”తి (సం॰ ని॰ ౫.౩౭౪) –

ఏవం పఠమం ఉపమం దస్సేత్వా పచ్ఛా అత్థో వుత్తో. “సువణ్ణకారసూరియోపమాదిసుత్తేసు వియ చా”తి ఇదఞ్చ ఉదాహరణమత్తేన సఙ్గహం గచ్ఛతి సువణ్ణకారసుత్తాదీసు పఠమం ఉపమాయ అదస్సితత్తా. ఏతేసు హి సువణ్ణకారోపమసుత్తే (అ॰ ని॰ ౩.౧౦౩) తావ –

“అధిచిత్తమనుయుత్తేన, భిక్ఖవే, భిక్ఖునా తీణి నిమిత్తాని కాలేన కాలం మనసి కాతబ్బాని, కాలేన కాలం సమాధినిమిత్తం మనసి కాతబ్బం, కాలేన కాలం పగ్గహనిమిత్తం మనసి కాతబ్బం, కాలేన కాలం ఉపేక్ఖానిమిత్తం మనసి కాతబ్బం. సచే, భిక్ఖవే, అధిచిత్తమనుయుత్తో భిక్ఖు ఏకన్తం సమాధినిమిత్తంయేవ మనసి కరేయ్య, ఠానం తం చిత్తం కోసజ్జాయ సంవత్తేయ్య. సచే, భిక్ఖవే, అధిచిత్తమనుయుత్తో భిక్ఖు ఏకన్తం పగ్గహనిమిత్తంయేవ మనసి కరేయ్య, ఠానం తం చిత్తం ఉద్ధచ్చాయ సంవత్తేయ్య. సచే, భిక్ఖవే, అధిచిత్తమనుయుత్తో భిక్ఖు ఏకన్తం ఉపేక్ఖానిమిత్తంయేవ మనసి కరేయ్య, ఠానం తం చిత్తం న సమ్మా సమాధియేయ్య ఆసవానం ఖయాయ. యతో చ ఖో, భిక్ఖవే, అధిచిత్తమనుయుత్తో భిక్ఖు కాలేన కాలం సమాధినిమిత్తం…పే॰… పగ్గహనిమిత్తం…పే॰… ఉపేక్ఖానిమిత్తం మనసి కరోతి, తం హోతి చిత్తం ముదుఞ్చ కమ్మనియఞ్చ పభస్సరఞ్చ, న చ పభఙ్గు, సమ్మా సమాధియతి ఆసవానం ఖయాయ.

“సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, సువణ్ణకారో వా సువణ్ణకారన్తేవాసీ వా ఉక్కం బన్ధేయ్య, ఉక్కం బన్ధిత్వా ఉక్కాముఖం ఆలిమ్పేయ్య, ఉక్కాముఖం ఆలిమ్పిత్వా సణ్డాసేన జాతరూపం గహేత్వా ఉక్కాముఖే పక్ఖిపేయ్య, ఉక్కాముఖే పక్ఖిపిత్వా కాలేన కాలం అభిధమతి, కాలేన కాలం ఉదకేన పరిప్ఫోసేతి, కాలేన కాలం అజ్ఝుపేక్ఖతి. సచే, భిక్ఖవే, సువణ్ణకారో వా సువణ్ణకారన్తేవాసీ వా తం జాతరూపం ఏకన్తం అభిధమేయ్య, ఠానం తం జాతరూపం దహేయ్య. సచే, భిక్ఖవే, సువణ్ణకారో వా సువణ్ణకారన్తేవాసీ వా తం జాతరూపం ఏకన్తం ఉదకేన పరిప్ఫోసేయ్య, ఠానం తం జాతరూపం నిబ్బాపేయ్య. సచే, భిక్ఖవే, సువణ్ణకారో వా సువణ్ణకారన్తేవాసీ వా తం జాతరూపం ఏకన్తం అజ్ఝుపేక్ఖేయ్య, ఠానం తం జాతరూపం న సమ్మా పరిపాకం గచ్ఛేయ్య. యతో చ ఖో, భిక్ఖవే, సువణ్ణకారో వా సువణ్ణకారన్తేవాసీ వా తం జాతరూపం కాలేన కాలం అభిధమతి, కాలేన కాలం ఉదకేన పరిప్ఫోసేతి, కాలేన కాలం అజ్ఝుపేక్ఖతి, తం హోతి జాతరూపం ముదుఞ్చ కమ్మనియఞ్చ పభస్సరఞ్చ, న చ పభఙ్గు, సమ్మా ఉపేతి కమ్మాయ. యస్సా యస్సా చ పిళన్ధనవికతియా ఆకఙ్ఖతి, యది పట్టికాయ యది కుణ్డలాయ యది గీవేయ్యకేన యది సువణ్ణమాలాయ, తఞ్చస్స అత్థం అనుభోతి.

“ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, అధిచిత్తమనుయుత్తేన భిక్ఖు…పే॰… సమ్మా సమాధియతి ఆసవానం ఖయాయ. యస్స యస్స చ అభిఞ్ఞాసచ్ఛికరణీయస్స ధమ్మస్స చిత్తం అభినిన్నామేతి అభిఞ్ఞాసచ్ఛికిరియాయ, తత్ర తత్రేవ సక్ఖిభబ్బతం పాపుణాతి సతి సతిఆయతనే”తి (అ॰ ని॰ ౩.౧౦౩) –

ఏవం పఠమం అత్థం దస్సేత్వా తదతన్తరం ఉపమం వత్వా పునపి అత్థో ఏవం పఠమం అత్థం దస్సేత్వా తదనన్తరం ఉపమం వత్వా పునపి అత్థో వుత్తో.

సత్తసూరియోపమే చ –

> "అనిచ్చా, భిక్ఖవే, సఙ్ఖారా, అధువా, భిక్ఖవే, సఙ్ఖారా, అనస్సాసికా, భిక్ఖవే, సఙ్ఖారా, యావఞ్చిదం, భిక్ఖవే, అలమేవ సబ్బసఙ్ఖారేసు నిబ్బిన్దితుం అలం విరజ్జితుం అలం విముచ్చితుం. సినేరు, భిక్ఖవే, పబ్బతరాజా చతురాసీతియోజనసహస్సాని ఆయామేన, చతురాసీతియోజనసహస్సాని విత్థారేన, చతురాసీతియోజనసహస్సాని మహాసముద్దే అజ్ఝోగాళ్హో, చతురాసీతియోజనసహస్సాని మహాసముద్దా అచ్చుగ్గతో. హోతి సో ఖో, భిక్ఖవే, సమయో, యం కదాచి కరహచి దీఘస్స అద్ధునో అచ్చయేన బహూని వస్సాని బహూని వస్ససతాని బహూని వస్ససహస్సాని బహూని వస్ససతసహస్సాని దేవో న వస్సతి, దేవే ఖో పన, భిక్ఖవే, అవస్సన్తే యే కేచిమే బీజగామభూతగామా ఓసధితిణవనప్పతయో, తే ఉస్సుస్సన్తి విసుస్సన్తి న భవన్తి. ఏవం అనిచ్చా, భిక్ఖవే, సఙ్ఖారా, ఏవం అధువా, భిక్ఖవే, సఙ్ఖారా"తిఆదినా (అ. ని. ౭.౬౬) –

పఠమం అత్థం దస్సేత్వా తదనన్తరం ఉపమం వత్వా పునపి అత్థో వుత్తో. అథ వా "సూరియస్స, భిక్ఖవే, ఉదయతో ఏతం పుబ్బఙ్గమం ఏతం పుబ్బనిమిత్తం, యదిదం అరుణుగ్గం. ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో అరియస్స అట్ఠఙ్గికస్స మగ్గస్స ఉప్పాదాయ ఏతం పుబ్బఙ్గమం ఏతం పుబ్బనిమిత్తం, యదిదం కల్యాణమిత్తతా"తి యదేతం **సంయుత్తనికాయే** (సం. ని. ౫.౪౯) ఆగతం, తం ఇధ సూరియోపమసుత్తన్తి అధిప్పేతం సియా. తమ్పి "కత్థచి ఉపమాయ అత్థం పరివారేత్వా దస్సేతీ"తి ఇమినా న సమేతి పఠమం ఉపమం వత్వా తదనన్తరం అత్థం దస్సేత్వా పున ఉపమాయ అవుత్తత్తా. పఠమమేవ హి తత్థ ఉపమా దస్సితా, "ఇమస్మిం పన సాలిసూకోపమే ఉపమాయ అత్థం పరివారేత్వా దస్సేన్తో సేయ్యథాపి, భిక్ఖవేతి ఆదిమాహా"తి. ఇదమ్పి వచనమసఙ్గహితం వత్థసుత్తస్స ఇమస్స చ విసేసాభావతో. ఉభయత్థాపి హి పఠమం ఉపమం దస్సేత్వా పచ్ఛా అత్థో వుత్తో , తస్మా ఏవమేత్థ పాఠేన భవితబ్బం "తత్ర భగవా కత్థచి పఠమంయేవ ఉపమం దస్సేత్వా పచ్ఛా అత్థం దస్సేతి వత్థసుత్తే వియ **పారిచ్ఛత్తకోపమ-** (అ. ని. ౭.౬౯) **అగ్గిక్ఖన్ధోపమాది**సుత్తేసు (అ. ని. ౭.౭౨) వియ చ, కత్థచి అత్థేన ఉపమం పరివారేత్వా దస్సేతి **సువణ్ణకారసత్తసూరియోపమాది**సుత్తేసు (అ. ని. ౭.౬౬) వియ, ఇమస్మిం పన సాలిసూకోపమే పఠమం ఉపమం దస్సేత్వా పచ్ఛా అత్థం దస్సేన్తో సేయ్యథాపి, భిక్ఖవేతి ఆదిమాహా"తి. అఞ్ఞథా **మజ్ఝిమట్ఠకథాయ** విరుజ్ఝతి. ఇధాపి చ పుబ్బేనాపరం న సమేతి. మజ్ఝిమట్ఠకథాయ వుత్తనయేనేవ వా ఇధాపి పాఠో గహేతబ్బో.

కణసదిసో సాలిఫలస్స తుణ్డే ఉప్పజ్జనకవాలో **సాలిసూకం,** తథా **యవసూకం**. సూకస్స తనుకభావతో భేదవతో భేదో నాతిమహా హోతీతి ఆహ – **''భిన్దిస్సతి, ఛవిం ఛిన్దిస్సతీతి అత్థో''**తి. యథా మిచ్ఛాఠపితసాలిసూకాది అక్కన్తమ్పి హత్థాదిం న భిన్దతి భిన్దితుం అయోగ్గభావేన ఠితత్తా, ఏవం ఆచయగామిచిత్తం అవిజ్జం న భిన్దతి భిన్దితుం అయోగ్గభావేన ఉప్పన్నత్తాతి ఇమమత్థం దస్సేతి **''మిచ్ఛాఠపితేనా''**తిఆదినా. **అట్ఠసు ఠానేసూతి** "దుక్ఖే అఞ్ఞాణ"న్తిఆదినా వుత్తేసు దుక్ఖాదీసు చతూసు సచ్చేసు పుబ్బన్తాదీసు చతూసు చాతి అట్ఠసు ఠానేసు. **ఘనబహలన్తి** చిరకాలపరిభావనాయ అతివియ బహలం. మహావిసయతాయ మహాపటిపక్ఖతాయ బహుపరివారతాయ బహుదుక్ఖతాయ చ మహతీ అవిజ్జాతి మహాఅవిజ్జా. తం

మహాఅవిజ్జం. మహాసద్దో హి బహుభావత్థోపి హోతి “మహాజనో”తిఆదీసు వియ. **తణ్హావానతో నిక్ఖన్తభావేనా**తి తత్థ తణ్హాయ అభావమేవ వదతి.

౪౨. దుతియే పాదేనేవ అవమద్దితే అక్కన్తన్తి వుచ్చమానే హత్థేన అవమద్దితం అక్కన్తం వియ అక్కన్తన్తి రుళ్హీ హోసాతి ఆహ – ‘‘**అక్కన్తన్తేవ వుత్త**’’న్తి. **అరియవోహారో**తి అరియదేసవాసీనం వోహారో. మహన్తం అగ్గహేత్వా అప్పమత్తకస్సేవ గహణే పయోజనం దస్సేతుం – ‘‘**కస్మా పనా**’’తిఆది ఆరద్ధం. తేన “వివట్టూపనిస్సయకుసలం నామ యోనిసో ఉప్పాదితం అప్పక”న్తి న చిన్తేతబ్బం, అనుక్కమేన లద్ధపచ్చయం హుత్వా వడ్ఢమానం ఖుద్దకనదీ వియ పక్ఖన్దమహోఘా సముద్దం, అనుక్కమేన నిబ్బానమహాసముద్దమేవ పురిసం పాపేతీతి దీపేతి. **పచ్చేకబోధిం బుద్ధభూమి**న్తి చ పచ్చత్తే ఉపయోగవచనం. **వట్టవివట్టం కథిత**న్తి యథాక్కమేన వుత్తం.

౪౩. తతియే **దోసేన పదుట్ఠచిత్త**న్తి సమ్పయుత్తధమ్మానం, యస్మిం సన్తానే ఉప్పజ్జతి, తస్స చ దూసనేన విససంసట్ఠపూతిముత్తసదిసేన దోసేన పదూసితచిత్తం. **అత్తనో చిత్తేనా**తి అత్తనో చేతోపరియఞాణేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన వా సహితేన చిత్తేన. **పరిచ్ఛిన్దిత్వా**తి ఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా . ఇట్ఠాకారేన ఏతీతి అయో, సుఖం. సబ్బసో అపేతో అయో ఏతస్స, ఏతస్మాతి వా **అపాయో,** కాయికస్స చేతసికస్స చ దుక్ఖస్స గతి పవత్తిట్ఠానన్తి **దుగ్గతి,** కారణావసేన వివిధం వికారేన చ నిపాతియన్తి ఏత్థాతి **వినిపాతో,** అప్పకోపి నత్థి అయో సుఖం ఏత్థాతి **నిరయో**తి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

౪౪. చతుత్థే **సద్ధాపసాదేన పసన్న**న్తి సద్ధాసఙ్ఖాతేన పసాదేన పసన్నం, న ఇన్ద్రియానం అవిప్పసన్నతాయ. **సుఖస్స గతి**న్తి సుఖస్స పవత్తిట్ఠానం. సుఖమేవేత్థ గచ్ఛన్తి, న దుక్ఖన్తి వా **సుగతి**. మనాపియరూపాదితాయ సహ అగ్గేహీతి **సగ్గం,** లోకం.

౪౫. పఞ్చమే పరిళాహవూపసమకరో రహదో ఏత్థాతి రహదో, ఉదకపుణ్ణో రహదో **ఉదకరహదో**. ఉదకం దహాతి ధారేతీతి **ఉదకదహో. ఆవిలో**తి కలలబహులతాయ ఆకులో. తేనాహ – ‘‘**అవిప్పసన్నో**’’తి. **లుళితో**తి వాతేన ఆలోళితో. తేనాహ – ‘‘**అపరిసణ్ఠితో**’’తి. వాతాభిఘాతేన వీచితరఙ్గమలసమాకులతాయ హి పరితో న సణ్ఠితో వా **అపరిసణ్ఠితో**. వాతాభిఘాతేన ఉదకస్స చ అప్పభావేన కలలీభూతో కద్దమభావప్పత్తోతి ఆహ – ‘‘**కద్దమీభూతో**’’తి. **సిప్పియో** ముత్తసిప్పిఆదయో. **సమ్బుకా** సఙ్ఖసలాకవిసేసా. **చరన్తమ్పి తిట్ఠన్తమ్పీ**తి యథాలాభవచనమేతం దట్ఠబ్బం. తమేవ హి యథాలాభవచనతం దస్సేతుం – ‘‘**ఏత్థా**’’తిఆది ఆరద్ధం.

పరియోనద్ధేనాతి పటిచ్ఛాదితేన. తయిదం కారణేన ఆవిలభావస్స దస్సనం. దిట్ఠధమ్మే ఇమస్మిం అత్తభావే భవో **దిట్ఠధమ్మికో,** సో పన లోకియోపి హోతి లోకుత్తరోపీతి ఆహ – ‘‘**లోకియలోకుత్తరమిస్సకో**’’తి. పేచ్చ సమ్పరేతబ్బతో **సమ్పరాయో,** పరలోకో. తేనాహ – ‘‘**సో హి పరత్థ అత్థోతి పరత్థో**’’తి. ఇతి ద్విధాపి సకసన్తతిపరియాపన్నో ఏవ గహితోతి ఇతరమ్పి సఙ్గహేత్వా దస్సేతుం – ‘‘**అపిచా**’’తిఆదిమాహ. **అయ**న్తి కుసలకమ్మపథసఙ్ఖాతో దసవిధో ధమ్మో. **సత్థన్తరకప్పావసానే**తి ఇదం తస్స ఆసన్నభావం సన్ధాయ వుత్తం. యస్స కస్సచి అన్తరకప్పస్సావసానేతి వేదితబ్బం. **అరియానం యుత్త**న్తి అరియానం అరియభావాయ యుత్తం, తతో ఏవ **అరియభావం కాతుం సమత్థం**. ఞాణమేవ ఞేయ్యస్స పచ్చక్ఖకరణట్ఠేన **దస్సన**న్తి ఆహ – ‘‘**ఞాణమేవ హీ**’’తిఆది. కిం పన తన్తి ఆహ – ‘‘**దిబ్బచక్ఖు**’’తిఆది.

౪౬. ఛట్ఠే **అచ్ఛో**తి తనుకో. తనుభావమేవ హి సన్ధాయ ''**అబహలో**''తి వుత్తం. యస్మా పసన్నో నామ అచ్ఛో న బహలో, తస్మా ''**పసన్నోతిపి వట్టతీ**''తి వుత్తం. **విప్పసన్నో**తి విసేసేన పసన్నో . సో పన సమ్మా పసన్నో నామ హోతీతి ఆహ – ''**సుట్ఠు పసన్నో**''తి. **అనావిలో**తి అకలుసో. తేనాహ – ''**పరిసుద్ధో**''తిఆది. **సఙ్ఖన్తి** ఖుద్దకసేవాలం, యం "తిలబీజక"న్తి వుచ్చతి. **సేవాలన్తి** కణ్ణికసేవాలం. **పణకన్తి** ఉదకమలం. చిత్తస్స ఆవిలభావో నీవరణహేతుకోతి ఆహ – ''**అనావిలేనాతి పఞ్చనీవరణవిముత్తేనా**''తి.

౪౭. సత్తమే **రుక్ఖజాతానీ**తి ఏత్థ జాతసద్దేన పదవడ్ఢనమేవ కతం యథా "కోసజాత"న్తి ఆహ – ''**రుక్ఖానమేవేతం అధివచన**''న్తి. **కోచి హి రుక్ఖో వణ్ణేన అగ్గో హోతి** యథా తం రత్తచన్దనాది. **కోచి గన్ధేన** యథా తం గోసీతచన్దనం. **కోచి రసేన** ఖదిరాది. **కోచి థద్ధతాయ** చమ్పకాది. మగ్గఫలావహతాయ విపస్సనావసేన **భావితమ్పి** గహితం. "తత్థ తత్థేవ సక్ఖిభబ్బతం పాపుణాతీ"తి (అ. ని. ౩.౧౦౩) వచనతో ''**అభిఞ్ఞాపాదకచతుత్థజ్ఝానచిత్తమేవ, ఆవుసో**''తి ఫుస్సమిత్తత్థేరో వదతి.

౪౮. అట్ఠమే చిత్తస్స పరివత్తనం ఉప్పాదనిరోధా ఏవాతి ఆహ – ''**ఏవం లహుం ఉప్పజ్జిత్వా లహుం నిరుజ్ఝనక**''న్తి. **అధిమత్తపమాణత్థే**తి అతిక్కన్తపమాణత్థే, పమాణాతీతతాయన్తి అత్థో. తేనాహ – ''**అతివియ న సుకరా**''తి. **చక్ఖువిఞ్ఞాణమ్పి అధిప్పేతమేవా**తి సబ్బస్సపి చిత్తస్స సమానఖణత్తా వుత్తం. చిత్తస్స అతివియ లహుపరివత్తిభావం థేరవాదేన దీపేతుం – ''**ఇమస్మిం పనత్థే**''తిఆది వుత్తం. **చిత్తసఙ్ఖారా**తి ససమ్పయుత్తం చిత్తం వదతి. **వాహసతానం ఖో, మహారాజ, వీహీనన్తి** పోత్థకేసు లిఖన్తి, "వాహసతం ఖో, మహారాజ, వీహీన"న్తి పన పాఠేన భవితబ్బం. **మిలిన్దపఞ్హేపి** (మి. ప. ౪.౧.౨) హి కత్థచి అయమేవ పాఠో దిస్సతి. "వాహసతాన"న్తి వా పచ్చత్తే సామివచనం బ్యత్తయేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **అడ్ఢచూళన్తి** థోకేన ఊనం ఉపడ్ఢం. కస్స పన ఉపడ్ఢన్తి? అధికారతో వాహస్సాతి విఞ్ఞాయతి. "అడ్ఢచుద్దస"న్తి కేచి. "అడ్ఢచతుత్థ"న్తి అపరే. సాధికం దియడ్ఢసతం వాహోతి దళ్హం కత్వా వదన్తి, వీమంసితబ్బం. చతునాళికో **తుమ్బో. పుచ్ఛాయ అభావేనాతి** "సక్కా పన, భన్తే, ఉపమం కాతు"న్తి ఏవం పవత్తాయ పుచ్ఛాయ అభావేన **న కతా ఉపమా. ధమ్మదేసనాపరియోసానే**తి సన్నిపతితపరిసాయ యథారద్ధధమ్మదేసనాయ పరియోసానే.

౪౯. నవమే **పభస్సర**న్తి పరియోదాతం సభావపరిసుద్ధట్ఠేన. తేనాహ – ''**పణ్డరం పరిసుద్ధ**''న్తి. పభస్సరతాదయో నామ వణ్ణధాతుయం లబ్భనకవిసేసాతి ఆహ – ''**కిం పన చిత్తస్స వణ్ణో నామ అత్థీ**''తి? ఇతరో అరూపతాయ "నత్థీ"తి పటిక్ఖిపిత్వా పరియాయకథా అయం తాదిసస్స చిత్తస్స పరిసుద్ధభావనాదీపనాయాతి దస్సేన్తో ''**నీలాదీన**''న్తిఆదిమాహ. తథా హి "సో ఏవం సమాహితే చిత్తే పరిసుద్ధే పరియోదాతే"తి (దీ. ని. ౧.౨౪౩-౨౪౪; మ. ని. ౧.౩౮౪-౩౮౬, ౪౩౧-౪౩౩; పారా. ౧౨-౧౩) వుత్తం . తేనేవాహ – ''**ఇదమ్పి నిరుపక్కిలేసతాయ పరిసుద్ధన్తి పభస్సర**''న్తి. కిం పన భవఙ్గచిత్తం నిరుపక్కిలేసన్తి? ఆమ సభావతో నిరుపక్కిలేసం, ఆగన్తుకఉపక్కిలేసవసేన పన సియా ఉపక్కిలిట్ఠం. తేనాహ – ''**తఞ్చ ఖో**''తిఆది. తత్థ అత్తనో తేసఞ్చ భిక్ఖూనం పచ్చక్ఖభావతో పుబ్బే "ఇద"న్తి వత్వా ఇదాని పచ్చామసనవసేన ''**త**''న్తి ఆహ. చ-సద్దో అత్థూపనయనే. ఖో-సద్దో వచనాలఙ్కారే, అవధారణే వా. వక్ఖమానస్స అత్థస్స నిచ్ఛితభావతో భవఙ్గచిత్తేన సహావట్ఠానాభావతో ఉపక్కిలేసానం ఆగన్తుకతాతి ఆహ – ''**అసహజాతేహీ**''తిఆది. రాగాదయో ఉపేచ్చ చిత్తసన్తానం కిలిస్సన్తి విబాధేన్తి ఉపతాపేన్తి చాతి ఆహ – ''**ఉపక్కిలేసేహీతి రాగాదీహీ**''తి. భవఙ్గచిత్తస్స నిప్పరియాయతో ఉపక్కిలేసేహి ఉపక్కిలిట్ఠతా నామ నత్థి అసంసట్ఠభావతో, ఏకసన్తతిపరియాపన్నతాయ పన సియా ఉపక్కిలిట్ఠతాపరియాయోతి ఆహ – ''**ఉపక్కిలిట్ఠం నామాతి వుచ్చతీ**''తి. ఇదాని తమత్థం ఉపమాయ విభావేతుం ''**యథా హీ**''తిఆదిమాహ. తేన భిన్నసన్తానగతాయపి నామ

ఇరియాయ లోకే గారయ్హతా దిస్సతి, పగేవ ఏకసన్తానగతాయ ఇరియాయాతి ఇమం విసేసం దస్సేతి. తేనాహ – **‘‘జవనక్ఖణే…పే…. ఉపక్కిలిట్ఠం నామ హోతీ’’**తి.

౨౦. దసమే **భవఙ్గచిత్తమేవ చిత్త**న్తి ‘‘పభస్సరమిదం, భిక్ఖవే, చిత్త’’న్తి వుత్తం భవఙ్గచిత్తమేవ. యదగ్గేన భవఙ్గచిత్తం తాదిసపచ్చయసమవాయే ఉపక్కిలిట్ఠం నామ వుచ్చతి, తదగ్గేన తబ్బిధురపచ్చయసమవాయే ఉపక్కిలేసతో విముత్తన్తి వుచ్చతి. తేనాహ – **‘‘ఉపక్కిలేసేహి విప్పముత్తం నామ హోతీ’’**తి. సేసమేత్థ నవమసుత్తే వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బం.

పణిహితఅచ్ఛవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అచ్ఛరాసఙ్ఘాతవగ్గవణ్ణనా

౫౧. ఛట్ఠస్స పఠమే **అస్సుతవా**తి ఏత్థ “సాధు పఞ్ఞాణవా నరో”తిఆదీసు (జా॰ ౨.౧౮.౧౦౧) అత్థితామత్తస్స బోధకో వా-సద్దో. “సీలవా హోతి కల్యాణధమ్మో”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౩౮౧) పసంసావిసిట్ఠాయ అత్థితాయ. “పఞ్ఞవా హోతి ఉదయత్థగామినియా పఞ్ఞాయ సమన్నాగతో”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౩౧౭; మ॰ ని॰ ౨.౨౫) అతిసయత్థవిసిట్ఠాయ అత్థితాయ, తస్మా యస్స పసత్థం అతిసయేన వా సుతం అత్థి, సో సుతవా, సంకిలేసవిద్ధంసనసమత్థం పరియత్తిధమ్మస్సవనం, తం సుత్వా తథత్తాయ పటిపత్తి చ “సుతవా”తి ఇమినా పదేన పకాసితా. సోతబ్బయుత్తం సుత్వా కత్తబ్బనిప్ఫత్తివసేన సుణీతి వా సుతవా, తప్పటిక్ఖేపేన న సుతవాతి **అస్సుతవా**.

అయఞ్హి అకారో “అహేతుకా ధమ్మా (ధ॰ స॰ ౨ దుకమాతికా), అభిక్ఖుకో ఆవాసో”తిఆదీసు (పాచి॰ ౧౦౪౭) తంసమాయోగనివత్తియం దిట్ఠో. “అప్పచ్చయా ధమ్మా”తి (ధ॰ స॰ ౭ దుకమాతికా) తంసమ్బన్ధిభావనివత్తియం. పచ్చయుప్పన్నఞ్హి పచ్చయసమ్బన్ధీతి అపచ్చయుప్పన్నత్తా అతంసమ్బన్ధితా ఏత్థ జోతితా. “అనిదస్సనా ధమ్మా”తి (ధ॰ స॰ ౯ దుకమాతికా) తంసభావనివత్తియం. నిదస్సనఞ్హి ఏత్థ దట్ఠబ్బతా. అథ వా పస్సతీతి నిదస్సనం, చక్ఖువిఞ్ఞాణం. తగ్గహేతబ్బతానివత్తియం, తథా “అనాసవా ధమ్మా”తి (ధ॰ స॰ ౧౫ దుకమాతికా). “అప్పటిఘా ధమ్మా (ధ॰ స॰ ౧౦ దుకమాతికా) అనారమ్మణా ధమ్మా”తి (ధ॰ స॰ ౫౫ దుకమాతికా) తంకిచ్చనివత్తియం. “అరూపినో ధమ్మా అచేతసికాధమ్మా”తి తంసభావనివత్తియం. తదఞ్ఞతా హి ఇధ పకాసితా. “అమనుస్సో”తి తబ్భావమత్తనివత్తియం. మనుస్సత్తమత్తం నత్థి, అఞ్ఞం తంసదిసన్తి. సదిసతా హి ఏత్థ సూచితా. “అస్సమణో సమణపటిఞ్ఞో అబ్రహ్మచారీ బ్రహ్మచారిపటిఞ్ఞో”తి (అ॰ ని॰ ౩.౧౩) చ తంసమ్భావనీయగుణనివత్తియం. గరహా హి ఇధ ఞాయతి. “కచ్చి భోతో అనామయం (జా॰ ౧.౧౫.౧౪౬; ౨.౨౦.౧౨౯) అనుదరా కఞ్ఞా”తి చ తదనప్పభావనివత్తియం. “అనుప్పన్నా ధమ్మా”తి (ధ॰ స॰ ౧౭ తికమాతికా) తంసదిసభావనివత్తియం. అతీతానఞ్హి ఉప్పన్నపుబ్బత్తా ఉప్పాదిధమ్మానఞ్చ పచ్చయేకదేససిద్ధియా ఆరద్ధుప్పాదభావతో కాలవినిముత్తస్స చ విజ్జమానత్తా ఉప్పన్నానుకూలతా, పగేవ పచ్చుప్పన్నానన్తి తబ్బిధురతా హేత్థ విఞ్ఞాయతి. “అసేక్ఖా ధమ్మా”తి (ధ॰ స॰ ౧౧ తికమాతికా) తదపరియోసాననివత్తియం. తన్నిట్ఠానఞ్హేత్థ పకాసితన్తి ఏవం అనేకేసం అత్థానం జోతకో. ఇధ పన “అరూపినో ధమ్మా (ధ॰ స॰ ౧౧ దుకమాతికా), అచేతసికా ధమ్మా”తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౫౭ దుకమాతికా) వియ తంసభావనివత్తియం దట్ఠబ్బో, అఞ్ఞత్థేతి అత్థో. ఏతేనస్స సుతాదిఞాణవిరహం దస్సేతి. తేన వుత్తం – **‘‘ఆగమాధిగమాభావా ఞేయ్యో అస్సుతవా ఇతీ’’**తి.

ఇదాని తస్సత్థం వివరన్తో **‘‘యో హీ’’**తిఆదిమాహ. తత్థ యస్మా ఖన్ధధాతాదికోసల్లేనపి ఉపక్కిలేసఉపక్కిలిట్ఠానం జాననహేతుభూతం బాహుసచ్చం హోతి. యథాహ – “కిత్తావతా ను ఖో, భన్తే, బహుస్సుతో హోతి? యతో ఖో, భిక్ఖు, ఖన్ధకుసలో హోతి. ధాతు…పే.… ఆయతన…పే.… పటిచ్చసముప్పాదకుసలో హోతి. ఏత్తావతా ఖో, భిక్ఖు, బహుస్సుతో హోతీ”తి. తస్మా **‘‘యస్స చ ఖన్ధధాతుఆయతనపచ్చయాకారసతిపట్ఠానాదీసూ’’**తిఆది వుత్తం. తత్థ వాచుగ్గతకరణం **ఉగ్గహో**. అత్థపరిపుచ్ఛనం **పరిపుచ్ఛా**. కుసలేహి సహ చోదనాపరిహారణవసేన వినిచ్ఛయకరణం **వినిచ్ఛయో**. ఆచరియే పన

పయిరుపాసిత్వా అత్థధమ్మానం ఆగమనం సుతమయఞాణవసేన అవబుజ్ఝనం **ఆగమో**. మగ్గఫలనిబ్బానానం సచ్ఛికిరియా **అధిగమో**.

బహూనం నానప్పకారానం సక్కాయదిట్ఠాదీనం అవిహతత్తా తా జనేన్తి, తాహి వా జనితాతి **పుథుజ్జనా**. అవిఘాతమేవ వా జన-సద్దో వదతి. **పుథు సత్థారానం ముఖుల్లోకికాతి** ఏత్థ పుథూ జనా సత్థుపటిఞ్ఞా ఏతేసన్తి **పుథుజ్జనా**. **సబ్బగతీహి అవుట్ఠితాతి** ఏత్థ జనేతబ్బా, జాయన్తి వా ఏత్థ సత్తాతి జనా, గతియో, తా పుథూ ఏతేసన్తి **పుథుజ్జనా**. ఇతో పరే జాయన్తి ఏతేహీతి జనా, అభిసఙ్ఖారాదయో, తే ఏతేసం పుథూ విజ్జన్తీతి **పుథుజ్జనా**. అభిసఙ్ఖారాదిఅత్థో ఏవ వా జన-సద్దో దట్ఠబ్బో. **ఓఘా** కామోఘాదయో. రాగగ్గిఆదయో **సన్తాపా**. తే ఏవ సబ్బేపి వా కిలేసా **పరిళాహా**. **పుథు పఞ్చసు కామగుణేసు రత్తాతి** ఏత్థ జాయతీతి జనో, రాగో గేధోతి ఏవమాదికో, పుథు జనో ఏతేసన్తి **పుథుజ్జనా**. పుథూసు జనా జాతా రత్తాతి ఏవం రాగాదిఅత్థో ఏవ వా జన-సద్దో దట్ఠబ్బో.

రత్తాతి వత్థం వియ రఙ్గజాతేన చిత్తస్స విపరిణామకరేన ఛన్దరాగేన రత్తా సారత్తా. **గిద్ధాతి** అభికఙ్ఖనసభావేన అభిగిజ్ఝనేన గిద్ధా గేధం ఆపన్నా. **గధితాతి** గన్థితా వియ దుమ్మోచనీయభావేన తత్థ పటిబద్ధా. **ముచ్ఛితాతి** కిలేసవసేన విసఞ్ఞీభూతా వియ అనఞ్ఞకిచ్చా మోహమాపన్నా. **అజ్ఝోపన్నాతి** అనఞ్ఞసాధారణే వియ కత్వా గిలిత్వా పరినిట్ఠాపేత్వా ఠితా. **లగ్గాతి** వఙ్కకణ్టకే వియ ఆసత్తా, మహాపలిపే యావ నాసికగ్గా పలిపన్నపురిసో వియ ఉద్ధరితుం అసక్కుణేయ్యభావేన నిముగ్గా . **లగ్గితాతి** మక్కటాలేపే ఆలగ్గభావేన సమ్మసితో వియ మక్కటో పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం వసేన ఆలగ్గితా. **పలిబుద్ధాతి** సమ్బద్ధా, ఉపద్దుతా వా. **ఆవుతాతి** ఆవరితా. **నివుతాతి** నివారితా. **ఓవుతాతి** పలిగుణ్ఠితా, పరియోనద్ధా వా. **పిహితాతి** పిదహితా. **పటిచ్ఛన్నాతి** ఛాదితా. **పటికుజ్జితాతి** హేట్ఠాముఖజాతా.

"అస్సుతవా"తి ఏతేన అవిజ్జన్ధతా వుత్తాతి ఆహ – "**అన్ధపుథుజ్జనో వుత్తో**"తి. **చిత్తట్ఠితి చిత్తపరిగ్గహో నత్థీతి** యాయ పటిపత్తియా చిత్తస్స ఉపక్కిలేసం తతో విప్పముత్తిఞ్చ యథాసభావతో జానేయ్య, సా చిత్తభావనా చిత్తట్ఠితి. ఏకారమ్మణే సుట్ఠు సమాధానవసేన అవట్ఠితిం పాదకం కత్వా పవత్తితా సమ్పయుత్తధమ్మేహి నిస్సయారమ్మణేహి చ సద్ధిం చిత్తస్స పరిగ్గహసఙ్ఖాతా విపస్సనాభావనాపి నత్థి, యాయ వుత్తమత్థం యథాసభావతో జానేయ్య.

౨.౨. దుతియే **సుతవాతి** పదస్స అత్థో అనన్తరసుత్తే వుత్తోయేవ. **అరియసావకోతి** ఏత్థ చతుక్కం సమ్భవతీతి తం దస్సేతుం – "**అత్థి అరియో**"తిఆది ఆరద్ధం. పచ్చేకం సచ్చాని బుద్ధవన్తోతి **పచ్చేకబుద్ధా**. నను సబ్బేపి అరియా పచ్చేకమేవ సచ్చాని పటివిజ్ఝన్తి ధమ్మస్స పచ్చత్తవేదనీయభావతో? నయిదమీదిసం పటివేధం సన్ధాయ వుత్తం. యథా పన సావకా అఞ్ఞేసం నిస్సయేన సచ్చాని పటివిజ్ఝన్తి పరతోఘోసేన వినా తేసం దస్సనమగ్గస్స అనుప్పజ్జనతో. యథా చ సమ్మాసమ్బుద్ధా అఞ్ఞేసం నిస్సయభావేన సచ్చాని అభిసమ్బుజ్ఝన్తి, న ఏవమేతే, ఏతే పన అపరనేయ్యా హుత్వా అపరనాయకభావేన సచ్చాని పటివిజ్ఝన్తి. తేన వుత్తం – "పచ్చేకం సచ్చాని బుద్ధవన్తోతి పచ్చేకబుద్ధా"తి.

అత్థి సావకో న అరియోతి ఏత్థ పోథుజ్జనికాయ సద్ధాయ రతనత్తయే అభిప్పసన్నో సద్ధోపి గహితో ఏవ. **గిహీ అనాగతఫలోతి** ఇదం పన నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం. యథావుత్తపుగ్గలో హి సరణగమనతో పట్ఠాయ సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నో ఇచ్చేవ వత్తబ్బతం లభతి. స్వాయమత్థో **దక్ఖిణావిసుద్ధిసుత్తేన** (మ. ని. ౩.౩౭౬ ఆదయో) దీపేతబ్బో. **సుతవాతి** ఏత్థ వుత్తఅత్థో నామ అత్తహితపరహితప్పటిపత్తి, తస్స వసేన సుతసమ్పన్నో. యం

సన్ధాయ వుత్తం – "నో చ హోతి సుతేన ఉపపన్నో, అప్పమ్పి చే సహితం భాసమానో"తి చ ఆది. **అరియసావకోతి వేదితబ్బో**తి అరియస్స భగవతో ధమ్మస్సవనకిచ్చే యుత్తప్పయుత్తభావతో వుత్తం. ఉపక్కిలేసేహి విప్పముత్తి అనుపక్కిలిట్ఠతా, తస్సా యథాసభావజాననం దళ్హతరాయ ఏవ చిత్తభావనాయ సతి హోతి, న అఞ్ఞథాతి "**బలవవిపస్సనా కథితా**"తి వుత్తం.

౨౩. తతియే **అగ్గిక్ఖన్ధోపమసుత్తన్తఅట్ఠుప్పత్తియన్తి** అగ్గిక్ఖన్ధోపమసుత్తే (అ॰ ని॰ ౭.౭౨) దేసనాఅట్ఠుప్పత్తియం . తందేసనాహేతుకఞ్హి ఏకచ్చానం భిక్ఖూనం మిచ్ఛాపటిపత్తిం నిమిత్తం కత్వా భగవా ఇమం సుత్తం దేసేసి. **అవిజహితమేవ హోతి** సబ్బకాలం సుప్పతిట్ఠితసతిసమ్పజఞ్ఞత్తా. యస్మా బుద్ధానం రూపకాయో బాహిరబ్భన్తరేహి మలేహి అనుపక్కిలిట్ఠో సుధోతజాతిమణిసదిసో, తస్మా వుత్తం – "**ఉపట్ఠాకానుగ్గహత్థం సరీరఫాసుకత్థఞ్చా**"తి. **వీతినామేత్వాతి** ఫలసమాపత్తీహి వీతినామేత్వా. కాలపరిచ్ఛేదవసేన వివిత్తాసనే వీతినామనం వివేకనిన్నతాయ చేవ పరేసం దిట్ఠానుగతిఆపజ్జనత్థఞ్చ. **నివాసేత్వాతి** విహారనివాసనపరివత్తనవసేన నివాసేత్వా. కదాచి ఏకకస్స, కదాచి భిక్ఖుసఙ్ఘపరివుతస్స, కదాచి పకతియా, కదాచి పాటిహారియేహి వత్తమానేహి చ గామప్పవేసో తథా తథా వినేతబ్బపుగ్గలవసేన. **ఉపసంహరిత్వాతి** హిమవన్తాదీసు పుప్ఫితరుక్ఖాదితో ఆనేత్వా. ఓణతుణ్ణతాయ భూమియా సత్థు పదనిక్ఖేపసమయే సమభావాపత్తి, సుఖసమ్ఫస్సవికసితపదుమసమ్పటిచ్ఛనఞ్చ సుప్పతిట్ఠితపాదతాయ నిస్సన్దఫలం, న ఇద్ధినిమ్మానం. నిదస్సనమత్తఞ్చేతం సక్ఖరాకథలకణ్టకసఙ్కలలాదిఅపగమో సుచిభావాపత్తీతి ఏవమాదీనమ్పి తదా లబ్భనతో.

ఇన్దఖీలస్స అన్తో ఠపితమత్తేతి ఇదం యావదేవ వేనేయ్యజనవినయత్థాయ సత్థు పాటిహారియం పవత్తన్తి కత్వా వుత్తం. **దక్ఖిణపాదేతి** ఇదం బుద్ధానం సబ్బపదక్ఖిణతాయ. "**ఛబ్బణ్ణరస్మియో**"తి వత్వాపి "**సువణ్ణరసపిఞ్జరాని వియా**"తి ఇదం బుద్ధానం సరీరే పీతాభాయ యేభుయ్యతాయ వుత్తం. **మధురేనాకారేన సద్దం కరోన్తి** దట్ఠబ్బసారస్స దిట్ఠతాయ. భేరిఆదీనం పన సద్దాయనం ధమ్మతావ. **పటిమానేన్తీతి** "సుదుల్లభం ఇదం అజ్జ అమ్హేహి లబ్భతి, యే మయం ఈదిసేన పణీతేన ఆహారేన భగవన్తం ఉపట్ఠహామా"తి పతీతమానసా మానేన్తి పూజేన్తి. **తేసం సన్తానాని ఓలోకేత్వాతి** తేసం తథా ఉపట్ఠాకానం పుగ్గలానం అతీతే ఏతరహి చ పవత్తచిత్తసన్తానాని ఓలోకేత్వా. అరహత్తే పతిట్ఠహన్తీతి సమ్బన్ధో. **తత్థాతి** విహారే. **గన్ధమణ్డలమాళేతి** చతుజ్జాతియగన్ధేన కతపరిభణ్డే మణ్డలమాళే.

దుల్లభా ఖణసమ్పత్తీతి సతిపి మనుస్సత్తప్పటిలాభే పతిరూపదేసవాసఇన్ద్రియావేకల్లసద్ధాపటిలాభాదయో గుణా దుల్లభాతి అత్థో. **చాతుమహారాజిక...పే.... వసవత్తిభవనం గచ్ఛన్తీతి** ఇదం తత్థ సుఞ్ఞవిమానాని సన్ధాయ వుత్తం. భగవా గన్ధకుటిం పవిసిత్వా పచ్ఛాభత్తం తయో భాగే కత్వా పఠమభాగే సచే ఆకఙ్ఖతి, దక్ఖిణేన పస్సేన సీహసేయ్యం కప్పేతి. సచే ఆకఙ్ఖతి, బుద్ధాచిణ్ణఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జతి. అథ యథాకాలపరిచ్ఛేదం తతో వుట్ఠహిత్వా దుతియభాగే పచ్ఛిమయామే తతియకోట్ఠాసే వియ లోకం వోలోకేతి వేనేయ్యానం ఞాణపరిపాకం పస్సితుం. తేనాహ – "**సచే ఆకఙ్ఖతీ**"తిఆది.

కాలయుత్తన్తి పత్తకల్లం, "ఇమిస్సా వేలాయ ఇమస్స ఏవం వత్తబ్బ"న్తి తంకాలానురూపం. **సమయయుత్తన్తి** తస్సేవ వేవచనం, అట్ఠుప్పత్తిఅనురూపం వా. **సమయయుత్తన్తి** వా అరియసమయసంయుత్తం. దేసకాలానురూపమేవ హి బుద్ధా భగవన్తో ధమ్మం దేసేన్తి, దేసేన్తా చ అరియసమ్మతం పటిచ్చసముప్పాదనయం దీపేన్తావ దేసేన్తి. అథ వా **సమయయుత్తన్తి** హేతూదాహరణసహితం. కాలేన సాపదేసఞ్హి భగవా ధమ్మం దేసేతి, **కాలం విదిత్వా పరిసం ఉయ్యోజేతి, న** యావ సమన్ధకారా ధమ్మం దేసేతి.

ఉతుం గణ్హాపేతి, న పన మలం పక్ఖాలేతీతి అధిప్పాయో. న హి భగవతో కాయే రజోజల్లం ఉపలిమ్పతీతి. **తతో తతోతి** అత్తనో అత్తనో దివాట్ఠానాదితో. **ఓకాసం లభమానాతి** పురేభత్తపచ్ఛాభత్తపురిమయామేసు ఓకాసం అలభిత్వా ఇదాని మజ్ఝిమయామే ఓకాసం లభమానా, భగవతా వా కతోకాసతాయ ఓకాసం లభమానా. పచ్ఛాభత్తస్స తీసు భాగేసు పఠమభాగే సీహసేయ్యకప్పనం ఏకన్తికం న హోతీతి ఆహ – ''**పురేభత్తతో పట్ఠాయ నిసజ్జాపీళితస్స సరీరస్సా**''తి. తేనేవ హి తత్థ "సచే ఆకఙ్ఖతీ"తి తదా సీహసేయ్యకప్పనస్స అనిబద్ధతా విభావితా. **కిలాసుభావో** పరిస్సమో . సీహసేయ్యం కప్పేతి సరీరస్స కిలాసుభావమోచనత్థన్తి యోజేతబ్బం. **బుద్ధచక్ఖునా లోకం వోలోకేతీతి** ఇదం పచ్ఛిమయామే భగవతో బహులం ఆచిణ్ణవసేన వుత్తం. అప్పేకదా అవసిట్ఠబలఞాణేహి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేనేవ చ భగవా తమత్థం సాధేతీతి.

ఇమస్మింయేవ కిచ్చేతి పచ్ఛిమయామకిచ్చే. బలవతా పచ్చనుతాపేన సంవడ్ఢమానేన కరజకాయే మహాపరిళాహో ఉప్పజ్జతీతి ఆహ – ''**నామకాయే సన్తత్తే కరజకాయో సన్తత్తో**''తి. **నిధానగతన్తి** సన్నిచితలోహితం సన్ధాయ వుత్తం. **ఉణ్హం లోహితం ముఖతో ఉగ్గఞ్ఛీతి** లోహితం ఉణ్హం హుత్వా ముఖతో ఉగ్గఞ్ఛి. **ఠానన్తి** భిక్ఖుపటిఞ్ఞం. **తం పాపం వడ్ఢమానన్తి** భిక్ఖుపటిఞ్ఞాయ అవిజహితత్తా తథా పవడ్ఢమానపాపం. అన్తిమవత్థుఅజ్ఝాపన్నానమ్పి ఉపాయేన పవత్తియమానో యోనిసోమనసికారో సాత్థకో హోతియేవాతి దస్సేన్తో ''**జాతసంవేగా**''తిఆదిమాహ. **అహో సల్లేఖితన్తి** అహో అతివియ సల్లేఖేన ఇతం పవత్తం. **కాసావపజ్జోతోతి** భిక్ఖూనం బహుభావతో ఇతో చితో చ విచరన్తానం తేసం కాసావజుతియా పజ్జోతితో. **ఇసివాతపరివాతోతి** సీలక్ఖన్ధాదీనం నిబ్బానస్స చ ఏసనతో ఇసీనం భిక్ఖూనం గుణగన్ధేన చేవ గుణగన్ధవాసితేన సరీరగన్ధేన చ పరితో సమన్తతో వాయితో.

ధమ్మసంవేగో ఉప్పజ్జి అనావజ్జనేన పుబ్బే తస్స అత్థస్స అసంవిదితత్తా. **ధమ్మసంవేగోతి** చ తాదిసే అత్థే ధమ్మతావసేన ఉప్పజ్జనకం సహోత్తప్పఞాణం. **అస్సాసట్ఠానన్తి** చిత్తస్సాసకారణం కమ్మట్ఠానం. సబ్బేసం కిచ్చానం పుబ్బభాగో **సబ్బపుబ్బభాగో**. "సబ్బే సత్తా అవేరా హోన్తూ"తిఆదినా హి చిత్తస్స పట్ఠానం ఉపట్ఠానం **హితఫరణం**. ఇతరం ఇతో థోకం మహన్తన్తి కత్వా ఇదం ''**చూళచ్ఛరాసఙ్ఘాతసుత్త**''న్తి వుత్తం. అచ్ఛరాసఙ్ఘాతో వుచ్చతి అఙ్గులిఫోటనక్ఖణో అక్ఖినిమిసకాలో, యో ఏకస్స అక్ఖరస్స ఉచ్చారణక్ఖణో. తేనాహ – ''**ద్వే అఙ్గులియో పహరిత్వా సద్దకరణమత్త**''న్తి. **సబ్బసత్తానం హితఫరణచిత్తన్తి** సబ్బేసమ్పి సత్తానం సమ్మదేవ హితేసితవసేన పవత్తచిత్తం. **ఆవజ్జేన్తో ఆసేవతీతి** హితేసితవసేన ఆవజ్జేన్తో. ఆవజ్జనేన ఆభుజన్తోపి ఆసేవతి నామ ఞాణవిప్పయుత్తేన. **జానన్తోతి** తథా ఞాణమత్తం ఉప్పాదేన్తోపి. **పస్సన్తోతి** తథా ఞాణచక్ఖునా పచ్చక్ఖతో వియ విపస్సన్తోపి. **పచ్చవేక్ఖన్తోతి** తమత్థం పతి పతి అవేక్ఖన్తోపి. **సద్ధాయ అధిముచ్చన్తోతిఆది** పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం వసేన వుత్తం. **అభిఞ్ఞేయ్యన్తిఆది** చతుసచ్చవసేన వుత్తం. సబ్బమేవ చేతం విత్థారతో, సామఞ్ఞేన ఆసేవనదస్సనమేవాతి ఇధాధిప్పేతమేవ ఆసేవనత్థం దస్సేతుం – ''**ఇధ పనా**''తిఆది వుత్తం.

అరిత్తజ్ఝానోతి అవిరహితజ్ఝానో. **అతుచ్ఛజ్ఝానోతి** ఊనేన అతుచ్ఛో. చాగో వా వేవచనన్తి ఆహ – ''**అపరిచ్చత్తజ్ఝానో**''తి. **విహరతీతి** పదస్స **విభఙ్గే** (విభ॰ ౫౪౦) ఆగతనయేన అత్థం దస్సేన్తో ''**విహరతీతి ఇరియతీ**''తిఆదిమాహ. అయం పనేత్థ సద్దత్థో – **విహరతీతి** ఏత్థ వి-సద్దో విచ్ఛేదత్థజోతనో. **హరతీతి** నేతి, పవత్తేతీతి అత్థో, విచ్ఛిన్దిత్వా హరతి విహరతీతి వుత్తం హోతి. సో హి ఏకం ఇరియాపథబాధనం అఞ్ఞేన ఇరియాపథేన విచ్ఛిన్దిత్వా అపరిపతన్తం అత్తభావం హరతి పవత్తేతి, తస్మా "విహరతీ"తి వుచ్చతి. **ఇరియతీతి** ఠాననిసజ్జాదికిరియం కరోన్తో పవత్తతి. **పవత్తతీతి** ఠానాదిసమఙ్గీ హుత్వా పవత్తతి. **పాలేతీతి** ఏకం ఇరియాపథబాధనం ఇరియాపథన్తరేహి రక్ఖన్తో పాలేతి. **యపేతి యాపేతీతి** తస్సేవ వేవచనం. ఏకఞ్హి

ఇరియాపథబాధనం అఞ్ఞేన ఇరియాపథేన విచ్ఛిన్దిత్వా అపరిపతన్తం అత్తభావం పాలేన్తో యపేతి యాపేతీతి వుచ్చతి. **చరతీ**తి ఠానసిసజ్జాదీసు అఞ్ఞతరసమఙ్గీ హుత్వా పవత్తతి. **ఇమినా పదేనా**తి “విహరతీ”తి ఇమినా పదేన.

ఇరియాపథవిహారోతి ఏత్థ ఇరియనం పవత్తనం ఇరియా, కాయప్పయోగో కాయికకిరియా. తస్సా పవత్తనూపాయభావతో ఇరియాయ పథో ఇరియాపథో, ఠాననిసజ్జాది. న హి ఠాననిసజ్జాదీహి అవత్థాహి వినా కిఞ్చి కాయికకిరియం పవత్తేతుం సక్కా. ఠానసమఙ్గీ వా హి కాయేన కిఞ్చి కరేయ్య, గమనాదీసు అఞ్ఞతరసమఙ్గీ వా. విహరణం, విహరతి ఏతేనాతి వా విహారో, ఇరియాపథోవ విహారో **ఇరియాపథవిహారో,** సో చ అత్థతో ఠాననిసజ్జాదిఆకారప్పవత్తో చతుసన్తతిరూపప్పబన్ధో ఏవ. ఓవాదానుసాసనీనం ఏకానేకవారాదివిసిట్ఠోయేవ భేదో, న పన పరమత్థతో తేసం నానాకరణన్తి దస్సేతుం – ‘‘**పరమత్థతో పనా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **ఏసే ఏకే ఏకట్ఠే**తిఆదీసు ఏసో ఏకో ఏకత్థోతిఆదినా అత్థో వేదితబ్బో.

రట్ఠస్స , రట్ఠతో వా లద్ధో పిణ్డో రట్ఠపిణ్డో. తేనాహ – ‘‘**ఞాతిపరివట్టం పహాయా**’’తిఆది. తత్థ “అమ్హాకమేతే”తి విఞ్ఞాయన్తీతి ఞాతీ, పితామహపితుపుత్తాదివసేన పరివట్టనట్ఠేన పరివట్టో, ఞాతియేవ పరివట్టో **ఞాతిపరివట్టో**. **థేయ్యపరిభోగో నామ** అనరహస్స పరిభోగో. భగవతా హి అత్తనో సాసనే సీలవతో పచ్చయా అనుఞ్ఞాతా, న దుస్సీలస్స. దాయకానమ్పి సీలవతో ఏవ పరిచ్చాగో, న దుస్సీలస్స అత్తనో కారానం మహప్ఫలభావస్స పచ్చాసీసనతో. ఇతి సత్థారా అననుఞ్ఞాతత్తా దాయకేహి చ అపరిచ్చత్తత్తా సఙ్ఘమజ్ఝేపి నిసీదిత్వా పరిభుఞ్జన్తస్స దుస్సీలస్స పరిభోగో థేయ్యాయ పరిభోగో థేయ్యపరిభోగో. ఇణవసేన పరిభోగో **ఇణపరిభోగో** పటిగ్గాహకతో దక్ఖిణావిసుద్ధియా అభావతో ఇణం గహేత్వా పరిభోగో వియాతి అత్థో.

దాతబ్బట్ఠేన దాయం, తం ఆదియన్తీతి దాయాదా, పుత్తానమేతం అధివచనం, తేసం భావో దాయజ్జం, దాయజ్జవసేన పరిభోగో **దాయజ్జపరిభోగో,** పుత్తభావేన పరిభోగోతి వుత్తం హోతి. సేక్ఖా హి భిక్ఖూ భగవతో ఓరసపుత్తా, తే పితు సన్తకానం దాయాదా హుత్వా తే పచ్చయే పరిభుఞ్జన్తి. కిం పన తే భగవతో పచ్చయే పరిభుఞ్జన్తి, ఉదాహు గిహీనన్తి? గిహీహి దిన్నాపి భగవతా అనుఞ్ఞాతత్తా భగవతో సన్తకా అననుఞ్ఞాతేసు సబ్బేన సబ్బం పరిభోగాభావతో, అనుఞ్ఞాతేసుయేవ చ పరిభోగసమ్భవతో. **ధమ్మదాయాదసుత్త**ఞ్చేత్థ సాధకం.

వీతరాగా ఏవ తణ్హాయ దాసబ్యం అతీతత్తా సామినో హుత్వా పరిభుఞ్జన్తీతి ఆహ – ‘‘**ఖీణాసవస్స పరిభోగో సామిపరిభోగో నామా**’’తి. అవీతరాగానఞ్హి తణ్హాపరవసతాయ పచ్చయపరిభోగే సామిభావో నత్థి, తదభావేన వీతరాగానం తత్థ సామిభావో యథారుచిపరిభోగసమ్భవతో. తథా హి తే పటికూలమ్పి అప్పటికూలాకారేన, అప్పటికూలమ్పి పటికూలాకారేన, తదుభయమ్పి వజ్జేత్వా అజ్ఝుపేక్ఖనాకారేన పచ్చయే పరిభుఞ్జన్తి, దాయకానఞ్చ మనోరథం పూరేన్తి. యో పనాయం సీలవతో పచ్చవేక్ఖితపరిభోగో, సో ఇణపరిభోగస్స పచ్చనీకత్తా ఆణణ్యపరిభోగో నామ హోతి. యథా హి ఇణాయికో అత్తనో రుచియా ఇచ్ఛితం దేసం గన్తుం న లభతి, ఏవం ఇణపరిభోగయుత్తో లోకతో నిస్సరితుం న లభతీతి తప్పటిపక్ఖత్తా సీలవతో పచ్చవేక్ఖితపరిభోగో “ఆణణ్యపరిభోగో”తి వుచ్చతి, తస్మా నిప్పరియాయతో చతుపరిభోగవినిముత్తో విసుంయేవాయం పరిభోగోతి వేదితబ్బో. సో ఇధ విసుం న వుత్తో, దాయజ్జపరిభోగేయేవ వా సఙ్గహం గచ్ఛతి. సీలవాపి హి ఇమాయ సిక్ఖాయ సమన్నాగతత్తా “సేఖో”త్వేవ వుచ్చతి. ఇమేసు పరిభోగేసు సామిపరిభోగో దాయజ్జపరిభోగో చ అరియానం పుథుజ్జనానఞ్చ వట్టతి, ఇణపరిభోగో న వట్టతి. థేయ్యపరిభోగే కథాయేవ నత్థి. కథం పనేత్థ సామిపరిభోగో దాయజ్జపరిభోగో చ పుథుజ్జనానం సమ్భవతి? ఉపచారవసేన. యో హి పుథుజ్జనస్సపి సల్లేఖప్పటిపత్తియం ఠితస్స

పచ్చయగేధం పహాయ తత్థ అనుపలిత్తేన చిత్తేన పరిభోగో, సో సామిపరిభోగో వియ హోతి. సీలవతో పన పచ్చవేక్ఖితపరిభోగో దాయజ్జపరిభోగో వియ హోతి దాయకానం మనోరథస్స అవిరాధనతో. కల్యాణపుథుజ్జనస్స పరిభోగే వత్తబ్బమేవ నత్థి తస్స సేక్ఖసఙ్గహతో. **సేక్ఖసుత్తం** (సం. ని. ౫.౧౩) హేతస్స అత్థస్స సాధకం.

ఇమస్స భిక్ఖునోతి అచ్ఛరాసఙ్ఘాతమత్తమ్పి కాలం మేత్తచిత్తం ఆసేవన్తస్స భిక్ఖునో. **అమోఘో రట్ఠపిణ్డపరిభోగోతి** "అయం పబ్బజితో సమణో భిక్ఖూతి ఆమిసం దేన్తానం తాయ మేత్తాసేవనాయ అత్తనో సన్తానే దోసమలస్స వా తదేకట్ఠానఞ్చ పాపధమ్మానం పబ్బాజనతో వూపసమనతో సంసారే చ భయస్స సమ్మావ ఇక్ఖణతో అజ్ఝాసయస్స అవిసంవాదనేనస్స అమోఘో రట్ఠపిణ్డపరిభోగో. **మహట్ఠియన్తి** మహత్థికం మహాపయోజనం. **మహప్ఫలన్తి** విపులప్ఫలం. **మహానిసంసన్తి** మహానిస్సన్దప్ఫలం. **మహాజుతికన్తి** మహానుభావం. **మహావిప్ఫారన్తి** మహావిత్థారం. ఏత్థ చ పఠమం కారణం మేత్తాసేవనాయ తస్స భిక్ఖునో సామిఆదిభావేన రట్ఠపిణ్డపరిభోగారహతా, దుతియం పరేహి దిన్నస్స దానస్స మహట్ఠియభావకరణం. **కో పన వాదోతి** మేత్తాయ ఆసేవనమత్తమ్పి ఏవంమహానుభావం, కో పన వాదో బహులీకారే, ఏత్థ వత్తబ్బమేవ నత్థీ"తి అత్థో.

౫౪. చతుత్థే **ఉప్పాదేతి వడ్ఢేతీతి** ఏత్థ భావనాసద్దస్స ఉప్పాదనవడ్ఢనత్థతా పుబ్బే వుత్తా ఏవ.

౫౫. పఞ్చమే **ఇమేసు ద్వీసూతి** చతుత్థపఞ్చమేసు. "తతియే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బ"న్తి వత్వా తథా వేదితబ్బతం దస్సేతుం – **"యో హి ఆసేవతీ"**తిఆది వుత్తం. తేన ఆసేవనాభావనామనసికారానం అత్థవిసేసాభావమాహ. యది ఏవం సుత్తన్తస్స దేసనా కథన్తి ఆహ – **"సమ్మాసమ్బుద్ధో పనా"**తిఆది. **యాయ ధమ్మధాతుయాతి** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమాహ. తేన హి ధమ్మానం ఆకారభేదం ఞత్వా తదనురూపం ఏకమ్పి ధమ్మం తథా విభజిత్వా భగవా దస్సేతి. **తీహి కోట్ఠాసేహీతి** ఆసేవనాభావనామనసికారభాగేహి. మేత్తా హి సబ్బవత్థునో మేత్తాయనవసేన ఆనీతా సేవనా ఆసేవనా, తస్సా వడ్ఢనా భావనా, అవిస్సజ్జేత్వా మనసి ఠపనం మనసికారో.

౫౬. ఛట్ఠే **అనియమితవచనం** "ఇమే నామా"తి నియమేత్వా అవుత్తత్తా. **నియమితవచనం** "అకుసలా"తి సరూపేనేవ వుత్తత్తా. **అసేసతో పరియాదిన్నా హోన్తి** అప్పకస్సపి అకుసలభాగస్స అగ్గహితస్స అభావతో. అకుసలం భజన్తీతి **అకుసలభాగియా**. అకుసలపక్ఖే భవాతి **అకుసలపక్ఖికా**. తేనాహ – **"అకుసలాయేవా"**తిఆది. **పఠమతరం గచ్ఛతీతి** పఠమతరం పవత్తతి, పఠమో పధానో హుత్వా వత్తతీతి అత్థో. ఏకుప్పాదాదివసేన హి ఏకజ్ఝం పవత్తమానేసు చతూసు అరూపక్ఖన్ధేసు అయమేవ పఠమం ఉప్పజ్జతీతి ఇదం నత్థి, లోకుత్తరమగ్గేసు వియ పన పఞ్ఞిన్ద్రియస్స, లోకియధమ్మేసు మనిన్ద్రియస్స పురేతరస్స భావో సాతిసయోతి **"సబ్బేతే మనోపుబ్బఙ్గమా"**తి వుత్తం. తథా హి **అభిధమ్మేపి** (ధ. స. ౧) "యస్మిం సమయే కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతీ"తి చిత్తం పుబ్బఙ్గమం జేట్ఠం కత్వా దేసనా పవత్తా. సుత్తేసుపి వుత్తం – "మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా (ధ. ప. ౧, ౨), ఛద్వారాధిపతి రాజా"తి (ధ. ప. అట్ఠ. ౨.బుద్ధవగ్గో, ఏరకపత్తనాగరాజవత్థు). తేనాహ – **"ఏతే హీ"**తిఆది. **తేసం మనో ఉప్పాదకోతి** చ యదగ్గేన మనో సమ్పయుత్తధమ్మానం జేట్ఠకో హుత్వా పవత్తతి, తదగ్గేన తే అత్తానం అనువత్తాపేన్తో తే తథా ఉప్పాదేన్తో నామ హోతీతి కత్వా వుత్తం. అట్ఠకథాయం పన చిత్తస్స జేట్ఠకభావమేవ సన్ధాయ రాజగమనఞ్ఞాయేన సహుప్పత్తిపి పఠముప్పత్తి వియ కత్వా వుత్తాతి అయమత్థో దస్సితో. **అన్వదేవాతి** ఏతేనేవ చిత్తస్స ఖణవసేన పఠముప్పత్తియా అభావో దీపితోతి దట్ఠబ్బో. తేనేవాహ – **"ఏకతోయేవాతి అత్థో"**తి.

౩౭. సత్తమే **చతుభూమకాపి కుసలా ధమ్మా కథితాతి** "యే కేచి కుసలా ధమ్మా"తి అనవసేసపరియాదానతో వుత్తం.

౩౮. అట్ఠమే **ఇదన్తి** లిఙ్గవిపల్లాసేన నిద్దేసో, నిపాతపదం వా ఏతం "యదిద"న్తిఆదీసు వియాతి ఆహ – ''**అయం పమాదోతి అత్థో**''తి. **పమజ్జనాకారోతి** పమాదాపత్తి. **చిత్తస్స వోస్సగ్గోతి** ఇమేసు ఏత్తకేసు ఠానేసు సతియా అనిగ్గణ్హిత్వా చిత్తస్స వోస్సజ్జనం సతివిరహో. **వోస్సగ్గానుప్పదానన్తి** వోస్సగ్గస్స అను అను పదానం పునప్పునం విస్సజ్జనం. **అసక్కచ్చకిరియతాతి** ఏతేసం దానాదీనం కుసలధమ్మానం పవత్తనే పుగ్గలస్స వా దేయ్యధమ్మస్స వా అసక్కచ్చకిరియా. సతతభావో సాతచ్చం, సాతచ్చేన కిరియా సాతచ్చకిరియా, సాయేవ సాతచ్చకిరియతా, న సాతచ్చకిరియతా **అసాతచ్చకిరియతా. అనట్ఠితకిరియతాతి** అనిట్ఠితకిరియతా నిరన్తరం న అనుట్ఠితకిరియతా చ. **ఓలీనవుత్తితాతి** నిరన్తరకరణసఙ్ఖాతస్స విప్ఫారస్స అభావేన ఓలీనవుత్తితా. **నిక్ఖిత్తఛన్దతాతి** కుసలకిరియాయ వీరియఛన్దస్స నిక్ఖిత్తభావో. **నిక్ఖిత్తధురతాతి** వీరియధురస్స ఓరోపనం, ఓసక్కితమానసతాతి అత్థో. **అనధిట్ఠానన్తి** కుసలకరణే అప్పతిట్ఠితభావో. **అననుయోగోతి** అననుయుఞ్జనం. కుసలధమ్మేసు ఆసేవనాదీనం అభావో **అనాసేవనాదయో. పమాదోతి** సరూపనిద్దేసో. **పమజ్జనాతి** ఆకారనిద్దేసో. **పమజ్జితత్తన్తి** భావనిద్దేసో. **పరిహాయన్తీతి** ఇమినా పమాదస్స సావజ్జతం దస్సేతి. తయిదం లోకియానం వసేన, న లోకుత్తరానన్తి ఆహ – ''**ఉప్పన్నా...పే.... ఇద**''న్తిఆది.

౩౯. నవమే న పమజ్జతి ఏతేనాతి **అప్పమాదో,** పమాదస్స పటిపక్ఖో సతియా అవిప్పవాసో. అత్థతో నిచ్చం ఉపట్ఠితాయ సతియా ఏతం నామం. పమాదో పన సతియా సతిసమ్పజఞ్ఞస్స వా పటిపక్ఖభూతో అకుసలచిత్తుప్పాదో దట్ఠబ్బో. తేనాహ – ''**పమాదస్స పటిపక్ఖవసేన విత్థారతో వేదితబ్బో**''తి.

౪౦. దసమే కుచ్ఛితం సీదతీతి కుసీతో ద-కారస్స త-కారం కత్వా, తస్స భావో **కోసజ్జం,** ఆలసియన్తి అత్థో.

అచ్ఛరాసఙ్ఘాతవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. వీరియారమ్భాదివగ్గవణ్ణనా

౬౧. సత్తమస్స పఠమే వీరానం కమ్మన్తి వీరియం, విధినా వా ఈరయితబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి వీరియం, తదేవ కుసలకిరియాయ పధానట్ఠేన ఆరమ్భో **వీరియారమ్భో**. ఆరద్ధవీరియతా పగ్గహితవీరియతా పరిపుణ్ణవీరియతాతి పచ్చేకం వీరియతాసద్దో యోజేతబ్బో.

౬౨. దుతియే మహతీ ఇచ్ఛా ఏతస్సాతి మహిచ్ఛో, తస్స భావో **మహిచ్ఛతా**. మహావిసయో లోభో **మహాలోభో** మహన్తానం వత్థూనం బహూనఞ్చ అభిగిజ్ఝనతో. **ఇతరీతరాతి**ఆదినా పబ్బజితానం ఉప్పజ్జనమహిచ్ఛతా వుత్తా. **పఞ్చహి కామగుణేహీతి**ఆది గహట్ఠానం వసేన వుత్తం. **ఇచ్ఛాతి** సభావనిద్దేసో. **ఇచ్ఛాగతాతి** ఇచ్ఛాపవత్తా. **మహిచ్ఛతాతి** మహాఇచ్ఛతా. అత్థతో పనాయం రాగో ఏవాతి వుత్తం – ‘‘**రాగో సారాగో**’’తిఆది.

౬౩. తతియే **అప్పిచ్ఛస్సాతి** ఏత్థ **అప్ప**-సద్దో అభావత్థో ‘‘అప్పాబాధో హోతి అప్పాతఙ్కో’’తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౩౦౪) వియాతి ఆహ – ‘‘**అనిచ్ఛస్స**’’తి. లోకే పాకటస్స హి అక్ఖిరోగకుచ్ఛిరోగాదిభేదస్స ఆబాధస్స అభావం సన్ధాయ ‘‘అప్పాబాధో’’తి వుత్తం. ఇదాని వుత్తమేవత్థం పాకటతరం కాతుం ‘‘**ఏత్థ హీ**’’తిఆది వుత్తం. బ్యఞ్జనం సావసేసం వియ పరిత్తకేపి అప్పసద్దస్స దిస్సమానత్తా. అత్థో పన నిరవసేసో సబ్బసో పచ్చయిచ్ఛాయ అభావస్స అధిప్పేతత్తా. తేనాహ – ‘‘**న హీ**’’తిఆది.

ఇచ్ఛాయ అభావేనేవ అప్పిచ్ఛో నామ హోతీతి ఇమమత్థం పకారన్తరేన దీపేతుం – ‘‘**అపిచా**’’తిఆది వుత్తం. **అత్రిచ్ఛతా** నామ అత్ర అత్ర ఇచ్ఛా. అసన్తగుణసమ్భావనతాయ పాపా లామికా నిహీనా ఇచ్ఛా **పాపిచ్ఛతా**. యాయ పచ్చయుప్పాదనత్థం అత్తని విజ్జమానగుణే సమ్భావేతి, పచ్చయానం పటిగ్గహణే చ న మత్తం జానాతి, అయం **మహిచ్ఛతా. అసన్తగుణసమ్భావనతాతి** అత్తని అవిజ్జమానానం గుణానం విజ్జమానానం వియ పరేసం పకాసనా. **సన్తగుణసమ్భావనతాతి** ఇచ్ఛాచారే ఠత్వా అత్తని విజ్జమానసీలధుతధమ్మాదిగుణవిభావనా. తాదిసస్సపి పటిగ్గహణే అమత్తఞ్ఞుతాపి హోతి, సాపి అభిధమ్మే ఆగతాయేవాతి సమ్బన్ధో. **దుస్సన్తప్పయోతి** దుత్తప్పయో.

అతిలూఖభావన్తి పత్తచీవరవసేన అతివియ లూఖభావం. తదస్స దిస్వా మనుస్సా ‘‘అయం అమఙ్గలదివసో , సుమ్భకసినిద్ధపత్తచీవరో అయ్యో పుబ్బఙ్గమో కాతబ్బో’’తి చిన్తేత్వా, ‘‘భన్తే, థోకం బహి హోథా’’తి ఆహంసు. **ఉమ్ముజ్జీతి** మనుస్సానం అజానన్తానంయేవ పథవియం నిముజ్జిత్వా గణ్హన్తోయేవ ఉమ్ముజ్జి. యది థేరో ‘‘ఖీణాసవభావం జానన్తూ’’తి ఇచ్ఛేయ్య, న నం మనుస్సా ‘‘బహి హోథా’’తి వదేయ్యుం, ఖీణాసవానం పన తథాచిత్తమేవ న ఉప్పజ్జేయ్య.

అప్పిచ్ఛతాపధానం పుగ్గలాధిట్ఠానం చతుబ్బిధఇచ్ఛాపభేదం దస్సేత్వా పునపి పుగ్గలాధిట్ఠానేన చతుబ్బిధం ఇచ్ఛాభేదం దస్సేన్తో ‘‘**అపరోపి చతుబ్బిధో అప్పిచ్ఛో**’’తిఆదిమాహ. **పచ్చయఅప్పిచ్ఛోతి** పచ్చయేసు ఇచ్ఛారహితో. **ధుతఙ్గఅప్పిచ్ఛోతి** ధుతగుణసమ్భావనాయ ఇచ్ఛారహితో. **పరియత్తిఅప్పిచ్ఛోతి** బహుస్సుతసమ్భావనాయ ఇచ్ఛారహితో. **అధిగమఅప్పిచ్ఛోతి** ‘‘అరియో’’తి సమ్భావనాయ ఇచ్ఛారహితో. **దాయకస్స వసన్తి** అప్పం వా యం దాతుకామో బహుం వాతి దాయకస్స చిత్తస్స వసం, అజ్ఝాసయన్తి అత్థో. **దేయ్యధమ్మస్స వసన్తి** దేయ్యధమ్మస్స అబహుభావం. **అత్తనో థామన్తి**

అత్తనో పమాణం. యత్తకేన అత్తా యాపేతి, తత్తకస్సేవ గహణం. **యది హీతిఆది** సఙ్ఖేపతో వుత్తస్స అత్థస్స వివరణం. **పమాణేనేవాతి** యాపనప్పమాణేనేవ.

ఏకభిక్ఖుపి నాఞ్ఞాసీతి నోసానికవత్తే సమ్మదేవ వత్తితత్తా ఏకోపి భిక్ఖు న అఞ్ఞాసి. **అబ్బోకిణ్ణన్తి** అవిచ్ఛేదం. **దుతియో మం జానేయ్యాతి** దుతియో సహాయభూతోపి యథా మం జానితుం న సక్కుణేయ్య, తథా సట్ఠి వస్సాని నిరన్తరం సుసానే వసామి, తస్మా **అహం అహో నోసానికుత్తమో. ఉపకారో హుత్వాతి** ఉగ్గహపరిపుచ్ఛాదీహి పరియత్తిధమ్మవసేన ఉపకారో హుత్వా. **ధమ్మకథాయ జనపదం ఖోభేత్వాతి** లోమహంసనసాధుకారదానచేలుక్ఖేపాదివసేన సన్నిపతితం ఇతరఞ్చ "కథం ను ఖో అప్పం అయ్యస్స సన్తికే ధమ్మం సోస్సామా"తి కోలాహలవసేన మహాజనం ఖోభేత్వా? యది థేరో బహుస్సుతభావం జానాపేతుం ఇచ్ఛేయ్య, పుబ్బేవ జనపదం ఖోభేన్తో ధమ్మం కథేయ్య. **గతోతి** "అయం సో, యేన రత్తియం ధమ్మకథా కతా"తి జాననభావేన పరియత్తిఅప్పిచ్ఛతాయ పురారుణావ గతో.

తయో కులపుత్తా వియాతి పాచీనవంసదాయే సామగ్గివాసంవుట్ఠా అనురుద్ధో, నన్దియో, కిమిలోతి ఇమే తయో కులపుత్తా వియ. ఏతేసుపి హి అనురుద్ధత్థేరేన భగవతా "అత్థి పన వో అనురుద్ధా ఏవం అప్పమత్తానం ఆతాపీనం పహితత్తానం విహరన్తానం ఉత్తరిమనుస్సధమ్మో అలమరియఞాణదస్సనవిసేసో అధిగతో ఫాసువిహారో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౨౮) పుట్ఠేన "ఇధ పన మయం, భన్తే, యావదేవ ఆకఙ్ఖామ, వివిచ్చేవ కామేహి వివిచ్చ అకుసలేహి ధమ్మేహి సవితక్కం సవిచారం వివేకజం పీతిసుఖం పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరామా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౩౨౮) అనుపుబ్బవిహారసమాపత్తీసు ఆరోచితాసు ఇతరే థేరా న ఇచ్ఛింసు. తథా హి తే పక్కన్తే భగవతి ఆయస్మన్తం అనురుద్ధం ఏతదవోచుం – "కిన్ను మయం ఆయస్మతో అనురుద్ధస్స ఏవమారోచిమ్హ 'ఇమాసఞ్చ ఇమాసఞ్చ విహారసమాపత్తీనం మయం లాభినో'తి? యం నో ఆయస్మా అనురుద్ధో భగవతో సమ్ముఖాపి ఆసవానం ఖయం పకాసేతీ"తి? ఘటీకారోపి అత్తనో అరియభావే కికిస్స రఞ్ఞో భగవతా ఆరోచితే న అత్తమనో అహోసి? తేనాహ – "**ఘటీకారకుమ్భకారో వియా**"తి. **ఇమస్మిం పనత్థేతి** "యథయిదం, భిక్ఖవే, అప్పిచ్ఛతా"తి వుత్తే అప్పిచ్ఛతాసఙ్ఖాతే అత్థే. **బలవఅలోభేనాతి** దళ్హతరప్పవత్తికేన అలోభేన.

౬౪. చతుత్థే నత్థి ఏతస్స సన్తుట్ఠీతి అసన్తుట్ఠి, తస్స భావో **అసన్తుట్ఠితా**. తం పన సరూపతో దస్సేన్తో "**అసన్తుట్ఠో పుగ్గలే...పే.... లోభో**"తి ఆహ. **సేవన్తస్సాతిఆదీని** అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనాని.

౬౫-౬౭. పఞ్చమే తుస్సనం తుట్ఠి, సమం, సకేన, సన్తేన వా తుట్ఠి ఏతస్సాతి సన్తుట్ఠి, తస్స భావో **సన్తుట్ఠితా**. యస్స సన్తోసస్స అత్థితాయ భిక్ఖు "సన్తుట్ఠో"తి వుచ్చతి, తం దస్సేన్తో "**ఇతరీతరపచ్చయసన్తోసేన సమన్నాగతస్సా**"తి ఆహ – చీవరాదికే యత్థ కత్థచి కప్పియే పచ్చయే సన్తుస్సనేన సమఙ్గీభూతస్సాతి అత్థో. అథ వా ఇతరం వుచ్చతి హీనం పణీతతో అఞ్ఞత్తా, తథా పణీతమ్పి ఇతరం హీనతో అఞ్ఞత్తా. అపేక్ఖాసిద్ధా హి ఇతరతా. ఇతి యేన ధమ్మేన హీనేన వా పణీతేన వా చీవరాదిపచ్చయేన సన్తుస్సతి, సో తథా పవత్తో అలోభో **ఇతరీతరపచ్చయసన్తోసో**, తేన సమన్నాగతస్స . యథాలాభం అత్తనో లాభానురూపం సన్తోసో **యథాలాభసన్తోసో**. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. లబ్భతీతి వా లాభో, యో యో లాభో యథాలాభో, తేన సన్తోసో **యథాలాభసన్తోసో. బలన్తి** కాయబలం. **సారుప్పన్తి** భిక్ఖునో అనుచ్ఛవికతా.

యథాలద్ధతో అఞ్ఞస్స అపత్థనా నామ సియా అప్పిచ్ఛతాపి పవత్తిఆకారోతి తతో వినివేచితమేవ సన్తోసస్స సరూపం దస్సేన్తో "**లభన్తోపి న గణ్హాతీ**"తి ఆహ. తం పరివత్తేత్వా పకతిదుబ్బలాదీనం గరుచీవరం అఫాసుభావావహం

సరీరఖేదావహాఞ్చ హోతీతి పయోజనవసేన న అత్రిచ్ఛతాదివసేన తం పరివత్తేత్వా లహుకచీవరపరిభోగో సన్తోసవిరోధి న హోతీతి ఆహ – ''**లహుకేన యాపేన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతీ**''తి. మహగ్ఘచీవరం బహూని వా చీవరాని లభిత్వా తాని విస్సజ్జేత్వా తదఞ్ఞస్స గహణం యథాసారుప్పనయే ఠితత్తా న సన్తోసవిరోధీతి ఆహ – ''**తేసం...పే.... ధారేన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతీ**''తి. ఏవం సేసపచ్చయేసుపి యథాసారుప్పనిద్దేసే అపి-సద్దగ్గహణే అధిప్పాయో వేదితబ్బో. **ముత్తహరీతక**న్తి గోముత్తపరిభావితం, పూతిభావేన వా ఛడ్డితం హరీతకం. **బుద్ధాదీహి వణ్ణిత**న్తి అప్పిచ్ఛతాసన్తుట్ఠీసు భిక్ఖూ నియోజేతుం "పూతిముత్తభేసజ్జం నిస్సాయ పబ్బజ్జా"తిఆదినా (మహావ. ౭౩, ౧౨౮) బుద్ధాదీహి పసత్థం. **పరమసన్తుట్ఠోవ హోతి** పరమేన ఉక్కంసగతేన సన్తోసేన సమన్నాగతత్తా. **యథాసారుప్పసన్తోసోవ అగ్గో**తి తత్థ తత్థ భిక్ఖు సారుప్పంయేవ నిస్సాయ సన్తుస్సనవసేన పవత్తనతో అగ్గో. ఛట్ఠసత్తమేసు నత్థి వత్తబ్బం.

౬౮-౬౯. అట్ఠమనవమేసు న సమ్పజానాతీతి అసమ్పజానో, తస్స భావో **అసమ్పజఞ్ఞం**. వుత్తప్పటిపక్ఖేన **సమ్పజఞ్ఞం** వేదితబ్బం.

౭౦. దసమే **పాపమిత్తా** దేవదత్తసదిసా. తే హి హీనాచారతాయ, దుక్ఖస్స వా సమ్పాపకతాయ "పాపా"తి వుచ్చన్తి. **తేనాకారేన పవత్తాన**న్తి యో పాపమిత్తస్స ఖన్తి రుచి అధిముత్తి తన్నిన్నతాతంసమ్పవఙ్కతాదిఆకారో, తేనాకారేన పవత్తానం. **చతున్నం ఖన్ధానమేవేతం నామ**న్తి చతున్నం అరూపక్ఖన్ధానం "పాపమిత్తతా"తి ఏతం నామం. యస్మా అస్సద్ధియాదిపాపధమ్మసమన్నాగతా పుగ్గలా విసేసతో పాపా పుఞ్ఞధమ్మవిమోక్ఖతాయ, తే యస్స మిత్తా సహాయా, సో పాపమిత్తో, తస్స భావో **పాపమిత్తతా**. తేనాహ – ''**యే తే పుగ్గలా అస్సద్ధా**''తిఆది.

వీరియారమ్భాదివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. కల్యాణమిత్తాదివగ్గవణ్ణనా

౭౧. అట్ఠమస్స పఠమే బుద్ధా, సారిపుత్తాదయో వా **కల్యాణమిత్తా. వుత్తపటిపక్ఖనయేనాతి** ‘‘పాపమిత్తతా’’తి పదే వుత్తస్స పటిపక్ఖనయేన.

౭౨-౭౩. దుతియే **యోగోతి** సమజ్జీభావో. **పయోగోతి** పయుఞ్జనం పటిపత్తి. **అయోగోతి** అసమజ్జీభావో. **అప్పయోగోతి** అప్పయుఞ్జనం అప్పటిపత్తి. **అనుయోగేనాతి** అనుయోగహేతు.

౭౪. చతుత్థే **బుజ్ఝనకసత్తస్సాతి** చతున్నం అరియసచ్చానం పటివిజ్ఝనకపుగ్గలస్స. **అఙ్గభూతాతి** తస్సేవ పటివేధస్స కారణభూతా. ఏత్థ చ చత్తారి అరియసచ్చాని బుజ్ఝతి, అఞ్ఞాణనిద్దాయ వాపి బుజ్ఝతీతి బోధీతి లద్ధనామో అరియసావకో బుజ్ఝనకసత్తో, తస్స బుజ్ఝనకసత్తస్స. **బోధియాతి** తస్సా ధమ్మసామగ్గిసఙ్ఖాతాయ బోధియా. బుజ్ఝనట్ఠేన బోధియో, బోధియో ఏవ సచ్చసమ్పటిబోధస్స అఙ్గాతి వుత్తం. ‘‘**బుజ్ఝన్తీతి బోజ్ఝఙ్గా**’’తి. విపస్సనాదీనం కారణానం బుజ్ఝితబ్బానఞ్చ సచ్చానం అనురూపం బుజ్ఝనతో **అనుబుజ్ఝన్తీతి బోజ్ఝఙ్గా,** పటిముఖం పచ్చక్ఖభావేన అభిముఖం బుజ్ఝనతో **పటిబుజ్ఝన్తీతి బోజ్ఝఙ్గా,** సమ్మా అవిపరీతతో బుజ్ఝనతో **సమ్బుజ్ఝన్తీతి బోజ్ఝఙ్గాతి** ఏవం అత్థవిసేసదీపకేహి ఉపసగ్గేహి **అనుబుజ్ఝన్తీతిఆది** వుత్తం. బోధిసద్దో సబ్బవిసేసయుత్తం బుజ్ఝనసామఞ్ఞేన సఙ్గణ్హాతి. **బోధాయ సంవత్తన్తీతి** ఇమినా తస్సా ధమ్మసామగ్గియా బుజ్ఝనస్స ఏకన్తకారణతం దస్సేతి. **ఏవం పనేతం పదం విభత్తమేవాతి** వుత్తప్పకారేన ఏతం ‘‘బోజ్ఝఙ్గా’’తి (పటి॰ మ॰ ౨.౧౭) పదం నిద్దేసే **పటిసమ్భిదామగ్గే** విభత్తమేవ.

౭౫. పఞ్చమే **యాథావసరసభూమీతి** యాథావతో సకిచ్చకరణభూమి. **సాతి** యాథావసరసభూమి. **విపస్సనాతి** బలవవిపస్సనా. కేచి ‘‘భఙ్గఞాణతో పట్ఠాయా’’తి వదన్తి. విపస్సనాయ పాదకజ్ఝానే చ సతిఆదయో బోజ్ఝఙ్గపక్ఖికా ఏవ పరియాయబోధిపక్ఖియభావతో. **తత్థాతిఆది** చతుబ్బిధానం బోజ్ఝఙ్గానం భూమివిభాగదస్సనం.

౭౬. ఛట్ఠే **తేసం అన్తరేతి** తేసం భిక్ఖూనం అన్తరే. కామం సఙ్గీతిఆరుళ్హవసేన అప్పకమిదం సుత్తపదం, భగవా పనేత్థ సన్నిపతితపరిసాయ అజ్ఝాసయానురూపం విత్థారికం కరోతీతి కత్వా ఇదం వుత్తం – ‘‘**మహతీ దేసనా భవిస్సతీ**’’తి. **గామనిగమాదికథా నత్థీతి** తస్సా కథాయ అతిరచ్ఛానకథాభావమాహు . తథా హి సా పుబ్బే బహుఞాతికం అహోసి బహుపక్ఖం, ఇదాని అప్పఞాతికం అప్పపక్ఖన్తి అనిచ్చతాముఖేన నియ్యానికపక్ఖికా జాతా. **ఏతాయాతి** యథావుత్తాయ పరిహానియా. **పతికిట్ఠన్తి** నిహీనం. **మమ సాసనేతి** ఇదం కమ్మస్సకతజ్ఝానపఞ్ఞానమ్పి విసేసనమేవ. తదుభయమ్పి హి బాహిరకానం తప్పఞ్ఞాద్వయతో సాతిసయమేవ సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానం దేసనాయ లద్ధవిసేసతో వివట్టూపనిస్సయతో చ.

౭౭. సత్తమే **తేసం చిత్తాచారం ఞత్వాతి** తథా కథేన్తానం తేసం భిక్ఖూనం తత్థ ఉపగమనేన అత్తనో దేసనాయ భాజనభూతం చిత్తప్పవత్తిం ఞత్వా. **కమ్మస్సకతాదీతి ఆదిసద్దేన** ఝానపఞ్ఞాదీనం చతున్నమ్పి పఞ్ఞానం గహణం.

౭౮-౮౦. అట్ఠమాదీసు **హేట్ఠా వుత్తనయేనేవాతి** ‘‘యా ఏస మమ సాసనే’’తిఆదినా హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవ.

కల్యాణమిత్తాదివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮౧-౯౦. నవమే వగ్గే నత్థి వత్తబ్బం.

౧౦. దుతియపమాదాదివగ్గవణ్ణనా

౯౮-౧౧౫. దసమే వగ్గే అజ్ఝత్తసన్తానే భవం **అజ్ఝత్తికం.** అజ్ఝత్తసన్తానతో బహిద్ధా భవం **బాహిరం. వుత్తపటిపక్ఖనయేనాతి** “అవినాసాయా”తి ఏవమాదినా అత్థో గహేతబ్బో. **చతుక్కోటికేతి** “అనుయోగో అకుసలానం , అననుయోగో కుసలానం, అనుయోగో కుసలానం, అననుయోగో అకుసలాన”న్తి (అ॰ ని॰ ౧.౯౬) ఏవం పరియోసానసుత్తే ఆగతనయం గహేత్వా “నాహం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞం ఏకధమ్మమ్పి సమనుపస్సామీ”తిఆదినా (అ॰ ని॰ ౧.౧౧) ఆగతసుత్తానం సమఞ్ఞా జాతా.

౧౩౦. సుత్తన్తనయే యథాచోదనా సంకిలేసధమ్మానం విపరియేసనం, తంతంధమ్మకోట్ఠాసానఞ్చ ఊనతో అధికతో చ పవేదనం **అధమ్మం ధమ్మోతి దీపనం.** తేసంయేవ పన అవిపరీతతో అనూనాధికతో చ పవేదనం **ధమ్మం ధమ్మోతి దీపనం.** ఏవం వినయప్పటిపత్తియా అయథావిధిప్పవేదనం **అధమ్మం ధమ్మోతి దీపనం.** యథావిధిప్పవేదనం **ధమ్మం ధమ్మోతి దీపనం.** సుత్తన్తనయేన పఞ్చవిధో సంవరవినయో పహానవినయో చ **వినయో,** తప్పటిపక్ఖేన **అవినయో.** వినయనయేన వత్థుసమ్పదాదినా యథావిధిప్పటిపత్తి ఏవ వినయో, తబ్బిపరియాయేన అవినయో వేదితబ్బో. **తింస నిస్సగ్గియా పాచిత్తియాతి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆద్యత్థో. తేన ద్వేనవుతి పాచిత్తియా, చత్తారో పాటిదేసనియా, సత్త అధికరణసమథాతి ఇమేసం సఙ్గహో. **ఏకతింస నిస్సగ్గియాతి** ఏత్థ “తేనవుతి పాచిత్తియా”తిఆదినా వత్తబ్బం. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అధిగన్తబ్బతో **అధిగమో,** మగ్గఫలాని. నిబ్బానం పన అన్తరధానాభావతో ఇధ న గయ్హతి. పటిపజ్జనం **పటిపత్తి,** సిక్ఖత్తయసమాయోగో. పటిపజ్జితబ్బతో వా **పటిపత్తి.** పరియాపుణితబ్బతో **పరియత్తి,** పిటకత్తయం. మగ్గగ్గహణేన గహితాపి తతియవిజ్జాఛట్ఠాభిఞ్ఞా విజ్జాభిఞ్ఞాసామఞ్ఞతో **‘‘తిస్సో విజ్జా ఛ అభిఞ్ఞా’’**తి పునపి గహితా. **తతో పరం ఛ అభిఞ్ఞాతి** వస్ససహస్సతో పరం ఛ అభిఞ్ఞా నిబ్బత్తేతుం సక్కోన్తి, న పటిసమ్భిదాతి అధిప్పాయో. **తతోతి** అభిఞ్ఞాకాలతో పచ్ఛా. **తాతి** అభిఞ్ఞాయో. పుబ్బభాగే ఝానసినేహాభావేన కేవలాయ విపస్సనాయ ఠత్వా అగ్గఫలప్పత్తా **సుక్ఖవిపస్సకా** నామ, మగ్గక్ఖణే పన “ఝానసినేహో నత్థీ”తి న వత్తబ్బో “సమథవిపస్సనం యుగనద్ధం భావేతీ”తి (అ॰ ని॰ ౪.౧౭౦) వచనతో. **పచ్ఛిమకస్సాతి** సబ్బపచ్ఛిమస్స. కిఞ్చాపి అరియో అపరిహానధమ్మో , సోతాపన్నస్స పన ఉద్ధం జీవితపరియాదానా అధిగతధమ్మో ఉప్పన్నో నామ నత్థి, పచ్చయసామగ్గియా అసతి యావ ఉపరివిసేసం నిబ్బత్తేతుం న సక్కోన్తి, తావ అధిగమస్స అసమ్భవో ఏవాతి ఆహ – **‘‘సోతాపన్నస్స…పే॰… నామ హోతీ’’**తి. తస్సిదం మనుస్సలోకవసేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

న చోదేన్తీతి అఞ్ఞమఞ్ఞస్మిం విజ్జమానం దోసం జానన్తాపి న చోదేన్తి న సారేన్తి. **అకుక్కుచ్చకా హోన్తీతి** కుక్కుచ్చం న ఉప్పాదేన్తి. “అసక్కచ్చకారినో హోన్తీ”తి చ పఠన్తి, సాథలికతాయ సిక్ఖాసు అసక్కచ్చకారినో హోన్తీతి అత్థో. **భిక్ఖూనం సతేపి సహస్సేపి ధరమానేతి** ఇదం బాహుల్లవసేన వుత్తం. అన్తిమవత్థుఅనజ్ఝాపన్నేసు కతిపయమత్తేసుపి భిక్ఖూసు ధరన్తేసు, ఏకస్మిం వా ధరన్తే పటిపత్తి అనన్తరహితా ఏవ నామ హోతి. తేనేవాహ – **‘‘పచ్ఛిమకస్స…పే॰… అన్తరహితా హోతీ’’**తి.

అన్తేవాసికే గహేతున్తి అన్తేవాసికే సఙ్గహేతుం. **అత్థవసేనాతి** అట్ఠకథావసేన. **మత్థకతో పట్ఠాయాతి** ఉపరితో పట్ఠాయ. **ఉపోసథక్ఖన్ధకమత్తన్తి** వినయమాతికాపాళిమాహ. ఆళవకపఞ్హాదీనం వియ దేవేసు పరియత్తియా పవత్తి అప్పమాణన్తి ఆహ – **‘‘మనుస్సేసూ’’**తి.

ఓట్ఠట్ఠివణ్ణన్తి ఓట్ఠానం అట్ఠివణ్ణం, దన్తకసావం ఏకం వా ద్వే వా వారే రజిత్వా దన్తవణ్ణం కత్వా ధారేన్తీతి వుత్తం హోతి. **కేసేసు వా అల్లీయాపేన్తీ**తి తేన కాసావఖణ్డేన కేసే బన్ధన్తా అల్లీయాపేన్తి. భిక్ఖుగోత్తస్స అభిభవనతో వినాసనతో **గోత్రభునో**. అథ వా గోత్తం వుచ్చతి సాధారణం నామం, మత్తసద్దో లుత్తనిద్దిట్ఠో, తస్మా "సమణా"తి గోత్తమత్తం అనుభవన్తి ధారేన్తీతి **గోత్రభునో,** నామమత్తసమణాతి అత్థో. కాసావగతకణ్ఠతాయ, కాసావగ్గహణహేతుఉప్పజ్జనకసోకతాయ వా **కాసావకణ్ఠా. సఙ్ఘగత**న్తి సఙ్ఘం ఉద్దిస్స దిన్నత్తా సఙ్ఘగతం. **తం సరీర**న్తి తం ధాతుసరీరం.

తేసేవాతి పరియత్తిఅన్తరధానమూలకత్తా ఏవ ఇతరఅన్తరధానస్స. సక్కో దేవరాజా ఛాతకభయే పరతీరగమనాయ భిక్ఖూ ఉస్సుక్కమకాసీతి అధిప్పాయో. **నే**తి ఉభయేపి పంసుకూలికత్థేరే ధమ్మకథికత్థేరే చ. **థేరా**తి తత్థ ఠితా సక్ఖిభూతా థేరా. ధమ్మకథికత్థేరా "**యావ తిట్ఠన్తి సుత్తన్తా...పే.... యోగక్ఖేమా న ధంసతీ**"తి ఇదం సుత్తం ఆహరిత్వా "**సుత్తన్తే రక్ఖితే సన్తే, పటిపత్తి హోతి రక్ఖితా**"తి ఇమినా వచనేన పంసుకూలికత్థేరే అప్పటిభానే అకంసు . ఇదాని పరియత్తియా అనన్తరధానమేవ ఇతరేసం అనన్తరధానహేతూతి ఇమమత్థం బ్యతిరేకతో అన్వయతో చ ఉపమాహి విభావేతుం "**యథా హీ**"తిఆది వుత్తం. తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

దుతియపమాదాదివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪౦-౧౬౦. ఏకాదసమద్వాదసమవగ్గా సువిఞ్ఞేయ్యా ఏవ.

౧౩. ఏకపుగ్గలవగ్గవణ్ణనా

౧౭౦. ఏకపుగ్గలస్సాతి ఏకపుగ్గలవగ్గస్స. తేనాహ – ‘‘**పఠమే**’’తి. **ఏకో**తి గణనపరిచ్ఛేదో, తతో ఏవ **దుతియాదిపటిక్ఖేపత్థో**. పధానాసహాయత్థోపి ఏకసద్దో హోతీతి తన్నివత్తనత్థం ‘‘**గణనపరిచ్ఛేదో**’’తి ఆహ. సమ్ముతియా దేసనా **సమ్ముతిదేసనా**. పరమత్థస్స దేసనా **పరమత్థదేసనా. తత్థా**తి సమ్ముతిపరమత్థదేసనాసు, న సమ్ముతిపరమత్థేసు. తేనాహ – ‘‘**ఏవరూపా సమ్ముతిదేసనా, ఏవరూపా పరమత్థదేసనా**’’తి. తత్రిదం సమ్ముతిపరమత్థానం లక్ఖణం – యస్మిం భిన్నే, బుద్ధియా వా అవయవవినిబ్భోగే కతే న తంసమఞ్ఞా, సా ఘటపటాదిప్పభేదా సమ్ముతి, తబ్బిపరియాయేన పరమత్థా. న హి కక్ఖళఫుసనాదిసభావే సో నయో లబ్భతి. తత్థ రూపాదిధమ్మసమూహం సన్తానవసేన పవత్తమానం ఉపాదాయ పుగ్గలవోహారోతి **పుగ్గలోతి సమ్ముతిదేసనా**. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. ఉప్పాదవయవన్తో సభావధమ్మా న నిచ్చాతి అనిచ్చాతి ఆహ – ‘‘**అనిచ్చన్తి పరమత్థదేసనా**’’తి. ఏస నయో సేసపదేసుపి. నను ఖన్ధదేసనాపి సమ్ముతిదేసనావ. రాసట్ఠో వా హి ఖన్ధట్ఠో కోట్ఠాసట్ఠో వాతి? సచ్చమేతం, అయం పన ఖన్ధసమఞ్ఞా ఫస్సాదీసు పవత్తతజ్జాపఞ్ఞత్తి వియ పరమత్థసన్నిస్సయా తస్స ఆసన్నతరా, పుగ్గలసమఞ్ఞాదయో వియ న దూరేతి పరమత్థసఙ్గహా వుత్తా. ఖన్ధసీసేన వా తదుపాదానసభావధమ్మా ఏవ గహితా. నను చ సభావధమ్మా సబ్బేపి సమ్ముతిముఖేనేవ దేసనం ఆరోహన్తి, న సముఖేనాతి సబ్బాపి దేసనా సమ్ముతిదేసనావ సియాతి? నయిదమేవం, దేసేతబ్బధమ్మవిభాగేన దేసనావిభాగస్స అధిప్పేతత్తా. న హి సద్దో కేనచి పవత్తినిమిత్తేన వినా అత్థం పకాసేతీతి.

సమ్ముతివసేన దేసనం సుత్వాతి “ఇధేకచ్చో పుగ్గలో అత్తన్తపో హోతి అత్తపరితాపానుయోగమనుయుత్తో”తిఆదినా (పు॰ ప॰ ౧౭౪) సమ్ముతిముఖేన పవత్తితదేసనం సుతమయఞాణుప్పాదవసేన సుత్వా. **అత్థం పటివిజ్ఝిత్వా**తి తదనుసారేన చతుసచ్చసఙ్ఖాతం అత్థం సహ విపస్సనాయ మగ్గపఞ్ఞాయ పటివిజ్ఝిత్వా. **మోహం పహాయా**తి తదేకట్ఠకిలేసేహి సద్ధిం అనవసేసం మోహం పజహిత్వా. **విసేసన్తి** అగ్గఫలనిబ్బానసఙ్ఖాతం విసేసం. **తేస**న్తి తాదిసానం వేనేయ్యానం. **పరమత్థవసేనా**తి “పఞ్చిమాని, భిక్ఖవే, ఇన్ద్రియానీ”తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౫.౪౭౧-౪౭౬ ఆదయో) పరమత్థధమ్మవసేన. సేసం అనన్తరనయే వుత్తసదిసమేవ.

తత్రాతి తస్సం సమ్ముతివసేన పరమత్థవసేన చ దేసనాయం. **దేసభాసాకుసలో**తి నానాదేసభాసాసు కుసలో. **తిణ్ణం వేదాన**న్తి నిదస్సనమత్తం, తిణ్ణం వేదానం సిప్పుగ్గహణట్ఠానానమ్పీతి అధిప్పాయో. తేనేవ సిప్పుగ్గహణం పరతో వక్ఖతి. సిప్పాని వా విజ్జాట్ఠానభావేన వేదన్తోగధాని కత్వా “తిణ్ణం వేదాన”న్తి వుత్తం. **కథేతబ్బభావేన ఠితాని,** న కత్థచి సన్నిచితభావేనాతి వేదానమ్పి కథేతబ్బభావేనేవ ఠానం దీపేన్తో “గుహా తీణి నిహితా న గయ్హన్తీ”తిఆదిమిచ్ఛావాదం పటిక్ఖిపతి. నానావిధా దేసభాసా ఏతేసన్తి **నానాదేసభాసా**.

పరమో ఉత్తమో అత్థో **పరమత్థో,** ధమ్మానం యథాభూతసభావో. లోకసఙ్కేతమత్తసిద్ధా **సమ్ముతి**. యది ఏవం కథం సమ్ముతికథాయ సచ్చతాతి ఆహ – ‘‘**లోకసమ్ముతికారణా**’’తి, లోకసమఞ్ఞం నిస్సాయ పవత్తనతోతి అత్థో. లోకసమఞ్ఞా హి అభినివేసేన విఞ్ఞేయ్యా, నాఞ్ఞాపనా ఏకచ్చస్స సుతస్స సావనా వియ న ముసా అనతిధావితబ్బతో తస్సా. తేనాహ భగవా – “జనపదనిరుత్తిం నాభినివేసేయ్య, సమఞ్ఞం నాతిధావయే”తి. **ధమ్మాన**న్తి సభావధమ్మానం. **భూతకారణా**తి

యథాభూతకారణా యథాభూతం నిస్సాయ పవత్తనతో. **సమ్ముతిం వోహరన్తస్సా**తి "పుగ్గలో, సత్తో"తిఆదినా లోకసమఞ్ఞం కథేన్తస్స.

హిరోత్తప్పదీపనత్థన్తి లోకపాలనకిచ్చే హిరోత్తప్పధమ్మే కిచ్చతో పకాసేతుం. తేసఞ్హి కిచ్చం సత్తసన్తానే ఏవ పాకటం హోతీతి పుగ్గలాధిట్ఠానాయ కథాయ తం వత్తబ్బం. ఏస నయో సేసేసుపి. యస్మిఞ్హి చిత్తుప్పాదే కమ్మం ఉప్పన్నం, తంసన్తానే ఏవ తస్స ఫలస్స ఉప్పత్తి **కమ్మస్సకతా**. ఏవఞ్హి కతవిఞ్ఞాణనాసో అకతాగమో చ నత్థీతి సా పుగ్గలాధిట్ఠానాయ ఏవ దేసనాయ దీపేతబ్బా. తేహి సత్తేహి కాతబ్బపుఞ్ఞకిరియా **పచ్చత్తపురిసకారో**. సోపి సన్తానవసేన నిట్ఠపేతబ్బతో పుగ్గలాధిట్ఠానాయ ఏవ కథాయ దీపేతబ్బో. **ఆనన్తరియదీపనత్థ**న్తి చుతిఅనన్తరం ఫలం అనన్తరం నామ, తస్మిం అనన్తరే నియుత్తాని తంనిబ్బత్తనేన అనన్తరకరణసీలాని, అనన్తరకరణపయోజనాని వాతి **ఆనన్తరియాని,** మాతుఘాతాదీని, తేసం దీపనత్థం. తానిపి హి సన్తానవసేన నిట్ఠపేతబ్బతో "మాతరం జీవితా వోరోపేతీ"తిఆదినా (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౨౩) పుగ్గలాధిట్ఠానాయ ఏవ కథాయ దీపేతబ్బాని, తథా "సో మేత్తాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౭౬; ౩.౩౦౮; మ॰ ని॰ ౧.౭౭; ౨.౩౦౯; ౩.౨౩౦; విభ॰ ౬౪౨-౬౪౩) "సో అనేకవిహితం పుబ్బేనివాసం అనుస్సరతి ఏకమ్పి జాతి"న్తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౪౪-౨౪౫; మ॰ ని॰ ౧.౧౪౮, ౩౮౪, ౪౩౧; పారా॰ ౧౨), "అత్థి దక్ఖిణా దాయకతో విసుజ్ఝతి, నో పటిగ్గాహకతో"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౩.౩౮౧) చ పవత్తా **బ్రహ్మవిహారపుబ్బేనివాసదక్ఖిణావిసుద్ధికథా** పుగ్గలాధిట్ఠానా ఏవ కత్వా దీపేతబ్బా సత్తసన్తానవిసయత్తా. "అట్ఠ పురిసపుగ్గలా (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౯) న సమయవిముత్తో పుగ్గలో"తిఆదినా (పు॰ ప॰ ౨) చ పరమత్థకథం కథేన్తోపి లోకసమ్ముతియా అప్పహానత్థం పుగ్గలకథం కథేతి. ఏతేన వుత్తావసేసాయ కథాయ పుగ్గలాధిట్ఠానభావే పయోజనం సామఞ్ఞవసేన సఙ్గహితన్తి దట్ఠబ్బం. కామఞ్చేతం సబ్బం అపరిఞ్ఞాతవత్థుకానం వసేన వుత్తం, పరిఞ్ఞాతవత్థుకానమ్పి పన ఏవం దేసనా సుఖావహా హోతి.

ఏకపుగ్గలోతి విసిట్ఠసమాచారాపస్సయవిరహితో ఏకపుగ్గలో. బుద్ధానఞ్హి సీలాదిగుణేన సదేవకే లోకే విసిట్ఠో నామ కోచి నత్థి, తథా సదిసోపి సమానకాలే. తేనాహ – "న ఇమస్మిం లోకే పరస్మిం వా పన బుద్ధేన సేట్ఠో సదిసో చ విజ్జతీ"తి (వి॰ వ॰ ౧౦౪౭; కథా॰ ౭౯౯), తస్మా సదిసోపి కోచి నత్థి. హీనోపి అపస్సయభూతో నత్థేవ. తేన వుత్తం – "విసిట్ఠసమాచారాపస్సయవిరహితో ఏకపుగ్గలో"తి. యే చ సీలాదిగుణేహి నత్థి ఏతేసం సమాతి అసమా, పురిమకా సమ్మాసమ్బుద్ధా. తేహి సమో మజ్ఝే భిన్నసువణ్ణనేక్ఖం వియ నిబ్బిసిట్ఠోతి అసమసమట్ఠేనపి ఏకపుగ్గలో అఞ్ఞస్స తాదిసస్స అభావా. తేన వుత్తం – "**అసదిసట్ఠేనా**"తిఆది.

సత్తలోకో అధిప్పేతో సత్తనికాయే ఉప్పజ్జనతో. **మనుస్సలోకే ఏవ ఉప్పజ్జతి** దేవబ్రహ్మలోకానం బుద్ధానం ఉప్పత్తియా అనోకాసభావతో. కామదేవలోకే తావ నుప్పజ్జతి బ్రహ్మచరియవాసస్స అట్ఠానభావతో తథా అనచ్ఛరియభావతో. అచ్ఛరియధమ్మా హి బుద్ధా భగవన్తో. తేసం సా అచ్ఛరియధమ్మతా దేవత్తభావే ఠితానం లోకే న పాకటా హోతి యథా మనుస్సభూతానం. దేవభూతే హి సమ్మాసమ్బుద్ధే దిస్సమానం బుద్ధానుభావం దేవానుభావతోవ లోకే దహతి, న బుద్ధానుభావతో. తథా సతి "అయం సమ్మాసమ్బుద్ధో"తి నాధిముచ్చతి న సమ్పసీదతి, ఇస్సరకుత్తగ్గాహం న విస్సజ్జేతి, దేవత్తభావస్స చ చిరకాలావట్ఠానతో ఏకచ్చసస్సతవాదతో న పరిముచ్చతి. **బ్రహ్మలోకే నుప్పజ్జతీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. సత్తానం తాదిసగ్గాహవినిమోచనత్థఞ్హి బుద్ధా భగవన్తో మనుస్సుగతియంయేవ ఉప్పజ్జన్తి, న దేవసుగతియం. యస్మా

ఇమం చక్కవాళం మజ్ఝే కత్వా ఇమినా సద్ధిం చక్కవాళానం దససహస్సస్సేవ జాతిక్ఖేత్తభావో దీపితో ఇతో అఞ్ఞస్స బుద్ధానం ఉప్పత్తిట్ఠానస్స తేపిటకే బుద్ధవచనే ఆగతట్ఠానస్స అభావతో. తస్మా వుత్తం – ‘‘**ఇమస్మింయేవ చక్కవాళే ఉప్పజ్జతీ**’’తి.

ఇధ ఉప్పజ్జన్తోపి కస్మా జమ్బుదీపే ఏవ ఉప్పజ్జతి, న సేసదీపేసూతి? కేచి తావ ఆహు – ‘‘యస్మా పథవియా నాభిభూతా బుద్ధభావసహా అచలట్ఠానభూతా బోధిమణ్డభూమి జమ్బుదీపే ఏవ , తస్మా జమ్బుదీపే ఏవ ఉప్పజ్జతీ’’తి. ఏతేనేవ ‘‘తత్థ మజ్ఝిమదేసే ఏవ ఉప్పజ్జతీ’’తి ఏతమ్పి సంవణ్ణితన్తి దట్ఠబ్బం తథా ఇతరేసమ్పి అవిజహితట్ఠానానం తత్థేవ లబ్భనతో. యస్మా పురిమబుద్ధానం మహాబోధిసత్తానం పచ్చేకబుద్ధానఞ్చ నిబ్బత్తియా సావకబోధిసత్తానం సావకబోధియా అభినీహారో సావకపారమియా సమ్భరణపరిపాచనఞ్చ బుద్ధక్ఖేత్తభూతే ఇమస్మింయేవ చక్కవాళే జమ్బుదీపే ఏవ ఇజ్ఝతి, న అఞ్ఞత్థ. వేనేయ్యజనవినయనత్థో చ బుద్ధుప్పాదో, తస్మా అగ్గసావకమహాసావకాదివేనేయ్యవిసేసాపేక్ఖాయ ఇమస్మిం జమ్బుదీపే ఏవ బుద్ధా నిబ్బత్తన్తి, న సేసదీపేసు. అయఞ్చ నయో సబ్బబుద్ధానం ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణోతి తేసం ఉత్తమపురిసానం తత్థేవ ఉప్పత్తి సమ్పత్తిచక్కానం వియ అఞ్ఞమఞ్ఞూపనిస్సయతాయ దట్ఠబ్బా. తేన వుత్తం – **అట్ఠకథాయం** ‘‘తీసు దీపేసు బుద్ధా న నిబ్బత్తన్తి, జమ్బుదీపే ఏవ నిబ్బత్తన్తీతి దీపం పస్సీ’’తి (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౧౭; బు. వం. అట్ఠ. ౨౭ అవిదూరేనిదానకథా).

ఉభయమ్పిదం విప్పకతవచనమేవ ఉప్పాదకిరియాయ వత్తమానకాలికత్తా. **ఉప్పజ్జమానో**తి వా ఉప్పజ్జితుం సమత్థో. సత్తిఅత్థో చాయం **మాన**-సద్దో. యావతా హి సామత్థియేన మహాబోధిసత్తానం చరిమభవే ఉప్పత్తి ఇచ్ఛితబ్బా, తత్థకేన బోధిసమ్భారసమ్భూతేన పరిపుణ్ణేన సమన్నాగతోతి అత్థో. **భేదో**తి విసేసో. తమేవ హి తివిధం విసేసం దస్సేతుం – ‘‘**ఏస హీ**’’తిఆది వుత్తం. అట్ఠఙ్గసమన్నాగతస్స మహాభినీహారస్స సిద్ధకాలతో పట్ఠాయ మహాబోధిసత్తో బుద్ధభావాయ నియతభావప్పత్తతాయ బోధిసమ్భారపటిపదం పటిపజ్జమానో యథావుత్తసామత్థియయోగేన ఉప్పజ్జమానో నామాతి అత్థో ఉప్పాదస్స ఏకన్తికత్తా. **పరియేసన్తో**తి విచినన్తో. **పరిపక్కగతే ఞాణే**తి ఇమినా తతో పుబ్బే ఞాణస్స అపరిపక్కతాయ ఏవ లద్ధావసరాయ కమ్మపిలోతియా వసేన బోధిసత్తో తథా మహాపధానం పదహీతి దస్సేతి. **అరహత్తఫలక్ఖణే ఉప్పన్నో నామ** ‘‘ఉప్పన్నో హోతీ’’తి వత్తబ్బత్తా. **ఆగతోవ నామ** హేతుసమ్పదాయ సమ్మదేవ నిప్పన్నత్తా.

హితత్థాయాతి లోకియలోకుత్తరస్స హితస్స సిద్ధియా. **సుఖత్థాయా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **తస్సా**తి తస్స సత్తలోకస్స. సో పనాయం సత్తలోకో యేన అనుక్కమేన ధమ్మాభిసమయం పాపుణి, తం తేనేవ అనుక్కమేన దస్సేన్తో ‘‘**మహాబోధిమణ్డే**’’తిఆదిమాహ. **యావజ్జదివసా**తి ఏత్థ **అజ్జ**-సద్దేన సాసనస్స అవట్ఠానకాలం వదతి. **దేవమనుస్సాన**న్తి ఉక్కట్ఠనిద్దేసోతి దస్సేతుం – ‘‘**న కేవల**’’న్తిఆది వుత్తం. **ఏతేసమ్పీ**తి నాగసుపణ్ణాదీనమ్పి.

అయం పుచ్ఛాతి ఇమినా ‘‘కతమో’’తి పదస్స సామఞ్ఞతో పుచ్ఛాభావో దస్సితో, న విసేసతోతి తస్స పుచ్ఛావిసేసభావఞాపనత్థం **మహానిద్దేసే** (మహాని. ౧౫౦) ఆగతా సబ్బాపి పుచ్ఛా అత్థుద్ధారనయేన దస్సేతి ‘‘**పుచ్ఛా చ నామేసా**’’తిఆదినా. అదిట్ఠం జోతీయతి ఏతాయాతి **అదిట్ఠజోతనా**. దిట్ఠం సంసన్దీయతి ఏతాయాతి **దిట్ఠసంసన్దనా**. సంసన్దనఞ్చ సాకచ్ఛావసేన వినిచ్ఛయకరణం. విమతిం ఛిన్దతి ఏతాయాతి **విమతిచ్ఛేదనా**. అనుమతియా పుచ్ఛా **అనుమతిపుచ్ఛా**. ‘‘తం కిం మఞ్ఞథ, భిక్ఖవే’’తిఆది పుచ్ఛాయ ‘‘కా తుమ్హాకం అనుమతీ’’తి అనుమతి పుచ్ఛితా హోతి. **కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా**తి కథేతుకమ్యతాయ పుచ్ఛా. **లక్ఖణ**న్తి ఞాతుం ఇచ్ఛితో యో కోచి సభావో. **అఞ్ఞాత**న్తి యేన కేనచి ఞాణేన అఞ్ఞాతభావమాహ. **అదిట్ఠ**న్తి దస్సనభూతేన ఞాణేన పచ్చక్ఖం వియ అదిట్ఠతం. **అతులిత**న్తి ‘‘ఏత్తకం ఏత’’న్తి

తులాభూతేన అతులితతం. **అతీరిత**న్తి తీరణభూతేన అకతఞాణకిరియాసమాపనతం. **అవిభూత**న్తి ఞాణస్స అపాకటభావం. **అవిభావిత**న్తి ఞాణేన అపాకటకతభావం.

యేహి గుణవిసేసేహి నిమిత్తభూతేహి భగవతి "తథాగతో"తి అయం సమఞ్ఞా పవత్తా, తందస్సనత్థం ''**అట్ఠహి కారణేహి భగవా తథాగతో**''తిఆది వుత్తం. గుణవిసేసనేమిత్తికానేవ హి భగవతో సబ్బాని నామాని. యథాహ –

> "అసఙ్ఖ్యేయ్యాని నామాని, సగుణేన మహేసినో;
>
> గుణేన నామముద్ధేయ్యం, అపి నామసహస్సతో"తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౩౧౩; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౫౩; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౭౬);

తథా ఆగతోతి ఏత్థ ఆకారనియమనవసేన ఓపమ్మసమ్పటిపాదనత్థో **తథా**-సద్దో. సామఞ్ఞజోతనాపి హి విసేసే అవతిట్ఠతీతి. పటిపదాగమనత్థో **ఆగత**-సద్దో, న ఞాణగమనత్థో "తథలక్ఖణం ఆగతో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౭; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౨; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩.౭౮; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౭౦; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౧౮) వియ, నాపి కాయగమనత్థో "ఆగతో ఖో మహాసమణో, మగధానం గిరిబ్బజ"న్తిఆదీసు (మహావ॰ ౬౩) వియ. తత్థ యదాకారనియమనవసేన ఓపమ్మసమ్పటిపాదనత్థో తథా-సద్దో, తంకరుణాపధానత్తా మహాకరుణాముఖేన పురిమబుద్ధానం ఆగమనప్పటిపదం ఉదాహరణవసేన సామఞ్ఞతో దస్సేన్తో యం-తం-సద్దానం ఏకన్తసమ్బన్ధభావతో ''**యథా సబ్బలోక...పే.... ఆగతా**''తి సాధారణతో వత్వా పున తం పటిపదం **మహాపధానసుత్తా**దీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౧ ఆదయో) సమ్బహులనిద్దేసేన సుపాకటానం ఆసన్నానఞ్చ విపస్సిఆదీనం ఛన్నం సమ్మాసమ్బుద్ధానం వసేన నిదస్సేన్తో ''**యథా విపస్సీ భగవా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **యేన అభినీహారేనా**తి మనుస్సత్తలిఙ్గసమ్పత్తిహేతుసత్థుదస్సనపబ్బజ్జాఅభిఞ్ఞాదిగుణసమ్పత్తిఅధికారచ్ఛన్దానం వసేన అట్ఠఙ్గసమన్నాగతేన మహాపణిధానేన. సబ్బేసఞ్హి బుద్ధానం కాయప్పణిధానం ఇమినావ అభినీహారేన సమిజ్ఝతీతి. ఏవం మహాభినీహారవిసేసేన "తథాగతో"తి పదస్స అత్థం దస్సేత్వా ఇదాని పారమిపూరణవసేన దస్సేతుం – ''**యథా విపస్సీ భగవా...పే.... కస్సపో భగవా దానపారమిం పూరేత్వా**''తిఆదిమాహ.

ఏత్థ చ సుత్తన్తికానం మహాబోధిప్పటిపదాయ కోసల్లజననత్థం కా పనేతా పారమియో, కేనట్ఠేన పారమియో, కతివిధా చేతా, కో తాసం కమో, కాని లక్ఖణరసపచ్చుపట్ఠానపదట్ఠానాని, కో పచ్చయో, కో సంకిలేసో, కిం వోదానం, కో పటిపక్ఖో, కా పటిపత్తి, కో విభాగో, కో సఙ్గహో, కో సమ్పాదనూపాయో, కిత్తకేన కాలేన సమ్పాదనం, కో ఆనిసంసో, కిఞ్చేతాసం ఫలన్తి పారమీసు అయం విత్థారకథా వేదితబ్బా. సా పనేసా ఇచ్ఛన్తేన **దీఘాగమటీకాయం** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా, న ఇధ దస్సితా. యథావుత్తాయ పటిపదాయ యథావుత్తవిభాగానం పారమీనం పూరితభావం సన్ధాయాహ – ''**సమతింస పారమియో పూరేత్వా**''తి.

సతిపి మహాపరిచ్చాగానం దానపారమిభావే పరిచ్చాగవిసేసభావదస్సనత్థఞ్చేవ సుదుక్కరభావదస్సనత్థఞ్చ మహాపరిచ్చాగేహి విసుం గహణం. తతోయేవ చ అఙ్గపరిచ్చాగతో విసుం నయనపరిచ్చాగగ్గహణం, పరిచ్చాగభావసామఞ్ఞేపి ధనరజ్జపరిచ్చాగతో పుత్తదారపరిచ్చాగగ్గహణఞ్చ కతం. గతపచ్చాగతికవత్తసఙ్ఖాతాయ పుబ్బభాగప్పటిపదాయ సద్ధిం అభిఞ్ఞాసమాపత్తినిప్ఫాదనం **పుబ్బయోగో**. దానాదీసుయేవ సాతిసయప్పటిపత్తినిప్ఫాదనం **పుబ్బచరియా,** యా వా

చరియాపిటకసఙ్గహితా. “అభినీహారో పుబ్బయోగో, దానాదిప్పటిపత్తి వా కాయవివేకవసేన ఏకచరియా వా పుబ్బచరియా”తి కేచి. దానాదీనఞ్చేవ అప్పిచ్ఛతాదీనఞ్చ సంసారనిబ్బానేసు ఆదీనవానిసంసానఞ్చ విభావనవసేన సత్తానం బోధిత్తయే పతిట్ఠాపనపరిపాచనవసేన చ పవత్తా కథా **ధమ్మక్ఖానం**. ఞాతీనం అత్థచరియా **ఞాతత్థచరియా**. సాపి కరుణాయనవసేనేవ. **ఆది**-సద్దేన లోకత్థచరియాదయో సఙ్గణ్హాతి. కమ్మస్సకతఞాణవసేన అనవజ్జకమ్మాయతనసిప్పాయతనవిజ్జాట్ఠానపరిచయవసేన ఖన్ధాయతనాదిపరిచయవసేన లక్ఖణత్తయతీరణవసేన చ ఞాణచారో **బుద్ధిచరియా**. సా పన అత్థతో పఞ్ఞాపారమీయేవ, ఞాణసమ్భారదస్సనత్థం విసుం గహణం. **కోటీ**తి పరియన్తో, ఉక్కంసోతి అత్థో. చత్తారో సతిపట్ఠానే భావేత్వాతి సమ్బన్ధో. తత్థ **భావేత్వా**తి ఉప్పాదేత్వా. **బ్రూహేత్వా**తి వడ్ఢేత్వా. సతిపట్ఠానాదిగ్గహణేన ఆగమనప్పటిపదం మత్థకం పాపేత్వా దస్సేతి. విపస్సనాసహగతా ఏవ వా సతిపట్ఠానాదయో దట్ఠబ్బా. ఏత్థ చ “యేన అభినీహారేనా”తిఆదినా ఆగమనప్పటిపదాయ ఆదిం దస్సేతి, “దానపారమి”న్తిఆదినా మజ్ఝం, “చత్తారో సతిపట్ఠానే”తిఆదినా పరియోసానన్తి వేదితబ్బం.

సమ్పతిజాతోతి ముహుత్తజాతో నిక్ఖన్తమత్తో. నిక్ఖన్తమత్తఞ్హి మహాసత్తం పఠమం బ్రహ్మానో సువణ్ణజాలేన పటిగ్గణ్హింసు, తేసం హత్థతో చత్తారో మహారాజానో అజినప్పవేణియా, తేసం హత్థతో మనుస్సా దుకూలచుమ్బటకేన పటిగ్గణ్హింసు, మనుస్సానం హత్థతో ముచ్చిత్వా పథవియం పతిట్ఠితో. **యథాహా**తిఆదినా మహాపదానదేసనాయ వుత్తవచనం నిదస్సేతి. **సేతమ్హి ఛత్తే**తి దిబ్బసేతచ్ఛత్తే. **అనుధారియమానే**తి ధారియమానే. ఏత్థ చ ఛత్తగ్గహణేనేవ ఖగ్గాదీని పఞ్చ కకుధభణ్డాని వుత్తానేవాతి దట్ఠబ్బం. ఖగ్గతాలవణ్టమోరహత్థకవాలబీజనిఉణ్హీసపట్టాపి హి ఛత్తేన సహ తదా ఉపట్ఠితా అహేసుం. ఛత్తాదీనియేవ చ తదా పఞ్ఞాయింసు, న ఛత్తాదిగ్గాహకా. **సబ్బా చ దిసా**తి దస దిసా, నయిదం సబ్బదిసావిలోకనం సత్తపదవీతిహారుత్తరకాలం. మహాసత్తో హి మనుస్సానం హత్థతో ముచ్చిత్వా పురత్థిమం దిసం ఓలోకేసి, తత్థ దేవమనుస్సా గన్ధమాలాదీహి పూజయమానా, “మహాపురిస, ఇధ తుమ్హేహి సదిసోపి నత్థి, కుతో ఉత్తరితరో”తి ఆహంసు. ఏవం చతస్సో దిసా చతస్సో అనుదిసా హేట్ఠా ఉపరీతి సబ్బా దిసా అనువిలోకేత్వా సబ్బత్థ అత్తనా సదిసం అదిస్వా “అయం ఉత్తరా దిసా”తి సత్తపదవీతిహారేన అగమాసి. **ఆసభి**న్తి ఉత్తమం. **అగ్గో**తి సబ్బపఠమో. **జేట్ఠో**తి **సేట్ఠో**తి చ తస్సేవ వేవచనం. **అయమన్తిమా జాతి, నత్థి దాని పునబ్భవో**తి ఇమస్మిం అత్తభావే పత్తబ్బం అరహత్తం బ్యాకాసి. ‘‘**అనేకేసం విసేసాధిగమానం పుబ్బనిమిత్తభావేనా**’’తి సంఖిత్తేన వుత్తమత్థం ‘‘**యఞ్హి**’’తిఆదినా విత్థారతో దస్సేతి. తత్థ **ఏత్థా**తి –

“అనేకసాఖఞ్చ సహస్సమణ్డలం,
ఛత్తం మరూ ధారయుమన్తలిక్ఖే;
సువణ్ణదణ్డా వీతిపతన్తి చామరా,
న దిస్సరే చామరఛత్తగాహకా”తి. (సు. ని. ౬౯౩) –

ఇమిస్సా గాథాయ. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ సబ్బత్థ అప్పటిహతచారతాయ అనావరణఞాణన్తి ఆహ – ‘‘**సబ్బఞ్ఞుతానావరణఞాణపటిలాభస్సా**’’తి. **తథా అయం భగవాపి గతో…పే… పుబ్బనిమిత్తభావేనా**తి ఏతేన అభిజాతియం ధమ్మతావసేన ఉప్పజ్జనకవిసేసా సబ్బబోధిసత్తానం సాధారణాతి దస్సేతి. పారమితానిస్సన్దా హి తేతి.

విక్కమీతి అగమాసి. **మరూ**తి దేవా. **సమా**తి విలోకనసమతాయ సమా సదిసియో. మహాపురిసో హి యథా ఏకం దిసం విలోకేసి, ఏవం సేసదిసాపి, న కత్థచి విలోకనే విబన్ధో తస్స అహోసీతి. **సమా**తి వా విలోకేతుం యుత్తాతి అత్థో. న హి

తదా బోధిసత్తస్స విరూపబీభచ్ఛవిసమరూపాని విలోకేతుం అయుత్తాని దిసాసు ఉపట్ఠహన్తీతి.

“ఏవం తథా గతో”తి కాయగమనట్ఠేన గతసద్దేన తథాగతసద్దం నిద్దిసిత్వా ఇదాని ఞాణగమనట్ఠేన తం దస్సేతుం – **‘‘అథ వా’’**తిఆదిమాహ. తత్థ **నేక్ఖమ్మేనాతి** అలోభప్పధానేన కుసలచిత్తుప్పాదేన. కుసలా హి ధమ్మా ఇధ నేక్ఖమ్మం, న పబ్బజ్జాదయో. “పఠమజ్ఝానేనా”తి చ వదన్తి. **పహాయాతి** పజహిత్వా. **గతో** అధిగతో, పటిపన్నో ఉత్తరివిసేసన్తి అత్థో. **పహాయాతి** వా పహానహేతు, పహానలక్ఖణం వా. హేతులక్ఖణత్థో హి అయం పహాయసద్దో. కామచ్ఛన్దాదిప్పహానహేతుకఞ్హి “గతో”తి ఏత్థ వుత్తం గమనం అవబోధో, పటిపత్తి ఏవ వా కామచ్ఛన్దాదిప్పహానేన చ లక్ఖీయతి. ఏస నయో **పదాలేత్వా**తిఆదీసుపి. **అబ్యాపాదేనాతి** మేత్తాయ. **ఆలోకసఞ్ఞాయాతి** విభూతం కత్వా మనసికరణేన ఉపట్ఠితఆలోకసఞ్జాననేన. **అవిక్ఖేపేనాతి** సమాధినా. **ధమ్మవవత్థానేనాతి** కుసలాదిధమ్మానం యాథావనిచ్ఛయేన. “సప్పచ్చయనామరూపవవత్థానేనా”తిపి వదన్తి. ఏవం కామచ్ఛన్దాదినీవరణప్పహానేన “అభిజ్ఝం లోకే పహాయా”తిఆదినా (విభ॰ ౫౦౮) వుత్తాయ పఠమజ్ఝానస్స పుబ్బభాగప్పటిపదాయ భగవతో తథాగతభావం దస్సేత్వా ఇదాని సహ ఉపాయేన అట్ఠహి సమాపత్తీహి అట్ఠారసహి చ మహావిపస్సనాహి తం దస్సేతుం – **‘‘ఞాణేనా’’**తిఆదిమాహ. నామరూపపరిగ్గహకఙ్ఖావితరణానఞ్హి విబన్ధభూతస్స మోహస్స దూరీకరణేన ఞాతపరిఞ్ఞాయం ఠితస్స అనిచ్చసఞ్ఞాదయో సిజ్ఝన్తి, తథా ఝానసమాపత్తీసు అభిరతినిమిత్తేన పామోజ్జేన తత్థ అనభిరతియా వినోదితాయ ఝానాదీనం సమధిగమోతి సమాపత్తివిపస్సనానం అరతివినోదనఅవిజ్జాపదాలనాదిఉపాయో, ఉప్పటిపాటినిద్దేసో పన నీవరణసభావాయ అవిజ్జాయ హేట్ఠా నీవరణేసుపి సఙ్గహదస్సనత్థన్తి దట్ఠబ్బో. సమాపత్తివిహారప్పవేసవిబన్ధనేన నీవరణాని కవాటసదిసానీతి ఆహ – **‘‘నీవరణకవాటం ఉగ్ఘాటేత్వా’’**తి.

“రత్తిం వితక్కేత్వా విచారేత్వా దివా కమ్మన్తే పయోజేతీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౫౧) వుత్తట్ఠానే వితక్కవిచారా ధూమాయనా అధిప్పేతాతి ఆహ – **‘‘వితక్కవిచారధూమ’’**న్తి. కిఞ్చాపి పఠమజ్ఝానూపచారేయేవ దుక్ఖం, చతుత్థజ్ఝానోపచారేయేవ చ సుఖం పహీయతి, అతిసయప్పహానం పన సన్ధాయాహ – **‘‘చతుత్థజ్ఝానేన సుఖదుక్ఖం పహాయా’’**తి. **రూపసఞ్ఞాతి** సఞ్ఞాసీసేన రూపావచరజ్ఝానాని చేవ తదారమ్మణాని చ వుత్తాని. రూపావచరజ్ఝానమ్పి హి “రూప”న్తి వుచ్చతి ఉత్తరపదలోపేన “రూపీ రూపాని పస్సతీ”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౨౪౮; ౩.౩౧౨; ధ॰ స॰ ౨౪౮; పటి॰ మ॰ ౧.౨౦౯). తస్స ఆరమ్మణమ్పి కసిణరూపం “రూప”న్తి వుచ్చతి పురిమపదలోపేన “బహిద్ధా రూపాని పస్సతి సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౧౭౩-౧౭౪; మ॰ ని॰ ౨.౨౪౯; ధ॰ స॰ ౨౪౪-౨౪౫). తస్మా ఇధ రూపే రూపజ్ఝానే తంసహగతసఞ్ఞా రూపసఞ్ఞాతి ఏవం సఞ్ఞాసీసేన రూపావచరజ్ఝానాని వుత్తాని. రూపం సఞ్ఞా అస్సాతి రూపసఞ్ఞం, రూపస్స నామన్తి వుత్తం హోతి. ఏవం పథవీకసిణాదిభేదస్స తదారమ్మణస్స చేతం అధివచనన్తి వేదితబ్బం. **పటిఘసఞ్ఞాతి** చక్ఖాదీనం వత్థూనం రూపాదీనం ఆరమ్మణానఞ్చ పటిఘాతేన పటిహననేన విసయివిసయసమోధానే సముప్పన్నా ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణసహగతా సఞ్ఞా పటిఘసఞ్ఞా. **నానత్తసఞ్ఞాయోతి** నానత్తే గోచరే పవత్తా సఞ్ఞా, నానత్తా వా సఞ్ఞా నానత్తసఞ్ఞా, అట్ఠ కామావచరకుసలసఞ్ఞా, ద్వాదస అకుసలసఞ్ఞా, ఏకాదస కామావచరకుసలవిపాకసఞ్ఞా, ద్వే అకుసలవిపాకసఞ్ఞా, ఏకాదస కామావచరకిరియసఞ్ఞాతి ఏతాసం చతుచత్తాలీససఞ్ఞానమేతం అధివచనం. ఏతా హి యస్మా రూపసఞ్ఞాదిభేదే నానత్తే నానాసభావే గోచరే పవత్తన్తి, యస్మా చ నానత్తా నానాసభావా అఞ్ఞమఞ్ఞం అసదిసా, తస్మా **‘‘నానత్తసఞ్ఞా’’**తి వుచ్చన్తి.

అనిచ్చస్స, అనిచ్చన్తి వా అనుపస్సనా **అనిచ్చానుపస్సనా,** తేభూమకధమ్మానం అనిచ్చతం గహేత్వా పవత్తాయ అనుపస్సనాయేతం నామం. **నిచ్చసఞ్ఞన్తి** సఙ్ఖతధమ్మే "నిచ్చా సస్సతా"తి పవత్తం మిచ్ఛాసఞ్ఞం. సఞ్ఞాసీసేన దిట్ఠిచిత్తానమ్పి గహణం దట్ఠబ్బం. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి. **నిబ్బిదానుపస్సనాయాతి** సఙ్ఖారేసు నిబ్బిజ్జనాకారేన పవత్తాయ అనుపస్సనాయ. **నన్దిన్తి** సప్పీతికతణ్హం. **విరాగానుపస్సనాయాతి** సఙ్ఖారేసు విరజ్జనాకారేన పవత్తాయ అనుపస్సనాయ. **నిరోధానుపస్సనాయాతి** సఙ్ఖారానం నిరోధస్స అనుపస్సనాయ. "తే సఙ్ఖారా నిరుజ్ఝన్తియేవ, ఆయతిం సముదయవసేన న ఉప్పజ్జన్తీ"తి ఏవం వా అనుపస్సనా నిరోధానుపస్సనా. తేనేవాహ – "నిరోధానుపస్సనాయ నిరోధేతి, నో సముదేతీ"తి. ముచ్చితుకమ్యతా హి అయం బలప్పత్తాతి. పటినిస్సజ్జనాకారేన పవత్తా అనుపస్సనా **పటినిస్సగ్గానుపస్సనా.** పటిసఙ్ఖా సన్తిట్ఠనా హి అయం. **ఆదానన్తి** నిచ్చాదివసేన గహణం. సన్తతిసమూహకిచ్చారమ్మణానం వసేన ఏకత్తగ్గహణం **ఘనసఞ్ఞా. ఆయూహనం** అభిసఙ్ఖరణం. అవత్థావిసేసాపత్తి **విపరిణామో. ధువసఞ్ఞన్తి** థిరభావగ్గహణం. **నిమిత్తన్తి** సమూహాదిఘనవసేన సకిచ్చపరిచ్ఛేదతాయ చ సఙ్ఖారానం సవిగ్గహగ్గహణం. **పణిధిన్తి** రాగాదిపణిధిం. సా పనత్థతో తణ్హావసేన సఙ్ఖారేసు నన్నితా. **అభినివేసన్తి** అత్తానుదిట్ఠిం.

అనిచ్చదుక్ఖాదివసేన సబ్బధమ్మతీరణం **అధిపఞ్ఞాధమ్మవిపస్సనా. సారాదానాభినివేసన్తి** అసారే సారగ్గహణవిపల్లాసం. ఇస్సరకుత్తాదివసేన లోకో సముప్పన్నోతి అభినివేసో **సమ్మోహాభినివేసో** . కేచి పన "అహోసిం ను ఖో అహమతీతమద్ధానన్తిఆదినా పవత్తసంసయాపత్తి సమ్మోహాభినివేసో"తి వదన్తి. సఙ్ఖారేసు లేణతాణభావగ్గహణం **ఆలయాభినివేసో**. "ఆలయరతా ఆలయసమ్ముదితా"తి (దీ. ని. ౨.౬౪; మ. ని. ౧.౨౮౧; ౨.౩౩౭; సం. ని. ౧.౧౭౨; మహావ. ౭) వచనతో ఆలయో తణ్హా, సాయేవ చక్ఖాదీసు రూపాదీసు చ అభినివేసవసేన పవత్తియా ఆలయాభినివేసోతి కేచి. "ఏవంవిధా సఙ్ఖారా పటినిస్సజ్జీయన్తీ"తి పవత్తం ఞాణం **పటిసఙ్ఖానుపస్సనా.** వట్టతో విగతత్తా వివట్టం, నిబ్బానం. తత్థ ఆరమ్మణకరణసఙ్ఖాతేన అనుపస్సనేన పవత్తియా **వివట్టానుపస్సనా,** గోత్రభూ. **సంయోగాభినివేసన్తి** సంయుజ్జనవసేన సఙ్ఖారేసు అభినివిసనం. **దిట్ఠేకట్ఠేతి** దిట్ఠియా సహజాతేకట్ఠే పహానేకట్ఠే చ. **ఓళారికేతి** ఉపరిమగ్గవజ్ఝే కిలేసే అపేక్ఖిత్వా వుత్తం, అఞ్ఞథా దస్సనపహాతబ్బాపి దుతియమగ్గవజ్ఝేహి ఓళారికాతి. **అణుసహగతేతి** అణుభూతే. ఇదం హేట్ఠిమమగ్గవజ్ఝే అపేక్ఖిత్వా వుత్తం. **సబ్బకిలేసేతి** అవసిట్ఠసబ్బకిలేసే. న హి పఠమాదిమగ్గేహిపి పహీనా కిలేసా **పున** పహీయన్తీతి.

కక్ఖళత్తం కథినభావో. **పగ్ఘరణం** ద్రవభావో. లోకియవాయునా భస్తాయ వియ యేన తంతంకలాపస్స ఉద్ధుమాయనం, థద్ధభావో వా, తం **విత్థమ్భనం.** విజ్జమానేపి కలాపన్తరభూతానం కలాపన్తరభూతేహి ఫుట్ఠభావే తంతంభూతవివిత్తతా రూపపరియన్తో ఆకాసోతి యేసం యో పరిచ్ఛేదో, తేహి నో అసమ్ఫుట్ఠోవ, అఞ్ఞథా భూతానం పరిచ్ఛేదభావో న సియా బ్యాపితభావాపత్తితో. యస్మిం కలాపే భూతానం పరిచ్ఛేదో, తేహి అసమ్ఫుట్ఠభావో **అసమ్ఫుట్ఠలక్ఖణం.** తేనాహ – భగవా **ఆకాసధాతునిద్దేసే** (ధ. స. ౬౩౭) "అసమ్ఫుట్ఠో చతూహి మహాభూతేహీ"తి.

విరోధిపచ్చయసన్నిపాతే విసదిసుప్పత్తి **రుప్పనం.** చేతనాపధానత్తా సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మానం చేతనావసేనేతం వుత్తం – "**సఙ్ఖారానం అభిసఙ్ఖరణలక్ఖణ**"న్తి. తథా హి సుత్తన్తభాజనీయే **సఙ్ఖారక్ఖన్ధవిభఙ్గే** (విభ. ౯౨) "చక్ఖుసమ్ఫస్సజా చేతనా"తిఆదినా చేతనావ విభత్తా. అభిసఙ్ఖరలక్ఖణా చ చేతనా. యథాహ – "తత్థ కతమో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో, కుసలా చేతనా కామావచరా"తిఆది. **ఫరణం** సవిప్ఫారికతా. **అస్సద్ధియేతి** అస్సద్ధియహేతు. నిమిత్తత్థే భుమ్మం. ఏస నయో **కోసజ్జేతిఆదీసు.**

వూపసమలక్ఖణన్తి కాయచిత్తపరిళాహూపసమలక్ఖణం. లీనుద్ధచ్చరహితే అధిచిత్తే పవత్తమానే పగ్గహనిగ్గహసమ్పహంసనేసు అబ్యావటతాయ అజ్ఝుపేక్ఖనం **పటిసఙ్ఖానం** పక్ఖపాతుపచ్ఛేదతో.

ముసావాదాదీనం విసంవాదనాదికిచ్చతాయ లూఖానం అపరిగ్గాహకానం పటిపక్ఖభావతో పరిగ్గాహకసభావా **సమ్మావాచా,** సినిద్ధభావతో సమ్పయుత్తధమ్మే సమ్మావాచాపచ్చయసుభాసితానం సోతారఞ్చ పుగ్గలం పరిగ్గణ్హాతీతి సా **పరిగ్గహలక్ఖణా**. కాయికకిరియా కిఞ్చి కత్తబ్బం సముట్ఠాపేతి, సయఞ్చ సముట్ఠహనం ఘటనం హోతీతి సమ్మాకమ్మన్తసఙ్ఖాతా విరతీపి **సముట్ఠానలక్ఖణా** దట్ఠబ్బా, సమ్పయుత్తధమ్మానం వా ఉక్ఖిపనం సముట్ఠాపనం కాయికకిరియాయ భారుక్ఖిపనం వియ. జీవమానస్స సత్తస్స, సమ్పయుత్తధమ్మానం వా జీవితిన్ద్రియపవత్తియా, ఆజీవస్సేవ వా సుద్ధి **వోదానం**. "సఙ్ఖారా"తి ఇధ చేతనా అధిప్పేతాతి వుత్తం – "**సఙ్ఖారానం చేతనాలక్ఖణ**"న్తి. **నమనం** ఆరమ్మణాభిముఖభావో. **ఆయతనం** పవత్తనం. ఆయతనవసేన హి ఆయసఙ్ఖాతానం చిత్తచేతసికానం పవత్తి. **తణ్హాయ హేతులక్ఖణ**న్తి వట్టస్స జనకహేతుభావో, మగ్గస్స పన నిబ్బానసమ్పాపకత్తన్తి అయమేతేసం విసేసో.

తథలక్ఖణం అవిపరీతసభావో. **ఏకరసో** అఞ్ఞమఞ్ఞానాతివత్తనం అనూనాధికభావో. **యుగనద్ధా** సమథవిపస్సనావ. "సద్ధాపఞ్ఞా పగ్గహావిక్ఖేపా"తిపి వదన్తి. **ఖయోతి** కిలేసక్ఖయో మగ్గో. అనుప్పాదపరియోసానతాయ **అనుప్పాదో** ఫలం. **పస్సద్ధి** కిలేసవూపసమో. **ఛన్దస్సా**తి కత్తుకామతాఛన్దస్స. **మూలలక్ఖణం** పతిట్ఠాభావో. **సముట్ఠానలక్ఖణం** ఆరమ్మణప్పటిపాదకతాయ సమ్పయుత్తధమ్మానం ఉప్పత్తిహేతుతా. **సమోధానం** విసయాదిసన్నిపాతేన గహేతబ్బాకారో, యా సఙ్గతీతి వుచ్చతి. సమం, సహ ఓదహన్తి అనేన సమ్పయుత్తధమ్మాతి వా **సమోధానం,** ఫస్సో. సమోసరన్తి సన్నిపతన్తి ఏత్థాతి **సమోసరణం**. వేదనాయ వినా అప్పవత్తమానా సమ్పయుత్తధమ్మా వేదనానుభవననిమిత్తం సమోసటా వియ హోన్తీతి ఏవం వుత్తం. గోపానసీనం కూటం వియ సమ్పయుత్తానం పామోక్ఖభావో **పముఖలక్ఖణం**. తతో, తేసం వా సమ్పయుత్తధమ్మానం ఉత్తరి పధానన్తి **తతుత్తరి**. పఞ్ఞుత్తరా హి కుసలా ధమ్మా. **విముత్తియా**తి ఫలస్స. తఞ్హి సీలాదిగుణసారస్స పరముక్కంసభావేన **సారం**. అయఞ్చ లక్ఖణవిభాగో ఛధాతుపఞ్చఝానఙ్గాదివసేన తంతంసుత్తపదానుసారేన పోరాణట్ఠకథాయం ఆగతనయేన చ కతోతి దట్ఠబ్బం. తథా హి పుబ్బే వుత్తోపి కోచి ధమ్మో పరియాయన్తరప్పకాసనత్థం పున దస్సితో, తతో ఏవ చ "ఛన్దమూలకా కుసలా ధమ్మా మనసికారసముట్ఠానా ఫస్ససమోధానా వేదనాసమోసరణా"తి, "పఞ్ఞుత్తరా కుసలా ధమ్మా"తి, "విముత్తిసారమిదం బ్రహ్మచరియ"న్తి, "నిబ్బానోగధఞ్హి, ఆవుసో, బ్రహ్మచరియం నిబ్బానపరియోసాన"న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౧౮) చ సుత్తపదానం వసేన "ఛన్దస్స మూలలక్ఖణ"న్తిఆది వుత్తం.

తథధమ్మా నామ చత్తారి అరియసచ్చాని అవిపరీతసభావత్తా. **తథాని** తంసభావత్తా, **అవితథాని** అముసాసభావత్తా, **అనఞ్ఞథాని** అఞ్ఞాకారరహితత్తా. **జాతిపచ్చయసమ్భూతసముదాగతట్ఠో**తి జాతిపచ్చయా సమ్భూతం హుత్వా సహితస్స అత్తనో పచ్చయానురూపస్స ఉద్ధం ఉద్ధం ఆగతభావో, అనుపవత్తత్థోతి అత్థో. అథ వా సమ్భూతట్ఠో చ సముదాగతట్ఠో చ సమ్భూతసముదాగతట్ఠో, న జాతితో జరామరణం న హోతి, న చ జాతిం వినా అఞ్ఞతో హోతీతి **జాతిపచ్చయసమ్భూతట్ఠో,** ఇత్థఞ్చ జాతితో సముదాగచ్ఛతీతి **జాతిపచ్చయసముదాగతట్ఠో**. యా యా జాతి యథా యథా పచ్చయో హోతి, తదనురూపం పాతుభావోతి అత్థో. **అవిజ్జాయ సఙ్ఖారానం పచ్చయట్ఠో**తి ఏత్థాపి న అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పచ్చయో న హోతి, న

చ అవిజ్జం వినా సఙ్ఖారా ఉప్పజ్జన్తి. యా యా అవిజ్జా యేసం యేసం సఙ్ఖారానం యథా యథా పచ్చయో హోతి, అయం అవిజ్జాయ సఙ్ఖారానం పచ్చయట్ఠో, పచ్చయభావోతి అత్థో.

భగవా తం జానాతి పస్సతీతి సమ్బన్ధో. **తేనా**తి భగవతా. తం విభజ్జమానన్తి యోజేతబ్బం. **త**న్తి రూపాయతనం. **ఇట్ఠానిట్ఠాదీతి ఆది**-సద్దేన మజ్ఝత్తం సఙ్గణ్హాతి, తథా అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నపరిత్తఅజ్ఝత్తబహిద్ధాతదుభయాదిభేదం. **లబ్భమానకపదవసేనా**తి "రూపాయతనం దిట్ఠం, సద్దాయతనం సుతం, గన్ధాయతనం రసాయతనం ఫోట్ఠబ్బాయతనం ముతం, సబ్బం రూపం మనసా విఞ్ఞాత"న్తి (ధ. స. ౯౬౬) వచనతో దిట్ఠపదఞ్చ విఞ్ఞాతపదఞ్చ రూపారమ్మణే లబ్భతి. **అనేకేహి నామేహీ**తి "రూపారమ్మణం ఇట్ఠం అనిట్ఠం మజ్ఝత్తం పరిత్తం అతీతం అనాగతం పచ్చుప్పన్నం అజ్ఝత్తం బహిద్ధా దిట్ఠం విఞ్ఞాతం రూపం రూపాయతనం రూపధాతు వణ్ణనిభా సనిదస్సనం సప్పటిఘం నీలం పీతక"న్తి ఏవమాదీహి అనేకేహి నామేహి. **తేరసహి వారేహీ**తి రూపకణ్డే ఆగతే తేరస నిద్దేసవారే సన్ధాయాహ. **ద్వేపఞ్ఞాసాయ నయేహీ**తి ఏకేకస్మిం వారే చతున్నం చతున్నం వవత్థాపననయానం వసేన ద్విపఞ్ఞాసాయ నయేహి. **తథమేవా**తి అవిపరీతదస్సితాయ అప్పటివత్తియదేసనతాయ చ తథమేవ హోతి. **జానామి అబ్భఞ్ఞాసి**న్తి వత్తమానాతీతకాలేసు ఞాణప్పవత్తిదస్సనేన అనాగతేపి ఞాణప్పవత్తి వుత్తాయేవాతి దట్ఠబ్బా. **విదిత**-సద్దో అనామట్ఠకాలవిసేసో వేదితబ్బో "దిట్ఠం సుతం ముత"న్తిఆదీసు (దీ. ని. ౩.౧౮౮; మ. ని. ౧.౭-౮; సం. ని. ౩.౨౦౮; అ. ని. ౪.౨౩) వియ. **న ఉపట్ఠాసీ**తి అత్తత్తనియవసేన న ఉపగఞ్ఛి . యథా రూపారమ్మణాదయో ధమ్మా యంసభావా యంపకారా చ, తథా నే పస్సతి జానాతి గచ్ఛతీతి **తథాగతో**తి ఏవం పదసమ్భవో వేదితబ్బో. కేచి పన "నిరుత్తినయేన **పిసోదరాదిపక్ఖేపేన** వా దస్సీసద్దస్స లోపం, ఆగత-సద్దస్స చాగమం కత్వా తథాగతో"తి వణ్ణేన్తి.

యం రత్తిన్తి యస్సం రత్తియం. అచ్చన్తసంయోగే చేతం ఉపయోగవచనం. **తిణ్ణం మారాన**న్తి కిలేసాభిసఙ్ఖారదేవపుత్తసఙ్ఖాతానం తిణ్ణం మారానం. **అనుపవజ్జ**న్తి నిద్దోసతాయ న ఉపవజ్జం. **అనూన**న్తి పక్ఖిపితబ్బాభావేన న ఊనం. **అనధిక**న్తి అపనేతబ్బాభావేన న అధికం. **సబ్బాకారపరిపుణ్ణ**న్తి అత్థబ్యఞ్జనాదిసమ్పత్తియా సబ్బాకారేన పరిపుణ్ణం. **నో అఞ్ఞథా**తి "తథేవా"తి వుత్తమేవత్థం బ్యతిరేకేన సమ్పాదేతి. తేన యదత్థం భాసితం, తదత్థనిప్ఫాదనతో యథా భాసితం భగవతా, తథేవాతి అవిపరీతదేసనతం దస్సేతి. **గదత్థో**తి ఏతేన తథం గదతీతి **తథాగతో**తి ద-కారస్స త-కారం కత్వా నిరుత్తినయేన వుత్తన్తి దస్సేతి. తథా గతమస్సాతి తథాగతో. **గత**న్తి చ కాయస్స వాచాయ వా పవత్తీతి అత్థో. **తథా**తి చ వుత్తే యం-తం-సద్దానం అబ్యభిచారితసమ్బన్ధతాయ యథాతి అయమత్థో ఉపట్ఠితోయేవ హోతి. కాయవాచాకిరియానఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞానులోమేన వచనిచ్ఛాయం కాయస్స వాచా, వాచాయ చ కాయో సమ్బన్ధభావేన ఉపతిట్ఠతీతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ఆహ – "**భగవతో హీ**"తిఆది. ఇమస్మిం పన అత్థే తథావాదితాయ తథాగతోతి అయమ్పి అత్థో సిద్ధో హోతి. సో పన పుబ్బే పకారన్తరేన దస్సితోతి ఆహ – "**ఏవం తథాకారితాయ తథాగతో**"తి.

తిరియం అపరిమాణాసు లోకధాతూసూతి ఏతేన యదేకే "తిరియం వియ ఉపరి అధో చ సన్తి లోకధాతుయో"తి వదన్తి, తం పటిసేధేతి. దేసనావిలాసోయేవ **దేసనావిలాసమయో** యథా "పుఞ్ఞమయం దానమయ"న్తిఆదీసు (దీ. ని. ౩.౩౦౫; ఇతివు. ౬౦; నేత్తి. ౩౩). నిపాతానం వాచకసద్దసన్నిధానే తదత్థజోతనభావేన పవత్తనతో గత-సద్దోయేవ అవగతత్థం అతీతత్థఞ్చ వదతీతి ఆహ – "**గతోతి అవగతో అతీతో**"తి. అథ వా అభినీహారతో పట్ఠాయ యావ సమ్బోధి, ఏత్థన్తరే మహాబోధియానపటిపత్తియా హానట్ఠానసంకిలేసనివత్తీనం అభావతో యథా పణిధానం, తథా గతో అభినీహారానురూపం

పటిపన్నోతి **తథాగతో**. అథ వా మహిద్ధికతాయ పటిసమ్భిదానం ఉక్కంసాధిగమేన అనావరణఞాణతాయ చ కత్థచిపి పటిఘాతాభావతో యథా రుచి, తథా కాయవాచాచిత్తానం గతాని గమనాని పవత్తియో ఏతస్సాతి **తథాగతో**. యస్మా చ లోకే విధయుత్తగతపకారసద్దా సమానత్థా దిస్సన్తి, తస్మా యథావిధా విపస్సిఆదయో భగవన్తో, అయమ్పి భగవా తథావిధోతి **తథాగతో**. యథా యుత్తా చ తే భగవన్తో, అయమ్పి భగవా తథా యుత్తోతి తథాగతో. అథ వా యస్మా సచ్చం తత్వం తచ్ఛం తథన్తి ఞాణస్సేతం అధివచనం, తస్మా తథేన ఞాణేన ఆగతోతి **తథాగతో**తి ఏవమ్పి తథాగతసద్దస్స అత్థో వేదితబ్బో.

“పహాయ కామాదిమలే యథా గతా,
సమాధిఞాణేహి విపస్సిఆదయో;
మహేసినో సక్యమునీ జుతిన్ధరో,
తథాగతో తేన తథాగతో మతో.

“తథఞ్చ ధాతాయతనాదిలక్ఖణం,
సభావసామఞ్ఞవిభాగభేదతో;
సయమ్భుఞాణేన జినోయమాగతో,
తథాగతో వుచ్చతి సక్యపుఙ్గవో.

“తథాని సచ్చాని సమన్తచక్ఖునా,
తథా ఇదప్పచ్చయతా చ సబ్బసో;
అనఞ్ఞనేయ్యేన యతో విభావితా,
యాథావతో తేన జినో తథాగతో.

“అనేకభేదాసుపి లోకధాతుసు,
జినస్స రుపాయతనాదిగోచరే;
విచిత్తభేదే తథమేవ దస్సనం,
తథాగతో తేన సమన్తలోచనో.

“యతో చ ధమ్మం తథమేవ భాసతి,
కరోతి వాచాయనులోమమత్తనో;
గుణేహి లోకం అభిభుయ్యిరీయతి,
తథాగతో తేనపి లోకనాయకో.

“యథాభినీహారమతో యథారుచి,
పవత్తవాచా తనుచిత్తభావతో;
యథావిధా యేన పురా మహేసినో,
తథావిధో తేన జినో తథాగతో”తి. (దీ. ని. టీ. ౧.౭) –

సఙ్గహగాథా ముఖమత్తమేవ, కస్మా? అప్పమాదపదం వియ సకలకుసలధమ్మసమ్పటిపత్తియా సబ్బబుద్ధగుణానం సఙ్గాహకత్తా. తేనేవాహ – ''**సబ్బాకారేనా**''తిఆది. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవ.

౧౭౧. దుతియే **ఉప్పత్తీ**తి పఠమాయ జాతియా నిబ్బత్తిం వత్వా అరియాయ జాతియా నిబ్బత్తిం దస్సేతుం – ''**నిప్ఫత్తీ**''తి ఆహ. తదా హిస్స బుద్ధభావనిప్ఫత్తీతి. ''దుల్లభో''తిఆదిం వత్వా కారణస్స దూరసమ్భారభావతో తత్థ కారణం దస్సేన్తో ''**ఏకవార**''న్తిఆదిమాహ. ఇదం వుత్తం హోతి – తత్థ వారగణనా నామ మాససంవచ్ఛరకప్పగణనాదికా, కప్పానం ఏకం అసఙ్ఖ్యేయ్యం ద్వే అసఙ్ఖ్యేయ్యాని తీణి అసఙ్ఖ్యేయ్యానిపి పారమియో పూరేత్వాపి బుద్ధేన భవితుం న సక్కా, హేట్ఠిమకోటియా పన చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని కప్పసతసహస్సఞ్చ నిరన్తరం దస పారమియో పూరేత్వా బుద్ధభావం పత్తుం సక్కా, న ఇతో అఞ్ఞథాతి ఇమినా కారణేన దుల్లభో పాతుభావో బుద్ధానన్తి.

౧౭౨. తతియే **నిచ్చం న హోతీ**తి అభిణ్హప్పవత్తికం న హోతి కదాచిదేవ సమ్భవతో. యేభుయ్యేన మనుస్సా అచ్ఛరియం దిస్వా అచ్ఛరం పహరన్తి, తం సన్ధాయ వుత్తం – ''**అచ్ఛరం పహరిత్వా పస్సితబ్బో**''తి. **సమన్నాగతత్తా**తి ఏతేన అచ్ఛరియా గుణధమ్మా ఏతస్మిం సన్తీతి **అచ్ఛరియో**తి దస్సేతి. అపిచ ఆదితో పభుతి అభినీహారావహో, తతో పరమ్పి అనఞ్ఞసాధారణే గుణధమ్మే ఆచిణ్ణవాతి **అచ్ఛరియో**తి ఆహ – ''**ఆచిణ్ణమనుస్సోతిపి అచ్ఛరియమనుస్సో**''తిఆది. మహాబోధిఞాణమేవ మణ్డభూతం **మహాబోధిమణ్డో**. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానఞ్హి మగ్గఞాణం, మగ్గఞాణపదట్ఠానఞ్చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం ''మహాబోధీ''తి వుచ్చతి. **అనివత్తకేనా**తి బోధియా నియతభావాపత్తియా మహాబోధిసత్తభావతో అనివత్తనసభావేన. **బుద్ధకారకధమ్మానం పూరణమ్పి న అఞ్ఞస్స కస్సచి ఆచిణ్ణ**న్తిఆదినా హేతుఅవత్థాయ ఫలావత్థాయ సత్తానం ఉపకారావత్థాయ చాతి తీసుపి అవత్థాసు లోకనాథో అనఞ్ఞసాధారణానం గుణధమ్మానం ఆచిణ్ణతాయ అచ్ఛరియమనుస్సో వుత్తోతి దస్సేతి.

౧౭౩. చతుత్థే కాలే కిరియాతి **కాలకిరియా**. కతరస్మిం కాలే కీదిసీ కిరియా. సామఞ్ఞజోతనా హి విసేసే అవతిట్ఠతి, విసేసత్థినా చ విసేసో అనుప్పయోజితబ్బోతి ఆహ – ''**ఏకస్మిం కాలే పాకటా కిరియా**''తి. కతరస్మిం పన ఏకస్మిం కాలే, కథఞ్చ పాకటాతి? కప్పానం సతసహస్సాధికాని అనేకాని అసఙ్ఖ్యేయ్యాని అభిక్కమిత్వా యథాధిప్పేతమనోరథపారిపూరివసేన సముపలద్ధే ఏకస్మిం కాలే, సదేవలోకే అతివియ అచ్ఛరియమనుస్సస్స పరినిబ్బానన్తి అచ్చన్తపాకటా. **అనుతాపకరా**తి చేతోదుక్ఖావహా. **దససహస్సచక్కవాళేసూ**తి వుత్తం తస్స బుద్ధక్ఖేత్తభావేన పరిచ్ఛిన్నత్తా, తదఞ్ఞేసఞ్చ అవిసయత్తా.

౧౭౪. పఞ్చమే **దుతియస్స బుద్ధస్సా**తి దుతియస్స సబ్బఞ్ఞుబుద్ధస్స అభావా. **సుతబుద్ధో** నామ సుతమయేన ఞాణేన బుజ్ఝితబ్బస్స బుద్ధత్తా. **చతుసచ్చబుద్ధో** నామ చతున్నం అరియసచ్చానం అనవసేసతో బుద్ధత్తా. **పచ్చేకబుద్ధో** నామ పచ్చేకం అత్తనోయేవ యథా చతుసచ్చసమ్బోధో హోతి, ఏవం బుద్ధత్తా. సమ్మాసమ్బుద్ధో ఏవ హి యథా సదేవకస్స లోకస్స చతుసచ్చసమ్బోధో హోతి, ఏవం సచ్చాని అభిసమ్బుజ్ఝతి. **చత్తారి వా అట్ఠ వా సోళస వా**తి ఇదం కతమహాభినీహారానం మహాబోధిసత్తానం పఞ్ఞాధికసద్ధాధికవీరియాధికవిభాగవసేన వుత్తం. ''పఞ్ఞాధికానఞ్హి సద్ధా మన్దా హోతి, పఞ్ఞా తిక్ఖా. సద్ధాధికానం పఞ్ఞా మజ్ఝిమా హోతి. వీరియాధికానం పఞ్ఞా మన్దా, పఞ్ఞానుభావేన చ సమ్మాసమ్బోధి అధిగన్తబ్బా''తి **అట్ఠకథాయం** వుత్తం. అవిసేసేన పన విముత్తిపరిపాచనీయధమ్మానం తిక్ఖమజ్ఝిమముదుభావేన తయోపేతే భేదా యుత్తాతి వదన్తి. తివిధా హి బోధిసత్తా అభినీహారక్ఖణే భవన్తి ఉగ్ఘటితఞ్ఞువిపఞ్చితఞ్ఞునేయ్యభేదేన. తేసు ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ

సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సమ్ముఖా చాతుప్పదికం గాథం సుణన్తో తతియపదే అపరియోసితేయేవ ఛహి అభిఞ్ఞాహి సహ పటిసమ్భిదాహి అరహత్తం పత్తుం సమత్థూపనిస్సయో హోతి. దుతియో సత్థు సమ్ముఖా ఏకం గాథం సుణన్తో అపరియోసితేయేవ చతుత్థపదే ఛహి అభిఞ్ఞాహి అరహత్తం పత్తుం సమత్థూపనిస్సయో హోతి. ఇతరో భగవతో సమ్ముఖా చాతుప్పదికగాథం సుత్వా పరియోసితాయ గాథాయ ఛహి అభిఞ్ఞాహి అరహత్తం పత్తుం సమత్థూపనిస్సయో హోతి. తయోపేతే వినా కాలభేదేన కతాభినీహారా లద్ధబ్యాకరణా పారమియో పూరేన్తో యథాక్కమం యథావుత్తభేదేన కాలేన సమ్మాసమ్బోధిం పాపుణన్తి, తేసు తేసు పన కాలభేదేసు అపరిపుణ్ణేసు తే తే మహాసత్తా దివసే దివసే వేస్సన్తరదానసదిసం దానం దేన్తాపి తదనురూపం సీలాదిసేసపారమిధమ్మే ఆచినన్తాపి అన్తరా బుద్ధా భవిస్సన్తీతి అకారణమేతం. కస్మా? ఞాణస్స అపరిపచ్చనతో. పరిచ్ఛిన్నకాలనిప్ఫాదితం వియ హి సస్సం పరిచ్ఛిన్నకాలే నిప్ఫాదితా సమ్మాసమ్బోధి తదన్తరా సబ్బుస్సాహేన వాయమన్తేనపి న సక్కా పాపుణితున్తి పారమిపూరీ యథావుత్తకాలవిసేసేన సమ్పజ్జతీతి వేదితబ్బం. **సద్ధిన్తి** సమానకాలే.

అసహాయోతి నిప్పరియాయతో వుత్తం. సహఅయనట్ఠో హి సహాయట్ఠో. పటిపత్తివసేన భగవతా సహ సమం అయనం నామ కస్సచిపి నత్థేవ. హత్థాదిఅవయవతో పటి పటి మినితబ్బతో **పటిమా** వుచ్చతి అత్తభావో. **సమత్థో నామ నత్థీతి** దేవో వా మారో వా బ్రహ్మా వా కోచి నత్థి. **పటిసమోతి** పటినిధిభావేన సమో. **పటిభాగం దాతున్తి** "చత్తారో సతిపట్ఠానా"తిఆదినా వుత్తస్స ధమ్మభాగస్స ధమ్మకోట్ఠాసస్స పటిపక్ఖభూతం కత్వా భాగం కోట్ఠాసం పటివచనం దాతుం సమత్థో నామ నత్థి. నత్థి ఏతస్స సీలాదిగుణేహి పటిబిమ్బభూతో పుగ్గలోతి **అప్పటిపుగ్గలో**. తేనాహ – "**అఞ్ఞో కోచీ**"తిఆది. తిసహస్సిమహాసహస్సీనం విభాగో పరతో ఆవి భవిస్సతి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

౧౮౫. ఛట్ఠాదీసు **తస్మిం పుగ్గలేతి** సమ్మాసమ్బుద్ధే. **తన్తి** పఞ్ఞాచక్ఖు. **పాతుభూతమేవ హోతి** తస్స సహస్స ఉప్పజ్జనతో. **ఉప్పత్తీతి** ఉప్పజ్జనం. **నిప్ఫత్తీతి** పరివుద్ధి. **కీవరూపస్సాతి** కీదిసస్స. సావకవిసయేవ హత్థగతం పఞ్ఞాచక్ఖు నామ ద్విన్నం అగ్గసావకానంయేవాతి ఆహ – "**సారిపుత్తత్థేరస్సా**"తిఆది. **సమాధిపఞ్ఞాతి** సమాధిసహగతా పఞ్ఞా. "సమాధిసంవత్తనికా ఖిప్పనిసన్తిఆదివిసేసావహా పఞ్ఞా"తి కేచి. **ఆలోకోతి** పఞ్ఞాఆలోకో ఏవ. తథా **ఓభాసో. తీణిపీతి** తీణిపి సుత్తాని. **లోకియలోకుత్తరమిస్సకానీతి** పుబ్బభాగపఞ్ఞాయ అధిప్పేతత్తా వుత్తం.

ఉత్తమధమ్మానన్తి అత్తనో ఉత్తరితరస్స అభావేన సేట్ఠధమ్మానం. దట్ఠబ్బతో దస్సనం, భగవతో రూపకాయో. తత్థపి విసేసతో రూపాయతనం. తేనాహ – "**చక్ఖువిఞ్ఞాణేన దట్ఠుం లభతీ**"తి. నత్థి ఇతో ఉత్తరన్తి అనుత్తరం, తదేవ అనుత్తరియం, దస్సనఞ్చ తం అనుత్తరియఞ్చాతి **దస్సనానుత్తరియం**. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. అయం పన పదవిసేసో – సుయ్యతీతి **సవనం,** భగవతో వచనం. లబ్భతీతి **లాభో,** భగవతి సద్ధా. సిక్ఖితబ్బతో **సిక్ఖా**. సీలసమాధిపఞ్ఞాపరిచరణం **పారిచరియా,** ఉపట్ఠానం. అనుస్సరణం **అనుస్సతి,** సత్థు గుణానుస్సరణం. **ఇమేసన్తి** యథావుత్తానం ఛన్నం అనుత్తరియానం. **పాతుభావో హోతీతి** తథాగతస్స పాతుభావా తప్పటిబద్ధత్తా తబ్బిసయత్తా చ పాతుభావో హోతి. "దస్సనానుత్తరియ"న్తి చ సదేవకే లోకే ఉత్తరితరస్స భగవతో రూపస్స న దస్సనమత్తం అధిప్పేతం, అథ ఖో తస్స రూపదస్సనముఖేన అవేచ్చప్పసాదేన బుద్ధగుణే ఓకప్పేత్వా ఓగాహేత్వా దస్సనం దట్ఠబ్బం. తేనాహ – "**ఆయస్మా హీ**"తిఆది. **ఇదమ్పి దస్సనానుత్తరియన్తి** పుబ్బే వుత్తతో నిబ్బిసేసత్తా వుత్తం. **దసబలం దస్సనాయ లభిత్వాతి** ఆనన్దత్థేరో వియ పసాదభత్తిమేత్తాపుబ్బకం దసబలం దస్సనాయ లభిత్వా. **దస్సనం వడ్ఢేత్వాతి** దస్సనముఖేన పవత్తం విపస్సనాచారం వడ్ఢేత్వా. దస్సనముఖేన యావ అనులోమఞాణం

విపస్సనాచారం వడ్ఢేత్వా తదనన్తరం అట్ఠమకమహాభూమిం ఓక్కమన్తో దస్సనం సోతాపత్తిమగ్గం పాపేతి నామ. ఇధ పరతో పవత్తం దస్సనం **దస్సనమేవ నామ, మూలదస్సనం పన** సచ్చదస్సనస్సపి కారణభావతో **దస్సనానుత్తరియం నామ**. ఏస నయో సేసానుత్తరియేసుపి.

దసబలే సద్ధం పటిలభతీతి సమ్మాసమ్బుద్ధే భగవతి సద్ధం పటిలభతి. **తిస్సో సిక్ఖా సిక్ఖిత్వా**తి తిస్సో పుబ్బభాగసిక్ఖా సిక్ఖిత్వా. **పరిచరతీ**తి ఉపట్ఠానం కరోతి. "ఇతిపి సో భగవా"తిఆదినా బుద్ధానుస్సతివసేన అనుస్సతిఞ్ఞానం ఉప్పాదేత్వా తం పదట్ఠానం కత్వా విపస్సనం వడ్ఢేన్తో **"అనుస్సతిం వడ్ఢేత్వా"**తి వుత్తో.

సచ్ఛికిరియా హోతీతి పచ్చక్ఖకరణం హోతి. మగ్గక్ఖణే హి లబ్భమానా పటిసమ్భిదా ఫలక్ఖణే సచ్ఛికతా నామ హోతి తతో పరం అత్థాదీసు యథిచ్ఛితం వినియోగక్ఖమభావతో. **చతస్సో**తి గణనపరిచ్ఛేదో. **పటిసమ్భిదా**తి పభేదా. కస్స పన పభేదాతి? "అత్థే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా"తిఆదివచనతో (విభ॰ ౭౧౮-౭౨౧) ఞాణస్సేతా పభేదా. తస్మా **చతస్సో పటిసమ్భిదా**తి చత్తారో ఞాణప్పభేదాతి అత్థో. **అత్థపటిసమ్భిదా**తి అత్థే పటిసమ్భిదా, అత్థపభేదస్స సలక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం అత్థే పభేదగతం ఞాణన్తి అత్థో. తథా ధమ్మపభేదస్స సలక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం ధమ్మే పభేదగతం ఞాణం **ధమ్మపటిసమ్భిదా**. నిరుత్తిపభేదస్స సలక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం నిరుత్తాభిలాపే పభేదగతం ఞాణం **నిరుత్తిపటిసమ్భిదా**. పటిభానపభేదస్స సలక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం పటిభానే పభేదగతం ఞాణం **పటిభానపటిసమ్భిదా**.

అత్థేసు ఞాణన్తిఆదీసు **అత్థో**తి సఙ్ఖేపతో హేతుఫలం. తఞ్హి హేతువసేన అరణీయం గన్తబ్బం పత్తబ్బం, తస్మా "అత్థో"తి వుచ్చతి. పభేదతో పన యం కిఞ్చి పచ్చయుప్పన్నం, నిబ్బానం, భాసితత్థో, విపాకో, కిరియాతి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా "అత్థో"తి వేదితబ్బా. తం అత్థం పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం పభేదగతం ఞాణం **అత్థపటిసమ్భిదా. ధమ్మో**తి సఙ్ఖేపతో పచ్చయో. సో హి యస్మా తన్తి దహతి విదహతి పవత్తేతి చేవ పాపేతి చ ఠపేతి చ, తస్మా "ధమ్మో"తి వుచ్చతి. పభేదతో పన యో కోచి ఫలనిబ్బత్తకో హేతు అరియమగ్గో భాసితం కుసలం అకుసలన్తి పఞ్చవిధోతి వేదితబ్బో, తం ధమ్మం పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం ధమ్మే పభేదగతం ఞాణం **ధమ్మపటిసమ్భిదా**.

అత్థధమ్మనిరుత్తాభిలాపే ఞాణన్తి తస్మిం అత్థే చ ధమ్మే చ సభావనిరుత్తిసద్దం ఆరమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం సభావనిరుత్తిఅభిలాపే పభేదగతం ఞాణం. ఏవమయం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా సద్దారమ్మణా నామ జాతా, న పఞ్ఞత్తిఆరమ్మణా. కస్మా? యస్మా సద్దం సుత్వా "అయం సభావనిరుత్తి, అయం న సభావనిరుత్తీ"తి పజానాతి. పటిసమ్భిదాపత్తో హి "ఫస్సో"తి వుత్తే "అయం సభావనిరుత్తీ"తి జానాతి, "ఫస్సా"తి వా "ఫస్స"న్తి వా వుత్తే "అయం న సభావనిరుత్తీ"తి జానాతి. వేదనాదీసుపి ఏసేవ నయో. అయం పనేస నామాఖ్యాతోపసగ్గాబ్యయపదమ్పి జానాతియేవ సభావనిరుత్తియా యాథావతో జాననతో. **ఞాణేసు ఞాణ**న్తి సబ్బత్థకఞాణం ఆరమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స పభేదగతం ఞాణం.

ఇమా పన చతస్సో పటిసమ్భిదా సేక్ఖభూమియం అసేక్ఖభూమియన్తి ద్వీసు ఠానేసు పభేదం గచ్ఛన్తి. అధిగమో పరియత్తి సవనం పరిపుచ్ఛా పుబ్బయోగోతి ఇమేహి పఞ్చహి కారణేహి విసదా హోన్తి. **అధిగమో** నామ సచ్చప్పటివేధో. **పరియత్తి** నామ బుద్ధవచనం. తఞ్హి గణ్హన్తస్స పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. **సవనం** నామ ధమ్మస్సవనం. సక్కచ్చం ధమ్మం

సుణన్తస్సపి హి పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. **పరిపుచ్ఛా** నామ అట్ఠకథా. ఉగ్గహితపాళియా అత్థం కథేన్తస్సపి హి పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. **పుబ్బయోగో** నామ పుబ్బయోగావచరతా. హరణపచ్చాహరణనయేన పటిపాకటకమ్మట్ఠానస్సపి పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తీతి. **లోకియలోకుత్తరా వా**తి ఏత్థ తిస్సో పటిసమ్భిదా లోకియా, అత్థపటిసమ్భిదా సియా లోకియా, సియా లోకుత్తరాతి ఏవం విభజిత్వా అత్థో వేదితబ్బో.

బుద్ధుప్పాదేయేవాతి అవధారణేన బుద్ధుప్పాదే ఏవ లబ్భనతో, అబుద్ధుప్పాదే అలబ్భనతో అనఞ్ఞసాధారణో పటివేధో అధిప్పేతో. ఏవఞ్చ కత్వా "మహతో చక్ఖుస్సా"తిఆదీసు పఞ్ఞామహత్తాదికమ్పి అనఞ్ఞసాధారణమేవ అధిప్పేతన్తి దట్ఠబ్బం. తథా విజ్జావిముత్తిఫలసచ్ఛికిరియాదయోపి పరేసం తబ్భావావహా దట్ఠబ్బా. యా కాచి ధాతుయో లోకియా లోకుత్తరా వా, సబ్బా తా ఇమాహేవ సఙ్గహితా, ఏత్థేవ అన్తోగధాతి వుత్తం – ''**ఇమావ అట్ఠారస ధాతుయో నానాసభావతో నానాధాతుయో**''తి. స్వాయమత్థో అనేకధాతునానాధాతుఞాణవిభఙ్గేన (విభ॰ ౭౫౧) దీపేతబ్బో. "సచ్ఛికిరియా"తి వుత్తత్తా ''**విజ్జాతి ఫలే ఞాణ**''న్తి వుత్తం.

౧౮౭. యస్మా చక్కతి అపరాపరం పరివత్తతీతి **చక్కం,** తస్మా ఇరియాపథాపి అపరాపరం పరివత్తనట్ఠేన చక్కసదిసత్తా **చక్క**న్తి వుత్తా, తథా పతిరూపదేసవాసాదిసమ్పత్తియో. **తతో పట్ఠాయ ధమ్మచక్కం అభినీహరతి నామా**తి ఏత్థ తదా మహాసత్తో అత్తానం అభినీహారయోగం కరోన్తో "ధమ్మచక్కం అభినీహరతి నామా"తి వుత్తో తతో పట్ఠాయ ధమ్మచక్కాభినీహారవిబన్ధకరధమ్మానుప్పజ్జనతో. **అభినీహటం నామా**తి ఏత్థాపి అయమేవ నయో. **అరహత్తమగ్గం పటివిజ్ఝన్తోపి ధమ్మచక్కం ఉప్పాదేతియేవ నామ** తదత్థం ఞాణం పరిపాచేతీతి కత్వా. **అరహత్తఫలక్ఖణే ధమ్మచక్కం ఉప్పాదితం నామ** తస్మిం ఖణే ధమ్మచక్కస్స ఉప్పాదనాయ కాతబ్బకిచ్చస్స కస్సచి అభావా. పటివేధఞాణఞ్హి ఇధ "ధమ్మచక్క"న్తి అధిప్పేతం. ఇదాని దేసనాఞాణవసేన ధమ్మచక్కం దస్సేతుం – ''**కదా పవత్తేతి నామా**''తిఆదిమాహ. న కేవలం థేరస్సేవ, అథ ఖో సబ్బేసమ్పి సాసనికానం ధమ్మకథా భగవతో ధమ్మదేసనా చతున్నం అరియసచ్చానం చతున్నఞ్చ ఏకత్తాదినయానం అవిరాధనతోతి దస్సేతుం – ''**యో హి కోచి భిక్ఖు వా**''తిఆది ఆరద్ధం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఏకపుగ్గలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. ఏతదగ్గవగ్గో

(౧౪) ౧. పఠమఏతదగ్గవగ్గో

ఏతదగ్గపదవణ్ణనా

౧౮౮. ఏతదగ్గేసు పఠమవగ్గస్స పఠమే **ఆదిమ్హి దిస్సతీ**తి ఏత్థ అగ్గసద్దోతి ఆనేత్వా యోజేతబ్బం. **అజ్జతగ్గే**తి అజ్జదివసం ఆదిం కత్వాతి అత్థో. **అఙ్గులగ్గేనా**తి అఙ్గులికోటియా. **అమ్బిలగ్గ**న్తి అమ్బిలకోట్ఠాసో. **కోటిభూతా**తి పరమకోటిభూతా తస్మిం ఠానే తాదిసానం అఞ్ఞేసం అభావతో. తతో ఏవ **సేట్ఠభూతాతిపి అగ్గా. ఏతదగ్గసన్నిక్ఖిపో**తి ఏతదగ్గే ఠపనం అట్ఠుప్పత్తిఆదీహి చతూహిపి కారణేహి. మహాపఞ్ఞతాయ థేరేన ఏతదగ్గట్ఠానస్స లద్ధభావం విత్థారతో దస్సేతుం – ‘‘**కథ**’’న్తిఆదిమాహ. **ద్వే పదన్తరానీ**తి కణ్డమ్బమూలే యుగన్ధరపబ్బతేతి ద్వీసు ఠానేసు ద్వే పదాని దస్సేత్వా. **ముణ్డపీఠక**న్తి యం సత్తఙ్గం పఞ్చఙ్గం వా న హోతి, కేవలం ముణ్డకపీఠం, తం సన్ధాయేతం వుత్తం. **అవత్థరిత్వా నిసీదీ**తి బుద్ధానుభావేన అజ్ఝోత్థరిత్వా నిసీది. తేనాహ – ‘‘**ఏవం నిసీదన్తో**’’తిఆది. **కాయసక్ఖిం కత్వా**తి నామకాయేన దేసనాయ సమ్పటిచ్ఛనవసేన సక్ఖిభూతం కత్వా. **కుసలా ధమ్మా అకుసలా ధమ్మా అబ్యాకతా ధమ్మాతి ఇతి**-సద్దో ఆద్యత్థో, తేన సబ్బం అభిధమ్మదేసనం సఙ్గణ్హాతి.

పాటిహారియట్ఠానేతి యమకపాటిహారియస్స కతట్ఠానే. **పస్సథా**తి తేసం బహుభావం సన్ధాయ వుత్తం. **అస్సా**తి మనుస్ససమూహస్స ఏకభావం. **ఆకప్ప**న్తి ఆకారం. **మహాజనో**తి సదేవకే లోకే సబ్బో మహాజనో. యథా నిరయదస్సనం సంవేగజననత్థం, ఏవం దేవలోకదస్సనమ్పి సంవేగజననత్థమేవ ‘‘అనుపుబ్బికథాయం సగ్గకథా వియ ఏవం సబ్బసమ్పత్తిసముపేతోపి సగ్గో అనిచ్చో అద్ధువో చవనధమ్మో’’తి. **సజ్జేత్వా**తి సమపణ్ణాసాయ ముచ్ఛనాహి యథా కామేన నివాదేతుం సక్కా, ఏవం సజ్జేత్వా.

పుథుజ్జనపఞ్చకం పఞ్హన్తి పుథుజ్జనపఞ్హం ఆదిం కత్వా పవత్తితం ఖీణాసవపఞ్హపరియన్తం పఞ్హపఞ్చకం. **పఠమం... పే.... పుచ్ఛీ**తి పుథుజ్జనవిసయే పఞ్హం పుచ్ఛి. పటిసమ్భిదా యథాభినీహారం యథాసకం విపస్సనాభినీహారేన పఠమభూమియాదయో వియ పవత్తితవిసయాతి వుత్తం – ‘‘**తే అత్తనో అత్తనో పటిసమ్భిదావిసయే ఠత్వా కథయింసూ**’’తి. **బుద్ధవిసయే పఞ్హం పుచ్ఛీ**తి –

> ‘‘యే చ సఙ్ఖాతధమ్మాసే, యే చ సేఖా పుథూ ఇధ;
>
> తేసం మే నిపకో ఇరియం, పుట్ఠో పబ్రూహి మారిసా’’తి. (సు॰ ని॰ ౧౦౪౪) –

ఇదం పఞ్హం పుచ్ఛి. తత్థ **సఙ్ఖాతధమ్మా**తి సఙ్ఖాతా ఞాతా చతుసచ్చధమ్మా, యే చ సఙ్ఖాతధమ్మా చతూహి మగ్గేహి పటివిద్ధచతుసచ్చధమ్మాతి అత్థో. ఇమినా అసేక్ఖా కథితా. పుథు-సద్దో ఉభయత్థాపి యోజేతబ్బో ‘‘యే పుథూ సఙ్ఖాతధమ్మా, యే చ పుథూ సేఖా’’తి. **తేస**న్తి తేసం ద్విన్నం సేక్ఖాసేక్ఖపుగ్గలానం మే పుట్ఠోతి యోజేతబ్బం, మయా పుట్ఠోతి అత్థో. **ఇరియ**న్తి సేక్ఖాసేక్ఖభూమియా ఆగమనప్పటిపదం. ఇరియతి గచ్ఛతి సేక్ఖభూమిం అసేక్ఖభూమిఞ్చ ఏతాయాతి ఇరియా, తం తేసం ఇరియం ఆగమనప్పటిపదం మయా పుట్ఠో పబ్రూహి కథేహీతి అత్థో. ఏవం భగవా బుద్ధవిసయే పఞ్హం పుచ్ఛిత్వా ‘‘ఇమస్స ను ఖో, సారిపుత్త, సంఖిత్తేన భాసితస్స కథం విత్థారేన అత్థో దట్ఠబ్బో’’తి ఆహ. థేరో పఞ్హం ఓలోకేత్వా ‘‘సత్థా మం

సేక్ఖాసేక్ఖానం భిక్ఖూనం ఆగమనప్పటిపదం పుచ్ఛతీ”తి పఞ్హో నిక్కఙ్ఖో హుత్వా “ఆగమనప్పటిపదా నామ ఖన్ధాదివసేన బహూహిపి ముఖేహి సక్కా కథేతుం, కతరాకారేన ను ఖో కథేన్తో సత్థు అజ్ఝాసయం గణ్హితుం సక్ఖిస్సామీ”తి అజ్ఝాసయే కఙ్ఖీ, తం సన్ధాయేతం వుత్తం – **‘‘ధమ్మసేనాపతి...పే.... న సక్కోతీ’’**తి. పుచ్ఛితపఞ్హం విస్సజ్జేతుం పటిభానే అసతి దిసావిలోకనం సత్తానం సభావోతి దస్సేన్తో, **‘‘పురత్థిమ...పే... నాసక్ఖీ’’**తి ఆహ. తత్థ **పఞ్హుప్పత్తిట్ఠాన**న్తి పఞ్హుప్పత్తికారణం.

థేరస్స కిలమనభావం జానిత్వాతి “సారిపుత్తో పఞ్హే నిక్కఙ్ఖో, అజ్ఝాసయే మే కఙ్ఖమానో కిలమతీ”తి థేరస్స కిలమనభావం ఞత్వా. **చతుమహాభూతికకాయపరిగ్గహ**న్తి ఏతేన ఖన్ధముఖేన నామరూపపరిగ్గహో వుత్తో. **‘‘భూతమిదన్తి, సారిపుత్త, సమనుపస్ససీ’’**తి హి వదన్తేన భగవతా ఖన్ధవసేన నామరూపపరిగ్గహో దస్సితో. ఏవం కిరస్స భగవతో అహోసి “సారిపుత్తో మయా నయే అదిన్నే కథేతుం న సక్ఖిస్సతి, దిన్నే పన నయే మమజ్ఝాసయం గహేత్వా ఖన్ధవసేన కథేస్సతీ”తి. థేరస్స సహ నయదానేన సో పఞ్హో నయసతేన నయసహస్సేన ఉపట్ఠాసి. తేనాహ – **‘‘అఞ్ఞాతం భగవా, అఞ్ఞాతం సుగతా’’**తి.

అరూపావచరే పటిసన్ధి నామ న హోతీతి బోధిసమ్భారసమ్భరణస్స అనోకాసభావతో వుత్తం. తేనాహ – **‘‘అభబ్బట్ఠానత్తా’’**తి, లద్ధబ్యాకరణానం బోధిసత్తానం ఉప్పత్తియా అభబ్బదేసత్తాతి అత్థో . **రూపావచరే నిబ్బత్తీ**తి కమ్మవసితాసమ్భవతో అరూపావచరే అనిబ్బత్తిత్వా రూపావచరే నిబ్బత్తి.

పరోసహస్సన్తిఆదినా పరోసహస్సజాతకం దస్సేతి. తత్థ **పరోసహస్సమ్పీ**తి అతిరేకసహస్సమ్పి. **సమాగతాన**న్తి సన్నిపతితానం భాసితస్స అత్థం జానితుం అసక్కోన్తానం బాలానం. **కన్దేయ్యుం తే వస్ససతం అపఞ్ఞా**తి తే ఏవం సమాగతా అపఞ్ఞా ఇమే బాలత్తా ససా వియ వస్ససతమ్పి వస్ససహస్సమ్పి రోదేయ్యుం పరిదేవేయ్యుం. రోదమానాపి పన అత్థం వా కారణం వా నేవ జానేయ్యున్తి దీపేతి. **ఏకోవ సేయ్యో పురిసో సపఞ్ఞో**తి ఏవరూపానం బాలానం పరోసహస్సతోపి ఏకో పణ్డితపురిసోవ సేయ్యో వరతరోతి అత్థో. కీదిసో సపఞ్ఞోతి ఆహ – **‘‘యో భాసితస్స విజానాతి అత్థ’’**న్తి, అయం జేట్ఠన్తేవాసికో వియ యో భాసితస్స అత్థం జానాతి, సో తాదిసో సపఞ్ఞో వరతరోతి అత్థో. దుతియే పరోసతజాతకే **ఝాయేయ్యు**న్తి యాథావతో అత్థం జానితుం సమాహితా హుత్వా చిన్తేయ్యుం. సేసమేత్థ వుత్తనయమేవ.

తతియజాతకే **యే సఞ్ఞినో**తి ఠపేత్వా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనలాభినో అవసేసచిత్తకసత్తే దస్సేతి. **తేపి దుగ్గతా**తి తస్సా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తియా అలాభతో తేపి దుగ్గతా దుక్ఖం ఉపగతా సఞ్ఞీభవే. “సఞ్ఞా రోగో సఞ్ఞా గణ్డో సఞ్ఞా సల్ల”న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౪) హి తే సఞ్ఞాయ ఆదీనవదస్సినో. **యేపి అసఞ్ఞినో**తి అసఞ్ఞీభవే నిబ్బత్తే అచిత్తకసత్తే దస్సేతి. తేపి ఇమిస్సాయేవ సమాపత్తియా అలాభతో దుగ్గతాయేవ. ఝానసుఖం **అనఙ్గణం** నిద్దోసం యథావుత్తదోసాభావతో. బలవచిత్తేకగ్గతాసభావేనపి తం అనఙ్గణం నామ జాతం. **నేవసఞ్ఞీ నాసఞ్ఞీతి ఆహా**తి అతీతే కిర బారాణసియం బ్రహ్మదత్తే రజ్జం కారేన్తే బోధిసత్తో అరఞ్ఞాయతనే కాలం కరోన్తో అన్తేవాసికేహి పుట్ఠో “నేవసఞ్ఞీ నాసఞ్ఞీ”తి ఆహ. పురిమజాతకే వుత్తనయేనేవ తాపసా జేట్ఠన్తేవాసికస్స కథం న గణ్హింసు. బోధిసత్తో ఆభస్సరతో ఆగన్త్వా ఆకాసే ఠత్వా ఇమం గాథమాహ. తేన వుత్తం – **‘‘సేసం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బ’’**న్తి.

చతుత్థజాతకే (జా॰ ౧.౧.౧౩౫) చన్దస్స వియ ఆభా ఏతస్సాతి **చన్దాభం,** ఓదాతకసిణం. **సూరియాభ**న్తి సూరియస్స వియ ఆభా ఏతస్సాతి సూరియాభం, పీతకసిణం. **యోధ పఞ్ఞాయ గాధతీ**తి యో పుగ్గలో ఇధ సత్తలోకే ఇదం కసిణద్వయం

పఞ్ఞాయ గాధతి, ఆరమ్మణం కత్వా అనుప్పవిసతి, తత్థ వా పతిట్ఠహతి. **అవితక్కేన దుతియజ్ఝానేన ఆభస్సరూపగో హోతీతి** సో పుగ్గలో తథా కత్వా పటిలద్ధేన దుతియేన ఝానేన ఆభస్సరబ్రహ్మలోకూపగో హోతి. **సేసం పురిమనయేనేవ వేదితబ్బన్తి** ఇమినా ఇమం దస్సేతి (జా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౩౫ చన్దాభజాతకవణ్ణనా) – అతీతే బారాణసియం బ్రహ్మదత్తే రజ్జం కారేన్తే బోధిసత్తో అరఞ్ఞాయతనే కాలం కరోన్తో అన్తేవాసికేహి పుచ్ఛితో “చన్దాభం సూరియాభ”న్తి వత్వా ఆభస్సరే నిబ్బత్తో. తాపసా జేట్ఠన్తేవాసికస్స న సద్దహింసు. బోధిసత్తో ఆగన్త్వా ఆకాసే ఠితో ఇమం గాథం అభాసి.

పఞ్చమజాతకే **ఆసీసేథేవాతి** ఆసాచ్ఛేదం అకత్వా అత్తనో కమ్మేసు ఆసం కరేయ్యేవ. **న నిబ్బిన్దేయ్యాతి** న నిబ్బేదం ఉప్పాదేయ్య, న ఉక్కణ్ఠేయ్యాతి అత్థో. **వోతి** నిపాతమత్తం. **యథా ఇచ్ఛిన్తి** అహఞ్హి సట్ఠిహత్థా నరకా ఉట్ఠానం ఇచ్ఛిం, సోమ్హి తథేవ జాతో, తతో ఉట్ఠితోయేవాతి దీపేతి.

అతీతే (జా॰ అట్ఠ॰ ౪.౧౩.సరభమిగజాతకవణ్ణనా) కిర బారాణసియం బ్రహ్మదత్తే రజ్జం కారేన్తే బోధిసత్తో సరభమిగయోనియం నిబ్బత్తిత్వా అరఞ్ఞే పటివసతి. రాజా మిగవిత్తకో అహోసి థామసమ్పన్నో. ఏకదివసం గన్త్వా అమచ్చే ఆహ – “యస్స పస్సేన మిగో పలాయతి, తేనేవ సో దాతబ్బో”తి. అథేకదివసం సరభమిగో ఉట్ఠాయ రఞ్ఞో ఠితట్ఠానేన పలాయి. అథ నం అమచ్చా ఉప్పణ్డేసుం. రాజా చిన్తేసి – “ఇమే మం పరిహాసన్తి, మమ పమాణం న జానన్తీ”తి గాళ్హం నివాసేత్వా పత్తికోవ ఖగ్గం ఆదాయ “సరభం గణ్హిస్సామీ”తి వేగేన పక్ఖన్ది. అథ నం దిస్వా తీణి యోజనాని అనుబన్ధి. సరభో అరఞ్ఞం పావిసి. రాజాపి పావిసియేవ. తత్థ సరభమిగస్స గమనమగ్గే సట్ఠిహత్థమత్తో మహాపూతిపాతనరకఆవాటో అత్థి, సో తింసహత్థమత్తం ఉదకేన పుణ్ణో తిణేహి చ పటిచ్ఛన్నో. సరభో ఉదకగన్ధం ఘాయిత్వావ ఆవాటభావం ఞత్వా థోకం ఓసక్కిత్వా గతో. రాజా పన ఉజుకమేవ ఆగచ్ఛన్తో తస్మిం పతి.

సరభో తస్స పదసద్దం అసుణన్తో నివత్తిత్వా తం అపస్సన్తో “నరకఆవాటే పతితో భవిస్సతీ”తి ఞత్వా ఆగన్త్వా ఓలోకేన్తో తం గమ్భీరే ఉదకే అప్పతిట్ఠే కిలమన్తం దిస్వా తేన కతాపరాధం హదయే అకత్వా సఞ్జాతకారుఞ్ఞో “మా మయి పస్సన్తే వరాకో నస్సతు, ఇమమ్హా తం దుక్ఖా మోచేస్సామీ”తి ఆవాటతీరే ఠితో “మా భాయి, మహారాజ, అహం తం దుక్ఖా మోచేస్సామీ”తి వత్వా అత్తనో పియపుత్తం ఉద్ధరితుం ఉస్సాహం కరోన్తో వియ తస్సుద్ధరణత్థాయ సిలాయ యోగ్గం కత్వా “విజ్ఝిస్సామీ”తి ఆగతం రాజానం సట్ఠిహత్థా నరకా ఉద్ధరిత్వా అస్సాసేత్వా పిట్ఠిం ఆరోపేత్వా అరఞ్ఞా నీహరిత్వా సేనాయ అవిదూరే ఓతారేత్వా ఓవాదమస్స దత్వా పఞ్చసు సీలేసు పతిట్ఠాపేసి. రాజా సేనఙ్గపరివుతో నగరం గన్త్వా “ఇతో పట్ఠాయ సకలరట్ఠవాసినో పఞ్చ సీలాని రక్ఖన్తూ”తి ధమ్మభేరిం చరాపేసి. మహాసత్తేన పన అత్తనో కతగుణం కస్సచి అకథేత్వా సాయం నానగ్గరసభోజనం భుఞ్జిత్వా అలఙ్కతసయనే సయిత్వా పచ్చూసకాలే మహాసత్తస్స గుణం సరిత్వా ఉట్ఠాయ సయనపిట్ఠే పల్లఙ్కేన నిసీదిత్వా పీతిపుణ్ణేన హదయేన ఉదానం ఉదానేన్తో “ఆసీసేథేవ పురిసో”తిఆదినా ఇమా ఛ గాథా అభాసి.

తత్థ **అహితా హితా చాతి** దుక్ఖఫస్సా సుఖఫస్సా చ, మరణఫస్సా, జీవితఫస్సాతిపి అత్థో. సత్తానఞ్హి మరణఫస్సో అహితో, జీవితఫస్సో హితో. తేసం అచిన్తితో మరణఫస్సో ఆగచ్ఛతీతి దస్సేతి . **అచిన్తితమ్పీతి** మయా “ఆవాటే పతిస్సామీ”తి న చిన్తితం, “సరభం మారేస్సామీ”తి **చిన్తితం**. ఇదాని పన మే చిన్తితం నట్ఠం, అచిన్తితమేవ జాతన్తి ఉదానవసేన వదతి. **భోగాతి** యసపరివారా, ఏతే చిన్తామయా న హోన్తి. తస్మా ఞాణవతా వీరియమేవ కాతబ్బన్తి వదతి. వీరియవతో హి అచిన్తితమ్పి హోతియేవ.

తస్సేతం ఉదానం ఉదానేన్తస్సేవ అరుణం ఉట్ఠహి. పురోహితో పాతోవ సుఖసేయ్యపుచ్ఛనత్థం ఆగన్త్వా ద్వారే ఠితో తస్స ఉదానగీతసద్దం సుత్వా చిన్తేసి – "రాజా హియ్యో మిగవం అగమాసి, తత్థ సరభమిగం విద్ధో భవిస్సతి, తేన మఞ్ఞే ఉదానం ఉదానేతీ"తి. ఏవం బ్రాహ్మణస్స రఞ్ఞో పరిపుణ్ణబ్యఞ్జనం ఉదానం సుత్వా సుమజ్జితే ఆదాసే ముఖం ఓలోకేన్తస్స ఛాయా వియ రఞ్ఞా చ సరభేన చ కతకారణం పాకటం అహోసి, సో నఖగ్గేన ద్వారం ఆకోటేసి. రాజా "కో ఏసో"తి పుచ్ఛి. అహం, దేవ, పురోహితోతి. అథస్స ద్వారం వివరిత్వా "ఇతో ఏహాచరియా"తి ఆహ. సో పవిసిత్వా రాజానం జయాపేత్వా ఏకమన్తం ఠితో "అహం, మహారాజ, తయా అరఞ్ఞే కతకారణం జానామి, త్వం ఏకం సరభమిగం అనుబన్ధన్తో నరకే పతితో, అథ నం సో సరభో సిలాయ యోగ్గం కత్వా నరకతో ఉద్ధరి, సో త్వం తస్స గుణం సరిత్వా ఉదానం ఉదానేసీ"తి వత్వా "**సరభం గిరిదుగ్గస్మి**"న్తిఆదినా ద్వే గాథా అభాసి.

తత్థ **అనుసరీ**తి అనుబన్ధి. **విక్కన్త**న్తి ఉద్ధరణత్థాయ కతపరక్కమం. **అనుజీవసీ**తి ఉపజీవసి, తస్సానుభావేన తయా జీవితం లద్ధన్తి అత్థో. **సముద్ధరీ**తి ఉద్ధరణం అకాసి. **సిలాయ యోగ్గం సరభో కరిత్వా**తి సిలాయ సోపానసదిసాయ నరకతో ఉద్ధరణయోగ్గతం కరిత్వా. **అలీనచిత్త**న్తి సఙ్కోచం అప్పత్తచిత్తం. **త మిగం వదేసీ**తి సువణ్ణసరభమిగం ఇధ సిరిసయనే నిపన్నో వణ్ణేసి. తం సుత్వా రాజా, "అయం మయా సద్ధిం న మిగవం ఆగతో, సబ్బఞ్చ పవత్తిం జానాతి, కథం ను ఖో జానాతి, పుచ్ఛిస్సామి న"న్తి చిన్తేత్వా – "**కిం త్వం ను తత్థేవా**"తి నవమగాథమాహ . తత్థ **భింసరూప**న్తి కిం ను తే ఞాణం బలవజాతికం, తేనేతం జానాసీతి వదతి. బ్రాహ్మణో "నాహం సబ్బఞ్ఞుబుద్ధో, బ్యఞ్జనం అమక్ఖేత్వా తయా కథితగాథాయ పన మయ్హం అత్థో ఉపట్ఠాతీ"తి దీపేన్తో "**న చేవహ**"న్తి దసమగాథమాహ . తత్థ **సుభాసితాన**న్తి బ్యఞ్జనం అమక్ఖేత్వా సుట్ఠు భాసితానం. **అత్థం తదానేన్తీ**తి యో తేసం అత్థో, తం ఆనేన్తి ఉపధారేన్తీతి అత్థో. తదా పురోహితో ధమ్మసేనాపతి అహోసి. తేనేవాహ – "**అతీతేపీ**"తిఆది. సేసం ఉత్తానత్థమేవ.

అఞ్ఞాసికోణ్డఞ్ఞత్థేరవత్థు

అఞ్ఞాసికోణ్డఞ్ఞత్థేరాదయోతిఆదీసు పన **యాథావసరసగుణవసేనా**తి యథాసభావగుణవసేన. పబ్బజ్జావసేన పటివేధవసేన సుచిరం సునిపుణం రత్తిన్దివపరిచ్ఛేదజాననవసేన చ రత్తఞ్ఞూతా వేదితబ్బాతి తం దస్సేన్తో "**తపేత్వా హి సమ్మాసమ్బుద్ధ**"న్తిఆదిమాహ. **పాకటోవ హోతీ**తి సతిపఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తికో పాకటో విభూతో హోతి. **అఞ్ఞాసికోణ్డఞ్ఞో**తి సావకేసు సబ్బపఠమం చత్తారి అరియసచ్చాని ఞాతకోణ్డఞ్ఞో. **సబ్బేసుపి ఏతదగ్గేసూ**తి సబ్బేసుపి ఏతదగ్గసుత్తేసు, సబ్బేసు వా ఏతదగ్గట్ఠపనేసు.

ధురపత్తానీతి పత్తానం పముఖభూతాని బాహిరపత్తాని. **నవుతిహత్థానీ**తి మజ్ఝిమపురిసస్స హత్థేన నవుతిరతనాని. పదుమేనేవ తం తం పదేసం ఉత్తరతి అతిక్కమతీతి **పదుముత్తరో,** భగవా. **గన్ధదామమాలాదామాదీహీ**తి ఆదిసద్దేన పత్తదామాదిం సఙ్గణ్హాతి. తత్థ గన్ధదామేహి కతమాలా **గన్ధదామం.** లవఙ్గతక్కోలజాతిపుప్ఫాదీహి కతమాలా **మాలాదామం.** తమాలపత్తాదీహి కతమాలా **పత్తదామం. వఙ్గపట్టే**తి వఙ్గదేసే ఉప్పన్నఘనసుఖుమవత్థే. **ఉత్తమసుఖుమవత్థ**న్తి కాసికవత్థమాహ.

తేపరివట్టధమ్మచక్కప్పవత్తనసుత్తన్తపరియోసానేతి ఏత్థ "ఇదం దుక్ఖం అరియసచ్చ"న్తిఆదినా సచ్చవసేన, "దుక్ఖం అరియసచ్చం పరిఞ్ఞేయ్య"న్తిఆదినా కిచ్చవసేన, "దుక్ఖం అరియసచ్చం పరిఞ్ఞాత"న్తిఆదినా కతవసేన చ తీహి ఆకారేహి

పరివట్టేత్వా చతున్నం సచ్చానం దేసితత్తా తయో పరివట్టా ఏతస్స అత్థీతి తిపరివట్టం, తిపరివట్టమేవ తేపరివట్టం, తేపరివట్టఞ్చ తం ధమ్మచక్కప్పవత్తనఞ్చాతి **తేపరివట్టధమ్మచక్కప్పవత్తనం,** తదేవ సుత్తన్తం, తస్స పరియోసానేతి అత్థో.

సాలిగబ్భం ఫాలేత్వా ఆదాయాతి సాలిగబ్భం ఫాలేత్వా తత్థ లబ్భమానం సాలిఖీరరసం ఆదాయ. **అనుచ్ఛవికన్తి** బుద్ధానం అనుచ్ఛవికం ఖీరపాయసం పచాపేమ. వేణియో పురిసభావవసేన బన్ధిత్వా కలాపకరణే **కలాపగ్గం.** ఖలే కలాపానం ఠపనదివసే **ఖలగ్గం.** మద్దిత్వా వీహీనం రాసికరణదివసే **ఖలభణ్డగ్గం.** కోట్ఠేసు హి ధఞ్ఞస్స పక్ఖిపనదివసే **కోట్ఠగ్గం.**

ద్వే గతియోతి ద్వే ఏవ నిప్ఫత్తియో, ద్వే నిట్ఠాతి అత్థో. **తస్మిం కుమారే సబ్బఞ్ఞుతం పత్తేతి** కోణ్డఞ్ఞమాణవస్సేవ లద్ధియం ఠత్వా ఇతరేపి చ జనా పుత్తే అనుసాసింసు. బోధిరుక్ఖమూలే పాచీనపస్సం **అచలట్ఠానం** నామ, యం "వజిరాసన"న్తిపి వుచ్చతి. మహతం మహతియో వహతీతి "పాచీనముఖో"తి అవత్వా **"పాచీనలోకధాతుఅభిముఖో"**తి వుత్తం. మంసచక్ఖుపి లోకనాథస్స అప్పటిఘాతం మహావిసయఞ్చాతి. **చతురఙ్గసమన్నాగతన్తి** "కామం తచో చ న్హారు చ, అట్ఠి చ అవసిస్సతూ"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౨.౧౮౪; సం॰ ని॰ ౨.౨౨, ౨౩౭; అ॰ ని॰ ౨.౫; మహాని॰ ౧౯౬) వుత్తచతురఙ్గసమన్నాగతం.

ఇదం పన సబ్బమేవాతి "కస్స ను ఖో అహం పఠమం ధమ్మం దేసేస్సామీ"తిఆదినయప్పవత్తం (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౪; ౨.౩౪౧; మహావ॰ ౧౦) సబ్బమేవ. **పరివితక్కమత్తమేవ** తథా అత్థసిద్ధియా అభావతో. **పుప్ఫితఫలితం కత్వాతి** అభిఞ్ఞాపటిసమ్భిదాహి సబ్బపాలిఫుల్లం, మగ్గఫలేహి సబ్బసో ఫలభారభరితఞ్చ కరోన్తో పుప్ఫితం ఫలితం కత్వా. **అపక్కమితుకామో హుత్వాతి** ద్వేపి అగ్గసావకే అత్తనో నిపచ్చకారం కరోన్తే దిస్వా తేసం గుణాతిరేకతం బహు మఞ్ఞన్తో బుద్ధానం సన్తికా అపక్కమితుకామో హుత్వా. **తత్థేవాతి** ఛద్దన్తదహతీరేయేవ.

సారిపుత్త-మోగ్గల్లానత్థేరవత్థు

౧౮౯-౧౯౦. దుతియతతియేసు **ఇద్ధిమన్తానన్తి** ఏత్థ **మన్త**-సద్దో అతిసయత్థవిసయోతి థేరస్స అతిసయికఇద్ధితం దస్సేతుం – **"ఇద్ధియా సమ్పన్నాన"**న్తి వుత్తం. సహ పంసూహి కీళింసూతి **సహపంసుకీళితా. ఇధలోకత్తభావమేవాతి** దిట్ఠధమ్మికఅత్తభావమేవ. **సోళస పఞ్ఞా పటివిజ్ఝిత్వా ఠితోతి** మజ్ఝిమనికాయే **అనుపదసుత్తన్తదేసనాయ** "మహాపఞ్ఞో, భిక్ఖవే, సారిపుత్తో, పుథుపఞ్ఞో, భిక్ఖవే, సారిపుత్తో, హాసపఞ్ఞో, భిక్ఖవే, సారిపుత్తో, జవనపఞ్ఞో, భిక్ఖవే, సారిపుత్తో, తిక్ఖపఞ్ఞో, భిక్ఖవే, సారిపుత్తో, నిబ్బేధికపఞ్ఞో, భిక్ఖవే, సారిపుత్తో"తి (మ॰ ని॰ ౩.౯౩) ఏవమాగతా మహాపఞ్ఞాదికా చ, తస్మింయేవ సుత్తే ఆగతా నవానుపుబ్బవిహారసమాపత్తిపఞ్ఞా, అరహత్తమగ్గపఞ్ఞాతి ఇమా సోళసవిధా పఞ్ఞా పటివిజ్ఝిత్వా సచ్ఛికత్వా ఠితో.

పఞ్హసాకచ్ఛన్తి పఞ్హస్స పుచ్ఛనవసేన విస్సజ్జనవసేన చ సాకచ్ఛం కరోతి. **అత్థికేహి ఉపఞ్ఞాతం మగ్గన్తి** ఏతం అనుబన్ధనస్స కారణవచనం. ఇదఞ్హి వుత్తం హోతి – యంనూనాహం ఇమం భిక్ఖుం పిట్ఠితో పిట్ఠితో అనుబన్ధేయ్యం. కస్మా? యస్మా ఇదం పిట్ఠితో పిట్ఠితో అనుబన్ధనం నామ అత్థికేహి ఉపఞ్ఞాతం మగ్గం, ఞాతో చేవ ఉపగతో చ మగ్గోతి అత్థో. అథ వా అత్థికేహి అమ్హేహి మరణే సతి అమతేనపి భవితబ్బన్తి ఏవం కేవలం అత్థీతి ఉపఞ్ఞాతం, అనుమానఞాణేన ఉపగన్త్వా ఞాతం నిబ్బానం నామ అత్థి, తం మగ్గన్తో పరియేసన్తోతి ఏవమ్పేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

నేసం పరిసాయాతి ద్విన్నం అగ్గసావకానం పరివారభూతపరిసాయ. **ద్వే అగ్గసావకే**తి సారిపుత్తమోగ్గల్లానే ద్వే మహానుభావే సావకే. **ఠానన్తరే**తి అగ్గసావకత్తసఙ్ఖాతే ఠానన్తరే ఠపేసి. కస్మా పనేత్థ "అగ్గసావకే"తి అవత్వా "మహాసావకే"తి వుత్తం. యది అఞ్ఞేపి మహాథేరా అభిఞ్ఞాతాదిగుణవిసేసయోగేన "మహాసావకా"తి వత్తబ్బతం లభన్తి, ఇమేయేవ పన సావకేసు అనఞ్ఞసాధారణభూతా విసేసతో "మహాసావకా"తి వత్తబ్బాతి దస్సనత్థం "**ద్వేపి మహాసావకే**"తి వుత్తం.

మహాకస్సపత్థేరవత్థు

౧౯౧. చతుత్థే యస్మా ధుతవాదధుతధమ్మధుతఙ్గాని ధుతమూలకాని, తస్మా "**ధుతో వేదితబ్బో**"తి ఆరద్ధం, తత్థ కిలేసే ధుని ధుతవాతి **ధుతో,** ధుతకిలేసో పుగ్గలో, కిలేసధుననో వా ధమ్మో, **కిలేసధుననో ధమ్మో**తి చ సపుబ్బభాగో అరియమగ్గో దట్ఠబ్బో. తం ధుతసఙ్ఖాతం కిలేసధుననధమ్మం వదతి, పరే తత్థ పతిట్ఠాపేతీతి **ధుతవాదో**. చతుక్కఞ్చేత్థ సమ్భవతీతి తం దస్సేతుం – "**ఏత్థ పనా**"తిఆది ఆరద్ధం. **తయిదన్తి** నిపాతో, తస్స సో అయన్తి అత్థో. ధుతభూతస్స ధుతభూతా ధమ్మా **ధుతధమ్మా**. **అప్పిచ్ఛతా సన్తుట్ఠితా** హేట్ఠా వుత్తా ఏవ . కిలేసే సమ్మా లిఖతి తచ్ఛతీతి సల్లేఖో, కిలేసజేగుచ్ఛీ, తస్స భావో **సల్లేఖతా**. ద్వీహిపి కామేహి వివిచ్చతీతి పవివేకో, యోనిసోమనసికారబహులో పుగ్గలో, తస్స భావో **పవివేకతా**. ఇమినా సరీరట్ఠపనమత్తేన అత్థీతి ఇదమట్ఠి త్థ-కారస్స ట్ఠ-కారం కత్వా, తస్స భావో **ఇదమట్ఠితా,** ఇమేహి వా కుసలధమ్మేహి అత్థి ఇదమట్ఠి, యేన ఞాణేన "పబ్బజితేన నామ పంసుకూలికఙ్గాదీసు పతిట్ఠితేన భవితబ్బ"న్తి యథానుసిట్ఠం ధుతగుణే సమాదియతి చేవ పరిహరతి చ, తం ఞాణం **ఇదమట్ఠితా**. తేనాహ – "**ఇదమట్ఠితా ఞాణమేవా**"తి. **ధుతధమ్మా నామా**తి ధుతఙ్గసేవనాయ పటిపక్ఖభూతానం పాపధమ్మానం ధుననవసేన పవత్తియా ధుతోతి లద్ధనామాయ ధుతఙ్గచేతనాయ ఉపకారకా ధమ్మాతి కత్వా ధుతధమ్మా నామ . **అనుపతన్తీ**తి తదన్తోగధా తప్పరియాపన్నా హోన్తి తదుభయస్సేవ పవత్తివిసేసభావతో. **పటిక్ఖేపవత్థూసూ**తి ధుతఙ్గసేవనాయ పటిక్ఖిపితబ్బవత్థూసు పహాతబ్బవత్థూసు.

పంసుకూలికఙ్గం...పే.... నేసజ్జికఙ్గన్తి ఉద్దేసోపి పేయ్యాలనయేన దస్సితో. యదేత్థ వత్తబ్బం, తం సబ్బం **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి. ౧.౨౨ ఆదయో) విత్థారతో వుత్తం. ధుతవాదగ్గహణేనేవ థేరస్స ధుతభావోపి గహితో హోతీతి "**ధుతవాదాన**"న్తేవ వుత్తం. **అయం మహా**తి అభినీహారాదిమహన్తతాయపి సాసనస్స ఉపకారితాయపి అయం థేరో మహా, గుణమహన్తతాయ పసంసావచనమేవ వా ఏతం థేరస్స యదిదం మహాకస్సపోతి యథా "మహామోగ్గల్లానో"తి.

సత్థు ధమ్మదేసనాయ వత్థుత్తయే సఞ్జాతప్పసాదతాయ ఉపాసకభావే ఠితత్తా వుత్తం – "**ఉపోసథఙ్గాని అధిట్ఠాయా**"తిఆది. ఏతస్స అగ్గభావస్సాతి యోజేతబ్బం. **సచ్చకారో**తి సచ్చభావావహో కారో, అవిసంవాదనవసేన వా తదత్థసాధనోతి అత్థో. **కోలాహల**న్తి కుతూహలవిప్ఫారో. సత్థా సత్తమే సత్తమే సంవచ్ఛరే ధమ్మం కథేన్తో సత్తానం సవనయోగ్గం కాలం సల్లక్ఖేన్తో దివా సాయన్హసమయం కథేతి, రత్తియం సకలయామం. తేనాహ – "**బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణే ఆహ – 'భోతి కిం రత్తిం ధమ్మం సుణిస్ససి దివా'**"తి. **విస్సాసికో**తి విస్సాసికభావో. "తతో పట్ఠాయ సో"తి వా పాఠో.

ద్వే అసఙ్ఖ్యేయ్యాని పూరితపారమిస్సాతి ఇదం సా పరమ్పరాయ సోతపతితం అత్థం గహేత్వా ఆహ. **అదిన్నవిపాకస్సా**తి అవిపక్కవిపాకస్స. **భద్దకే కాలే**తి యుత్తే కాలే. **నక్ఖత్త**న్తి నక్ఖత్తేన లక్ఖితం ఛణం. తస్మిం తస్మిఞ్హి నక్ఖత్తే అనుభవితబ్బఛణాని నక్ఖత్తాని నామ, ఇతరాని పన ఛణాని నామ. సమ్మాపతితదుక్ఖతో విమోచనేన తతో నియ్యానావహతాయ ఇచ్ఛితత్థస్స లభాపనతో చ **నియ్యానికం. తేస**న్తి సువణ్ణపదుమానం. **ఓలమ్బకా**తి సువణ్ణరతనవిచిత్తా

రతనదామా. **పుఞ్ఞనియామేనా**తి పుఞ్ఞానుభావసిద్ధేన నియామేన. స్వస్స బారాణసిరజ్జం దాతుం కతోకాసో. **ఫుస్సరథ**న్తి మఙ్గలరథం. సేతచ్ఛత్తఉణ్హీసవాలబీజనిఖగ్గమణిపాదుకాని **పఞ్చవిధం రాజకకుధభణ్డ**న్తి వదన్తి. ఇధ పన సేతచ్ఛత్తం విసుం గహితన్తి సీహాసనం పఞ్చమం కత్వా వదన్తి. **పారుపనకణ్ణ**న్తి పారుపనవత్థస్స దసన్తం. దిబ్బవత్థదాయిపుఞ్ఞానుభావచోదితో "**నను తాతా థూల**"న్తి ఆహ. **అహో తపస్సీ**తి అహో కపణో అహం రాజాతి అత్థో. **బుద్ధానం సద్దహిత్వా**తి బుద్ధానం సాసనం సద్దహిత్వా. **చక్కమనసతానీ**తి **ఇతి**-సద్దో ఆద్యత్థో. తేన హి అగ్గిసాలాదీని పబ్బజితసారుప్పాని ఠానాని సఙ్గణ్హాతి.

సాధుకీళితన్తి అరియానం పరినిబ్బుతట్ఠానే కాతబ్బసక్కారం వదతి. **నప్పమజ్జి, నిరోగా అయ్యా**తి పుచ్ఛితాకారదస్సనం. **పరినిబ్బుతా దేవా**తి దేవీ పటివచనం అదాసి. **పటియాదేత్వా**తి నియ్యాతేత్వా. **సమణకపబ్బజ్జ**న్తి సమితపాపేహి అరియేహి అనుట్ఠాతబ్బపబ్బజ్జం. సో హి రాజా పచ్చేకబుద్ధానం వేసస్స దిట్ఠత్తా "ఇదమేవ భద్దక"న్తి తాదిసంయేవ లిఙ్గం గణ్హి. **తత్థేవా**తి బ్రహ్మలోకే ఏవ. వీసతిమే వస్సే సమ్పత్తేతి ఆహరిత్వా సమ్బన్ధో. బ్రహ్మలోకతో చవిత్వా నిబ్బత్తత్తా, బ్రహ్మచరియాధికారస్స చ చిరకాలసమ్భూతత్తా "**ఏవరూపం కథం మా కథేథా**"తి ఆహ. వీసతి ధరణాని **నిక్ఖ**న్తి వదన్తి, పఞ్చపలం **నిక్ఖ**న్తి అపరే. **ఇత్థాకరో**తి ఇత్థిరతనస్స ఉప్పత్తిట్ఠానం. **అయ్యధీతా**తి అమ్హాకం అయ్యస్స ధీతా, భద్దకాపిలానీతి అత్థో. **సమానపణ్ణ**న్తి సదిసపణ్ణం సదిసలేఖం కుమారస్స కుమారికాయ చ యుత్తం పణ్ణలేఖం. తే పురిసా సమాగతట్ఠానతో మగధరట్ఠే మహాతిత్థగామం మద్దరట్ఠే సాగలనగరఞ్చ ఉద్దిస్స అపక్కమన్తా అఞ్ఞమఞ్ఞం విస్సజ్జన్తా నామ హోన్తీతి "**ఇతో చ ఏత్తో చ పేసేసు**"న్తి వుత్తా.

పుప్ఫదామన్తి హత్థిహత్థప్పమాణం పుప్ఫదామం. **తానీ**తి తాని ఉభోహి గన్ధాపితాని ద్వే పుప్ఫదామాని. **తే**తి ఉభో భద్దా చేవ పిప్పలికుమారో చ . **లోకామిసేనా**తి కామస్సాదేన. **అసంసట్ఠా**తి న సంయుత్తా ఘటే జలన్తేన వియ పదీపేన అజ్ఝాసయే సముజ్జలన్తేన విమోక్ఖబీజేన సముస్సాహితచిత్తత్తా. **యన్తబద్ధానీ**తి సస్ససమ్పాదనత్థం తత్థ తత్థ ద్వారకవాటయోజనవసేన బద్ధాని నిక్ఖమనతుమ్బాని. **కమ్మన్తో**తి కసికమ్మకరణట్ఠానం. **దాసికగామా**తి దాసానం వసనగామా. **ఓసారేత్వా**తి పక్ఖిపిత్వా. **ఆకప్పకుత్తవసేనా**తి ఆకారవసేన కిరియావసేన. **అననుచ్ఛవిక**న్తి పబ్బజితభావస్స అననురూపం. **తస్స మత్థకే**తి ద్వేధాపథస్స ద్విధాభూతట్ఠానే. ఏతేసం సఙ్గహం కాతుం వట్టతీతి నిసీదతీతి సమ్బన్ధో. సా పన తత్థ సత్థు నిసజ్జా ఏదిసీతి దస్సేతుం – "**నిసీదన్తో పనా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ యా బుద్ధానం అపరిమితకాలసమ్భూతాచిన్తేయ్యాపరిమ్ఞేయ్యపుఞ్ఞసమ్భారూపచయనిబ్బత్తా రూపప్పభావబుద్ధగుణవిజ్జోతితా ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణఅసీతిఅనుబ్యఞ్జనసముజ్జలితా బ్యామప్పభాకేతుమాలాలఙ్కతా సభావసిద్ధితాయ అకిత్తిమా రూపకాయసిరీ, తంయేవ మహాకస్సపస్స అదిట్ఠపుబ్బప్పసాదసంవద్ధనత్థం అనిగ్గూహిత్వా నిసిన్నో భగవా "**బుద్ధవేసం గహేత్వా...పే.... నిసీదీ**"తి వుత్తో. అసీతిహత్థప్పదేసం బ్యాపేత్వా పవత్తియా **అసీతిహత్థా**తి వుత్తా. **సతసాఖో**తి బహుసాఖో అనేకసాఖో. **సువణ్ణవణ్ణోవ అహోసి** నిరన్తరం బుద్ధరస్మీహి సమన్తతో సమోకిణ్ణభావతో.

తీసు ఠానేసూతి దూరతో నాతిదూరే ఆసన్నేతి తీసు ఠానేసు. **తీహి ఓవాదేహీ**తి "తస్మాతిహ తే, కస్సప, ఏవం సిక్ఖితబ్బం 'తిబ్బం మే హిరోత్తప్పం పచ్చుపట్ఠితం భవిస్సతి థేరేసు నవేసు మజ్ఝిమేసూ'తి. ఏవఞ్హి తే, కస్సప, సిక్ఖితబ్బం. తస్మాతిహ తే, కస్సప, ఏవం సిక్ఖితబ్బం 'యం కిఞ్చి ధమ్మం సుణిస్సామి కుసలూపసంహితం, సబ్బం తం అట్ఠిం కత్వా మనసి కరిత్వా సబ్బం చేతసా సమన్నాహరిత్వా ఓహితసోతో ధమ్మం సుణిస్సామీ'తి, ఏవఞ్హి తే, కస్సప, సిక్ఖితబ్బం. తస్మాతిహ తే, కస్సప, ఏవం సిక్ఖితబ్బం 'సాతసహగతా చ మే కాయగతాసతి న విజహిస్సతీ'తి, ఏవఞ్హి తే, కస్సప,

సిక్ఖితబ్బ”న్తి (సం. ని. ౨.౧౫౪) ఇమేహి తీహి ఓవాదేహి. ఏత్థ హి భగవా పఠమం ఓవాదం థేరస్స బ్రాహ్మణజాతికత్తా జాతిమానప్పహానత్థమభాసి, దుతియం బాహుసచ్చం నిస్సాయ ఉప్పజ్జనకఅహంకారప్పహానత్థం, తతియం ఉపధిసమ్పత్తిం నిస్సాయ ఉప్పజ్జనకఅత్తసినేహప్పహానత్థం . **ముదుకా ఖో త్యాయ**న్తి ముదుకా ఖో తే అయం. కస్మా పన భగవా ఏవమాహ? థేరేన సహ చీవరం పరివత్తేతుకామతాయ. కస్మా పరివత్తేతుకామో జాతోతి? థేరం అత్తనో ఠానే ఠపేతుకామతాయ. కిం సారిపుత్తమోగ్గల్లానా నత్థీతి? అత్థి, ఏవం పనస్స అహోసి “ఇమేన చిరం ఠస్సన్తి, కస్సపో పన వీసతివస్ససతాయుకో, సో మయి పరినిబ్బుతే సత్తపణ్ణిగుహాయం వసిత్వా ధమ్మవినయసఙ్గహం కత్వా మమ సాసనం పఞ్చవస్ససహస్సపరిమాణకాలప్పవత్తనకం కరిస్సతీతి అత్తనో ఠానే ఠపేసి. ఏవం భిక్ఖూ కస్సపస్స సుస్సూసితబ్బం మఞ్ఞిస్సన్తీ”తి. తస్మా ఏవమాహ.

చన్దూపమోతి చన్దసదిసో హుత్వా. కిం పరిమణ్డలతాయ? నో, అపిచ ఖో యథా చన్దో గగనతలం పక్ఖన్దమానో న కేనచి సద్ధిం సన్థవం వా సినేహం వా ఆలయం వా కరోతి, న చ న హోతి మహాజనస్స పియో మనాపో, అయమ్పి ఏవం కేనచి సద్ధిం సన్థవాదీనం అకరణేన బహుజనస్స పియో మనాపో చన్దూపమో హుత్వా ఖత్తియకులాదీని చత్తారి కులాని ఉపసఙ్కమతీతి అత్థో. **అపకస్సేవ కాయం అపకస్స చిత్త**న్తి తేసేవ సన్థవాదీనం అకరణేన కాయఞ్చ చిత్తఞ్చ అపకడ్ఢిత్వా, అపనేత్వాతి అత్థో. **నిచ్చం నవో**తి నిచ్చనవకోవ, ఆగన్తుకసదిసో హుత్వాతి అత్థో. ఆగన్తుకో హి పటిపాటియా సమ్పత్తగేహం పవిసిత్వా సచే నం ఘరసామికా దిస్వా “అమ్హాకమ్పి పుత్తభాతరో విప్పవాసం గన్త్వా ఏవం విచరింసూ”తి అనుకమ్పమానా నిసీదాపేత్వా భోజేన్తి, భుత్తమత్తోయేవ “తుమ్హాకం భాజనం గణ్హథా”తి ఉట్ఠాయ పక్కమతి, న తేహి సద్ధిం సన్థవం వా కరోతి, కిచ్చకరణీయాని వా సంవిదహతి, ఏవమయమ్పి పటిపాటియా సమ్పత్తం ఘరం పవిసిత్వా యం ఇరియాపథే పసన్నా మనుస్సా దేన్తి, తం గహేత్వా ఛిన్నసన్థవో తేసం కిచ్చకరణీయే అబ్యావటో హుత్వా నిక్ఖమతీతి దీపేతి.

అప్పగబ్భోతి నప్పగబ్భో, అట్ఠట్ఠానేన కాయపాగబ్భియేన, చతుట్ఠానేన వచీపాగబ్భియేన, అనేకట్ఠానేన మనోపాగబ్భియేన చ విరహితోతి అత్థో. అట్ఠట్ఠానం కాయపాగబ్భియం నామ సఙ్ఘగణపుగ్గలభోజనసాలజన్తాఘరనహానతిత్థభిక్ఖాచారమగ్గేసు అన్తరఘరపవేసనే చ కాయేన అప్పతిరూపకరణం. చతుట్ఠానం వచీపాగబ్భియం నామ సఙ్ఘగణపుగ్గలఅన్తరఘరేసు అప్పతిరూపవాచానిచ్ఛారణం. అనేకట్ఠానం మనోపాగబ్భియం నామ తేసు తేసు ఠానేసు కాయవాచాహి అజ్ఝాచారం అనాపజ్జిత్వాపి మనసా కామవితక్కాదీనం వితక్కనం. సబ్బేసమ్పి ఇమేసం పాగబ్భియానం అభావేన అప్పగబ్భో హుత్వా కులాని ఉపసఙ్కమతీతి అత్థో. కస్సపసంయుత్తేన చ చన్దూపమప్పటిపదాదిథేరస్స ధుతవాదేసు అగ్గభావస్స బోధితత్తా వుత్తం “**ఏతదేవ కస్సపసంయుత్తం అట్ఠుప్పత్తిం కత్వా**”తి.

అనురుద్ధత్థేరవత్థు

౧౯౨. పఞ్చమే **భోజనపపఞ్చమత్త**న్తి గోచరగామే పిణ్డాయ చరణాహారపరిభోగసఙ్ఖాతం భోజనపపఞ్చమత్తం. **దీపరుక్ఖాన**న్తి లోహదన్తకట్ఠమయానం మహన్తానం దీపరుక్ఖానం. లోహమయేసుపి హి తేసు దీపాధారేసు దీపరుక్ఖకాతి రుళ్హిరేసా దట్ఠబ్బా. ఓలమ్బకదీపమణ్డలదీపసఞ్చరణదీపాదికా **సేసదీపా**.

అనుపరియాయి పదక్ఖిణకరణవసేన. **అహం తేనాతి** యేన తుయ్హం అత్థో, అహం తేన పవారేమి, తస్మా తం ఆహరాపేత్వా గణ్హాతి అత్థో. **సువణ్ణపాతియంయేవస్స భత్తం ఉప్పజ్జీ**తి దేవతానుభావేన ఉప్పజ్జి, న కిఞ్చి పచనకిచ్చం అత్థి. **సత్త మహాపురిసవితక్కే వితక్కేసీ**తి "అప్పిచ్ఛస్సాయం ధమ్మో, నాయం ధమ్మో మహిచ్ఛస్సా"తిఆదికే సత్త మహాపురిసవితక్కే వితక్కేసి. **అట్ఠమే**తి "నిప్పపఞ్చారామస్సాయం ధమ్మో, నాయం ధమ్మో పపఞ్చారామస్సా"తి ఏతస్మిం పురిసవితక్కే.

మమ సఙ్కప్పమఞ్ఞాయాతి "అప్పిచ్ఛస్సాయం ధమ్మో, నాయం ధమ్మో మహిచ్ఛస్సా"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౩.౩౫౮; అ॰ ని॰ ౮.౩౦) మహాపురిసవితక్కవసేన ఆరద్ధమత్తం మత్థకం పాపేతుం అసమత్థభావేన ఠితం మమ సఙ్కప్పం జానిత్వా. **మనోమయేనా**తి మనోమయేన వియ మనసా నిమ్మితసదిసేన, పరిణామితేనాతి అత్థో. **ఇద్ధియా**తి "అయం కాయో ఇదం చిత్తం వియ హోతూ"తి ఏవం పవత్తాయ అధిట్ఠానిద్ధియా.

యదా మే అహు సఙ్కప్పోతి యస్మిం కాలే మయ్హం "కీదిసో ను ఖో అట్ఠమో మహాపురిసవితక్కో"తి పరివితక్కో అహోసి, యదా మే అహు సఙ్కప్పో, తతో మమ సఙ్కప్పమఞ్ఞాయ ఇద్ధియా ఉపసఙ్కమి, ఉత్తరి దేసయీతి యోజనా. **ఉత్తరి దేసయీ**తి "నిప్పపఞ్చారామస్సాయం ధమ్మో నిప్పపఞ్చరతినో , నాయం ధమ్మో పపఞ్చారామస్స పపఞ్చరతినో"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౫౮; అ॰ ని॰ ౮.౩౦) ఇమం అట్ఠమం మహాపురిసవితక్కం పూరేన్తో ఉపరి దేసయి. తం పన దేసితం దస్సేన్తో ఆహ – ''**నిప్పపఞ్చరతో బుద్ధో, నిప్పపఞ్చమదేసయీ**''తి, పపఞ్చా నామ రాగాదయో కిలేసా, తేసం వూపసమనతాయ తదభావతో చ లోకుత్తరధమ్మా నిప్పపఞ్చా నామ. యథా తం పాపుణాతి, తథా ధమ్మం దేసేసి, సాముక్కంసికం చతుసచ్చదేసనం అదేసయీతి అత్థో.

తస్సాహం ధమ్మమఞ్ఞాయాతి తస్స సత్థు దేసనాధమ్మం జానిత్వా. **విహాసి**న్తి యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జన్తో విహరిం. **సాసనే రతో**తి సిక్ఖత్తయసఙ్గహే సాసనే అభిరతో. **తిస్సో విజ్జా అనుప్పత్తా**తి పుబ్బేనివాసఞాణం, దిబ్బచక్ఖుఞాణం, ఆసవక్ఖయఞాణన్తి ఇమా తిస్సో విజ్జా మయా అనుప్పత్తా సచ్ఛికతా. తతో ఏవ **కతం బుద్ధస్స సాసనం,** అనుసిట్ఠి ఓవాదో అనుట్ఠితోతి అత్థో.

భద్దియత్థేరవత్థు

౮౯౩. ఛట్ఠే ఉచ్చ-సద్దేన సమానత్థో ఉచ్చా-సద్దోతి ఆహ – ''**ఉచ్చాకులికానన్తి ఉచ్చే కులే జాతాన**''న్తి. **కాళీ సా దేవీ**తి కాళవణ్ణతాయ కాళీ సా దేవీ. కులానుక్కమేన రజ్జానుప్పత్తి మహాకులినస్సేవాతి వుత్తం – ''**సోయేవ చా**''తిఆది.

లకుణ్డకభద్దియత్థేరవత్థు

౮౯౪. సత్తమే **రిత్తకో**తి దేయ్యవత్థురహితో. **గుణే ఆవజ్జేత్వా**తి భగవతో రూపగుణే చేవ ఆకప్పసమ్పదాదిగుణే చ అత్తనో అధిప్పాయం ఞత్వా అమ్బపక్కస్స పటిగ్గహణం పరిభుఞ్జనన్తి ఏవమాదికే యథాఉపట్ఠితే గుణే ఆవజ్జేత్వా.

పిణ్డోలభారద్వాజత్థేరవత్థు

౧౯౩. అట్ఠమే అభీతనాదభావేన సీహస్స వియ నాదో సీహనాదో, సో ఏతేసం అత్థీతి సీహనాదికా, తేసం **సీహనాదికానం**. గరహితబ్బపసంసితబ్బధమ్మే యాథావతో జానన్తస్సేవ గరహా పసంసా చ యుత్తరూపాతి ఆహ – ‘‘**బుద్ధా చ నామా**’’తిఆది. **ఖీణా జాతీ**తిఆదీహి పచ్చవేక్ఖణఞాణస్స భూమిం దస్సేతి. తేన హి ఞాణేన అరియసావకో పచ్చవేక్ఖన్తో “ఖీణా జాతీ”తిఆదిం పజానాతి. కతమా పనస్స జాతి ఖీణా, కథఞ్చ పజానాతీతి? న తావస్స అతీతా ఖీణా పుబ్బేవ ఖీణత్తా, న అనాగతా అనాగతే వాయామాభావతో, న పచ్చుప్పన్నా విజ్జమానత్తా. యా పన మగ్గస్స అభావితత్తా ఉప్పజ్జేయ్య ఏకచతుపఞ్చవోకారభవేసు ఏకచతుపఞ్చక్ఖన్ధప్పభేదా జాతి, సా మగ్గస్స భావితత్తా అనుప్పాదధమ్మతం ఆపజ్జనేన ఖీణా. తం సో మగ్గభావనాయ పహీనకిలేసే పచ్చవేక్ఖిత్వా “కిలేసాభావే విజ్జమానమ్పి కమ్మం ఆయతిం అప్పటిసన్ధికం హోతీ”తి జానన్తో పజానాతి.

వుసితన్తి వుత్థం పరివుత్థం, కతం చరితం నిట్ఠితన్తి అత్థో. **బ్రహ్మచరియ**న్తి మగ్గబ్రహ్మచరియం. పుథుజ్జనకల్యాణకేన హి సద్ధిం సత్త సేక్ఖా మగ్గబ్రహ్మచరియం వసన్తి నామ, ఖీణాసవో వుత్థవాసో. తస్మా అరియసావకో అత్తనో బ్రహ్మచరియవాసం పచ్చవేక్ఖన్తో “వుసితం బ్రహ్మచరియ”న్తి పజానాతి. **కతం కరణీయ**న్తి చతూసు సచ్చేసు చతూహి మగ్గేహి పరిఞ్ఞాపహానసచ్ఛికిరియాభావనాభిసమయవసేన సోళసవిధం కిచ్చం నిట్ఠాపితన్తి అత్థో. పుథుజ్జనకల్యాణకాదయో హి తం కిచ్చం కరోన్తి, ఖీణాసవో కతకరణీయో. తస్మా అరియసావకో అత్తనో కరణీయం పచ్చవేక్ఖన్తో “కతం కరణీయ”న్తి పజానాతి. **నాపరం ఇత్థత్తాయా**తి ఇదాని పున ఇత్థభావాయ ఏవం సోళసవిధకిచ్చభావాయ, కిలేసక్ఖయాయ వా మగ్గభావనాయ కిచ్చం మే నత్థీతి పజానాతి. అథ వా **ఇత్థత్తాయా**తి ఇత్థభావతో ఇమస్మా ఏవంపకారా ఇదాని వత్తమానక్ఖన్ధసన్తానా అపరం ఖన్ధసన్తానం మయ్హం నత్థి, ఇమే పన పఞ్చక్ఖన్ధా పరిఞ్ఞాతా తిట్ఠన్తి ఛిన్నమూలకా రుక్ఖా వియ, తే చరిమకవిఞ్ఞాణనిరోధేన అనుపాదానో వియ జాతవేదో నిబ్బాయిస్సన్తీతి పజానాతి.

మన్తాణిపుత్తపుణ్ణత్థేరవత్థు

౧౯౪. నవమే అట్ఠారససుపి విజ్జాట్ఠానేసు నిప్ఫత్తిం గతత్తా ‘‘**సబ్బసిప్పేసు కోవిదో హుత్వా**’’తి వుత్తం. అభిదయాఅబ్భఞ్ఞావహస్సేవ ధమ్మస్స తత్థ ఉపలబ్భనతో ‘‘**మోక్ఖధమ్మం అదిస్వా**’’తి వుత్తం. తేనాహ – ‘‘**ఇదం వేదత్తయం నామా**’’తిఆది . తథా హి అనేన దుగ్గతిపరిముచ్చనమ్పి దుల్లభం, అభిఞ్ఞాపరివారానం అట్ఠన్నం సమాపత్తీనం లాభితాయ సయం ఏకదేసేన ఉపసన్తో పరముక్కంసగతం ఉత్తమదమథసమథం అనఞ్ఞసాధారణం భగవన్తం సమ్భావేన్తో ‘‘**అయం పురిసో**’’తిఆదిమాహ. **పిటకాని గహేత్వా ఆగచ్ఛన్తీ**తి ఫలభాజనాని గహేత్వా అస్సామికాయ ఆగచ్ఛన్తి. **బుద్ధాన**న్తి గారవవసేన బహువచననిద్దేసో కతో. **పరిభుఞ్జీ**తి దేవతాహి పక్ఖిత్తదిబ్బోజం వనమూలఫలాఫలం పరిభుఞ్జి. పత్తే పతిట్ఠాపితసమనన్తరమేవ హి దేవతా తత్థ దిబ్బోజం పక్ఖిపింసు. **సమ్మసిత్వా**తి పచ్చవేక్ఖిత్వా, పరివత్తేత్వాతి చ వదన్తి. **అరహత్తం పాపుణింసూ**తి మహాదేవత్థేరస్స అనుమోదనకథాయ అనుపుబ్బికథాసక్ఖికాయ సువిసోధితచిత్తసన్తానా అరహత్తం పాపుణింసు.

దసహి కథావత్థూహీతి అప్పిచ్ఛకథా సన్తుట్ఠికథా పవివేకకథా అసంసగ్గకథా వీరియారమ్భకథా సీలసమ్పదాకథా సమాధిసమ్పదాకథా పఞ్ఞాసమ్పదాకథా విముత్తిసమ్పదాకథా విముత్తిఞాణదస్సనసమ్పదాకథాతి ఇమేహి దసహి కథావత్థూహి. **జాతిభూమిరట్ఠవాసినో**తి జాతిభూమివన్తదేసవాసినో, సత్థు జాతదేసవాసినోతి అత్థో. **సీసానులోకికో**తి పురతో గచ్ఛన్తస్స సీసం అను అను పస్సన్తో. **ఓకాసం సల్లక్ఖేత్వా**తి సాకచ్ఛాయ అవసరం సల్లక్ఖేత్వా. **సత్తవిసుద్ధిక్కమం పుచ్ఛీ**తి

“కిం ను ఖో, ఆవుసో, సీలవిసుద్ధత్థం భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతీ”తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౫౭) సత్త విసుద్ధియో పుచ్ఛి. **ధమ్మకథికానం అగ్గట్ఠానే ఠపేసి** సవిసేసేన దసకథావత్థులాభితాయ.

మహాకచ్చానత్థేరవత్థు

౧౯౭. దసమే **సంఖిత్తేన కథితధమ్మస్సాతి** మధుపిణ్డికసుత్తన్తదేసనాసు వియ సఙ్ఖేపేన దేసితధమ్మస్స. **తం దేసనం విత్థారేత్వాతి** తం సఙ్ఖేపదేసనం ఆయతనాదివసేన విత్థారేత్వా. **అత్థం విభజమానానన్తి** తస్సా సఙ్ఖేపదేసనాయ అత్థం విభజిత్వా కథేన్తానం. **అత్థవసేన వాతి** “ఏత్తకా ఏతస్స అత్థా”తి అత్థవసేన వా దేసనం పూరేతుం సక్కోన్తి. **బ్యఞ్జనవసేన వాతి** “ఏత్తకాని ఏత్థ బ్యఞ్జనాని దేసనావసేన వత్తబ్బానీ”తి బ్యఞ్జనవసేన వా పూరేతుం సక్కోన్తి. **అయం పన మహాకచ్చానత్థేరో ఉభయవసేనపి సక్కోతి** తస్స సఙ్ఖేపేన ఉద్దిట్ఠస్స విత్థారేన సత్థు అజ్ఝాసయానురూపం దేసనతో, తస్మా తత్థ అగ్గోతి వుత్తో. **వుత్తనయేనేవాతి** “పాతోవ సుభోజనం భుఞ్జిత్వా ఉపోసథఙ్గాని అధిట్ఠాయా”తిఆదినా హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ. **అఞ్ఞోహీతి** అఞ్ఞాసం ఇత్థీనం కేసేహి అతివియ దీఘా. న కేవలఞ్చ దీఘా ఏవ, అథ ఖో సినిద్ధనీలముదుకఞ్చికా చ. **నిక్కేసీతి** అప్పకేసీ యథా “అనుదరా కఞ్ఞా”తి.

పణియన్తి విక్కేతబ్బభణ్డం. **ఆవజ్జేత్వాతి** ఉపనిస్సయం కేసానం పకతిభావాపత్తిఞ్చ ఆవజ్జేత్వా. **గారవేనాతి** ముణ్డసీసాపి థేరే గారవేన ఏకవచనేనేవ ఆగన్త్వా. **నిమన్తేత్వాతి** స్వాతనాయ నిమన్తేత్వా. **ఇమిస్సా ఇత్థియాతి** యథావుత్తసేట్ఠిధీతరమాహ. **దిట్ఠధమ్మికోవాతి** అవధారణం అట్ఠానపయుత్తం, దిట్ఠధమ్మికో యసపటిలాభోవ అహోసీతి అత్థో. **యసపటిలాభోతి** చ భవసమ్పత్తిపటిలాభో. సత్తసు హి జవనచేతనాసు పఠమా దిట్ఠధమ్మవేదనీయఫలా, పచ్ఛిమా ఉపపజ్జవేదనీయఫలా, మజ్ఝే పఞ్చ అపరాపరియవేదనీయఫలా, తస్మా పఠమం ఏకం చేతనం ఠపేత్వా సేసా యథాసకం పరిపుణ్ణఫలదాయినో హోన్తి, పఠమచేతనాయ పన దిట్ఠధమ్మికో యసపటిలాభోవ అహోసి.

పఠమఏతదగ్గవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. ఏతదగ్గవగ్గో

(౧౪) ౨. దుతియఏతదగ్గవగ్గవణ్ణనా

చూళపన్థకత్థేరవత్థు

౧౯౮-౨౦౦. దుతియస్స పఠమే **మనేన నిబ్బత్తితన్తి** అభిఞ్ఞామనేన ఉప్పాదితం. **మనేన కతకాయోతి** అభిఞ్ఞాచిత్తేన దేసన్తరం పత్తకాయో. **మనేన నిబ్బత్తితకాయోతి** అభిఞ్ఞామనసా నిమ్మితకాయో “అఞ్ఞం కాయం అభినిమ్మినాతీ”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౩౬-౨౩౭; పటి॰ మ॰ ౩.౧౪) వియ. **ఏకసదిసేయేవాతి** అత్తసదిసేయేవ. **ఏకవిధమేవాతి** అత్తనా కతప్పకారమేవ. ఏతప్పరమో హి యేభుయ్యేన సావకానం ఇద్ధినిమ్మానవిధి. **అగ్గో నామ జాతో** ఏకదేసేన సత్థు ఇద్ధినిమ్మానానువిధానతో.

లాభితాయాతి ఏత్థ లాభీతి ఈకారో అతిసయత్థో. తేన థేరస్స చతున్నం రూపావచరజ్ఝానానం అతిసయేన సవిసేసలాభితం దస్సేతి. **అరూపావచరజ్ఝానానం లాభితాయాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. న కేవలఞ్చేతా

చేతోసఞ్ఞావివట్టకుసలతా రూపారూపజ్ఝానలాభితాయ ఏవ, అథ ఖో ఇమేహిపి కారణేహీతి దస్సేతుం – ''**చూళపన్థకో చా**''తిఆది వుత్తం. **చేతో**తి చేత్థ చిత్తసీసేన సమాధి వుత్తో, తస్మా చేతసో సమాధిస్స వివట్టనం చేతోవివట్టో, ఏకస్మింయేవారమ్మణే సమాధిచిత్తం వివట్టేత్వా హేట్ఠిమస్స హేట్ఠిమస్స ఉపరూపరి హాపనతో రూపావచరజ్ఝానలాభీ **చేతోవివట్టకుసలో నామ**. "సబ్బసో రూపసఞ్ఞాన"న్తిఆదినా (ధ. స. ౨౬౫) వుత్తసఞ్ఞా అతిక్కమిత్వా "ఆకాసానఞ్చాయతనసఞ్ఞాసహగతం...పే.... నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసఞ్ఞాసహగత"న్తి (ధ. స. ౨౬౫-౨౬౮) సఞ్ఞాసీసేన వుత్తజ్ఝానానం వివట్టకుసలో, తథా ఇత్థిపురిసాదిసఞ్ఞా నిచ్చసఞ్ఞాదితో చిత్తం వివట్టేత్వా కేవలే రూపారూపధమ్మమత్తే అసఙ్ఖతే నిబ్బానే చ విసేసతో వట్టనతో చ సుఞ్ఞతానుపస్సనాబహులో **సఞ్ఞావివట్టకుసలో. సమాధికుసలతాయ** చేతోవివట్టకుసలతా తబ్బహులవిహారితాయ. తథా **విపస్సనాకుసలతాయ** సఞ్ఞావివట్టకుసలతా. **ఏకో**తి చూళపన్థకత్థేరం వదతి. **సమాధిలక్ఖణే**తి సవితక్కసవిచారాదిసమాధిసభావే. పున **ఏకో**తి మహాపన్థకత్థేరమాహ. **విపస్సనాలక్ఖణే**తి సత్తఅనుపస్సనా అట్ఠారసమహావిపస్సనాదివిపస్సనాసభావే. **సమాధిగాళ్హో**తి సమాధిస్మిం ఓగాళ్హచిత్తో సుభావితభావనతా. **అఙ్గసంఖిత్తే**తి చతురఙ్గికతివఙ్గికాదివసేన ఝానఙ్గానం సఙ్ఖిపనే. **ఆరమ్మణసంఖిత్తే**తి కసిణుగ్ఘాటిమాకాసాదినిబ్బత్తనేన కసిణాదిఆరమ్మణానం సంఖిపనే. **అఙ్గవవత్థాపనే**తి వితక్కాదీనం ఝానఙ్గానం వవత్థాపనే. **ఆరమ్మణవవత్థాపనే**తి పథవీకసిణాదిజ్ఝానారమ్మణానం వవత్థాపనే.

ఝానఙ్గేహీతి రూపావచరజ్ఝానఙ్గేహి, ఝానఙ్గానేవ ఝానం. పున **ఝానఙ్గేహీ**తి అరూపావచరజ్ఝానఙ్గేహి. **భాతా**తి జేట్ఠభాతా. **అస్సా**తి కుటుమ్బియస్స. **సువణ్ణపూజ**న్తి సోవణ్ణమయం పుప్ఫపూజం కత్వా. **దేవపురే**తి తావతింసభవనే సుదస్సనమహానగరే. **అగ్గద్వారేనా**తి తస్మిం దివసే అగ్గం సబ్బపఠమం వివటేన నగరద్వారేన నిక్ఖమిత్వా.

కోకనదన్తి పదుమవిసేసనం యథా "కోకాసక"న్తి. తం కిర బహుపత్తం వణ్ణసమ్పన్నం అతిసుగన్ధఞ్చ హోతి. "కోకనదం నామ సేతపదుమ"న్తిపి వదన్తి. **పాతో**తి పగేవ. అయఞ్హేత్థ అత్థో – యథా కోకనదసఙ్ఖాతం పదుమం పాతో సూరియుగ్గమనవేలాయం ఫుల్లం వికసితం అవీతగన్ధం సియా విరోచమానం, ఏవం సరీరగన్ధేన గుణగన్ధేన చ సుగన్ధం సరదకాలే అన్తలిక్ఖే ఆదిచ్చమివ అత్తనో తేజసా తపన్తం అఙ్గేహి నిచ్ఛరణకజుతియా అఙ్గీరసం సమ్మాసమ్బుద్ధం పస్సాతి.

చూళపన్థకో కిర కస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధకాలే పబ్బజిత్వా పఞ్ఞవా హుత్వా అఞ్ఞతరస్స దన్ధభిక్ఖునో ఉద్దేసగహణకాలే పరిహాసకేళిం అకాసి. సో భిక్ఖు తేన పరిహాసేన లజ్జితో నేవ ఉద్దేసం గణ్హి, న సజ్ఝాయమకాసి. తేన కమ్మేనాయం పబ్బజిత్వావ దన్ధో జాతో, తస్మా గహితగహితపదం ఉపరిఉపరిపదం గణ్హన్తస్స నస్సతి. **ఇద్ధియా అభిసఙ్ఖరిత్వా సుద్ధం చోళఖణ్డం అదాసీ**తి తస్స పుబ్బహేతుం దిస్వా తదనురూపే కమ్మట్ఠానే నియోజేన్తో సుద్ధం చోళఖణ్డం అదాసి. సో కిర పుబ్బే రాజా హుత్వా నగరం పదక్ఖిణం కరోన్తో నలాటతో సేదే ముచ్చన్తే పరిసుద్ధేన సాటకేన నలాటం పుఞ్ఛి, సాటకో కిలిట్ఠో అహోసి. సో "ఇమం సరీరం నిస్సాయ ఏవరూపో పరిసుద్ధసాటకో పకతిం జహిత్వా కిలిట్ఠో జాతో, అనిచ్చా వత సఙ్ఖారా"తి అనిచ్చసఞ్ఞం పటిలభి. తేన కారణేనస్స రజోహరణమేవ పచ్చయో జాతో.

లోమానీతి చోళఖణ్డతన్తగతఅంసుకే వదతి. ''**కిలిట్ఠధాతుకానీ**''తి కిలిట్ఠసభావాని. **ఏవంగతికమేవా**తి ఇదం చిత్తమ్పి భవఙ్గవసేన పకతియా పణ్డరం పరిసుద్ధం రాగాదిసమ్పయుత్తధమ్మవసేన సంకిలిట్ఠం జాతన్తి దస్సేతి. **నక్ఖత్తం సమానేత్వా**తి నక్ఖత్తం సమన్నాహరిత్వా, ఆవజ్జేత్వాతి అత్థో . **బిళారస్సత్థాయా**తి బిళారస్స గోచరత్థాయ. **జలపథకమ్మికేనా**తి

సముద్దకమ్మికేన. **చారిన్తి** ఖాదితబ్బతిణం. **సచ్చకారన్తి** సచ్చభావావహం కారం, "అత్తనా గహితే భణ్డే అఞ్ఞేసం న దాతబ్బ"న్తి వత్వా దాతబ్బలఞ్జన్తి వుత్తం హోతి. **తతియేన పటిహారేనాతి** తతియేన సాసనేన. **పత్తికా హుత్వాతి** సామినో హుత్వా.

అప్పకేనపీతి థోకేనపి పరిత్తేనపి. **మేధావీతి** పఞ్ఞవా. **పాభతేనాతి** భణ్డమూలేన. **విచక్ఖణోతి** వోహారకుసలో. **సముట్ఠాపేతి అత్తానన్తి** మహన్తం ధనం యసఞ్చ ఉప్పాదేత్వా తత్థ అత్తానం సణ్ఠపేతి పతిట్ఠాపేతి . యథా కిం? **అణుం అగ్గింవ సన్ధమం,** యథా పణ్డితో పురిసో పరిత్తకం అగ్గిం అనుక్కమేన గోమయచుణ్ణాదీని పక్ఖిపిత్వా ముఖవాతేన ధమేన్తో సముట్ఠాపేతి వడ్ఢేతి, మహన్తం అగ్గిక్ఖన్ధం కరోతి, ఏవమేవ పణ్డితో థోకమ్పి పాభతం లభిత్వా నానాఉపాయేహి పయోజేత్వా ధనఞ్చ యసఞ్చ వడ్ఢేతి, వడ్ఢేత్వా పున తత్థ అత్తానం పతిట్ఠాపేతి. తాయ ఏవ వా పన ధనస్స మహన్తతాయ అత్తానం సముట్ఠాపేతి, అభిఞ్ఞాతం పాకటం కరోతీతి అత్థో.

సుభూతిత్థేరవత్థు

౨౦౧-౨౦౨. తతియే **రణాతి హి రాగాదయో కిలేసా వుచ్చన్తీతి** "సరణా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౧౦౦ దుకమాతికా) రాగాదయో కిలేసా "రణా"తి వుచ్చన్తి. రణన్తి ఏతేహీతి **రణా.** యేహి అభిభూతా సత్తా నానప్పకారేన కన్దన్తి పరిదేవన్తి, తస్మా తే రాగాదయో "రణా"తి వుత్తా. **దేసితనియామతో అనోక్కమిత్వాతి** దేసితానోక్కమనతో అనుపగన్త్వా దేసేతి, సత్థారా దేసితనియామేనేవ అనోదిస్సకం కత్వా ధమ్మం దేసేతీతి వుత్తం హోతి. **ఏవన్తి** ఏవం మేత్తాఝానతో వుట్ఠాయ భిక్ఖాగహణే సతి. **భిక్ఖాదాయకానం మహప్ఫలం భవిస్సతీతి** ఇదం **చూళచ్ఛరాసఙ్ఘాతసుత్తేన** (అ॰ ని॰ ౧.౫౧ ఆదయో) దీపేతబ్బం. అచ్ఛరాసఙ్ఘాతమత్తమ్పి హి కాలం మేత్తచిత్తం ఆసేవన్తస్స భిక్ఖునో దిన్నదానం మహప్ఫలం హోతి మహానిసంసం, తేన చ సో అమోఘం రట్ఠపిణ్డం భుఞ్జతీతి అయమత్థో తత్థ ఆగతోయేవ. **నిమిత్తం గణ్హిత్వాతి** ఆకారం సల్లక్ఖేత్వా.

ఖదిరవనియరేవతత్థేరవత్థు

౨౦౩. పఞ్చమే **వనసభాగన్తి** సభాగం వనం, **సభాగన్తి** చ సప్పాయన్తి అత్థో. యఞ్హి పకతివిరుద్ధం బ్యాధివిరుద్ధఞ్చ న హోతి, తం "సభాగ"న్తి వుచ్చతి. **ఉదకసభాగన్తిఆదీసుపి** ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **కల్యాణకమ్మాయూహనక్ఖణోతి** కల్యాణకమ్మూపచయస్స ఓకాసో. **తిణ్ణం భాతికానన్తి** ఉపతిస్సో, చున్దో, ఉపసేనోతి ఇమేసం తిణ్ణం జేట్ఠభాతికానం. **తిస్సన్నఞ్చ భగినీనన్తి** చాలా, ఉపచాలా, సీసుపచాలాతి ఇమేసం తిస్సన్నం జేట్ఠభగినీనం. ఏత్థ చ సారిపుత్తత్థేరో సయం పబ్బజిత్వా చాలా, ఉపచాలా, సీసుపచాలాతి తిస్సో భగినియో, చున్దో ఉపసేనోతి ఇమే భాతరో పబ్బాజేసి, రేవతకుమారో ఏకోవ గేహే అవసిస్సతి. తేన వుత్తం – **''అమ్హాకం...పే.... పబ్బాజేన్తీ''**తి. **మహల్లకతరాతి** వుద్ధతరా. ఇదఞ్చ కుమారికాయ చిరజీవితం అభికఙ్ఖమానా ఆహంసు. సా కిర తస్స అయ్యికా వీసతివస్ససతికా ఖణ్డదన్తా పలితకేసా వలిత్తచా తిలకాహతగత్తా గోపానసివఙ్కా అహోసి. **విధావనికన్తి** విధావనకీళికం. **తిస్సన్నం సమ్పత్తీనన్తి** అనుస్సవవసేన మనుస్సదేవమోక్ఖసమ్పత్తియో సన్ధాయ వదతి, మనుస్సదేవబ్రహ్మసమ్పత్తియో వా. **సీవలిస్స పుఞ్ఞం వీమంసిస్సామాతి** "సీవలినా కతపుఞ్ఞస్స విపాకదానట్ఠానమిద"న్తి ఞత్వా ఏవమాహ. **సభాగట్ఠానన్తి** సమం దేసం.

తం భూమిరామణేయ్యకన్తి కిఞ్చాపి అరహన్తో గామన్తే కాయవివేకం న లభన్తి, చిత్తవివేకం పన లభన్తేవ. తేసఞ్హి దిబ్బప్పటిభాగానిపి ఆరమ్మణాని చిత్తం చాలేతుం న సక్కోన్తి, తస్మా గామో వా హోతు అరఞ్ఞాదీనం వా అఞ్ఞతరం, 'యత్థ

అరహన్తో విహరన్తి, తం భూమిరామణేయ్యకం’, సో భూమిప్పదేసో రమణీయో ఏవాతి అత్థో.

కఙ్ఖారేవతత్థేరవత్థు

౨౦౪. ఛట్ఠే **అకప్పియో, అవునో, గుళో**తి ఏకదివసం థేరో అన్తరామగ్గే గుళకరణం ఓక్కమిత్వా గుళే పిట్ఠమ్పి ఛారికమ్పి పక్ఖిత్తే దిస్వాన “అకప్పియో గుళో, సామిసో న కప్పతి గుళో వికాలే పరిభుఞ్జితు”న్తి కుక్కుచ్చాయన్తో ఏవమాహ. **అకప్పియా ముగ్గా**తి ఏకదివసం అన్తరామగ్గే వచ్చే ముగ్గం జాతం దిస్వా “అకప్పియా ముగ్గా, పక్కాపి ముగ్గా జాయన్తీ”తి కుక్కుచ్చాయన్తో ఏవమాహ. సేసమేత్థ సబ్బం ఉత్తానమేవ.

సోణకోళివిసత్థేరవత్థు

౨౦౫. సత్తమే **హపేతబ్బమేవ అహోసి** అచ్చారద్ధవీరియత్తా. **ఉదకేన సముపబ్యూళ్హే**తి ఉదకేన థలం ఉస్సారేత్వా తత్థ తత్థ రాసికతే. **హరితూపలిత్తాయా**తి గోమయపరిభణ్డకతాయ. **తివిధేన ఉదకేన పోసేన్తీ**తి ఖీరోదకం గన్ధోదకం కేవలోదకన్తి ఏవం తివిధేన ఉదకేన పోసేన్తి పరిపాలేన్తి. **పరిస్సావేత్వా**తి పరిసోధేత్వా గహితే తణ్డులేతి యోజేతబ్బం. **దేవో మఞ్ఞే**తి దేవో వియ . **వీణోవాదేనా**తి “తం కిం మఞ్ఞసి, సోణ, యదా తే వీణాయ తన్తియో అచ్చాయతా హోన్తి, అపి ను తే వీణా తస్మిం సమయే సరవతీ వా హోతి కమ్మఞ్ఞా వాతి? నో హేతం, భన్తేతి. ఏవమేవ ఖో, సోణ, అచ్చారద్ధవీరియం ఉద్ధచ్చాయ సంవత్తతి, అతిసిథిలవీరియం కోసజ్జాయ సంవత్తతి. తస్మాతిహ త్వం, సోణ, వీరియసమతం అధిట్ఠహ, ఇన్ద్రియానఞ్చ సమతం పటివిజ్ఝా”తి (మహావ. ౨౪౩) ఏవం వీణం ఉపమం కత్వా పవత్తితేన వీణోపమోవాదేన. **వీరియసమథయోజనత్థాయా**తి వీరియస్స సమథేన యోజనత్థాయ.

సోణకుటికణ్ణత్థేరవత్థు

౨౦౬. అట్ఠమే **కుటికణ్ణోతి వుచ్చతీ**తి “కోటికణ్ణో”తి వత్తబ్బే “కుటికణ్ణో”తి వోహరీయతి. కులఘరే భవా **కులఘరికా**. సా కిర అవన్తిరట్ఠే కులఘరే మహావిభవస్స సేట్ఠిస్స భరియా. **దసబలస్స ధమ్మకథం సుత్వా సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాయ చిన్తేసీ**తి ఇదం అఙ్గుత్తరభాణకానం మతేన వుత్తం. **సుత్తనిపాతట్ఠకథాయం** పన “సపరిసో భగవన్తం ఉపసఙ్కమ్మ ధమ్మదేసనం అస్సోసి, న చ కఞ్చి విసేసం అధిగఞ్ఛి. కస్మా? సో హి ధమ్మం సుణన్తో హేమవతం అనుస్సరిత్వా ‘ఆగతో ను ఖో మే సహాయకో, నో’తి దిసాదిసం ఓలోకేత్వా తం అపస్సన్తో ‘వఞ్చితో మే సహాయో, యో ఏవం విచిత్తప్పటిభానం భగవతో దేసనం న సుణాతీ’తి విక్ఖిత్తచిత్తో అహోసీ”తి వుత్తం.

యస్మా పటిసన్ధిజాతిఅభినిక్ఖమనబోధిపరినిబ్బానేస్వేవ ద్వత్తింస పుబ్బనిమిత్తాని హుత్వావ పటివిగచ్ఛన్తి, న చిరట్ఠితికాని హోన్తి, **ధమ్మచక్కప్పవత్తనే** (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; పటి॰ మ॰ ౨.౩౦) పన తాని సవిసేసాని హుత్వా చిరతరం ఠత్వా నిరుజ్ఝన్తి, తస్మా వుత్తం – **‘‘తియోజనసహస్సం హిమవన్తం అకాలపుప్ఫితం దిస్వా’’**తిఆది. **అగ్గబలకాయా**తి సబ్బపురతో గచ్ఛన్తా బలకాయా. **కేన పుప్ఫితభావం జానాసీ**తి కేన కారణేన హిమవన్తస్స పుప్ఫితభావం జానాసీతి, యేన కారణేన ఇమం అకాలపుప్ఫపాటిహారియం జాతం, తం జానాసీతి వుత్తం హోతి. **తస్స పవత్తితభావ**న్తి తస్స ధమ్మచక్కస్స భగవతా పవత్తితభావం. **సద్దే నిమిత్తం గణ్హీ**తి సద్దే ఆకారం సల్లక్ఖేసి. **తతో**తి “అహం ‘ఏతం అమతధమ్మం తమ్పి జానాపేస్సామీ’తి తవ సన్తికం ఆగతోస్మీ”తి యం వుత్తం, తదనన్తరన్తి అత్థో.

సాతాగిరో హేమవతస్స బుద్ధుప్పాదం కథేత్వా తం భగవతో సన్తికం ఆనేతుకామో **''అజ్జ పన్నరసో''**తిఆదిగాథమాహ. తత్థ (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౫౩) **అజ్జాతి** అయం రత్తిన్దివో పక్ఖగణనతో **పన్నరసో,** ఉపవసితబ్బతో **ఉపోసథో**. తీసు వా ఉపోసథేసు అజ్జ పన్నరసో ఉపోసథో, న చాతుద్దసిఉపోసథో, న సామగ్గీఉపోసథో. దివి భవాని దిబ్బాని, దిబ్బాని ఏత్థ అత్థీతి **దిబ్బాని**. కాని తాని? రూపాని. తఞ్హి రత్తిం దేవానం దససహస్సిలోకధాతుతో సన్నిపతితానం సరీరవత్థాభరణవిమానప్పభాహి అబ్భాదిఉపక్కిలేసవిరహితాయ చన్దప్పభాయ చ సకలజమ్బుదీపో అలఙ్కతో అహోసీతి అతివియ అలఙ్కతో చ పరివిసుద్ధిదేవస్స భగవతో సరీరప్పభాయ. తేనాహ – **''దిబ్బా రత్తి ఉపట్ఠితా''**తి.

ఏవం రత్తిగుణవణ్ణనాపదేసేనపి సహాయస్స చిత్తం పసాదం జనేన్తో బుద్ధుప్పాదం కథేత్వా ఆహ – **''అనోమనామం సత్థారం, హన్ద పస్సామ గోతమ''**న్తి. తత్థ అనోమేహి అలామకేహి సబ్బాకారపరిపూరేహి గుణేహి నామం అస్సాతి అనోమనామో. తథా హిస్స ''బుజ్ఝితా సచ్చానీతి బుద్ధో, బోధేతా పజాయాతి బుద్ధో''తిఆదినా (మహాని॰ ౧౯౨; చూళని॰ పారాయనత్థుతిగాథానిద్దేసో ౯౭; పటి॰ మ॰ ౧.౧౬౨) నయేన బుద్ధోతి అనోమేహి గుణేహి నామం. ''భగ్గరాగోతి భగవా, భగ్గదోసోతి భగవా''తిఆదినా (మహాని॰ ౮౪) నయేన భగవాతి అనోమేహి గుణేహి నామం. ఏస నయో ''అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో విజ్జాచరణసమ్పన్నో''తిఆదీసు. దిట్ఠధమ్మికాదిఅత్థేహి దేవమనుస్సే అనుసాసతి ''ఇమం పజహథ, ఇమం సమాదాయ వత్తథా''తి సత్థా. తం **అనోమనామం సత్థారం. హన్దాతి** వచసాయత్థే నిపాతో. **పస్సామాతి** తేన అత్తానం సహ సఙ్గహేత్వా పచ్చుప్పన్నబహువచనం. **గోతమన్తి** గోతమగోత్తం. ఇదం వుత్తం హోతి – ''సత్థా, న సత్థా''తి మా విమతిం అకాసి, ఏకన్తబ్యవసితో హుత్వావ ఏహి పస్సామ గోతమన్తి.

ఏవం వుత్తే హేమవతో ''అయం సాతాగిరో 'అనోమనామం సత్థార'న్తి భణన్తో తస్స సబ్బఞ్ఞుతం పకాసేతి, సబ్బఞ్ఞూ చ దుల్లభా లోకే, సబ్బఞ్ఞుపటిఞ్ఞేహి పూరణాదిసదిసేహేవ లోకో ఉపద్దుతో. సో పన యది సబ్బఞ్ఞూ, అద్ధా తాదిలక్ఖణం పత్తో భవిస్సతి, తేన ఏవం గహేస్సామీ''తి చిన్తేత్వా తాదిలక్ఖణం పుచ్ఛన్తో ఆహ – **''కచ్చి మనో''**తిఆది. తత్థ **కచ్చీతి** పుచ్ఛా. **మనోతి** చిత్తం. **సుపణిహితోతి** సుట్ఠు ఠపితో అచలో అసమ్పవేధీ. సబ్బేసు భూతేసు **సబ్బభూతేసు. తాదినోతి** తాదిలక్ఖణం పత్తస్సేవ సతో. పుచ్ఛా ఏవ వా అయం ''సో తవ సత్థా సబ్బభూతేసు తాదీ, ఉదాహు నో''తి. **ఇట్ఠే అనిట్ఠేచాతి** ఏవరూపే ఆరమ్మణే. **సఙ్కప్పాతి** వితక్కా. **వసీకతాతి** వసం గమితా. ఇదం వుత్తం హోతి – యం తం సత్థారం వదసి, తస్స తే సత్థునో కచ్చి తాదిలక్ఖణం సమ్పత్తస్స సతో సబ్బభూతేసు మనో సుపణిహితో, ఉదాహు యావ పచ్చయం న లభతి, తావ సుపణిహితో వియ ఖాయతి. సో వా తే సత్థా కచ్చి సబ్బభూతేసు సత్తేసు తాదీ, ఉదాహు నో, యే చ ఇట్ఠానిట్ఠేసు ఆరమ్మణేసు రాగదోసవసేన సఙ్కప్పా ఉప్పజ్జేయ్యుం, త్యాస్స కచ్చి వసీకతా, ఉదాహు కదాచి తేసమ్పి వసేన వత్తతీతి.

తీణి వస్సానీతి సోణస్స పబ్బజితదివసతో పట్ఠాయ తీణి వస్సాని. తదా కిర భిక్ఖూ యేభుయ్యేన మజ్ఝిమదేసేయేవ వసింసు, తస్మా తత్థ కతిపయా ఏవ అహేసుం. తే చ ఏకస్మిం నిగమే ఏకో ద్వేతి ఏవం విసుం విసుం వసింసు, థేరానఞ్చ కతిపయే భిక్ఖూ ఆనేత్వా అఞ్ఞేసు ఆనీయమానేసు పుబ్బం ఆనీతా కేనచిదేవ కరణీయేన పక్కమింసు, కఞ్చి కాలం ఆగమేత్వా పున తేసు ఆనీయమానేసు ఇతరే పక్కమింసు, ఏవం పునప్పునం ఆనయనేన సన్నిపాతో చిరేనేవ అహోసి, థేరో చ తదా ఏకవిహారీ అహోసి. తేన వుత్తం – **''తీణి వస్సాని గణం పరియేసిత్వా''**తి. **తీణి వస్సానీతి** చ అచ్చన్తసంయోగే ఉపయోగవచనం. **సత్థు అధిప్పాయం ఞత్వాతి** అత్తనో ఆణాపనేనేవ ''ఇమినా సద్ధిం ఏకగన్ధకుటియం వసితుకామో

భగవా”తి సత్థు అధిప్పాయం జానిత్వా. భగవా కిర యేన సద్ధిం ఏకగన్ధకుటియం వసితుకామో, తస్స సేనాసనపఞ్ఞత్తియం ఆనన్దత్థేరం ఆణాపేతి.

అజ్ఝోకాసే వీతినామేత్వాతి అజ్ఝోకాసే నిసజ్జాయ వీతినామేత్వా. యస్మా భగవా ఆయస్మతో సోణస్స సమాపత్తిసమాపజ్జనేన పటిసన్థారం కరోన్తో సావకసాధారణా సబ్బా సమాపత్తియో అనులోమప్పటిలోమం సమాపజ్జన్తో బహుదేవ రత్తిం అజ్ఝోకాసే నిసజ్జాయ వీతినామేత్వా పాదే పక్ఖాలేత్వా విహారం పావిసి, తస్మా ఆయస్మాపి సోణో భగవతో అధిప్పాయం ఞత్వా తదనురూపం సబ్బా తా సమాపత్తియో సమాపజ్జన్తో బహుదేవ రత్తిం అజ్ఝోకాసే నిసజ్జాయ వీతినామేత్వా పాదే పక్ఖాలేత్వా విహారం పావిసీతి వదన్తి. పవిసిత్వా చ భగవతా అనుఞ్ఞాతో చీవరతిరోకరణియం కత్వా భగవతో పాదపస్సే నిసజ్జాయ వీతినామేసి. **అజ్ఝేసీ**తి ఆణాపేసి. **పటిభాతు తం భిక్ఖు ధమ్మో భాసితు**న్తి భిక్ఖు తుయ్హం ధమ్మో భాసితుం ఉపట్ఠాతు, ఞాణముఖం ఆగచ్ఛతు, యథాసుతం యథాపరియత్తం ధమ్మం భణాహీతి అత్థో. **అట్ఠకవగ్గియానీ**తి అట్ఠకవగ్గభూతాని **కామసుత్తా**దిసోళససుత్తాని (మహాని॰ ౧). **సుగ్గహితానీ**తి సమ్మా ఉగ్గహితాని. **సబ్బే వరే యాచీ**తి వినయధరపఞ్చమేన గణేన ఉపసమ్పదా ధువన్హానం చమ్మత్థరణం గణఙ్గణూపాహనం చీవరవిప్పవాసోతి ఇమే పఞ్చ వరే యాచి. **సుత్తే ఆగతమేవా**తి ఉదానపాళియం ఆగతసుత్తం సన్ధాయ వదతి.

సీవలిత్థేరవత్థు

౨౦౭. నవమే **సాకచ్ఛిత్వా సాకచ్ఛిత్వా**తి రఞ్ఞా సద్ధిం పటివిరుజ్ఝనవసేన పునప్పునం సాకచ్ఛం కత్వా. **గుళదధి**న్తి పత్థిన్నం గుళసదిసం కఠినదధిం. **అతిఅఞ్ఛితు**న్తి అతివియ ఆకడ్ఢితుం. **కఞ్జియం వాహేత్వా**తి దధిమత్థుం పవాహేత్వా, పరిస్సావేత్వాతి అత్థో. “దధితో కఞ్జియం గహేత్వా”తిపి పాఠో. **నన్తి** సుప్పవాసం. బీజపచ్ఛిం ఘంసాపేన్తీతి ఇమినా సమ్బన్ధో. **యావ న ఉక్కడ్ఢన్తీ**తి యావ దానే న ఉక్కడ్ఢన్తి, దాతుకామావ హోన్తీతి అధిప్పాయో **మహాదుక్ఖం అనుభోసీ**తి పసవనిబన్ధనం మహన్తం దుక్ఖం అనుభోసి. **సామికం ఆమన్తేత్వా**తి సత్తాహం మూళ్హగబ్భా తిబ్బాహి ఖరాహి దుక్ఖవేదనాహి ఫుట్ఠా “సమ్మాసమ్బుద్ధో వత సో భగవా, యో ఇమస్స ఏవరూపస్స దుక్ఖస్స పహానాయ ధమ్మం దేసేతి. సుప్పటిపన్నో వత తస్స భగవతో సావకసఙ్ఘో, యో ఇమస్స ఏవరూపస్స దుక్ఖస్స పహానాయ పటిపన్నో. సుసుఖం వత నిబ్బానం, యత్థిదం ఏవరూపం దుక్ఖం న సంవిజ్జతీ”తి (ఉదా॰ ౧౮) ఇమేహి తీహి వితక్కేహి తం దుక్ఖం అధివాసేన్తీ సత్థు సన్తికం పేసేతుకామతాయ సామికం ఆమన్తేత్వా. **పురే మరణా**తి మరణతో పురేతరమేవ. **ఇఙ్గిత**న్తి ఆకారం. **జీవితభత్త**న్తి జీవితసంసయే దాతబ్బభత్తం. **సబ్బకమ్మక్ఖమో అహోసీ**తి సత్తవస్సికేహి దారకేహి కాతబ్బం యం కిఞ్చి కమ్మం కాతుం సమత్థతాయ సబ్బస్స కమ్మస్స ఖమో అహోసి. తేనేవ సో సత్తాహం మహాదానే దీయమానే జాతదివసతో పట్ఠాయ ధమ్మకరణం ఆదాయ సఙ్ఘస్స ఉదకం పరిస్సావేత్వా అదాసి.

యోమన్తిఆదిగాథాయ “యో భిక్ఖు ఇమం రాగపలిపథఞ్చేవ కిలేసదుగ్గఞ్చ సంసారవట్టఞ్చ చతున్నం సచ్చానం అప్పటివిజ్ఝనకమోహఞ్చ అతీతో చత్తారో ఓఘే తిణ్ణో హుత్వా పారం అనుప్పత్తో, దువిధేన ఝానేన **ఝాయీ,** తణ్హాయ అభావేన **అనేజో,** కథంకథాయ అభావేన **అకథంకథీ,** ఉపాదానానం అభావేన **అనుపాదియిత్వా** కిలేసనిబ్బానేన నిబ్బుతో, తమహం బ్రాహ్మణం వదామీ”తి అత్థో.

సబ్బేసంయేవ పన కేసానం ఓరోపనఞ్చ అరహత్తసచ్ఛికిరియా చ అపచ్ఛాఅపురిమా అహోసీతి ఇమినా థేరస్స ఖురగ్గేయేవ అరహత్తుప్పత్తి దీపితా. ఏకచ్చే పన ఆచరియా ఏవం వదన్తి "హేట్ఠా వుత్తనయేన ధమ్మసేనాపతినా ఓవాదే దిన్నే 'యం మయా కాతుం సక్కా, తమహం జానిస్సామీ'తి పబ్బజిత్వా విపస్సనాకమ్మట్ఠానం గహేత్వా తం దివసంయేవ అఞ్ఞతరం విచిత్తం కుటికం దిస్వా పవిసిత్వా మాతుకుచ్ఛియం సత్త వస్సాని అత్తనా అనుభూతదుక్ఖం అనుస్సరిత్వా తదనుసారేన అతీతానాగతే ఞాణం నేన్తస్స ఆదిత్తా వియ తయో భవా ఉపట్ఠహింసు. ఞాణస్స పరిపాకం గతత్తా విపస్సనావీథిం ఓతరిత్వా తావదేవ మగ్గప్పటిపాటియా సబ్బేపి ఆసవే ఖేపేన్తో అరహత్తం పాపుణీ"తి. ఉభయథాపి థేరస్స అరహత్తుప్పత్తియేవ పకాసితా, థేరో పన పభిన్నప్పటిసమ్భిదో ఛళభిఞ్ఞో అహోసి.

వక్కలిత్థేరవత్థు

౨౦౮. దసమే **ఆహారకరణవేల**న్తి భోజనకిచ్చవేలం. **అధిగచ్ఛే పదం సన్త**న్తి సఙ్ఖారూపసమం సుఖన్తి లద్ధనామం సన్తం పదం నిబ్బానం అధిగచ్ఛేయ్య. **పఠమపాదేన పబ్బతే ఠితోయేవా**తి పఠమేన పాదేన గిజ్ఝకూటే పబ్బతే ఠితోయేవ. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

దుతియఏతదగ్గవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. ఏతదగ్గవగ్గో

(౧౪) ౩. తతియఏతదగ్గవగ్గవణ్ణనా

రాహుల-రట్ఠపాలత్థేరవత్థు

౨౦౯-౨౧౦. తతియస్స పఠమదుతియేసు **తిస్సో సిక్ఖా**తి అధిసీలఅధిచిత్తఅధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతా తిస్సో సిక్ఖా. **చుద్దస భత్తచ్ఛేదే కత్వా**తి సత్తాహం నిరాహారతాయ ఏకేకస్మిం దివసే ద్విన్నం భత్తచ్ఛేదానం వసేన చుద్దస భత్తచ్ఛేదే కత్వా.

తేసన్తి తేసం తాపసానం. **లాబుభాజనాదిపరిక్ఖారం సంవిధాయా**తి లాబుభాజనాదితాపసపరిక్ఖారం సంవిదహిత్వా. **సపరిళాహకాయధాతుకో**తి ఉస్సన్నపిత్తతాయ సపరిళాహకాయసభావో. **సతసహస్సా**తి సతసహస్సపరిమాణా. సతసహస్సం పరిమాణం ఏతేసన్తి సతసహస్సా ఉత్తరపదలోపేన యథా "రూపభవో రూప"న్తి, అత్థిఅత్థే వా అకారపచ్చయో దట్ఠబ్బో. పాణాతిపాతాదిఅకుసలధమ్మసముదాచారసఙ్ఖాతో ఆమగన్ధో కుణపగన్ధో నత్థి ఏతేసన్తి **నిరామగన్ధా,** యథావుత్తకిలేససముదాచారరహితాతి అత్థో. కిలేససముదాచారో హేత్థ "ఆమగన్ధో"తి వుత్తో. కింకారణా? అమనుఞ్ఞత్తా, కిలేసఅసుచిమిస్సత్తా, సబ్భి జిగుచ్ఛితత్తా, పరమదుగ్గన్ధభావవహత్తా చ. తథా హి యే యే ఉస్సన్నకిలేసా సత్తా, తే తే అతిదుగ్గన్ధా హోన్తి. తేనేవ నిక్కిలేసానం మతసరీరమ్పి దుగ్గన్ధం న హోతి. **దానగ్గపరివహనకే**తి దానగ్గధురవహనకే. **మాపకో**తి దివసే దివసే పరిమితపరిబ్బయదానవసేన ధఞ్ఞమాపకో.

పాళియన్తి వినయపాళియం. **మిగజాతకం ఆహరిత్వా కథేసీ**తి అతీతే కిర బోధిసత్తో మిగయోనియం నిబ్బత్తిత్వా మిగగణపరివుతో అరఞ్ఞే వసతి. అథస్స భగినీ అత్తనో పుత్తకం ఉపనేత్వా "భాతిక ఇమం భాగినేయ్యం మిగమాయం సిక్ఖాపేహీ"తి ఆహ. బోధిసత్తో "సాధూ"తి పటిస్సుణిత్వా "గచ్ఛ తాత, అసుకవేలాయం నామ ఆగన్త్వా సిక్ఖేయ్యాసీ"తి ఆహ.

సో మాతులేన వుత్తవేలం అనతిక్కమిత్వా తం ఉపసఙ్కమిత్వా మిగమాయం సిక్ఖి. సో ఏకదివసం వనే విచరన్తో పాసేన బద్ధో బద్ధరవం విరవి. మిగగణో పలాయిత్వా "పుత్తో తే పాసేన బద్ధో"తి తస్స మాతుయా ఆరోచేసి. సా భాతు సన్తికం గన్త్వా "భాతిక భాగినేయ్యో తే మిగమాయం సిక్ఖాపితో"తి పుచ్ఛి. బోధిసత్తో "మా త్వం పుత్తస్స కిఞ్చి పాపకం ఆసఙ్కి, సుగ్గహితా తేన మిగమాయా, ఇదాని తం హాసయమానో ఆగచ్ఛిస్సతీ"తి వత్వా "**మిగం తిపల్లత్థ**"న్తిఆదిమాహ.

తత్థ **మిగ**న్తి భాగినేయ్యమిగం. తిపల్లత్థం వుచ్చతి సయనం, ఉభోహి పస్సేహి ఉజుకమేవ చ నిపన్నకవసేన తీహాకారేహి పల్లత్థం అస్స, తీణి వా పల్లత్థాని అస్సాతి తిపల్లత్థో, తం **తిపల్లత్థం. అనేకమాయ**న్తి బహుమాయం బహువఞ్చనం. **అట్ఠక్ఖుర**న్తి ఏకేకస్మిం పాదే ద్విన్నం ద్విన్నం వసేన అట్ఠహి ఖురేహి సమన్నాగతం. **అడ్ఢరత్తాపపాయి**న్తి పురిమయామం అతిక్కమిత్వా మజ్ఝిమయామే అరఞ్ఞతో ఆగమ్మ పానీయస్స పివనతో అడ్ఢరత్తే ఆపం పివతీతి అడ్ఢరత్తాపపాయీ. "అడ్ఢరత్తే ఆపపాయి"న్తిపి పాఠో. మమ భాగినేయ్యం మిగం అహం సాధుకం మిగమాయం ఉగ్గణ్హాపేసిం. కథం? యథా ఏకేన సోతేన ఛమాయం అస్ససన్తో ఛహి కలాహి అతిభోతి భాగినేయ్యో. ఇదం వుత్తం హోతి – అయఞ్హి తవ పుత్తం తథా ఉగ్గణ్హాపేసిం, యథా ఏకస్మిం ఉపరిమనాసికాసోతే వాతం సన్నిరుమ్భిత్వా పథవియం అల్లీనేన ఏకేన హేట్ఠిమనాసికాసోతేన తథేవ ఛమాయం అస్ససన్తో ఛహి కలాహి లుద్దకం అతిభోతి, ఛహి కోట్ఠాసేహి అజ్ఝోత్థరతి వఞ్చేతీతి అత్థో. కతమేహి ఛహి? చత్తారో పాదే పసారేత్వా ఏకేన పస్సేన సేయ్యాయ, ఖురేహి తిణపంసుఖణనేన, జివ్హానిన్నామనేన, ఉదరస్స ఉద్ధుమాతభావకరణేన, ఉచ్చారపస్సావవిస్సజ్జనేన, వాతస్స నిరుమ్భనేనాతి. అథ వా తథా నం ఉగ్గణ్హాపేసిం, యథా ఏకేన సోతేన ఛమాయం అస్ససన్తో. **ఛహీ**తి హేట్ఠా వుత్తేహి ఛహి కారణేహి. **కలాహీ**తి కలాయిస్సతి, లుద్దకం వఞ్చేస్సతీతి అత్థో. **భోతీ**తి భగినిం ఆలపతి. **భాగినేయ్యో**తి ఏవం ఛహి కారణేహి వఞ్చకం భాగినేయ్యం నిద్దిసతి.

ఏవం బోధిసత్తో భాగినేయ్యస్స మిగమాయం సాధుకం ఉగ్గహితభావం వదన్తో భగినిం సమస్సాసేసి. సోపి మిగపోతకో పాసే బద్ధో అనిబద్ధిత్వాయేవ భూమియం మహాఫాసుకపస్సేన పాదే పసారేత్వా నిపన్నో పాదానం ఆసన్నట్ఠానే ఖురేహి ఏవ పహరిత్వా పంసుఞ్చ తిణాని చ ఉప్పాటేత్వా ఉచ్చారపస్సావం విస్సజ్జేత్వా సీసం పాతేత్వా జివ్హం నిన్నామేత్వా సరీరం ఖేళకిలిన్నం కత్వా వాతగ్గహణేన ఉదరం ఉద్ధుమాతకం కత్వా అక్ఖీని పరివత్తేత్వా హేట్ఠానాసికాసోతేన వాతం సఞ్చరాపేన్తో ఉపరిమనాసికాసోతేన వాతం సన్నిరుమ్భిత్వా సకలసరీరం థద్ధభావం గాహాపేత్వా మతకాకారం దస్సేసి, నీలమక్ఖికాపి నం సమ్పరివారేసుం, తస్మిం తస్మిం ఠానే కాకా నిలీయింసు. లుద్దో ఆగన్త్వా ఉదరే హత్థేన పహరిత్వా "పాతోవ బద్ధో భవిస్సతి, పూతికో జాతో"తి తస్స బన్ధనరజ్జుం మోచేత్వా "ఏత్థేవ దాని నం ఉక్కన్తిత్వా మంసం ఆదాయ గమిస్సామీ"తి నిరాసఙ్కో హుత్వా సాఖాపలాసం గహేతుం ఆరద్ధో. మిగపోతకోపి ఉట్ఠాయ చతూహి పాదేహి ఠత్వా కాయం విధునిత్వా గీవం పసారేత్వా మహావాతేన ఛిన్నవలాహకో వియ వేగేన మాతు సన్తికం అగమాసి. సత్థా "న, భిక్ఖవే, రాహులో ఇదానేవ సిక్ఖాకామో, పుబ్బేపి సిక్ఖాకామోయేవా"తి ఏవం మిగజాతకం ఆహరిత్వా కథేసి.

అమ్బలట్ఠియరాహులోవాదం దేసేసీతి "పస్ససి నో త్వం, రాహుల, ఇమం పరిత్తం ఉదకావసేసం ఉదకాదానే ఠపిత"న్తి? ఏవం, భన్తే. ఏవం పరిత్తకం ఖో, రాహుల, తేసం సామఞ్ఞం, యేసం నత్థి సమ్పజానముసావాదే లజ్జా"తి ఏవమాదినా **అమ్బలట్ఠియరాహులోవాదం** (మ॰ ని॰ ౨.౧౦౭ ఆదయో) కథేసి. **గేహసితం వితక్కం వితక్కేన్తస్సా**తి ఆయస్మా కిర రాహులో భగవతో పిట్ఠితో పిట్ఠితో గచ్ఛన్తోవ పాదతలతో యావ ఉపరి కేసన్తా తథాగతం ఓలోకేసి, సో భగవతో బుద్ధవేసవిలాసం దిస్వా "సోభతి భగవా ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణవిచిత్తసరీరో బ్యామప్పభాపరిక్ఖిత్తతాయ

విప్పకిణ్ణసువణ్ణచుణ్ణమజ్ఝగతో వియ విజ్జులతాపరిక్ఖిత్తో కనకపబ్బతో వియ యన్తసమాకడ్ఢితరతనవిచిత్తసువణ్ణఅగ్ఘికం వియ పంసుకూలచీవరప్పటిచ్ఛన్నోపి రత్తకమ్బలపరిక్ఖిత్తకనకపబ్బతో వియ పవాళలతాపటిమణ్డితసువణ్ణఘటికం వియ చీనపిట్ఠచుణ్ణపూజితసువణ్ణచేతియం వియ లాఖారసానులిత్తో కనకథూపో వియ రత్తవలాహకన్తరగతో తఙ్ఖణముగ్గతపుణ్ణచన్దో వియ అహో సమతింసపారమితానుభావేన సజ్జితస్స అత్తభావస్స సిరిసమ్పత్తీ"తి చిన్తేసి. తతో అత్తానమ్పి ఓలోకేత్వా "అహమ్పి సోభామి, సచే భగవా చతూసు మహాదీపేసు చక్కవత్తిరజ్జం అకరిస్స, మయ్హం పరిణాయకట్ఠానన్తరమదస్స, ఏవం సన్తే అతివియ జమ్బుదీపతలం అతిసోభిస్సా"తి అత్తభావం నిస్సాయ గేహసితం ఛన్దరాగం ఉప్పాదేసి. తం సన్ధాయేతం వుత్తం – "**సత్థు చేవ అత్తనో చ రూపసమ్పత్తిం దిస్వా గేహసితం వితక్కం వితక్కేన్తస్సా**"తి.

భగవాపి పురతో గచ్ఛన్తోవ చిన్తేసి – "పరిపుణ్ణచ్ఛవిమంసలోహితో దాని రాహులస్స అత్తభావో, రజనీయేసు రూపారమ్మణాదీసు చిత్తస్స పక్ఖన్దనకాలో జాతో, నిప్ఫలతాయ ను ఖో రాహులో వీతినామేతీ"తి. అథ సహావజ్జనేనేవ పసన్నే ఉదకే మచ్ఛం వియ పరిసుద్ధే ఆదాసమణ్డలే ముఖనిమిత్తం వియ చ తస్స తం చిత్తుప్పాదం అద్దస, దిస్వా చ "అయం రాహులో మయ్హం అత్రజో హుత్వా మమ పచ్ఛతో ఆగచ్ఛన్తో 'అహం సోభామి, మయ్హం వణ్ణాయతనం పసన్న'న్తి అత్తభావం నిస్సాయ గేహసితం ఛన్దరాగం ఉప్పాదేతి, అతిత్థే పక్ఖన్దో, ఉప్పథం పటిపన్నో, అగోచరే చరతి, దిసామూళ్హఅద్ధికో వియ అగన్తబ్బం దిసం గచ్ఛతి, అయం ఖో పనస్స కిలేసో అబ్భన్తరే వడ్ఢన్తో అత్తత్థమ్పి యథాభూతం పస్సితుం న దస్సిస్సతి పరత్థమ్పి ఉభయత్థమ్పి, తతో నిరయేపి పటిసన్ధిం గణ్హాపేస్సతి, తిరచ్ఛానయోనియమ్పి పేత్తివిసయేపి అసురకాయేపి సమ్బాధేపి మాతుకుచ్ఛిస్మిన్తి అనమతగ్గే సంసారవట్టే పరిపాతేస్సతి. యథా ఖో పన అనేకరతనపూరా మహానావా భిన్నఫలకన్తరేన ఉదకం ఆదియమానా ముహుత్తమ్పి న అజ్ఝుపేక్ఖితబ్బా హోతి, వేగేన వేగేనస్సా వివరం పిదహితుం వట్టతి, ఏవమేవ అయమ్పి న అజ్ఝుపేక్ఖితబ్బో. యావస్స అయం కిలేసో అబ్భన్తరే సీలరతనాదీని న వినాసేతి, తావదేవ నం నిగ్గణ్హిస్సామీ"తి అజ్ఝాసయం అకాసి. తతో రాహులం ఆమన్తేత్వా "యం కిఞ్చి, రాహుల, రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం అజ్ఝత్తం వా బహిద్ధా వా ఓళారికం వా సుఖుమం వా హీనం వా పణీతం వా యం దూరే సన్తికే వా, సబ్బం రూపం 'నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా'తి ఏవమేతం యథాభూతం సమ్మప్పఞ్ఞాయ దట్ఠబ్బన్తి. రూపమేవ ను ఖో భగవా రూపమేవ ను ఖో సుగతాతి. రూపమ్పి రాహుల, వేదనాపి రాహుల, సఞ్ఞాపి రాహుల, సఙ్ఖారాపి రాహుల, విఞ్ఞాణమ్పి రాహులా"తి **మహారాహులోవాదసుత్తం** (మ॰ ని॰ ౨.౧౧౩ ఆదయో) అభాసి. తం దస్సేతుం – "**యం కిఞ్చి రాహుల...పే.... కథేసీ**"తి వుత్తం.

సంయుత్తకే పన రాహులోవాదోతి రాహులసంయుత్తే వుత్తరాహులోవాదం సన్ధాయ వదన్తి. తత్థ "సాధు మే, భన్తే, భగవా సంఖిత్తేన ధమ్మం దేసేతు, యమహం, భన్తే, భగవతో ధమ్మం సుత్వా ఏకో వూపకట్ఠో అప్పమత్తో ఆతాపీ పహితత్తో విహరేయ్య"న్తి థేరేన యాచితో "తం కిం మఞ్ఞసి, రాహుల, చక్ఖు నిచ్చం వా అనిచ్చం వాతి? అనిచ్చం, భన్తే. యం పనానిచ్చం , దుక్ఖం వా తం సుఖం వాతి? దుక్ఖం, భన్తే. యం పనానిచ్చం దుక్ఖం విపరిణామధమ్మం, కల్లం ను తం సమనుపస్సితుం 'ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా'"తిఆదినా **రాహులోవాదం** (సం॰ ని॰ ౨.౧౮౮ ఆదయో) ఆరభి. **థేరస్స విపస్సనాచారోయేవ,** న పన మహారాహులోవాదో వియ వితక్కూపచ్ఛేదాయ వుత్తోతి అధిప్పాయో.

అథస్స సత్థా ఞాణపరిపాకం ఞత్వాతిఆదీసు భగవతో కిర రహోగతస్స పటిసల్లీనస్స ఏవం చేతసో పరివితక్కో ఉదపాది "పరిపక్కా ఖో రాహులస్స విముత్తిపరిపాచనీయా ధమ్మా, యన్నూనాహం రాహులం ఉత్తరి ఆసవానం ఖయే వినేయ్య"న్తి?

అథస్స భగవా పుబ్బణ్హసమయం నివాసేత్వా పత్తచీవరమాదాయ సావత్థియం పిణ్డాయ చరిత్వా పచ్ఛాభత్తం పిణ్డపాతపటిక్కన్తో ఆయస్మన్తం రాహులం ఆమన్తేసి – “గణ్హాహి, రాహుల, నిసీదనం, యేన అన్ధవనం తేనుపసఙ్కమిస్సామ దివావిహారాయా”తి. “ఏవం, భన్తే”తి ఖో ఆయస్మా రాహులో భగవతో పటిస్సుత్వా నిసీదనం ఆదాయ భగవతో పిట్ఠితో పిట్ఠితో అనుబన్ధి. తేన ఖో పన సమయేన అనేకాని దేవతాసహస్సాని భగవన్తం అభివన్దిత్వా అనుబన్ధితా హోన్తి “అజ్జ భగవా ఆయస్మన్తం రాహులం ఉత్తరి ఆసవానం ఖయే వినేస్సతీ”తి. అథ ఖో భగవా అన్ధవనం అజ్ఝోగాహేత్వా అఞ్ఞతరస్మిం రుక్ఖమూలే పఞ్ఞత్తే ఆసనే నిసీది. ఆయస్మాపి రాహులో భగవన్తం అభివాదేత్వా ఏకమన్తం నిసీది. అథ ఆయస్మన్తం రాహులం ఆమన్తేత్వా “తం కిం మఞ్ఞసి, రాహుల, చక్ఖు నిచ్చం వా అనిచ్చం వాతి? అనిచ్చం, భన్తే. యం పనానిచ్చం, దుక్ఖం వా తం సుఖం వాతి? దుక్ఖం, భన్తే. యం పనానిచ్చం దుక్ఖం విపరిణామధమ్మం, కల్లం ను తం సమనుపస్సితుం ‘ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా’”తిఆదినా **రాహులోవాదం** (సం॰ ని॰ ౪.౧౨౧) అదాసి. తం సన్ధాయేతం వుత్తం – “**అన్ధవనే నిసిన్నో చూళరాహులోవాదం కథేసీ**”తి.

కోటిసతసహస్సదేవతాహీతి ఆయస్మతా రాహులేన పదుముత్తరస్స భగవతో పాదమూలే పథవిన్ధరరాజకాలే పత్థనం ఠపేన్తేన సద్ధిం పత్థనం ఠపితదేవతాయేవేతా. తాసు పన కాచి భూమట్ఠదేవతా, కాచి అన్తలిక్ఖట్ఠకా, కాచి చాతుమహారాజికాదిదేవలోకే, కాచి బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తా, ఇమస్మిం పన దివసే సబ్బా ఏకట్ఠానే అన్ధవనస్మింయేవ సన్నిపతితా.

ఆభిదోసికన్తి పారివాసికం ఏకరత్తాతిక్కన్తం పూతిభూతం. ఏకరత్తాతిక్కన్తస్సేవ హి నామసఞ్ఞా ఏసా, యదిదం ఆభిదోసికోతి. అయం పనేత్థ వచనత్థో – పూతిభావదోసేన అభిభూతోతి అభిదోసో, అభిదోసోయేవ **ఆభిదోసికో**. **కుమ్మాస**న్తి యవకుమ్మాసం. **అధివాసేత్వా**తి “తేన హి, తాత రట్ఠపాల, అధివాసేహి స్వాతనాయ భత్త”న్తి పితరా నిమన్తితో స్వాతనాయ భిక్ఖం అధివాసేత్వా. ఏత్థ చ థేరో పకతియా ఉక్కట్ఠసపదానచారికో స్వాతనాయ భిక్ఖం నామ నాధివాసేతి, మాతు అనుగ్గహేన పన అధివాసేతి. మాతు కిరస్స థేరం అనుస్సరిత్వా అనుస్సరిత్వా మహాసోకో ఉప్పజ్జతి, రోదనేనేవ దుక్ఖీ వియ జాతా, తస్మా థేరో “సచాహం తం అపస్సిత్వా గమిస్సామి, హదయమ్పిస్సా ఫలేయ్యా”తి అనుగ్గహేన అధివాసేసి. పణ్డితా హి భిక్ఖూ మాతాపితూనం ఆచరియుపజ్ఝాయానం వా కాతబ్బం అనుగ్గహం అజ్ఝుపేక్ఖిత్వా ధుతఙ్గసుద్ధికా న భవన్తి.

అలఙ్కతపటియత్తే ఇత్థిజనేతి పితరా ఉయ్యోజితే ఇత్థిజనే. పితా కిరస్స దుతియదివసే సకనివేసనే మహన్తం హిరఞ్ఞసువణ్ణస్స పుఞ్జం కారాపేత్వా కిలఞ్జేహి పటిచ్ఛాదాపేత్వా ఆయస్మతో రట్ఠపాలస్స పురాణదుతియికాయో “ఏథ తుమ్హే వధూ, యేన అలఙ్కారేన అలఙ్కతా పుబ్బే రట్ఠపాలస్స కులపుత్తస్స పియా హోథ మనాపా, తేన అలఙ్కారేన అలఙ్కరోథా”తి ఆణాపేత్వా పణీతం ఖాదనీయం భోజనీయం పటియాదాపేత్వా కాలే ఆరోచితే ఆగన్త్వా పఞ్ఞత్తే ఆసనే నిసిన్నం “ఇదం తే, రట్ఠపాల, మత్తికం ధనం, అఞ్ఞం పేత్తికం, అఞ్ఞం పితామహం; సక్కా, తాత రట్ఠపాల, భోగే చ భుఞ్జితుం, పుఞ్ఞాని చ కాతుం? ఏహి త్వం, తాత రట్ఠపాల, సిక్ఖం పచ్చక్ఖాయ హీనాయావత్తిత్వా భోగే చ భుఞ్జస్సు, పుఞ్ఞాని చ కరోహీ”తి యాచిత్వా తేన పటిక్ఖిపిత్వా ధమ్మే దేసితే “అహం ఇమం ఉప్పబ్బాజేస్సామీ”తి ఆనయిం, సో “దాని మే ధమ్మకథం కాతుం ఆరద్ధో, అలం మే వచనం న కరిస్సతీ”తి ఉట్ఠాయ గన్త్వా తస్స ఓరోధానం ద్వారం వివరాపేత్వా “అయం వో సామికో, గచ్ఛథ, యం కిఞ్చి కత్వాన గణ్హితుం వాయమథా”తి ఉయ్యోజేసి. తీసు వయేసు ఠితా నాటకిత్థియో థేరం

పరివారయింసు. తాసు అయం అసుభసఞ్ఞం ఉప్పాదేసి. తేన వుత్తం – ''**అలఙ్కతపటియత్తే ఇత్థిజనే అసుభసఞ్ఞం ఉప్పాదేత్వా**''తి.

రితకోవ ధమ్మం దేసేత్వాతి –

"పస్స చిత్తకతం బిమ్బం, అరుకాయం సముస్సితం;
ఆతురం బహుసఙ్కప్పం, యస్స నత్థి ధువం ఠితి.

"పస్స చిత్తకతం రూపం, మణినా కుణ్డలేన చ;
అట్ఠిం తచేన ఓనద్ధం, సహ వత్థేహి సోభతి.

"అలత్తకకతా పాదా, ముఖం చుణ్ణకమక్ఖితం;
అలం బాలస్స మోహాయ, నో చ పారగవేసినో.

"అట్ఠాపదకతా కేసా, నేత్తా అఞ్జనమక్ఖితా;
అలం బాలస్స మోహాయ, నో చ పారగవేసినో.

"అఞ్జనీవణ్ణవా చిత్తా, పూతికాయో అలఙ్కతో;
అలం బాలస్స మోహాయ, నో చ పారగవేసినో.

"ఓదహి మిగవో పాసం, నాసదా వాగురం మిగో;
భుత్వా నివాపం గచ్ఛామి, కన్దన్తే మిగబన్ధకే"తి. (మ॰ ని॰ ౨.౩౦౨; థేరగా॰ ౭౬౯-౭౭౪) –

ఇమాహి గాథాహి ధమ్మం దేసేత్వా.

ఆకాసం ఉప్పతిత్వాతి ఆకాసం పక్ఖన్దిత్వా. కస్మా పన థేరో ఆకాసేన గతో? పితా కిరస్స సేట్ఠి సత్తసు ద్వారకోట్ఠకేసు అగ్గళాని దాపేత్వా మల్లే ఆణాపేసి "సచే నిక్ఖమిత్వా గచ్ఛతి, హత్థపాదేసు నం గహేత్వా కాసాయాని హరిత్వా గిహివేసం గణ్హాపేథా"తి. తస్మా థేరో "ఏతే మాదిసం మహాఖీణాసవం హత్థే వా పాదే వా గహేత్వా అపుఞ్ఞం పసవేయ్యుం, తం నేసం మా అహోసీ"తి చిన్తేత్వా ఆకాసేన అగమాసి. **మిగచీర**న్తి ఏవంనామకం ఉయ్యానం. **చతుపారిజుఞ్ఞపటిమణ్డిత**న్తి జరాపారిజుఞ్ఞం, బ్యాధిపారిజుఞ్ఞం, భోగపారిజుఞ్ఞం, ఞాతిపారిజుఞ్ఞన్తి ఇమేహి చతూహి పారిజుఞ్ఞేహి పటిమణ్డితం. **పారిజుఞ్ఞ**న్తి చ పరిహానీతి అత్థో. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

కుణ్డధానత్థేరవత్థు

౨౧౧. తతియే సలాకం గణ్హన్తీతి **సలాకగాహకా**. సునాపరన్తజనపదం గచ్ఛన్తేపి పఠమమేవ సలాకం గణ్హీతి సమ్బన్ధో. **ఛబ్బస్సన్తరేతి** ఛన్నం వస్సానం అబ్భన్తరే. **మేత్తీతి** మిత్తభావో. **భేదకే సతీతి** భేదకరణే సతి. **గుమ్బసభాగతోతి** గుమ్బసమీపతో, అయమేవ వా పాఠో. **ఇత్థీ హుత్వాతి** ఇత్థీ వియ హుత్వా, మనుస్సిత్థివణ్ణం మాపేత్వాతి అత్థో.

దీఘరత్తానుగతోతి దీఘకాలం అనుబన్ధో. **ఏత్తకం అద్ధానన్తి** ఏత్తకం కాలం. **హన్దావుసోతి** గణ్హావుసో. **అత్థం గహేత్వాతి** భూతత్థం గహేత్వా, అయమేవ వా పాఠో. **కోణ్డో జాతోతి** ధుత్తో జాతో.

మావోచ ఫరుసం కఞ్చీతి కఞ్చి ఏకపుగ్గలం ఫరుసం మా అవోచ. **వుత్తా పటివదేయ్యు తన్తి** తయా పరే దుస్సీలాతి వుత్తా తమ్పి తథేవ పటివదేయ్యుం. **దుక్ఖా హి సారమ్భకథాతి** ఏసా కారణుత్తరా యుగగ్గాహకథా నామ దుక్ఖా. **పటిదణ్డా ఫుసేయ్యు తన్తి** కాయదణ్డాదీహి పరం పహరన్తస్స తాదిసావ పటిదణ్డా తవ మత్థకే పతేయ్యుం.

సచే నేరేసి అత్తానన్తి సచే అత్తానం నిచ్చలం కాతుం సక్ఖిస్ససి. **కంసో ఉపహతో యథాతి** ముఖవట్టియం ఛిన్దిత్వా తలమత్తం కత్వా ఠపితం కంసతాలం వియ. తాదిసఞ్హి హత్థేహి పాదేహి దణ్డేన వా పహతమ్పి సద్దం న కరోతి. **ఏస పత్తోసి నిబ్బానన్తి** సచే ఏవరూపో భవితుం సక్ఖిస్ససి, ఇమం పటిపదం పూరయమానో ఏసో త్వం ఇదాని అప్పత్తోపి నిబ్బానం పత్తోసి నామ. **సారమ్భో తే న విజ్జతీతి** "ఏవఞ్చ సతి త్వం దుస్సీలో, అహం సుసీలో"తి ఏవమాదికో ఉత్తరికరణవాచాలక్ఖణో సారమ్భో తే న విజ్జతి, న భవిస్సతియేవాతి అత్థో. **పరిక్కిలేసేనాతి** సంకిలేసహేతునా.

వఙ్గీసత్థేరవత్థు

౨౧౨. చతుత్థే **సమ్పన్నపటిభానానన్తి** పరిపుణ్ణపటిభానానం. **చుతిం యో వేది...పే.... సబ్బసోతి** యో సత్తానం చుతిఞ్చ పటిసన్ధిఞ్చ సబ్బాకారేన పాకటం కత్వా జానాతి, తం అహం అలగ్గనతాయ **అసత్తం,** పటిపత్తియా సుట్ఠు గతత్తా **సుగతం,** చతున్నం సచ్చానం సమ్బుద్ధత్తా **బుద్ధం** బ్రాహ్మణం వదామీతి అత్థో. **యస్స గతిన్తి** యస్సేతే దేవాదయో గతిం న జానన్తి, తమహం ఆసవానం ఖీణతాయ **ఖీణాసవం,** కిలేసేహి ఆరకత్తా **అరహన్తం** బ్రాహ్మణం వదామీతి అత్థో.

ఉపసేనవఙ్గన్తపుత్తత్థేరవత్థు

౨౧౩. పఞ్చమే **సబ్బపాసాదికానన్తి** సబ్బసో పసాదం జనేన్తానం. **కిన్తాయన్తి** కిం తే అయం. **అతిలహున్తి** అతిసీఘం. యస్స తస్మిం అత్తభావే ఉప్పజ్జనారహానం మగ్గఫలానం ఉపనిస్సయో నత్థి, తం బుద్ధా "మోఘపురిసో"తి వదన్తి అరిట్ఠలాళుదాయిఆదికే వియ. ఉపనిస్సయే సతిపి తస్మిం ఖణే మగ్గే వా ఫలే వా అసతి "మోఘపురిసా"తి వదన్తియేవ ధనియత్థేరాదికే వియ. ఇమస్సపి తస్మిం ఖణే మగ్గఫలానం అభావతో **"మోఘపురిసా"**తి ఆహ, తుచ్ఛమనుస్సాతి అత్థో. **బాహుల్లాయాతి** పరిసబాహుల్లాయ. **అనేకపరియాయేనాతి** అనేకకారణేన.

ఇచ్ఛామహం, భిక్ఖవేతి భగవా కిర తం అద్ధమాసం న కఞ్చి బోధనేయ్యసత్తం అద్దస, తస్మా ఏవమాహ, ఏవం సన్తేపి తన్నిదానేన ధమ్మదేసనా కత్తబ్బా సియా. యస్మా పనస్స ఏతదహోసి – "మయి ఓకాసం కారేత్వా పటిసల్లీనే భిక్ఖూ అధమ్మికం కతికవత్తం కరిస్సన్తి, తం ఉపసేనో భిన్దిస్సతి, అహం తస్స పసీదిత్వా భిక్ఖూనం దస్సనం అనుజానిస్సామి. తతో మం పస్సితుకామా బహూ భిక్ఖూ ధుతఙ్గాని సమాదియిస్సన్తి, అహఞ్చ తేహి ఉజ్ఝితసన్థతపచ్చయా సిక్ఖాపదం పఞ్ఞపేస్సామీ"తి, తస్మా ఏవమాహ. **థేరస్సాతి** ఉపసేనత్థేరస్స. **మనాపాని తే భిక్ఖు పంసుకూలానీతి** "భిక్ఖు తవ ఇమాని పంసుకూలాని మనాపాని అత్తనో రుచియా ఖన్తియా గహితానీ"తి పుచ్ఛతి. **న ఖో మే, భన్తే, మనాపాని పంసుకూలానీతి,** భన్తే, న మయా అత్తనో రుచియా ఖన్తియా గహితాని, గలగ్గాహేన వియ మత్థకతాళనేన వియ చ గాహితో మయాతి దస్సేతి. **పాళియం ఆగతమేవాతి** వినయపాళిం సన్ధాయ వదతి.

దబ్బత్థేరవత్థు

౨౧౪. ఛట్ఠే **అట్ఠారససు మహావిహారేసూ**తి రాజగహస్స సమన్తతో ఠితేసు అట్ఠారససు మహావిహారేసు. **ఉపవిజఞ్ఞా**తి ఆసన్నపసూతికాలా. **రహోగతో**తి రహసి గతో. **సఙ్ఘస్స వేయ్యావచ్చకరణే కాయం యోజేతుకామో చిన్తేసీ**తి థేరో కిర అత్తనో కతకిచ్చభావం దిస్వా "అహం ఇమం సరీరం ధారేమి, తఞ్చ ఖో వాతముఖే ఠితపదీపో వియ అనిచ్చతాముఖే ఠితం నచిరస్సేవ నిబ్బాయనధమ్మం యావ న నిబ్బాయతి, తావ కిం ను ఖో అహం సఙ్ఘస్స వేయ్యావచ్చం కరేయ్య"న్తి చిన్తేన్తో ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతి "తిరోరట్ఠేసు బహూ కులపుత్తా భగవన్తం అదిస్వావ పబ్బజన్తి, తే 'భగవన్తం పస్సిస్సామ చేవ వన్దిస్సామా'తి చ దూరతోపి ఆగచ్ఛన్తి, తత్ర యేసం సేనాసనం నప్పహోతి, తే సిలాపత్తకేపి సేయ్యం కప్పేన్తి. పహోమి ఖో పనాహం అత్తనో ఆనుభావేన తేసం తేసం కులపుత్తానం ఇచ్ఛావసేన పాసాదవిహారఅడ్ఢయోగాదీని మఞ్చపీఠత్థరణాని నిమ్మినిత్వా దాతుం? పునదివసే చేత్థ ఏకచ్చే అతివియ కిలన్తరూపా హోన్తి, తే గారవేన భిక్ఖూనం పురతో ఠత్వా భత్తానిపి న ఉద్దిసాపేన్తి, అహం ఖో పన తేసం భత్తానిపి ఉద్దిసితుం పహోమీ"తి. ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖన్తో "యంనూనాహం సఙ్ఘస్స సేనాసనఞ్చ పఞ్ఞపేయ్యం, భత్తాని చ ఉద్దిసేయ్య"న్తి చిన్తేసి. **సభాగసభాగాన**న్తి సుత్తన్తికాదిగుణవసేన సభాగానం, న మిత్తసన్థవవసేన. థేరో హి యావతికా సుత్తన్తికా హోన్తి, తే ఉచ్చినిత్వా ఉచ్చినిత్వా ఏకతో తేసం అనురూపమేవ సేనాసనం పఞ్ఞపేతి. వేనయికాభిధమ్మికకమ్మట్ఠానికకాయదళ్హిబహులేసుపి ఏసేవ నయో. తేనేవ **పాళియం** (పారా॰ ౩౮౦) వుత్తం – "యేతే భిక్ఖూ సుత్తన్తికా, తేసం ఏకజ్ఝం సేనాసనం పఞ్ఞపేతీ"తిఆది.

అఙ్గులియా జలమానాయాతి తేజోకసిణచతుత్థజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ అభిఞ్ఞాఞాణేన అఙ్గులిజలనం అధిట్ఠహిత్వా తేనేవ తేజోధాతుసమాపత్తిజనితేన అగ్గిజాలేన అఙ్గులియా జలమానాయ. **అయం మఞ్చో**తిఆదీసు పన థేరే "అయం మఞ్చో"తిఆదిం వదన్తే నిమ్మితాపి అత్తనో అత్తనో గతట్ఠానే "అయం మఞ్చో"తిఆదిం వదన్తి. అయఞ్హి నిమ్మితానం ధమ్మతా.

> "ఏకస్మిం భాసమానస్మిం, సబ్బే భాసన్తి నిమ్మితా;
> ఏకస్మిం తుణ్హిమాసినే, సబ్బే తుణ్హీ భవన్తి తే"తి. (దీ॰ ని॰ ౨.౨౮౬);

యస్మిం పన విహారే మఞ్చపీఠాదీని న పరిపూరేన్తి, తత్థ అత్తనో ఆనుభావేన పూరేన్తి, తేన నిమ్మితానం అవత్థుకం వచనం న హోతి సబ్బత్థ మఞ్చపీఠాదీనం సబ్భావతో. సబ్బవిహారేసు చ గమనమగ్గే సమప్పమాణే కత్వా అధిట్ఠాతి. కతికసణ్ఠానాదీనం పన నానప్పకారత్తా తస్మిం తస్మిం విహారే కతికవత్తాని విసుం విసుం కథాపేతీతి వేదితబ్బం. అనియమేత్వా నిమ్మితానఞ్హి "ఏకస్మిం భాసమానస్మి"న్తిఆదిధమ్మతా వుత్తా. తథా హి యే వణ్ణవయసరీరావయవపరిక్ఖారకిరియావిసేసాదీహి నియమం అకత్వా నిమ్మితా హోన్తి, తే అనియమేత్వా నిమ్మితత్తా ఇద్ధిమతా సదిసావ హోన్తి. ఠాననిసజ్జాదీసు భాసితతుణ్హీభావాదీసు వా యం యం ఇద్ధిమా కరోతి, తం తదేవ కరోన్తి. సచే పన నానప్పకారే కాతుకామో హోతి, కేచి పఠమవయే, కేచి మజ్ఝిమవయే, కేచి పచ్ఛిమవయే, తథా దీఘకేసే ఉపడ్ఢముణ్డే మిస్సకకేసే ఉపడ్ఢరత్తచీవరే పణ్డుకచీవరే, పదభాణధమ్మకథాసరభఞ్ఞపఞ్హపుచ్ఛనపఞ్హవిస్సజ్జనరజనపచనచీవరసిబ్బనధోవనాదీని కరోన్తే, అపరేపి వా నానప్పకారే కాతుకామో హోతి, తేన పాదకజ్ఝానతో వుట్ఠాయ "ఏత్తకా భిక్ఖూ పఠమవయా హోన్తూ"తిఆదినా నయేన పరికమ్మం కత్వా పున సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ అధిట్ఠితే అధిట్ఠానచిత్తేన సద్ధిం ఇచ్ఛితిచ్ఛితప్పకారాయేవ హోన్తి. **పున అత్తనో వసనట్ఠానమేవ**

ఆగచ్ఛతీతి తేహి సద్ధిం జనపదకథం కథేన్తో అనిసీదిత్వా అత్తనో వసనట్ఠానం వేళువనమేవ పచ్చాగచ్ఛతి. **పాళియన్తి** వినయపాళియం.

పిలిన్దవచ్ఛత్థేరవత్థు

౨౧౩. సత్తమే **పియానన్తి** పియాయితబ్బానం. **మనాపానన్తి** మనవడ్ఢనకానం. **పిలిన్దోతి పనస్స గోత్తం, వచ్ఛోతి నామన్తి** ఏత్థ వుత్తవిపరియాయేనపి వదన్తి "పిలిన్దోతి నామం, వచ్ఛోతి గోత్త"న్తి. తేనేవ ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన **థేరగాథాసంవణ్ణనాయ** (థేరగా॰ అట్ఠ॰ ౧.౮ పిలిన్దవచ్ఛత్థేరగాథావణ్ణనా) వుత్తం – "పిలిన్దోతిస్స నామం అకంసు, వచ్ఛోతి పన గోత్తం. తేన సో అపరభాగే పిలిన్దవచ్ఛోతి పఞ్ఞాయిత్థా"తి. **సంసన్దేత్వాతి** ఏకతో కత్వా.

సత్థు ధమ్మదేసనం సుత్వా పటిలద్ధసద్ధో పబ్బజిత్వాతి ఇదం అఙ్గుత్తరభాణకానం కథామగ్గేన వుత్తం. అపరే పన భణన్తి – అనుప్పన్నేయేవ అమ్హాకం భగవతి సావత్థియం బ్రాహ్మణగేహే నిబ్బత్తిత్వా పిలిన్దవచ్ఛోతి పఞ్ఞాతో సంసారే సంవేగబహులతాయ పరిబ్బాజకపబ్బజ్జం పబ్బజిత్వా చూళగన్ధారం నామ విజ్జం సాధేత్వా ఆకాసచారీ పరచిత్తవిదూ చ హుత్వా రాజగహే లాభగ్గయసగ్గప్పత్తో పటివసతి. అథ యదా అమ్హాకం భగవా అభిసమ్బుద్ధో హుత్వా అనుక్కమేన రాజగహం ఉపగతో, తతో పట్ఠాయ బుద్ధానుభావేన తస్స సా విజ్జా న సమ్పజ్జతి, అత్తకిచ్చం న సాధేతి. సో చిన్తేసి – "సుతం ఖో పన మేతం 'ఆచరియపాచరియానం భాసమానానం యత్థ మహాగన్ధారవిజ్జా ధరతి, తత్థ చూళగన్ధారవిజ్జా న సమ్పజ్జతీ'తి. సమణస్స పన గోతమస్స ఆగతకాలతో పట్ఠాయ నాయం మమ విజ్జా సమ్పజ్జతి, నిస్సంసయం సమణో గోతమో మహాగన్ధారవిజ్జం జానాతి, యన్నూనాహం తం పయిరుపాసిత్వా తస్స సన్తికే విజ్జం పరియాపుణేయ్య"న్తి. సో భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా ఏతదవోచ – "అహం, మహాసమణ, తవ సన్తికే ఏకం విజ్జం పరియాపుణితుకామో, ఓకాసం మే కరోహీ"తి. భగవా "తేన హి పబ్బజా"తి ఆహ. సో "విజ్జాయ పరికమ్మం పబ్బజ్జా"తి మఞ్ఞమానో పబ్బజీతి. **పరవమ్భనవసేనాతి** పరేసం గరహనవసేన.

అకక్కసన్తి అఫరుసం. **విఞ్ఞాపనిన్తి** అత్థవిఞ్ఞాపనిం. **సచ్చన్తి** భూతత్థం. **నాభిసజేతి** యాయ గిరాయ అఞ్ఞం కుజ్ఝాపనవసేన న లగాపేయ్య, ఖీణాసవో నామ ఏవరూపమేవ గిరం న భాసేయ్య, తస్మా తమహం బ్రూమి బ్రాహ్మణం వదామీతి అత్థో.

అనువిచినిత్వాతి అనువిచారేత్వా. **చణ్డికతం గచ్ఛన్తన్తి** సీఘగతియా గచ్ఛన్తం.

బాహియదారుచీరియత్థేరవత్థు

౨౧౪. అట్ఠమే **ఏకరత్తివాసేన గన్త్వాతి** దేవతానుభావేన గన్త్వా. "బుద్ధానుభావేనా"తిపి వదన్తి. ఏవం గతో చ విహారం పవిసిత్వా సమ్బహులే భిక్ఖూ భుత్తపాతరాసే కాయాలసియవిమోచనత్థాయ అబ్భోకాసే చఙ్కమన్తే దిస్వా "కహం ఏతరహి సత్థా"తి పుచ్ఛి. భిక్ఖూ "సావత్థియం పిణ్డాయ పవిట్ఠో"తి వత్వా తం పుచ్ఛింసు – "త్వం పన కుతో ఆగతో"తి? సుప్పారకా ఆగతోమ్హీతి. కదా నిక్ఖన్తోసీతి? హియ్యో సాయం నిక్ఖన్తోమ్హీతి. దూరతో ఆగతో, తవ పాదే ధోవిత్వా తేలేన మక్ఖేత్వా థోకం విస్సమాహి, ఆగతకాలే సత్థారం దక్ఖిస్సతీతి. అహం, భన్తే, సత్థు వా అత్తనో వా జీవితన్తరాయం న జానామి, ఏకరత్తేనేవమ్హి కత్థచి అట్ఠత్వా అనిసీదిత్వా వీసయోజనసతికం మగ్గం ఆగతో, సత్థారం పస్సిత్వావ విస్సమిస్సామీతి. సో ఏవం వత్వా

తరమానరూపో సావత్థిం పవిసిత్వా భగవన్తం అనోపమాయ బుద్ధసిరియా పిణ్డాయ చరన్తం దిస్వా “చిరస్సం వత మే దిట్ఠో సమ్మాసమ్బుద్ధో”తి దిట్ఠట్ఠానతో పట్ఠాయ ఓణతసరీరో గన్త్వా అన్తరవీథియమేవ పఞ్చపతిట్ఠితేన వన్దిత్వా గోప్ఫకేసు దళ్హం గహేత్వా ఏవమాహ – “దేసేతు మే, భన్తే, భగవా ధమ్మం, దేసేతు మే సుగతో ధమ్మం, యం మమస్స దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయా”తి.

అథ నం సత్థా “అకాలో ఖో తావ, బాహియ, అన్తరఘరం పవిట్ఠోమ్హి పిణ్డాయా”తి పటిక్ఖిపి . తం సుత్వా బాహియో, “భన్తే, సంసారే సంసరన్తేన కబళీకారాహారో న నో లద్ధపుబ్బో, తుమ్హాకం వా మయ్హం వా జీవితన్తరాయం న జానామి, దేసేథ మే ధమ్మ”న్తి. సత్థా దుతియమ్పి పటిక్ఖిపియేవ. ఏవం కిరస్స అహోసి “ఇమస్స మం దిట్ఠకాలతో పట్ఠాయ సకలసరీరం పీతియా నిరన్తరం అజ్ఝోత్థటం హోతి, బలవపీతివేగేన ధమ్మం సుత్వాపి న సక్ఖిస్సతి పటివిజ్ఝితుం, మజ్ఝత్తుపేక్ఖా తావ తిట్ఠతు, ఏకరత్తేనేవ వీసయోజనసతం మగ్గం ఆగతత్తా దరథోపిస్స బలవా, సోపి తావ పటిప్పస్సమ్భతూ”తి. తస్మా ద్విక్ఖత్తుం పటిక్ఖిపిత్వా తతియం యాచితో అన్తరవీథియం ఠితోవ “తస్మాతిహ తే, బాహియ, ఏవం సిక్ఖితబ్బం దిట్ఠే దిట్ఠమత్తం భవిస్సతీ”తిఆదినా (ఉదా॰ ౧౦) నయేన ధమ్మం దేసేతి. ఇమమత్థం సంఖిపిత్వా దస్సేన్తో **‘‘సత్థారం పిణ్డాయ పవిట్ఠ’’**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **అన్తరఘరే**తి అన్తరవీథియం.

అపరిపుణ్ణపత్తచీవరతాయ పత్తచీవరం పరియేసన్తోతి సో కిర వీసతివస్ససహస్సాని సమణధమ్మం కరోన్తో “భిక్ఖునా నామ అత్తనో పచ్చయే లభిత్వా అఞ్ఞం అనోలోకేత్వా సయమేవ భుఞ్జితుం వట్టతీ”తి ఏకభిక్ఖుస్సపి పత్తేన వా చీవరేన వా సఙ్గహం నాకాసి. తేనస్స “ఇద్ధిమయపత్తచీవరం న ఉప్పజ్జిస్సతీ”తి ఞత్వా ఏహిభిక్ఖుభావేన పబ్బజ్జం న అదాసి. తావదేవ చ పబ్బజ్జం యాచితో “పరిపుణ్ణం తే పత్తచీవర”న్తి పుచ్ఛిత్వా “అపరిపుణ్ణ”న్తి వుత్తే “తేన హి పత్తచీవరం పరియేసాహీ”తి వత్వా పక్కామి. తస్మా సో పత్తచీవరం పరియేసన్తో సఙ్కారట్ఠానతో చోళఖణ్డాని సంకడ్ఢతి.

సహస్సమపీతి పరిచ్ఛేదవచనం. ఏకసహస్సం ద్వేసహస్సానీతి ఏవం సహస్సేన చే పరిచ్ఛిన్నా గాథా హోన్తి, తా చ **అనత్థపదసంహితా** ఆకాసవణ్ణపబ్బతవణ్ణాదీని పకాసకేహి అనిబ్బానదీపకేహి అనత్థకేహి పదేహి సంహితా యావ బహుకా హోన్తి, తావ పాపికా ఏవాతి అత్థో . **ఏకం గాథాపదం సేయ్యో**తి “అప్పమాదో అమతపదం…పే॰… యథా మతా”తి (ధ॰ ప॰ ౨౧) ఏవరూపా ఏకగాథాపి సేయ్యోతి అత్థో.

కుమారకస్సపత్థేరవత్థు

౨౧౭. నవమే **ఏకం బుద్ధన్తరం సమ్పత్తిం అనుభవమానో**తి సావకబోధియా నియతతాయ పుఞ్ఞసమ్భారస్స చ సాతిసయత్తా వినిపాతం అగన్త్వా ఏకం బుద్ధన్తరం దేవేసు చ మనుస్సేసు చ సమ్పత్తిం అనుభవమానో. **‘‘ఏకిస్సా కులదారికాయ కుచ్ఛిమ్హి ఉప్పన్నో’’**తి వత్వా తమేవస్స ఉప్పన్నభావం మూలతో పట్ఠాయ దస్సేతుం – **‘‘సా చా’’**తిఆది వుత్తం. తత్థ **సా**తి కులదారికా. **చ**-సద్దో బ్యతిరేకత్థో. తేన వుచ్చమానం విసేసం జోతయతి. **కులఘర**న్తి పతికులగేహం. **గబ్భనిమిత్త**న్తి గబ్భస్స సణ్ఠితభావవిగ్గహం. సతిపి విసాఖాయ సావత్థివాసికులపరియాపన్నత్తే తస్సా తత్థ పధానభావదస్సనత్థం **‘‘విసాఖఞ్చా’’**తిఆది వుత్తం యథా “బ్రాహ్మణా ఆగతా, వాసిట్ఠోపి ఆగతో”తి. భగవతా ఏవం గహితనామత్తాతి యోజనా. యస్మా రాజపుత్తా లోకే “కుమారా”తి వోహరీయన్తి, అయఞ్చ రఞ్ఞో కిత్తిమపుత్తో, తస్మా ఆహ – **‘‘రఞ్ఞో…పే॰… సఞ్జానింసూ’’**తి.

పఞ్చదస పఞ్హే అభిసఙ్ఖరిత్వాతి “భిక్ఖు, భిక్ఖు, అయం వమ్మికో రత్తిం ధూపాయతి, దివా పజ్జలతీ”తిఆదినా **వమ్మికసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౯) ఆగతనయేన పఞ్చదస పఞ్హే అభిసఙ్ఖరిత్వా. **పాయాసిరఞ్ఞోతి** “నత్థి పరలోకో, నత్థి సత్తా ఓపపాతికా, నత్థి సుకతదుక్కటానం కమ్మానం ఫలం విపాకో”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౪౧౦, ౪౧౨) ఏవంలద్ధికస్స పాయాసిరాజస్స. రాజా హి తదా అనభిసిత్తో హుత్వా పసేనదినా కోసలేన దిన్నసేతబ్యనగరం అజ్ఝావసన్తో ఇమం దిట్ఠిం గణ్హి. **పఞ్చదసహి పఞ్హేహి పటిమణ్డేత్వాతి** “తం కిం మఞ్ఞసి, రాజఞ్ఞ, ఇమే చన్దిమసూరియా ఇమస్మిం వా లోకే పరస్మిం వా దేవా వా తే మనుస్సా”తి ఏవమాదీహి (దీ॰ ని॰ ౨.౪౧౧) పఞ్చదసహి పఞ్హేహి పటిమణ్డితం కత్వా. **సుత్తన్తేతి** పాయాసిసుత్తన్తే (దీ॰ ని॰ ౨.౪౦౬ ఆదయో).

మహాకోట్ఠికత్థేరవత్థు

౨౧౮. దసమం ఉత్తానత్థమేవ.

తతియఏతదగ్గవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. ఏతదగ్గవగ్గో

(౧౪) ౪. చతుత్థఏతదగ్గవగ్గవణ్ణనా

ఆనన్దత్థేరవత్థు

౨౧౯-౨౨౩. చతుత్థవగ్గస్స పఠమే **హేట్ఠా వుత్తప్పమాణన్తి** హేట్ఠా కోణ్డఞ్ఞత్థేరస్స వత్థుమ్హి “తస్స ధురపత్తాని నవుతిహత్థాని హోన్తి, కేసరం తింసహత్థం, కణ్ణికా ద్వాదసహత్థా, పాదేన పతిట్ఠితట్ఠానం ఏకాదసహత్థ”న్తి ఏవం వుత్తప్పమాణం. **రఞ్ఞో పేసేసీతి** పచ్చన్తస్స కుపితభావం ఆరోచేత్వా పేసేసి. **థేరగాథాసంవణ్ణనాయం** (థేరగా॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౦౧౬ ఆనన్దత్థేరగాథావణ్ణనా) పన “పచ్చన్తస్స కుపితభావం రఞ్ఞో అనారోచేత్వా సయమేవ తం వూపసమేసి, తం సుత్వా రాజా తుట్ఠమానసో పుత్తం పక్కోసాపేత్వా ‘వరం తే, సుమన, దమ్మి, గణ్హాహీ’తి ఆహా”తి వుత్తం. **న మేతం చిత్తం అత్థీతి** మమ ఏవరూపం చిత్తం నత్థి. **అవఞ్ఝన్తి** అతుచ్ఛం. **అఞ్ఞం వరేహీతి** అఞ్ఞం పత్థేహి, అఞ్ఞం గణ్హాహీతి వుత్తం హోతి. **ఉదకం అధిట్ఠాయాతి** “ఉదకం హోతూ”తి అధిట్ఠహిత్వా. **గతేనాతి** గమనేన. **న ఆమిసచక్ఖుకాతి** చీవరాదిపచ్చయసఙ్ఖాతం ఆమిసం న ఓలోకేన్తి.

వసనట్ఠానసభాగేయేవాతి వసనట్ఠానసమీపేయేవ. **ఏకన్తవల్లభోతి** ఉపట్ఠాకట్ఠానే ఏకన్తేన వల్లభో. **ఏతస్సేవాతి** ఏతస్సేవ భిక్ఖుస్స. **ద్వేజ్ఝకథా న హోన్తీతి** ద్విధాభూతకథా న హోన్తి, అనేకన్తికకథా న హోన్తీతి వుత్తం హోతి. **అనిబద్ధాతి** అనియతా. **లోహితేన గలన్తేనాతి** ఇత్థమ్భూతక్ఖానే కరణవచనం, గలన్తేన లోహితేన యుత్తోతి అత్థో. **అన్వాసత్తోతి** అనుగతో. **ఉట్ఠేహి, ఆవుసో ఆనన్ద, ఉట్ఠేహి, ఆవుసో ఆనన్దాతి** తురితే ఇదమామేడితవచనం. **దువిధేన ఉదకేనాతి** సీతుదకేన ఉణ్హుదకేన చ. **తివిధేన దన్తకట్ఠేనాతి** ఖుద్దకం మహన్తం మజ్ఝిమన్తి ఏవం తిప్పకారేన దన్తకట్ఠేన. **నవ వారే అనుపరియాయతీతి** సత్థరి పక్కోసన్తే పటివచనదానాయ థినమిద్ధవినోదనత్థం నవక్ఖత్తుం అనుపరియాయతి. తేనేవాహ – “**ఏవఞ్ఞేస్స అహోసీ**”తిఆది. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఉరువేలకస్సపత్థేరవత్థు

౨౨౪. దుతియే యం వత్తబ్బం, తం విత్థారతో వినయపాళియం ఆగతమేవ.

కాళుదాయిత్థేరవత్థు

౨౨౫. తతియే **గమనాకప్పన్తి** గమనాకారం. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

బాకులత్థేరవత్థు

౨౨౬. చతుత్థే **నిరాబాధానన్తి** ఆబాధరహితానం. యథా "ద్వావీసతి ద్వత్తింసా"తిఆదిమ్హి వత్తబ్బే "బావీసతి బాత్తింసా"తిఆదీని వుచ్చన్తి, ఏవమేవం ద్వే కులాని అస్సాతి ద్వికులో, ద్వేకులోతి వా వత్తబ్బే బాకులోతి వుత్తన్తి ఆహ – ''**బాకులోతి ద్వీసు కులేసు వడ్ఢితత్తా ఏవంలద్ధనామో**''తి. **ఉపయోగేనాతి** అనుభావేన. **ఫాసుకకాలేతి** అరోగకాలే. **గద్దుహనమత్తమ్పీతి** గోదుహనమత్తమ్పి కాలం. ఇధ పన న సకలో గోదుహనక్ఖణో అధిప్పేతో, అథ ఖో గావిం థనే గహేత్వా ఏకఖీరబిన్దుదుహనకాలమత్తం అధిప్పేతం. **ఆరోగ్యసాలన్తి** ఆతురానం అరోగభావకరణత్థాయ కతసాలం.

నిముజ్జనుమ్ముజ్జనవసేనాతి జాణుప్పమాణే ఉదకే థోకంయేవ నిముజ్జనుమ్ముజ్జనవసేన. **ఛడ్డేత్వా పలాయీతి** మచ్ఛస్స ముఖసమీపేయేవ ఛడ్డేత్వా పలాయి. **దారకస్స తేజేనాతి** దారకస్స పుఞ్ఞతేజేన. **మారియమానావ మరన్తీతి** దణ్డాదీహి పోథేత్వా మారియమానావ మరన్తి, న జాలేన బద్ధతామత్తేన అమారియమానా. **నీహటమత్తోవ మతోతి** నీహటక్ఖణేయేవ మతో. తేనస్స మారణత్థం ఉపక్కమో న కతో, యేన ఉపక్కమేన దారకస్స ఆబాధో సియా. **తన్తి** మచ్ఛం. **సకలమేవాతి** అవికలమేవ పరిపుణ్ణావయవమేవ. **న కేళాయతీతి** న నన్దతి, కిస్మిఞ్చి న మఞ్ఞతి. **పిట్ఠితో ఫాలేన్తీతి** దారకస్స పుఞ్ఞతేజేన పిట్ఠితో ఫాలేన్తీ. **భేరిం చరాపేత్వాతి** "పుత్తం లభి"న్తి ఉగ్ఘోసనవసేన భేరిం చరాపేత్వా. **పకతిం ఆచిక్ఖీతి** అత్తనో పుత్తభావం కథేసి. **కుచ్ఛియా ధారితత్తా అమాతా కాతుం న సక్కాతి** జననీభావతో అమాతా కాతుం న సక్కా. **మచ్ఛం గణ్హన్తాపీతి** మచ్ఛం విక్కిణిత్వా గణ్హన్తాపి. తథా గణ్హన్తా చ తప్పరియాపన్నం సబ్బం గణ్హన్తి నామాతి ఆహ – ''**వక్కయకనాదీని బహి కత్వా గణ్హన్తా నామ నత్థీ**''తి. **అయమ్పి అమాతా కాతుం న సక్కాతి** దిన్నపుత్తభావతో న సక్కా.

సోభితత్థేరవత్థు

౨౨౭. పఞ్చమం ఉత్తానత్థమేవ.

ఉపాలిత్థేరవత్థు

౨౨౮. ఛట్ఠే **భారుకచ్ఛకవత్థున్తి** అఞ్ఞతరో కిర భారుకచ్ఛదేసవాసీ భిక్ఖు సుపినన్తే పురాణదుతియికాయ మేథునం ధమ్మం పటిసేవిత్వా "అస్సమణో అహం విబ్భమిస్సామీ"తి భారుకచ్ఛం గచ్ఛన్తో అన్తరామగ్గే ఆయస్మన్తం ఉపాలిం పస్సిత్వా ఏతమత్థం ఆరోచేసి. ఆయస్మా ఉపాలి, ఏవమాహ – "అనాపత్తి, ఆవుసో, సుపినన్తేనా"తి. యస్మా సుపినన్తే అవిసయత్తా ఏవం హోతి. తస్మా ఉపాలిత్థేరో భగవతా అవినిచ్ఛితపుబ్బమ్పి ఇమం వత్థుం నయగ్గాహేన ఏవం వినిచ్ఛిని. గహపతినో ద్వే దారకా హోన్తి పుత్తో చ భాగినేయ్యో చ. అథ సో గహపతి గిలానో హుత్వా ఆయస్మన్తం అజ్జుకం ఏతదవోచ – "ఇమం, భన్తే,

ఓకాసం యో ఇమేసం దారకానం సద్ధో హోతి పసన్నో, తస్స ఆచిక్ఖేయ్యాసీ”తి. తేన చ సమయేన తస్స చ గహపతినో భాగినేయ్యో సద్ధో హోతి పసన్నో. అథాయస్మా అజ్జుకో తం ఓకాసం తస్స దారకస్స ఆచిక్ఖి. సో తేన సాపతేయ్యేన కుటుమ్బఞ్చ సణ్ఠపేసి, దానఞ్చ పట్ఠపేసి. అథ తస్స గహపతినో పుత్తో ఆయస్మన్తం ఆనన్దం ఏతదవోచ – “కో ను ఖో, భన్తే ఆనన్ద, పితునో దాయజ్జో పుత్తో వా భాగినేయ్యో వా”తి. పుత్తో ఖో, ఆవుసో, పితునో దాయజ్జోతి. ఆయస్మా, భన్తే, అయ్యో అజ్జుకో అమ్హాకం సాపతేయ్యం అమ్హాకం మేథునకస్స ఆచిక్ఖీతి. అస్సమణో, ఆవుసో, సో అజ్జుకోతి. అథాయస్మా అజ్జుకో ఆయస్మన్తం ఆనన్దం ఏతదవోచ – “దేహి మే, ఆవుసో ఆనన్ద, వినిచ్ఛయ”న్తి. తే ఉభోపి ఉపాలిత్థేరస్స సన్తికం అగమంసు. అథాయస్మా ఉపాలి, ఆయస్మన్తం ఆనన్దం ఏతదవోచ – “యో ను ఖో, ఆవుసో ఆనన్ద, సామికేన ‘ఇమం ఓకాసం ఇత్థన్నామస్స ఆచిక్ఖా’తి వుత్తో, తస్స ఆచిక్ఖతి, కిం సో ఆపజ్జతీ”తి? న, భన్తే, కిఞ్చి ఆపజ్జతి అన్తమసో దుక్కటమత్తమ్పీతి. అయం, ఆవుసో, ఆయస్మా అజ్జుకో సామికేన “ఇమం ఓకాసం ఇత్థన్నామస్స ఆచిక్ఖా”తి వుత్తో తస్స ఆచిక్ఖతి, అనాపత్తి, ఆవుసో, ఆయస్మతో అజ్జుకస్సాతి. భగవా తం సుత్వా “సుకథితం, భిక్ఖవే, ఉపాలినా”తి వత్వా సాధుకారమదాసి, తం సన్ధాయేతం వుత్తం. **కుమారకస్సపవత్థు** (అం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౧౭) పన హేట్ఠా ఆగతమేవ.

ఛన్నం ఖత్తియానన్తి భద్దియో సక్యరాజా అనురుద్ధో ఆనన్దో భగు కిమిలో దేవదత్తోతి ఇమేసం ఛన్నం ఖత్తియానం. **పసాధకో**తి మణ్డయితా. **పాళియ**న్తి సఙ్ఘభేదక్ఖన్ధకపాళియన్తి (చూళవ॰ ౩౩౦ ఆదయో).

నన్దకత్థేరవత్థు

౨౨౯. సత్తమే **ఏకసమోధానే**తి ఏకస్మిం సమోధానే, ఏకస్మిం సన్నిపాతేతి అత్థో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

నన్దత్థేరవత్థు

౨౩౦. అట్ఠమే **న తం చతుసమ్పజఞ్ఞవసేన అపరిచ్ఛిన్దిత్వా ఓలోకేతీ**తి సాత్థకసప్పాయగోచరఅసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞసఙ్ఖాతానం చతున్నం సమ్పజఞ్ఞానం వసేన అపరిచ్ఛిన్దిత్వా తం దిసం న ఓలోకేతి. సో హి ఆయస్మా “యమేవాహం ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారతం నిస్సాయ సాసనే అనభిరతిఆదివిప్పకారప్పత్తో, తమేవ సుట్ఠు నిగ్గహేస్సామీ”తి ఉస్సాహజాతో బలవహిరోత్తప్పో, తత్థ చ కతాధికారత్తా ఇన్ద్రియసంవరే ఉక్కంసపారమిప్పత్తో చతుసమ్పజఞ్ఞం అముఞ్చిత్వావ సబ్బదిసం ఆలోకేతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> “సచే, భిక్ఖవే, నన్దస్స పురత్థిమా దిసా ఆలోకేతబ్బా హోతి, సబ్బం చేతసో సమన్నాహరిత్వా నన్దో పురత్థిమం దిసం ఆలోకేతి ‘ఏవం మే పురత్థిమం దిసం ఆలోకయతో నాభిజ్ఝాదోమనస్సా పాపకా అకుసలా ధమ్మా అన్వాస్సవిస్సన్తీ’తి. ఇతిహ తత్థ సమ్పజానో హోతి. సచే, భిక్ఖవే, నన్దస్స పచ్ఛిమా దిసా, ఉత్తరా దిసా, దక్ఖిణా దిసా, ఉద్ధం, అధో, అనుదిసా అనువిలోకేతబ్బా హోతి, సబ్బం చేతసో సమన్నాహరిత్వా నన్దో అనుదిసం అనువిలోకేతి ‘ఏవం మే అనుదిసం అనువిలోకయతో…పే॰… సమ్పజానో హోతీ’”తి (అం॰ ని॰ ౮.౯).

అభిసేకగేహపవేసనఆవాహమఙ్గలేసు వత్తమానేసూతి ఇధ తీణి మఙ్గలాని వుత్తాని, వినయట్ఠకథాయం పన “తం దివసమేవ నన్దకుమారస్స కేసవిస్సజ్జనం, పట్టబన్ధో, ఘరమఙ్గలం, ఛత్తమఙ్గలం, ఆవాహమఙ్గలన్తి పఞ్చ మఙ్గలాని హోన్తీ”తి

వుత్తం. తత్థ కులమరియాదవసేన కేసోరోపనం **కేసవిస్సజ్జనం**. యువరాజపట్టబన్ధనం **పట్టబన్ధో**. అభినవఘరప్పవేసనమహో **ఘరమఙ్గలం**. వివాహకరణమహో **ఆవాహమఙ్గలం**. యువరాజఛత్తమహో **ఛత్తమఙ్గలం**.

నన్దకుమారం అభిసేకమఙ్గలం న తథా పీళేసి, యథా జనపదకల్యాణియా వుత్తవచనన్తి అజ్ఝాహరితబ్బం. తదేవ పన వచనం సరూపతో దస్సేతుం – **''పత్తం ఆదాయ గమనకాలే''**తిఆది వుత్తం. **జనపదకల్యాణీ**తి జనపదమ్హి కల్యాణీ ఉత్తమా ఛ సరీరదోసరహితా పఞ్చ కల్యాణసమన్నాగతా. సా హి యస్మా నాతిదీఘా నాతిరస్సా నాతికిసా నాతిథూలా నాతికాళీ నాచ్చోదాతాతి అతిక్కన్తా మానుసవణ్ణం, అసమ్పత్తా దిబ్బవణ్ణం, తస్మా **ఛ సరీరదోసరహితా**. ఛవికల్యాణం మంసకల్యాణం న్హారుకల్యాణం అట్ఠికల్యాణం వయకల్యాణన్తి ఇమేహి పన కల్యాణేహి సమన్నాగతత్తా **పఞ్చ కల్యాణసమన్నాగతా** నామ. తస్సా హి ఆగన్తుకోభాసకిచ్చం నత్థి, అత్తనో సరీరోభాసేనేవ ద్వాదసహత్థే ఠానే ఆలోకం కరోతి, పియఙ్గుసామా వా హోతి సువణ్ణసామా వా, అయమస్సా **ఛవికల్యాణతా**. చత్తారో పనస్సా హత్థపాదా ముఖపరియోసానఞ్చ లాఖారసపరికమ్మకతం వియ రత్తపవాళరత్తకమ్బలసదిసం హోతి, అయమస్సా **మంసకల్యాణతా**. వీసతి పన నఖపత్తాని మంసతో అముత్తట్ఠానే లాఖారసపూరితాని వియ, ముత్తట్ఠానే ఖీరధారాసదిసాని హోన్తి, అయమస్సా **న్హారుకల్యాణతా**. ద్వత్తింస దన్తా సుఫుసితా సుధోతవజిరపన్తి వియ ఖాయన్తి, అయమస్సా **అట్ఠికల్యాణతా**. వీసంవస్ససతికాపి సమానా సోళసవస్సుద్దేసికా వియ హోతి నిప్పలితేన, అయమస్సా **వయకల్యాణతా**. ఇతి ఇమేహి పఞ్చహి కల్యాణేహి సమన్నాగతత్తా "జనపదకల్యాణీ"తి వుచ్చతి. **తువట**న్తి సీఘం.

ఇమస్మిం ఠానే నివత్తేస్సతి, ఇమస్మిం ఠానే నివత్తేస్సతీతి చిన్తేన్తమేవాతి నో కిర తథాగతే గారవవసేన "పత్తం వో, భన్తే, గణ్హథా"తి వత్తుం అవిసహన్తో ఏవం చిన్తేసి – "సోపానసీసే పత్తం గణ్హిస్సతీ"తి . సత్థా తస్మిమ్పి ఠానే న గణ్హి. ఇతరో "సోపానపాదమూలే గణ్హిస్సతీ"తి చిన్తేసి. సత్థా తత్థాపి న గణ్హి. ఇతరో "రాజఙ్గణే గణ్హిస్సతీ"తి చిన్తేసి. సత్థా తత్థాపి న గణ్హి. ఏవం "ఇధ గణ్హిస్సతి, ఏత్థ గణ్హిస్సతీ"తి చిన్తేన్తమేవ సత్థా విహారం నేత్వా పబ్బాజేసి.

మహాకప్పినత్థేరవత్థు

౨౩౧. నవమే **సుతవిత్తకో**తి ధమ్మస్సవనపియో. **పటిహారకస్సా**తి దోవారికస్స. **సచ్చకారేనా**తి సచ్చకిరియాయ. **సత్థా ''ఉప్పలవణ్ణా ఆగచ్ఛతూ''తి చిన్తేసి. థేరీ ఆగన్త్వా సబ్బా పబ్బాజేత్వా భిక్ఖునీఉపస్సయం గతా**తి ఇదం అఙ్గుత్తరభాణకానం కథామగ్గం దస్సేన్తేన వుత్తం. తేనేవ **ధమ్మపదట్ఠకథాయం** (ధ. ప. అట్ఠ. ౧.మహాకప్పినత్థేరవత్థు) వుత్తం –

> "తా సత్థారం వన్దిత్వా ఏకమన్తం ఠితా పబ్బజ్జం యాచింసు. ఏవం కిర వుత్తే సత్థా ఉప్పలవణ్ణాయ ఆగమనం చిన్తేసీతి ఏకచ్చే వదన్తి. సత్థా పన తా ఉపాసికాయో ఆహ – 'సావత్థిం గన్త్వా భిక్ఖునీఉపస్సయే పబ్బాజేథా'తి. తా అనుపుబ్బేన జనపదచారికం చరమానా అన్తరామగ్గే మహాజనేన అభిహటసక్కారసమ్మానా పదసావ వీసయోజనసతికం మగ్గం గన్త్వా భిక్ఖునీఉపస్సయే పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణింసూ"తి.

ధమ్మపీతీతి ధమ్మపాయకో, ధమ్మం పివన్తోతి అత్థో. ధమ్మో చ నామేస న సక్కా భాజనేన యాగుఆదీని వియ పాతుం, నవవిధం పన లోకుత్తరధమ్మం నామకాయేన ఫుసన్తో ఆరమ్మణతో సచ్ఛికరోన్తో పరిఞ్ఞాభిసమయాదీహి దుక్ఖాదీని అరియసచ్చాని పటివిజ్ఝన్తో ధమ్మం పివతి నామ. **సుఖం సేతీ**తి దేసనామత్తమేతం, చతూహిపి ఇరియాపథేహి సుఖం

విహరతీతి అత్థో. **విప్పసన్నే**నాతి అనావిలేన నిరుపక్కిలేసేన. **అరియప్పవేదితే**తి బుద్ధాదీహి అరియేహి పవేదితే సతిపట్ఠానాదిభేదే బోధిపక్ఖియధమ్మే. **సదా రమతీ**తి ఏవరూపో ధమ్మపీతి విప్పసన్నేన చేతసా విహరన్తో పణ్డిచ్చేన సమన్నాగతో సదా రమతి అభిరమతి. బాహితపాపత్తా ''**బ్రాహ్మణా**''తి థేరం ఆలపతి.

సాగతత్థేరవత్థు

౨౩౨. దసమే **ఛబ్బగ్గియానం వచనే**నాతి కోసమ్బికా కిర ఉపాసకా ఆయస్మన్తం సాగతం ఉపసఙ్కమిత్వా అభివాదేత్వా ఏకమన్తం ఠితా ఏవమాహంసు – "కిం, భన్తే, అయ్యానం దుల్లభఞ్చ మనాపఞ్చ, కిం పటియాదేమా"తి? ఏవం వుత్తే ఛబ్బగ్గియా భిక్ఖూ కోసమ్బికే ఉపాసకే ఏతదవోచుం – "అత్థావుసో కాపోతికా, నామ పసన్నా భిక్ఖూనం దుల్లభా చ మనాపా చ, తం పటియాదేథా"తి. అథ కోసమ్బికా ఉపాసకా ఘరే ఘరే కాపోతికం పసన్నం పటియాదేత్వా ఆయస్మన్తం సాగతం పిణ్డాయ చరన్తం దిస్వా ఏతదవోచుం – "పివతు, భన్తే, అయ్యో సాగతో కాపోతికం పసన్నం, పివతు, భన్తే, అయ్యో సాగతో కాపోతికం పసన్న"న్తి. అథాయస్మా సాగతో ఘరే ఘరే కాపోతికం పసన్నం పివిత్వా నగరమ్హా నిక్ఖమన్తో నగరద్వారే పతి. తేన వుత్తం – ''**ఛబ్బగ్గియానం వచనేన సబ్బగేహేసు కాపోతికం పసన్నం పటియాదేత్వా**''తిఆది. తత్థ **కాపోతికా** నామ కపోతపాదసమానవణ్ణా రత్తోభాసా. **పసన్నా**తి సురామణ్డస్సేతం అధివచనం. **వినయే సముట్ఠిత**న్తి సురాపానసిక్ఖాపదే (పాచి. ౩౨౬ ఆదయో) ఆగతం.

రాధత్థేరవత్థు

౨౩౩. ఏకాదసమే **సత్థా సారిపుత్తత్థేరస్స సఞ్ఞం అదాసీ**తి బ్రాహ్మణం పబ్బాజేతుం సఞ్ఞం అదాసి, ఆణాపేసీతి వుత్తం హోతి. భగవా కిర తం బ్రాహ్మణం పబ్బజ్జం అలభిత్వా కిసం లూఖం దుబ్బణ్ణం ఉప్పణ్డుప్పణ్డుకజాతం దిస్వా భిక్ఖూ ఆమన్తేసి – "కో, భిక్ఖవే, తస్స బ్రాహ్మణస్స అధికారం సరతీ"తి. ఏవం వుత్తే ఆయస్మా సారిపుత్తో భగవన్తం ఏతదవోచ – "అహం ఖో, భన్తే, తస్స బ్రాహ్మణస్స అధికారం సరామీ"తి. కిం పన త్వం, సారిపుత్త, బ్రాహ్మణస్స అధికారం సరసీతి. ఇధ మే, భన్తే, సో బ్రాహ్మణో రాజగహే పిణ్డాయ చరన్తస్స కటచ్ఛుభిక్ఖం దాపేసి, ఇమం ఖో అహం, భన్తే, తస్స బ్రాహ్మణస్స అధికారం సరామీ"తి. సాధు సాధు, సారిపుత్త. కతఞ్ఞునో హి, సారిపుత్త, సప్పురిసా కతవేదినో, తేన హి త్వం, సారిపుత్త, తం బ్రాహ్మణం పబ్బాజేహి ఉపసమ్పాదేహీతి. **అట్ఠుప్పత్తియం ఆగతో**తి అలీనచిత్తజాతకస్స (జా. ౧.౨.౧౧-౧౨) అట్ఠుప్పత్తియం (జా. అట్ఠ. ౨.౨.అలీనచిత్తజాతకవణ్ణనా) ఆగతో.

నిధీనన్తి తత్థ తత్థ నిదహిత్వా ఠపితానం హిరఞ్ఞసువణ్ణాదిపూరానం నిధికుమ్భీనం. **పవత్తార**న్తి కిచ్ఛజీవికే దుగ్గతమనుస్సే అనుకమ్పం కత్వా "ఏహి, తే సుఖేన జీవనుపాయం దస్సేస్సామీ"తి నిధిట్ఠానం నేత్వా హత్థం పసారేత్వా "ఇమం గహేత్వా సుఖం జీవా"తి ఆచిక్ఖితారం వియ. **వజ్జదస్సిన**న్తి ద్వే వజ్జదస్సినో "ఇమినా నం అసారుప్పేన వా ఖలితేన వా సఙ్ఘమజ్ఝే నిగ్గణ్హిస్సామీ"తి రన్ధగవేసకో చ, అనఞ్ఞాతం ఞాపనత్థాయ ఞాతం అనుగ్గణ్హనత్థాయ సీలాదీనమస్స వుద్ధికామతాయ తం తం వజ్జం ఓలోకనేన ఉల్లుమ్పనసభావసణ్ఠితో చ. అయం ఇధ అధిప్పేతో. యథా హి దుగ్గతమనుస్సో "ఇమం గణ్హాహీ"తి తజ్జేత్వాపి పోథేత్వాపి నిధిం దస్సేన్తే కోపం న కరోతి, పముదితోవ హోతి, ఏవమేవం ఏవరూపే పుగ్గలే అసారుప్పం వా ఖలితం వా దిస్వా ఆచిక్ఖన్తే కోపో న కాతబ్బో, తుట్ఠేనేవ భవితబ్బం. "భన్తే, మహన్తం వో కమ్మం కతం మయ్హం ఆచరియుపజ్ఝాయట్ఠానే ఠత్వా ఓవదన్తేహి, పునపి మం వదేయ్యాథా"తి పవారేతబ్బమేవ.

నిగ్గయ్హవాదిన్తి ఏకచ్చో హి సద్ధివిహారికాదీనం అసారుప్పం వా ఖలితం వా దిస్వా "అయం మే ముఖోదకదానాదీహి సక్కచ్చం ఉపట్ఠహతి, సచే నం వక్ఖామి, న మం ఉపట్ఠహిస్సతి, ఏవం మే పరిహాని భవిస్సతీ"తి తం వత్తుం అవిసహన్తో న నిగ్గయ్హవాదీ నామ హోతి, సో ఇమస్మిం సాసనే కచవరం ఆకిరతి. యో పన తథారూపం వజ్జం దిస్వా వజ్జానురూపం తజ్జేన్తో పణామేన్తో దణ్డకమ్మం కరోన్తో విహారా నీహరన్తో సిక్ఖాపేతి, అయం నిగ్గయ్హవాదీ నామ సేయ్యథాపి, సమ్మాసమ్బుద్ధో. వుత్తఞ్హేతం – "నిగ్గయ్హ నిగ్గయ్హాహం, ఆనన్ద, వక్ఖామి, పవయ్హ పవయ్హ , ఆనన్ద, వక్ఖామి, యో సారో, సో ఠస్సతీ"తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౯౬). **మేధావి**న్తి ధమ్మోజపఞ్ఞాయ సమన్నాగతం. **తాదిస**న్తి ఏవరూపం **పణ్డితం భజేయ్య** పయిరుపాసేయ్య. తాదిసఞ్హి ఆచరియం **భజమానస్స** అన్తేవాసికస్స **సేయ్యో హోతి న పాపియో**, వడ్ఢియేవ హోతి, నో పరిహానీతి.

మోఘరాజత్థేరవత్థు

౨౩౪. ద్వాదసమే **కట్ఠవాహననగరే**తి కట్ఠవాహనేన గహితత్తా ఏవంలద్ధనామకే నగరే. అతీతే కిర బారాణసివాసీ ఏకో రుక్ఖవడ్ఢకీ సకే ఆచరియకే అదుతియో. తస్స సోళస సిస్సా ఏకమేకస్స సహస్సం అన్తేవాసికా. ఏవం తే సత్తరసాధికా సోళస సహస్సా ఆచరియన్తేవాసికా సబ్బేపి బారాణసిం ఉపనిస్సాయ జీవికం కప్పేన్తా పబ్బతసమీపం గన్త్వా రుక్ఖే గహేత్వా తత్థేవ నానాపాసాదవికతియో నిట్ఠాపేత్వా కుల్లం బన్ధిత్వా గఙ్గాయ బారాణసిం ఆనేత్వా సచే రాజా అత్థికో హోతి, రఞ్ఞో ఏకభూమకం వా సత్తభూమకం వా పాసాదం యోజేత్వా దేన్తి. నో చే, అఞ్ఞేసమ్పి విక్కిణిత్వా పుత్తదారం పోసేన్తి. అథ నేసం ఏకదివసం ఆచరియో "న సక్కా వడ్ఢకికమ్మేన నిచ్చం జీవితుం, దుక్కరఞ్హి జరాకాలే ఏతం కమ్మ"న్తి చిన్తేత్వా అన్తేవాసికే ఆమన్తేసి – "తాతా, ఉదుమ్బరాదయో అప్పసారరుక్ఖే ఆనేథా"తి. తే "సాధూ"తి పటిస్సుణిత్వా ఆనయింసు. సో తేహి కట్ఠసకుణం కత్వా తస్సబ్భన్తరం పవిసిత్వా వాతేన యన్తం పూరేసి. కట్ఠసకుణో సువణ్ణహంసరాజా వియ ఆకాసే లఙ్ఘిత్వా వనస్స ఉపరి చరిత్వా అన్తేవాసీనం పురతో ఓరుహి.

అథాచరియో సిస్సే ఆహ – "తాతా ఈదిసాని కట్ఠవాహనాని కత్వా సక్కా సకలజమ్బుదీపే రజ్జం గహేతుం, తుమ్హేపి తాతా ఏతాని కరోథ, రజ్జం గహేత్వా జీవిస్సామ, దుక్కరం వడ్ఢకిసిప్పేన జీవితు"న్తి. తే తథా కత్వా ఆచరియస్స పటివేదేసుం. తతో నే ఆచరియో ఆహ – "కతమం తాతా రజ్జం గణ్హామా"తి? బారాణసిరజ్జం ఆచరియాతి. అలం తాతా, మా ఏతం రుచిత్థ, మయఞ్హి తం గహేత్వాపి "వడ్ఢకిరాజా, వడ్ఢకియువరాజా"తి వడ్ఢకివాదా న ముచ్చిస్సామ, మహన్తో జమ్బుదీపో, అఞ్ఞత్థ గచ్ఛామాతి. తతో సపుత్తదారకా కట్ఠవాహనాని అభిరుహిత్వా సజ్జావుధా హుత్వా హిమవన్తాభిముఖా గన్త్వా హిమవతి అఞ్ఞతరం నగరం పవిసిత్వా రఞ్ఞో నివేసనేయేవ పచ్చుట్ఠంసు. తే తత్థ రజ్జం గహేత్వా ఆచరియం రజ్జే అభిసిఞ్చింసు. సో "కట్ఠవాహనో రాజా"తి పాకటో అహోసి, తం నగరం తేన గహితత్తా "కట్ఠవాహననగర"న్తేవ నామం లభి.

తపచారన్తి తపచరణం. **పాసాణచేతియే పిట్ఠిపాసాణే నిసీదీ**తి పాసాణకచేతియన్తి లద్ధవోహారే పిట్ఠిపాసాణే సక్కేన మాపితే మహామణ్డపే నిసీది. తత్థ కిర మహతో పాసాణస్స ఉపరి పుబ్బే దేవట్ఠానం అహోసి, ఉప్పన్నే పన భగవతి విహారో జాతో, సో తేనేవ పురిమవోహారేన "**పాసాణచేతియ**"న్తి వుచ్చతి.

తేన పుచ్ఛితే దుతియో హుత్వా సత్థారం పఞ్హం పుచ్ఛీతి –

"ముద్ధం ముద్ధాధిపాతఞ్చ, బావరీ పరిపుచ్ఛతి;

తం బ్యాకరోహి భగవా, కథ్ఞం వినయ నో ఇసే"తి. (సు॰ ని॰ ౧౦౩౧) –

ఏవం తేన పఞ్హే పుచ్ఛితే భగవతా చ –

"అవిజ్జా ముద్ధాతి జానాహి, విజ్జా ముద్ధాధిపాతినీ;

సద్ధాసతిసమాధీహి, ఛన్దవీరియేన సంయుతా"తి. (సు॰ ని॰ ౧౦౩౨) –

పఞ్హే విస్సజ్జితే దుతియో హుత్వా పఞ్హం పుచ్ఛి.

అథస్స...పే.... పఞ్హం కథేసీతి –

"కథం లోకం అవేక్ఖన్తం, మచ్చురాజా న పస్సతీ"తి. (సు॰ ని॰ ౧౧౨౪) –

తేన పఞ్హే పుచ్ఛితే –

"సుఞ్ఞతో లోకం అవేక్ఖస్సు, మోఘరాజ సదా సతో;

అత్తానుదిట్ఠిం ఊహచ్చ, ఏవం మచ్చుతరో సియా;

ఏవం లోకం అవేక్ఖన్తం, మచ్చురాజా న పస్సతీ"తి. (సు॰ ని॰ ౧౧౨౫) –

పఞ్హం విస్సజ్జేసి.

సేసజనాతి తస్మిం సమాగమే సన్నిపతితా సేసజనా. **న కథీయన్తీ**తి "ఏత్తకా సోతాపన్నా"తిఆదినా న వుచ్చన్తి. **ఏవం పారాయనే వత్థు సముట్ఠిత**న్తి పారాయనవగ్గే ఇదం వత్థు సముట్ఠితం.

చతుత్థఏతదగ్గవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

థేరపాళిసంవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. ఏతదగ్గవగ్గో

(౧౪) ౫. పఞ్చమఏతదగ్గవగ్గవణ్ణనా

మహాపజాపతిగోతమీథేరీవత్థు

౨౩౫. థేరిపాళిసంవణ్ణనాయ పఠమే **యదిదం మహాగోతమీ**తి ఏత్థ "యదిదం మహాపజాపతి గోతమీ"తి చ పఠన్తి. తత్థ **గోతమీ**తి గోత్తం. నామకరణదివసే పనస్సా లద్ధసక్కారా బ్రాహ్మణా లక్ఖణసమ్పత్తిం దిస్వా "సచే అయం ధీతరం లభిస్సతి, చక్కవత్తిరఞ్ఞో మహేసీ భవిస్సతి. సచే పుత్తం లభిస్సతి, చక్కవత్తిరాజా భవిస్సతీ"తి ఉభయథాపి "మహతీయేవస్సా పజా భవిస్సతీ"తి బ్యాకరింసు, తస్మా పుత్తపజాయ చేవ ధీతుపజాయ చ మహన్తతాయ "మహాపజాపతీ"తి వోహరింసు.

తదుభయం పన సంసన్దేత్వా ‘‘**మహాపజాపతిగోతమీ**’’తి వుత్తం. **వారభిక్ఖన్తి** వారేన దాతబ్బం భిక్ఖం. **నామం అకంసూతి** గోత్తంయేవ నామం అకంసు. **మాతుచ్ఛన్తి** చూళమాతరం. మాతుభగినీ హి మాతుచ్ఛాతి వుచ్చతి. **కలహవివాదసుత్తపరియోసానేతి** “కుతోపహూతా కలహా వివాదా”తిఆదినా సుత్తనిపాతే ఆగతస్స **కలహవివాదసుత్తస్స** (సు॰ ని॰ ౮౬౮ ఆదయో) పరియోసానే. ఇదఞ్చ అజ్ఝత్తరభాణకానం కథామగ్గానుసారేన వుత్తం. అపరే పన “తస్మింయేవ సుత్తనిపాతే ‘అత్తదణ్డాభయం జాత’న్తిఆదినా ఆగతస్స **అత్తదణ్డసుత్తస్స** (సు॰ ని॰ ౯౪౧ ఆదయో) పరియోసానే”తి వదన్తి. **నిక్ఖమిత్వా పబ్బజితానన్తి** ఏత్థ ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ ఏతే పబ్బజితాతి వదన్తి. తేనేవ సుత్తనిపాతే **అత్తదణ్డసుత్తసంవణ్ణనాయ** (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౯౪౨ ఆదయో) వుత్తం – “దేసనాపరియోసానే పఞ్చసతా సాకియకుమారా కోళియకుమారా చ ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజితా. తే గహేత్వా భగవా మహావనం పావిసీ”తి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఖేమాథేరీవత్థు

౨౩౬. దుతియే **పరపరియాపన్నా హుత్వాతి** పరేసం దాసీ హుత్వా. **సువణ్ణరసపిఞ్జరో అహోసీతి** సువణ్ణరసపిఞ్జరో వియ అహోసి.

మక్కటకోవ జాలన్తి యథా నామ మక్కటకో సుత్తజాలం కత్వా మజ్ఝట్ఠానే నాభిమణ్డలే నిపన్నో పరియన్తే పతితం పటఙ్గం వా మక్ఖికం వా వేగేన గన్త్వా విజ్ఝిత్వా తస్స రసం పివిత్వా పునాగన్త్వా తస్మింయేవ ఠానే నిపజ్జతి, ఏవమేవ యే సత్తా రాగరత్తా దోసపదుట్ఠా మోహమూళ్హా సయంకతం తణ్హాసోతం అనుపతన్తి, తే తం సమతిక్కమితుం న సక్కోన్తి, ఏవం దురతిక్కమం. **ఏతమ్పి ఛేత్వాన వజన్తి ధీరాతి** పణ్డితా ఏతం బన్ధనం ఛిన్దిత్వా **అనపేక్ఖినో** నిరాలయా హుత్వా అరహత్తమగ్గేన సబ్బం దుక్ఖం పహాయ వజన్తి గచ్ఛన్తీతి అత్థో.

ఉప్పలవణ్ణాథేరీవత్థు

౨౩౭. తతియం ఉత్తానత్థమేవ.

పటాచారాథేరీవత్థు

౨౩౮. చతుత్థే **పటిహారసతేనపీతి** ద్వారసతేనపి. **పటిహారసద్దో హి ద్వారే దోవారికే చ దిస్సతి. కులసభాగన్తి** అత్తనో గేహసమీపం.

తాణాయాతి తాణభావాయ పతిట్ఠానత్థాయ. **బన్ధవాతి** పుత్తే చ పితరో చ ఠపేత్వా అవసేసా ఞాతిసుహజ్జా. **అన్తకేనాధిపన్నస్సాతి** మరణేన అభిభూతస్స. పవత్తియఞ్హి పుత్తాదయో అన్నపానాదిదానేన చేవ ఉప్పన్నకిచ్చనిత్థరణేన చ తాణా హుత్వాపి మరణకాలే కేనచి ఉపాయేన మరణం పటిబాహితుం అసమత్థతాయ తాణత్థాయ లేణత్థాయ న సన్తి నామ. తేనేవ వుత్తం – ‘‘**నత్థి ఞాతీసు తాణతా**’’తి.

ఏతమత్థవసన్తి ఏతం తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞస్స తాణం భవితుం అసమత్థభావసఙ్ఖాతం కారణం జానిత్వా **పణ్డితో** చతుపారిసుద్ధిసీలేన సంవుతో రక్ఖితగోపితో హుత్వా **నిబ్బానగమనం** అట్ఠఙ్గికం **మగ్గం** సీఘం సోధేయ్యాతి అత్థో.

ధమ్మదిన్నాథేరీవత్థు

౨౩౮. పఞ్చమే **పరాయత్తట్ఠానే**తి పరేసం దాసిట్ఠానే. **సుజాతత్థేరస్స అధికారకమ్మం కత్వా**తి సా కిర అత్తనో కేసే విక్కిణిత్వా సుజాతత్థేరస్స నామ అగ్గసావకస్స దానం దత్వా పత్థనం అకాసి . తం సన్ధాయేతం వుత్తం. **హత్థే పసారితే**తి తస్స హత్థావలమ్బనత్థం పుబ్బాచిణ్ణవసేన హత్థే పసారితే. సో కిర అనాగామీ హుత్వా గేహం ఆగచ్ఛన్తో యథా అఞ్ఞేసు దివసేసు ఇతో చితో చ ఓలోకేన్తో సితం కురుమానో హసమానో ఆగచ్ఛతి, ఏవం అనాగన్త్వా సన్తిన్ద్రియో సన్తమానసో హుత్వా అగమాసి. ధమ్మదిన్నా సీహపఞ్జరం ఉగ్ఘాటేత్వా వీథిం ఓలోకయమానా తస్స ఆగమనాకారం దిస్వా "కిం ను ఖో ఏత"న్తి చిన్తేత్వా తస్స పచ్చుగ్గమనం కురుమానా సోపానసీసే ఠత్వా ఓలమ్బనత్థం హత్థం పసారేసి. ఉపాసకో అత్తనో హత్థం సమిఞ్జేసి. సా "పాతరాసభోజనకాలే జానిస్సామీ"తి చిన్తేసి. ఉపాసకో పుబ్బే తాయ సద్ధిం ఏకతో భుఞ్జతి. తం దివసం పన తం అనపలోకేత్వా యోగావచరభిక్ఖు వియ ఏకకోవ భుఞ్జి. తేనాహ – **''భుఞ్జమానోపి ఇమం దేథ, ఇమం హరథాతి న బ్యాహరీ''**తి. తత్థ **ఇమం దేథా**తి ఇమం ఖాదనీయం వా భోజనీయం వా దేథ. **ఇమం హరథా**తి ఇమం ఖాదనీయం వా భోజనీయం వా అపహరథ. **సన్థవవసేనా**తి కిలేససన్థవవసేన. చిరకాలపరిభావితాయ ఘటదీపజాలాయ వియ అబ్భన్తరే దిబ్బమానాయ హేతుసమ్పత్తియా చోదియమానా ఆహ – **''ఏవం సన్తే…పే… మయ్హం పబ్బజ్జం అనుజానాథా''**తి.

అయం తావ సేట్ఠి ఘరమజ్ఝే ఠితోవ దుక్ఖస్సన్తం అకాసీతి సా కిర "ధమ్మదిన్నే తుయ్హం దోసో నత్థి, అహం పన అజ్జ పట్ఠాయ సన్థవవసేన…పే… కులఘరం గచ్ఛా"తి వుత్తే ఏవం చిన్తేసి – "పకతిపురిసో ఏవం వత్తా నామ నత్థి, అద్ధా ఏతేన లోకుత్తరధమ్మో నామ పటివిద్ధో"తి. తేనస్సా అయం సఙ్కప్పో అహోసి "అయం తావ సేట్ఠి ఘరమజ్ఝే ఠితోవ దుక్ఖస్సన్తం అకాసీ"తి. **మజ్ఝిమనికాయట్ఠకథాయం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౪౬౦) పన "అథ కస్మా మయా సద్ధిం యథాపకతియా ఆలాపసల్లాపమత్తమ్పి న కరోథాతి సో చిన్తేసి – 'అయం లోకుత్తరధమ్మో నామ గరు భారియో న పకాసేతబ్బో; సచే ఖో పనాహం న కథేస్సామి, అయం హదయం ఫాలేత్వా ఏత్థేవ కాలం కరేయ్యా'తి తస్సా అనుగ్గహత్థాయ కథేసి – 'ధమ్మదిన్నే అహం సత్థు ధమ్మదేసనం సుత్వా లోకుత్తరధమ్మం నామ అధిగతో, తం అధిగతస్స ఏవరూపా లోకియకిరియా న వట్టతీ'"తి వుత్తం.

పఞ్చక్ఖన్ధాదివసేన పఞ్హే పుచ్ఛీతి "సక్కాయో సక్కాయోతి అయ్యే వుచ్చతి, కతమో ను ఖో అయ్యే సక్కాయో వుత్తో భగవతా"తిఆదినా చూళవేదల్లసుత్తే (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౦ ఆదయో) ఆగతనయేన పుచ్ఛి. **పుచ్ఛితం పుచ్ఛితం విస్సజ్జేసీ**తి "పఞ్చ ఖో ఇమే, ఆవుసో విసాఖ, ఉపాదానక్ఖన్ధా సక్కాయో వుత్తో భగవతా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౦ ఆదయో) తత్థేవ ఆగతనయేన విస్సజ్జేసి. **సూరభావ**న్తి తిక్ఖభావం. అనధిగతఅరహత్తమగ్గస్స ఉగ్గహేన వినా తత్థ పఞ్హో న ఉపట్ఠాతీతి ఆహ – **''ఉగ్గహవసేన అరహత్తమగ్గేపి పుచ్ఛీ''**తి. **తం నివత్తేన్తీ**తి "విముత్తియా పనాయ్యే కిం పటిభాగో"తి పుచ్ఛితే "విముత్తియా ఖో, ఆవుసో విసాఖ, నిబ్బానం పటిభాగో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౬) వుత్తే "నిబ్బానస్స, పనాయ్యే, కిం పటిభాగో"తి పున పుచ్ఛితే తం నివత్తేన్తీ **''అచ్చసరావుసో విసాఖా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **అచ్చసరా**తి అపుచ్ఛితబ్బం పుచ్ఛన్తో పఞ్హం అతిక్కామితా అహోసీతి అత్థో. **నాసక్ఖి పఞ్హానం పరియన్తం గహేతు**న్తి పఞ్హానం పరిచ్ఛేదప్పమాణం గహేతుం నాసక్ఖి. పఞ్హానఞ్హి పరిచ్ఛేదం గహేతుం యుత్తట్ఠానే అట్ఠత్వా తతో పరం పుచ్ఛన్తో నాసక్ఖి పఞ్హానం పరియన్తం గహేతుం. అప్పటిభాగధమ్మస్స చ పటిభాగం పుచ్ఛి. నిబ్బానం నామేతం అప్పటిభాగం, న సక్కా నీలం వా పీతకం వాతి కేనచి ధమ్మేన సద్ధిం పటిభాగం కత్వా దస్సేతుం, తఞ్చ త్వం ఇమినా అధిప్పాయేన పుచ్ఛసీతి అత్థో. **నిబ్బానోగధ**న్తి నిబ్బానం ఓగాహేత్వా ఠితం, నిబ్బానన్తోగధం నిబ్బానం

అనుప్పవిట్ఠన్తి అత్థో. **నిబ్బానపరాయణన్**తి నిబ్బానం పరం అయనమస్స పరాగతి, న తతో పరం గచ్ఛతీతి అత్థో. నిబ్బానం పరియోసానం అవసానం అస్సాతి **నిబ్బానపరియోసానం**.

పురేతి అతీతేసు ఖన్ధేసు. **పచ్ఛా**తి అనాగతేసు ఖన్ధేసు. **మజ్ఝే**తి పచ్చుప్పన్నేసు ఖన్ధేసు. **అకిఞ్చనన్**తి యస్స ఏతేసు తీసు తణ్హాగాహసఙ్ఖాతం కిఞ్చనం నత్థి, తమహం రాగకిఞ్చనాదీహి అకిఞ్చనం కస్సచి గహణస్స అభావేన **అనాదానం** బ్రాహ్మణం వదామీతి అత్థో.

పణ్డితాతి ధాతుఆయతనాదికుసలతాసఙ్ఖాతేన పణ్డిచ్చేన సమన్నాగతా. వుత్తఞ్హేతం –

“కిత్తావతా ను ఖో, భన్తే, పణ్డితో హోతి? యతో ఖో, ఆనన్ద, భిక్ఖు ధాతుకుసలో చ హోతి ఆయతనకుసలో చ పటిచ్చసముప్పాదకుసలో చ ఠానాట్ఠానకుసలో చ, ఏత్తావతా ఖో, ఆనన్ద, భిక్ఖు పణ్డితో హోతీ”తి.

మహాపఞ్ఞాతి మహన్తే అత్థే మహన్తే ధమ్మే మహన్తా నిరుత్తియో మహన్తాని పటిభానాని పరిగ్గహణే సమత్థాయ పఞ్ఞాయ సమన్నాగతా. ఇమిస్సా హి థేరియా అసేక్ఖప్పటిసమ్భిదాప్పత్తతాయ పటిసమ్భిదాయో పూరేత్వా ఠితతాయ పఞ్ఞామహత్తం. **యథా తం ధమ్మదిన్నాయా**తి యథా ధమ్మదిన్నాయ భిక్ఖునియా బ్యాకతం, అహం ఏవమేవ బ్యాకరేయ్యన్తి అత్థో. **త**న్తి నిపాతమత్తం.

నన్దాథేరీవత్థు

౨౮౦. ఛట్ఠే **అఞ్ఞం మగ్గం అపస్సన్తీ**తి అఞ్ఞం ఉపాయం అపస్సన్తీ. **విస్సత్థా**తి నిరాసఙ్కా. **ఇత్థినిమిత్తన్**తి ఇత్థియా సుభనిమిత్తం, సుభాకారన్తి వుత్తం హోతి. **ధమ్మపదే గాథం వత్వా**తి –

“అట్ఠీనం నగరం కతం, మంసలోహితలేపనం;

యత్థ జరా చ మచ్చు చ, మానో మక్ఖో చ ఓహితో”తి. (ధ॰ ప॰ ౧౫౦) –

ఇమం గాథం వత్వా. తత్రాయమధిప్పాయో – యథేవ హి పుబ్బణ్ణాపరణ్ణాదీనం ఓదహనత్థాయ కట్ఠాని ఉస్సాపేత్వా వల్లీహి బన్ధిత్వా మత్తికాయ విలిమ్పిత్వా నగరసఙ్ఖాతం బహిద్ధా గేహం కరోన్తి, ఏవమిదం అజ్ఝత్తికమ్పి తీణి అట్ఠిసతాని ఉస్సాపేత్వా న్హారువినద్ధం మంసలోహితలేపనం తచపటిచ్ఛన్నం జీరణలక్ఖణాయ జరాయ మరణలక్ఖణస్స మచ్చునో ఆరోగ్యసమ్పదాదీని పటిచ్చ ఉప్పజ్జనలక్ఖణస్స మానస్స సుకతకారణవినాసనలక్ఖణస్స మక్ఖస్స చ ఓదహనత్థాయ నగరం కతం. ఏవరూపో ఏవ హి ఏత్థ కాయికచేతసికో ఆబాధో ఓహితో, ఇతో ఉద్ధం కిఞ్చి గయ్హూపగం నత్థీతి.

సుత్తం అభాసీతి –

“చరం వా యది వా తిట్ఠం, నిసిన్నో ఉద వా సయం;
సమిఞ్జేతి పసారేతి, ఏసా కాయస్స ఇఞ్జనా.

“అట్ఠినహారుసంయుత్తో, తచమంసావలేపనో;

ఛవియా కాయో పటిచ్ఛన్నో, యథాభూతం న దిస్సతీ''తి. (సు॰ ని॰ ౧౯౫-౧౯౬) –

ఆదినా సుత్తమభాసి.

సోణాథేరీవత్థు

౨౪౧. సత్తమే **సబ్బేపి విసుం విసుం ఘరావాసే పతిట్ఠాపేసీ**తి ఏత్థ సబ్బేపి విసుం విసుం ఘరావాసే పతిట్ఠాపేత్వా "పుత్తావ మం పటిజగ్గిస్సన్తి, కిం మే విసుం కుటుమ్బేనా''తి సబ్బం సాపతేయ్యమ్పి విభజిత్వా అదాసీతి వేదితబ్బం. తేసేవ హి తతో పట్ఠాయ "అయం అమ్హాకం కిం కరిస్సతీ''తి అత్తనో సన్తికం ఆగతం "మాతా''తి సఞ్ఞమ్పి న కరింసు. తథా హి నం కతిపాహచ్చయేన జేట్ఠపుత్తస్స భరియా "అహో అమ్హాకం అయం జేట్ఠపుత్తో మేతి ద్వే కోట్ఠాసే దత్వా వియ ఇమమేవ గేహం ఆగచ్ఛతీ''తి ఆహ. సేసపుత్తానం భరియాయోపి ఏవమేవం వదింసు. జేట్ఠధీతరం ఆదిం కత్వా తాసం గేహం గతకాలే తాపి నం ఏవమేవ వదింసు. సా అవమానప్పత్తా హుత్వా "కిం మే ఇమేసం సన్తికే వుత్థేన, భిక్ఖునీ హుత్వా జీవిస్సామీ''తి భిక్ఖునీఉపస్సయం గన్త్వా పబ్బజ్జం యాచి, తా నం పబ్బాజేసుం. ఇమమేవ వత్థుం దస్సేన్తో **''బహుపుత్తికసోణా తేసం అత్తని అగారవభావం ఞత్వా 'ఘరావాసేన కిం కరిస్సామీ'తి నిక్ఖమిత్వా పబ్బజీ''**తి ఆహ.

విహారం గచ్ఛన్తియోతి భిక్ఖువిహారం గచ్ఛన్తియో. **ధమ్మముత్తమ**న్తి నవవిధలోకుత్తరధమ్మం. సో హి ఉత్తమధమ్మో నామ యో హి తం న పస్సతి, తస్స వస్ససతమ్పి జీవనతో తం ధమ్మం పస్సన్తస్స పటివిజ్ఝన్తస్స **ఏకాహమ్పి** ఏకక్ఖణమ్పి జీవితం సేయ్యో. **ఆగన్తుకజనో**తి విహారగతం భిక్ఖునీజనం సన్ధాయ వదతి. **అనుపధారేత్వా**తి అసల్లక్ఖేత్వా.

బకులాథేరీవత్థు

౨౪౨. అట్ఠమం ఉత్తానత్థమేవ.

కుణ్డలకేసాథేరీవత్థు

౨౪౩. నవమే **చతుక్కే**తి వీథిచతుక్కే. చతున్నం సమాహారో చతుక్కం. **చారకతో**తి బన్ధనాగారతో. **ఉబ్బట్టేత్వా**తి ఉద్ధరిత్వా.

ముహుత్తమపి చిన్తయేతి ముహుత్తం తఙ్ఖణమ్పి ఠానుప్పత్తికపఞ్ఞాయ తఙ్ఖణానురూపం అత్థం చిన్తితుం సక్కుణేయ్య. **సహస్సమపి చే గాథా, అనత్థపదసంహితా**తి అయం గాథా దారుచీరియత్థేరస్స భగవతా భాసితా, ఇధాపి చ సాయేవ గాథా దస్సితా. **థేరిగాథాసంవణ్ణనాయం** ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేనపి కుణ్డలకేసిత్థేరియా వత్థుమ్హి అయమేవ గాథా వుత్తా. **ధమ్మపదట్ఠకథాయం** పన కుణ్డలకేసిత్థేరియా వత్థుమ్హి –

"యో చ గాథాసతం భాసే, అనత్థపదసంహితా;

ఏకం ధమ్మపదం సేయ్యో, యం సుత్వా ఉపసమ్మతీ''తి. (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౦౨) –

అయం గాథా ఆగతా. తంతంభాణకానం కథామగ్గానుసారేన తత్థ తత్థ తథా వుత్తన్తి న ఇధ ఆచరియస్స పుబ్బాపరవిరోధో సఙ్కితబ్బో.

భద్దాకాపిలానీథేరీ-భద్దాకచ్చానాథేరీవత్థు

౨౪౪-౨౪౫. దసమం ఏకాదసమఞ్చ ఉత్తానత్థమేవ.

కిసాగోతమీథేరీవత్థు

౨౪౬. ద్వాదసమే **తీహి లూఖేహీ**తి వత్థలూఖసుత్తలూఖరజనలూఖసఙ్ఖాతేహి తీహి లూఖేహి. **సిద్ధత్థక**న్తి సాసపబీజం.

తం పుత్తపసుసమ్మత్తన్తి తం రూపబలాదిసమ్పన్నే పుత్తే చ పసూ చ లభిత్వా "మమ పుత్తా అభిరూపా బలసమ్పన్నా పణ్డితా సబ్బకిచ్చసమత్థా, మమ గోణో అరోగో అభిరూపో మహాభారవహో, మమ గావీ బహుఖీరా"తి ఏవం పుత్తేహి చ పసూహి చ సమ్మత్తం నరం. **బ్యాసత్తమనస**న్తి చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యాదీసు ఆరమ్మణేసు హిరఞ్ఞసువణ్ణాదీసు పత్తచీవరాదీసు వా యం యం లద్ధం హోతి, తత్థ తత్థేవ లగ్గనాయ సత్తమానసం. **సుత్తం గామ**న్తి నిద్దం ఉపగతం సత్తకాయం. **మహోఘోవా**తి యథా ఏవరూపం గామం గమ్భీరతో విత్థారతో చ మహన్తో మహానదిఓఘో అన్తమసో సునఖమ్పి అసేసేత్వా సబ్బం ఆదాయ గచ్ఛతి, ఏవం వుత్తప్పకారం నరం మచ్చు ఆదాయ గచ్ఛతీతి అత్థో. **అమతం పద**న్తి మరణరహితం కోట్ఠాసం, అమతం మహానిబ్బానన్తి అత్థో. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

సిఙ్గాలకమాతాథేరీవత్థు

౨౪౭. తేరసమం ఉత్తానత్థమేవ.

(పఞ్చమఏతదగ్గవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.)

థేరిపాళిసంవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. ఏతదగ్గవగ్గో

(౧౪) ౬. ఛట్ఠఏతదగ్గవగ్గవణ్ణనా

తపుస్స-భల్లికవత్థు

౨౪౮. ఉపాసకపాళిసంవణ్ణనాయ పఠమే **సబ్బపఠమం సరణం గచ్ఛన్తాన**న్తి సబ్బేసం పఠమం హుత్వా సరణం గచ్ఛన్తానం. **ఇతో పర**న్తి సత్తసత్తాహతో పరం. **గమనూపచ్ఛేదం అకాసీ**తి గమనవిచ్ఛేదం అకాసి. యథా తే గోణా ధురం ఛడ్డేత్వా పోథియమానాపి న గచ్ఛన్తి, తథా అకాసీతి అత్థో. **తేస**న్తి తపుస్సభల్లికానం. **అధిముచ్చిత్వా**తి ఆవిసిత్వా. యక్ఖస్స ఆవట్టో **యక్ఖావట్టో**. ఏవం సేసేసుపి. **అతీతబుద్ధానం ఆచిణ్ణం ఓలోకేసీ**తి అతీతబుద్ధా కేన భాజనేన పటిగ్గణ్హింసూతి

బుద్ధాచిణ్ణం ఓలోకేసి. **ద్వేవాచికే సరణే పతిట్ఠాయాతి** సఙ్ఘస్స అనుప్పన్నత్తా బుద్ధధమ్మవసేన ద్వేవాచికే సరణే పతిట్ఠహిత్వా. **చేతియన్తి** పూజనీయవత్థుం. **జీవకేసధాతుయాతి** జీవమానస్స భగవతో కేసధాతుయా.

అనాథపిణ్డికసేట్ఠివత్థు

౨౪౯. దుతియే **తేనేవ గుణేనాతి** తేనేవ దాయకభావసఙ్ఖాతేన గుణేన. సో హి సబ్బకామసమిద్ధతాయ విగతమచ్ఛేరతాయ కరుణాదిగుణసమఙ్గితాయ చ నిచ్చకాలం అనాథానం పిణ్డమదాసి. తేన సబ్బకాలం ఉపట్ఠితో అనాథానం పిణ్డో ఏతస్స అత్థీతి అనాథపిణ్డికోతి సఙ్ఖం గతో. **యోజనికవిహారే కారేత్వాతి** యోజనే యోజనే ఏకమేకం విహారం కారేత్వా. ‘‘**ఏవరూపం దానం పవత్తేసీ**’’తి వత్వా తమేవ దానం విభజిత్వా దస్సేన్తో ‘‘**దేవసికం పఞ్చ సలాకభత్తాని హోన్తీ**’’తిఆదిమాహ. తత్థ సలాకాయ గాహేతబ్బం భత్తం **సలాకభత్తం**. ఏకస్మిం పక్ఖే ఏకదివసం దాతబ్బం భత్తం **పక్ఖికభత్తం**. ధురగేహే ఠపేత్వా దాతబ్బం భత్తం **ధురభత్తం**. ఆగన్తుకానం దాతబ్బం భత్తం **ఆగన్తుకభత్తం**. ఏవం సేసేసుపి. **పఞ్చ ఆసనసతాని గేహే నిచ్చపఞ్ఞత్తానేవ హోన్తీతి** గేహే నిసీదాపేత్వా భుఞ్జన్తానం పఞ్చన్నం భిక్ఖుసతానం పఞ్చ ఆసనసతాని నిచ్చపఞ్ఞత్తాని హోన్తి.

చిత్తగహపతివత్థు

౨౫౦. తతియే మిగా ఏవ **మిగరూపాని. భిక్ఖం సమాదాపేత్వాతి**, ‘‘భన్తే, మయ్హం అనుగ్గహం కరోథ, ఇధ నిసీదిత్వా భిక్ఖం గణ్హథా’’తి భిక్ఖాగహణత్థం సమాదాపేత్వా . వివట్టం ఉద్దిస్స ఉపచితం నిబ్బేధభాగియకుసలం **ఉపనిస్సయో. సళాయతనవిభత్తిమేవ దేసేసీతి** సళాయతనవిభాగప్పటిసంయుత్తమేవ ధమ్మకథం కథేసి. **థేరేనాతి** తత్థ సన్నిహితానం సబ్బేసం జేట్ఠేన మహాథేరేన. **పఞ్హం విస్సజ్జేతుం అసక్కోన్తేనాతి** చిత్తేన గహపతినా ‘‘యా ఇమా, భన్తే థేర, అనేకవిహితా దిట్ఠియో లోకే ఉప్పజ్జన్తి, ‘సస్సతో లోకో’తి వా, ‘అసస్సతో లోకో’తి వా, ‘అన్తవా లోకో’తి వా, ‘అనన్తవా లోకో’తి వా, ‘తం జీవం తం సరీర’న్తి వా, ‘అఞ్ఞం జీవం అఞ్ఞం సరీర’న్తి వా, ‘హోతి తథాగతో పరం మరణా’తి వా, ‘న హోతి తథాగతో పరం మరణా’తి వా, ‘హోతి చ న హోతి చ తథాగతో పరం మరణా’తి వా, ‘నేవ హోతి న న హోతి తథాగతో పరం మరణా’తి వా యాని చిమాని ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని బ్రహ్మజాలే గణితాని, ఇమా ను ఖో, భన్తే, దిట్ఠియో కిస్మిం సతి హోన్తి, కిస్మిం అసతి న హోన్తీ’’తి ఏవమాదినా (సం॰ ని॰ ౪.౩౪౫) పఞ్హే పుట్ఠే తం పఞ్హం విస్సజ్జేతుం అసక్కోన్తేన. ఇమం కిర పఞ్హం యావతతియం పుట్ఠో మహాథేరో తుణ్హీ అహోసి. అథ ఇసిదత్తత్థేరో చిన్తేసి – ‘‘అయం థేరో నేవ అత్తనా బ్యాకరోతి, న అఞ్ఞం అజ్ఝేసతి, ఉపాసకో చ భిక్ఖుసఙ్ఘం విహేసతి, అహమేతం బ్యాకరిత్వా ఫాసువిహారం కత్వా దస్సామీ’’తి. ఏవం చిన్తేత్వా చ ఆసనతో వుట్ఠాయ థేరస్స సన్తికం గన్త్వా ‘‘బ్యాకరోమహం, భన్తే, చిత్తస్స గహపతినో ఏతం పఞ్హ’’న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౪౫) ఆహ. ఏవం వుత్తే థేరో ‘‘బ్యాకరోహి త్వం, ఆవుసో ఇసిదత్త, చిత్తస్స గహపతినో ఏతం పఞ్హ’’న్తి ఇసిదత్తం అజ్ఝేసి. తేన వుత్తం – ‘‘**పఞ్హం విస్సజ్జేతుం అసక్కోన్తేన అజ్ఝిట్ఠో**’’తి.

పఞ్హం విస్సజ్జేత్వాతి ‘‘యా ఇమా, గహపతి, అనేకవిహితా దిట్ఠియో లోకే ఉప్పజ్జన్తి ‘సస్సతో లోకో’తి వా, ‘అసస్సతో లోకో’తి వా…పే.… యాని చిమాని ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని బ్రహ్మజాలే గణితాని, ఇమా ఖో, గహపతి, దిట్ఠియో సక్కాయదిట్ఠియా సతి హోన్తి, సక్కాయదిట్ఠియా అసతి న హోన్తీ’’తిఆదినా నయేన పఞ్హం విస్సజ్జేత్వా. **గిహిసహాయకభావే ఞాతేతి** థేరస్స గిహిసహాయకభావే చిత్తేన గహపతినా ఞాతే. చిత్తో కిర, గహపతి, తస్స పఞ్హవేయ్యాకరణే తుట్ఠో ‘‘కుతో, భన్తే,

అయ్యో ఇసిదత్తో ఆగచ్ఛతీ"తి వత్వా "అవన్తియా ఖో అహం, గహపతి, ఆగచ్ఛామీ"తి వుత్తో "అత్థి, భన్తే, అవన్తియా ఇసిదత్తో నామ కులపుత్తో అమ్హాకం అదిట్ఠసహాయో పబ్బజితో, దిట్ఠో నో ఆయస్మతా"తి పుచ్ఛి. థేరో చ "ఏవం, గహపతీ"తి వత్వా "కహం ను ఖో, భన్తే, సో ఆయస్మా ఏతరహి విహరతీ"తి పున పుట్ఠో తుణ్హీ అహోసి. అథ చిత్తో గహపతి "అయ్యో నో, భన్తే, ఇసిదత్తో"తి పుచ్ఛిత్వా "ఏవం, గహపతీ"తి వుత్తే అత్తనో గిహిసహాయభావం అఞ్ఞాసి.

తేజోసమాపత్తిపాటిహారియం దస్సేత్వాతి ఏకస్మిం కిర దివసే చిత్తో గహపతి "సాధు మే, భన్తే, అయ్యో ఉత్తరిమనుస్సధమ్మా ఇద్ధిపాటిహారియం దస్సేతూ"తి మహాథేరం యాచి. థేరో "తేన హి త్వం, గహపతి, ఆళిన్దే ఉత్తరాసఙ్గం పఞ్ఞాపేత్వా తత్థ తిణకలాపం ఓకిరా"తి వత్వా తేన చ తథా కతే సయం విహారం పవిసిత్వా చ ఘటికం దత్వా తథారూపం ఇద్ధాభిసఙ్ఖారం అభిసఙ్ఖారేసి, యథా తాళచ్ఛిగ్గళేన చ అగ్గళన్తరికాయ చ అచ్చి నిక్ఖమిత్వా తిణాని ఝాపేతి, ఉత్తరాసఙ్గం న ఝాపేతి. అథ చిత్తో గహపతి ఉత్తరాసఙ్గం పప్ఫోటేత్వా సంవిగ్గో లోమహట్ఠజాతో ఏకమన్తం ఠితో థేరం బహి నిక్ఖమన్తం దిస్వా "అభిరమతు, భన్తే, అయ్యో మచ్ఛికాసణ్డే, రమణీయం అమ్బాటకవనం, అహం అయ్యస్స ఉస్సుక్కం కరిస్సామి చీవరపిణ్డపాతసేనాసనగిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారాన"న్తి ఆహ. తతో థేరో "న దాని ఇధ వసితుం సక్కా"తి తమ్హా విహారా పక్కామి. తం సన్ధాయేతం వుత్తం – "**తేజోసమాపత్తి పాటిహారియం దస్సేత్వా 'ఇదాని ఇధ వసితుం న యుత్త'న్తి యథాసుఖం పక్కామీ**"తి. **ద్వే అగ్గసావకా**తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం విత్థారతో **వినయపాళియం** ఆగతమేవ.

సద్ధోతి లోకియలోకుత్తరాయ సద్ధాయ సమన్నాగతో. **సీలేనా**తి అగారియసీలం అనగారియసీలన్తి దువిధం సీలం, తేసు ఇధ అగారియం సీలం అధిప్పేతం, తేన సమన్నాగతోతి అత్థో. **యసోభోగసమప్పితో**తి యాదిసో అనాథపిణ్డికాదీనం పఞ్చఉపాసకసతపరివారసఙ్ఖాతో అగారియో యసో, తాదిసేనేవ యసేన, యో చ ధనధఞ్ఞాదికో చేవ సత్తవిధఅరియధనసఙ్ఖాతో చాతి దువిధో భోగో, తేన చ సమన్నాగతోతి అత్థో. **యం యం పదేస**న్తి పురత్థిమాదీసు దిసాసు ఏవరూపో కులపుత్తో యం యం పదేసం భజతి, తత్థ తత్థ ఏవరూపేన లాభసక్కారేన పూజితోవ హోతీతి అత్థో.

హత్థకఆళవకవత్థు

౨౩౧. చతుత్థే **చతుబ్బిధేన సఙ్గహవత్థునా**తి దానపియవచనఅత్థచరియాసమానత్తతాసఙ్ఖాతేన చతుబ్బిధేన సఙ్గహవత్థునా. "**స్వే భత్తచాటియా సద్ధిం ఆళవకస్స పేసేతబ్బో అహోసీ**"తి వుత్తమత్థం పాకటం కత్వా దస్సేతుం – "**తత్రాయం అనుపుబ్బికథా**"తిఆదిమాహ. **మిగవత్థాయ అరఞ్ఞం గన్త్వా**తి ఆళవకో రాజా వివిధనాటకూపభోగం ఛడ్డేత్వా చోరప్పటిబాహనత్థఞ్చ పటిరాజనిసేధనత్థఞ్చ బ్యాయామకరణత్థఞ్చ సత్తమే సత్తమే దివసే మిగవం గచ్ఛన్తో ఏకదివసం బలకాయేన సద్ధిం "యస్స పస్సేన మిగో పలాయతి, తస్సేవ సో భారో"తి కతకతికవత్తో మిగవత్థాయ అరఞ్ఞం గన్త్వా. **ఏకం మిగ**న్తి అత్తనో ఠితట్ఠానేన పలాతం ఏణిమిగం. **అనుబన్ధిత్వా**తి తియోజనమగ్గం ఏకకోవ అనుబన్ధిత్వా. జవసమ్పన్నో హి రాజా ధనుం గహేత్వా పత్తికోవ తియోజనం తం మిగమనుబన్ధి. **ఘాతేత్వా**తి యస్మా ఏణిమిగా తియోజనవేగా ఏవ హోన్తి, తస్మా పరిక్ఖీణజవం తం మిగం ఉదకం పవిసిత్వా ఠితం ఘాతేత్వా. **ద్విధా ఛేత్వా ధనుకోటియం లగేత్వా నివత్తేత్వా ఆగచ్ఛన్తో**తి అనత్థికోపి మంసేన "నాసక్ఖి మిగం గహేతు"న్తి అపవాదమోచనత్థం ద్విధా ఛిన్నం ధనుకోటియం లగేత్వా ఆగచ్ఛన్తో. **సన్దచ్ఛాయ**న్తి ఘనచ్ఛాయం బహలపత్తపలాసం.

రుక్ఖే అధివత్థా దేవతాతి ఆళవకం యక్ఖం సన్ధాయ వదతి. సో హి మహారాజూనం సన్తికా వరం లభిత్వా మజ్ఝన్హికసమయే తస్స రుక్ఖస్స ఛాయాయ ఫుట్ఠోకాసం పవిట్ఠే పాణినో ఖాదన్తో తత్థ పటివసతి. **ఆళవకస్స నిసీదనపల్లఙ్కే నిసీదీ**తి యత్థ అభిలక్ఖితేసు మఙ్గలదివసాదీసు ఆళవకో నిసీదిత్వా సిరిం అనుభోతి, తస్మింయేవ దిబ్బరతనపల్లఙ్కే నిసీది. **అత్తనో గమనే అసమ్పజ్జమానే ''కిం ను ఖో కారణ''న్తి ఆవజ్జేన్తా**తి తదా కిర సాతాగిరహేమవతా భగవన్తం జేతవనేయేవ వన్దిత్వా "యక్ఖసమాగమం గమిస్సామా"తి సపరివారా నానాయానేహి ఆకాసేన గచ్ఛన్తి, ఆకాసే చ యక్ఖానం న సబ్బత్థ మగ్గో అత్థి, ఆకాసట్ఠాని విమానాని పరిహరిత్వా మగ్గట్ఠానేనేవ మగ్గో హోతి, ఆళవకస్స పన విమానం భూమట్ఠం సుగుత్తం పాకారపరిక్ఖిత్తం సుసంవిహితద్వారట్టాలకగోపురం ఉపరి కంసజాలసఞ్ఛన్నం మఞ్జూసాసదిసం తియోజనం ఉబ్బేధేన, తస్స ఉపరి మగ్గో హోతి, తే తం పదేసమాగమ్మ గన్తుమసమత్థా అహేసుం. బుద్ధానఞ్హి నిసిన్నోకాసస్స ఉపరిభాగేన యావ భవగ్గా కోచి గన్తుమసమత్థో, తస్మా అత్తనో గమనే అసమ్పజ్జమానే "కిం ను ఖో కారణ"న్తి ఆవజ్జేసుం. **తేసం కథం సుత్వా చిన్తేసీ**తి యస్మా అస్సద్ధస్స సద్ధాకథా దుక్కథా హోతి దుస్సీలాదీనం సీలకథాదయో వియ, తస్మా తేసం యక్ఖానం సన్తికా భగవతో పసంసం సుత్వా ఏవ అగ్గిమ్హి పక్ఖిత్తలోణసక్ఖరా వియ అబ్భన్తరే ఉప్పన్నకోపేన పటపటాయమానహదయో హుత్వా చిన్తేసి. **పబ్బతకూట**న్తి కేలాసపబ్బతకూటం.

ఇతో పట్ఠాయ ఆళవకయుద్ధం విత్థారేతబ్బన్తి సో కిర మనోసిలాతలే వామపాదేన ఠత్వా "పస్సథ దాని తుమ్హాకం వా సత్థా మహానుభావో, అహం వా"తి దక్ఖిణపాదేన సట్ఠియోజనమత్తం కేలాసకూటపబ్బతం అక్కమి, తం అయోకూటప్పహతో వియ నిద్ధన్తఅయపిణ్డో పపటికాయో ముఞ్చి. సో తత్ర ఠత్వా "అహం ఆళవకో"తి ఉగ్ఘోసేసి, సకలజమ్బుదీపం సద్దో ఫరి. తియోజనసహస్సవిత్థతహిమవాపి సమ్పకమ్పి యక్ఖస్సానుభావేన. సో **వాతమణ్డలం** సముట్ఠాపేసి "ఏతేనేవ సమణం పలాపేస్సామీ"తి. తే పురత్థిమాదిభేదా వాతా సముట్ఠహిత్వా అడ్ఢయోజనయోజనద్వియోజనతియోజనప్పమాణాని పబ్బతకూటాని పదాలేత్వా వనగచ్ఛరుక్ఖాదీని ఉమ్మూలేత్వా ఆళవినగరం పక్ఖన్దా జిణ్ణహత్థిసాలాదీని చుణ్ణేన్తా ఛదనిట్ఠకా ఆకాసే భమేన్తా. భగవా "మా కస్సచి ఉపరోధో హోతూ"తి అధిట్ఠాసి. తే వాతా దసబలం పత్వా చీవరకణ్ణమత్తమ్పి చాలేతుం నాసక్ఖింసు. తతో **మహావస్సం** సముట్ఠాపేసి "ఉదకేన అజ్ఝోత్థరిత్వా సమణం మారేస్సామీ"తి. తస్సానుభావేన ఉపరూపరి సతపటలసహస్సపటలాదిభేదా వలాహకా ఉట్ఠహిత్వా పవస్సింసు. వుట్ఠిధారావేగేన పథవీ ఛిద్దా అహోసి. వనరుక్ఖాదీనం ఉపరి మహోఘో ఆగన్త్వా దసబలస్స చీవరే ఉస్సావబిన్దుమత్తమ్పి తేమేతుం నాసక్ఖి. తతో **పాసాణవస్సం** సముట్ఠాపేసి. మహన్తాని మహన్తాని పబ్బతకూటాని ధూమాయన్తాని పజ్జలన్తాని ఆకాసేనాగన్త్వా దసబలం పత్వా దిబ్బమాలాగుళాని సమ్పజ్జింసు. తతో **పహరణవస్సం** సముట్ఠాపేసి. ఏకతోధారా ఉభతోధారా అసిసత్తిఖురప్పాదయో ధూమాయన్తా పజ్జలన్తా ఆకాసేనాగన్త్వా దసబలస్స పాదమూలే దిబ్బపుప్ఫాని అహేసుం.

తతో **అఙ్గారవస్సం** సముట్ఠాపేసి. కింసుకవణ్ణా అఙ్గారా ఆకాసేనాగన్త్వా దసబలస్స పాదమూలే దిబ్బపుప్ఫాని హుత్వా వికిరింసు. తతో **కుక్కుళవస్సం** సముట్ఠాపేసి. అచ్చుణ్హో కుక్కుళో ఆకాసేనాగన్త్వా దసబలస్స పాదమూలే చన్దనచుణ్ణం హుత్వా నిపతి. తతో **వాలికవస్సం** సముట్ఠాపేసి. అతిసుఖుమా వాలికా ధూమాయన్తా పజ్జలన్తా ఆకాసేనాగన్త్వా దసబలస్స పాదమూలే దిబ్బపుప్ఫాని హుత్వా నిపతింసు. తతో **కలలవస్సం** సముట్ఠాపేసి. తం ధూమాయన్తం పజ్జలన్తం ఆకాసేనాగన్త్వా దసబలస్స పాదమూలే దిబ్బగన్ధం హుత్వా నిపతి. తతో **అన్ధకారం** సముట్ఠాపేసి "భింసేత్వా సమణం పలాపేస్సామీ"తి. చతురఙ్గసమన్నాగతం అన్ధకారసదిసం హుత్వా దసబలం పత్వా సూరియప్పభావిహతమివన్ధకారం అన్తరధాయి. ఏవం యక్ఖో ఇమాహి నవహి వాతవస్సపాసాణపహరణఙ్గారకుక్కుళవాలికకలలన్ధకారవుట్ఠీహి భగవన్తం

పలాపేతుమసక్కోన్తో నానావిధప్పహరణహత్థఅనేకప్పకారరూపభూతగణసమాకులాయ చతురఙ్గినియా సేనాయ సయమేవ భగవన్తం అభిగతో. తే భూతగణా అనేకప్పకారవికారే కత్వా “గణ్హథ హనథా”తి భగవతో ఉపరి ఆగచ్ఛన్తా వియ చ హోన్తి. అపిచ ఖో నిద్ధన్తలోహపిణ్డం వియ మక్ఖికా భగవన్తం అల్లీయితుమసమత్థా ఏవ అహేసుం.

ఏవం సబ్బరత్తిం అనేకప్పకారవిభింసాకారదస్సనేనపి భగవన్తం చాలేతుమసక్కోన్తో ఆళవకో చిన్తేసి – “యంనూనాహం కేనచి అజేయ్యం దుస్సావుధం ముఞ్చేయ్య”న్తి. సచే హి సో దుట్ఠో ఆకాసే తం దుస్సావుధం ముఞ్చేయ్య, ద్వాదస వస్సాని దేవో న వస్సేయ్య. సచే పథవియం ముఞ్చేయ్య , సబ్బరుక్ఖతిణాదీని సుస్సిత్వా ద్వాదసవస్సన్తరం న పున రుహేయ్యుం. సచే సముద్దే ముఞ్చేయ్య, తత్తకపాలే ఉదకబిన్దు వియ సబ్బం సుస్సేయ్య. సచే సినేరుపబ్బతే ముఞ్చేయ్య, ఖణ్డాఖణ్డం హుత్వా వికిరేయ్య. సో ఏవంమహానుభావం దుస్సావుధం ఉత్తరిసాటకం ముఞ్చిత్వా అగ్గహేసి. యేభుయ్యేన దససహస్సిలోకధాతుదేవతా వేగేన సన్నిపతింసు “అజ్జ భగవా ఆళవకం దమేస్సతి, తత్థ ధమ్మం సోస్సామా”తి. యుద్ధదస్సనకామాపి దేవతా సన్నిపతింసు. ఏవం సకలమ్పి ఆకాసం దేవతాహి పరిపుణ్ణం అహోసి. అథాళవకో భగవతో సమీపే ఉపరూపరి విచరిత్వా వత్థావుధం ముఞ్చి . తం అసనిచక్కం వియ ఆకాసే భేరవసద్దం కరోన్తం ధూమాయన్తం పజ్జలన్తం భగవన్తం పత్వా యక్ఖస్స మానమద్దనత్థం పాదపుఞ్ఛనచోళం హుత్వా పాదమూలే నిపతి. ఆళవకో తం దిస్వా ఛిన్నవిసాణో వియ ఉసభో, ఉద్ధటదాఠో వియ సప్పో నిత్తేజో నిమ్మదో నిపాతితమానద్ధజో అహోసి. ఏవమిదం ఆళవకయుద్ధం విత్థారేతబ్బం.

అట్ఠ పఞ్హే పుచ్ఛీతి –

“కిం సూధ విత్తం పురిసస్స సేట్ఠం,
కిం సు సుచిణ్ణం సుఖమావహాతి;
కిం సు హవే సాదుతరం రసానం,
కథం జీవిం జీవితమాహు సేట్ఠ”న్తి. (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౬; సు॰ ని॰ ౧౮౩) –

ఆదినా అట్ఠ పఞ్హే పుచ్ఛి. **సత్థా విస్సజ్జేసీతి** –

“సద్ధీధ విత్తం పురిసస్స సేట్ఠం,
ధమ్మో సుచిణ్ణో సుఖమావహాతి;
సచ్చం హవే సాదుతరం రసానం,
పఞ్ఞాజీవిం జీవితమాహు సేట్ఠ”న్తి. (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౬; సు॰ ని॰ ౧౮౪) –

ఆదినా విస్సజ్జేసి. **విక్కన్దమానాయాతి** అచ్చన్తం పరిదేవమానాయ.

మహానామసక్కవత్థు

౨౫.౨. పఞ్చమే **సత్థా తతో పరం పటిఞ్ఞం నాదాసీతి** సంవచ్ఛరతో పరం సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా పచ్చయప్పవారణాసాదియనస్స వారితత్తా “పటిఞ్ఞం నాదాసీ”తి వుత్తం. తథా హి భగవా తతియవారేపి మహానామేన

సక్కేన “ఇచ్ఛామహం, భన్తే, సఙ్ఘం యావజీవం భేసజ్జేన పవారేతు”న్తి (పాచి. ౩౦౪-౩౦౫) వుత్తే “సాధు సాధు, మహానామ, తేన హి త్వం, మహానామ, సఙ్ఘం యావజీవం భేసజ్జేన పవారేహీ”తి పటిఞ్ఞం అదాసియేవ. ఏవం పటిఞ్ఞం దత్వా పచ్ఛా ఛబ్బగ్గియేహి భిక్ఖూహి మహానామస్స సక్కస్స విహేఠితభావం సుత్వా ఛబ్బగ్గియే భిక్ఖూ విగరహిత్వా సిక్ఖాపదం పఞ్ఞపేసి “అగిలానేన భిక్ఖునా చాతుమాసప్పచ్చయపవారణా సాదితబ్బా అఞ్ఞత్ర పునప్పవారణాయ అఞ్ఞత్ర నిచ్చప్పవారణాయ. తతో చే ఉత్తరి సాదియేయ్య, పాచిత్తియ”న్తి. తస్మా పఠమం అనుజానిత్వాపి పచ్ఛా సిక్ఖాపదబన్ధనేన వారితత్తా “పటిఞ్ఞం నాదాసీ”తి వుత్తం.

ఉగ్గగహపత్యాదివత్థు

౨౫౩-౨౫౬. ఛట్ఠసత్తమఅట్ఠమనవమాని సువిఞ్ఞేయ్యానేవ.

నకులపితుగహపతివత్థు

౨౫౭. దసమే **సుసుమారగిరినగరే**తి ఏవంనామకే నగరే. తస్స కిర నగరస్స వత్థుపరిగ్గహదివసే అవిదూరే ఉదకరహదే సుసుమారో సద్దమకాసి, గిరం నిచ్ఛారేసి. అథ నగరే అనన్తరాయేన మాపితే తమేవ సుసుమారగిరకరణం సుభనిమిత్తం కత్వా “సుసుమారగిరీ”త్వేవస్స నామం అకంసు. కేచి పన “సుసుమారసణ్ఠానత్తా సుసుమారో నామ ఏకో గిరి, సో తస్స నగరస్స సమీపే, తస్మా తం సుసుమారగిరి ఏతస్స అత్థీతి సుసుమారగిరీతి వుచ్చతీ”తి వదన్తి. **భేసకళావనే**తి భేసకళానామకే వనే. “భేసకలావనే”తిపి పాఠో. కథం పన భగవతి నేసం పుత్తసఞ్ఞా పతిట్ఠాసీతి ఆహ – **‘‘అయం కిరా’’**తిఆది. **దహరస్సేవ దహరా ఆనీతా**తి మే దహరస్సేవ సతో దహరా ఆనీతాతి అత్థో. **అతిచరితా**తి అతిక్కమిత్వా చరన్తో.

(ఛట్ఠఏతదగ్గవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.)

ఉపాసకపాళిసంవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. ఏతదగ్గవగ్గో

(౧౪) ౭. సత్తమఏతదగ్గవగ్గవణ్ణనా

సుజాతావత్థు

౨౫౮. ఉపాసికాపాళిసంవణ్ణనాయ పఠమం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

విసాఖావత్థు

౨౫౯. దుతియే **మహాలతాపసాధనస్సా**తి మహాలతాపిళన్ధనస్స. తస్మిఞ్హి పిళన్ధనే చతస్సో వజిరనాళియో ఉపయోగం అగమంసు. ముత్తానం ఏకాదస నాళియో, పవాళస్స ద్వావీసతి నాళియో, పదుమరాగమణీనం తేత్తింస నాళియో. ఇతి ఏతేహి చ అఞ్ఞేహి చ ఇన్దనీలాదీహి నీలపీతలోహితోదాతమఞ్జిట్ఠసామకబరవణ్ణవసేన సత్తవణ్ణేహి వరరతనేహి

నిట్ఠానం అగమాసి, తం సీసే పటిముక్కం యావ పాదపిట్ఠియా భస్సతి, పఞ్చన్నం హత్థీనం బలం ధారయమానావ నం ఇత్థీ ధారేతుం సక్కోతి. **అన్తోఅగ్గి బహి న నీహరితబ్బో**తిఆదీనం అత్థో ఉపరి ఆవి భవిస్సతి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఖుజ్జుత్తరా-సామావతీవత్థు

౨౮౦-౨౮౧. తతియచతుత్థేసు **పాయాసస్సా**తి బహలతరస్స పాయాసస్స. **తం పాయాసం భుఞ్జన్తేసూ**తి తం బహలతరం గరుసినిద్ధం పాయాసం భుఞ్జన్తేసు. **జీరాపేతుం అసక్కోన్తో**తి అన్తరామగ్గే అప్పాహారతాయ మన్దగహణికత్తా జీరాపేతుం అసక్కోన్తో. **వాళమిగట్ఠానే**తి వాళమిగేహి అధిట్ఠితట్ఠానే. **అనువిజ్జన్తో**తి విచారేన్తో. **సాలా**తి నళకారసాలా. **ముధా న కరిస్సతీ**తి మూల్యం వినా న కరిస్సతి. **ఆలిమ్పేసీ**తి అగ్గిం అదాసి, అగ్గిం జాలేసీతి అత్థో. **పేక్ఖా**తి ఆగమేహి. **ఉపధిసమ్పదా**తి సరీరసమ్పత్తి. **వటరుక్ఖం పత్వా**తి నిగ్రోధరుక్ఖం పత్వా. **సువణ్ణకటకే**తి సువణ్ణవలయే. **అబ్భుం మే**తి మే అవడ్ఢీతి అత్థో. **అన్తో అనోధేత్వా**తి పణ్ణసాలాయ అన్తో కస్సచి అత్థిభావం వా నత్థిభావం వా అనుపధారేత్వా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఉత్తరానన్దమాతావత్థు

౨౮౨. పఞ్చమే **ఉపనిస్సయం దిస్వా**తి ఇమినా యథా విసేసాధిగమస్స సతిపి పచ్చుప్పన్నపచ్చయసమవాయే అవస్సం ఉపనిస్సయసమ్పదా ఇచ్ఛితబ్బా, ఏవం దిట్ఠధమ్మవేదనీయభావేన విపచ్చనకస్స కమ్మస్సపి పచ్చుప్పన్నసమవాయో వియ ఉపనిస్సయసమ్పదాపి సవిసేసా ఇచ్ఛితబ్బాతి దస్సేతి. తథా హి ఉక్కంసగతసప్పురిసూపనిస్సయయోనిసోమనసికారేసు లబ్భమానేసుపి ఉపనిస్సయరహితస్స విసేసాధిగమో న సమ్పజ్జతేవాతి. **కప్పియం కత్వా**తి యథా కప్పియం హోతి, తథా కత్వా. **పత్తే పతిట్ఠపేయ్యా**తి ఆహారం దానముఖే విస్సజ్జేయ్య. **తీహి చేతనాహీ**తి పుబ్బభాగముఞ్చఅనుమోదనాచేతనాహి. వుత్తఞ్హేతం –

> “పుబ్బేవ దానా సుమనో, దదం చిత్తం పసాదయే;
>
> దత్వా అత్తమనో హోతి, ఏసా పుఞ్ఞస్స సమ్పదా”తి. (అ॰ ని॰ ౬.౩౭; పే॰ వ॰ ౩౦౫);

తవ మనం సన్ధారేహీతి “అజ్జ భత్తం చిరాయిత”న్తి కోధతో తవ చిత్తం సన్ధారేహి, మా కుజ్ఝీతి అత్థో. **ఓలోకితోలోకితట్ఠానం…పే.… సమ్పరికిణ్ణం వియ అహోసీ**తి తేన కసితట్ఠానం సబ్బం సువణ్ణభావాపత్తియా మహాకోసాతకిపుప్ఫేహి సఞ్ఛన్నం వియ అహోసి. **తాదిసే**తి తయా సదిసే. **న కోపేమీ**తి న వినాసేమి, జాతియా న హీళేమి. **పూజం కరోతీ**తి సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పూజం కరోతి. **అన్తరవత్థు**న్తి గేహఙ్గణం. **భో**తి సమ్బోధనే నిపాతో. **జే**తి అవఞ్ఞాలపనం. సయం అరియసావికాభావతో సత్థువసేన ‘‘**సపితికా ధీతా**’’తి వత్వా సత్థు సమ్ముఖా ధమ్మస్సవనేన తస్సా విసేసాధిగమం పచ్చాసీసన్తీ ‘‘**దసబలే ఖమన్తేయేవ ఖమిస్సామీ**’’తి ఆహ. **కదరియ**న్తి థద్ధమచ్ఛరిం.

సుప్పవాసావత్థు

౨౮౩. ఛట్ఠే **పణీతదాయికాన**న్తి పణీతరసవత్థూనం దాయికానం. ఆయునో ఠితిహేతుం భోజనం దేన్తీ **ఆయుం దేతి** నామ. ఏస నయో **వణ్ణం దేతీ**తిఆదీసు. తేనాహ – ‘‘**పఞ్చ ఠానానీ**’’తి. కమ్మసరిక్ఖకఞ్హేతం ఫలన్తి దస్సేన్తో ‘‘**ఆయుం ఖో పన దత్వా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **దత్వా**తి దానహేతు. **భాగినీ**తి భాగవతీ లద్ధుం భబ్బా.

సుప్పియావత్థు

౨౬౪. సత్తమే **ఊరుమంసం ఛిన్దిత్వా దాసియా అదాసీ**తి ఆగతఫలా విఞ్ఞాతసాసనా అరియసావికా అత్తనో సరీరదుక్ఖం అచిన్తేత్వా తస్స భిక్ఖునో రోగవూపసమమేవ పచ్చాసీసన్తీ అత్తనో ఊరుమంసం ఛిన్దిత్వా దాసియా అదాసి. సత్థాపి తస్సా తథాపవత్తం అజ్ఝాసయసమ్పత్తిం దిస్వా "మమ సమ్ముఖీభావూపగమనేనేవస్సా వణో రుహిత్వా సఞ్ఛవి జాయతి, ఫాసుభావో హోతీ"తి చ దిస్వా "**పక్కోసథ న**"న్తి ఆహ. **సా చిన్తేసీ**తి "సబ్బలోకస్స హితానుకమ్పకో సత్థా న మం దుక్ఖాపేతుం పక్కోసతి, అత్థేత్థ కారణ"న్తి చిన్తేసి. **అత్తనా కతకారణం సబ్బం కథేసీ**తి బుద్ధానుభావవిభావనత్థం కథేసి, న అత్తనో దళ్హజ్ఝాసయతాయ విభావనత్థం. **గిలానుపట్ఠాకీనం అగ్గట్ఠానే ఠపేసీ**తి అగణితత్తదుక్ఖా గిలానానం భిక్ఖూనం గేలఞ్ఞవూపసమనే యుత్తప్పయుత్తాతి గిలానుపట్ఠాకీనం అగ్గట్ఠానే ఠపేసీతి.

కాతియానీవత్థు

౨౬౫. అట్ఠమే **అవేచ్చప్పసన్నా**నన్తి రతనత్తయగుణే యాథావతో ఞత్వా పసన్నానం, సో పనస్స పసాదో మగ్గేనాగతత్తా కేనచి అకమ్పనీయో. **అధిగతేనా**తి మగ్గాధిగమేనేవ అధిగతేన. "అవిగతేనా"తి వా పాఠో, తస్సత్థో "కదాచి అవిగచ్ఛన్తేనా"తి. సో అప్పధంసియో చ హోతి, తస్మా వుత్తం – "**అధిగతేన అచలప్పసాదేనా**"తి. తత్థ **కాయసక్ఖిం కత్వా**తి పముఖం కత్వా, వచనత్థతో పన నామకాయేన దేసనాయ సమ్పటిచ్ఛనవసేన సక్ఖిభూతం కత్వాతి అత్థో. **ఉమ్మగ్గం ఖనిత్వా**తి ఘరసన్ధిచ్ఛేదనేన అన్తోపవిసనమగ్గం ఖనిత్వా. **దుల్లభస్సవన**న్తి దుల్లభసద్ధమ్మస్సవనం. **మహాపథవీ పవిసితబ్బా భవేయ్యా**తి అవీచిప్పవేసనం వదతి.

నకులమాతావత్థు

౨౬౬. నవమే విస్సాసకథనేనేవ నకులమాతా నకులపితా చ సత్థువిస్సాసికా నామ జాతాతి వుత్తం – "**విస్సాసికాన**న్తి **విస్సాసకథం కథేన్తీనం ఉపాసికాన**"న్తి. **గహపతానీ**తి గేహసామినీ. **వుత్తమేవా**తి ఉపాసకపాళియం నకులపితుకథాయం వుత్తనయమేవ.

కాళీకురరఘరికావత్థు

౨౬౭. దసమే **అనుస్సవేనేవా**తి పచ్చక్ఖతో రూపదస్సనేన సత్థు సమ్ముఖా ధమ్మస్సవనేన చ వినా కేవలం అనుస్సవనేనేవ పరస్స వచనం అనుగతస్సవనేనేవ ఉప్పన్నేన పసాదేన. **అనుస్సవికప్పసాద**న్తి అనుస్సవతో ఆగతప్పసాదం.

(సత్తమఏతదగ్గవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.)

ఉపాసికాపాళిసంవణ్ణనా సమత్తా.

నిట్ఠితా చ మనోరథపూరణియా

అఙ్గుత్తరనికాయ-అట్ఠకథాయ

ఏతదగ్గవగ్గవణ్ణనాయ అనుత్తానత్థదీపనా.

౧౫. అట్ఠానపాళి (పఠమవగ్గ)

(౧౫) ౧. అట్ఠానపాళి-పఠమవగ్గవణ్ణనా

౨౬౮. అట్ఠానపాళివణ్ణనాయం అవిజ్జమానం ఠానం **అట్ఠానం,** నత్థి ఠానన్తి వా **అట్ఠానం. అనవకాసో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. తదత్థనిగమనమేవ హి ''నేతం ఠానం విజ్జతీ''తి వచనన్తి. తేనాహ – **''ఉభయేనపీ''**తిఆది. **యన్తి** కారణత్థే పచ్చత్తవచనం. హేతుఅత్థో చేత్థ కారణత్థోతి ఆహ – **''యన్తి యేన కారణేనా''**తి. ఉక్కట్ఠనిద్దేసేనేత్థ దిట్ఠిసమ్పత్తి వేదితబ్బాతి వుత్తం – **''మగ్గదిట్ఠియా సమ్పన్నో''**తి. కుతో పనాయమత్థో లబ్భతీతి? లిఙ్గతో, లిఙ్గం చేతస్స నిచ్చతో ఉపగమనప్పటిక్ఖేపో. **చతుభూమకేసూ**తి ఇదం చతుత్థభూమకసఙ్ఖారానం అరియసావకస్స విసయభావూపగమనతో వుత్తం, న పన తే ఆరబ్భ నిచ్చతో ఉపగమనసబ్భావతో. వక్ఖతి హి ''తదభావే చతుత్థభూమకసఙ్ఖారా పనా''తిఆదినా. అభిసఙ్ఖతసఙ్ఖారఅభిసఙ్ఖరణకసఙ్ఖారానం సప్పదేసత్తా నిప్పదేససఙ్ఖారగ్గహణత్థం **''సఙ్ఖతసఙ్ఖారేసూ''**తి వుత్తం, లోకుత్తరసఙ్ఖారానం పన నివత్తనే కారణం సయమేవ వక్ఖతి. **ఏతం కారణం నత్థీ**తి తథా ఉపగమనే సేతుఘాతో నత్థి. **తేజుస్సదత్తా**తి సంకిలేసవిధమనతేజస్స అధికభావతో. తథా హి తే గమ్భీరభావేన దుద్దసా అకుసలానం ఆరమ్మణం న హోన్తీతి. ఇదం పన పకరణవసేన వుత్తం. అప్పహీనవిపల్లాసానఞ్హి సన్తానేసు కుసలధమ్మానమ్పి తే ఆరమ్మణం న హోన్తి.

౨౬౯. అసుఖే సుఖన్తి విపల్లాసో చ ఇధ సుఖతో ఉపగమనస్స ఠానన్తి దస్సేన్తో **''ఏకన్త...పే.... అత్తదిట్ఠివసేనా''**తి పధానదిట్ఠిమాహ. **గూథన్తి** గూథట్ఠానం, దిట్ఠియా నిబ్బానస్స అవిసయభావో హేట్ఠా వుత్తో ఏవాతి కసిణాదిపణ్ణత్తిసఙ్గహత్థన్తి వుత్తం.

౨౭౦. పరిచ్ఛేదోతి పరిచ్ఛిన్దనం పరిచ్ఛిజ్జ తస్స గహణం. స్వాయం యేసు నిచ్చాదితో ఉపగమనం సమ్భవతి, తేసం వసేనయేవ కాతబ్బోతి దస్సేన్తో **''సబ్బవారేసు వా''**తిఆదిమాహ. **సబ్బవారేసూ**తి ''నిచ్చతో ఉపగచ్ఛేయ్యా''తిఆదినా ఆగతేసు సబ్బేసు సుత్తపదేసు. **పుథుజ్జనో హీతి హి**-సద్దో హేతుఅత్థో. యస్మా యం యం సఙ్ఖారం పుథుజ్జనో నిచ్చాదివసేన గణ్హాతి, తం తం అరియసావకో అనిచ్చాదివసేన గణ్హన్తో యాథావతో జానన్తో తం గాహం తం దిట్ఠిం విస్సజ్జేతి, తస్మా యత్థ గాహో, తత్థ విస్సజ్జనాతి చతుభూమకసఙ్ఖారా ఇధ సఙ్ఖారగ్గహణేన న గయ్హన్తీతి అత్థో.

౨౭౧. పుత్తసమ్బన్ధేన మాతుపితుసమఞ్ఞా దత్తకిత్తిమాదివసేనపి పుత్తవోహారో లోకే దిస్సతి, సో చ ఖో పరియాయేనాతి నిప్పరియాయేన సిద్ధం తం దస్సేతుం – **''జనికావ మాతా, జనకోవ పితా''**తి వుత్తం. తథా ఆనన్తరియకమ్మస్స అధిప్పేతత్తా **''మనుస్సభూతోవ ఖీణాసవో అరహాతి అధిప్పేతో''**తి వుత్తం. ''అట్ఠానమేత''న్తిఆదినా ''మాతుఆదీనంయేవ జీవితా వోరోపనే అరియసావకస్స అభబ్బభావదస్సనతో తదఞ్ఞం అరియసావకో జీవితా వోరోపేతీతి ఇదం అత్థతో ఆపన్నమేవా''తి మఞ్ఞమానో వదతి – **''కిం పన అరియసావకో అఞ్ఞం జీవితా వోరోపేయ్యా''**తి? ''అట్ఠానమేతం అనవకాసో, యం దిట్ఠిసమ్పన్నో పుగ్గలో సఞ్చిచ్చ పాణం జీవితా వోరోపేయ్య, నేతం ఠానం విజ్జతీ''తి వచనతో **''ఏతమ్పి అట్ఠాన''**న్తి వుత్తం. తేనేవాహ – **''సచే హీ''**తిఆది. ఏవం సన్తే కస్మా ''మాతర''న్తిఆదినా విసేసేత్వా వుత్తన్తి ఆహ – **''పుథుజ్జనభావస్స పనా''**తిఆది. తత్థ **బలదీపనత్థన్తి** సద్ధాదిబలసమన్నాగమదీపనత్థం. అరియమగ్గేనాగతసద్ధాధిబలవసేన హి అరియసావకో తాదిసం సావజ్జం న కరోతి.

౨౭౨. **పఞ్చహి కారణేహీ**తి ఇదమేత్థ నిప్ఫాదకాని తేసం పుబ్బభాగియాని చ కారణాని కారణభావసామఞ్ఞేన ఏకజ్ఝం గహేత్వా వుత్తం, న పన సబ్బేసం సమానయోగక్ఖమత్తా. **ఆకారేహీ**తి కారణేహి. **అనుస్సావనేనా**తి అనురూపం సావనేన. భేదస్స **అనురూపం** యథా భేదో హోతి, ఏవం భిన్దితబ్బానం భిక్ఖూనం అత్తనో వచనస్స **సావనేన** విఞ్ఞాపనేన. తేనాహ – ''**నను తుమ్హే**''తిఆది. **కణ్ణమూలే వచీభేదం కత్వా**తి ఏతేన పాకటం కత్వా భేదకరవత్థుదీపనం వోహారో, తత్థ అత్తనో నిచ్ఛితమత్థం రహస్సవసేన విఞ్ఞాపనం అనుస్సావనన్తి దస్సేతి.

కమ్మమేవ ఉద్దేసో వా పమాణన్తి తేహి సఙ్ఘభేదసిద్ధితో వుత్తం, ఇతరే పన తేసం సమ్భారభూతా. తేనాహ – ''**వోహారా**''తిఆది. **తత్థా**తి వోహరణే. చుతిఅనన్తరం ఫలం అనన్తరం నామ, తస్మిం అనన్తరే నియుత్తాని, తన్నిబ్బత్తనేన అనన్తరకరణసీలాని, అనన్తరప్పయోజనాని చాతి ఆనన్తరియాని, తాని ఏవ కమ్మానీతి **ఆనన్తరియకమ్మాని**.

కమ్మతోతి "ఏవం ఆనన్తరియకమ్మం హోతి, ఏవం ఆనన్తరియకమ్మసదిస"న్తి ఏవం కమ్మవిభాగతో. **ద్వారతో**తి కాయద్వారతో. **కప్పట్ఠితియతో**తి "ఇదం కప్పట్ఠితియవిపాకం, ఇదం న కప్పట్ఠితియవిపాక"న్తి ఏవం కప్పట్ఠితియవిభాగతో. **పాకసాధారణాదీహీ**తి ''ఇదమేత్థ విపచ్చతి, ఇదం న విపచ్చతీ"తి విపచ్చనవిభాగతో, గహట్ఠపబ్బజితానం సాధారణాసాధారణతో, **ఆది**-సద్దేన వేదనాదివిభాగతో చ.

కమ్మతో తావ వినిచ్ఛయో వుచ్చతీతి సమ్బన్ధో. యస్మా మనుస్సత్తభావే ఠితస్సేవ కుసలధమ్మానం తిక్ఖవిసదభావాపత్తి, యథా తిణ్ణం బోధిసత్తానం బోధిత్తయనిబ్బత్తియం, ఏవం మనుస్సభావే ఠితస్సేవ ఏదిసానం అకుసలధమ్మానమ్పి తిక్ఖవిసదభావాపత్తీతి ఆహ – ''**మనుస్సభూతస్సేవా**''తి. పాకతికమనుస్సానమ్పి చ కుసలధమ్మానం విసేసప్పత్తి విమానవత్థుఅట్ఠకథాయం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా. యథావుత్తో చ అత్థో సమానజాతియస్స వికోపనే గరుతరో, న తథా విజాతియస్సాతి వుత్తం – ''**మనుస్సభూతం మాతరం వా పితరం వా**''తి. లిఙ్గపరివత్తే చ సో ఏవ ఏకకమ్మనిబ్బత్తో భవఙ్గప్పబన్ధో జీవితిన్ద్రియపబన్ధో చ, న అఞ్ఞోతి ఆహ – ''**అపి పరివత్తలిఙ్గ**''న్తి. అరహత్తం పత్తేపి ఏసేవ నయో. **తస్స విపాక**న్తిఆది కమ్మస్స ఆనన్తరియభావసమత్థనం. చతుక్కోటియఞ్చేత్థ సమ్భవతి. తత్థ పఠమా కోటి దస్సితా, ఇతరాసు విసఙ్కేతభావం దస్సేతుం – ''**యో పనా**''తిఆది వుత్తం. యదిపి తత్థ విసఙ్కేతో, కమ్మం పన గరుతరం ఆనన్తరియసదిసం భాయితబ్బన్తి ఆహ – ''**భారియం...పే.... తిట్ఠతీ**''తి. **అయం పఞ్హో**తి ఞాపనిచ్ఛానిబ్బత్తా కథా.

అభిసన్ధినాతి అధిప్పాయేన. **ఆనన్తరియం ఫుసతీ**తి మరణాధిప్పాయేనేవ ఆనన్తరియవత్థునో వికోపితత్తా వుత్తం. **ఆనన్తరియం న ఫుసతీ**తి ఆనన్తరియవత్థుఅభావతో ఆనన్తరియం న హోతి. సబ్బత్థ హి పురిమం అభిసన్ధిచిత్తం అప్పమాణం, వధకచిత్తం పన తదారమ్మణం జీవితిన్ద్రియఞ్చ ఆనన్తరియభావే పమాణన్తి దట్ఠబ్బం. సఙ్గామచతుక్కం సమ్పత్తవసేన యోజేతబ్బం. యో హి పరసేనాయ అఞ్ఞఞ్చ యోధం పితరఞ్చ కమ్మం కరోన్తే దిస్వా యోధస్స ఉసుం ఖిపతి "ఏతం విజ్ఝిత్వా మమ పితరం విజ్ఝిస్సతీ"తి, యథాధిప్పాయం గతే పితుఘాతకో హోతి. "యోధే విద్ధే మమ పితా పలాయిస్సతీ"తి ఖిపతి, ఉసుం అయథాధిప్పాయం గన్త్వా పితరం మారేతి, వోహారవసేన పితుఘాతకోతి వుచ్చతి, ఆనన్తరియం పన నత్థీతి. చోరచతుక్కం పన యో "చోరం మారేస్సామీ"తి చోరవేసేన గచ్ఛన్తం పితరం మారేతి, ఆనన్తరియం ఫుసతీతిఆదినా యోజేతబ్బం. **తేనేవా**తి తేనేవ పయోగేన. **అరహన్తఘాతకో హోతియేవా**తి అరహతో మారితత్తా వుత్తం, **పుథుజ్జనస్సేవ తం దిన్నం హోతీ**తి ఏత్థాయమధిప్పాయో – యథా వధకచేతనా పచ్చుప్పన్నారమ్మణాపి పబన్ధవిచ్ఛేదనవసేన జీవితిన్ద్రియం

ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తతి, న ఏవం చాగచేతనా. సా హి చజితబ్బవత్థుం ఆరమ్మణం కత్వా చజనమత్తమేవ హోతి, అఞ్ఞసన్తకభావకరణఞ్చ తస్స చజనం, తస్మా యస్స తం సన్తకం కతం, తస్సేవ దిన్నం హోతీతి.

లోహితం సమోసరతీతి అభిఘాతేన పకుప్పమానం సఞ్చితం హోతి. **మహన్తతరన్తి** గరుతరం. **సరీరప్పటిజగ్గనే వియాతి** సత్థురూపకాయప్పటిజగ్గనే వియ.

అసన్నిపతితేతి ఇదం సామగ్గియదీపనం. **భేదో చ హోతీతి** సఙ్ఘస్స భేదో చ హోతి. **వట్టతీతి సఞ్ఞాయాతి** “ఈదిసం కరణం సఙ్ఘభేదాయ న హోతీ”తి సఞ్ఞాయ. **తథా నవతో ఊనపరిసాయాతి** నవతో ఊనపరిసాయ కరోన్తస్స తథాతి యోజేతబ్బం. **తథాతి** చ ఇమినా “న ఆనన్తరియకమ్మ”న్తి ఇమం ఆకడ్ఢతి, న పన “భేదోవ హోతీ”తి ఇదం. హేట్ఠిమన్తేన హి నవన్నమేవ వసేన సఙ్ఘభేదో. **ధమ్మవాదినో అనవజ్జాతి** యథాధమ్మం అనవట్ఠానతో. సఙ్ఘభేదస్స పుబ్బభాగో **సఙ్ఘరాజి.**

కాయద్వారమేవ పూరేన్తి కాయకమ్మభావేనేవ లక్ఖితబ్బతో. **సణ్ఠహన్తేహి కప్పే...పే.... ముచ్చతీతి** ఇదం **కప్పట్ఠకథాయ** (కథా. ౬౫౪ ఆదయో) న సమేతి. తత్థ హి **అట్ఠకథాయ** (కథా. అట్ఠ. ౬౫౪-౬౫౭) వుత్తం – “ఆపాయికోతి ఇదం సుత్తం యం సో ఏకం కప్పం అసీతిభాగే కత్వా తతో ఏకభాగమత్తం కాలం తిట్ఠేయ్య, తం ఆయుకప్పం సన్ధాయ వుత్త”న్తి. **కప్పవినాసేయేవాతి** చ ఆయుకప్పవినాసే ఏవాతి అత్థే సతి నత్థి విరోధో. ఏత్థ చ **సణ్ఠహన్తేతి** ఇదమ్పి “స్వేవ వినస్సిస్సతీ”తి వియ అభూతపరికప్పవసేన వుత్తం. **ఏకదివసమేవ నిరయే పచ్చతి,** తతో పరం కప్పాభావే ఆయుకప్పస్సపి అభావతోతి అవిరోధతో అత్థయోజనా దట్ఠబ్బా. **సేసానీతి** సఙ్ఘభేదతో అఞ్ఞాని ఆనన్తరియకమ్మాని.

యది తాని అహోసికమ్మసఙ్ఖం గచ్ఛన్తి, ఏవం సతి కథం నేసం ఆనన్తరియతా చుతిఅనన్తరం విపాకదానాభావతో. అథ సతి ఫలదానే చుతిఅనన్తరో ఏవ ఏతేసం ఫలకాలో, న అఞ్ఞోతి ఫలకాలనియమేన నియతతా ఇచ్ఛితా, న ఫలదాననియమేన. ఏవమ్పి నియతఫలకాలానం అఞ్ఞేసమ్పి ఉపపజ్జవేదనీయానం దిట్ఠధమ్మవేదనీయానఞ్చ నియతతా ఆపజ్జేయ్య, తస్మా విపాకధమ్మధమ్మానం పచ్చయన్తరవికలతాదీహి అవిపచ్చమానానమ్పి అత్తనో సభావేన విపాకధమ్మతా వియ బలవతా ఆనన్తరియేన విపాకే దిన్నే అవిపచ్చమానానమ్పి ఆనన్తరియానం ఫలదానే నియతసభావా ఆనన్తరియసభావా చ పవత్తీతి అత్తనో సభావేన ఫలదాననియమేనేవ నియతా ఆనన్తరియతా చ వేదితబ్బా. అవస్సఞ్చ ఆనన్తరియసభావా తతో ఏవ నియతసభావా చ తేసం పవత్తీతి సమ్పటిచ్ఛితబ్బమేతం, అఞ్ఞస్స బలవతో ఆనన్తరియస్స అభావే సతి చుతిఅనన్తరం ఏకన్తేన ఫలదానతో.

నను ఏవం అఞ్ఞేసమ్పి ఉపపజ్జవేదనీయానం అఞ్ఞస్మిం విపాకదాయకే అసతి చుతిఅనన్తరమేవ ఏకన్తేన ఫలదానతో నియతసభావా ఆనన్తరియసభావా చ పవత్తి ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి అసమానజాతికేన చేతోపణిధివసేన ఉపఘాతకేన చ నివత్తేతబ్బవిపాకత్తా అనన్తరే ఏకన్తఫలదాయకత్తాభావా, న పన ఆనన్తరియానం పఠమజ్ఝానాదీనం దుతియజ్ఝానాదీని వియ అసమానజాతికం ఫలనివత్తకం అత్థి సబ్బానన్తరియానం అవీచిఫలత్తా, న చ హేట్ఠూపపత్తిం ఇచ్ఛతో సీలవతో చేతోపణిధి వియ ఉపరూపపత్తిజనకకమ్మఫలం ఆనన్తరియఫలం నివత్తేతుం సమత్థో చేతోపణిధి అత్థి అనిచ్ఛన్తస్సేవ అవీచిపాతనతో, న చ ఆనన్తరియోపఘాతకం కిఞ్చి కమ్మం అత్థి, తస్మా తేసంయేవ అనన్తరే ఏకన్తవిపాకజనకసభావా పవత్తీతి. అనేకాని చ ఆనన్తరియాని కతాని ఏకన్తేన విపాకే నియతసభావత్తా ఉపరతావిపచ్చనసభావాసఙ్కత్తా నిచ్ఛితాని సభావతో నియతానేవ. తేసు పన సమానసభావేసు ఏకేన విపాకే దిన్నే ఇతరాని అత్తనా కత్తబ్బకిచ్చస్స తేనేవ కతత్తా న దుతియం తతియమ్పి చ

పటిసన్ధిం కరోన్తి, న సమత్థతావిఘాతత్తాతి నత్థి తేసం ఆనన్తరియకతానివత్తి, గరుగరుతరభావో పన తేసం లబ్భతేవాతి సఙ్ఘభేదస్స సియా గరుతరభావోతి "**యేన...పే.... విపచ్చతీ**"తి ఆహ. ఏకస్స పన అఞ్ఞాని ఉపత్థమ్భకాని హోన్తీతి దట్ఠబ్బాని. **పటిసన్ధివసేన విపచ్చతీ**తి వచనేన ఇతరేసం పవత్తివిపాకదాయితా అనుఞ్ఞాతా వియ దిస్సతి. **నో వా తథా సీలవతీ**తి యథా పితా సీలవా, తథా సీలవతీ నో వా హోతీతి యోజనా. సచే మాతా సీలవతీ, మాతుఘాతో పటిసన్ధివసేన విపచ్చతీతి యోజనా.

పకతత్తోతి అనుక్ఖిత్తో. **సమానసంవాసకో**తి అపారాజికో. **సమానసీమాయన్తి** ఏకసీమాయం.

౨౭౮. సత్థు కిచ్చం కాతుం అసమత్థోతి యం సత్థారా కాతబ్బకిచ్చం అనుసాసనాది, నం కాతుం అసమత్థోతి భగవన్తం పచ్చక్ఖాయ. **అఞ్ఞం తిత్థకరన్తి** అఞ్ఞం సత్థారం. వుత్తఞ్హేతం –

> "తిత్థం జానితబ్బం, తిత్థకరో జానితబ్బో, తిత్థియా జానితబ్బా, తిత్థియసావకా జానితబ్బా. తత్థ **తిత్థం** నామ ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో. ఏత్థ హి సత్తా తరన్తి ఉప్లవన్తి ఉమ్ముజ్జనిముజ్జం కరోన్తి, తస్మా తిత్థన్తి వుచ్చన్తి. తాదిసానం దిట్ఠీనం ఉప్పాదేతా **తిత్థకరో** నామ పూరణకస్సపాదికో. తస్స లద్ధిం గహేత్వా పబ్బజితా **తిత్థియా** నామ. తే హి తిత్థే జాతాతి తిత్థియా. యథావుత్తం వా దిట్ఠిగతసఙ్ఖాతం తిత్థం ఏతేసం అత్థీతి తిత్థికా , తిత్థికా ఏవ తిత్థియా. తేసం పచ్చయదాయకా **తిత్థియసావకా**తి వేదితబ్బా"తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౪౦).

౨౭౭. అభిజాతిఆదీసు పకమ్పనదేవతూపసఙ్కమనాదినా జాతచక్కవాళేన సమానయోగక్ఖమం దససహస్సపరిమాణం చక్కవాళం **జాతిఖేత్తం**. సరసేనేవ ఆణాపవత్తనట్ఠానం **ఆణాఖేత్తం**. విసయభూతం ఠానం **విసయఖేత్తం. దససహస్సీ లోకధాతూ**తి ఇమాయ లోకధాతుయా సద్ధిం ఇమం లోకధాతుం పరివారేత్వా ఠితా దససహస్సీ లోకధాతు. తత్తకానంయేవ జాతిఖేత్తభావో ధమ్మతావసేన వేదితబ్బో. "పరిగ్గహవసేనా"తి కేచి, "సబ్బేసంయేవ బుద్ధానం తత్తకంయేవ జాతిఖేత్తం తన్నివాసీనంయేవ దేవతానం ధమ్మాభిసమయో"తి చ వదన్తి. మాతుకుచ్ఛి ఓక్కమనకాలాదీనం ఛన్నం ఏవ గహణం నిదస్సనమత్తం మహాభినీహారాదికాలేపి తస్స పకమ్పనస్స లబ్భనతో. **ఆణాఖేత్తం నామ** యం ఏకజ్ఝం సంవట్టతి వివట్టతి చ, **ఆణా పవత్తతి** ఆణాయ తన్నివాసిదేవతానం సిరసా సమ్పటిచ్ఛనేన, తఞ్చ ఖో కేవలం బుద్ధానం ఆనుభావేనేవ, న అధిప్పాయవసేన. అధిప్పాయవసేన పన "యావతా వా పన ఆకఙ్ఖేయ్యా"తి (అ॰ ని॰ ౩.౮౧) వచనతో తతో పరమ్పి ఆణా వత్తేయ్యేవ.

న ఉప్పజ్జన్తీతి పన అత్థీతి "న మే ఆచరియో అత్థి, సదిసో మే న విజ్జతీ"తిఆదిం (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౫; మహావ॰ ౧౧; కథా॰ ౪౦౫) ఇమిస్సా లోకధాతుయా ఠత్వా వదన్తేన భగవతా "కిం పనావుసో, సారిపుత్త, అత్థేతరహి అఞ్ఞో సమణా వా బ్రాహ్మణా వా భగవతా సమసమా సమ్బోధియన్తి, ఏవం పుట్ఠో అహం, భన్తే, 'నో'తి వదేయ్య"న్తి (దీ॰ ని॰ ౩.౧౬౧) వత్వా తస్స కారణం దస్సేతుం – "అట్ఠానమేతం అనవకాసో, యం ఏకిస్సా లోకధాతుయా ద్వే అరహన్తో సమ్మాసమ్బుద్ధా అపుబ్బం అచరిమం ఉప్పజ్జేయ్యు"న్తి ఇమం **సుత్తం** (అ॰ ని॰ ౧.౨౭౭; విభ॰ ౮౦౯; మ॰ ని॰ ౩.౧౨౯; మి॰ ప॰ ౫.౧.౧) ఆహరన్తేన ధమ్మసేనాపతినా చ బుద్ధఖేత్తభూతం ఇమం లోకధాతుం ఠపేత్వా అఞ్ఞత్థ అనుప్పత్తి వుత్తా హోతీతి అధిప్పాయో.

ఏకతోతి సహ, ఏకస్మిం కాలేతి అత్థో, సో పన కాలో కథం పరిచ్ఛిన్నోతి చరిమభవే పటిసన్ధిగ్గహణతో పట్ఠాయ యావ ధాతుపరినిబ్బానాతి దస్సేన్తో, ''**తత్థా**''తిఆదిమాహ. **అనచ్ఛరియత్తా**తి ద్వీసుపి ఉప్పజ్జమానేసు అచ్ఛరియత్తాభావతోతి అత్థో. ద్వీసుపి ఉప్పజ్జమానేసు అనచ్ఛరియతా, కిమఙ్గం పన బహూసూతి దస్సేన్తో, ''**యది చా**''తిఆదిమాహ. బుద్ధా నామ మజ్ఝే భిన్నసువణ్ణం వియ ఏకసదిసాతి తేసం దేసనాపి ఏకరసా ఏకధాతి ఆహ – ''**దేసనాయ చ విసేసాభావతో**''తి . ఏతేనపి అనచ్ఛరియత్తమేవ సాధేతి. **వివాదభావతో**తి ఏతేన వివాదాభావత్థం ద్వే బుద్ధా ఏకతో న ఉప్పజ్జన్తీతి దస్సేతి. **ఏతం కారణ**న్తి ఏతం అనచ్ఛరియతాదికారణం. **తత్థా**తి మిలిన్దపఞ్హే.

ఏకం ఏవ బుద్ధం ధారేతీతి **ఏకబుద్ధధారణీ**. ఏతేన ఏవంసభావా ఏతే బుద్ధగుణా, యేన దుతియబుద్ధగుణే ధారేతుం అసమత్థా అయం లోకధాతూతి దస్సేతి. పచ్చయవిసేసనిప్ఫన్నానఞ్హి గుణధమ్మానం భారియో విసేసో మహాపథవియాపి దుస్సహోతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. తథా హి అభిసమ్బోధిసమయే ఉపగతస్స లోకనాథస్స గుణభారం బోధిరుక్ఖస్స తీసుపి దిసాసు మహాపథవీ సన్ధారేతుం నాసక్ఖి. తస్మా "న ధారేయ్యా"తి వత్వా తమేవ అధారణం పరియాయన్తరేహి పకాసేన్తో ''**చలేయ్యా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **చలేయ్యా**తి పరిప్ఫన్దేయ్య. **కమ్పేయ్యా**తి పవేధేయ్య . **నమేయ్యా**తి ఏకపస్సేన నమేయ్య. **ఓనమేయ్యా**తి ఓసీదేయ్య. **వినమేయ్యా**తి వివిధం ఇతో చితో చ నమేయ్య. **వికిరేయ్యా**తి వాతేన థుసముట్ఠి వియ విప్పకిరేయ్య. **విధమేయ్యా**తి వినస్సేయ్య. **విద్ధంసేయ్యా**తి సబ్బసో విద్ధస్తా భవేయ్య. తథాభూతా చ న కత్థచి తిట్ఠేయ్యాతి ఆహ – ''**న ఠానముపగచ్ఛేయ్యా**''తి.

ఇదాని తత్థ నిదస్సనం దస్సేన్తో, ''**యథా, మహారాజా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **ఏకే పురిసే**తి ఏకస్మిం పురిసే. **సముపాదికా**తి సమం ఉద్ధం పజ్జతి పవత్తతీతి సముపాదికా, ఉదకస్స ఉపరి సమం గామినీతి అత్థో. "సముప్పాదికా"తిపి పఠన్తి, అయమేవత్థో. **వణ్ణేనా**తి సణ్ఠానేన. **పమాణేనా**తి ఆరోహేన. **కిసథూలేనా**తి కిసథూలభావేన, పరిణాహేనాతి అత్థో. **ద్విన్నమ్పీ**తి ద్వేపి, **ద్విన్నమ్పి** వా సరీరభారం.

ఛాదేన్తన్తి రోచేన్తం రుచిం ఉప్పాదేన్తం. **తన్దికతో**తి తేన భోజనేన తన్దిభూతో. **అనోనమితదణ్డజాతో**తి యావదత్థం భోజనేన ఓనమితుం అసక్కుణేయ్యతాయ అనోనమనదణ్డో వియ జాతో. **సకిం భుత్తో వమేయ్యా**తి ఏకమ్పి ఆలోపం అజ్ఝోహరిత్వా వమేయ్యాతి అత్థో.

అతిధమ్మభారేన పథవీ చలతీతి ధమ్మేన నామ పథవీ తిట్ఠేయ్య. సా కిం తేసేవ చలతి వినస్సతీతి అధిప్పాయేన పుచ్ఛతి. పున థేరో "రతనం నామ లోకే కుటుమ్బం సన్ధారేన్తం అభిమతఞ్చ లోకేన అత్తనో గరుసభావతాయ సకటభఙ్గస్స కారణం అతిభారభూతం దిట్ఠం. ఏవం ధమ్మో చ హితసుఖవిసేసేహి తంసమఙ్గీనం ధారేన్తో అభిమతో చ విఞ్ఞూనం గమ్భీరప్పమేయ్యభావేన గరుసభావత్తా అతిభారభూతో పథవీచలనస్స కారణం హోతీ"తి దస్సేన్తో, ''**ఇధ, మహారాజ, ద్వే సకటా**''తిఆదిమాహ . ఏతేనేవ తథాగతస్స మాతుకుచ్ఛిఓక్కమనాదికాలే పథవీకమ్పనకారణం సంవణ్ణితన్తి దట్ఠబ్బం. **ఏకస్సా**తి ఏకస్మా, **ఏకస్స** వా సకటస్స రతనం, తస్మా సకటా గహేత్వాతి అత్థో.

ఓసారితన్తి ఉచ్చారితం, వుత్తన్తి అత్థో. **అగ్గో**తి సబ్బసత్తేహి అగ్గో. **జేట్ఠో**తి వుద్ధతరో. **సేట్ఠో**తి పసత్థతరో. విసిట్ఠేహి సీలాదీహి గుణేహి సమన్నాగతత్తా **విసిట్ఠో**. ఉగ్గతతమోతి **ఉత్తమో. పవరో**తి తస్సేవ వేవచనం. నత్థి ఏతస్స సమోతి **అసమో.**

అసమా పుబ్బబుద్ధా, తేహి సమోతి **అసమసమో**. నత్థి ఏతస్స పటిసమో పటిపుగ్గలోతి **అప్పటిసమో**. నత్థి ఏతస్స పటిభాగోతి **అప్పటిభాగో**. నత్థి ఏతస్స పటిపుగ్గలోతి **అప్పటిపుగ్గలో**.

సభావపకతికాతి సభావభూతా అకిత్తిమా పకతి. **కారణమహన్తత్తా**తి కారణానం మహన్తతాయ, మహన్తేహి బుద్ధకరధమ్మేహి పారమిసఙ్ఖాతేహి కారణేహి బుద్ధగుణానం నిబ్బత్తితోతి వుత్తం హోతి. పథవీఆదీని మహన్తాని వత్థూని, మహన్తా చక్కవాళాదయో అత్తనో అత్తనో విసయే ఏకేకావ, ఏవం సమ్మాసమ్బుద్ధోపి మహన్తో అత్తనో విసయే ఏకో ఏవ. కో చ తస్స విసయో? బుద్ధభూమి, యావతకం వా ఞేయ్యం. "ఆకాసో వియ అనన్తవిసయో భగవా ఏకో ఏవ హోతీ"తి వదన్తో పరచక్కవాళేసుపి దుతియస్స బుద్ధస్స అభావం దస్సేతి.

ఇమినావ పదేనాతి "ఏకిస్సా లోకధాతుయా"తి ఇమినా ఏవ పదేన. **దస చక్కవాళసహస్సాని గహితానీ**తి జాతిఖేత్తాపేక్ఖాయ గహితాని. **ఏకచక్కవాళేనేవా**తి ఇమినా ఏవ ఏకచక్కవాళేన, న యేన కేనచి. యథా "ఇమస్మింయేవ చక్కవాళే ఉప్పజ్జన్తీ"తి వుత్తే ఇమస్మిమ్పి చక్కవాళే జమ్బుదీపే ఏవ, తత్థాపి మజ్ఝిమదేసే ఏవాతి పరిచ్ఛిన్దితుం వట్టతి, ఏవం "ఏకిస్సా లోకధాతుయా"తి జాతిఖేత్తే అధిప్పేతేపి ఇమినావ చక్కవాళేన పరిచ్ఛిన్దితుం వట్టతి.

పఠమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౫. అట్ఠానపాళి (దుతియవగ్గ)

(౧౫) ౨. అట్ఠానపాళి-దుతియవగ్గవణ్ణనా

౨౭౮. వివాదుపచ్ఛేదతోతి వివాదుపచ్ఛేదకారణా. ద్వీసు ఉప్పన్నేసు యో వివాదో భవేయ్య, తస్స అనుప్పాదోయేవేత్థ వివాదుపచ్ఛేదో. **ఏకస్మిం దీపే**తిఆదినా దీపన్తరేపి ఏకజ్ఝం న ఉప్పజ్జతి, పగేవ ఏకదీపేతి దస్సేతి. **సోపి పరిహాయేథా**తి చక్కవాళస్స పదేసే ఏవ పవత్తితబ్బత్తా పరిహాయేయ్య.

౨౭౯-౨౮౦. మనుస్సత్తన్తి మనుస్సభావో తస్సేవ పబ్బజ్జాదిగుణానం యోగ్గభావతో. **లిఙ్గసమ్పత్తీ**తి పురిసభావో. **హేతూ**తి మనోవచీపణిధానపుబ్బికా హేతుసమ్పదా. **సత్థారదస్సన**న్తి సత్థుసమ్ముఖీభావో. **పబ్బజ్జా**తి కమ్మకిరియవాదీసు తాపసేసు, భిక్ఖూసు వా పబ్బజ్జా. **గుణసమ్పత్తీ**తి అభిఞ్ఞాదిగుణసమ్పదా. **అధికారో**తి బుద్ధే ఉద్దిస్స అధికో కారో, సవిసేసా ఉపకారకిరియా అధికో సక్కారోతి వుత్తం హోతి. ఛన్దోవ **ఛన్దతా,** సమ్మాసమ్బోధిం ఉద్దిస్స సాతిసయో కత్తుకమ్యతాకుసలచ్ఛన్దో. **అట్ఠధమ్మసమోధానా**తి ఏతేసం అట్ఠన్నం ధమ్మానం సమాయోగేన. **అభినీహారో**తి కాయపణిధానం. **సమిజ్ఝతీ**తి నిప్ఫజ్జతి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన పరమత్థదీపనియా **చరియాపిటకవణ్ణనాయ** (చరియా॰ అట్ఠ॰ పకిణ్ణకకథా) వుత్తనయేన వేదితబ్బో. **సబ్బాకారపరిపూరమేవా**తి పరిపుణ్ణలక్ఖణతాయ సత్తుత్తమాదీహి సబ్బాకారేన సమ్పన్నమేవ. న హి ఇత్థియా కోసోహితవత్థగుయ్హతాది సమ్భవతి. దుతియపకతి చ నామ పఠమపకతితో నిహీనా ఏవ. తేనేవాహ – అనన్తరవారే ‘‘**యస్మా**’’తిఆది.

౨౮౧. ఇధ పురిసస్స తత్థ నిబ్బత్తనతోతి ఇమస్మిం మనుస్సలోకే పురిసభూతస్స తత్థ బ్రహ్మలోకే బ్రహ్మత్తభావేన నిబ్బత్తనతో. తేన అసతిపి పురిసలిఙ్గే పురిసాకారా బ్రహ్మానో హోన్తీతి దస్సేతి. తంయేవ చ పురిసాకారం సన్ధాయ వుత్తం భగవతా “యం పురిసో బ్రహ్మత్తం కారేయ్యా”తి. తేనేవాహ – ‘‘**సమానేపీ**’’తిఆది. యది ఏవం ఇత్థియో బ్రహ్మలోకే న ఉప్పజ్జేయ్యున్తి ఆహ – ‘‘**బ్రహ్మత్త**’’న్తిఆది.

౨౯౦-౨౯౫. “కాయదుచ్చరితస్సా”తిఆదిపాళియా కమ్మనియామో నామ కథితో. సమఙ్గనం సమఙ్గో, సమన్నాగమో, సో ఏతస్స అత్థీతి సమఙ్గీ, సమన్నాగతో, సమఙ్గనసీలో వా సమఙ్గీ, పుబ్బభాగే ఉపకరణసముదాయతో పభుతి ఆయూహనవసేన **ఆయూహనసమఙ్గితా,** సన్నిట్ఠాపకచేతనావసేన **చేతనాసమఙ్గితా**. చేతనాసన్తతివసేన వా **ఆయూహనసమఙ్గితా,** తంతంచేతనాక్ఖణవసేన **చేతనాసమఙ్గితా**. కతూపచితస్స అవిపక్కవిపాకస్స కమ్మస్స వసేన **కమ్మసమఙ్గితా**. కమ్మే పన విపచ్చితుం ఆరద్ధే విపాకప్పవత్తివసేన **విపాకసమఙ్గితా**. కమ్మాదీనం ఉపట్ఠానకాలవసేన **ఉపట్ఠానసమఙ్గితా. కుసలాకుసలకమ్మాయూహనక్ఖణే**తి కుసలకమ్మస్స అకుసలకమ్మస్స చ సమీహనక్ఖణే. **తథా**తి ఇమినా కుసలాకుసలకమ్మపదం ఆకడ్ఢతి. యథా కతం కమ్మం ఫలదానసమత్థం హోతి, తథా కతం **ఉపచితం. విపాకారహ**న్తి దుతియభవాదీసు విపచ్చనారహం. ఉప్పజ్జమానానం ఉపపత్తినిమిత్తం ఉపట్ఠాతీతి యోజనా. ఉపపత్తియా ఉప్పజ్జనస్స నిమిత్తం కారణన్తి **ఉపపత్తినిమిత్తం,** కమ్మం, కమ్మనిమిత్తం, గతినిమిత్తఞ్చ. అట్ఠకథాయం పన గతినిమిత్తవసేనేవ యోజనా దస్సితా. కమ్మకమ్మనిమిత్తానమ్పి ఉపట్ఠానం యథారహం దట్ఠబ్బం. “యానిస్స తాని పుబ్బే కతాని కమ్మాని, తానిస్స తస్మిం సమయే ఓలమ్బన్తి అజ్ఝోలమ్బన్తి అభిలమ్బన్తీ”తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౪౮) వచనతో సాయన్హే మహన్తానం

పబ్బతకూటానం ఛాయా వియ ఆసన్నమరణస్స సత్తస్స చిత్తే సుపినే వియ విపచ్చితుం కతోకాసం కమ్మం, తస్స నిమిత్తం గతినిమిత్తం ఉపతిట్ఠతేవ. **చలతీ**తి పరివత్తతి. ఏకేన హి కమ్మునా తజ్జే నిమిత్తే ఉపట్ఠితే పచ్చయవిసేసవసేన తతో అఞ్ఞేన కమ్మునా తదఞ్ఞస్స నిమిత్తస్స ఉపట్ఠానం పరివత్తనం. **సేసా నిచ్చలా** అవసేసా చతుబ్బిధాపి సమఙ్గితా నిచ్చలా అపరివత్తనతో.

సునఖవాజికోతి సునఖేహి మిగవాజవసేన వజనసీలో, సునఖలుద్దకోతి అత్థో. **తలసన్థరణపూజ**న్తి భూమితలస్స పుప్ఫేహి సన్థరణపూజం. **ఆయూహనచేతనా కమ్మసమఙ్గితావసేనా**తి కాయదుచ్చరితస్స అపరాపరం ఆయూహనేన సన్నిట్ఠాపకచేతనాయ తస్సేవ పకప్పనే కమ్మక్ఖయకరఞాణేన అఖేపితత్తా యథూపచితకమ్మునా చ సమఙ్గిభావస్స వసేన.

కమ్మన్తి అకుసలకమ్మం. **తస్మింయేవ ఖణే**తి ఆయూహనక్ఖణేయేవ. **తస్సా**తి కమ్మసమఙ్గినో పుగ్గలస్స సగ్గో వారితో, తఞ్చే కమ్మం విపాకవారం లభేయ్యాతి అధిప్పాయో. **సగ్గో వారితో**తి చ నిదస్సనమత్తం. మనుస్సలోకోపిస్స వారితోవాతి. అపరే పన పురిమేహి విపాకావరణస్స అనుద్ధటత్తా "తస్మింయేవ ఖణే"తి చ అవిసేసేన వుత్తత్తా తం దోసం పరిహరితుం "**ఆయూహితకమ్మం నామా**"తిఆదిమాహ. **యదా కమ్మం విపాకవారం లభతీ**తి ఇదం కతోకాసస్స అప్పటిబాహియత్తా వుత్తం . తథా హి భగవా **తతియపారాజికవత్థుస్మిం** (పారా॰ ౧౬౨ ఆదయో) పటిసల్లీయి, ఇమస్మిం సుత్తే "కాయదుచ్చరితసమఙ్గీ"తి ఆగతత్తా విపాకూపట్ఠానసమఙ్గితా న లబ్భన్తి.

(దుతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.)

అట్ఠానపాళివణ్ణనాయం అనుత్తానత్థదీపనా నిట్ఠితా.

౧౬. ఏకధమ్మపాళి

(౧౬) ౧. ఏకధమ్మపాళి-పఠమవగ్గవణ్ణనా

౨౯౬. ఏకధమ్మపాళివణ్ణనాయం ఇధ ధమ్మ-సద్దో సభావత్థో ‘‘కుసలా ధమ్మా’’తిఆదీసు వియాతి ఆహ – ‘‘**ఏకసభావో**’’తి. **ఏకన్తేనాతి** ఏకంసేన, అవస్సన్తి అత్థో. **వట్టేతి** సంసారవట్టే. **నిబ్బిన్దనత్థాయాతి** అనభిరమనత్థాయ. **విరజ్జనత్థాయాతి** అరజ్జనత్థాయ. **విరజ్జనాయాతి** పలుజ్జనాయ. తేనేవాహ – ‘‘**విగమాయా**’’తి. **రాగాదీనం నిరోధాయాతి** మగ్గఞాణేన రాగాదీనం నిరోధనత్థాయ. మగ్గఞాణేన నిరోధనం నామ అచ్చన్తం అప్పవత్తికరణన్తి ఆహ – ‘‘**అప్పవత్తికరణత్థాయా**’’తి. యథా ఖాదనీయస్స ముఖే కత్వా ఖాదనం నామ యావదేవ అజ్ఝోహరణత్థం, ఏవం రాగాదీనం నిరోధనం వట్టనిరోధనత్థమేవాతి వుత్తం – ‘‘**వట్టస్సేవ వా నిరుజ్ఝనత్థాయా**’’తి. యస్మా కిలేసేసు ఖీణేసు ఇతరం వట్టద్వయమ్పి ఖీణమేవ హోతి, తస్మా మూలమేవ గణ్హన్తో ‘‘**ఉపసమాయాతి కిలేసవూపసమనత్థాయా**’’తి ఆహ. సఙ్ఖతధమ్మానం అభిజాననం నామ తత్థ లక్ఖణత్తయారోపనముఖేనేవాతి ఆహ – ‘‘**అనిచ్చాది...పే.... అభిజాననత్థాయా**’’తి. సమ్బుజ్ఝితబ్బాని నామ చత్తారి అరియసచ్చాని తబ్బినిముత్తస్స ఞేయ్యస్స అభావతో. ‘‘**చతున్నం సచ్చానం బుజ్ఝనత్థాయా**’’తి వత్వా తయిదం బుజ్ఝనం యస్స ఞాణస్స వసేన ఇజ్ఝతి, తస్స ఞాణస్స వసేన దస్సేతుం – ‘‘**బోధి వుచ్చతీ**’’తిఆది వుత్తం. **అప్పచ్చయనిబ్బానస్సాతి** అమతధాతుయా.

ఉస్సాహజననత్థన్తి కమ్మట్ఠానే అభిరుచిఉప్పాదనాయ. **విసకణ్టకోతి** గుళస్స వాణిజసమఞ్ఞా. ‘‘కిస్మిఞ్చి దేసే దేసభాసా’’తి కేచి. ఉచ్ఛురసో సమపాకపక్కో చుణ్ణాదీహి మిస్సేత్వా పిణ్డీకతో **గుళో,** అపిణ్డీకతో **ఫాణితం.** పాకవిసేసేన ఖణ్డఖణ్డసేదితో **ఖణ్డో,** మలాభావం ఆపన్నో **సక్కరా.**

సరతీతి సతి. అను అను సరతీతి **అనుస్సతి,** అను అనురూపా సతీతిపి **అనుస్సతి. దువిధం హోతీతి** పయోజనవసేన దువిధం హోతి. **చిత్తసమ్పహంసనత్థన్తి** పసాదనీయవత్థుస్మిం పసాదుప్పాదనేన భావనాచిత్తస్స పరితోసనత్థం. **విపస్సనత్థన్తి** విపస్సనాసుఖత్థం. ఉపచారసమాధినా హి చిత్తే సమాహితే విపస్సనాసుఖేన ఇజ్ఝతి. **చిత్తుప్పాదోతి** భావనావసేన పవత్తో చిత్తుప్పాదో . **ఉపహఞ్ఞతి** పతిహఞ్ఞతి పటికూలత్తా ఆరమ్మణస్స. తతో ఏవ **ఉక్కణ్ఠతి,** కమ్మట్ఠానం రిఞ్చతి, **నిరస్సాదో హోతి** భావనస్సాదస్స అలబ్భనతో. **పసీదతి** బుద్ధగుణానం పసాదనీయత్తా. తథా చ కఙ్ఖాదిచేతోఖిలాభావేన **వినీవరణో హోతి. దమేత్వాతి** నీవరణనిరాకరణేన నిబ్బిసేవనం కత్వా. ఏవం కమ్మట్ఠానన్తరానుయుఞ్జనేన చిత్తపరిదమనస్స ఉపమం దస్సేన్తో, ‘‘**కథ**’’న్తిఆదిమాహ.

కో అయం...పే.... అనుస్సరీతి కో అయం మమ అబ్భన్తరే ఠత్వా అనుస్సరి. **పరిగ్గణ్హన్తోతి** బాహిరకపరికప్పితస్స అనుస్సరకస్స సబ్బసో అభావదస్సనమేతం. తేనాహ – ‘‘**న అఞ్ఞో కోచీ**’’తి. **దిస్వాతి** పరియేసననయేన వుత్తప్పకారం చిత్తమేవ అనుస్సరీతి దిస్వా **సబ్బమ్పేతన్తి** ఏతం హదయవత్థుఆదిప్పభేదం సబ్బమ్పి. **ఇదఞ్చ రూపం పురిమఞ్చ అరూపన్తి** ఇదం రుప్పనసభావత్తా రూపం, పురిమం అతంసభావత్తా అరూపన్తి సఙ్ఖేపతో రూపారూపం వవత్థపేత్వా. పఞ్చక్ఖన్ధే వవత్థపేత్వాతి యోజనా. **సముట్ఠాపికాతి** సముట్ఠాపికా. **తస్సాతి** సముదయసచ్చస్స. **నిరోధోతి** నిరోధనిమిత్తం. **అప్పనావారోతి** యథారద్ధాయ దేసనాయ నిగమనవారో.

౨౯౭. **ఏసేవ నయోతి** ఇమినా య్వాయం "తం పనేత"న్తిఆదినా అత్థనయో బుద్ధానుస్సతియం విభావితోతి అతిదిసతి, స్వాయం అతిదేసో పయోజనవసేన నవసుపి అనుస్సతీసు సాధారణవసేన వుత్తోపి ఆనాపానస్సతిఆదీసు తీసు విపస్సనత్థానేవ హోన్తీతి ఇమినా అపవాదేన నివత్తితోతి తాసం ఏకప్పయోజనతావ దట్ఠబ్బా. ధమ్మే అనుస్సతి ధమ్మానుస్సతీతి సమాసపదవిభాగదస్సనమ్పి వచనత్థదస్సనపక్ఖికమేవాతి ఆహ – ''**అయం పనేత్థ వచనత్థో**''తి. **ధమ్మం ఆరబ్భాతి** హి ధమ్మస్స అనుస్సతియా విసయభావదస్సనమేతం. ఏస నయో సేసేసుపి. **సీలం ఆరబ్భాతి** అత్తనో పారిసుద్ధిసీలం ఆరబ్భ. **చాగం ఆరబ్భాతి** అత్తనో చాగగుణం ఆరబ్భ. **దేవతా ఆరబ్భాతి** ఏత్థ దేవతాగుణసదిసతాయ అత్తనో సద్ధాసీలసుతచాగపఞ్ఞాసు దేవతాసమఞ్ఞా. భవతి హి తంసదిసేపి తబ్బోహారో యథా "తాని ఓసధాని, ఏస బ్రహ్మదత్తో"తి చ. తేనాహ – ''**దేవతా సక్ఖిట్ఠానే ఠపేత్వా**''తిఆది. తత్థ **దేవతా సక్ఖిట్ఠానే ఠపేత్వాతి** "యథారూపాయ సద్ధాయ సమన్నాగతా తా దేవతా ఇతో చుతా తత్థ ఉపపన్నా, మయ్హమ్పి తథారూపా సద్ధా సంవిజ్జతి. యథారూపేన సీలేన, యథారూపేన సుతేన, యథారూపేన చాగేన, యథారూపాయ పఞ్ఞాయ సమన్నాగతా తా దేవతా ఇతో చుతా తత్థ ఉపపన్నా, మయ్హమ్పి తథారూపా పఞ్ఞా సంవిజ్జతీ"తి ఏవం దేవతా సక్ఖిట్ఠానే ఠపేత్వా. **అస్సాసపస్సాసనిమిత్తం** నామ తత్థ లద్ధబ్బప్పటిభాగనిమిత్తం. **గతాతి** ఆరమ్మణకరణవసేన ఉపగతా పవత్తా.

ఉపసమ్మతి ఏత్థ దుక్ఖన్తి ఉపసమో, నిబ్బానం. అచ్చన్తమేవ ఏత్థ ఉపసమ్మతి వట్టత్తయన్తి **అచ్చన్తూపసమో,** నిబ్బానమేవ. ఖిణోతి ఖేపేతి కిలేసేతి ఖయో, అరియమగ్గో. తే ఏవ ఉపసమేతీతి ఉపసమో, అరియమగ్గో ఏవ. ఖయో చ సో ఉపసమో చాతి **ఖయూపసమో**. తత్రాయం ఉపసమో ధమ్మో ఏవాతి ధమ్మానుస్సతియా ఉపసమానుస్సతి ఏకసఙ్గహోతి? సచ్చం ఏకసఙ్గహో ధమ్మభావసామఞ్ఞే అధిప్పేతే, సఙ్ఖతధమ్మతో పన అసఙ్ఖతధమ్మో సాతిసయో ఉళారతమపణీతతమభావతోతి దీపేతుం విసుం నీహరిత్వా వుత్తం. ఇమమేవ హి విసేసం సన్ధాయ భగవా – "ధమ్మానుస్సతీ"తి వత్వాపి ఉపసమానుస్సతిం అవోచ అనుస్సరన్తస్స సవిసేసం సన్తపణీతభావేన ఉపట్ఠానతో. ఏవఞ్చ కత్వా ఇధ ఖయూపసమగ్గహణమ్పి సమత్థితన్తి దట్ఠబ్బం. యథేవ హి సమానేపి లోకుత్తరధమ్మభావే "యావతా, భిక్ఖవే, ధమ్మా సఙ్ఖతా వా అసఙ్ఖతా వా, విరాగో తేసం అగ్గమక్ఖాయతీ"తిఆదివచనతో (ఇతివు. ౯౦) మగ్గఫలధమ్మేహి నిబ్బానధమ్మో సాతిసయో, ఏవం ఫలధమ్మతో మగ్గధమ్మో కిలేసప్పహానేన అచ్ఛరియధమ్మభావతో, తస్మా అచ్చన్తూపసమేన సద్ధిం ఖయూపసమోపి గహితోతి దట్ఠబ్బం. **విపస్సనత్థానేవ హోన్తీ**తి కస్మా వుత్తన్తి? "ఏకన్తనిబ్బిదాయాతిఆదివచనతో"తి కేచి, తం అకారణం బుద్ధానుస్సతిఆదీసుపి తథా దేసనాయ ఆగతత్తా. యథా పన బుద్ధానుస్సతిఆదీని కమ్మట్ఠానాని విపస్సనత్థాని హోన్తి, నిమిత్తసమ్పహంసనత్థానిపి హోన్తి, న ఏవమేతాని, ఏతాని పన విపస్సనత్థానేవాతి తథా వుత్తం.

పఠమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౬. ఏకధమ్మపాళి

(౧౬) ౨. ఏకధమ్మపాళి-దుతియవగ్గవణ్ణనా

౨౯౮. మిచ్ఛా పస్సతి తాయ, సయం వా మిచ్ఛా పస్సతి, మిచ్ఛాదస్సనమేవ వా తన్తి **మిచ్ఛాదిట్ఠి,** యం కిఞ్చి విపరీతదస్సనం. తేనాహ – ''**ద్వాసట్ఠివిధాయా**''తిఆది . మిచ్ఛాదిట్ఠి ఏతస్సాతి మిచ్ఛాదిట్ఠికో. తస్స **మిచ్ఛాదిట్ఠికస్స**.

౨౯౯. సమ్మా పస్సతి తాయ, సయం వా సమ్మా పస్సతి, సమ్మాదస్సనమత్తమేవ వా తన్తి **సమ్మాదిట్ఠి**. **పఞ్చవిధాయాతి** కమ్మస్సకతాఝానవిపస్సనామగ్గఫలవసేన పఞ్చవిధాయ. తత్థ ఝానచిత్తుప్పాదపరియాపన్నం ఞాణం **ఝానసమ్మాదిట్ఠి**, విపస్సనాఞాణం **విపస్సనాసమ్మాదిట్ఠి**.

౩౦౨. పఞ్చసు ఖన్ధేసు "నిచ్చ"న్తిఆదినా పవత్తో **అనుపాయమనసికారో**.

౩౦౩. "అనిచ్చ"న్తిఆదినా పవత్తో **ఉపాయమనసికారో**. **యావ నియామోక్కమనాతి** యావ మిచ్ఛత్తనియామోక్కమనా. మిచ్ఛత్తనియామోక్కమననయో పన సామఞ్ఞఫలసుత్తవణ్ణనాయం తట్టీకాయ చ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

౩౦౪. **అయం తివిధా సగ్గావరణా చేవ హోతీతి** కమ్మపథప్పత్తియా మహాసావజ్జభావతో వుత్తం. సగ్గావరణాయ హోన్తియా మగ్గవిబన్ధకభావే వత్తబ్బమేవ నత్థీతి వుత్తం – "**మగ్గావరణా చా**"తి. "సస్సతో లోకో"తిఆదికా **దసవత్థుకా అన్తగ్గాహికా మిచ్ఛాదిట్ఠి**. **మగ్గావరణావ హోతి** విపరీతదస్సనభావతో, **న సగ్గావరణా** అకమ్మపథపత్తితోతి అధిప్పాయో. **ఇదం పన విధానం పటిక్ఖిపిత్వాతి** విపరీతదస్సనఞ్చ న మగ్గావరణఞ్చాతి విరుద్ధమేతం ఉద్ధమ్మభావతో. తథా హి సతి అప్పహీనాయ ఏవ సక్కాయదిట్ఠియా మగ్గాధిగమేన భవితబ్బన్తి అధిప్పాయేన యథావుత్తవిధానం పటిక్ఖిపిత్వా. "న సగ్గావరణా"తి సగ్గూపపత్తియా అవిబన్ధకత్తం వదన్తేహి దిట్ఠియా సగ్గావహతాపి నామ అనుఞ్ఞాతా హోతీతి తం వాదం పటిక్ఖిపన్తేన "**దిట్ఠి నామ సగ్గం ఉపనేతుం సమత్థా నామ నత్థీ**"తి వుత్తం. కస్మా? ఏకన్తగరుతరసావజ్జభావతో. తేనాహ – "**ఏకన్తం నిరయస్మింయేవ నిముజ్జాపేతీ**"తిఆది.

౩౦౫. **వట్టం విద్ధంసేతీతి** మగ్గసమ్మాదిట్ఠి కిలేసవట్టం కమ్మవట్టఞ్చ విద్ధంసేతి. విపాకవట్టం కా ను విద్ధంసేతి నామ. ఏవం పన అత్తనో కారణేన విద్ధస్తభవం ఫలసమ్మాదిట్ఠి పటిబాహతీతి వుత్తం అవసరదానతో. **ఇచ్చేతం కుసలన్తి** అరహత్తం పాపేతుం సచే సక్కోతి, ఏవమేతం విపస్సనాయ పటిసన్ధిఅనాకడ్ఢనం కుసలం అనవజ్జం. **సత్త భవే దేతీతి** సోతాపత్తిమగ్గస్స పచ్చయభూతా విపస్సనాసమ్మాదిట్ఠి తస్స పుగ్గలస్స సత్త భవే దేతి. **ఏవమయన్తి** పఞ్చవిధమ్పి సమ్మాదిట్ఠిం సన్ధాయ వుత్తం. తేనాహ – "**లోకియలోకుత్తరా సమ్మాదిట్ఠి కథితా**"తి. **ఇమస్మిం పనత్థేతి** "నాహం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞం ఏకధమ్మమ్పి సమనుపస్సామీ"తిఆదినా వుత్తే గతిమగ్గసఙ్ఖాతే అత్థే. "సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపజ్జన్తీ"తి వుత్తత్తా "**లోకికా భవనిప్ఫాదికావ వేదితబ్బా**"తి వుత్తం.

౩౦౬. **యథాదిట్ఠీతి** అత్థబ్యాపనిచ్ఛాయం **యథా**-సద్దో, తేన ఉత్తరపదత్థప్పధానో సమాసోతి ఆహ – "**యా యా దిట్ఠీ**"తి. **తస్సా తస్సా అనురూపన్తి** తంతందిట్ఠిఅనురూపన్తి అత్థో. **సమత్తన్తి** అనవసేసం. తేనాహ – "**పరిపుణ్ణ**"న్తి. **సమాదిన్నన్తి** ఆదిమజ్ఝపరియోసానేసు సమం ఏకసదిసం కత్వా ఆదిన్నం గహితం అనిస్సట్ఠం. **తదేతన్తి** యదేతం "యఞ్చేవ కాయకమ్మ"న్తిఆదినా వుత్తం, తదేతం కాయకమ్మం. **యథాదిట్ఠియం ఠితకాయకమ్మన్తి** యా పన దిట్ఠి "నత్థి తతోనిదానం పాప"న్తిఆదినా పవత్తా, తస్సం దిట్ఠియం ఠితకస్స ఠితమత్తస్స అనిస్సట్ఠస్స తందిట్ఠికస్స కాయకమ్మం. **దిట్ఠిసహజాతం కాయకమ్మన్తి** తస్స యథాదిట్ఠికస్స పరేసం హత్థముద్దాదినా విఞ్ఞాపనకాలే తాయ దిట్ఠియా సహజాతం కాయకమ్మం. న చేత్థ వచీకమ్మాసఙ్కా ఉప్పాదేతబ్బా పాణఘాతాదీనంయేవ అధిప్పేతత్తా. **దిట్ఠానులోమికం కాయకమ్మన్తి** యథా పరేసం పాకటం హోతి, ఏవం దిట్ఠియా అనులోమికం కత్వా పవత్తితం కాయకమ్మం. తేనాహ – "**సమాదిన్నం గహితం పరామట్ఠ**"న్తి. **తత్థాతిఆది** సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. **ఏసేవ నయోతి** ఇమినా యథావుత్తాయ దిట్ఠియా ఠితవచీకమ్మం, దిట్ఠిసహజాతం వచీకమ్మం,

దిట్ఠానులోమికం వచీకమ్మన్తి తివిధం హోతీతి ఏవమాది అతిదిసతి. **మిచ్ఛాదిట్ఠికస్సాతి** కమ్మపథప్పత్తాయ మిచ్ఛాదిట్ఠియా మిచ్ఛాదిట్ఠికస్స. "యాయ కాయచి మిచ్ఛాదిట్ఠియా మిచ్ఛాదిట్ఠికస్స సతో"తి అపరే.

దిట్ఠిసహజాతాతి యథావుత్తాయ దిట్ఠియా సహజాతా చేతనా. ఏస నయో సేసపదేసుపి. **పత్థనాతి** "ఇదం నామ కరేయ్య"న్తి తణ్హాపత్థనా. **చేతనాపత్థనానం వసేనాతి** యథావుత్తదిట్ఠిగతనిస్సితచేతసికనికామనానం వసేన. **చిత్తట్ఠపనాతి** చిత్తస్స పణిదహనా. **ఫస్సాదయోతి** చేతనాదిట్ఠితణ్హాదివినిముత్తా ఫస్సాదిధమ్మా. యస్మా దిట్ఠి పాపికా, తస్మా తస్స పుగ్గలస్స సబ్బే తే ధమ్మా అనిట్ఠాయ...పే.... సంవత్తన్తీతి యోజనా. **పురిమస్సేవాతి** తిత్తకపదస్సేవ . తిత్తకం కటుకన్తి చ ఉభయం ఇధ అనిట్ఠపరియాయం దట్ఠబ్బం "పచ్ఛా తే కటుకం భవిస్సతీ"తిఆదీసు వియ.

అమ్బోయన్తి అమ్బో అయం. **తమేవ పూజన్తి** తమేవ పుబ్బే లద్ధపరిసిఞ్చనదానాదిపూజం. **నివేసరేతి** పవిసింసు. **అసాతసన్నివాసేనాతి** అమధురనిమ్బమూలసంసగ్గేన.

తం పన పటిక్ఖిపిత్వా...పే.... వుత్తన్తి సబ్బాపి మిచ్ఛాదిట్ఠి ఏకన్తసావజ్జత్తా అనిట్ఠాయ దుక్ఖాయ సంవత్తతీతి అధిప్పాయేన వుత్తం. **అనన్తరసుత్తేతి** దసమసుత్తే. **యోజేత్వా వేదితబ్బానీతి** నవమసుత్తే వియ యోజేత్వా వేదితబ్బాని. **చిత్తట్ఠపనావ పత్థనాతి** ఏత్థ పణిధి చాతి వత్తబ్బం.

దుతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౬. ఏకధమ్మపాళి

(౧౬) ౩. ఏకధమ్మపాళి-తతియవగ్గవణ్ణనా

౩౦౮. తతియస్స పఠమే **అయాథావదిట్ఠికోతి** అనిచ్చాదిభావేసు ధమ్మేసు నిచ్చాతిఆదినా ఉప్పన్నదిట్ఠికో. తేనాహ – ''**తాయేవ మిచ్ఛాదిట్ఠియా విపరీతదస్సనో**''తి **సద్ధమ్మాతి** ఏత్థ సన్తో పసత్థో సున్దరో ధమ్మో, యో మనుస్సధమ్మోతిపి వుచ్చతి. తతో హి మిచ్ఛాదిట్ఠికో పరం వుట్ఠాపేయ్య, న అరియధమ్మతో. తేనాహ – ''**దసకుసలకమ్మపథధమ్మతో**''తి. **ఏవరూపాతి** ఇమినా పాథికపుత్తాదికే సఙ్గణ్హాతి.

౩౦౯. సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తోతి సబ్బఞ్ఞుభాగీ బోధిసత్తో. **ఆది**-సద్దేన పూరితపారమికా పచ్చేకబోధిసత్తా ఏకచ్చసావకబోధిసత్తా చ సఙ్గయ్హన్తి.

౩౧౦. పరమాతి మహాసావజ్జభావేన పరమా, ఉక్కంసగతాతి అత్థో. **తేసన్తి** ఆనన్తరియకమ్మానం. **పరిచ్ఛేదోతి** విపాకవసేన పరియోసానం. **వట్టస్స మూలం,** తతో తంసమఙ్గీపుగ్గలో వట్టస్స ఖాణూతి వుచ్చతి. తేనాహ – ''**తాయా**''తిఆది. తఞ్చే గాహం న విస్సజ్జేతి, తస్స పునపి తబ్భావావహత్తా వుత్తం – ''**భవతో వుట్ఠానం నత్థీ**''తి, న పన సబ్బసో వుట్ఠానస్స అభావతో. యాదిసే హి పచ్చయే పటిచ్చ అయం తం దస్సనం ఓక్కన్తో పున కదాచి తప్పటిపక్ఖే పచ్చయే పటిచ్చ తతో సీసుక్ఖిపనమస్స న హోతీతి న వత్తబ్బం. అకుసలఞ్హి నామేతం అబలం దుబ్బలం, న కుసలం వియ

మహాబలం. అఞ్ఞథా సమ్మత్తనియామో వియ మిచ్ఛత్తనియామోపి అచ్చన్తికో సియా, న చ మిచ్ఛత్తనియామో అచ్చన్తికో. తేనేవ **పపఞ్చసూదనియం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౦౦) –

> "కిం పనేస ఏకస్మింయేవ అత్తభావే నియతో హోతి, ఉదాహు అఞ్ఞస్మిమ్పీతి? ఏకస్మింయేవ నియతో, ఆసేవనవసేన భవన్తరేపి తం దిట్ఠిం రోచేతి ఏవా"తి –

వుత్తం. తతోయేవ చ **సుమఙ్గలవిలాసినియమ్పి** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౭౦-౧౭౨) వుత్తం –

> "యే వా పన తేసం లద్ధిం గహేత్వా రత్తిట్ఠానే దివాట్ఠానే నిసిన్నా సజ్ఝాయన్తి వీమంసన్తి, తేసం 'కరోతో న కరీయతి పాపం, నత్థి హేతు, నత్థి పచ్చయో, మతో ఉచ్ఛిజ్జతీ'తి తస్మిం ఆరమ్మణే మిచ్ఛాసతి సన్తిట్ఠతి, చిత్తం ఏకగ్గం హోతి, జవనాని జవన్తి. పఠమజవనే సతేకిచ్ఛా హోన్తి, తథా దుతియాదీసు. సత్తమే బుద్ధానమ్పి అతేకిచ్ఛా అనివత్తినో అరిట్ఠకణ్టకసదిసా, తత్థ కోచి ఏకం దస్సనం ఓక్కమతి, కోచి ద్వే, కోచి తీణిపి, ఏకస్మిం ఓక్కన్తేపి ద్వీసు తీసు ఓక్కన్తేసుపి నియతమిచ్ఛాదిట్ఠికోవ హోతి. పత్తో సగ్గమగ్గావరణఞ్చేవ మోక్ఖమగ్గావరణఞ్చ, అభబ్బో తస్సత్తభావస్స అనన్తరం సగ్గమ్పి గన్తుం, పగేవ మోక్ఖం, వట్టఖాణు నామేస సత్తో పథవిగోపకో, యేభుయ్యేన ఏవరూపస్స భవతో వుట్ఠానం నత్థీ"తి.

పిట్ఠిచక్కవాళేతి ఝాయమానచక్కవాళస్స పరతో ఏకస్మిం ఓకాసే. యం ఝాయమానానం అజ్ఝాయమానానఞ్చ చక్కవాళానమన్తరం, యత్థ లోకన్తరికనిరయసమఞ్ఞా, తాదిసే ఏకస్మిం ఓకాసే. **పచ్చతియేవాతి** చక్కవాళే ఝాయమానే అజ్ఝాయమానేపి అత్తనో కమ్మబలేన పచ్చతియేవ.

౩౧౧. చతుత్థే **"మా ఖలీ"తి వచనం ఉపాదాయ ఏవంలద్ధనామోతి** తం కిర సకద్దమాయ భూమియా తేలఘటం గహేత్వా గచ్ఛన్తం, "తాత, మా ఖలీ"తి సామికో ఆహ. సో పమాదేన ఖలిత్వా పతిత్వా సామికస్స భయేన పలాయితుం ఆరద్ధో. సామికో ఉపధావిత్వా సాటకకణ్ణే అగ్గహేసి. సో సాటకం ఛడ్డేత్వా అచేలకో హుత్వా పలాతో పణ్ణేన వా తిణేన వా పటిచ్ఛాదేతుమ్పి అజానన్తో జాతరూపేనేవ ఏకం గామం పావిసి. మనుస్సా తం దిస్వా "అయం సమణో అరహా అప్పిచ్ఛో, నత్థి ఇమినా సదిసో"తి పూవభత్తాదీని గహేత్వా ఉపసఙ్కమిత్వా "మయ్హం సాటకం అనివత్థభావేన ఇదం ఉప్పన్న"న్తి తతో పట్ఠాయ సాటకం లభిత్వాపి న నివాసేసి, తదేవ చ పబ్బజ్జం అగ్గహేసి. తస్స సన్తికే అఞ్ఞేపి అఞ్ఞేపీతి పఞ్చసతా మనుస్సా పబ్బజింసు. తం సన్ధాయేతం వుత్తం – "మా ఖలీతి వచనం ఉపాదాయ ఏవంలద్ధనామో తిత్థకరో"తి.

సమాగతట్ఠానేతి ద్విన్నం నదీనం ఉదకప్పవాహస్స సన్నిపాతట్ఠానే. **ద్విన్నం ఉదకానన్తి** ద్విన్నం ఉదకప్పవాహానం. యథావుత్తట్ఠానే మచ్ఛగ్గహణత్థం ఖిపితబ్బతో ఖిప్పం, కుమినం, తదేవ ఇధ **ఖిప్పన్తి** వుత్తం. తేనాహ – **"కుమిన"**న్తి. **ఉచ్చూళహీతి** ఉదకఉచ్చూహి. **తుచ్ఛపురిసో** అరియధమ్మాభావతో. ఝానమత్తమ్పి హి తస్స నత్థేవ, కుతో అరియమగ్గో. **మనుస్సఖిప్పం మఞ్ఞేతి** మనుస్సా పతిత్వా బ్యసనప్పత్తిఅత్థం ఓట్టితం కుమినం వియ. తేనాహ – **"మహాజనస్సా"**తిఆది.

౩౧౨. పఞ్చమాదీసు **బాహిరకసాసనన్తి** అవిసేసేన వుత్తం – తస్స సబ్బస్సపి అనియ్యానికత్తా సత్థుపటిఞ్ఞస్సపి అసబ్బఞ్ఞుభావతో. తేనాహ – **"తత్థ హీ"**తిఆది. **గణోతి** సావకగణో. **తథాభావాయాతి** ఆచరియేన వుత్తాకారతాయ సమజ్జిభావత్థం. **జమ్బుసతన్తి** బహూ అనేకే సత్తే. **సమకమేవ అకుసలం పాపుణాతీతి** తేసం సబ్బేసం ఏకజ్ఝం సమాదపనేపి

తేసం అకుసలేన సమకమేవ అకుసలం పాపుణాతి ఏకజ్ఝం బహూనం సమాదపనేపి తథా ఉస్సహనస్స బలవభావతో. విసుం విసుం సమాదపనే వత్తబ్బమేవ నత్థి. యథా హి ధమ్మచరియాయం సమకమేవాతి వత్తబ్బా కల్యాణమిత్తతా, ఏవం అధమ్మచరియాయం అకల్యాణమిత్తతాతి.

౩౧౩. **సుట్ఠు అక్ఖాతే**తి ఏకన్తతో నియ్యానికభావేన అక్ఖాతే. **సత్థా చ సబ్బఞ్ఞూ హోతీ**తి అసబ్బఞ్ఞూనో నియ్యానికభావేన కథేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా. **ధమ్మో చ స్వాక్ఖాతో** సమ్మాసమ్బుద్ధప్పవేదితత్తా. **గణో చ సుప్పటిపన్నో** సత్థారా సువినీతత్తా. **సమాదపకో హీ**తిఆది సుప్పటిపత్తియా నిదస్సనం దట్ఠబ్బం.

౩౧౪. **పమాణం జానితబ్బ**న్తి "అయం ఏత్తకేన యాపేతి, ఇమస్స ఏత్తకం దాతుం యుత్త"న్తి ఏవం పమాణం జానితబ్బం. **అతిరేకే...పే.... నిబ్బానసమ్పత్తి వా నత్థి** దురక్ఖాతత్తా ధమ్మస్స. **తస్సా**తి పటిగ్గాహకస్స. **అప్పిచ్ఛపటిపదా నామ నత్థి** దురక్ఖాతే ధమ్మవినయేతి అధిప్పాయో.

౩౧౫. **దాయకస్స వసో** నామ ఉళారుళారతాభేదో అజ్ఝాసయో. దేయ్యధమ్మస్స పన థోకబహుతావ **దేయ్యధమ్మస్స వసో** నామ. **అత్తనో థామో**తి యాపనప్పమాణం. **యది హీ**తిఆది "కథ"న్తిఆదినా సఙ్ఖేపతో వుత్తస్స అత్థస్స వివరణం. **అనుప్పన్నస్సా**తి అనుప్పన్నో అస్స పుగ్గలస్స. **చక్ఖుభూతో హోతీ**తి మహాజనస్స చక్ఖు వియ హోతి. **సాసనం చిరట్ఠితికం కరోతీ**తి అనుప్పన్నలాభుప్పాదనేన మహాజనస్స పసాదుప్పాదనేన చ చిరట్ఠితికం కరోతి.

కుటుమ్బరియవిహారేతి కుటుమ్బరియగామసన్నిస్సితవిహారే. **భుఞ్జనత్థాయా**తి తస్మింయేవ గేహే నిసీదిత్వా భుఞ్జనత్థాయ. **గహేత్వా గమనత్థాయా**తి గేహతో బహి గహేత్వా గమనత్థాయ. **ధురభత్తానీ**తి నిచ్చభత్తాని. **చూళుపట్ఠాక**న్తి వేయ్యావచ్చకరం. **వీమంసిత్వా**తి యథా ఉద్దిస్స కతం న హోతి, ఏవం వీమంసిత్వా . **మహాజనో అప్పిచ్ఛో భవితుం మఞ్ఞతీ**తి మహాజనో సయం అప్పిచ్ఛో భవితుం మఞ్ఞతి దిట్ఠానుగతిం ఆపజ్జనేన. **మహాజనస్సా**తి బహుజనస్స. **అవత్థరిత్వా**తి విత్థారికం కత్వా.

౩౧౬. **పఞ్చాతపతప్పనం** చతూసు పస్సేసు అగ్గిసన్తాపస్స ఉపరి సూరియసన్తాపస్స చ తప్పనం, తఞ్చ ఖో గిమ్హకాలే. ఛిన్నప్పపాతపబ్బతసిఖరతో పతనం **మరుప్పపాతపతనం.** పుబ్బణ్హాదీసు ఆదిచ్చాభిముఖావట్టనం **ఆదిచ్చానుపరివత్తనం.**

౩౧౭. **అయమ్పీ**తి స్వాక్ఖాతే ధమ్మవినయే కుసీతోపి. **సామఞ్ఞ**న్తి తపచరణం. **దుప్పరామట్ఠ**న్తి మిచ్ఛాచరితం సంకిలిట్ఠం. **నిరయాయుపకడ్ఢతీ**తి నిరయదుక్ఖాయ నం కడ్ఢతి.

౩౧౮. **వుత్తప్పకారే**తి పఞ్చాతపతప్పనాదికే వుత్తప్పకారే.

౩౧౯. **ఏవన్తి** వుత్తప్పకారాయ చిత్తప్పసాదవ్హయసుప్పటిపత్తియా. తేన సమణధమ్మకరణసుఖఞ్చ సఙ్గణ్హాతి.

౩౨౦. **నవకనిపాతే**తి ఇమస్మింయేవ అఙ్గుత్తరనికాయే వక్ఖమానం నవకనిపాతం సన్ధాయాహ. **నవ పుగ్గలా**తి సత్తక్ఖత్తుపరమకోలంకోలాదయో నవ పుగ్గలా. **సబ్బత్థా**తి ఇమస్మిం సుత్తే వుత్తావసిట్ఠేసు సబ్బేసు సుత్తేసు.

తతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౬. ఏకధమ్మపాళి

(౧౬) ౪. ఏకధమ్మపాళి-చతుత్థవగ్గవణ్ణనా

౩౨౨. చతుత్థస్స పఠమే **సణ్ఠానభూతాతి** ఉపలక్ఖణభూతా. **పఞ్చదసయోజనావట్టక్ఖన్ధాతి** పఞ్చదసయోజనక్ఖన్ధపరిక్ఖేపా. **యథా చాతి చ**-సద్దేన కదమ్బరుక్ఖాదీనం కప్పట్ఠాయిభావం వియ యోజనసతుబ్బేధాదిభావం సముచ్చినోతి, న పన జమ్బుయా జమ్బుదీపస్స వియ తేహి అపరగోయానాదీనం సఞ్ఞాణభావం. **రామణేయ్యకన్తి** రమణీయభావం. **సేసపదేసూతి** వనరామణేయ్యకాదిపదేసు. ఉగ్గతం కూలం ఉస్సితభావో ఏతస్సాతి **ఉక్కూలం,** విగతం అపగతం కూలం ఏతస్సాతి **వికూలన్తి** ఆహ – ‘‘**ఉన్నతట్ఠానం నిన్నట్ఠాన**’’న్తి చ. **నన్దియావట్టమచ్ఛపిట్ఠేనేవాతి** కుజ్జకకులిసకమచ్ఛసఙ్ఖాతపిట్ఠేనేవ.

౩౨౩. దుతియాదీసు **చత్తారో అపాయా అఞ్ఞత్ర మనుస్సేహీతి అధిప్పేతా,** న దేవా అఞ్ఞత్ర మనుస్సేహీతి హీనాయ జాతియా అధిప్పేతత్తా. **ఉపాదాయుపాదాయాపి మజ్ఝిమదేసో లబ్భతి,** యత్థ గతి భిక్ఖూనం భిక్ఖునీనం ఉపాసకానం ఉపాసికానం అఞ్ఞేసమ్పి కమ్మవాదికిరియవాదివిఞ్ఞుజాతికానం, యో పతిరూపదేసోతి వుచ్చతి. తేనాహ – ‘‘**సకలోపి హీ**’’తిఆది.

౩౨౪. ఏళాతి దోసో. తేనాహ – ‘‘**నిద్దోసముఖాతి అత్థో**’’తి.

౩౨౬. తథాగతస్స గుణే జానిత్వా చక్ఖునాపి దస్సనం దస్సనమేవ, అజానిత్వా పన దస్సనం తిరచ్ఛానగతానమ్పి హోతియేవాతి ఆహ – ‘‘**యే తథాగతస్స గుణే జానిత్వా**’’తిఆది.

౩౨౭. పకాసేత్వా కథితన్తి సచ్చాని పకాసేత్వా కథితం.

౩౨౮. సుతానం ధమ్మానం అసమ్మోసో ధారణన్తి ఆహ – ‘‘**ధారేన్తీతి న పమ్ముస్సన్తీ**’’తి.

౩౨౯. అత్థానత్థం ఉపపరిక్ఖన్తీతి “అయం ఇమిస్సా పాళియా అత్థో, అయం న అత్థో”తి అత్థానత్థం ఉపపరిక్ఖన్తి. అనత్థపరిహారేన హి అత్థగ్గహణం యథా అధమ్మపరివజ్జనేన ధమ్మప్పటిపత్తి.

౩౩౦. అనులోమపటిపదన్తి నిబ్బానస్స అనులోమికం పటిపదం.

౩౩౧. సంవేగజనకేసు కారణేసూతి సంవేగజనకేసు జాతిఆదీసు కారణేసు. సంవేజనీయేసు ఠానేసు సహోత్తప్పఞాణం సంవేగో.

౩౩౨. ఉపాయేనాతి యేన ఉపాయేన వట్టూపచ్ఛేదో, తేన ఉపాయేన. **పధానవీరియం కరోన్తీతి** సమ్మప్పధానసఙ్ఖాతం వీరియం కరోన్తి ఉప్పాదేన్తి.

౩౩౩. వవస్సజీయన్తి విస్సజ్జీయన్తి ఏత్థ సఙ్ఖారాతి **వవస్సగ్గో**, అసఙ్ఖతా ధాతూతి ఆహ – ‘‘**వవస్సగ్గో వుచ్చతి నిబ్బాన**’’న్తి.

౩౩౪. **ఉత్తమన్నా**నన్తి ఉత్తమానం పఞ్చన్నం భోజనానం. **ఉత్తమరసాన**న్తి ఉత్తమానం రసానం. **ఉఞ్ఛాచారేనా**తి ఉఞ్ఛాచరియాయ కస్సచి అపరిగ్గహభూతస్స కిఞ్చి అయాచిత్వా గహణం ఉఞ్ఛాచారో. **ఏత్థ చా**తిఆదినా అన్నాదీనం అగ్గభావో నామ మనాపపరమో ఇచ్ఛితక్ఖణలాభో, న తేసం లాభితామత్తన్తి దస్సేతి. **పటిలభన్తీ**తి దేన్తి పణీతభావేన. **భత్తస్స ఏకపాతీ**తి ఏకపాతిపూరం భత్తం. **ఇదం కిం నామా**తి ‘‘ఇదం అన్నగ్గరసగ్గం నామ హోతి, న హోతీ’’తి వుచ్చతి. **ఉఞ్ఛేన కపాలాభతేనా**తి మిస్సకభత్తేన. **యాపేస్సే**తి యాపనసీసేన యాపనహేతుం భత్తం వదతి. **ఉపాదాయ అగ్గరసం నామా**తి తం తం ఉపాదాయుపాదాయ అన్నగ్గరసగ్గం దట్ఠబ్బన్తి దస్సేతి. చక్కవత్తిఆహారతో హి చాతుమహారాజికానం ఆహారో అగ్గోతి ఏవం యావ పరనిమ్మితవసవత్తిదేవా నేతబ్బం.

౩౩౫. **అత్థరసో నామ చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని** ‘‘అరియమగ్గానం ఫలభూతో రసో’’తి కత్వా. **ధమ్మరసో నామ చత్తారో మగ్గా** ‘‘సామఞ్ఞఫలస్స హేతుభూతో రసో’’తి కత్వా **విముత్తిరసో నామ అమతం నిబ్బానం** ‘‘సబ్బసఙ్ఖారసమథో’’తి కత్వా.

చతుత్థవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

జమ్బుదీపపేయ్యాలో నిట్ఠితో.

౧౭. పసాదకరధమ్మవగ్గవణ్ణనా

౩౬౬. **అద్ధమిద**న్తి సన్ధివసేన పాళియం రస్సం కత్వా వుత్తం, మ-కారో పదసన్ధికరోతి ఆహ – ‘‘**అద్ధా ఇద**’’న్తి. **ఏకంసో ఏసా**తి ఏకంసో హేతు ఏస లాభానం. **పాపకం నామా**తి అప్పకమ్పి పాపం నామ బ్యత్తం ఏకంసేన న కరోతి. **తథస్సా**తి తథా సమ్మాపటిపజ్జమానస్స అస్స. ఆరఞ్ఞికత్తం…పే.… తేచీవరికత్తన్తి ఇమేసం ధుతధమ్మానం గహణేనేవ ఇతరేసమ్పి తంసభాగానం గహితభావో దట్ఠబ్బో. **థావరప్పత్తభావో**తి సాసనే థిరభావప్పత్తి థేరభావో. **ఆకప్పస్స సమ్పత్తీ**తి ‘‘అఞ్ఞో మే ఆకప్పో కరణీయో’’తి ఏవం వుత్తస్స ఆకప్పస్స సమ్పత్తి. **కోలపుత్తీ**తి కోలపుత్తియన్తి ఆహ – ‘‘**కులపుత్తభావో**’’తి. **సమ్పన్నరూపతా**తి ఉపధిసమ్పదా. **వచనకిరియాయా**తి వచనప్పయోగస్స మధురభావో మఞ్జుస్సరతా. **తేనస్స లాభో ఉప్పజ్జతీ**తి ఇదం న లాభుప్పాదనూపాయదస్సనపరం, అథ ఖో ఏవం సమ్మాపటిపజ్జమానస్స అనిచ్ఛన్తస్సేవ లాభో ఉప్పజ్జతీతి లాభస్స అబ్యభిచారహేతుదస్సనపరం దట్ఠబ్బం. యథాహ –

> ‘‘ఆకఙ్ఖేయ్య చే, భిక్ఖవే, భిక్ఖు లాభీ అస్సం చీవరపిణ్డపాతసేనాసనగిలానప్పచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారానన్తి, సీలేస్వేవస్స పరిపూరకారీ’’తి (మ॰ ని॰ ౧.౬౫).

పసాదకరధమ్మవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౮. అపరఅచ్ఛరాసఙ్ఘాతవగ్గవణ్ణనా

౩౮౨. ఇదమ్పి సుత్తన్తి ఏత్థ **పి**-సద్దో హేట్ఠా వుత్తచూళచ్ఛరాసఙ్ఘాతసుత్తం సమ్పిణ్డేతి. చూళచ్ఛరాసఙ్ఘాతసుత్తే అప్పనం అప్పత్తాయ మేత్తాయ తావమహన్తో విపాకో దస్సితో, కిమఙ్గం పన ఇమిస్సా అప్పనాప్పత్తాయ మేత్తాయాతి దస్సేతుం – ''**అప్పనాప్పత్తాయ హీ**''తిఆదిమాహ. **విపాకకథాయేవ నత్థీ**తి విపాకే కథాయేవ నత్థి, అయమేవ వా పాఠో. **గణనానుపుబ్బతాతి** గణనానుపుబ్బతాయ. పఠమం ఉప్పన్నన్తిపి పఠమం, పఠమం సమాపజ్జతీతి ఇదం పన న ఏకన్తలక్ఖణం. చిణ్ణవసీభావో హి అట్ఠసమాపత్తిలాభీ ఆదితో పట్ఠాయ మత్థకం పాపేన్తోపి సమాపజ్జితుం సక్కోతి, మత్థకతో పట్ఠాయ ఆదిం పాపేన్తోపి, అన్తరన్తరా ఓక్కన్తోపి సమాపజ్జితుం సక్కోతి ఏవ. పుబ్బుప్పత్తియట్ఠేన పన పఠమం నామ హోతి. **విభఙ్గే**తి ఝానవిభఙ్గే. విపస్సనం కయిరమానం **లక్ఖణూపనిజ్ఝానకిచ్చం మగ్గేన సిజ్ఝతి** తగ్గతసమ్మోహవిద్ధంసనతో . అపిచ **విపస్సనాయ లక్ఖణూపనిజ్ఝానం మగ్గేన ఉప్పన్నేన సిజ్ఝతి** ఇతరథా పరివత్తనతో, తస్మా **మగ్గో లక్ఖణూపనిజ్ఝానం,** న అనిచ్చాదిలక్ఖణానం ఆరమ్మణకరణతో. యథా ఫలం నిబ్బానస్స అసఙ్ఖతలక్ఖణం ఆరమ్మణకరణవసేన ఉపనిజ్ఝాయతి, ఏవం మగ్గోపి. ఏవమ్పిస్స లక్ఖణూపనిజ్ఝానతం వేదితబ్బం. **వత్తబ్బమేవ నత్థి** అరిత్తజ్ఝానతాయ. **సేసం** విసేసం, అరిత్తజ్ఝానా ఏవాతి అత్థో.

౩౮౬-౩౮౭. హితఫరణన్తి సత్తేసు హితానురూపం ఝానస్స ఫరిత్వా పవత్తనం. చేతోపటిపక్ఖతో విముచ్చతి ఏతాయాతి **చేతోవిముత్తి,** అప్పనాప్పత్తా మేత్తా. తేనాహ – ''**ఇధా**''తిఆది. **ఏసేవ నయో**తి ఇమినా కరుణాదీనమ్పి అప్పనాప్పత్తతం అతిదిసతి. **వట్టం హోన్తి** కమ్మవట్టభావతో. **వట్టపాదా హోన్తీ**తి విపాకవట్టస్స కారణం హోన్తి.

౩౯౦. అజ్ఝత్తపరికమ్మవసేనాతి అత్తనో కేసాదీసు పరికమ్మకరణవసేన. **అట్ఠారసవిధే**తి అట్ఠారసప్పభేదే. **కాయే**తి రూపకాయే. రూపకాయో హి ఇధ అఙ్గపచ్చఙ్గానం కేసాదీనఞ్చ ధమ్మానం సమూహట్ఠేన హత్థికాయరథకాయాదయో వియ కాయోతి అధిప్పేతో. సమూహవిసయతాయ చస్స కాయసద్దస్స సముదాయూపాదనతాయ చ అసుభాకారస్స "కాయే"తి ఏకవచనం. తథా ఆరమ్మణాదివిభాగేన అనేకభేదభిన్నమ్పి చిత్తం చిత్తభావసామఞ్ఞేన ఏకజ్ఝం గహేత్వా "చిత్తే"తి ఏకవచనం కతం. **కాయానుపస్సీ**తి ఇమస్స అత్థం దస్సేతుం – ''**తమేవ కాయం పఞ్ఞాయ అనుపస్సన్తో**''తి ఆహ. **తమేవ కాయన్తి** చ అవధారణేన వేదనాదిఅనుపస్సనం నివత్తేతి. తేన చ పున కాయగ్గహణస్స పయోజనం సూచితన్తి దట్ఠబ్బం. "కాయే"తి హి వత్వాపి పున "కాయానుపస్సీ"తి దుతియం కాయగ్గహణం అసమ్మిస్సతో వవత్థానఘనవినిబ్భోగాదిదస్సనత్థం కతం. తేన వేదనాదయోపి ఏత్థ సితా, ఏత్థ పటిబద్ధాతి కాయవేదనాదిఅనుపస్సనప్పసఙ్గేపి ఆపన్నే న కాయే వేదనానుపస్సీ చిత్తానుపస్సీ ధమ్మానుపస్సీ వా. అథ ఖో కాయానుపస్సీయేవాతి కాయసఙ్ఖాతవత్థుస్మిం కాయానుపస్సనాకారస్సేవ దస్సనేన అసమ్మిస్సతో వవత్థానం దస్సితం హోతి. తథా న కాయే అఙ్గపచ్చఙ్గవినిముత్తఏకధమ్మానుపస్సీ, నాపి కేసలోమాదివినిముత్తఇత్థిపురిసానుపస్సీ. యోపి చేత్థ కేసలోమాదికో భూతుపాదాయసమూహసఙ్ఖాతో కాయో, తత్థపి న భూతుపాదాయవినిముత్తఏకధమ్మానుపస్సీ, అథ ఖో రథసమ్భారానుపస్సకో వియ అఙ్గపచ్చఙ్గసమూహానుపస్సీ , నాగరావయవానుపస్సకో వియ కేసలోమాదిసమూహానుపస్సీ, కదలిక్ఖన్ధపత్తవట్టివినిబ్భుజకో రిత్తముట్ఠివినివేఠకో వియ చ భూతుపాదాయసమూహానుపస్సీయేవాతి నానప్పకారతో సమూహవసేనేవ కాయసఙ్ఖాతస్స వత్థునో దస్సనేన ఘనవినిబ్భోగో దస్సితో హోతి. న హేత్థ యథావుత్తసమూహవినిముత్తో కాయో వా ఇత్థీ వా పురిసో వా అఞ్ఞో వా కోచి ధమ్మో దిస్సతి, యథావుత్తధమ్మసమూహమత్తేయేవ పన తథా తథా సత్తా మిచ్ఛాభినివేసం కరోన్తి.

అట్ఠారసవిధేనాతి అట్ఠారసవిధా. **సతిపట్ఠానభావకస్సా**తి సతిపట్ఠానభావం భావేన్తస్స. తీసు భవేసు కిలేసే ఆతపేతీతి **ఆతాపో,** వీరియస్సేతం నామం. యదిపి హి కిలేసానం పహానం ఆతాపనన్తి, తం సమ్మాదిట్ఠిఆదీనమ్పి అత్థేవ. ఆతపసద్దో వియ పన ఆతాపసద్దోపి వీరియేవ నిరుళ్హో. అథ వా పటిపక్ఖప్పహానే సమ్పయుత్తధమ్మానం అబ్భుస్సహనవసేన పవత్తమానస్స వీరియస్స సాతిసయం తదాతాపనన్తి వీరియమేవ తథా వుచ్చతి, న అఞ్ఞధమ్మా, తస్మా ఆతాపోతి వీరియస్స నామం, సో అస్స అత్థీతి **ఆతాపీ**. అయఞ్చ ఈకారో పసంసాయ అతిసయస్స వా దీపకోతి ఆతాపిగ్గహణేన సమ్మప్పధానసమఙ్గితం దస్సేతి. తేనేవాహ – ''**ఆతాపీతి...పే.... వీరియేన వీరియవా**''తి. **సమ్పజానో**తి సమ్పజఞ్ఞసఙ్ఖాతేన ఞాణేన సమన్నాగతో. తేనాహ – ''**అట్ఠారసవిధేన...పే.... సమ్మా పజానన్తో**''తి. అయం పనేత్థ వచనత్థో – సమ్మా సమన్తతో సామఞ్చ పజానన్తో **సమ్పజానో,** అసమ్మిస్సతో వవత్థానే అఞ్ఞధమ్మానుపస్సితాభావేన సమ్మా అవిపరీతం సబ్బాకారప్పజాననేన సమన్తతో ఉపరూపరివిసేసావహభావేన పవత్తియా సమ్మా పజానన్తోతి అత్థో.

కాయో చ ఇధ లుజ్జనప్పలుజ్జనట్ఠేన లోకోతి అధిప్పేతోతి ఆహ – ''**తస్మింయేవ కాయసఙ్ఖాతే లోకే**''తి. **పఞ్చకామగుణికతణ్హ**న్తి రూపాదీసు పఞ్చసు కామగుణేసు పవత్తమానం తణ్హం . యస్మా పనేత్థ అభిజ్ఝాగహణేన కామచ్ఛన్దో, దోమనస్సగ్గహణేన బ్యాపాదో సఙ్గహం గచ్ఛతి, తస్మా నీవరణపరియాపన్నబలవధమ్మద్వయదస్సనేన నీవరణప్పహానం వుత్తం హోతీతి వేదితబ్బం. విసేసేన చేత్థ అభిజ్ఝావినయేన కాయసమ్పత్తిమూలకస్స అనురోధస్స, దోమనస్సవినయేన కాయవిపత్తిమూలకస్స విరోధస్స, అభిజ్ఝావినయేన చ కాయే అభిరతియా, దోమనస్సవినయేన కాయభావనాయ అనభిరతియా, అభిజ్ఝావినయేన కాయే అభూతానం సుభసుఖభావాదీనం పక్ఖేపస్స, దోమనస్సవినయేన కాయే భూతానం అసుభాసుఖభావాదీనం అపనయనస్స చ పహానం వుత్తం. తేన యోగావచరస్స యోగానుభావో యోగసమత్థతా చ దీపితా హోతి. యోగానుభావో హి ఏస, యదిదం అనురోధవిరోధవిప్పముత్తో అరతిరతిసహో అభూతపక్ఖేపభూతాపనయనవిరహితో చ హోతి. అనురోధవిరోధవిప్పముత్తో చేస అరతిరతిసహో అభూతం అపక్ఖిపన్తో భూతఞ్చ అనపనేన్తో యోగసమత్థో హోతీతి. **సుద్ధరూపసమ్మసనమేవ కథిత**న్తి కేవలం కాయానుపస్సనాభావతో వుత్తం.

సుఖాదిభేదాసు వేదనాసూతి సుఖదుక్ఖఅదుక్ఖమసుఖసామిసనిరామిసభేదాసు వేదనాసు. తత్థ సుఖయతీతి **సుఖా,** సమ్పయుత్తధమ్మే కాయఞ్చ లద్ధస్సాదే కరోతీతి అత్థో. సుట్ఠు వా ఖాదతి, ఖనతి వా కాయికం చేతసికఞ్చ ఆబాధన్తి **సుఖా,** సుకరం ఓకాసదానం ఏతిస్సాతి వా **సుఖా**. దుక్ఖయతీతి **దుక్ఖా,** సమ్పయుత్తధమ్మే కాయఞ్చ పీళేతి విబాధతీతి అత్థో. దుట్ఠు వా ఖాదతి, ఖనతి వా కాయికం చేతసికఞ్చ సాతన్తి **దుక్ఖా,** దుక్కరం ఓకాసదానం ఏతిస్సాతి వా **దుక్ఖా**. దుక్ఖసుఖప్పటిక్ఖేపేన **అదుక్ఖమసుఖా**తి ఉపేక్ఖా వుత్తా. వేదియతి ఆరమ్మణరసం అనుభవతీతి **వేదనా. వేదియమానో**తి అనుభవమానో. **సుఖం వేదనం వేదియామీతి పజానాతీ**తి కాయికం వా చేతసికం వా సుఖం వేదనం వేదియమానో "అహం సుఖం వేదనం వేదియామీ"తి పజానాతీతి అత్థో. తత్థ కామం ఉత్తానసేయ్యకాపి దారకా థఞ్ఞపివనాదికాలే సుఖం వేదనం వేదియమానా "సుఖం వేదనం వేదియామా"తి పజానన్తి, న పనేతం ఏవరూపం పజాననం సన్ధాయ వుత్తం. ఏవరూపఞ్హి జాననం సత్తుపలద్ధిం న జహతి, అత్తసఞ్ఞం న ఉగ్ఘాటేతి, కమ్మట్ఠానం వా సతిపట్ఠానభావనా వా న హోతి. ఇమస్స పన భిక్ఖునో జాననం సత్తుపలద్ధిం జహతి, అత్తసఞ్ఞం ఉగ్ఘాటేతి, కమ్మట్ఠానఞ్చేవ సతిపట్ఠానభావనా చ హోతి. ఇదఞ్హి "కో వేదియతి, కస్స వేదనా, కిం కారణా వేదనా"తి ఏవం సమ్పజానన్తస్స వేదియనం సన్ధాయ వుత్తం.

తత్థ కో వేదియతీతి? న కోచి సత్తో వా పుగ్గలో వా వేదియతి. కస్స వేదనాతి? న కస్సచి సత్తస్స వా పుగ్గలస్స వా వేదనా. కిం కారణా వేదనాతి? వత్థుఆరమ్మణా చ పనస్స వేదనాతి. తస్మా ఏస ఏవం పజానాతి "తం తం సుఖాదీనం వత్థుభూతం రూపాదిం ఆరమ్మణం కత్వా వేదనావ వేదియతి, తం పన వేదనాపవత్తిం ఉపాదాయ 'అహం వేదియామీ'తి వోహారమత్తం హోతీ"తి. ఏవం "సుఖాదీనం వత్థుభూతం రూపాదిం ఆరమ్మణం కత్వా వేదనావ వేదియతీ"తి సల్లక్ఖేన్తో ఏస "సుఖం వేదనం వేదియామీ"తి పజానాతీతి వేదితబ్బో.

అథ వా **సుఖం వేదనం వేదియామీతి పజానాతీ**తి సుఖవేదనాక్ఖణే దుక్ఖాయ వేదనాయ అభావతో సుఖం వేదనం వేదియమానో "సుఖం వేదనంయేవ వేదియామీ"తి పజానాతి. తేన యా పుబ్బే భూతపుబ్బా దుక్ఖా వేదనా, తస్సా ఇదాని అభావతో ఇమిస్సా చ సుఖాయ వేదనాయ ఇతో పఠమం అభావతో "వేదనా నామ అనిచ్చా అద్ధువా విపరిణామధమ్మా"తి ఇతిహ తత్థ సమ్పజానో హోతి. **దుక్ఖం వేదనం వేదియామీతి పజానాతీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

సామిసం వా సుఖన్తిఆదీసు యస్మా కిలేసేహి ఆమసితబ్బతో ఆమిసా నామ పఞ్చ కామగుణా. ఆరమ్మణకరణవసేన సహ ఆమిసేహీతి సామిసా, తస్మా **సామిసా సుఖా** నామ పఞ్చకామగుణామిసనిస్సితా ఛసు ద్వారేసు ఉప్పన్నా ఛగేహస్సితా సోమనస్సవేదనా. **సామిసా దుక్ఖా** నామ ఛగేహస్సితా దోమనస్సవేదనా. సా చ ఛసు ద్వారేసు "ఇట్ఠారమ్మణం నానుభవిస్సామి నానుభవామీ"తి వితక్కయతో ఉప్పన్నా కామగుణనిస్సితా దోమనస్సవేదనా వేదితబ్బా. **నిరామిసా సుఖా** నామ ఛనేక్ఖమ్మస్సితా సోమనస్సవేదనా. సా చ ఛసు ద్వారేసు ఇట్ఠారమ్మణే ఆపాథగతే అనిచ్చాదివసేన విపస్సనం పట్ఠపేత్వా ఉస్సుక్కాపేతుం సక్కోన్తస్స "ఉస్సుక్కితా మే విపస్సనా"తి సోమనస్సజాతస్స ఉప్పన్నా సోమనస్సవేదనా దట్ఠబ్బా.

నిరామిసా దుక్ఖా నామ ఛనేక్ఖమ్మస్సితా దోమనస్సవేదనా. సా పన ఛసు ద్వారేసు ఇట్ఠారమ్మణే ఆపాథగతే అనుత్తరవిమోక్ఖసఙ్ఖాతఅరియఫలధమ్మేసు పిహం పట్ఠపేత్వా తదధిగమాయ అనిచ్చాదివసేన విపస్సనం పట్ఠపేత్వా ఉస్సుక్కాపేతుం అసక్కోన్తస్స "ఇమమ్పి పక్ఖం ఇమమ్పి మాసం ఇమమ్పి సంవచ్ఛరం విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అరియభూమిం పాపుణితుం నాసక్ఖి"న్తి అనుసోచతో ఉప్పన్నా దోమనస్సవేదనా.

సామిసా అదుక్ఖమసుఖా నామ ఛగేహస్సితా ఉపేక్ఖావేదనా. సా చ ఛసు ద్వారేసు ఇట్ఠారమ్మణే ఆపాథగతే గుళపిణ్డకే నిలీనమక్ఖికా వియ రూపాదీని అనువత్తమానా తత్థేవ లగ్గా లగ్గితా హుత్వా ఉప్పన్నా కామగుణనిస్సితా ఉపేక్ఖావేదనా. **నిరామిసా అదుక్ఖమసుఖా** నామ ఛనేక్ఖమ్మస్సితా ఉపేక్ఖావేదనా. సా పన ఛసు ద్వారేసు ఇట్ఠాదిఆరమ్మణే ఆపాథగతే ఇట్ఠే అరజ్జన్తస్స, అనిట్ఠే అదుస్సన్తస్స, అసమపేక్ఖనేన అముయ్హన్తస్స ఉప్పన్నా విపస్సనాఞాణసమ్పయుత్తా ఉపేక్ఖావేదనా. **ఏవం వుత్తన్తి** మహాసతిపట్ఠానసుత్తే వుత్తం. **సావ వేదనా వేదితబ్బాతి** లుజ్జనప్పలుజ్జనట్ఠేన సా వేదనా "లోకో"తి వేదితబ్బా.

ఏవం విత్థారితేతి "సరాగం వా చిత్తం సరాగం చిత్తన్తి పజానాతి, వీతరాగం వా చిత్తం...పే.... సదోసం వా చిత్తం, వీతదోసం వా చిత్తం, సమోహం వా చిత్తం, వీతమోహం వా చిత్తం, సంఖిత్తం వా చిత్తం, విక్ఖిత్తం వా చిత్తం, మహగ్గతం వా చిత్తం, అమహగ్గతం వా చిత్తం, సఉత్తరం వా చిత్తం, అనుత్తరం వా చిత్తం, సమాహితం వా చిత్తం, అసమాహితం వా చిత్తం, విముత్తం వా చిత్తం, అవిముత్తం వా చిత్తన్తి పజానాతీ"తి ఏవం సతిపట్ఠానసుత్తే (దీ. ని. ౨.౩౮౧; మ. ని. ౧.౧౧౪) విత్థారేత్వా దస్సితే సోళసవిధే చిత్తే.

తత్థ **సరాగన్తి** అట్ఠవిధం లోభసహగతం. **వీతరాగన్తి** లోకియకుసలాబ్యాకతం. ఇదం పన యస్మా సమ్మసనం న ధమ్మసమోధానం, తస్మా ఇధ ఏకపదేపి లోకుత్తరం న లబ్భతి. సేసాని చత్తారి అకుసలచిత్తాని నేవ పురిమపదం, న పచ్ఛిమపదం భజన్తి. **సదోసన్తి** దువిధం దోమనస్ససహగతం. **వీతదోసన్తి** లోకియకుసలాబ్యాకతం. సేసాని దస అకుసలచిత్తాని నేవ పురిమపదం, న పచ్ఛిమపదం భజన్తి. **సమోహన్తి** విచికిచ్ఛాసహగతఞ్చేవ ఉద్ధచ్చసహగతఞ్చాతి దువిధం. యస్మా పన మోహో సబ్బాకుసలేసు ఉప్పజ్జతి, తస్మా సేసానిపి ఇధ వత్తన్తియేవ. ఇమస్మిఞ్హి దుకే ద్వాదసాకుసలచిత్తాని పరియాదిన్నానీతి. **వీతమోహన్తి** లోకియకుసలాబ్యాకతం.

సంఖిత్తన్తి థినమిద్ధానుపతితం. ఏతఞ్హి సఙ్కుచితచిత్తం నామ ఆరమ్మణే సఙ్కోచవసేన పవత్తనతో. **విక్ఖిత్తన్తి** ఉద్ధచ్చసహగతం. ఏతఞ్హి పసటచిత్తం నామ ఆరమ్మణే సవిసేసం విక్ఖేపవసేన విసటభావేన పవత్తనతో. **మహగ్గతన్తి** రూపావచరం అరూపావచరఞ్చ. **అమహగ్గతన్తి** కామావచరం. **సఉత్తరన్తి** కామావచరం. **అనుత్తరన్తి** రూపావచరం అరూపావచరఞ్చ. తత్రాపి సఉత్తరం రూపావచరం, అనుత్తరం అరూపావచరమేవ. **సమాహితన్తి** యస్స అప్పనాసమాధి వా ఉపచారసమాధి వా అత్థి. **అసమాహితన్తి** ఉభయసమాధివిరహితం. **విముత్తన్తి** తదఙ్గవిక్ఖమ్భనవిముత్తీహి విముత్తం. **అవిముత్తన్తి** ఉభయవిముత్తిరహితం. సముచ్ఛేదప్పటిప్పస్సద్ధినిస్సరణవిముత్తీనం పన ఇధ ఓకాసోవ నత్థి, ఓకాసాభావో చ సమ్మసనచారస్స అధిప్పేతత్తా వేదితబ్బో.

ఉపాదానస్స ఖన్ధా **ఉపాదానక్ఖన్ధా,** ఉపాదానస్స పచ్చయభూతా ధమ్మపుఞ్జా ధమ్మరాసయోతి అత్థో. ఉపాదానేహి ఆరమ్మణకరణాదివసేన ఉపాదాతబ్బా వా ఖన్ధా **ఉపాదానక్ఖన్ధా. ఛ అజ్ఝత్తికబాహిరాయతనానీతి** చక్ఖు సోతం ఘానం జివ్హా కాయో మనోతి ఇమాని ఛ అజ్ఝత్తికాయతనాని చేవ, రూపం సద్దో గన్ధో రసో ఫోట్ఠబ్బో ధమ్మాతి ఇమాని ఛ బాహిరాయతనాని చ. ఏత్థ పన లోకుత్తరధమ్మా న గహేతబ్బా సమ్మసనచారస్స అధిప్పేతత్తా. **సత్త సమ్బోజ్ఝఙ్గాతి** సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గాదయో సత్త సమ్బోజ్ఝఙ్గా. సతిఆదయో హి సమ్బోధిస్స, సమ్బోధియా వా అఙ్గాతి **సమ్బోజ్ఝఙ్గా**. తథా హి సమ్బుజ్ఝతి ఆరద్ధవిపస్సకతో పట్ఠాయ యోగావచరోతి సమ్బోధి, యాయ వా సో సతిఆదికాయ సత్తధమ్మసామగ్గియా సమ్బుజ్ఝతి, కిలేసనిద్దాతో ఉట్ఠాతి, సచ్చాని వా పటివిజ్ఝతి, సా ధమ్మసామగ్గీ సమ్బోధి, తస్స సమ్బోధిస్స, తస్సా వా సమ్బోధియా అఙ్గాతి **సమ్బోజ్ఝఙ్గా**.

చత్తారి అరియసచ్చానీతి "దుక్ఖం దుక్ఖసముదయో దుక్ఖనిరోధో దుక్ఖనిరోధగామినిపటిపదా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౭౧-౧౦౭౨) ఏవం వుత్తాని చత్తారి అరియసచ్చాని. తత్థ పురిమాని ద్వే సచ్చాని వట్టం పవత్తిహేతుభావతో. పచ్ఛిమాని వివట్టం నివట్టతదధిగమూపాయభావతో. తేసు భిక్ఖునో వట్టే కమ్మట్ఠానాభినివేసో హోతి సరూపతో పరిగ్గహసమ్భవతో. వివట్టే నత్థి అభినివేసో అవిసయత్తా అవిసయత్తే చ పయోజనాభావతో. **పఞ్చధా వుత్తేసూతి** సతిపట్ఠానసుత్తే వుత్తేసు. **సుద్ధఅరూపసమ్మసనమేవాతి** రూపేన అమిస్సితత్తా కేవలం అరూపసమ్మసనమేవ. ఖన్ధాయతనసచ్చకోట్ఠాసానం పఞ్చక్ఖన్ధసఙ్గహతో "**రూపారూపసమ్మసన**"న్తి వుత్తం. పుబ్బభాగియానమ్పి సతిపట్ఠానానం సఙ్గహితత్తా "**లోకియలోకుత్తరమిస్సకానేవ కథితానీ**"తి ఆహ.

౩౮౪. అనిబ్బత్తానన్తి అజాతానం. **పయోగం పరక్కమన్తి** ఏత్థ భుసం యోగో పయోగో, పయోగోవ పరక్కమో, పయోగసఙ్ఖాతం పరక్కమన్తి అత్థో. **చిత్తం ఉక్ఖిపతీతి** కోసజ్జపక్ఖే పతితుం అపదానవసేన ఉక్ఖిపతి. **పధానవీరియన్తి** సమ్మప్పధానలక్ఖణప్పత్తవీరియం. **లోకియాతి** లోకియసమ్మప్పధానకథా. **సబ్బపుబ్బభాగేతి** సబ్బమగ్గానం పుబ్బభాగే.

కస్సపసంయుత్తపరియాయేనాతి కస్సపసంయుత్తే ఆగతసుత్తేన “ఉప్పన్నా మే పాపకా అకుసలా ధమ్మా అప్పహీయమానా అనత్థాయ సంవత్తేయ్యు”న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౪౫) ఆగతత్తా. సా లోకియాతి వేదితబ్బా.

సమథవిపస్సనావాతి అవధారణేన మగ్గం నివత్తేత్వా తస్స నివత్తనే కారణం దస్సేన్తో, “**మగ్గో పనా**”తిఆదిమాహ. **సకిం ఉప్పజ్జిత్వా**తి ఇదం భూతకథనమత్తం. నిరుద్ధస్స పున అనుప్పజ్జనతో “న కోచి గుణో”తి ఆసఙ్కేయ్యాతి ఆహ – “**సో హీ**”తిఆది. అనన్తరమేవ యథా ఫలం ఉప్పజ్జతి, తథా పవత్తియేవస్స పచ్చయదానం. **పురిమస్మిమ్పీ**తి “అనుప్పన్నా మే కుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జమానా అనత్థాయ సంవత్తేయ్యు”న్తి ఏత్థపి. **వుత్త**న్తి పోరాణట్ఠకథాయం. **తం పన** తథావుత్తవచనం **న యుత్తం** దుతియస్మిం వియ పురిమస్మిం మగ్గస్స అగ్గహణే కారణాభావతో. పురిమస్మిం అగ్గహితే మగ్గే అనుప్పజ్జమానో మగ్గో అనత్థాయ సంవత్తేయ్యాతి ఆపజ్జేయ్య, న చేతం యుత్తం ఆపజ్జమానే తస్మిం పధానత్థసమ్భవతో. **చతుకిచ్చసాధనవసేనా**తి అనుప్పన్నాకుసలానుప్పాదనాదిచతుకిచ్చసాధనవసేన.

వుత్తనయేనాతి “అసముదాచారవసేన వా అననుభూతారమ్మణవసేన వా”తిఆదినా వుత్తనయేన. **విజ్జమానా**తి ధరమానసభావా. ఖణత్తయపరియాపన్నత్తా ఉప్పాదాదిసమఙ్గినో వత్తమానభావేన ఉప్పన్నం **వత్తమానుప్పన్నం**. తఞ్హి ఉప్పాదతో పట్ఠాయ యావ భఙ్గా ఉద్ధం పన్నం పత్తన్తి నిప్పరియాయతో “**ఉప్పన్న**”న్తి వుచ్చతి. అనుభవిత్వా భవిత్వా చ విగతం భుత్వావిగతం. అనుభవనభవనాని హి భవనసామఞ్ఞేన భుత్వా-సద్దేన వుత్తాని. సామఞ్ఞమేవ హి ఉపసగ్గేన విసేసీయతి. ఇధ విపాకానుభవనవసేన తదారమ్మణం అవిపక్కవిపాకస్స సబ్బథా అవిగతత్తా భవిత్వావిగతమత్తవసేన కమ్మఞ్చ “**భుత్వావిగతుప్పన్న**”న్తి వుత్తం. న అట్ఠసాలినియం వియ రజ్జనాదివసేన అనుభూతాపగతం జవనం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధతావసేన భూతాపగతఞ్చ సఙ్ఖతం **భూతాపగతుప్పన్న**న్తి. తస్మా ఇధ **ఓకాసకతుప్పన్నం** విపాకమేవ వదతి, న తత్థ వియ కమ్మమ్పి. అట్ఠసాలినియఞ్హి భూతావిగతుప్పన్నం ఓకాసకతుప్పన్నఞ్చ అఞ్ఞథా దస్సితం. వుత్తఞ్హి తత్థ (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧ కామావచరకుసలపదభాజనీయ) –

> “ఆరమ్మణరసం అనుభవిత్వా నిరుద్ధం అనుభూతాపగతసఙ్ఖాతం కుసలాకుసలం, ఉపాదాదిత్తయం అనుప్పత్వా నిరుద్ధం భూతాపగతసఙ్ఖాతం సేససఙ్ఖతఞ్చ భూతాపగతుప్పన్నం నామ. ‘యానిస్స తాని పుబ్బే కతాని కమ్మానీ’తి ఏవమాదినా నయేన వుత్తం కమ్మం అతీతమ్పి సమానం అఞ్ఞం విపాకం పటిబాహిత్వా అత్తనో విపాకస్సోకాసం కత్వా ఠితత్తా, తథాకతోకాసఞ్చ విపాకం అనుప్పన్నమ్పి సమానం ఏవం కతే ఓకాసే ఏకన్తేన ఉప్పజ్జనతో ఓకాసకతుప్పన్నం నామా”తి.

ఇధ పన సమ్మోహవినోదనియం వుత్తనయేనేవ భుత్వావిగతుప్పన్నం ఓకాసకతుప్పన్నఞ్చ దస్సితం. వుత్తఞ్హి, **సమ్మోహవినోదనియం** (విభ॰ అట్ఠ॰ ౪౦౬) –

> “కమ్మే పన జవితే ఆరమ్మణరసం అనుభవిత్వా నిరుద్ధో విపాకో భుత్వావిగతం నామ. కమ్మం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధం భుత్వావిగతం నామ. తదుభయమ్పి భుత్వావిగతుప్పన్నన్తి సఙ్ఖ్యం గచ్ఛతి. కుసలాకుసలం కమ్మం అఞ్ఞకమ్మస్స విపాకం పటిబాహిత్వా అత్తనో విపాకస్స ఓకాసం కరోతి. ఏవం కతే ఓకాసే విపాకో ఉప్పజ్జమానో ఓకాసకరణతో పట్ఠాయ ఉప్పన్నోతి వుచ్చతి. ఇదం ఓకాసకతుప్పన్నం నామా”తి.

తత్థ అట్ఠసాలినియా అయమధిప్పాయో – “సతిపి సబ్బేసమ్పి చిత్తుప్పాదానం సంవేదయితసభావా ఆరమ్మణానుభవనే సవిపల్లాసే పన సన్తానే చిత్తాభిసఙ్ఖారవసేన పవత్తితో అబ్యాకతేహి విసిట్ఠో కుసలాకుసలానం సాతిసయో విసయానుభవనాకారో. యథా వికప్పగ్గాహవసేన రాగాదీహి తబ్బిపక్ఖేహి చ అకుసలం కుసలఞ్చ నిప్పరియాయతో ఆరమ్మణరసం అనుభవతి, న తథా విపాకో కమ్మవేగక్ఖిత్తత్తా, నాపి కిరియా అహేతుకానం అతిదుబ్బలతాయ, సహేతుకానఞ్చ ఖీణకిలేసస్స ఛళఙ్గుపేక్ఖావతో ఉప్పజ్జమానానం అతిసన్తవుత్తిత్తా, తస్మా రజ్జనాదివసేన ఆరమ్మణరసానుభవనం సాతిసయన్తి అకుసలం కుసలఞ్చ ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధతాసామఞ్ఞేన సేససఙ్ఖతఞ్చ భూతాపగత”న్తి వుత్తం. సమ్మోహవినోదనియా పన విపాకానుభవనవసేన తదారమ్మణం అవిపక్కపాకస్స సబ్బథా అవిగతత్తా భవిత్వావిగతమత్తవసేన కమ్మఞ్చ భుత్వాపగతన్తి వుత్తం. తేనేవ తత్థ ఓకాసకతుప్పన్నన్తి విపాకమేవాహ, న కమ్మమ్పి, తస్మా ఇధాపి సమ్మోహవినోదనియం వుత్తనయేనేవ భుత్వాపగతుప్పన్నం ఓకాసకతుప్పన్నఞ్చ విభత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

పఞ్చక్ఖన్ధా పన విపస్సనాయ భూమి నామాతి సమ్మసనస్స ఠానభావతో వుత్తం. **తేసూతి** అతీతాదిభేదేసు. **అనుసయితకిలేసాతి** అప్పహీనా మగ్గేన పహాతబ్బా అధిప్పేతా. తేనాహ – **“అతీతా వా…పే… న వత్తబ్బా”**తి. హోన్తు తావ “అతీతా”తి వా “పచ్చుప్పన్నా”తి వా న వత్తబ్బా, “అనాగతా”తి పన కస్మా న వత్తబ్బా, నను కారణలాభే ఉప్పజ్జనారహా అప్పహీనట్ఠేన థామగతా కిలేసా అనుసయాతి వుచ్చన్తీతి? సచ్చమేతం, అనాగతభావోపి నేసం న పరిచ్ఛిన్నో ఇతరానాగతక్ఖన్ధానం వియాతి “అనాగతా వాతి న వత్తబ్బా”తి వుత్తం. యది హి నేసం పరిచ్ఛిన్నో అనాగతభావో సియా, తతో “పచ్చుప్పన్నా, అతీతా”తి చ వత్తబ్బా సియుం, పచ్చయసమవాయే పన ఉప్పజ్జనారహతం ఉపాదాయ అనాగతవోహారో తత్థ వేదితబ్బో.

ఇదం భూమిలద్ధుప్పన్నం నామాతి ఇదం యథావుత్తం కిలేసజాతం అప్పహీనట్ఠేన భూమిలద్ధుప్పన్నం నామ కారణలాభే సతి విజ్జమానకిచ్చకరణతో. **తాసు తాసు భూమిసూతి** మనుస్సదేవాదిఅత్తభావసఙ్ఖాతేసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు. ఆరమ్మణకరణవసేన హి భవన్తి ఏత్థ కిలేసాతి **భూమియో,** ఉపాదానక్ఖన్ధా. **అసముగ్ఘాతగతాతి** తస్మిం తస్మిం సన్తానే అనుప్పత్తిధమ్మతం అనాపాదితతాయ సముగ్ఘాతం సముచ్ఛేదం న గతాతి **అసముగ్ఘాతగతా. భూమిలద్ధుప్పన్నం నామాతి** ఏత్థ లద్ధభూమికం భూమిలద్ధన్తి వుత్తం అగ్గిఆహితో వియ. ఓకాసకతుప్పన్నసద్దేపి చ **అట్ఠసాలినియం** (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧ కామావచరకుసలపదభాజనీయ) ఆగతనయేన ఓకాసో కతో ఏతేన కుసలాకుసలకమ్మేన, ఓకాసో కతో ఏతస్స విపాకస్సాతి చ దువిధత్థేపి ఏవమేవ కతసద్దస్స పరనిపాతో వేదితబ్బో. ఇధ పన ఓకాసకతుప్పన్నసద్దేన విపాకస్సేవ గహితత్తా “ఓకాసో కతో ఏతస్స విపాకస్సా”తి ఏవం విగ్గహో దట్ఠబ్బో.

ఖణత్తయసమఙ్గితాయ సముదాచారప్పత్తం **సముదాచారుప్పన్నం**. తేనాహ – **“సమ్పతి వత్తమానంయేవా”**తి. ఆరమ్మణం అధిగ్గయ్హ దళ్హం గహేత్వా పవత్తం **ఆరమ్మణాధిగ్గహితుప్పన్నం**. విక్ఖమ్భనప్పహానవసేన అప్పహీనా **అవిక్ఖమ్భితా**. సముచ్ఛేదప్పహానవసేన అప్పహీనా **అసముగ్ఘాతితా**. నిమిత్తగ్గాహవసేన ఆరమ్మణస్స అధిగ్గహితత్తా తం ఆరమ్మణం అనుస్సరితానుస్సరితక్ఖణే కిలేసుప్పత్తిహేతుభావేన ఉపతిట్ఠనతో అధిగ్గహితమేవ నామం హోతీతి ఆహ – **“ఆరమ్మణస్స అధిగ్గహితత్తా”**తి. ఏత్థ చ ఆహటఖీరరుక్ఖో వియ నిమిత్తగ్గాహవసేన అధిగ్గహితం ఆరమ్మణం, అనాహటఖీరరుక్ఖో వియ అవిక్ఖమ్భితతాయ అన్తోగతకిలేసఆరమ్మణం దట్ఠబ్బం. నిమిత్తగ్గాహికా అవిక్ఖమ్భితకిలేసా వా పుగ్గలా వా ఆహటానాహటఖీరరుక్ఖసదిసా. **పురిమనయేనేవాతి** అవిక్ఖమ్భితుప్పన్నే వుత్తనయేనేవ. **విత్థారేతబ్బన్తి**

‘‘ఇమస్మిం నామ ఠానే నుప్పజ్జిస్సన్తీ’’తి న వత్తబ్బా. కస్మా? అసముగ్ఘాతితత్తా. యథా కిం? యథా సచే ఖీరరుక్ఖం కుఠారియా ఆహనేయ్యుం, ఇమస్మిం నామ ఠానే ఖీరం న నిక్ఖమేయ్యాతి న వత్తబ్బం, ఏవం. ఇదం అసముగ్ఘాతితుప్పన్నం నామాతి ఏవం యోజేత్వా విత్థారేతబ్బం.

ఇమేసు ఉప్పన్నేసూతి యథావుత్తేసు అట్ఠసు ఉప్పన్నేసు. ఇదం **న మగ్గవజ్ఝం** అప్పహాతబ్బవత్థుత్తా. **మగ్గవజ్ఝం** మగ్గేన పహేయ్యవత్థుత్తా. **రత్తోతి** రాగేన సమన్నాగతో. ఏస నయో **దుట్ఠో మూళ్హోతి** ఏత్థాపి. **వినిబద్ధోతి** మానసంయోజనేన విరూపం నిబన్ధితో. **పరామట్ఠోతి** దిట్ఠిపరామాసేన ధమ్మసభావం అతిక్కమ్మ పరతో ఆమట్ఠో. **అనిట్ఠఙ్గతోతి** నిట్ఠం అగతో, సంసయాపన్నోతి అత్థో. **థామగతోతి** అనుసయవసేన దళ్హతం ఉపగతో. **యుగనద్ధాతి** పహాతబ్బప్పహాయకయుగే నద్ధా వియ వత్తనకా ఏకకాలికత్తా. **సంకిలేసికాతి** సంకిలేసధమ్మసహితా.

పాళియన్తి పటిసమ్భిదాపాళియం (పటి॰ మ॰ ౩.౨౧). తికాలికేసుపి కిలేసేసు వాయామాభావదస్సనత్థం అజాతఫలతరుణరుక్ఖో పాళియం నిదస్సితో, అట్ఠకథాయం పన జాతో సత్తో అసముదాహటకిలేసో నామ నత్థీతి ‘‘**జాతఫలరుక్ఖేన దీపేతబ్బ**’’న్తి వత్వా తమత్థం వివరితుం ‘‘**యథా హీ**’’తిఆది వుత్తం. అథ వా మగ్గేన పహీనకిలేసానమేవ అతీతాదిభేదేన తిధా నవత్తబ్బతం పాకటం కాతుం అజాతఫలరుక్ఖో ఉపమావసేన పాళియం ఆభతో, అతీతాదీనం అప్పహీనతాదస్సనత్థమ్పి ‘‘**జాతఫలరుక్ఖేన దీపేతబ్బ**’’న్తి అట్ఠకథాయం వుత్తం. తత్థ యథా అచ్ఛిన్నే రుక్ఖే నిబ్బత్తనారహాని ఫలాని ఛిన్నే అనుప్పజ్జమానాని కదాచి ససభావాని అహేసుం, హోన్తి, భవిస్సన్తి వాతి అతీతాదిభావేన న వత్తబ్బాని, ఏవం మగ్గేన పహీనకిలేసా చ దట్ఠబ్బా మగ్గే అనుప్పన్నే ఉప్పత్తిరహానం ఉప్పన్నే సబ్బేన సబ్బం అభావతో . యథా చ ఛేదే అసతి ఫలాని ఉప్పజ్జిస్సన్తీతి ఛేదనస్స సాత్థకతా, ఏవం మగ్గభావనాయ చ సాత్థకతా యోజేతబ్బా. **నాపి న పజహతీతి** ఉప్పజ్జనారహానం పజహనతో వుత్తం. **ఉప్పజ్జిత్వాతి** లక్ఖణే త్వా-సద్దో. మగ్గస్స ఉప్పజ్జనకిరియాయ హి సముదయప్పహాననిబ్బానసచ్ఛికరణకిరియా వియ ఖన్ధానం పరిజాననకిరియా లక్ఖీయతి.

తేపి పజహతియేవాతి యే తేహి కిలేసేహి జనేతబ్బా ఉపాదిన్నక్ఖన్ధా, తేపి పజహతియేవ తన్నిమిత్తస్స అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణస్స నిరోధనతో. తేనాహ – ‘‘**వుత్తమ్పి చేత**’’న్తిఆది. **అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణస్స నిరోధేనాతి** కమ్మవిఞ్ఞాణస్స అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనేన. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం సోతాపత్తిమగ్గఞాణే హేతుభూతే. **ఏతేతి** నామరూపసఙ్ఖాతా సఙ్ఖారా. **సబ్బభవేహి వుట్ఠాతియేవాతిపి వదన్తీతి** అరహత్తమగ్గో సబ్బభవేహి వుట్ఠాతియేవాతి వదన్తి తదుప్పత్తితో ఉద్ధం భవూపపత్తియా కిలేసస్సపి అభావతో.

ఏకచిత్తక్ఖణికత్తా మగ్గస్సాతి అధిప్పాయేన ‘‘**కథం అనుప్పన్నానం...పే.... ఠితియా భావనా హోతీ**’’తి పుచ్ఛతి. మగ్గప్పవత్తియాయేవ ఉభయకిచ్చసిద్ధితో ఆహ – ‘‘**మగ్గప్పవత్తియాయేవా**’’తి. **మగ్గో హీతిఆదినా** తమత్థం వివరతి. అనుప్పన్నో నామ వుచ్చతి, తస్మా తస్స భావనా అనుప్పన్నానం ఉప్పాదాయ భావనా వుత్తాతి యోజేతబ్బా. **వత్తుం వట్టతీతి** యావతా మగ్గస్స పవత్తియేవ ఠితి, తత్తకానేవ నిబ్బత్తితలోకుత్తరాని.

౩౯౮-౪౦౧. కత్తుకమ్యతాఛన్దం అధిపతిం కరిత్వా పటిలద్ధసమాధి ఛన్దసమాధీతి ఆహ – ‘‘**ఛన్దం నిస్సాయ పవత్తో సమాధి ఛన్దసమాధీ**’’తి **పధానసఙ్ఖారాతి** చతుకిచ్చసాధకస్స సమ్మప్పధానవీరియస్సేతం అధివచనం. తేనాహ – ‘‘**పధానభూతా సఙ్ఖారా పధానసఙ్ఖారా**’’తి. తత్థ **పధానభూతాతి** వీరియభూతా. సఙ్ఖతసఙ్ఖారాదినివత్తనత్థం పధానగ్గహణన్తి.

అథ వా తం తం విసేసం సఙ్ఖరోతీతి **సఙ్ఖారో,** సబ్బం వీరియం. తత్థ చతుకిచ్చసాధకతో సేసనివత్తనత్థం పధానగ్గహణన్తి, పధానభూతా సేట్ఠభూతాతి అత్థో. చతుబ్బిధస్స పన వీరియస్స అధిప్పేతత్తా బహువచననిద్దేసో కతో. **తేహి ధమ్మేహీతి** ఛన్దసమాధినా పధానసఙ్ఖారేహి చ. **ఇద్ధిపాదన్తి** ఏత్థ ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధి, సమిజ్ఝతి నిప్ఫజ్జతీతి అత్థో. ఇజ్ఝన్తి వా ఏతాయ సత్తా ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతిపి ఇద్ధి. పఠమేనత్థేన ఇద్ధి ఏవ పాదో **ఇద్ధిపాదో,** ఇద్ధికోట్ఠాసోతి అత్థో. దుతియేనత్థేన ఇద్ధియా పాదోతి **ఇద్ధిపాదో,** పాదోతి పతిట్ఠా, అధిగమూపాయోతి అత్థో. తేన హి యస్మా ఉపరూపరివిసేససఙ్ఖాతం ఇద్ధిం పజ్జన్తి పాపుణన్తి, తస్మా పాదోతి వుచ్చతి. తేనాహ – ''**ఇద్ధియా పాదం, ఇద్ధిభూతం వా పాదం ఇద్ధిపాద**''న్తి.

అథ వా **ఇద్ధిపాదన్తి** నిప్ఫత్తిపరియాయేన ఇజ్ఝనట్ఠేన, ఇజ్ఝన్తి ఏతాయ సత్తా ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతి ఇమినా వా పరియాయేన ఇద్ధీతి సఙ్ఖం గతానం ఉపచారజ్ఝానాదికుసలచిత్తసమ్పయుత్తానం ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారానం అధిట్ఠానట్ఠేన పాదభూతం సేసచిత్తచేతసికరాసిన్తి అత్థో. తేనేవ **ఇద్ధిపాదవిభఙ్గే** (విభ. ४३४-४३२) ''ఇద్ధిపాదోతి తథాభూతస్స వేదనాక్ఖన్ధో...పే.... విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో''తి వుత్తం. సా ఏవ చ తథావుత్తా ఇద్ధి యస్మా హేట్ఠిమా హేట్ఠిమా ఉపరిమాయ ఉపరిమాయ తయో ఛన్దసమాధిప్పధానసఙ్ఖారా పాదభూతా అధిట్ఠానభూతా, తస్మా వుత్తం ''ఇద్ధిభూతం వా పాద''న్తి. తథా హేట్ఠా ధమ్మా ఇద్ధిపి హోన్తి ఇద్ధిపాదాపి, సేసా పన సమ్పయుత్తకా చత్తారో ఖన్ధా ఇద్ధిపాదాయేవ.
వీరియచిత్తవీమంసాసమాధిప్పధానసఙ్ఖారసఙ్ఖాతాపి తయో తయో ధమ్మా ఇద్ధిపి హోన్తి ఇద్ధిపాదాపి, సేసా పన సమ్పయుత్తకా చత్తారో ఖన్ధా ఇద్ధిపాదాయేవ.

అపిచ పుబ్బభాగో పుబ్బభాగో ఇద్ధిపాదో నామ, పటిలాభో పటిలాభో ఇద్ధి నామాతి వేదితబ్బా. అయమత్థో ఉపచారేన వా విపస్సనాయ వా దీపేతబ్బో. పఠమజ్ఝానపరికమ్మఞ్హి ఇద్ధిపాదో నామ, పఠమజ్ఝానం ఇద్ధి నామ. దుతియఝాన... తతియఝాన... చతుత్థఝాన... ఆకాసానఞ్చాయతన... విఞ్ఞాణఞ్చాయతన... ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతన... నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనపరికమ్మం ఇద్ధిపాదో నామ, నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం ఇద్ధి నామ. సోతాపత్తిమగ్గస్స విపస్సనా ఇద్ధిపాదో నామ, సోతాపత్తిమగ్గో ఇద్ధి నామ. సకదాగామి-అనాగామి-అరహత్తమగ్గస్స విపస్సనా ఇద్ధిపాదో నామ, అరహత్తమగ్గో ఇద్ధి నామ. పటిలాభేనపి దీపేతుం వట్టతియేవ. పఠమజ్ఝానఞ్హి ఇద్ధిపాదో నామ, దుతియజ్ఝానం ఇద్ధి నామ. దుతియజ్ఝానం ఇద్ధిపాదో నామ, తతియజ్ఝానం ఇద్ధి నామ...పే.... అనాగామిమగ్గో ఇద్ధిపాదో నామ, అరహత్తమగ్గో ఇద్ధి నామ.

సేసేసుపీతి వీరియసమాధిఆదీసుపి. తత్థ హి వీరియం, చిత్తం, వీమంసం అధిపతిం కరిత్వా పటిలద్ధసమాధి వీరియసమాధి, చిత్తసమాధి, వీమంసాసమాధీతి అత్థో వేదితబ్బో. **ఛన్దాదీసు ఏకన్తి** ఛన్దాదీసు చతూసు ఆదితో వుత్తత్తా ఆదిభూతం ఏకం పధానం ఛన్దన్తి అధిప్పాయో. తేనేవాహ – ''**తదాస్స పఠమిద్ధిపాదో**''తి. **ఏవం సేసాపీతి** ఏతేన వీరియం చిత్తం వీమంసం నిస్సాయ విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అరహత్తం పాపుణన్తానం వసేన దుతియవీరియిద్ధిపాదాదయో యోజేతబ్బాతి దస్సేతి. ఇమినా హి సుత్తన్తేన చతున్నం భిక్ఖూనం మత్థకప్పత్తం కమ్మట్ఠానం దస్సితం. ఏకో హి భిక్ఖు ఛన్దం అవస్సయతి, కత్తుకమ్యతాకుసలధమ్మచ్ఛన్దేన అత్థనిప్ఫత్తియం సతి ''అహం లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేస్సామి, నత్థి మయ్హం ఏతస్స నిబ్బత్తనే భారో''తి ఛన్దం జేట్ఠకం ఛన్దం ధురం ఛన్దం పుబ్బఙ్గమం కత్వా లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేతి. ఏకో వీరియం అవస్సయతి, ఏకో చిత్తం, ఏకో పఞ్ఞం అవస్సయతి, పఞ్ఞాయ అత్థనిప్ఫత్తియం సతి ''అహం లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేస్సామి, నత్థి మయ్హం ఏతస్స నిబ్బత్తనే భారో''తి పఞ్ఞం జేట్ఠకం పఞ్ఞం ధురం పఞ్ఞం పుబ్బఙ్గమం కత్వా లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేతి.

కథం? యథా హి చతూసు అమచ్చపుత్తేసు ఠానన్తరం పత్థేత్వా విచరన్తేసు ఏకో ఉపట్ఠానం అవస్సయతి, ఏకో సూరభావం, ఏకో జాతిం, ఏకో మన్తం. కథం? తేసు హి పఠమో ఉపట్ఠానే అప్పమాదకారితాయ అత్థనిప్ఫత్తియా సతి లబ్భమానం "లచ్ఛామేతం ఠానన్తర"న్తి ఉపట్ఠానం అవస్సయతి. దుతియో ఉపట్ఠానే అప్పమత్తోపి "ఏకచ్చో సఙ్గామే పచ్చుపట్ఠితే సణ్ఠాతుం న సక్కోతి, అవస్సం పన రఞ్ఞో పచ్చన్తో కుప్పిస్సతి, తస్మిం కుప్పితే రథస్స పురతో కమ్మం కత్వా రాజానం ఆరాధేత్వా ఆహరాపేస్సామేతం ఠానన్తర"న్తి సూరభావం అవస్సయతి. తతియో "సూరభావేపి సతి ఏకచ్చో హీనజాతికో హోతి, జాతిం సోధేత్వా ఠానన్తరం దేన్తో మయ్హం దస్సతీ"తి జాతిం అవస్సయతి. చతుత్థో "జాతిమాపి ఏకో అమన్తనీయో హోతి, మన్తేన కత్తబ్బకిచ్చే ఉప్పన్నే ఆహరాపేస్సామేతం ఠానన్తర"న్తి మన్తం అవస్సయతి. తే సబ్బేపి అత్తనో అత్తనో అవస్సయబలేన ఠానన్తరాని పాపుణింసు.

తత్థ ఉపట్ఠానే అప్పమత్తో హుత్వా ఠానన్తరం పత్తో వియ ఛన్దం అవస్సాయ కత్తుకమ్యతాకుసలధమ్మచ్ఛన్దేన "అత్థనిప్ఫత్తియం సతి అహం లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేస్సామి, నత్థి మయ్హం ఏతస్స నిబ్బత్తనే భారో"తి ఛన్దం జేట్ఠకం ఛన్దం ధురం ఛన్దం పుబ్బఙ్గమం కత్వా లోకుత్తరధమ్మనిబ్బత్తకో దట్ఠబ్బో **రట్ఠపాలత్థేరో** (మ॰ ని॰ ౨.౨౯౩ ఆదయో) వియ. సో హి ఆయస్మా "ఛన్దే సతి కథం నానుజానిస్సన్తీ"తి సత్తాహమ్పి భత్తాని అభుఞ్జిత్వా మాతాపితరో అనుజానాపేత్వా పబ్బజిత్వా ఛన్దమేవ అవస్సాయ లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేసి. సూరభావేన రాజానం ఆరాధేత్వా ఠానన్తరం పత్తో వియ వీరియం జేట్ఠకం వీరియం ధురం వీరియం పుబ్బఙ్గమం కత్వా లోకుత్తరధమ్మనిబ్బత్తకో దట్ఠబ్బో **సోణత్థేరో** (మహావ॰ ౨౪౩ ఆదయో) వియ. సో హి ఆయస్మా వీరియం ధురం కత్వా లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేసి.

జాతిసమ్పత్తియా ఠానన్తరం పత్తోవియ చిత్తం జేట్ఠకం చిత్తం ధురం చిత్తం పుబ్బఙ్గమం కత్వా లోకుత్తరధమ్మనిబ్బత్తకో దట్ఠబ్బో **సమ్భూతత్థేరో** (థేరగా॰ అట్ఠ॰ ౨ సమ్భూతత్థేరగాథావణ్ణనా) వియ. సో హి ఆయస్మా చిత్తం జేట్ఠకం చిత్తం ధురం చిత్తం పుబ్బఙ్గమం కత్వా లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేసి. మన్తం అవస్సాయ ఠానన్తరం పత్తో వియ వీమంసం జేట్ఠకం వీమంసం ధురం వీమంసం పుబ్బఙ్గమం కత్వా లోకుత్తరధమ్మనిబ్బత్తకో దట్ఠబ్బో **థేరో మోఘరాజా** (సు॰ ని॰ ౧౧౨౨ ఆదయో; చూళని॰ మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేసో ౮౫) వియ. సో హి ఆయస్మా వీమంసం జేట్ఠకం వీమంసం ధురం వీమంసం పుబ్బఙ్గమం కత్వా లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేసి. తస్స హి భగవా "సుఞ్ఞతో లోకం అవేక్ఖస్సూ"తి (సు॰ ని॰ ౧౧౨౫; చూళని॰ మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేసో ౮౮) సుఞ్ఞతాకథం కథేసి. పఞ్ఞానిస్సితమాననిగ్గహత్థఞ్చ ద్విక్ఖత్తుం పుచ్ఛితో పఞ్హం న కథేసి. ఏత్థ చ పునప్పునం ఛన్దుప్పాదనం తోసనం వియ హోతీతి ఛన్దస్స ఉపట్ఠానసదిసతా వుత్తా, థామభావతో వీరియస్స సూరత్తసదిసతా, "ఛద్వారాధిపతి రాజా"తి (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౨.ఏరకపత్తనాగరాజవత్థు) వచనతో పుబ్బఙ్గమతా చిత్తస్స విసిట్ఠజాతిసదిసతా.

౪౦౨-౪౦౬. అత్తనో సద్ధాధురేతి అత్తనో సద్ధాకిచ్చే సద్దహనకిరియాయ. **ఇన్దట్ఠం కారేతీ**తి అనువత్తనవసేన సమ్పయుత్తధమ్మేసు ఇన్దట్ఠం కారేతి, తస్మా ఆధిపతేయ్యట్ఠేన సద్ధా ఏవ ఇన్ద్రియన్తి **సద్ధిన్ద్రియం**. తథా వీరియాదీనం సకసకకిచ్చేసూతి ఆహ – **''వీరియిన్ద్రియాదీసుపి ఏసేవ నయో''**తి. **విసోధేన్తో**తి విపక్ఖవివజ్జనసపక్ఖనిసేవనసరిక్ఖూపనిస్సయసఙ్గణ్హనలక్ఖణేహి తీహి కారణేహి విసోధనవసేన సోధేన్తో.

అస్సద్ధే పుగ్గలే పరివజ్జయతోతి బుద్ధాదీసు పసాదసినేహాభావేన సద్ధారహితే లూఖపుగ్గలే సబ్బసో వజ్జయతో. **సద్ధే పుగ్గలే సేవతో**తి బుద్ధాదీసు సద్ధాధిముత్తే వక్కలిత్థేరసదిసే సేవతో. **పసాదనీయే**తి పసాదావహే సమ్పసాదనీయసుత్తాదికే (దీ. ని. ౩.౧౪౧ ఆదయో). **పచ్చవేక్ఖతో**తి పాళితో అత్థతో చ పతి పతి అవేక్ఖన్తస్స చిన్తేన్తస్స. **విసుజ్ఝతీ**తి పటిపక్ఖమలవిగమతో పచ్చయవసేన సభావసంసుద్ధితో విసుద్ధఫలనిబ్బత్తితో చ సద్ధిన్ద్రియం విసుజ్ఝతి. ఏస నయో సేసేసుపి. **సమ్మప్పధానే**తి సమ్మప్పధానప్పటిసంయుత్తే (సం. ని. ౫.౬౫౧-౬౬౨ ఆదయో) సుత్తన్తే. ఏస నయో సేసేసుపి. **ఝానవిమోక్ఖే**తి పఠమజ్ఝానాదిజ్ఝానాని చేవ పఠమవిమోక్ఖాదివిమోక్ఖే చ. కామఞ్చేత్థ ఝానానియేవ విమోక్ఖా, పవత్తిఆకారవసేన పన విసుం గహణం.

గమ్భీరఞాణచరియన్తి గమ్భీరానం ఞాణానం పవత్తిట్ఠానం. తేనాహ – ‘‘**సణ్హసుఖుమ**’’న్తిఆది. **ఖన్ధన్తర**న్తి సభావజాతిభూమిఆదివసేన ఖన్ధానం నానత్తం. ఏస నయో సేసేసుపి. **అకతాభినివేసో**తి పుబ్బే అకతభావనాభినివేసో. **సద్ధాధురాదీసూ**తి సద్ధాధురే పఞ్ఞాధురే చ. **అవసానే**తి భావనాపరియోసానే. **వివట్టేత్వా**తి సబ్బారారమ్మణతో వివట్టేత్వా నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా. **అరహత్తం గణ్హాతీ**తి మగ్గపరమ్పరాయ అరహత్తం గణ్హాతి. **అకమ్పియట్ఠేనా**తి పటిపక్ఖేహి అకమ్పియభావేన. ఏతేనేవస్స సమ్పయుత్తధమ్మేసు థిరభావోపి విభావితో దట్ఠబ్బో. న హి సమ్పయుత్తధమ్మేసు థిరభావేన వినా పటిపక్ఖేహి అకమ్పియతా సమ్భవతి. సమ్పయుత్తధమ్మేసు థిరభావేనేవ హి అకుసలానం అబ్యాకతానఞ్చ నేసం బలవభావూపపత్తి. **అస్సద్ధియే**తి అస్సద్ధియహేతు. నిమిత్తత్థే హేతం భుమ్మవచనం. ఏస నయో సేసేసుపి.

౪౧౮. **ఆదిపదాన**న్తి సతిఆదిపదానం. **సరణట్ఠేనా**తి చిరకతచిరభాసితానం అనుస్సరణట్ఠేన. **ఉపట్ఠానలక్ఖణా**తి కాయాదీసు అసుభాకారాదిసల్లక్ఖణముఖేన తత్థ ఉపతిట్ఠనసభావా. ఉపతిట్ఠనఞ్చ ఆరమ్మణం ఉపగన్త్వా ఠానం, అవిస్సజ్జనం వా ఆరమ్మణస్స. **అపిలాపనలక్ఖణా**తి అసమ్ముస్సనసభావా, ఉదకే అలాబు వియ ఆరమ్మణే ప్లవిత్వా గన్తుం అప్పదానం, పాసాణస్స వియ నిచ్చలస్స ఆరమ్మణస్స ఠపనం సారణం అసమ్ముట్ఠకరణం అపిలాపనం. **సాపతేయ్య**న్తి సన్తకం. అపిలాపనం అసమ్ముట్ఠం కరోతి **అపిలాపేతి,** సాయం పాతఞ్చ రాజానం ఇస్సరియసమ్పత్తిం సల్లక్ఖాపేతి సారేతీతి అత్థో. **కణ్హసుక్కసప్పటిభాగే ధమ్మే**తి కణ్హసుక్కసఙ్ఖాతే సప్పటిభాగే ధమ్మే. కణ్హో హి ధమ్మో సుక్కేన, సుక్కో చ కణ్హేన సప్పటిభాగో. **విత్థార**-సద్దో ఆదిసద్దత్థో. తేన “ఇమే చత్తారో ధమ్మా సమ్మప్పధానా, ఇమే చత్తారో ఇద్ధిపాదా, ఇమాని పఞ్చిన్ద్రియాని, ఇమాని పఞ్చ బలాని, ఇమే సత్త బోజ్ఝఙ్గా, అయం అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో, అయం సమథో, అయం విపస్సనా, అయం విజ్జా, అయం విముత్తి, ఇమే లోకుత్తరధమ్మాతి ఏవం ఖో, మహారాజ, అపిలాపనలక్ఖణా సతీ”తి (మి. ప. ౨.౧.౧౩) ఇమం పాళిసేసం సఙ్గణ్హాతి. **థేరేనా**తి నాగసేనత్థేరేన. సో హి ధమ్మానం కిచ్చం లక్ఖణం కత్వా అస్సేతి “అపిలాపనలక్ఖణా సతి, ఆకోటనలక్ఖణో వితక్కో”తిఆదినా. ఏవఞ్హి ధమ్మా సుబోధా హోన్తీతి. సమ్మోసపచ్చనీకం కిచ్చం అసమ్మోసో, న సమ్మోసాభావమత్తన్తి ఆహ – ‘‘**అసమ్మోసరసా వా**’’తి. యస్స ధమ్మస్స బలేన సమ్పయుత్తధమ్మా ఆరమ్మణాభిముఖా భవన్తి, సా సతి. తస్మా సా తేసం ఆరమ్మణాభిముఖభావం పచ్చుపట్ఠాపేసి, సయం వా ఆరమ్మణాభిముఖభావేన పచ్చుపతిట్ఠతీతి వుత్తం – ‘‘**గోచరాభిముఖీభావపచ్చుపట్ఠానా**’’తి. సమ్మా పసత్థో బోజ్ఝఙ్గోతి **సమ్బోజ్ఝఙ్గో. బోధియా** వక్ఖమానాయ ధమ్మసామగ్గియా, **బోధిస్స వా** అరియసావకస్స అఙ్గోతి బోజ్ఝఙ్గో. **యా హీ**తిఆదినా తమేవ సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరతి. “యా హి అయం ధమ్మసామగ్గీ”తి ఏతస్స “బోధీతి వుచ్చతీ”తి ఇమినా సమ్బన్ధో. **ధమ్మసామగ్గియా**తి ధమ్మసమూహేన, యాయ ధమ్మసామగ్గియాతి సమ్బన్ధో. **పతిట్ఠానాయూహనా**

ఓఘతరణసుత్తవణ్ణనాయం (సం. ని. అట్ఠ. ౧.౧.౧) "కిలేసవసేన పతిట్ఠానం, అభిసఙ్ఖారవసేన ఆయూహనా. తణ్హా దిట్ఠివసేన పతిట్ఠానం, అవసేసకిలేసాభిసఙ్ఖారేహి ఆయూహనా. తణ్హావసేన పతిట్ఠానం, దిట్ఠివసేన ఆయూహనా. సస్సతదిట్ఠియా పతిట్ఠానం, ఉచ్ఛేదదిట్ఠియా ఆయూహనా. లీనవసేన పతిట్ఠానం, ఉద్ధచ్చవసేన ఆయూహనా. కామసుఖల్లికానుయోగవసేన పతిట్ఠానం, అత్తకిలమథానుయోగవసేన ఆయూహనా. సబ్బాకుసలాభిసఙ్ఖారవసేన పతిట్ఠానం, సబ్బలోకియకుసలాభిసఙ్ఖారవసేన ఆయూహనా"తి ఏవం వుత్తేసు సత్తసు పకారేసు ఇధ అవుత్తానం వసేన వేదితబ్బా. **పటిపక్ఖభూతాయాతి** ఏత్థ లీనప్పతిట్ఠానకామసుఖల్లికానుయోగఉచ్ఛేదాభినివేసానం ధమ్మవిచయవీరియపీతిప్పధానా ధమ్మసామగ్గీ పటిపక్ఖో, ఉద్ధచ్చాయూహనఅత్తకిలమథానుయోగసస్సతాభినివేసానం పస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాపధానా ధమ్మసామగ్గీ పటిపక్ఖో. సతి పన ఉభయత్థాపి ఇచ్ఛితబ్బా. తథా హి సా "సబ్బత్థికా"తి వుత్తా.

కిలేససన్తాననిద్దాయ ఉట్ఠహతీతి ఏతేన సిఖాప్పత్తవిపస్సనాయ సహగతానమ్పి సతిఆదీనం బోజ్ఝఙ్గభావం దస్సేతి. వుట్ఠానగామినివిపస్సనా హి కిలేసే నిరోధేన్తీ ఏవ పవత్తతీతి. **చత్తారి వా**తిఆదినా పన మగ్గఫలసహగతానం బోజ్ఝఙ్గభావం దస్సేతి. సత్తహి బోజ్ఝఙ్గేహి భావితేహి సచ్చప్పటివేధో హోతీతి కథమిదం జానితబ్బన్తి చోదనం సన్ధాయాహ – "**యథాహ**"తిఆది. **ఝానఙ్గమగ్గఙ్గాదయో వియా**తి ఏతేన బోధిబోజ్ఝఙ్గసద్దానం సముదాయావయవవిసయతం దస్సేతి. **సేనఙ్గరథఙ్గాదయో వియా**తి ఏతేన పుగ్గలపఞ్ఞత్తియా అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తిభావం దస్సేతి.

బోధాయ సంవత్తన్తీతి బోజ్ఝఙ్గాతి కారణత్థో అఙ్గసద్దోతి కత్వా వుత్తం. బుజ్ఝన్తీతి బోధియో, బోధియో ఏవ అఙ్గాని బోజ్ఝఙ్గానీతి వుత్తం – "**బుజ్ఝన్తీతి బోజ్ఝఙ్గా**"తి. విపస్సనాదీనం కారణాదీనం బుజ్ఝితబ్బానఞ్చ సచ్చానం అనురూపం పచ్చక్ఖభావేన పటిముఖం అవిపరీతతాయ సమ్మా చ బుజ్ఝన్తీతి ఏవం అత్థవిసేసదీపకేహి ఉపసగ్గేహి "**అనుబుజ్ఝన్తీ**"తిఆది వుత్తం. బోధిసద్దో హి సబ్బవిసేసయుత్తబుజ్ఝనం సామఞ్ఞేన సఙ్గణ్హాతి. సం-సద్దో పసంసాయం సున్దరభావే చ దిస్సతీతి ఆహ – "**పసత్థో సున్దరో చ బోజ్ఝఙ్గో సమ్బోజ్ఝఙ్గో**"తి.

ధమ్మే విచినతీతి **ధమ్మవిచయో**. తత్థ **ధమ్మే**తి చతుసచ్చధమ్మే తబ్బినిముత్తస్స సభావధమ్మస్స అభావతో. తతో ఏవ సో **పవిచయలక్ఖణో**. **ఓభాసనరసో**తి విసయోభాసనరసో. అసమ్మొయ్హనాకారేన పచ్చుపతిట్ఠతీతి **అసమ్మోహపచ్చుపట్ఠానో**.

వీరస్స భావో, కమ్మం వాతి **వీరియం**. **ఈరయితబ్బతో**తి పవత్తేతబ్బతో. **పగ్గహలక్ఖణన్తి** కోసజ్జపక్ఖే పతితుం అదత్వా సమ్పయుత్తధమ్మానం పగ్గహలక్ఖణం. తతో ఏవ సమ్పయుత్తధమ్మే **ఉపత్థమ్భనరసం**. **అనోసీదనం** అసంసీదనం.

పీణయతీతి తప్పేతి. పీణనకిచ్చేన సమ్పయుత్తధమ్మానం వియ తంసముట్ఠానపణీతరూపేహి కాయస్సాబ్యపనం. ఫరణపీతివసేన హేతం లక్ఖణం వుత్తం, తథా **రసో**తి. ఉదగ్గభావో ఓదగ్యం, తం పచ్చుపట్ఠపేతీతి **ఓదగ్యపచ్చుపట్ఠానా**. ఉబ్బేగపీతివసేన చేతం వుత్తం.

కాయచిత్తదరథప్పస్సమ్భనతోతి కాయదరథస్స చిత్తదరథస్స చ పస్సమ్భనతో వూపసమనతో. తేనాహ – "**ఉపసమలక్ఖణా**"తి, కాయచిత్తదరథానం వూపసమనలక్ఖణాతి అత్థో. **కాయో**తి చేత్థ వేదనాదయో తయో ఖన్ధా. **దరథో**

సారమ్భో, దుక్ఖదోమనస్సపచ్చయానం ఉద్ధచ్చాదికానం కిలేసానం, తథాపవత్తానం వా చతున్నం ఖన్ధానమేతం అధివచనం. దరథనిమ్మద్దనేన పరిళాహపరిప్ఫన్దనవిరహితో సీతిభావో **అపరిప్ఫన్దనసీతిభావో**.

సమ్మా చిత్తస్స ఠపనం **సమాధానం. అవిక్ఖేపో** సమ్పయుత్తానం అవిక్ఖిత్తతా. యేన సమ్పయుత్తా అవిక్ఖిత్తా హోన్తి, సో ధమ్మో **అవిక్ఖేపో. అవిసారో** అత్తనో ఏవ అవిసరణభావో. అథ వా విక్ఖేపప్పటిపక్ఖతాయ **అవిక్ఖేపలక్ఖణో**. న్హానీయచుణ్ణస్స ఉదకం వియ సమ్పయుత్తధమ్మానం సమ్పిణ్డనకిచ్చతాయ అవిసారభావేన లక్ఖితబ్బో **అవిసారలక్ఖణో**. నివాతే దీపచ్చిట్ఠితి వియ చేతసో ఠితిభావేన పచ్చుపతిట్ఠతీతి **చిత్తట్ఠితిపచ్చుపట్ఠానో**.

అజ్ఝుపేక్ఖనతోతి సమప్పవత్తేసు అస్సేసు సారథి వియ సమ్పయుత్తధమ్మానం అజ్ఝుపేక్ఖనతో. **పటిసఙ్ఖానలక్ఖణా**తి మజ్ఝత్తభావే ఠత్వా వీమంసనసఙ్ఖాతప్పటిసఙ్ఖానలక్ఖణా. **సమవాహితలక్ఖణా**తి సమం అవిసమం యథాసకకిచ్చేసు సమ్పయుత్తధమ్మానం పవత్తనలక్ఖణా. ఉదాసీనభావేన పవత్తమానాపి సేససమ్పయుత్తధమ్మే యథాసకకిచ్చేసు పవత్తేతి, యథా రాజా తుణ్హీ నిసిన్నోపి అత్థకరణే ధమ్మట్ఠే యథాసకం కిచ్చేసు అప్పమత్తో పవత్తేతి. అలీనానుద్ధతప్పవత్తిపచ్చయత్తా **ఊనాధికనివారణరసా. పక్ఖపాతుపచ్ఛేదనరసా**తి "ఇదం నిహీనకిచ్చం హోతు, ఇదం అతిరేకతరకిచ్చ"న్తి ఏవం పక్ఖపాతనవసేన వియ పవత్తి పక్ఖపాతో, తం ఉపచ్ఛిన్దన్తీ వియ హోతీతి **పక్ఖపాతుపచ్ఛేదనరసా**. సమ్పయుత్తధమ్మానం సకసకకిచ్చే మజ్ఝత్తభావేన పచ్చుపతిట్ఠతీతి **మజ్ఝత్తభావపచ్చుపట్ఠానో**. బోజ్ఝఙ్గానం ఉపరూపరి ఉప్పాదనమేవ బ్రూహనం వడ్ఢనఞ్చాతి ఆహ – "**ఉప్పాదేతీ**"తి.

సతి చ సమ్పజఞ్ఞఞ్చ **సతిసమ్పజఞ్ఞం,** సతిపధానం వా సమ్పజఞ్ఞం **సతిసమ్పజఞ్ఞం**. తం సబ్బత్థ సతోకారిభావావహత్తా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ హోతి. యథా పచ్చనీకధమ్మప్పహానం అనురూపధమ్మసేవనా చ అనుప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం ఉప్పాదాయ హోతి, ఏవం సతిరహితపుగ్గలవివజ్జనా, సతోకారిపుగ్గలసేవనా, తత్థ చ యుత్తతా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ హోతీతి ఇమమత్థం దస్సేతి, "**సతిసమ్పజఞ్ఞ**"న్తిఆదినా. **సత్తసు ఠానేసూ**తి "అభిక్కన్తే పటిక్కన్తే సమ్పజానకారీ హోతి, ఆలోకితే విలోకితే సమ్పజానకారీ హోతి, సమిఞ్జితే పసారితే సమ్పజానకారీ హోతి, సఙ్ఘాటిపత్తచీవరధారణే సమ్పజానకారీ హోతి, అసితే పీతే ఖాయితే సాయితే సమ్పజానకారీ హోతి, ఉచ్చారపస్సావకమ్మే సమ్పజానకారీ హోతి, గతే ఠితే నిసిన్నే సుత్తే జాగరితే భాసితే తుణ్హీభావే సమ్పజానకారీ హోతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౬; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౯) ఏవం వుత్తేసు అభిక్కన్తాదీసు సత్తసు ఠానేసు. **తిస్సదత్తత్థేరో** నామ యో బోధిమణ్డే సువణ్ణసలాకం గహేత్వా "అట్ఠారససు భాసాసు కతరభాసాయ ధమ్మం కథేమీ"తి పరిసం పవారేసి. **అభయత్థేరో**తి దత్తాభయత్థేరమాహ. **అభినివేస**న్తి విపస్సనాభినివేసం.

పరిపుచ్ఛకతాతి పరియోగాహేత్వా పుచ్ఛకభావో. ఆచరియే పయిరుపాసిత్వా పఞ్చపి నికాయే సహ అట్ఠకథాయ పరియోగాహేత్వా యం యం తత్థ గణ్ఠిట్ఠానభూతం, తం తం "ఇదం, భన్తే, కథం, ఇమస్స కో అత్థో"తి ఖన్ధాయతనాదిఅత్థం పుచ్ఛన్తస్స హి ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఉప్పజ్జతి. తేనాహ – "**ఖన్ధధాతు...పే.... బహులతా**"తి.

వత్థువిసదకిరియాతి ఏత్థ చిత్తచేతసికానం పవత్తిట్ఠానభావతో సరీరం తప్పటిబద్ధాని చీవరాదీని చ వత్థూనీతి అధిప్పేతాని. తాని యథా చిత్తస్స సుఖావహాని హోన్తి, తథా కరణం తేసం విసదకిరియా. తేనాహ – "**అజ్ఝత్తికబాహిరాన**"న్తిఆది. **ఉస్సన్నదోస**న్తి వాతపిత్తాదివసేన ఉపచితదోసం. **సేదమలమక్ఖిత**న్తి సేదేన చేవ జల్లికాసఙ్ఖాతేన

సరీరమలేన చ మక్ఖితం. **చ**-సద్దేన అఞ్ఞమ్పి సరీరస్స పీళావహం అచ్చాసనాదిం సఙ్గణ్హాతి. **సేనాసనం వాతి వా**-సద్దేన మలగ్గహితపత్తాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **పరిభణ్డకరణాదీహీతి ఆది**-సద్దేన పత్తపచనాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **అవిసదేతి** వత్థుమ్హి అవిసదే సతి, విసయభూతే వా. కథం భావనమనుయుత్తస్స తాని అజ్ఝత్తికబాహిరవత్థూని విసయో? అన్తరన్తరా పవత్తనకచిత్తుప్పాదవసేనేవ వుత్తం. తే హి చిత్తుప్పాదా చిత్తేకగ్గతాయ అపరిసుద్ధభావాయ సంవత్తన్తి. **చిత్తచేతసికేసూతి** నిస్సయాదిపచ్చయభూతేసు చిత్తచేతసికేసు. **ఞాణమ్పీతి అపి**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో. తేన "న కేవలం వత్థుయేవ, అథ ఖో తస్మిం అపరిసుద్ధే ఞాణమ్పి అపరిసుద్ధం హోతీ"తి నిస్సయాపరిసుద్ధియా తంనిస్సితాపరిసుద్ధి వియ విసయస్స అపరిసుద్ధతాయ విసయినో అపరిసుద్ధిం దస్సేతి.

సమభావకరణన్తి కిచ్చతో అనూనాధికభావకరణం. **సద్ధిన్ద్రియం బలవం హోతి,** సద్ధేయ్యవత్థుస్మిం పచ్చయవసేన అధిమోక్ఖకిచ్చస్స పటుతరభావేన పఞ్ఞాయ అవిసదతాయ వీరియాదీనఞ్చ సిథిలతాదినా సద్ధిన్ద్రియం బలవం హోతి. తేనాహ – "**ఇతరాని మన్దానీ**"తి. **తతోతి** తస్మా, సద్ధిన్ద్రియస్స బలవభావతో ఇతరేసఞ్చ మన్దత్తాతి అత్థో. కోసజ్జపక్ఖే పతితుం అదత్వా సమ్పయుత్తధమ్మానం పగ్గణ్హనం అనుబలప్పదానం పగ్గహో. పగ్గహోవ కిచ్చం **పగ్గహకిచ్చం**. కాతుం న సక్కోతీతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. ఆరమ్మణం ఉపగన్త్వా ఠానం, అనిస్సజ్జనం వా **ఉపట్ఠానం**. విక్ఖేపప్పటిపక్ఖో, యేన వా సమ్పయుత్తా అవిక్ఖిత్తా హోన్తి, సో **అవిక్ఖేపో**. రూపగతం వియ చక్ఖునా యేన యాథావతో విసయసభావం పస్సతి, తం **దస్సనకిచ్చం కాతుం న సక్కోతి** బలవతా సద్ధిన్ద్రియేన అధిభూతత్తా. సహజాతధమ్మేసు హి ఇన్దట్ఠం కారేన్తానం సహపవత్తమానానం ధమ్మానం ఏకదేసతావసేనేవ అత్థసిద్ధి, న అఞ్ఞథా. **తస్మాతి** వుత్తమేవత్థం కారణభావేన పచ్చామసతి. **తన్తి** సద్ధిన్ద్రియం. **ధమ్మసభావపచ్చవేక్ఖణేనాతి** యస్స సద్ధేయ్యస్స వత్థునో ఉళారతాదిగుణే అధిముచ్చనస్స సాతిసయప్పవత్తియా సద్ధిన్ద్రియం బలవం జాతం, తస్స పచ్చయపచ్చయుప్పన్నతాదివిభాగతో యాథావతో వీమంసనేన. ఏవఞ్హి ఏవంధమ్మతానయేన యాథావసరసతో పరిగ్గయ్హమానే సవిప్ఫారో అధిమోక్ఖో న హోతి "అయం ఇమేసం ధమ్మానం సభావో"తి పరిజాననవసేన పఞ్ఞాబ్యాపారస్స సాతిసయత్తా. ధురియధమ్మేసు హి యథా సద్ధాయ బలవభావే పఞ్ఞాయ మన్దభావో హోతి, ఏవం పఞ్ఞాయ బలవభావే సద్ధాయ మన్దభావో హోతి. తేన వుత్తం – "**తం ధమ్మసభావపచ్చవేక్ఖణేన హాపేతబ్బ**"న్తి.

తథా అమనసికారేనాతి యేనాకారేన భావనమనుయుఞ్జన్తస్స సద్ధిన్ద్రియం బలవం జాతం, తేనాకారేన భావనాయ అననుయుఞ్జనతోతి వుత్తం హోతి. ఇధ దువిధేన సద్ధిన్ద్రియస్స బలవభావో అత్తనో వా పచ్చయవిసేసేన కిచ్చుత్తరియతో వీరియాదీనం వా మన్దకిచ్చతాయ. తత్థ పఠమవికప్పే హాపనవిధి దస్సితో, దుతియవికప్పే పన యథా మనసికరోతో వీరియాదీనం మన్దకిచ్చతాయ సద్ధిన్ద్రియం బలవం జాతం, తథా అమనసికారేన వీరియాదీనం పటుకిచ్చభావావహేన మనసికారేన సద్ధిన్ద్రియం తేహి సమరసం కరోన్తేన హాపేతబ్బం. ఇమినా నయేన సేసిన్ద్రియేసుపి హాపనవిధి వేదితబ్బో.

వక్కలిత్థేరవత్థూతి సో హి ఆయస్మా సద్ధాధిముత్తతాయ కతాధికారో సత్థు రూపదస్సనప్పసుతో ఏవ హుత్వా విహరన్తో సత్థారా "కిం తే, వక్కలి, ఇమినా పూతికాయేన దిట్ఠేన, యో ఖో, వక్కలి, ధమ్మం పస్సతి, సో మం పస్సతీ"తిఆదినా (సం. ని. ౩.౮౭) నయేన ఓవదిత్వా కమ్మట్ఠానే నియోజితోపి తం అననుయుఞ్జన్తో పణామితో అత్తానం వినిపాతేతుం పపాతట్ఠానం అభిరుహి. అథ నం సత్థా యథానిసిన్నోవ ఓభాసవిస్సజ్జనేన అత్తానం దస్సేత్వా –

"పామోజ్జబహులో భిక్ఖు, పసన్నో బుద్ధసాసనే;

అధిగచ్ఛే పదం సన్తం, సఙ్ఖారూపసమం సుఖ”న్తి. (ధ॰ ప॰ ౩౮౧) –

గాథం వత్వా “ఏహి, వక్కలీ”తి ఆహ. సో తేనేవ అమతేన అభిసిత్తో హట్ఠతుట్ఠో హుత్వా విపస్సనం పట్ఠపేసి, సద్ధాయ పన బలవభావేన విపస్సనావీథిం న ఓతరి. తం ఞత్వా భగవా తస్స ఇన్ద్రియసమత్తప్పటిపాదనాయ కమ్మట్ఠానం సోధేత్వా అదాసి. సో సత్థారా దిన్ననయే ఠత్వా విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా మగ్గప్పటిపాటియా అరహత్తం పాపుణి. తేన వుత్తం – ‘‘**వక్కలిత్థేరవత్థు చేత్థ నిదస్సన**’’న్తి. **ఏత్థా**తి సద్ధిన్ద్రియస్స అధిమత్తభావే సేసిన్ద్రియానం సకిచ్చాకరణే. **ఇతరకిచ్చభేద**న్తి ఉపట్ఠానాదికిచ్చవిసేసం. **పస్సద్ధాదీతి ఆది**-సద్దేన సమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గానం సఙ్గహో. **హాపేతబ్బ**న్తి యథా సద్ధిన్ద్రియస్స బలవభావో ధమ్మసభావపచ్చవేక్ఖణేన హాయతి, ఏవం వీరియిన్ద్రియస్స అధిమత్తతా పస్సద్ధిఆదిభావనాయ హాయతి సమాధిపక్ఖియత్తా తస్సా. తథా హి సమాధిన్ద్రియస్స అధిమత్తతం కోసజ్జపాతతో రక్ఖన్తీ వీరియాదిభావనా వియ వీరియిన్ద్రియస్స అధిమత్తతం ఉద్ధచ్చపాతతో రక్ఖన్తీ పస్సద్ధాదిభావనా ఏకంసతో హాపేతి. తేన వుత్తం – ‘‘**పస్సద్ధాదిభావనాయ హాపేతబ్బ**’’న్తి.

సోణత్థేరస్స వత్థూతి సుఖుమాలసోణత్థేరస్స వత్థు. సో హి ఆయస్మా సత్థు సన్తికే కమ్మట్ఠానం గహేత్వా సీతవనే విహరన్తో “మమ సరీరం సుఖుమాలం, న చ సక్కా సుఖేనేవ సుఖం అధిగన్తుం, కిలమేత్వాపి సమణధమ్మో కాతబ్బో”తి ఠానచఙ్కమమేవ అధిట్ఠాయ పధానమనుయుఞ్జన్తో పాదతలేసు ఫోటేసు ఉట్ఠితేసుపి వేదనం అజ్ఝుపేక్ఖిత్వా దళ్హవీరియం కరోన్తో అచ్చారద్ధవీరియతాయ విసేసం నిబ్బత్తేతుం నాసక్ఖి. సత్థా తత్థ గన్త్వా వీణూపమోవాదేన ఓవదిత్వా వీరియసమతాయోజనవిధిం దస్సేన్తో కమ్మట్ఠానం విసోధేత్వా గిజ్ఝకూటం గతో. థేరోపి సత్థారా దిన్ననయేన వీరియసమతం యోజేత్వా భావేన్తో విపస్సనమ్పి ఉస్సుక్కాపేత్వా అరహత్తే పతిట్ఠాసి. తేన వుత్తం – ‘‘**సోణత్థేరస్స వత్థు దస్సేతబ్బ**’’న్తి. **సేసేసుపీ**తి సతిసమాధిపఞ్ఞిన్ద్రియేసుపి.

సమతన్తి సద్ధాపఞ్ఞానం అఞ్ఞమఞ్ఞం అనూనాధికభావం, తథా సమాధివీరియానం. యథా హి సద్ధాపఞ్ఞానం విసుం ధురియధమ్మభూతానం కిచ్చతో అఞ్ఞమఞ్ఞానతివత్తనం విసేసతో ఇచ్ఛితబ్బం, యతో నేసం సమధురతాయ అప్పనా సమ్పజ్జతి, ఏవం సమాధివీరియానం కోసజ్జుద్ధచ్చపక్ఖికానం సమరసతాయ సతి అఞ్ఞమఞ్ఞూపత్థమ్భనతో సమ్పయుత్తధమ్మానం అన్తద్వయపాతాభావేన సమ్మదేవ అప్పనా ఇజ్ఝతి. **బలవసద్ధో**తిఆది బ్యతిరేకముఖేన వుత్తస్సేవత్థస్స సమత్థనం. తస్సత్థో – యో బలవతియా సద్ధాయ సమన్నాగతో అవిసదఞాణో, సో ముధప్పసన్నో హోతి, న అవేచ్చప్పసన్నో. తథా హి అవత్థుస్మిం పసీదతి సేయ్యథాపి తిత్థియసావకా. **కేరాటికపక్ఖ**న్తి సాఠేయ్యపక్ఖం భజతి. సద్ధాహీనాయ పఞ్ఞాయ అతిధావన్తో “దేయ్యవత్థుపరిచ్చాగేన వినా చిత్తుప్పాదమత్తేనపి దానమయం పుఞ్ఞం హోతీ”తిఆదీని పరికప్పేతి హేతుప్పటిరూపకేహి వఞ్చితో, ఏవంభూతో సుక్ఖతక్కవిలుత్తచిత్తో పణ్డితానం వచనం నాదియతి, సఞ్ఞత్తిం న గచ్ఛతి. తేనాహ – ‘‘**భేసజ్జసముట్ఠితో వియ రోగో అతేకిచ్ఛో హోతీ**’’తి. యథా చేత్థ సద్ధాపఞ్ఞానం అఞ్ఞమఞ్ఞం సమభావో అత్థావహో, అనత్థావహో విసమభావో, ఏవం సమాధివీరియానం అఞ్ఞమఞ్ఞం అవిక్ఖేపావహో సమభావో, ఇతరో విక్ఖేపావహో చాతి **కోసజ్జం అభిభవతి,** తేన అప్పనం న పాపుణాతీతి అధిప్పాయో. **ఉద్ధచ్చం అభిభవతీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **తం ఉభయ**న్తి సద్ధాపఞ్ఞాద్వయం సమాధివీరియద్వయఞ్చ. **సమం కత్తబ్బ**న్తి సమరసం కాతబ్బం.

సమాధికమ్మికస్సాతి సమథకమ్మట్ఠానికస్స. **ఏవ**న్తి ఏవం సన్తే, సద్ధాయ థోకం బలవభావే సతీతి అత్థో. **సద్దహన్తో**తి “పథవీ పథవీతి మనసికరణమత్తేన కథం ఝానుప్పత్తీ”తి అచిన్తేత్వా “అద్ధా సమ్మాసమ్బుద్ధేన వుత్తవిధి ఇజ్ఝిస్సతీ”తి

సద్దహన్తో సద్ధం జనేన్తో. **ఓకప్పేన్తో**తి ఆరమ్మణం అనుప్పవిసిత్వా వియ అధిముచ్చనవసేన అవకప్పేన్తో పక్ఖన్దన్తో. **ఏకగ్గతా బలవతీ వట్టతి** సమాధిప్పధానత్తా ఝానస్స. **ఉభిన్న**న్తి సమాధిపఞ్ఞానం. సమాధికమ్మికస్స సమాధినో అధిమత్తతా వియ పఞ్ఞాయ అధిమత్తతాపి ఇచ్ఛితబ్బాతి ఆహ – ''**సమతాయపీ**''తి, సమభావేనపీతి అత్థో. **అప్పనాతి** లోకియఅప్పనా. తథా హి ''**హోతియేవా**''తి సాసఙ్కం వదతి. లోకుత్తరప్పనా పన తేసం సమభావేనేవ ఇచ్ఛితా. యథాహ – ''సమథవిపస్సనం యుగనద్ధం భావేతీ''తి (అం॰ ని॰ ౪.౧౭౦; పటి॰ మ॰ ౨.౧).

యది విసేసతో సద్ధాపఞ్ఞానం సమాధివీరియానఞ్చ సమతావ ఇచ్ఛితా, కథం సతీతి ఆహ – ''**సతి పన సబ్బత్థ బలవతీ వట్టతీ**''తి. **సబ్బత్థా**తి లీనుద్ధచ్చపక్ఖికేసు పఞ్చసు ఇన్ద్రియేసు. ఉద్ధచ్చపక్ఖికే గణ్హన్తో ''**సద్ధావీరియపఞ్ఞాన**''న్తి ఆహ. అఞ్ఞథాపీతి చ గహేతబ్బా సియా. తథా హి **కోసజ్జపక్ఖికేన చ సమాధినా**ఇచ్చేవ వుత్తం, న ''పస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాహీ''తి. **సాతి** సతి. సబ్బేసు రాజకమ్మేసు నియుత్తో **సబ్బకమ్మికో. తేనాతి** తేన సబ్బత్థ ఇచ్ఛితబ్బత్థేన కారణేన. **ఆహ అట్ఠకథాయం.** సబ్బత్థ నియుత్తా **సబ్బత్థికా** సబ్బత్థ లీనే ఉద్ధతే చ చిత్తే ఇచ్ఛితబ్బత్తా, సబ్బేన వా లీనుద్ధచ్చపక్ఖియేన బోజ్ఝఙ్గగణేన అత్థేతబ్బాతి సబ్బత్థా, సావ **సబ్బత్థికా. చిత్త**న్తి కుసలచిత్తం. తస్స హి **సతిపటిసరణం** పరాయణం అప్పత్తస్స పత్తియా అనధిగతస్స అధిగమాయ. తేనాహ – ''**ఆరక్ఖపచ్చుపట్ఠానా**''తిఆది.

ఖన్ధాదిభేదేసు అనోగాళ్హపఞ్ఞానన్తి పరియత్తిబాహుసచ్చవసేనపి ఖన్ధాయతనాదీసు అప్పతిట్ఠితబుద్ధీనం. బహుస్సుతసేవనా హి సుతమయఞాణావహా. తరుణవిపస్సనాసమఙ్గీపి భావనామయఞాణే ఠితత్తా ఏకంసతో పఞ్ఞవా ఏవ నామ హోతీతి ఆహ – ''**సమపఞ్ఞాస...పే.... పుగ్గలసేవనా**''తి. ఞేయ్యధమ్మస్స గమ్భీరభావవసేన తప్పరిచ్ఛేదకఞాణస్స గమ్భీరభావగ్గహణన్తి ఆహ – ''**గమ్భీరేసు ఖన్ధాదీసు పవత్తాయ గమ్భీరపఞ్ఞాయా**''తి. తఞ్హి ఞేయ్యం తాదిసాయ పఞ్ఞాయ చరితబ్బతో గమ్భీరఞాణచరియం. తస్సా వా పఞ్ఞాయ తత్థ పభేదతో పవత్తి గమ్భీరఞాణచరియా, తస్సా పచ్చవేక్ఖణాతి ఆహ – ''**గమ్భీరపఞ్ఞాయ పభేదపచ్చవేక్ఖణా**''తి.

పఞ్చవిధబన్ధనకమ్మకారణం నిరయే నిబ్బత్తసత్తస్స యేభుయ్యేన సబ్బపఠమం కరోన్తీతి దేవదూతసుత్తాదీసు ఆదితో వుత్తత్తా చ ఆహ – ''**పఞ్చవిధబన్ధనకమ్మకారణతో పట్ఠాయా**''తి. **సకటవహనాదికాలేతి ఆది**-సద్దేన తదఞ్ఞం మనుస్సేహి తిరచ్ఛానేహి చ విబాధితబ్బకాలం సఙ్గణ్హాతి. **ఏకం బుద్ధన్తర**న్తి ఇదం అపరాపరేసు పేతేసుయేవ ఉప్పజ్జనకసత్తవసేన వుత్తం, ఏకచ్చానం వా పేతానం ఏకచ్చతిరచ్ఛానానం వియ దీఘాయుకతా సియాతి తథా వుత్తం. తథా హి కాళో నాగరాజా చతున్నం బుద్ధానం సమ్ముఖీభావం లభిత్వా ఠితోపి మేత్తేయ్యస్సపి భగవతో సమ్ముఖీభావం లభిస్సతీతి వదన్తి, యతస్స కప్పాయుకతా వుత్తా.

ఏవం ఆనిసంసదస్సావినోతి వీరియాయత్తో ఏవ సబ్బో లోకియో లోకుత్తరో చ విసేసాధిగమోతి ఏవం వీరియే ఆనిసంసదస్సనసీలస్స. **గమనవీథి**న్తి సపుబ్బభాగం నిబ్బానగామినిపటిపదం , సహ విపస్సనాయ అరియమగ్గప్పటిపాటి, సత్తవిసుద్ధిపరమ్పరా వా. సా హి ''భిక్ఖునో వట్టనియ్యానాయ గన్తబ్బా పటిపజ్జితబ్బా పటిపదా''తి కత్వా గమనవీథి నామ.

కాయదళ్హీబహులోతి యథా తథా కాయస్స దళ్హీకమ్మప్పసుతో. **పిణ్డపాత**న్తి రట్ఠపిణ్డం. పచ్చయదాయకానం అత్తని కారస్స అత్తనో సమ్మాపటిపత్తియా మహప్ఫలభావస్స కరణేన పిణ్డస్స భిక్ఖాయ పటిపూజనా **పిణ్డపాతాపచాయనం.**

నీహరన్తోతి పత్తత్థవికతో నీహరన్తో. **తం సద్దం సుత్వాతి** తం ఉపాసికాయ వచనం పణ్ణసాలాద్వారే ఠితోవ పఞ్చాభిఞ్ఞతాయ దిబ్బసోతేన సుత్వా. మనుస్ససమ్పత్తి, దిబ్బసమ్పత్తి, నిబ్బానసమ్పత్తీతి ఇమా **తిస్సో సమ్పత్తియో. దాతుం సక్ఖిస్ససీతి** తయి కతేన దానమయేన వేయ్యావచ్చమయేన చ పుఞ్ఞకమ్మేన ఖేత్తవిసేసభావూపగమనేన అపరాపరం దేవమనుస్సానం సమ్పత్తియో అన్తే నిబ్బానసమ్పత్తిఞ్చ దాతుం సక్ఖిస్ససీతి థేరో అత్తానం పుచ్ఛతి. **సితం కరోన్తోతి** "అకిచ్ఛేనేవ మయా వట్టదుక్ఖం సమతిక్కన్త"న్తి పచ్చవేక్ఖణావసానే సఞ్జాతపామోజ్జవసేన సితం కరోన్తో.

నిప్పరిస్సయకాలోతి నిరుపద్దవకాలో, తదా భిక్ఖుసఙ్ఘస్స సులభా పచ్చయా హోన్తీతి పచ్చయహేతుకా చిత్తపీళా నత్థీతి అధిప్పాయో. **పస్సన్తానంయేవాతి** అనాదరే సామివచనం. **ఖీరధేనున్తి** ఖీరదాయికం ధేనుం . **కిఞ్చిదేవ కత్వాతి** కిఞ్చిదేవ భతికమ్మం కత్వా. **ఉచ్ఛుయన్తకమ్మన్తి** ఉచ్ఛుయన్తసాలాయ కాతబ్బం కిచ్చం. **తమేవ మగ్గన్తి** ఉపాసకేన పటిపన్నమగ్గం. **ఉపకట్ఠాయాతి** ఆసన్నాయ. **విప్పటిపన్నన్తి** జాతిధమ్మకులధమ్మాదిలఙ్ఘనేన అసమ్మాపటిపన్నం. **ఏవన్తి** యథా అసమ్మాపటిపన్నో పుత్తో తాయ ఏవ అసమ్మాపటిపత్తియా కులసన్తానతో బాహిరో హుత్వా పితు సన్తికా దాయజ్జస్స న భాగీ, ఏవం **కుసీతోపి** తేనేవ కుసీతభావేన న సమ్మాపటిపన్నో సత్థు సన్తికా లద్ధబ్బఅరియధనదాయజ్జస్స న భాగీ. **ఆరద్ధవీరియోవ లభతి** సమ్మాపటిపజ్జనతో. ఉప్పజ్జతి వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గోతి యోజనా, ఏవం సబ్బత్థ.

మహాతి సీలాదిగుణేహి మహన్తో విపులో అనఞ్ఞసాధారణో. తం పనస్స గుణమహత్తం దససహస్సిలోకధాతుకమ్పనేన లోకే పాకటన్తి దస్సేన్తో "**సత్థునో హి**"తిఆదిమాహ.

యస్మా సత్థుసాసనే పబ్బజితస్స పబ్బజ్జూపగమనేన సక్యపుత్తియభావో సఞ్జాయతి, తస్మా బుద్ధపుత్తభావం దస్సేన్తో "**అసమ్భిన్నాయా**"తిఆదిమాహ.

అలసానం భావనాయ నామమత్తమ్పి అజానన్తానం కాయదళ్హీబహులానం యావదత్థం భుఞ్జిత్వా సేయ్యసుఖాదిఅనుయుఞ్జనకానం తిరచ్ఛానగతికానం పుగ్గలానం దూరతో వజ్జనా **కుసీతపుగ్గలపరివజ్జనాతి** ఆహ – "**కుచ్ఛిం పూరేత్వా ఠితఅజగరసదిసే**"తిఆది. "దివసం చఙ్కమేన నిసజ్జాయ ఆవరణీయేహి ధమ్మేహి చిత్తం పరిసోధేస్సామా"తిఆదినా భావనారమ్భవసేన ఆరద్ధవీరియానం దళ్హపరక్కమానం కాలేన కాలం ఉపసఙ్కమనా **ఆరద్ధవీరియపుగ్గలసేవనాతి** ఆహ – "**ఆరద్ధవీరియే**"తిఆది. **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౬౪-౬౫) పన జాతిమహత్తపచ్చవేక్ఖణా సబ్రహ్మచారిమహత్తపచ్చవేక్ఖణాతి ఇదం ద్వయం న గహితం, థినమిద్ధవినోదనతా సమ్మప్పధానపచ్చవేక్ఖణతాతి ఇదం ద్వయం గహితం. తత్థ ఆనిసంసదస్సావితాయ ఏవ సమ్మప్పధానపచ్చవేక్ఖణా గహితా హోతి లోకియలోకుత్తరవిసేసాధిగమస్స వీరియాయత్తతాదస్సనభావతో, థినమిద్ధవినోదనం పన తదధిముత్తతాయ ఏవ గహితం హోతి. వీరియుప్పాదనే యుత్తప్పయుత్తస్స థినమిద్ధవినోదనం అత్థసిద్ధమేవాతి. తత్థ థినమిద్ధవినోదనకుసీతపుగ్గలపరివజ్జనఆరద్ధవీరియపుగ్గలసేవనతదధి- ముత్తతాపటిపక్ఖవిధమనపచ్చయూపసంహారవసేన అపాయభయపచ్చవేక్ఖణాదయో సముత్తేజనవసేన వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదకా దట్ఠబ్బా.

బుద్ధానుస్సతియా ఉపచారసమాధినిట్ఠత్తా వుత్తం – "**యావ ఉపచారా**"తి. **సకలసరీరం ఫరమానోతి** పీతిసముట్ఠానేహి పణీతరూపేహి సకలసరీరం ఫరమానో, ధమ్మసఙ్ఘగుణే అనుస్సరన్తస్సపి యావ ఉపచారా సకలసరీరం ఫరమానో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఉప్పజ్జతీతి ఏవం సేసఅనుస్సతీసు, పసాదనీయసుత్తన్తపచ్చవేక్ఖణాయ చ యోజేతబ్బం తస్సాపి

విముత్తాయతనభావేన తగ్గతికత్తా. **ఏవరూపే కాలేతి** “దుబ్భిక్ఖభయాదీసూ”తి వుత్తకాలే. **సమాపత్తి...పే.... న సముదాచరన్తీ**తి ఇదం ఉపసమానుస్సతియా వసేన వుత్తం. సఞ్ఞారానఞ్హి వసేన సప్పదేసవూపసమేపి నిప్పదేసవూపసమే వియ తథా సఞ్ఞాయ పవత్తితో భావనామనసికారో కిలేసవిక్ఖమ్భనసమత్థో హుత్వా ఉపచారసమాధిం ఆవహన్తో తథారూపపీతిసోమనస్ససమన్నాగతో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉపాదాయ హోతీతి. తత్థ “విక్ఖమ్భితా కిలేసా”తి పాఠో. **న సముదాచరన్తీతి ఇతి**-సద్దో కారణత్థో. యస్మా న సముదాచరన్తి, తస్మా తం నేసం అసముదాచారం పచ్చవేక్ఖన్తస్సాతి యోజనా. న హి కిలేసే పచ్చవేక్ఖన్తస్స బోజ్ఝఙ్గుప్పత్తి యుత్తా, పసాదనీయేసు ఠానేసు పసాదసినేహాభావేన లూఖహదయతాయ లూఖతా. సా తత్థ ఆదరగారవాకరణేన విఞ్ఞాయతీతి ఆహ – ‘‘**అసక్కచ్చకిరియాయ సంసూచితలూఖభావే**’’తి.

పణీతభోజనసేవనతాతి పణీతసప్పాయభోజనసేవనతా. **ఉతుఇరియాపథసుఖ**గ్గహణేన సప్పాయఉతుఇరియాపథగ్గహణం దట్ఠబ్బం. తఞ్హి తివిధమ్పి సప్పాయం సేవియమానం కాయస్స కల్యతాపాదనవసేన చిత్తస్స కల్యతం ఆవహన్తం దువిధాయపి పస్సద్ధియా కారణం హోతి. అహేతుకసత్తేసు లబ్భమానం సుఖదుక్ఖన్తి అయమేకో అన్తో, ఇస్సరాదివిసమహేతుకన్తి పన అయం దుతియో. ఏతే ఉభో అన్తే అనుపగమ్మ యథాసకం కమ్మునా హోతీతి అయం మజ్ఝిమా పటిపత్తి. మజ్ఝత్తో పయోగో యస్స సో మజ్ఝత్తపయోగో, తస్స భావో **మజ్ఝత్తపయోగతా**. అయఞ్హి సభావాసారద్ధతాయ తంపస్సద్ధకాయతాయ కారణం హోతి, పస్సద్ధిద్వయం ఆవహతి. ఏతేనేవ సారద్ధకాయపుగ్గలపరివజ్జనపస్సద్ధకాయపుగ్గలసేవనానం తదావహనతా సంవణ్ణితాతి దట్ఠబ్బం.

వత్థువిసదకిరియా ఇన్ద్రియసమత్తప్పటిపాదనా చ పఞ్ఞావహా వుత్తా, సమాధానావహాపి తా హోన్తి. సమాధానావహభావేనేవ పఞ్ఞావహభావతోతి వుత్తం – ‘‘**వత్థువిసదకిరియా...పే.... వేదితబ్బా**’’తి.

కారణకోసల్లభావనాకోసల్లానం నానన్తరియభావతో రక్ఖనాకోసల్లస్స చ తంమూలకత్తా ‘‘**నిమిత్తకుసలతా నామ కసిణనిమిత్తస్స ఉగ్గహకుసలతా**’’ఇచ్చేవ వుత్తం. **కసిణనిమిత్తస్సాతి** చ నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం. అసుభనిమిత్తాదికస్సపి హి యస్స కస్సచి ఝానుప్పత్తినిమిత్తస్స ఉగ్గహకోసల్లం నిమిత్తకుసలతా ఏవాతి. **అతిసిథిలవీరియతాదీహీతి ఆది**-సద్దేన పఞ్ఞాపయోగమన్దతం పయోగవేకల్లఞ్చ సఙ్గణ్హాతి. **తస్స పగ్గణ్హనన్తి** తస్స లీనస్స చిత్తస్స ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గాదిసముట్ఠాపనేన లయాపత్తితో సముద్ధరణం. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> “యస్మిఞ్చ ఖో, భిక్ఖవే, సమయే లీనం చిత్తం హోతి, కాలో తస్మిం సమయే ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ. తం కిస్స హేతు? లీనం, భిక్ఖవే, చిత్తం, తం ఏతేహి ధమ్మేహి సుసముట్ఠాపయం హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, పురిసో పరిత్తం అగ్గిం ఉజ్జాలేతుకామో అస్స. సో తత్థ సుక్ఖాని చేవ తిణాని పక్ఖిపేయ్య, సుక్ఖాని చ గోమయాని పక్ఖిపేయ్య, సుక్ఖాని చ కట్ఠాని పక్ఖిపేయ్య, ముఖవాతఞ్చ దదేయ్య, న చ పంసుకేన ఓకిరేయ్య, భబ్బో ను ఖో సో పురిసో పరిత్తం అగ్గిం ఉజ్జాలేతున్తి? ఏవం, భన్తే”తి (సం. ని. ౫.౨౩౪).
>
> ఏత్థ చ యథాసకం ఆహారవసేన ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గాదీనం భావనా సముట్ఠాపనాతి వేదితబ్బా, సా అనన్తరం విభావితా ఏవ.

అచ్చారద్ధవీరియతాదీహీతి ఆది-సద్దేన పఞ్ఞాపయోగబలవతం పమోదుప్పిలాపనఞ్చ సఙ్గణ్హాతి. **తస్స నిగ్గణ్హనన్తి** తస్స ఉద్ధతస్స చిత్తస్స సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గాదిసముట్ఠాపనేన ఉద్ధతాపత్తితో నిసేధనం. వుత్తమ్పి చేతం భగవతా –

> ‘‘యస్మిఞ్చ ఖో, భిక్ఖవే, సమయే ఉద్ధతం చిత్తం హోతి, కాలో తస్మిం సమయే పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ. తం కిస్స హేతు? ఉద్ధతం, భిక్ఖవే, చిత్తం, తం ఏతేహి ధమ్మేహి సువూపసమం హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, పురిసో మహన్తం అగ్గిక్ఖన్ధం నిబ్బాపేతుకామో అస్స, సో తత్థ అల్లాని చేవ తిణాని పక్ఖిపేయ్య, అల్లాని చ గోమయాని నిక్ఖిపేయ్య, అల్లాని చ కట్ఠాని పక్ఖిపేయ్య, ముఖవాతఞ్చ న దదేయ్య, పంసుకేన చ ఓకిరేయ్య, భబ్బో ను ఖో సో పురిసో మహన్తం అగ్గిక్ఖన్ధం నిబ్బాపేతున్తి? ఏవం, భన్తే’’తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪).

ఏత్థాపి యథాసకం ఆహారవసేన పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గాదీనం భావనా సముట్ఠాపనాతి వేదితబ్బా. తత్థ పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనా వుత్తా ఏవ, సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స వుచ్చమానా, ఇతరస్స అనన్తరం వక్ఖతి.

పఞ్ఞాపయోగమన్దతాయాతి పఞ్ఞాబ్యాపారస్స అప్పకభావేన. యథా హి దానం అలోభప్పధానం, సీలం అదోసప్పధానం, ఏవం భావనా అమోహప్పధానా. తత్థ యదా పఞ్ఞా న బలవతీ హోతి, తదా భావనా పుబ్బేనాపరం విసేసావహా న హోతి. అనభిసఙ్ఖతో వియ ఆహారో పురిసస్స, యోగినో చిత్తస్స అభిరుచిం న జనేతి, తేన తం నిరస్సాదం హోతి. తథా భావనాయ సమ్మదేవ అవీథిపటిపత్తియా ఉపసమసుఖం న విన్దతి, తేనపి చిత్తం నిరస్సాదం హోతి. తేన వుత్తం – ‘‘**పఞ్ఞాపయోగమన్దతాయా...పే॰... నిరస్సాదం హోతీ**’’తి. తస్స సంవేగుప్పాదనం పసాదుప్పాదనఞ్చ తికిచ్ఛనన్తి తం దస్సేన్తో, ‘‘**అట్ఠ సంవేగవత్థూనీ**’’తిఆదిమాహ. తత్థ జాతిజరాబ్యాధిమరణాని యథారహం సుగతియం దుగ్గతియఞ్చ హోన్తీతి తదఞ్ఞమేవ పఞ్చవిధబన్ధనాదిఖుప్పిపాసాదిఅఞ్ఞమఞ్ఞవిహేఠనాదిహేతుకం అపాయదుక్ఖం దట్ఠబ్బం. తయిదం సబ్బం తేసం తేసం సత్తానం పచ్చుప్పన్నభవనిస్సితం గహితన్తి అతీతే అనాగతే చ కాలే వట్టమూలకదుక్ఖాని విసుం గహితాని . యే పన సత్తా ఆహారూపజీవినో, తత్థ చ ఉట్ఠానఫలూపజీవినో, తేసం అఞ్ఞేహి అసాధారణజీవితదుక్ఖం అట్ఠమం సంవేగవత్థు గహితన్తి దట్ఠబ్బం. **అయం వుచ్చతి సమయే సమ్పహంసనతాతి** అయం భావనాచిత్తస్స సమ్పహంసితబ్బసమయే వుత్తనయేనేవ సంవేగజననవసేన చేవ పసాదుప్పాదనవసేన చ సమ్మదేవ పహంసనా, సంవేగజననపుబ్బకపసాదుప్పాదనేన తోసనాతి అత్థో.

సమ్మాపటిపత్తిం ఆగమ్మాతి లీనుద్ధచ్చవిరహేన సమథవీథిపటిపత్తియా చ సమ్మా అవిసమం సమ్మదేవ భావనాపటిపత్తిం ఆగమ్మ. **అలీనన్తిఆదీసు** కోసజ్జపక్ఖియానం ధమ్మానం అనధిమత్తతాయ **అలీనం,** ఉద్ధచ్చపక్ఖికానం అనధిమత్తతాయ **అనుద్ధతం,** పఞ్ఞాపయోగసమ్పత్తియా ఉపసమసుఖాధిగమేన చ **అనిరస్సాదం,** తతో ఏవ ఆరమ్మణే **సమప్పవత్తం సమథవీథిపటిపన్నం**. అలీనానుద్ధతాహి వా ఆరమ్మణే **సమప్పవత్తం,** అనిరస్సాదతాయ **సమథవీథిపటిపన్నం**. సమప్పవత్తియా వా **అలీనం అనుద్ధతం,** సమథవీథిపటిపత్తియా **అనిరస్సాదన్తి** దట్ఠబ్బం. తత్థ అలీనతాయ **పగ్గహే,** అనుద్ధతతాయ **నిగ్గహే,** అనిరస్సాదతాయ **సమ్పహంసనే** న బ్యాపారం ఆపజ్జతి. **అయం వుచ్చతి సమయే అజ్ఝుపేక్ఖనతాతి** అయం అజ్ఝుపేక్ఖితబ్బసమయే భావనాచిత్తస్స పగ్గహనిగ్గహసమ్పహంసనేసు బ్యావటతాసఙ్ఖాతం పటిపక్ఖం అభిభుయ్య అజ్ఝుపేక్ఖనా వుచ్చతి. పటిపక్ఖవిక్ఖమ్భనతో విపస్సనాయ అధిట్ఠానభావూపగమనతో చ

ఉపచారజ్ఝానమ్పి సమాధానకిచ్చనిప్ఫత్తియా పుగ్గలస్స సమాహితభావసాధనమేవాతి తత్థ సమధురభావేనాహ – **‘‘ఉపచారం వా అప్పనం వా’’**తి. ఏస **ఉప్పజ్జతీ**తి ఏస సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో అనుప్పన్నో ఉప్పజ్జతి.

అనురోధవిరోధప్పహానవసేన మజ్ఝత్తభావో ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స కారణం తస్మిం సతి సిజ్ఝనతో, అసతి చ అసిజ్ఝనతో, సో చ మజ్ఝత్తభావో విసయవసేన దువిధోతి ఆహ – **‘‘సత్తమజ్ఝత్తతా సఙ్ఖారమజ్ఝత్తతా’’**తి. తదుభయేన చ విరుజ్ఝనం పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గభావనాయ ఏవ దూరీకతన్తి అనురుజ్ఝనస్సేవ పహానవిధిం దస్సేతుం – **‘‘సత్తమజ్ఝత్తతా’’**తిఆది వుత్తం. తేనాహ – **‘‘సత్తసఙ్ఖారకేలాయనపుగ్గలపరివజ్జనతా’’**తి. ఉపేక్ఖాయ హి విసేసతో రాగో పటిపక్ఖో. తథా చాహ – ‘‘ఉపేక్ఖా రాగబహులస్స విసుద్ధిమగ్గో’’తి (విసుద్ధి॰ ౧.౨౬౯). **ద్వీహాకారేహీ**తి కమ్మస్సకతాపచ్చవేక్ఖణం, అత్తసుఞ్ఞతాపచ్చవేక్ఖణన్తి, ఇమేహి ద్వీహి కారణేహి. **ద్వీహేవా**తి అవధారణం సఙ్ఖ్యాసమానతాదస్సనత్థం. సఙ్ఖ్యా ఏవ హేత్థ సమానా, న సఙ్ఖ్యేయ్యం సబ్బథా సమానన్తి. **అస్సామికభావో** అనత్తనియతా. సతి హి అత్తని తస్స కిఞ్చనభావేన చీవరం అఞ్ఞం వా కిఞ్చి అత్తనియం నామ సియా, సో పన కోచి నత్థేవాతి అధిప్పాయో. **అనద్ధనియ**న్తి న అద్ధానక్ఖమం, న చిరట్ఠాయీ ఇత్తరం అనిచ్చన్తి అత్థో. **తావకాలిక**న్తి తస్సేవ వేవచనం.

మమాయతీతి మమత్తం కరోతి, మమాతి తణ్హాయ పరిగ్గయ్హ తిట్ఠతి. **ధనాయన్తా**తి ధనం దబ్బం కరోన్తా.

౪౭౯. **సమ్మాదస్సనలక్ఖణా**తి సమ్మా అవిపరీతం అనిచ్చాదివసేన దస్సనసభావా. **సమ్మాఅభినిరోపనలక్ఖణో**తి సమ్మదేవ ఆరమ్మణే చిత్తస్స అభినిరోపనసభావో. చతురఙ్గసమన్నాగతా వాచా జనం సఙ్గణ్హాతీతి తబ్బిపక్ఖవిరతిసభావా సమ్మావాచా భేదకరమిచ్ఛావాచాపహానేన జనే సమ్పయుత్తే చ పరిగ్గణ్హనకిచ్చవతీ హోతీతి **‘‘పరిగ్గహలక్ఖణా’’**తి వుత్తా. విసంవాదనాదికిచ్చతాయ హి లూఖానం అపరిగ్గాహకానం ముసావాదాదీనం పటిపక్ఖభూతా సినిద్ధభావేన పరిగ్గహణసభావా సమ్మాజప్పనకిచ్చా సమ్మావాచా తప్పచ్చయసుభాసితసమ్పటిగ్గాహకే జనే సమ్పయుత్తధమ్మే చ పరిగ్గణ్హన్తీ పవత్తతీతి **పరిగ్గహలక్ఖణా**. యథా చీవరకమ్మాదిప్పయోగసఙ్ఖాతో కమ్మన్తో కాతబ్బం చీవరరజనాదికం సముట్ఠాపేతి నిప్ఫాదేతి, తంతంకిరియానిప్ఫాదకో వా చేతనాసఙ్ఖాతో కమ్మన్తో హత్థచలనాదికం కిరియం సముట్ఠాపేతి, ఏవం సావజ్జకత్తబ్బకిరియాసముట్ఠాపకమిచ్ఛాకమ్మన్తప్పహానేన సమ్మాకమ్మన్తో నిరవజ్జస్స కత్తబ్బస్స నిరవజ్జాకారేన సముట్ఠాపనకిచ్చవా హోతీతి ఆహ – **‘‘సమ్మాసముట్ఠాపనలక్ఖణో’’**తి. సమ్పయుత్తధమ్మానం వా ఉక్ఖిపనం **సముట్ఠాపనం** కాయికకిరియాయ భారుక్ఖిపనం వియ. **సమ్మావోదాపనలక్ఖణో**తి జీవమానస్స పుగ్గలస్స, సమ్పయుత్తధమ్మానం వా జీవితిన్ద్రియవుత్తియా, ఆజీవస్సేవ వా సమ్మదేవ సోధనం వోదాపనం లక్ఖణం ఏతస్సాతి సమ్మావోదాపనలక్ఖణో. అథ వా కాయవాచానం ఖన్ధసన్తానస్స చ సంకిలేసభూతమిచ్ఛాఆజీవప్పహానేన సమ్మాఆజీవో **‘‘వోదాపనలక్ఖణో’’**తి వుత్తో. సమ్మావాయామసతిసమాధీసు వత్తబ్బం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

పఞ్ఞాయ కుసలానం ధమ్మానం పుబ్బఙ్గమభావతో సబ్బేపి అకుసలా ధమ్మా తస్సా పటిపక్ఖావాతి వుత్తం – **‘‘అఞ్ఞేహిపి అత్తనో పచ్చనీకకిలేసేహి సద్ధి’’**న్తి. అథ వా **అత్తనో పచ్చనీకకిలేసా** దిట్ఠేకట్ఠా అవిజ్జాదయో పఞ్ఞాయ ఉజుపచ్చనీకభావతో. **పస్సతీ**తి పస్సన్తీ వియ హోతి విబన్ధాభావతో. తేనాహ – **‘‘తప్పటిచ్ఛాదక...పే॰... అసమ్మోహతో’’**తి. సమ్మాసఙ్కప్పాదీనం మిచ్ఛాసఙ్కప్పాదయో ఉజువిపచ్చనీకాతి ఆహ – **‘‘సమ్మాసఙ్కప్పాదయో...పే॰... పజహన్తీ’’**తి.

తథేవాతి ఇమినా అత్తనో పచ్చనీకకిలేసేహి సద్ధిన్తి ఇమమత్థం అనుకడ్ఢతి. **విసేసతోతి** సమ్మాదిట్ఠియా వుత్తకిచ్చతో విసేసేన. **ఏత్థాతి** ఏతేసు సమ్మాసఙ్కప్పాదీసు.

ఏసా సమ్మాదిట్ఠి నామాతి లోకియం లోకుత్తరఞ్చ ఏకజ్ఝం కత్వా వదతి మిస్సకతాభావతో . తేనాహ – ‘‘**పుబ్బభాగే**’’తిఆది. **ఏకారమ్మణా** నిబ్బానారమ్మణత్తా. **కిచ్చతోతి** పుబ్బభాగే దుక్ఖాదీహి ఞాణేహి కాతబ్బకిచ్చస్స ఇధ నిప్ఫత్తితో, ఇమస్సేవ వా ఞాణస్స దుక్ఖాదిప్పకాసనకిచ్చతో. **చత్తారి నామాని లభతి** దుక్ఖపరిఞ్ఞాదిచతుకిచ్చసాధనతో. **తీణి నామాని లభతి** కామసఙ్కప్పాదిప్పహానకిచ్చనిప్ఫత్తితో. **సిక్ఖాపదవిభఙ్గే** (విభ॰ ౭౦౩ ఆదయో) ‘‘విరతిచేతనా తంసమ్పయుత్తా చ ధమ్మా సిక్ఖాపదానీ’’తి వుత్తాని, తత్థ పధానానం విరతిచేతనానం వసేన ‘‘**విరతియోపి హోన్తి చేతనాదయోపీ**’’తి ఆహ. ‘‘సమ్మా వదతి ఏతాయా’’తిఆదినా అత్థసమ్భవతో **సమ్మావాచాదయో తయో విరతియోపి హోన్తి చేతనాదయోపి**. ముసావాదాదీహి విరమణకాలే విరతియో, సుభాసితాదివాచాభాసనాదికాలే చేతనాదయో యోజేతబ్బా. **మగ్గక్ఖణే పన విరతియోవ** మగ్గలక్ఖణప్పత్తితో. న హి చేతనా నియ్యానసభావా. అథ వా ఏకస్స ఞాణస్స దుక్ఖాదిఞాణతా వియ ఏకాయ విరతియా ముసావాదాదివిరతిభావో వియ చ ఏకాయ చేతనాయ సమ్మావాచాదికిచ్చత్తయసాధనసభావా సమ్మావాచాదిభావాసిద్ధితో ‘‘**మగ్గక్ఖణే విరతియోవా**’’తి వుత్తం.

చత్తారి నామాని లభతీతి చతుసమ్మప్పధానచతుసతిపట్ఠానవసేన లభతి. మగ్గక్ఖణేతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **పుబ్బభాగేపి మగ్గక్ఖణేపి సమ్మాసమాధి ఏవాతి** యదిపి సమాధిఉపకారకానం అభినిరోపనానుమజ్జనసమ్పియాయనబ్రూహనసన్తసుఖానం వితక్కాదీనం వసేన చతూహి ఝానేహి సమ్మాసమాధి విభత్తో, తథాపి వాయామో వియ అనుప్పన్నాకుసలానుప్పాదనాదిచతువాయామకిచ్చం, సతి వియ చ అసుభాసుఖానిచ్చానత్తేసు కాయాదీసు సుభాదిసఞ్ఞాపహానలక్ఖణం చతుసతికిచ్చం, ఏకో సమాధి చతుజ్ఝానసమాధికిచ్చం న సాధేతీతి పుబ్బభాగేపి పఠమజ్ఝానసమాధి, పఠమజ్ఝానసమాధి ఏవ మగ్గక్ఖణేపి, తథా పుబ్బభాగేపి చతుత్థజ్ఝానసమాధి, చతుత్థజ్ఝానసమాధి ఏవ మగ్గక్ఖణేపీతి అత్థో.

‘‘కిం పనాయం మగ్గధమ్మానం దేసనానుక్కమో, కేవలం వాచాయ కమవత్తినిభావతో, ఉదాహు కఞ్చి విసేసం ఉపాదాయా’’తి విచారణాయం కఞ్చి విసేసం ఉపాదాయాతి దస్సేన్తో ఆహ – ‘‘**ఇమేసూ**’’తిఆది. తత్థ భావనానుభావా హితఫలాయ సాతిసయం తిక్ఖవిసదభావప్పత్తియా అచ్ఛరియబ్భుతసమత్థతాయోగేన సబ్బసో పటిపక్ఖవిధమనేన యాథావతో ధమ్మసభావబోధనేన చ సమ్మాదిట్ఠియా బహుకారతా వేదితబ్బా. తేనాహ – ‘‘**అయం హీ**’’తిఆది.

తస్సాతి సమ్మాదిట్ఠియా. **బహుకారోతి** ధమ్మసమ్పటివేధే బహూపకారో. ఇదాని తమత్థం ఉపమాహి విభావేతుం, ‘‘**యథా హీ**’’తిఆది వుత్తం.

వచీభేదస్స కారకో వితక్కో సావజ్జానవజ్జవచీభేదనివత్తనప్పవత్తనాకారాయ సమ్మావాచాయపి ఉపకారకో ఏవాతి ఆహ – ‘‘**స్వాయం...పే.... సమ్మావాచాయపి ఉపకారకో**’’తి. సమ్మాసఙ్కప్పో హి సచ్చవాచాయ విరతివాచాయపి విసేసపచ్చయో మిచ్ఛాసఙ్కప్పతదేకట్ఠకిలేసప్పహానతో.

సంవిదహిత్వాతిఆదీసు సమ్మా విదహనం కమ్మన్తప్పయోజనఞ్చ ఏకన్తానవజ్జవచీకాయకమ్మవసేన ఇచ్ఛితబ్బన్తి విరతివాచావసేన సంవిదహనం విరతికమ్మన్తస్సేవ పయోజనఞ్చ నిదస్సితన్తి దట్ఠబ్బం. ఏవం హిస్స సమ్మావాచాయ సమ్మాకమ్మన్తస్సాపి బహుకారతా జోతితా సియా. వచీభేదనియామికా హి వచీదుచ్చరితవిరతి కాయికకిరియనియామికాయ కాయదుచ్చరితవిరతియా ఉపకారికా. తథా హి విసంవాదనాదిమిచ్ఛావాచతో అవిరతో మిచ్ఛాకమ్మన్తతోపి న విరమతేవ. యథాహ – "ఏకం ధమ్మం అతీతస్స...పే.... నత్థి పాపం అకారియ"న్తి. తస్మా అవిసంవాదనాదిసమ్మావాచాయ ఠితో సమ్మాకమ్మన్తమ్పి పూరేతియేవాతి వచీదుచ్చరితవిరతి కాయదుచ్చరితవిరతియా ఉపకారికా.

యస్మా ఆజీవపారిసుద్ధి నామ దుస్సీల్యప్పహానపుబ్బికా, తస్మా సమ్మావాచాకమ్మన్తానన్తరం సమ్మాఆజీవో దేసితోతి దస్సేతుం – ''**చతుబ్బిధం పనా**''తిఆది వుత్తం. **ఏత్తావతా**తి పరిసుద్ధసీలాజీవికామత్తేన. **ఇదం వీరియ**న్తి చతుసమ్మప్పధానవీరియం.

వీరియారమ్భోపి సమ్మాసతిపరిగ్గహితో ఏవ నిబ్బానావహో, న కేవలోతి దస్సేతుం – ''**తతో**''తిఆది వుత్తం. **సూపట్ఠితా**తి బహిద్ధావిక్ఖేపం పహాయ సుట్ఠు ఉపట్ఠితా కాతబ్బా. **సమాధిస్స ఉపకారధమ్మా** నామ యథావుత్తవత్థువిసదకిరియాదయో. తప్పటిపక్ఖతో **అనుపకారధమ్మా** వేదితబ్బా. **గతియో**తి నిప్ఫత్తియో. **సమన్నేసిత్వా**తి సమ్మా పరియేసిత్వా.

౪౨౭. యథా ఇత్థీసు కథా పవత్తా అధిత్థీతి వుచ్చతి, ఏవం అత్తానం అధికిచ్చ పవత్తా **అజ్ఝత్తం**. "ఏవం పవత్తమానా మయం 'అత్తా'తి గహణం గమిస్సామా"తి ఇమినా వియ అధిప్పాయేన అత్తానం అధికిచ్చ ఉద్దిస్స పవత్తా సత్తసన్తతిపరియాపన్నా అజ్ఝత్తం. తస్మిం **అజ్ఝత్తరూపే,** అత్తనో కేసాదివత్థుకే కసిణరూపేతి అత్థో. **పరికమ్మవసేన అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ**తి పరికమ్మకరణవసేన అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ, న అప్పనావసేన. న హి పటిభాగనిమిత్తారమ్మణా అప్పనా అజ్ఝత్తవిసయా సమ్భవతి. తం పన అజ్ఝత్తం పరికమ్మవసేన లద్ధం కసిణనిమిత్తం అవిసుద్ధమేవ హోతి, న బహిద్ధా పరికమ్మవసేన లద్ధం వియ విసుద్ధం. తేనాహ – ''**తం పనా**''తిఆది.

యస్సేవం పరికమ్మం అజ్ఝత్తం ఉప్పన్నన్తి యస్స పుగ్గలస్స ఏవం వుత్తప్పకారేన అజ్ఝత్తం పరికమ్మం జాతం. **నిమిత్తం పన బహిద్ధా**తి పటిభాగనిమిత్తం ససన్తతిపరియాపన్నం న హోతీతి బహిద్ధా. **పరిత్తానీ**తి యథాలద్ధాని సుప్పసరావమత్తాని. తేనాహ – ''**అవడ్ఢితానీ**''తి. **పరిత్తవసేనేవా**తి వణ్ణవసేన ఆభోగే విజ్జమానేపి పరిత్తవసేనేవ ఇదం అభిభాయతనం వుత్తం పరిత్తతా హేత్థ అభిభవనస్స కారణం. వణ్ణాభోగే సతిపి అసతిపి అభిభవతీతి అభిభు, పరికమ్మం, ఞాణం వా. అభిభు ఆయతనం ఏతస్సాతి **అభిభాయతనం,** ఝానం. అభిభవితబ్బం వా ఆరమ్మణసఙ్ఖాతం ఆయతనం ఏతస్సాతి **అభిభాయతనం**. అథ వా ఆరమ్మణాభిభవనతో అభిభు చ తం ఆయతనఞ్చ యోగినో సుఖవిసేసానం అధిట్ఠానభావతో మనాయతనధమ్మాయతనభావతో చాతి ససమ్పయుత్తజ్ఝానం **అభిభాయతనం**. అభిభాయతనభావనా నామ తిక్ఖపఞ్ఞస్సేవ సమ్భవతి, న ఇతరస్సాతి ఆహ – ''**ఞాణుత్తరికో పుగ్గలో**''తి. **అభిభవిత్వా సమాపజ్జతీ**తి ఏత్థ అభిభవనం సమాపజ్జనఞ్చ ఉపచారజ్ఝానాధిగమనసమనన్తరమేవ అప్పనాఝానుప్పాదనన్తి ఆహ – ''**సహ నిమిత్తుప్పాదేనేవేత్థ అప్పనం పాపేతీ**''తి. **సహ నిమిత్తుప్పాదేనా**తి చ అప్పనాపరివాసాభావస్స లక్ఖణవచనమేతం. యో ఖిప్పాభిఞ్ఞోతి వుచ్చతి, తతోపి ఞాణుత్తరస్సేవ అభిభాయతనభావనా. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం నిమిత్తే. **అప్పనం పాపేతీ**తి భావనాఅప్పనం నేతి.

ఏత్థ చ కేచి "ఉప్పన్నే ఉపచారజ్ఝానే తం ఆరబ్భ యే హేట్ఠిమన్తేన ద్వే తయో జవనవారా పవత్తన్తి, తే ఉపచారజ్ఝానపక్ఖికా ఏవ, తదనన్తరం భవఙ్గపరివాసేన ఉపచారసేవనాయ చ వినా అప్పనా హోతి, సహ నిమిత్తుప్పాదేనేవ అప్పనం పాపేతీ"తి వదన్తి, తం తేసం మతిమత్తం. న హి పారివాసికపరికమ్మేన అప్పనావారో ఇచ్ఛితో, నాపి మహగ్గతప్పమాణజ్ఝానేసు వియ ఉపచారజ్ఝానే ఏకన్తతో పచ్చవేక్ఖణా ఇచ్ఛితబ్బా. తస్మా ఉపచారజ్ఝానాధిగమతో పరం కతిపయభవఙ్గచిత్తావసానే అప్పనం పాపుణన్తో **"సహ నిమిత్తుప్పాదేనేవేత్థ అప్పనం పాపేతీ"**తి వుత్తో. **సహ నిమిత్తుప్పాదేనా**తి చ అధిప్పాయికమిదం వచనం, న నీతత్థం, తత్థ అధిప్పాయో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. **న అన్తోసమాపత్తియం** తదా తథారూపస్స ఆభోగస్స అసమ్భవతో. **సమాపత్తితో వుట్ఠితస్స ఆభోగో** పుబ్బభాగభావనావసేన ఝానక్ఖణే పవత్తం అభిభవనాకారం గహేత్వా పవత్తోతి దట్ఠబ్బం. అభిధమ్మట్ఠకథాయం పన "ఇమినాస్స పుబ్బాభోగో కథితో"తి వుత్తం. అన్తోసమాపత్తియం తదా తథా ఆభోగాభావే కస్మా ఝానసఞ్ఞాయపీతి వుత్తన్తి ఆహ – **"అభిభవసఞ్ఞా హిస్స అన్తోసమాపత్తియమ్పి అత్థీ"**తి.

వడ్ఢితప్పమాణానీతి విపులప్పమాణానీతి అత్థో, న ఏకఙ్గులద్వఙ్గులాదివడ్ఢిం పాపితాని తథా వడ్ఢనస్సేవేత్థ అసమ్భవతో. తేనాహ – **"మహన్తానీ"**తి. **భత్తవడ్ఢితక**న్తి భుఞ్జనభాజనే వడ్ఢేత్వా దిన్నం భత్తం, ఏకాసనే పురిసేన భుఞ్జితబ్బభత్తతో ఉపడ్ఢభత్తన్తి అత్థో.

రూపే సఞ్ఞా రూపసఞ్ఞా, సా అస్స అత్థీతి రూపసఞ్ఞీ, న రూపసఞ్ఞీ **అరూపసఞ్ఞీ**. సఞ్ఞాసీసేన ఝానం వదతి. రూపసఞ్ఞాయ అనుప్పాదనమేవేత్థ **అలాభితా. బహిద్ధావ ఉప్పన్న**న్తి బహిద్ధావత్థుస్మింయేవ ఉప్పన్నం. ఏత్థ చ –

> "అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని. అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతి అప్పమాణాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని . అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని. అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతి అప్పమాణాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ"తి (దీ. ని. ౩.౩౩౮, ౩౫౮; అ. ని. ౮.౬౫; ౧౦.౨౯) –

ఏవమిధ చత్తారి అభిభాయతనాని ఆగతాని. **అభిధమ్మే** (ధ. స. ౨౪౪-౨౪౫) పన "అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని, అప్పమాణాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ"తి ఏవమాగతాని. తత్థ చ కారణం అభిధమ్మట్ఠకథాయం వుత్తమేవ. తథా హి వుత్తం అట్ఠసాలినియం (ధ. స. అట్ఠ. ౨౦౪) –

> "కస్మా పన యథా సుత్తన్తే 'అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తానీ'తిఆది వుత్తం, ఏవం అవత్వా ఇధ చతూసుపి అభిభాయతనేసు అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞితావ వుత్తాతి. అజ్ఝత్తరూపానం అనభిభవనీయతో. తత్థ వా హి ఇధ వా బహిద్ధా రూపానేవ అభిభవితబ్బాని, తస్మా తాని నియమతో వత్తబ్బానీ"తి.

తత్రాపి ఇధపి వుత్తాని "అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీతి ఇదం పన సత్థు దేసనావిలాసమత్తమేవా"తి. అయం పనేత్థ అధిప్పాయో – ఇధ వణ్ణాభోగరహితాని సహితాని చ సబ్బాని పరిత్తాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని అభిభుయ్యాతి. పరియాయకథా హి సుత్తన్తదేసనాతి. అభిధమ్మే పన నిప్పరియాయదేసనత్తా వణ్ణాభోగరహితాని విసుం వుత్తాని, తథా సహితాని. అత్థి హి ఉభయత్థ అభిభవనవిసేసోతి. తథా ఇధ పరియాయదేసనత్తా విమోక్ఖానమ్పి అభిభవనపరియాయో

అత్థీతి "అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ"తిఆదినా పఠమదుతియఅభిభాయతనేసు పఠమవిమోక్ఖో, తతియచతుత్థఅభిభాయతనేసు దుతియవిమోక్ఖో, వణ్ణాభిభాయతనేసు తతియవిమోక్ఖో చ అభిభవనపత్తితో సఙ్గహితో. అభిధమ్మే పన నిప్పరియాయదేసనత్తా విమోక్ఖాభిభాయతనాని అసఙ్కరతో దేసేతుం విమోక్ఖే వజ్జేత్వా అభిభాయతనాని కథితాని. సబ్బాని చ విమోక్ఖకిచ్చాని ఝానాని విమోక్ఖదేసనాయం వుత్తాని. తదేతం "అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ"తి ఆగతస్స అభిభాయతనద్వయస్స అభిధమ్మే అభిభాయతనేసు అవచనతో "రూపీ రూపాని పస్సతీ"తిఆదీనఞ్చ సబ్బవిమోక్ఖకిచ్చసాధారణవచనభావతో వవత్థానం కతన్తి విఞ్ఞాయతి.

అజ్ఝత్తరూపానం అనభిభవనీయతోతి ఇదం అభిధమ్మే కత్థచిపి "అజ్ఝత్తరూపాని పస్సతీ"తి అవత్వా సబ్బత్థ యం వుత్తం – "బహిద్ధా రూపాని పస్సతీ"తి, తస్స కారణవచనం. తేన యం అఞ్ఞహేతుకం సుత్తన్తే "బహిద్ధా రూపాని పస్సతీ"తి వచనం, తం తేన హేతునా వుత్తం. యం పన దేసనావిలాసహేతుకం అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞితాయ ఏవ అభిధమ్మే వచనం, న తస్స అఞ్ఞం కారణం మగ్గితబ్బన్తి దస్సేతి. అజ్ఝత్తరూపానం అనభిభవనీయతా చ తేసం బహిద్ధారూపానం వియ అవిభూతత్తా. దేసనావిలాసో చ యథావుత్తవవత్థానవసేన వేదితబ్బో వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన విజ్జమానపరియాయకథనభావతో. దేసనావిలాసో హి నామ వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపం విజ్జమానస్స చ పరియాయస్స విభావనం, న యస్స కస్సచి, తస్మా "ఇధ పరియాయదేసనత్తా"తిఆదినా వుత్తప్పకారం వవత్థానం దేసనావిలాసనిబన్ధనన్తి దట్ఠబ్బం.

సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీతి ఏతేనేవ సిద్ధత్తా న నీలాదిఅభిభాయతనాని వత్తబ్బానీతి చే? న నీలాదీసు కతాధికారానం నీలాదిభావస్సేవ అభిభవనకారణత్తా. న హి తేసం పరిసుద్ధాపరిసుద్ధవణ్ణానం పరిత్తతా అప్పమాణతా వా అభిభవనకారణం, అథ ఖో నీలాదిభావో ఏవాతి. ఏతేసు చ పరిత్తాదికసిణరూపేసు యంయంచరితస్స ఇమాని అభిభాయతనాని ఇజ్ఝన్తి, తం దస్సేతుం – ''**ఇమేసు పనా**''తిఆది వుత్తం.

సబ్బసఙ్గాహికవసేనాతి నీలవణ్ణనీలనిదస్సననీలనిభాసానం సాధారణవసేన. **వణ్ణవసేనా**తి సభావవణ్ణవసేన. **నిదస్సనవసేనా**తి పస్సితబ్బతావసేన, చక్ఖువిఞ్ఞాణవీథియా గహేతబ్బతావసేన . **ఓభాసవసేనా**తి సప్పభాసతాయ అవభాసనవసేన. **వణ్ణధాతుయా వా**తి అఞ్జనరజతవత్థాదివణ్ణధాతుయా. **లోకియానేవ** రూపావచరజ్ఝానభావతో.

౪౩౮. **రూపీ**తి ఏత్థ యేనాయం ససన్తతిపరియాపన్నేన రూపేన సమన్నాగతో, తం యస్స ఝానస్స హేతుభావేన విసిట్ఠరూపం హోతి. యేన విసిట్ఠేన రూపీతి వుచ్చేయ్య, తదేవ ససన్తతిపరియాపన్నరూపనిమిత్తం ఝానం. ఇధ పన పరమత్థతో రూపిభావసాధకన్తి ఆహ – ''**అజ్ఝత్తం కేసాదీసూ**''తిఆది. **రూపజ్ఝానం రూప**న్తి ఉత్తరపదలోపేన వుత్తం – "రూపూపపత్తియా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౧౬౦-౧౬౧, ౧౮౫-౧౮౦ ఆదయో, ౨౪౪-౨౪౫ ఆదయో; విభ॰ ౬౨౫) వియ.

సుభన్త్వేవ అధిముత్తో హోతీతి అయం తతియవిమోక్ఖో. ఇధ సుపరిసుద్ధనీలాదివణ్ణకసిణజ్ఝానవసేన వుత్తోతి దస్సేత్వా ఇదాని పటిసమ్భిదాపాళియం తస్స బ్రహ్మవిహారజ్ఝానవసేన ఆగతభావం దస్సేతుం – ''**పటిసమ్భిదామగ్గే పనా**''తిఆది ఆరద్ధం. ఇధ పన ఉపరిపాళియంయేవ బ్రహ్మవిహారానం ఆగతత్తా తం నయం పటిక్ఖిపిత్వా పరిసుద్ధనీలాదివణ్ణకసిణవసేనేవ సుభవిమోక్ఖో అనుఞ్ఞాతో.

૪૪૩. **పరికమ్మపథవియాపీ**తి అకతాయ వా కతాయ వా దళ్హమణ్డలాదిసఙ్ఖాతపరికమ్మపథవియాపి. ఉగ్గహనిమిత్తాదీనం పథవీకసిణన్తి నామం నిస్సితే నిస్సయవోహారవసేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం, యథా "మఞ్చా ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తీ"తి.

సీలానీతి పాతిమోక్ఖసంవరాదీని చత్తారి సీలాని. **సోధేత్వా**తి అనాపజ్జనేన ఆపన్నవుట్ఠాపనేన కిలేసేహి అప్పటిపీళనేన చ విసోధేత్వా. తివిధఞ్హి సీలస్స విసోధనం నామ – అనాపజ్జనం ఆపన్నవుట్ఠాపనం కిలేసేహి చ అప్పటిపీళనన్తి. కమ్మట్ఠానభావనం పరిబున్ధేతి ఉపరోధేతి పవత్తితుం న దేతీతి **పలిబోధో** రకారస్స లకారం కత్వా, పరిబన్ధోతి అత్థో. **ఉపచ్ఛిన్దిత్వా**తి సమాపన్నేన సఙ్గాహణేన వా ఉపరున్ధిత్వా, అపలిబోధం కత్వాతి అత్థో. **కల్యాణమిత్తం ఉపసఙ్కమిత్వా**తి –

"పియో గరు భావనీయో, వత్తా చ వచనక్ఖమో;

గమ్భీరఞ్చ కథం కత్తా, నో చట్ఠానే నియోజకో"తి. (అ॰ ని॰ ౭.౩౭) –

ఏవమాదిగుణసమన్నాగతం ఏకన్తహితేసిం వుద్ధిపక్ఖే ఠితం కల్యాణమిత్తం ఉపసఙ్కమిత్వా.

అననురూపం విహారన్తి అట్ఠారసన్నం దోసానం అఞ్ఞతరేన సమన్నాగతం. వుత్తఞ్హేతం అట్ఠకథాసు –

"మహావాసం నవావాసం, జరావాసఞ్చ పన్థనిం;
సోణ్డిం పణ్ణఞ్చ పుప్ఫఞ్చ, ఫలం పత్థితమేవ చ.

"నగరం దారునా ఖేత్తం, విసభాగేన పట్టనం;
పచ్చన్తసీమా సప్పాయం, యత్థ మిత్తో న లబ్భతి.

"అట్ఠారసేతాని ఠానాని, ఇతి విఞ్ఞాయ పణ్డితో;
ఆరకా పరివజ్జేయ్య, మగ్గం సప్పటిభయం యథా"తి. (విసుద్ధి॰ ౧.౫౨);

అనురూపేతి గోచరగామతో నాతిదూరనచ్చాసన్నతాదీహి పఞ్చహి అఙ్గేహి సమన్నాగతే. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

"కథఞ్చ, భిక్ఖవే, సేనాసనం పఞ్చఙ్గసమన్నాగతం హోతి? ఇధ, భిక్ఖవే, సేనాసనం నాతిదూరం హోతి నచ్చాసన్నం గమనాగమనసమ్పన్నం దివా అప్పాకిణ్ణం రత్తిం అప్పసద్దం అప్పనిగ్ఘోసం అప్పడంసమకసవాతాతపసరీసపసమ్ఫస్సం. తస్మిం ఖో పన సేనాసనే విహరన్తస్స అప్పకసిరేన ఉప్పజ్జన్తి చీవరపిణ్డపాతసేనాసనగిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారా. తస్మిం ఖో పన సేనాసనే థేరా భిక్ఖూ విహరన్తి బహుస్సుతా ఆగతాగమా ధమ్మధరా వినయధరా మాతికాధరా. తే కాలేన కాలం ఉపసఙ్కమిత్వా పరిపుచ్ఛతి పరిపఞ్హతి 'ఇదం, భన్తే, కథం ఇమస్స కో అత్థో'తి. తస్స తే ఆయస్మన్తో అవివటఞ్చేవ వివరన్తి, అనుత్తానీకతఞ్చ ఉత్తానిం కరోన్తి, అనేకవిహితేసు చ కఙ్ఖాఠానియేసు ధమ్మేసు కఙ్ఖం పటివినోదేన్తి. ఏవం ఖో, భిక్ఖవే, సేనాసనం పఞ్చఙ్గసమన్నాగతం హోతీ"తి (అ॰ ని॰ ౧౦.౧౧).

ఏత్థ చ నాతిదూరం నచ్చాసన్నం గమనాగమనసమ్పన్నన్తి ఏకం అఙ్గం, దివా అప్పాకిణ్ణం రత్తిం అప్పసద్దం అప్పనిగ్ఘోసన్తి ఏకం, అప్పడంసమకసవాతాతపసరీసపసమ్ఫస్సన్తి ఏకం, తస్మిం ఖో పన సేనాసనే విహరన్తస్స...పే.... పరిక్ఖారాతి ఏకం, తస్మిం ఖో పన సేనాసనే థేరా...పే.... కఙ్ఖం పటివినోదేన్తీతి ఏకన్తి ఏవం పఞ్చఙ్గాని వేదితబ్బాని.

ఖుద్దకపలిబోధం ఉపచ్ఛిన్దిత్వాతి దీఘకేసనఖలోమానం ఛేదనేన చీవరకమ్మచీవరరజనపత్తపచనమఞ్చపీఠాదిసోధనవసేన ఖుద్దకపలిబోధం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా.

౪౨౩. ఉద్ధుమాతకాదీసూతి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన వినీలకవిపుబ్బకవిచ్ఛిద్దకవిక్ఖాయితకహతవిక్ఖిత్తకలోహితకపుళవకఅట్ఠికానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తత్థ భస్తా వియ వాయునా ఉద్ధం జీవితపరియాదానా యథానుక్కమం సముగ్గతేన సూనభావేన ధుమాతత్తా ఉద్ధుమాతం, ఉద్ధుమాతమేవ **ఉద్ధుమాతకం,** పటికూలత్తా వా కుచ్ఛితం ఉద్ధుమాతన్తి **ఉద్ధుమాతకం,** తథారూపస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. వినీలం వుచ్చతి విపరిభిన్ననీలవణ్ణం, వినీలమేవ **వినీలకం,** పటికూలత్తా వా కుచ్ఛితం వినీలన్తి **వినీలకం,** మంసుస్సదట్ఠానేసు రత్తవణ్ణస్స , పుబ్బసన్నిచయట్ఠానేసు సేతవణ్ణస్స, యేభుయ్యేన చ నీలవణ్ణస్స నిలట్ఠానే నీలసాటకపారుతస్సేవ ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. పరిభిన్నట్ఠానేసు విస్సన్దమానపుబ్బం విపుబ్బం, విపుబ్బమేవ **విపుబ్బకం,** పటికూలత్తా వా కుచ్ఛితం విపుబ్బన్తి **విపుబ్బకం,** తథారూపస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. విచ్ఛిద్దం వుచ్చతి ద్విధా ఛిన్దనేన అపధారితం, విచ్ఛిద్దమేవ **విచ్ఛిద్దకం,** పటికూలత్తా వా కుచ్ఛితం విచ్ఛిద్దన్తి **విచ్ఛిద్దకం,** వేమజ్ఝే ఛిన్నస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. ఇతో చ ఏత్తో చ వివిధాకారేన సోణసిఙ్గాలాదీహి ఖాయితం విక్ఖాయితం, విక్ఖాయితమేవ **విక్ఖాయితకం,** పటికూలత్తా వా కుచ్ఛితం విక్ఖాయితన్తి **విక్ఖాయితకం,** తథారూపస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం.

వివిధా ఖిత్తం విక్ఖిత్తం, విక్ఖిత్తమేవ **విక్ఖిత్తకం,** పటికూలత్తా వా కుచ్ఛితం విక్ఖిత్తన్తి **విక్ఖిత్తకం,** అఞ్ఞేన హత్థం, అఞ్ఞేన పాదం, అఞ్ఞేన సీసన్తి ఏవం తతో తతో విక్ఖిత్తస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. హతఞ్చ తం పురిమనయేనేవ విక్ఖిత్తకఞ్చాతి **హతవిక్ఖిత్తకం,** కాకపదాకారేన అఙ్గపచ్చఙ్గేసు సత్థేన హనిత్వా వుత్తనయేనేవ విక్ఖిత్తస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. లోహితం కిరతి విక్ఖిపతి ఇతో చితో చ పగ్ఘరతీతి **లోహితకం,** పగ్ఘరితలోహితమక్ఖితస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. పుళవా వుచ్చన్తి కిమయో, పుళవే కిరతీతి **పుళవకం,** కిమిపరిపుణ్ణస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. అట్ఠియేవ **అట్ఠికం,** పటికూలత్తా వా కుచ్ఛితం అట్ఠీతి **అట్ఠికం,** అట్ఠిసఙ్ఖలికాయపి ఏకట్ఠికస్సపి ఏతం అధివచనం. ఇమేసు దససు అసుభేసు పఠమజ్ఝానమేవ ఉప్పజ్జతి, న దుతియాదీని. తేనాహ – ఇధ **''పఠమజ్ఝానసహగతా సఞ్ఞా''**తి. తథా హి అపరిసణ్ఠితజలాయ సీఘసోతాయ నదియా అరిత్తబలేనేవ నావా తిట్ఠతి, వినా అరిత్తేన న సక్కా ఠపేతుం. ఏవమేవం దుబ్బలత్తా ఆరమ్మణస్స వితక్కబలేనేవ చిత్తం ఏకగ్గం హుత్వా తిట్ఠతి, వినా వితక్కేన న సక్కా ఠపేతుం . తస్మా పఠమజ్ఝానమేవేత్థ హోతి, న దుతియాదీని. ఆరమ్మణస్స దుబ్బలతా చేత్థ పటికూలభావేన చిత్తం ఠపేతుం అసమత్థతా.

“రుక్ఖో మతో, లోహం మత”న్తిఆదీసు యం ఖన్ధప్పబన్ధం ఉపాదాయ రుక్ఖాదిసమఞ్ఞా, తస్మిం అనుపచ్ఛిన్నేపి అల్లతాదివిగమనం నిస్సాయ మతవోహారో **సమ్ముతిమరణం.** సఙ్ఖారానం ఖణభఙ్గసఙ్ఖాతం **ఖణికమరణం. సముచ్ఛేదమరణ**న్తి అరహతో సన్తానస్స సబ్బసో ఉచ్ఛేదభూతం మరణం. విపస్సనాభావనావసేన చేతం వుత్తం. మరణానుస్సతిభావనాయం పన తివిధమ్పేతం నాధిప్పేతం అసంవేగవత్థుతో అనుపట్ఠహనతో అబాహుల్లతో చ. మరణానుస్సతియఞ్హి ఏకేన భవేన

పరిచ్ఛిన్నస్స జీవితిన్ద్రియప్పబన్ధస్స విచ్ఛేదో మరణన్తి అధిప్పేతో సంవేగవత్థుతో ఉపట్ఠహనతో బాహుల్లతో చ. ఇదాని ఇమమేవ మరణం సన్ధాయ వికప్పన్తరం దస్సేన్తో, ''**హేట్ఠా వుత్తలక్ఖణా వా**''తిఆదిమాహ.

అసితపీతాదిభేదేతి అసితపీతఖాయితసాయితప్పభేదే, అసితబ్బఖాదితబ్బసాయితబ్బవిభాగేతి అత్థో కాలభేదవచనిచ్ఛాయ అభావతో యథా "దుద్ధ"న్తి. కబళం కరీయతీతి కబళీకారో, ఆహరీయతీతి ఆహారో, కబళీకారో చ సో ఆహారో చాతి **కబళీకారాహారో**. వత్థువసేన చేతం వుత్తం. సవత్థుకో ఏవ హి ఆహారో ఇధ కమ్మట్ఠానభావేన అధిప్పేతో. ఓజాలక్ఖణో పన ఆహారో ఓజట్ఠమకం రూపం ఆహరతీతి ఆహారోతి వుచ్చతి. సో ఇధ నాధిప్పేతో పటికూలాకారగ్గహణస్స అసమ్భవతో. **నవ పటికూలానీ**తి గమనపరియేసనపరిభోగాసయనిదానఅపరిపక్కపరిపక్కఫలనిస్సన్దప్పటికూలవసేన నవ పటికూలాని. సమక్ఖనప్పటికూలం పన పరిభోగాదీసు లబ్భమానత్తా ఇధ విసుం న గహితం, అఞ్ఞథా తేన సద్ధిం "దస పటికూలానీ"తి వత్తబ్బం. **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.303-30౪) పన సమక్ఖనం పరిభోగాదీసు లబ్భమానమ్పి నిస్సన్దవసేన విసేసతో పటికూలన్తి విసుం గహేత్వా దసహాకారేహి పటికూలతా వుత్తా.

ఉప్పజ్జనకసఞ్ఞన్తి పటికూలాకారగ్గహణవసేన ఉప్పజ్జనకసఞ్ఞం. సఞ్ఞాసద్దో చాయం "రూపసఞ్ఞా సద్దసఞ్ఞా"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ 3.౭౭) సఞ్జాననలక్ఖణే ధమ్మే ఆగతో, "అనిచ్చసఞ్ఞా దుక్ఖసఞ్ఞా"తిఆదీసు విపస్సనాయ ఆగతో, "ఉద్ధుమాతకసఞ్ఞాతి వా సోపాకరూపసఞ్ఞాతి వా ఇమే ధమ్మా ఏకట్ఠా, ఉదాహు నానట్ఠా"తిఆదీసు సమథే ఆగతో. ఇధ పన సమథస్స పరికమ్మే దట్ఠబ్బో. ఆహారేహి పటికూలాకారగ్గహణం, తప్పభావితం వా ఉపచారజ్ఝానం ఇధ "ఆహారే పటికూలసఞ్ఞా"తి అధిప్పేతం.

ఉక్కణ్ఠితసఞ్ఞన్తి నిబ్బిన్దనాకారేన ఉప్పజ్జనకసఞ్ఞం. **అనిచ్చసఞ్ఞ**న్తి ఏత్థ అనిచ్చం ఖన్ధపఞ్చకం ఉప్పాదవయఞ్ఞథత్తభావతో, హుత్వా అభావతో వా, తస్మిం అనిచ్చే ఖన్ధపఞ్చకే అనిచ్చన్తి ఉప్పజ్జమానా అనిచ్చలక్ఖణపరిగ్గాహికా సఞ్ఞా అనిచ్చసఞ్ఞా. తేనాహ – ''**పఞ్చన్నం ఉపాదానక్ఖన్ధాన**''న్తిఆది. తత్థ **ఉదయో** నిబ్బత్తిలక్ఖణం, **వయో** విపరిణామలక్ఖణం, **అఞ్ఞథత్తం** జరా. ఉదయబ్బయఞ్ఞథత్తగ్గహణేన అనిచ్చలక్ఖణం దస్సేతి. ఉప్పాదవయఞ్ఞథత్తభావతో హి ఖన్ధపఞ్చకం అనిచ్చన్తి వుచ్చతి. యస్స చ సభావేన ఖన్ధపఞ్చకం అనిచ్చన్తి వుచ్చతి, తం **అనిచ్చలక్ఖణం**. తేన హి తం అనిచ్చన్తి లక్ఖీయతి, అనిచ్చలక్ఖణఞ్చ ఉదయబ్బయానం అమనసికారా సన్తతియా పటిచ్ఛన్నత్తా న ఉపట్ఠాతి, ఉదయబ్బయం పన పరిగ్గహేత్వా సన్తతియా వికోపితాయ అనిచ్చలక్ఖణం యాథావసరసతో ఉపట్ఠాతి. న హి సమ్మదేవ ఉదయబ్బయం సల్లక్ఖేన్తస్స పుబ్బాపరియేన పవత్తమానానం ధమ్మానం అఞ్ఞోఞ్ఞభావం సల్లక్ఖణేన సన్తతియా ఉగ్ఘాటితాయ ధమ్మా సమ్బన్ధభావేన ఉపట్ఠహన్తి, అథ ఖో అయోసలాకా వియ అసమ్బన్ధభావేనాతి సుట్ఠుతరం అనిచ్చలక్ఖణం పాకటం హోతి.

"యదనిచ్చం, తం దుక్ఖ"న్తి (సం॰ ని॰ 3.౧౫, ౪౫, ౪౬, ౭౬, ౭౭, ౮౫; ౨.౪.౧, ౪) వచనతో తదేవ ఖన్ధపఞ్చకం అభిణ్హప్పటిపీళనతో దుక్ఖం, అభిణ్హప్పటిపీళనాకారో పన దుక్ఖలక్ఖణం. తేనేవాహ – ''**అనిచ్చే ఖన్ధపఞ్చకే...పే.... సఞ్ఞం భావేతీ**''తి. తత్థ పటిపీళనం నామ యథాపరిగ్గహితం ఉదయవయవసేన సఙ్ఖారానం నిరన్తరం పటిపీళియమానతా విబాధియమానతా. దుక్ఖలక్ఖణఞ్చ అభిణ్హసమ్పటిపీళనస్స అమనసికారా ఇరియాపథేహి పటిచ్ఛన్నత్తా న ఉపట్ఠాతి, అభిణ్హసమ్పటిపీళనం పన మనసి కరిత్వా ఇరియాపథే లబ్భమానదుక్ఖప్పటిచ్ఛాదకభావే ఉగ్ఘాటితే దుక్ఖలక్ఖణం

యాథావసరసతో ఉపట్ఠాతి. తథా హి ఇరియాపథేహి పటిచ్ఛన్నత్తా దుక్ఖలక్ఖణం న ఉపట్ఠాతి, తే చ ఇరియాపథా అభిణ్హసమ్పటిపీళనామనసికారేన పటిచ్ఛాదకా జాతా. ఏకస్మిఞ్హి ఇరియాపథే ఉప్పన్నస్స దుక్ఖస్స వినోదకం ఇరియాపథన్తరం తస్స పటిచ్ఛాదకం వియ హోతి, ఏవం సేసాపి. ఇరియాపథానం పన తంతందుక్ఖపతితాకారభావే యాథావతో ఞాతే తేసం దుక్ఖప్పటిచ్ఛాదకభావో ఉగ్ఘాటితో నామ హోతి సఙ్ఖారానం నిరన్తరం దుక్ఖాభితున్నతాయ పాకటభావతో. తస్మా అభిణ్హసమ్పటిపీళనం మనసి కరిత్వా ఇరియాపథే లబ్భమానదుక్ఖప్పటిచ్ఛాదకభావే ఉగ్ఘాటితే దుక్ఖలక్ఖణం యాథావసరసతో ఉపట్ఠాతి.

"యం దుక్ఖం, తదనత్తా"తి వచనతో తదేవ ఖన్ధపఞ్చకం అవసవత్తనతో అనత్తా, అవసవత్తనాకారో పన అనత్తలక్ఖణం. తేనాహ – **''పటిపీళనట్ఠేనా''**తిఆది . అనత్తలక్ఖణఞ్చ నానాధాతువినిబ్భోగస్స అమనసికారా ఘనేన పటిచ్ఛన్నత్తా న ఉపట్ఠాతి, నానాధాతుయో పన వినిబ్భుజ్జిత్వా "అఞ్ఞా పథవీధాతు, అఞ్ఞా ఆపోధాతూ"తిఆదినా, "అఞ్ఞో ఫస్సో, అఞ్ఞా వేదనా"తిఆదినా చ విసుం విసుం కత్వా ఘనవినిబ్భోగే కతే సమూహఘనే కిచ్చారమ్మణఘనే చ భేదితే అనత్తలక్ఖణం యాథావసరసతో ఉపట్ఠాతి. యా హేసా అఞ్ఞమఞ్ఞూపత్థమ్భేసు సముదితేసు రూపారూపధమ్మేసు ఏకత్తాభినివేసవసేన అపరిమద్దితసఙ్ఖారేహి మమాయమానా సమూహఘనతా, తథా తేసం తేసం ధమ్మానం కిచ్చభేదస్స సతిపి పటినియతభావే ఏకతో గయ్హమానా కిచ్చఘనతా, తథా సారమ్మణధమ్మానం సతిపి ఆరమ్మణకరణభేదే ఏకతో గయ్హమానా ఆరమ్మణఘనతా. సా చతూసు ధాతూసు ఞాణేన వినిబ్భుజిత్వా దిస్సమానాసు హత్థేన పరిమద్దియమానో ఫేణపిణ్డో వియ విలీనం ఆగచ్ఛతి, యథాపచ్చయం పవత్తమానా సుఞ్ఞా ఏతే ధమ్మమత్తాతి అవసవత్తనాకారసఙ్ఖాతం అనత్తలక్ఖణం పాకటతరం హోతి.

అపరఅచ్ఛరాసఙ్ఘాతవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౯. కాయగతాసతివగ్గవణ్ణనా

౫౬౩. చేతసా ఫుటోతి చిత్తేన ఫరితో. చిత్తేన ఫరణఞ్చ సముద్దస్స ద్విధా సమ్భవతీతి ఆహ – **‘‘దువిధం ఫరణ’’**న్తిఆది. **పురిమేన అత్థేనా**తి ‘‘సమ్పయోగవసేన విజ్జం భజన్తీ’’తి వుత్తేన అత్థేన. **పచ్ఛిమేనా**తి ‘‘విజ్జాభాగే విజ్జాకోట్ఠాసే వత్తన్తీ’’తి వుత్తేన.

౫౬౪. మహతో సంవేగాయ సంవత్తతీతిఆదీసు అయం పన అపరో నయో. యాథావతో కాయసభావప్పవేదనతో మహతో సంవేగాయ సంవత్తతి. **అత్థాయా**తి దిట్ఠధమ్మికాదిఅత్థాయ. **యోగక్ఖేమాయా**తి చతూహి యోగేహి ఖేమభావాయ. **సతిసమ్పజఞ్ఞాయా**తి సబ్బత్థ సతిఅవిప్పవాసాయ సత్తట్ఠానియసమ్పజఞ్ఞాయ చ. **ఞాణదస్సనప్పటిలాభాయా**తి విపస్సనాఞాణాధిగమాయ. **విజ్జావిముత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయా**తి తిస్సో విజ్జా చిత్తస్స అధిముత్తి నిబ్బానం చత్తారి సామఞ్ఞఫలానీతి ఏతేసం పచ్చక్ఖకరణాయ.

౫౮౪. పఞ్ఞాపటిలాభాయాతిఆదీసు సోళససు పదేసు పఞ్ఞాపటిలాభాయ పఞ్ఞావుద్ధియా పఞ్ఞావేపుల్లాయ పఞ్ఞాబాహుల్లాయాతి ఇమాని చత్తారి పఞ్ఞావసేన భావవచనాని, సేసాని ద్వాదస పుగ్గలవసేన భావవచనాని. **సప్పురిససంసేవో**తి సప్పురిసానం భజనం. **సద్ధమ్మస్సవన**న్తి తేసం సప్పురిసానం సన్తికే సీలాదిప్పటిపత్తిదీపకస్స సద్ధమ్మవచనస్స సవనం. **యోనిసో మనసికారో**తి సుతానం ధమ్మానం అత్థూపపరిక్ఖావసేన ఉపాయేన మనసికారో. **ధమ్మానుధమ్మప్పటిపత్తీ**తి లోకుత్తరధమ్మే అనుగతస్స సీలాదిప్పటిపదాధమ్మస్స పటిపజ్జనం.

ఛన్నం అభిఞ్ఞాఞాణానన్తి ఇద్ధివిధదిబ్బసోతచేతోపరియపుబ్బేనివాసదిబ్బచక్ఖుఆసవక్ఖయఞాణానం. **తేసత్తతీనం ఞాణానన్తి పటిసమ్భిదాపాళియం** (పటి॰ మ॰ ౧.౧-౨ మాతికా) ‘‘సోతావధానే పఞ్ఞా సుతమయే ఞాణం, సుత్వాన సంవరే పఞ్ఞా సీలమయే ఞాణ’’న్తిఆదినా ఞాణకథాయ నిద్దిట్ఠానం సావకసాధారణాసాధారణానం ఞాణానం. ఇమేసఞ్హి తేసత్తతిఞాణానం సుతమయఞాణాదీని సత్తసట్ఠిఞాణాని సావకస్స సాధారణాని, ‘‘ఇన్ద్రియపరోపరియత్తే ఞాణం, సత్తానం ఆసయానుసయే ఞాణం, యమకపాటిహీరే ఞాణం, మహాకరుణాసమాపత్తియా ఞాణం, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం, అనావరణఞాణ’’న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౬౮-౭౩ మాతికా) ఇమాని ఛ అసాధారణఞాణాని సావకేహి.

సత్తసత్తతీనం ఞాణానన్తి ఏత్థ –

> ‘‘జాతిపచ్చయా జరామరణన్తి ఞాణం, అసతి జాతియా నత్థి జరామరణన్తి ఞాణం. అతీతమ్పి అద్ధానం జాతిపచ్చయా జరామరణన్తి ఞాణం, అసతి జాతియా నత్థి జరామరణన్తి ఞాణం. అనాగతమ్పి అద్ధానం జాతిపచ్చయా జరామరణన్తి ఞాణం, అసతి జాతియా నత్థి జరామరణన్తి ఞాణం. యమ్పిస్స తం ధమ్మట్ఠితిఞాణం, తమ్పి ఖయధమ్మం వయధమ్మం విరాగధమ్మం నిరోధధమ్మన్తి ఞాణం. భవపచ్చయా జాతీతి ఞాణం…పే॰… ఉపాదానపచ్చయా భవోతి ఞాణం, తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానన్తి ఞాణం, వేదనాపచ్చయా తణ్హాతి ఞాణం, ఫస్సపచ్చయా వేదనాతి ఞాణం, సళాయతనపచ్చయా ఫస్సోతి ఞాణం, నామరూపపచ్చయా సళాయతనన్తి ఞాణం, విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపన్తి ఞాణం, సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణన్తి ఞాణం, అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతి

ఞాణం, అసతి అవిజ్జాయ నత్థి సఙ్ఖారాతి ఞాణం, అతీతమ్పి అద్ధానం అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతి ఞాణం, అసతి అవిజ్జాయ నత్థి సఙ్ఖారాతి ఞాణం, అనాగతమ్పి అద్ధానం అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతి ఞాణం, అసతి అవిజ్జాయ నత్థి సఙ్ఖారాతి ఞాణం, యమ్పిస్స తం ధమ్మట్ఠితిఞాణం, తమ్పి ఖయధమం వయధమ్మం విరాగధమ్మం నిరోధధమ్మన్తి ఞాణ"న్తి –

భగవతా **నిదానవగ్గే** (సం॰ ని॰ ౨.౩౪-౩౫) జరామరణాదీసు ఏకాదససు పటిచ్చసముప్పాదఙ్గేసు పచ్చేకం సత్త సత్త కత్వా వుత్తాని సత్తసత్తతిఞాణాని.

తత్థ **ధమ్మట్ఠితిఞాణ**న్తి పచ్చయాకారఞాణం. పచ్చయాకారో హి ధమ్మానం పవత్తిసఙ్ఖాతాయ ఠితియా కారణత్తా "ధమ్మట్ఠితీ"తి వుచ్చతి, తత్థ ఞాణం ధమ్మట్ఠితిఞాణం, "జాతిపచ్చయా జరామరణ"న్తిఆదినా వుత్తస్సేవ ఛబ్బిధస్స ఞాణస్సేతం అధివచనం. **ఖయధమ్మ**న్తి ఖయగమనసభావం. **వయధమ్మ**న్తి వయగమనసభావం. **విరాగధమ్మ**న్తి విరజ్జనసభావం. **నిరోధధమ్మ**న్తి నిరుజ్ఝనసభావన్తి అత్థో.

లాభోతిఆదీసు లాభోయేవ ఉపసగ్గేన విసేసేత్వా "**పటిలాభో**"తి వుత్తో. పున తస్సేవ అత్థవివరణవసేన "**పత్తి సమ్పత్తీ**"తి వుత్తం. ఫుసనాతి అధిగమనవసేన ఫుసనా. **సచ్ఛికిరియా**తి పటిలాభసచ్ఛికిరియా. **ఉపసమ్పదా**తి నిప్ఫాదనా.

సత్తన్నఞ్చ సేక్ఖానన్తి తిస్సో సిక్ఖా సిక్ఖన్తీతి సేక్ఖసఙ్ఖాతానం సోతాపత్తిమగ్గట్ఠాదీనం సత్తన్నం. **పుథుజ్జనకల్యాణకస్స చా**తి నిబ్బానగామినియా పటిపదాయ యుత్తత్తా సున్దరట్ఠేన కల్యాణసఙ్ఖాతస్స పుథుజ్జనస్స. వడ్ఢితం వడ్ఢనం ఏకాయాతి **వడ్ఢితవడ్ఢనా**. యథావుత్తానం అట్ఠన్నమ్పి పఞ్ఞానం వసేన విసేసతోవ అరహతో పఞ్ఞావసేన **పఞ్ఞావుద్ధియా**. తథా **పఞ్ఞావేపుల్లాయ**.

యస్స కస్సచిపి విసేసతో అనురూపధమ్మస్స మహన్తం నామ కిచ్చసిద్ధియా వేదితబ్బన్తి తదస్స కిచ్చసిద్ధియా దస్సేన్తో "**మహన్తే అత్థే పరిగ్గణ్హాతీ**"తిఆదిమాహ. తత్థ అత్థాదీనం మహన్తభావో మహావిసయతాయ వేదితబ్బో, మహావిసయతా చ తేసం పటిసమ్భిదామగ్గే ఆగతనయేన వేదితబ్బా. సీలక్ఖన్ధస్స పన హేతుమహన్తతాయ, పచ్చయమహన్తతాయ, నిస్సయమహన్తతాయ , పభేదమహన్తతాయ, కిచ్చమహన్తతాయ, ఫలమహన్తతాయ, ఆనిసంసమహన్తతాయ చ మహన్తభావో వేదితబ్బో. తత్థ **హేతు** అలోభాదయో. **పచ్చయో** హిరోత్తప్పసద్ధాసతివీరియాదయో. **నిస్సయో** సావకబోధిపచ్చేకబోధినియతతా తంసమఙ్గినో చ పురిసవిసేసా. **పభేదో** చారిత్తవారిత్తాదివిభాగో. **కిచ్చం** తదఙ్గాదివసేన పటిపక్ఖవిధమనం. **ఫలం** సగ్గసమ్పదా నిబ్బానసమ్పదా చ. **ఆనిసంసో** పియమనాపతాది. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౯) **ఆకఙ్ఖేయ్యసుత్తా**దీసు (మ॰ ని॰ ౧.౬౪ ఆదయో) చ ఆగతనయేన వేదితబ్బో. ఇమినా నయేన సమాధిక్ఖన్ధాదీనమ్పి మహన్తతా యథారహం నిద్ధారేత్వా వత్తబ్బా. ఠానాట్ఠానాదీనం మహన్తభావో పన మహావిసయతాయ వేదితబ్బో. తత్థ ఠానాట్ఠానానం మహావిసయతా బహుధాతుకసుత్తాదీసు ఆగతనయేన వేదితబ్బా.

విహారసమాపత్తీనం మహావిసయతా సమాధిక్ఖన్ధే మహావిసయతానిద్ధారణనయేన వేదితబ్బా, అరియసచ్చానం సకలయానసఙ్గాహకతో **సచ్చవిభఙ్గే** (విభ॰ ౧౮౯ ఆదయో) **తంసంవణ్ణనాసు** (విభ॰ అట్ఠ॰ ౧౮౯ ఆదయో) చ ఆగతనయేన,

సతిపట్ఠానాదీనం **సతిపట్ఠానవిభఙ్గా**దీసు (విభ॰ ౩౫౫ ఆదయో) **తంసంవణ్ణనా**దీసు (విభ॰ అట్ఠ॰ ౩౫౫ ఆదయో) చ ఆగతనయేన, సామఞ్ఞఫలానం మహతో హితస్స మహతో సుఖస్స మహతో అత్థస్స మహతో యోగక్ఖేమస్స నిప్ఫత్తిభావతో సన్తపణీతఅతక్కావచరపణ్డితవేదనీయభావతో, అభిఞ్ఞానం మహాసమ్భారతో మహావిసయతో మహాకిచ్చతో మహానుభావతో మహానిప్ఫత్తితో, నిబ్బానస్స మదనిమ్మదనాదిమహత్థసిద్ధితో చ మహన్తభావో వేదితబ్బో. **పరిగ్గణ్హాతీ**తి సభావాదితో పరిచ్ఛిజ్జ గణ్హాతి జానాతి, పటివిజ్ఝతీతి అత్థో.

పుథుపఞ్ఞాతి ఏత్థాపి వుత్తనయానుసారేన అత్థో వేదితబ్బో. అయం పన విసేసో – **పుథు నానాఖన్ధేసు ఞాణం పవత్తతీ**తి "అయం రూపక్ఖన్ధో నామ…పే॰… అయం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో నామా"తి ఏవం పఞ్చన్నం ఖన్ధానం నానాకరణం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి. తేసుపి ఏకవిధేన రూపక్ఖన్ధో…పే॰… ఏకాదసవిధేన రూపక్ఖన్ధో. ఏకవిధేన వేదనాక్ఖన్ధో…పే॰… బహువిధేన వేదనాక్ఖన్ధో. ఏకవిధేన సఞ్ఞాక్ఖన్ధో…పే॰… బహువిధేన సఞ్ఞాక్ఖన్ధో. ఏకవిధేన సఙ్ఖారక్ఖన్ధో…పే॰… బహువిధేన సఙ్ఖారక్ఖన్ధో. ఏకవిధేన విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో…పే॰… బహువిధేన విఞ్ఞాణక్ఖన్ధోతి ఏవం ఏకేకస్స ఖన్ధస్స ఏకవిధాదివసేన అతీతాదివసేనపి నానాకరణం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి.

పుథు నానాధాతూసూతి "అయం చక్ఖుధాతు నామ…పే॰… అయం మనోవిఞ్ఞాణధాతు నామ. తత్థ సోళస ధాతుయో కామావచరా, ద్వే చాతుభూమికా"తి ఏవం ధాతూసు నానాకరణం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి. తయిదం ఉపాదిన్నధాతువసేన వుత్తం. పచ్చేకబుద్ధానఞ్హి ద్విన్నఞ్చ అగ్గసావకానం ఉపాదిన్నధాతూసు ఏవ నానాకరణం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి, తఞ్చ ఖో ఏకదేసతోవ, న నిప్పదేసతో. బహిద్ధా అనుపాదిన్నధాతూనం నానాకరణం తేసం అవిసయోవ, సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానంయేవ పన "ఇమాయ ధాతుయా ఉస్సన్నత్తా ఇమస్స రుక్ఖస్స ఖన్ధో సేతో హోతి, ఇమస్స కాళో, ఇమస్స మట్ఠో, ఇమస్స ఖరో, ఇమస్స బహలతచో, ఇమస్స సుక్ఖతచో. ఇమస్స పత్తం వణ్ణసణ్ఠానాదివసేన ఏవరూపం. ఇమస్స పుప్ఫం నీలం, పీతం, లోహితం, ఓదాతం, సుగన్ధం, దుగ్గన్ధం, మిస్సకగన్ధం. ఫలం ఖుద్దకం, మహన్తం, దీఘం, వట్టం, సువణ్ణం, దుబ్బణ్ణం, మట్ఠం, ఫరుసం, సుగన్ధం, దుగ్గన్ధం, మధురం, తిత్తకం, అమ్బిలం, కటుకం, కసావం. కణ్టకో తిఖిణో, అతిఖిణో, ఉజుకో, కుటిలో, తమ్బో, నీలో, లోహితో, ఓదాతో"తిఆదినా ధాతునానత్తం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి.

పుథు నానాఆయతనేసూతి "ఇదం చక్ఖాయతనం నామ…పే॰… ఇదం ధమ్మాయతనం నామ. తత్థ దసాయతనా కామావచరా, ద్వే చాతుభూమకా"తి ఏవం ఆయతననానత్తం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి.

పుథు నానాపటిచ్చసముప్పాదేసూతి అజ్ఝత్తబహిద్ధాభేదతో సన్తానభేదతో చ నానప్పభేదేసు పటిచ్చసముప్పాదఙ్గేసు. అవిజ్జాదిఅఙ్గాని హి పచ్చేకం పటిచ్చసముప్పాదసఞ్ఞితాని. తేనాహ – సఙ్ఖారపిటకే "ద్వాదస పచ్చయా ద్వాదస పటిచ్చసముప్పాదా"తి (సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧౦).

పుథు నానాసుఞ్ఞతమనుపలబ్భేసూతి నానాసభావేసు నిచ్చసారాదివిరహితేసు సుఞ్ఞసభావేసు, తతో ఏవ ఇత్థిపురిసఅత్తత్తనియాదివసేన అనుపలబ్భమానసభావేసు. **మ**-కారో హేత్థ పదసన్ధికరో.

పుథు నానాఅత్థేసూతి అత్థపటిసమ్భిదావిసయేసు పచ్చయుప్పన్నాదినానాఅత్థేసు. **ధమ్మేసూ**తి ధమ్మపటిసమ్భిదావిసయేసు పచ్చయాదినానాధమ్మేసు. **నిరుత్తీసూ**తి తేసంయేవ అత్థధమ్మానం నిద్ధారణవచనసఙ్ఖాతేసు

నానానిరుత్తీసు. **పుథు నానాపటిభానేసూ**తి అత్థపటిసమ్భిదాదివిసయేసు ఇమాని ఞాణాని ఇదమత్థజోతకానీతి తథా తథా పటిభానతో ఉపతిట్ఠనతో పటిభానానీతి లద్ధనామేసు నానాఞాణేసు.

పుథు నానాసీలక్ఖన్ధేసూతిఆదీసు సీలస్స పుథుత్తం నానత్తఞ్చ వుత్తమేవ, ఇతరేసం పన వుత్తనయానుసారేన సువిఞ్ఞేయ్యత్తా పాకటమేవ. యం పన అభిన్నం ఏకమేవ నిబ్బానం, తత్థ ఉపచారవసేన పుథుత్తం గహేతబ్బన్తి ఆహ – ''**పుథు నానాజనసాధారణే ధమ్మే సమతిక్కమ్మా**''తి. తేనస్స మదనిమ్మదనాదిపరియాయేన పుథుత్తం పరిదీపితం హోతి.

విపులే అత్థేతి మహన్తే అత్థే. మహన్తపరియాయో హి విపులసద్దో. **గమ్భీరేసూ**తి ససాదీహి వియ మహాసముద్దో అనుపచితఞాణసమ్భారేహి అలబ్భనేయ్యప్పతిట్ఠేసు ఖన్ధేసు ఞాణం పవత్తతీతి విసయస్స గమ్భీరతాయ ఞాణస్స గమ్భీరతా విభావితా.

తిక్ఖవిసదభావాదిగుణేహి అసాధారణత్తా పరేసం పఞ్ఞాయ న సామన్తా, అథ ఖో సువిదూరవిదూరేతి **అసమన్తపఞ్ఞా** ఆకారస్స రస్సత్తం కత్వా. కేచి "అసమత్థపఞ్ఞా"తి పఠన్తి, తేసం యథావుత్తగుణేహి అఞ్ఞేహి అసాధారణత్తా నత్థి ఏతిస్సా కాయచి సమత్థన్తి అసమత్థా పఞ్ఞాతి యోజనా. **అత్థవవత్థానతో**తి అత్థప్పభేదస్స యాథావతో సన్నిట్ఠానతో. **న అఞ్ఞో కోచి సక్కోతి అభిసమ్భవితు**న్తి ఞాణగతియా సమ్పాపుణితుం న అఞ్ఞో కోచిపి సక్కోతి, తస్మా అయం సువిదూరవిదూరేతి అసమన్తపఞ్ఞా. ఇదాని పుగ్గలన్తరవసేన అసమన్తపఞ్ఞం విభావేతుం, ''**పుథుజ్జనకల్యాణకస్సా**''తిఆది ఆరద్ధం.

> ''పఞ్ఞాపభేదకుసలో అభిన్నఞాణో అధిగతప్పటిసమ్భిదో చతువేసారజ్జప్పత్తో దసబలధారీ పురిసాసభో పురిససీహో పురిసనాగో పురిసాజఞ్ఞో పురిసధోరయ్హో అనన్తఞాణో అనన్తతేజో అనన్తయసో అడ్ఢో మహద్ధనో బలవా నేతా వినేతా అనునేతా పఞ్ఞాపేతా నిజ్ఝాపేతా పేక్ఖతా పసాదేతా. సో హి భగవా అనుప్పన్నస్స మగ్గస్స ఉప్పాదేతా, అసఞ్జాతస్స మగ్గస్స సఞ్జనేతా, అనక్ఖాతస్స మగ్గస్స అక్ఖాతా, మగ్గఞ్ఞూ మగ్గవిదూ మగ్గకోవిదో. మగ్గానుగామీ చ పన ఏతరహి సావకా విహరన్తి పచ్ఛా సమన్నాగతా.
>
> ''సో హి భగవా జానం జానాతి, పస్సం పస్సతి, చక్ఖుభూతో ఞాణభూతో ధమ్మభూతో బ్రహ్మభూతో వత్తా పవత్తా అత్థస్స నిన్నేతా అమతస్స దాతా ధమ్మస్సామీ తథాగతో, నత్థి తస్స భగవతో అఞ్ఞాతం అదిట్ఠం అవిదితం అసచ్ఛికతం అఫస్సితం పఞ్ఞాయ. అతీతం అనాగతం పచ్చుప్పన్నం ఉపాదాయ సబ్బే ధమ్మా సబ్బాకారేన బుద్ధస్స భగవతో ఞాణముఖే ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తి, యం కిఞ్చి నేయ్యం నామ అత్థి తం సబ్బం జానితబ్బం, అత్తత్థో వా పరత్థో వా ఉభయత్థో వా దిట్ఠధమ్మికో వా అత్థో సమ్పరాయికో వా అత్థో ఉత్తానో వా అత్థో గమ్భీరో వా అత్థో గూళ్హో వా అత్థో పటిచ్ఛన్నో వా అత్థో నేయ్యో వా అత్థో నీతో వా అత్థో అనవజ్జో వా అత్థో నిక్కిలేసో వా అత్థో వోదానో వా అత్థో పరమత్థో వా అత్థో, సబ్బం తం అన్తోబుద్ధఞాణే పరివత్తతి.
>
> ''సబ్బం కాయకమ్మం బుద్ధస్స భగవతో ఞాణానుపరివత్తి, సబ్బం వచీకమ్మం బుద్ధస్స భగవతో ఞాణానుపరివత్తి, సబ్బం మనోకమ్మం బుద్ధస్స భగవతో ఞాణానుపరివత్తి. అతీతే బుద్ధస్స భగవతో అప్పటిహతం ఞాణం, అనాగతే బుద్ధస్స భగవతో అప్పటిహతం ఞాణం, పచ్చుప్పన్నే బుద్ధస్స భగవతో అప్పటిహతం ఞాణం, యావతకం నేయ్యం, తావతకం ఞాణం. యావతకం ఞాణం, తావతకం నేయ్యం. నేయ్యపరియన్తికం ఞాణం, ఞాణపరియన్తికం నేయ్యం, నేయ్యం అతిక్కమిత్వా ఞాణం నప్పవత్తతి, ఞాణం అతిక్కమిత్వా నేయ్యపథో నత్థి,

అఞ్ఞమఞ్ఞపరియన్తట్ఠాయినో తే ధమ్మా, యథా ద్విన్నం సముగ్గపటలానం సమ్మా ఫుసితానం హేట్ఠిమం సముగ్గపటలం ఉపరిమం నాతివత్తతి, ఉపరిమం సముగ్గపటలం హేట్ఠిమం నాతివత్తతి, అఞ్ఞమఞ్ఞపరియన్తట్ఠాయినో, ఏవమేవం బుద్ధస్స భగవతో నేయ్యఞ్చ ఞాణఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞపరియన్తట్ఠాయినో. యావతకం నేయ్యం, తావతకం ఞాణం. యావతకం ఞాణం, తావతకం నేయ్యం, నేయ్యపరియన్తికం ఞాణం, ఞాణపరియన్తికం నేయ్యం, నేయ్యం అతిక్కమిత్వా ఞాణం నప్పవత్తతి, ఞాణం అతిక్కమిత్వా నేయ్యపథో నత్థి. అఞ్ఞమఞ్ఞపరియన్తట్ఠాయినో తే ధమ్మా. సబ్బధమ్మేసు బుద్ధస్స భగవతో ఞాణం పవత్తతి.

“సబ్బే ధమ్మా బుద్ధస్స భగవతో ఆవజ్జనప్పటిబద్ధా ఆకఙ్ఖప్పటిబద్ధా మనసికారప్పటిబద్ధా చిత్తుప్పాదప్పటిబద్ధా, సబ్బసత్తేసు బుద్ధస్స భగవతో ఞాణం పవత్తతి. సబ్బేసం సత్తానం బుద్ధో ఆసయం జానాతి, అనుసయం జానాతి, చరితం జానాతి, అధిముత్తిం జానాతి, అప్పరజక్ఖే మహారజక్ఖే తిక్ఖిన్ద్రియే ముదిన్ద్రియే స్వాకారే ద్వాకారే సువిఞ్ఞాపయే దువిఞ్ఞాపయే భబ్బా సబ్బే సత్తే పజానాతి, సదేవకో లోకో సమారకో సబ్రహ్మకో సస్సమణబ్రాహ్మణీ పజా సదేవమనుస్సా అన్తోబుద్ధఞాణే పరివత్తతి.

“యథా యే కేచి మచ్ఛకచ్ఛపా అన్తమసో తిమితిమిఙ్గలం ఉపాదాయ అన్తోమహాసముద్దే పరివత్తన్తి, ఏవమేవ సదేవకో లోకో సమారకో సబ్రహ్మకో సస్సమణబ్రాహ్మణీ పజా సదేవమనుస్సా అన్తోబుద్ధఞాణే పరివత్తతి. యథా యే కేచి పక్ఖినో అన్తమసో గరుళం వేనతేయ్యం ఉపాదాయ ఆకాసస్స పదేసే పరివత్తన్తి, ఏవమేవ యేపి తే సారిపుత్తసమా పఞ్ఞాయ, తేపి బుద్ధఞాణస్స పదేసే పరివత్తన్తి, బుద్ధఞాణం దేవమనుస్సానం పఞ్ఞం ఫరిత్వా అతిఘంసిత్వా తిట్ఠతి. యేపి తే ఖత్తియపణ్డితా బ్రాహ్మణపణ్డితా గహపతిపణ్డితా సమణపణ్డితా నిపుణా కతపరప్పవాదా వాలవేధిరూపా, వోభిన్దన్తా మఞ్ఞే చరన్తి పఞ్ఞాగతేన దిట్ఠిగతాని, తే తే పఞ్హం అభిసఙ్ఖరిత్వా అభిసఙ్ఖరిత్వా”తి (పటి॰ మ॰ ౩.౫) –

ఆదినా నిద్దిట్ఠపాళిం పేయ్యాలముఖేన సంఖిపిత్వా దస్సేన్తో “**పఞ్ఞాపభేదకుసలో పభిన్నఞాణో…పే॰… తే పఞ్హం అభిసఙ్ఖరిత్వా అభిసఙ్ఖరిత్వా**”తిఆదిమాహ.

తత్థ **పభిన్నఞాణో**తి అత్థాదీసు పభేదగతఞాణో. “పభేదఞాణో”తిపి పఠన్తి, సోయేవ అత్థో. **తే పఞ్హన్తి** తే తే అత్తనా అధిప్పేతం పఞ్హం. **నిద్దిట్ఠకారణాతి** విస్సజ్జితకారణా. **ఉపక్ఖిత్తకాతి** భగవతో పఞ్ఞావేయ్యత్తియేన సమీపే ఖిత్తకా అన్తేవాసికా సమ్పజ్జన్తి.

భవతి అభిభవతీతి భూరి. కిం? రాగాదిం. ఉపసగ్గే సతిపి తదేవ పదం తమత్థం వదతీతి ఉపసగ్గేన వినాపి సో అత్థో విఞ్ఞేయ్యో అనేకత్థత్తా ధాతూనన్తి వుత్తం – “**అభిభుయ్యతీ**”తి. కారకబ్యత్తయేన చేతం వుత్తం, తస్మా **రాగం అభిభుయ్యతీతి** సా సా మగ్గపఞ్ఞా అత్తనా అత్తనా వజ్ఝం రాగం అభిభుయ్యతి అభిభవతి, మద్దతీతి అత్థో. అభిభవతీతి సా సా ఫలపఞ్ఞా తం తం రాగం భవి అభిభవి మద్దీతి **భూరిపఞ్ఞా**. “అభిభవితా”తి వా పాఠో, “అభిభవిత్వా”తిపి పఠన్తి. అభిభవిత్వాతి చ కిరియాయ సిద్ధభావదస్సనం. పఞ్ఞా చే సిద్ధా, రాగాభిభవో చ సిద్ధో ఏవాతి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

రాగాదీసు పన రజ్జనలక్ఖణో **రాగో**. దుస్సనలక్ఖణో **దోసో**. ముయ్హనలక్ఖణో **మోహో**. కుజ్ఝనలక్ఖణో **కోధో,** ఉపనన్ధనలక్ఖణో **ఉపనాహో**. పుబ్బకాలం **కోధో,** అపరకాలం **ఉపనాహో**. పరగుణమక్ఖనలక్ఖణో **మక్ఖో,** యుగగ్గాహలక్ఖణో **పలాసో**. పరసమ్పత్తిఖీయనలక్ఖణా **ఇస్సా,** అత్తనో సమ్పత్తినిగ్గూహనలక్ఖణం **మచ్ఛరియం**. అత్తనా కతపాపప్పటిచ్ఛాదనలక్ఖణా **మాయా,** అత్తనో అవిజ్జమానగుణప్పకాసనలక్ఖణం **సాఠేయ్యం**. చిత్తస్స ఉద్ధుమాతభావలక్ఖణో **థమ్భో,** కరణుత్తరియలక్ఖణో **సారమ్భో**. ఉన్నతిలక్ఖణో **మానో,** అబ్భున్నతిలక్ఖణో **అతిమానో**. మత్తభావలక్ఖణో **మదో,** పఞ్చకామగుణేసు చిత్తవోస్సగ్గలక్ఖణో **పమాదో**. భవతి అభిభవతి అరిన్తి **భూరి** అసరూపతో పరస్స అకారస్స లోపం కత్వా. తేనాహ – **''అరిం మద్దనిపఞ్ఞాతి భూరిపఞ్ఞా''**తి. భవతి ఏత్థ థావరజఙ్గమన్తి **భూరి వుచ్చతి పథవీ** యథా "భూమీ"తి భూరి వియాతి **భూరిపఞ్ఞా** విత్థతవిపులట్ఠేన సబ్బం సహతాయ చ. తేనాహ – **''తాయా''**తిఆది. తత్థ **పథవిసమాయాతి** విత్థతవిపులట్ఠేనేవ పథవిసమాయ. **విత్థతాయాతి** పజానితబ్బే విసయే విత్థతాయ, న ఏకదేసే వత్తమానాయ. **విపులాయాతి** ఉళారభూతాయ. **సమన్నాగతోతి** పుగ్గలో. **ఇతి**-సద్దో కారణత్థే, ఇమినా కారణేన పుగ్గలస్స భూరిపఞ్ఞాయ సమన్నాగతత్తా తస్స పఞ్ఞా భూరిపఞ్ఞా నామాతి అత్థో. "భూరిపఞ్ఞస్స పఞ్ఞా భూరిపఞ్ఞపఞ్ఞా"తి వత్తబ్బే ఏకస్స పఞ్ఞాసద్దస్స లోపం కత్వా "భూరిపఞ్ఞా"తి వుత్తం.

అపిచాతి పఞ్ఞాపరియాయదస్సనత్థం వుత్తం. **పఞ్ఞాయమేతన్తి** పఞ్ఞాయ ఏతం. **అధివచనన్తి** అధికం వచనం. **భూరీతి** భూతే అత్థే ఖన్ధాదికే రమతి సచ్చసభావేన, దిట్ఠి వియ న అభూతేతి భూరి. **మేధాతి** అసని వియ సిలుచ్చయే కిలేసే మేధతి హింసతీతి మేధా, ఖిప్పం గహణధారణట్ఠేన వా మేధా. **పరిణాయికాతి** యస్సుప్పజ్జతి, తం సత్తం అత్తహితప్పటిపత్తియం సమ్పయుత్తధమ్మే చ యాథావలక్ఖణప్పటివేధే పరిణేతీతి పరిణాయికా. ఇమేహేవ అఞ్ఞానిపి పఞ్ఞాపరియాయవచనాని హోన్తి.

పఞ్ఞాబాహుల్లన్తి పఞ్ఞా బహులా అస్సాతి పఞ్ఞాబహులో, తస్స భావో పఞ్ఞాబాహుల్లం. తఞ్చ పఞ్ఞాయ బాహుల్లం పవత్తి ఏవాతి తమత్థం పఞ్ఞాగరుకస్స పుగ్గలస్స వసేన దస్సేన్తో, **''ఇధేకచ్చో పఞ్ఞాగరుకో హోతీ''**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఇధేకచ్చోతి** పుథుజ్జనకల్యాణకో, అరియో వా. పఞ్ఞా గరు ఏకస్సాతి **పఞ్ఞాగరుకో**. పఞ్ఞాయ చరితో పవత్తితో **పఞ్ఞాచరితో,** పఞ్ఞాయ చరితం పవత్తం అస్సాతి వా **పఞ్ఞాచరితో**. అనులోమికఖన్తిఆదివిభాగా పఞ్ఞా ఆసయో ఏతస్సాతి **పఞ్ఞాసయో**. పఞ్ఞాయ అధిముత్తో తన్నిన్నోతి **పఞ్ఞాధిముత్తో**. సముస్సితట్ఠేన పఞ్ఞా ధజో ఏతస్సాతి **పఞ్ఞాధజో. పఞ్ఞాకేతూతి** తస్సేవ వేవచనం. పఞ్ఞానిమిత్తం ఆధిపతేయ్యం ఏతస్సాతి **పఞ్ఞాధిపతేయ్యో**. పఞ్ఞాసఙ్ఖాతో విచయో, ధమ్మసభావవిచిననం వా బహులం ఏతస్సాతి **విచయబహులో** . నానప్పకారేన ధమ్మసభావవిచిననం బహులం అస్సాతి **పవిచయబహులో**. ఓక్ఖాయనం యాథావతో ధమ్మానం ఉపట్ఠానం బహులం ఏతస్సాతి **ఓక్ఖాయనబహులో**. పఞ్ఞాయ తస్స తస్స ధమ్మస్స సమ్మాపేక్ఖనా సమ్పేక్ఖా, సమ్పేక్ఖాయ అయనం పవత్తనం సమ్పేక్ఖాయనం, సమ్పేక్ఖాయనం ధమ్మో పకతి అస్సాతి **సమ్పేక్ఖాయనధమ్మో**. సమ్పేక్ఖాయనం వా యాథావతో దస్సనధమ్మో సభావో ఏతస్సాతి **సమ్పేక్ఖాయనధమ్మో**. సబ్బం ధమ్మజాతం విభూతం విభావితం కత్వా విహరణసీలోతి **విభూతవిహారీ**.

తచ్చరితోతిఆదీసు **తం**-సద్దేన పఞ్ఞా పచ్చామట్ఠా, తస్మా తత్థ "పఞ్ఞాచరితో"తిఆదినా అత్థో వేదితబ్బో. సా పఞ్ఞా చరితా గరుకా బహులా అస్సాతి **తచ్చరితో తగ్గరుకో తబ్బహులో**. తస్సం పఞ్ఞాయం నిన్నో పోణో పబ్భారో అధిముత్తోతి **తన్నిన్నో తప్పోణో తప్పబ్భారో తదధిముత్తో**. సా పఞ్ఞా అధిపతి తదధిపతి, తదధిపతితో ఆగతో **తదాధిపతేయ్యో. పఞ్ఞాగరుకోతి**ఆదీని

“కామం సేవన్తంయేవ జానాతి, అయం పుగ్గలో సేక్ఖమ్మగరుకో”తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౪) వియ పురిమజాతితో పభుతి వుత్తాని. **తచ్చరితో**తిఆదీని ఇమిస్సా జాతియా వుత్తాని. ఇదాని వుత్తమేవత్థం నిదస్సనవసేనపి దస్సేతుం – ‘‘**యథా**’’తిఆది వుత్తం. **ఏవమేవ**న్తిఆదీని దస్సితబ్బనిగమనం.

సీఘపఞ్ఞాతి అత్తనో విసయే సీఘప్పవత్తికా పఞ్ఞా, యా సమారద్ధా అత్తనో పఞ్ఞాకిచ్చం అదన్ధాయన్తీ అవిత్థాయన్తీ ఖిప్పమేవ సమ్పాపేతి. తేనాహ – ‘‘**సీఘం సీఘం సీలాని పరిపూరేతీ**’’తిఆది. తత్థ **సీఘం సీఘ**న్తి బహూనం సీలాదీనం సఙ్గహత్థం ద్విక్ఖత్తుం వుత్తం. **సీలానీ**తి చారిత్తవారిత్తవసేన పఞ్ఞత్తాని పాతిమోక్ఖసంవరసీలాని, ఠపేత్వా వా ఇన్ద్రియసంవరం తస్స విసుం గహితత్తా ఇతరాని తివిధసీలాని. **ఇన్ద్రియసంవర**న్తి చక్ఖాదీనం ఛన్నం ఇన్ద్రియానం రాగప్పటిఘప్పవేసం అకత్వా సతికవాటేన నివారణం థకనం. **భోజనే మత్తఞ్ఞుత**న్తి పచ్చవేక్ఖితపరిభోగవసేన భోజనే పమాణఞ్ఞుభావం. **జాగరియానుయోగ**న్తి దివసస్స తీసు కోట్ఠాసేసు రత్తియా పఠమమజ్ఝిమకోట్ఠాసేసు చ జాగరతి న నిద్దాయతి, సమణధమ్మమేవ కరోతీతి జాగరో, జాగరస్స భావో, కమ్మం వా జాగరియం, జాగరియస్స అనుయోగో జాగరియానుయోగో, తం జాగరియానుయోగం. **సీలక్ఖన్ధ**న్తి సేక్ఖం వా అసేక్ఖం వా సీలక్ఖన్ధం. ఏవమితరేపి ఖన్ధా వేదితబ్బా. **పఞ్ఞాక్ఖన్ధ**న్తి మగ్గపఞ్ఞా చ సేక్ఖాసేక్ఖానం లోకియపఞ్ఞా చ. **విముత్తిక్ఖన్ధ**న్తి ఫలవిముత్తి. **విముత్తిఞాణదస్సనక్ఖన్ధ**న్తి పచ్చవేక్ఖణఞాణం. సీఘపఞ్ఞానిద్దేససదిసోయేవ లహుపఞ్ఞానిద్దేసో, తథా హాసపఞ్ఞానిద్దేసో. జవనపఞ్ఞానిద్దేసో పన కలాపసమ్మసననయేన పవత్తో. తిక్ఖపఞ్ఞానిద్దేసో వీరియస్స ఉస్సుక్కాపనవసేన, నిబ్బేధికపఞ్ఞానిద్దేసో సబ్బలోకే అనభిరతసఞ్ఞావసేన పవత్తో. తత్థ తురితకిరియా **సీఘతా**. అదన్ధతా **లహుతా**. వేగాయితత్తం **ఖిప్పతా**.

హాసబహులోతి పీతిబహులో. సేసపదాని తస్సేవ వేవచనాని. అథ వా **హాసబహులో**తి మూలపదం. **వేదబహులో**తి తస్సా ఏవ పీతియా సమ్పయుత్తసోమనస్సవేదనావసేన నిద్దేసపదం. **తుట్ఠిబహులో**తి నాతిబలవపీతియా తుట్ఠాకారవసేన. **పామోజ్జబహులో**తి బలవపీతియా పముదితభావవసేన. **సీలాని పరిపూరేతీ**తి హట్ఠప్పహట్ఠో ఉదగ్గుదగ్గో సమ్పియాయమానో సీలాని సమ్పాదేతి. పీతిసోమనస్ససహగతా హి పఞ్ఞా అభిరతివసేన ఆరమ్మణే ఫుల్లితా వికసితా వియ పవత్తతి, న ఏవం ఉపేక్ఖాసహగతాతి.

అనిచ్చతో ఖిప్పం జవతీతి “ఖన్ధపఞ్చకం అనిచ్చ”న్తి వేగాయితేన పవత్తతి, పటిపక్ఖదూరీభావేన పుబ్బాభిసఙ్ఖారస్స సాతిసయత్తా ఇన్దేన విస్సట్ఠవజిరం వియ లక్ఖణం అవిరజ్ఝన్తీ అదన్ధాయన్తీ అనిచ్చలక్ఖణం వేగసా పటివిజ్ఝతి, తస్మా సా జవనపఞ్ఞా నామాతి అత్థో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. ఏవం లక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనావసేన జవనపఞ్ఞం దస్సేత్వా బలవవిపస్సనావసేన దస్సేతుం – ‘‘**రూప**’’న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఖయట్ఠేనా**తి యత్థ యత్థ ఉప్పజ్జతి, తత్థ తత్థేవ భిజ్జనతో ఖయసభావత్తా. **భయట్ఠేనా**తి భయానకభావతో. **అసారకట్ఠేనా**తి అత్తసారవిరహతో నిచ్చసారాదివిరహతో చ. **తులయిత్వా**తి తులాభూతాయ విపస్సనాపఞ్ఞాయ తులేత్వా. **తీరయిత్వా**తి తాయ ఏవ తీరణభూతాయ తీరేత్వా. **విభావయిత్వా**తి యాథావతో పకాసేత్వా పాకటం కత్వా. అథ వా **తులయిత్వా**తి కలాపసమ్మసనవసేన తులయిత్వా. **తీరయిత్వా**తి ఉదయబ్బయానుపస్సనావసేన తీరేత్వా. **విభావయిత్వా**తి భఙ్గానుపస్సనాదివసేన పాకటం కత్వా. **విభూతం కత్వా**తి సఙ్ఖారుపేక్ఖానులోమవసేన ఫుటం కత్వా. **రూపనిరోధే**తి రూపక్ఖన్ధస్స నిరోధభూతే నిబ్బానే. **ఖిప్పం జవతీ**తి నిన్నపోణపబ్భారవసేన జవతి పవత్తతి. ఇదాని సిఖాప్పత్తవిపస్సనావసేన జవనపఞ్ఞం దస్సేతుం, పున ‘‘**రూప**’’న్తిఆది వుత్తం.

ఞాణస్స తిక్ఖభావో నామ సవిసేసం పటిపక్ఖసముచ్ఛిన్దనేన వేదితబ్బోతి ‘‘**ఖిప్పం కిలేసే ఛిన్దతీతి తిక్ఖపఞ్ఞా**’’తి వత్వా తే పన కిలేసే విభాగేన దస్సేన్తో, ‘‘**ఉప్పన్నం కామవితక్క**’’న్తిఆదిమాహ. సమథవిపస్సనాహి విక్ఖమ్భనతదఙ్గవసేన పహీనమ్పి అరియమగ్గేన అసమూహతత్తా ఉప్పత్తిధమ్మతం అనతీతతాయ అసమూహతుప్పన్నన్తి వుచ్చతి, తం ఇధ ‘‘**ఉప్పన్న**’’న్తి అధిప్పేతం. **నాధివాసేతీ**తి సన్తానం ఆరోపేత్వా న వాసేతి. **పజహతీ**తి సముచ్ఛేదవసేన పజహతి. **వినోదేతీ**తి ఖిపతి. **బ్యన్తిం కరోతీ**తి విగతన్తం కరోతి. **అనభావం గమేతీ**తి అను అభావం గమేతి, విపస్సనాక్కమేన అరియమగ్గం పత్వా సముచ్ఛేదవసేనేవ అభావం గమయతీతి అత్థో. ఏత్థ చ కామప్పటిసంయుత్తో వితక్కో **కామవితక్కో**. ‘‘ఇమే సత్తా మరన్తూ’’తి పరేసం మరణప్పటిసంయుత్తో వితక్కో **బ్యాపాదవితక్కో**. ‘‘ఇమే సత్తా విహింసియన్తూ’’తి పరేసం విహింసాపటిసంయుత్తో వితక్కో **విహింసావితక్కో. పాపకే**తి లామకే. **అకుసలే ధమ్మే**తి అకోసల్లసమ్భూతే ధమ్మే. తిక్ఖపఞ్ఞో నామ ఖిప్పాభిఞ్ఞో హోతి, పటిపదా చస్స న చలతీతి ఆహ – ‘‘**ఏకమ్హి ఆసనే చత్తారో అరియమగ్గా**’’తిఆది.

‘‘సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా దుక్ఖా విపరిణామధమ్మా సఙ్ఖతా పటిచ్చసముప్పన్నా ఖయధమ్మా వయధమ్మా విరాగధమ్మా నిరోధధమ్మా’’తి యాథావతో దస్సనేన సచ్చప్పటివేధో ఇజ్ఝతి, న అఞ్ఞథాతి కారణముఖేన నిబ్బేధికపఞ్ఞం దస్సేతుం – ‘‘**సబ్బసఙ్ఖారేసు ఉబ్బేగబహులో హోతీ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఉబ్బేగబహులో**తి ‘‘సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా’’తిఆదినా (ధ. ప. ౨౭౭) నయేన సబ్బసఙ్ఖారేసు అభిణ్హప్పవత్తసంవేగో. **ఉత్తాసబహులో**తి ఞాణభయవసేన సబ్బసఙ్ఖారేసు బహుసో ఉత్రస్తమానసో. తేన ఆదీనవానుపస్సనమాహ. **ఉక్కణ్ఠనబహులో**తి సఙ్ఖారతో ఉద్ధం విసఙ్ఖారాభిముఖతాయ ఉక్కణ్ఠనబహులో. ఇమినా నిబ్బిదానుపస్సనమాహ. **అరతిబహులో**తిఆదినా తస్సా ఏవ అపరాపరుప్పత్తిం. **బహిముఖో**తి సబ్బసఙ్ఖారతో బహిభూతం నిబ్బానం ఉద్దిస్స పవత్తఞాణముఖో. తథా పవత్తితవిమోక్ఖముఖో. నిబ్బిజ్ఝనం పటివిజ్ఝనం నిబ్బేధో, సో ఏతిస్సా అత్థీతి నిబ్బేధికా, నిబ్బిజ్ఝతీతి వా నిబ్బేధికా, సా ఏవ పఞ్ఞా **నిబ్బేధికపఞ్ఞా. అనిబ్బిద్ధపుబ్బ**న్తి అనమతగ్గే సంసారే అన్తం పాపేత్వా అనివిద్ధపుబ్బం. **అప్పదాలితపుబ్బ**న్తి తస్సేవ అత్థవచనం, అన్తకరణేనేవ అప్పదాలితపుబ్బన్తి అత్థో. **లోభక్ఖన్ధ**న్తి లోభరాసిం, లోభకోట్ఠాసం వా.

కాయగతాసతివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౦. అమతవగ్గవణ్ణనా

౬౦౦-౬౧౧. నత్థి ఏత్థ మతం మరణం విజ్జతీతి **అమతం,** నిబ్బానన్తి ఆహ – ‘‘**మరణవిరహితం నిబ్బానం పరిభుఞ్జన్తీ**’’తి. అమతస్స వా నిబ్బానస్స అధిగమహేతుతాయ అమతసదిసఅతప్పకసుఖపతితతాయ చ కాయగతాసతి ‘‘**అమత**’’న్తి వుత్తా. **పరిభుఞ్జన్తీ**తి ఝానసమాపజ్జనేన వళఞ్జన్తి. **విరద్ధన్తి** అనధిగమేన విరజ్ఝితం. తేనాహ – ‘‘**విరాధితం నాధిగత**’’న్తి. **ఆరద్ధన్తి** సాధితం నిప్ఫాదితం. తఞ్చ పరిపుణ్ణం నామ హోతీతి ఆహ – ‘‘**ఆరద్ధన్తి పరిపుణ్ణ**’’న్తి. **పమాదింసూ**తి కాలబ్యత్తయేనేదం వుత్తన్తి ఆహ – ‘‘**పమజ్జన్తీ**’’తి.

అమతవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి మనోరథపూరణియా అఙ్గుత్తరనికాయ-అట్ఠకథాయ

ఏకకనిపాతవణ్ణనాయ అనుత్తానత్థదీపనా సమత్తా.

పఠమో భాగో నిట్ఠితో.